DISCIPLINA
POPULI DEI
IN NOVO TESTAMENTO

EX SCRIPTORIBUS SACRIS ET PROFANIS COLLECTA

A CLAUDIO FLEURY

PRESBYTERO ET PRIORE ARGENTOLIENSI GALLICE SCRIPTA

HERBIPOLI AB EXTINCTÆ SOCIETATIS JESU SACERDOTE LATINE REDDITA,

Et a FRANCISCO ANTONIO ZACCARIA ejusdem Societatis Presbytero, olim Atestiorum Principum Bibliothecæ Præfecto, nunc Romæ Nobilium Ecclesiasticorum, qui in Clementino-Piana Academia degunt, in sacra historia Institutore adnotationibus, ac variorum Dissertationibus illustrata.

EDITIO SECUNDA

Ab eodem castigata, multisque additamentis locupletata, & nunc primum in tres Tomos distributa.

TOMUS TERTIUS.

VENETIIS MDCCLXXXII.
TYPIS ANTONII ZATTA
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

INDEX TOMI III.

DISSERTATIONES RELIQUÆ IN TERTIAM OPERIS PARTEM, ITEMQUE OPERIS PARS IV.

P. Johan-

P A R S IV.

Antiquæ & severioris inter Christianos disciplinæ relaxatio.

DE

DE DISCIPLINA POPULI DEI.

DISSERTATIONES RELIQUÆ IN TERTIAM OPERIS PARTEM, ITEMQUE OPERIS PARS IV.

AD CAPUT V. TERTIÆ PARTIS P. CAROLI REGII SOC. JESU.

De origine ac ritibus priſcis Sacrarum Concionum ex ejus ORATORE CHRISTIANO *Romæ edito* MDCXII.

DISSERTATIO XI.

I. ANtequam Chriſtiani oratoris inſtitutionem aggrediar, videor mihi facturus rem cum ſuſcepto operi convenientem, tum commodam jucundamque lectoribus, ſi pauca de ſacrarum concionum origine, earumque priſcis ritibus, de concionatore, de auditoribus, de tempore ac loco perſcribam. Subjicientur enim haud pauca ſub unum conſpectum, quæ ſparſim in opere attinguntur, & ex moribus vetuſtis multa utiliter referre licebit ad noſtros. Origo Sanctiſſimæ hujus conſuetudinis in Chriſtiana Eccleſia, ab ipſa vetere hebræorum Eccleſia promanavit: apud quam & ſtati conventus erant, & recitatio, & ſermo. Conveniebant enim in Synagogas unoquoque ſabbato, tum legebatur pars aliqua ſanctorum voluminum, po-

postea sermo modo paræneticus, modo didascalicus, vel ex utroque mixtus adhibebatur, sive ad obscuriora divinis litteris explicanda, sive ad formandos corrigendosque mores. Hæc omnia facile colliguntur ex Luc. 4. *Intravit*, inquit, *Jesus secundum consuetudinem suam die Sabbati in Synagogam, & surrexit legere, & traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ, & cum evolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat Spiritus Domini super me*, postque recitatum locum subditur, *& cum plicuisset librum, reddidit ministro, & omnium in Synagoga oculi erant intenti in eum: cœpit autem dicere ad illos, quia hodie impleta est scriptura in auribus vestris*. Similia dicuntur Act. 13. *Venerunt Antiochiam* (nempe Paulus & Barnabas), *& ingressi Synagogam die Sabbatorum sederunt. Post lectionem autem legis, & Prophetarum miserunt Principes Synagogæ ad eos dicentes, viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad populum dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens, ait: Viri Israelitæ, & qui timetis Deum, audite*. Et post absolutum Sermonem subjungitur; *exeuntibus autem illis, rogabant ut sequenti Sabbato loquerentur sibi verba hæc*. Et mox: *Sequenti vero Sabbato pene universa civitas convenit audire verbum Dei:* ubi & conventus Civitatis, & lectio, sive recitatio legis, ac prophetarum habetur, tum exhortatorius ac paræneticus Sermo. Sed hæc proximis Christo Domino temporibus, cum certum sit hoc ritu gesta, quanto ante cœpta sint, non ostendunt. Et Sacrarum quidem tractationum origo aliqua mihi dubium non est, quin ab ipsa prope mundi origine repeti debeat. Nam etsi *Philo Judæus Lib. de Abrahamo initio*, de antiquis Patribus loquens, *scholas nullas frequentaverant*, inquit, *nullis præceptoribus usi fuerant, sed a se ipsis instituti doctique ordinem naturæ secuti sunt*, tamen cum cæteras disciplinas ab *Adamo* propagatas apud Christianos Doctores communis sententia sit, veræ pietatis ac morum disciplinam, uti majoris momenti est, ita accuratius ab eo traditam, & aliquod jam tum exercitum fuisse religionis magisterium, dubitandum nequaquam videtur. Nec vero *Enos Genesis* IV. *cœpisse* dicitur *invocare nomen Domini* propterea quod nullus antea religionis cultus esset, sed ut eo loco noster *Pererius* putat, quod eum ipse cura, & prædicatione excoluit. Jam *Noe* inter prædicatores merito numeretur, qui a Divo Petro *secunda Epistola cap.* 2. *Justitiæ præco* nominatur, & iterum *Epistola prima* cap. 3. *prædicasse* significatur *iis qui increduli fuerant, cum fabricaretur arca*, quem denique *Joseph Hebræus* refert corrupta hominum facta moleste, & indigne ferentem adeo suasisse, ut in melius voluntates, ac opera transmutarent, ut cum videret illos sibi non parere, veritus ne se & suam familiam interimerent, in aliam regionem migravit. Verum qui, quoque modo sacri conventus sermonesque usque ad id tempus, atque etiam ex hoc tempore usque ad *Moisem* fuerint, proditum non est. Potuit tamen intelligi vis eloquentiæ ex eo quod audax ædificandæ *Turris Babyloniæ* consilium ingressos omnes sacra narrat historia, quia erat terra labii unius, & sermonum eorumdem; nempe ut facile incitari, & inflammari quæ ad id opus necessaria erat multitudo posset. Quare & totum opus ea communione sublata disturbatum est. Videtur deinde aliquod doctrinæ magisterium in *Ægypto Joseph* exercuisse, qui dicitur *Psalmo* 104. *constitutus a* Pharaone *ut erudiret Principes ejus sicut semetipsum & senes ejus prudentiam doceret*. Quo loco S. Augustinus *optime convenisse* dicit *tanti Patriarchæ zelo, ut non tantum alendis corporibus, sed & ipsis hominibus melioribus efficiendis occuparetur*. Nec verisimile est tanto tempore, quo *Hebræi* in *Ægypto* vixerunt omni pietatis doctrina caruisse. Sed illud observandum est, cum statuisset eum populum Dominus liberare, & ad certam vitæ, pietatisque rationem formare, *Moysi* quem Principem legebat, *Aaronem* eloquentem addidisse, quia, ut infra proprio loco dicetur, præcipuum regendarum communitatum est instrumentum oratio. Prima deinde concio tempore *Moysis* indicatur *Exodi* IV. ubi ex præcepto Domini *Moyses & Aaron congregaverunt cunctos seniores filiorum Israel, loquutusque est Aaron omnia verba quæ loquutus est Dominus ad Moysen:* at multi deinceps cœtus sermonesque publici memorantur, præsertim quibus accepta a Deo *Moyses* populo exponebat. Atque hæc de vetustissimo sacrarum concionum usu.

II. Sed ut ad originem lectionum legis, quæ Christi fiebant tempore redeamus, sane an-

antiquam fuisse, *S. Jacob* in *Act. Apost. cap.* 15. docet, cum ait: *Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent*, Josephus autem *lib.* 2. *contra App.* id a *Moyse* institutum refert, & ob eam quoque causam cæteris eum legislatoribus præfecit. *Non semel*, inquit, *audire nec secundo nec sæpius, sed in unaquaque septimana alia opera relinquentes ad legis auditionem congregari præcepit universos, eamque perfecte condiscere, quod scilicet omnes legislatores reliquisse noscuntur*. Hoc Moysis præceptum de cujusque hebdomadæ ad legem audiendam conventu, in sacris litteris diserte, quod ego animadverterim, non exstat. Sed *Deut* cap. 31. septimo quoque anno legenda præcipitur, anno remissionis, in solemnitate tabernaculorum. Significat tamen crebram tractationem *Lev. X.* Deus dum prohibens Sacerdotes tabernaculum intraturos quicquam quod inebriare possit, bibere, causam addit, *ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum, & profanum, inter pollutum, & mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea*. Verisimile tamen est, etiam tum Sabbatis singulis fuisse morem docendi: quos dies Philo Lib. *de Decalogo* ubique tradit præcipue fuisse studio sapientiæ dedicatos: & ob eam rem proseuchas, seu Synagogas fuisse quasdam iustitiæ cæterarumque virtutum scholas, & libro de *Vita Moysis c.* 3. eum morem, & ipse ab eo repetens, describit his verbis: *Mos erat certis temporibus præcipue Sabbatis operam dare studio sapientiæ, principe*, idest Moyse, *doctoris vice fungente, præmonstranteque officia, subditis autem honeste proficientibus, & mores vitamque corrigentibus*. Quæ consuetudo a majoribus per manus accepta, hodie durat apud Judæos. Cæterum cum initio *Moyses* fungeretur hoc munere partitus videtur in plures, tum cum septuaginta viros jussu Dei elegit, qui divino repleti spiritu prophetare cœperunt. Nam cum ante ex Soceri Jetri consilio legisset, qui ad civilem sibi administrationem adjumento forent; hos, ut maxime in rebus divinis auxilio essent, adlectos, docent sacri interpretes. *Deut. XXIV. & XXXI.* doctorum mentio fit, & *Num. XI.* Magistrorum. Atque iidem significari omnibus his locis videntur, qui scribæ alibi nuncupantur. Itaque cum, ut recte inter cæteros Toletus in *c.* 18. *Job.* docet, *scribæ cœperint una cum lege*, Doctores illi & Magistri iidem atque scribæ statuendi videntur. Nam quod S. Hieronymus in c. 8. *Isa.* non multo ante Christum tempore exstitisse scribas & pharisæos ait, vel de solis intelligendum est pharisæis, quos duntaxat ubique Josephus inter Judaicas sectas enumerat, numquam autem scribas, vel quod ritus aliquos de novo, quo tempore pharisæi orti sunt, ipsi quoque assumpserunt.

III. Ex hactenus dictis colligitur initium sacrarum concionum repetendum a prima divini cultus origine. Ubi autem scripta lex accessit, & accessisse lectionem ejus, & explicationem, quæ proprie ad Sacerdotes, & Scribas pertinebat: quibus deinde non multis ante Christi adventum temporibus accessere Pharisæi, propterea que dictum est, *super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi*; illud enim negari non potest, sive præceptum fuerit Moysis, ut scribit Josephus, sive mos ab illo introductus, qui præcepti vim habuerit, ut sabbatis ad audiendam legem, & explicationem ejus, morumque disciplinam conveniretur, fuisse morem hunc non semel interruptum vel in captivitatibus, vel in ipsorum Regum, & populi idololatriis. In captivitatibus quidem ne legere quidem licuisse legem S. Chrysostomus, & in homilia *contra Judæos*, & in demonstratione contra Gentiles, quod *Christus sit Deus*, ad finem affirmat. Certe dum ipsi sacri libri penitus amissi erant, ut colligitur IV. Regum XXII & II. Par. XXXV. ubi unus narratur inventus, cumque tradantur combusti, antequam restituerentur ab Esdra (ut ajunt plerique) legi non potuere.

IV. Sed merito quærat aliquis, num idem esset lector & explicator, quia Christus Dominus prius legit ipse, deinde explicavit Isaiæ locum. Et Esdræ II. 8. Esdras idem loquitur, & legit. At Philo lib. *quod omnis probus est liber*; loquens de Essæis, aliter eos fecisse ait. *Has*, inquit, (hoc est primas leges) *ediscunt & alio tempore, sed præcipue recurrente die septimo, quem sacratum existimant, feriatumque ab omnibus aliis negotiis. Quoties sacras Ædes, quas Synagogas vocant, adeunt, pro ætatis ordine juniores ad seniorum pedes considunt, & ad audiendum se componunt. Ibi alius ex libro legit, alius quispiam unus e peritioribus accedens*,

quæ obscura sunt, *explicat*. In Act. *c. XIII.* Paulus, & Barnabas post lectionem invitantur a Principibus Synagogæ, ut loquantur si quem haberent *sermonem exhortationis ad populum*: & alibi docuisse in Synagogis dicuntur, nec unquam legisse. Itaque videtur hic mos fuisse, ut certus esset lector, sermo ab aliis haberetur, qui si vellent alium scripturæ explicare locum, etiam eum legerent, quod fecit Christus Dominus; nec tamen vetitum fuisse, quin legeret idem & explicaret. Quo loco admirari licet singulare Isaiæ privilegium, ut ejus prophetiam Dominus ipse & legere stans voluerit, non solum explicare, sed & demonstrare completam.

V. Rursus dubitari potest, num omnibus liceret in Synagoga docere. Ita affirmant aliqui, & videtur ex eo confirmari, quod Christus Dominus a nullo invitatus sæpe docuerit. Sed mihi verisimile non est, fuisse promiscuum, & confusum morem; sed solum Scribis, & Pharisæis licuisse disserere, etiam non invitatis pro suo munere: Christum autem Dominum extra omne exemplum esse: Paullum sua usum potestate, quod esset Pharisæus eruditus ad pedes Gamalielis, & cæteros Apostolos, vel invitatos, ut Paullum, & Barnabam, vel sese obtulisse, ac veniam impetrasse dicendi. Neque obstat locus Ambrosii, qui in illa Pauli verba *I. Cor. XIV. potestis enim per singulos prophetare*, *ut omnes discant*, *& omnes exhortentur*. *Hæc*, ait, *traditio Sinagogæ est*, *quam nos vult sectari*, *quia Christianis quidem scribit*, *sed ex gentibus factis*, *non ex Judæis*, *ut sedentes disputent seniores dignitate in cathedris*, *sequentes in subselliis*, *novissimi in pavimento super mattas*; *quibus si revelatum fuerit dandum locum præcipit*, *nec despiciendos*, *quia membra corporis sunt*. Non inquam obstat hic locus, quia solum dicit, si cui novissimorum quid fuerit revelatum (ut erat tum extraordinaria illa divinorum Chrismatum copia) dandum ei locum esse, non quod ille se nulla potestate dicendi impetrata, posset intrudere, sed quod offerenti sese dicendi locus, negari non deberet. Nam profecto nisi aliquo appareret manifesto miraculo, fuisset necne ei vere divinitus revelatum, an fallaciter, an a Dæmone illusum, erat id judicandum, antequam quivis e turba dicere teneretur. Omnia autem jussit Paulus honeste, & secundum ordinem fieri; & ne quid diceretur absurdi, cæteros dijudicasse, nimirum cæteros e Prophetis. Non enim ut hæretici perperam interpretantur, judicium rerum divinarum, imperitæ multitudini permittebatur. Probabile omnino igitur videtur, & in Synagoga non licuisse cuivis, nisi potestas fieret, disputare.

VI. Quæritur ad hæc 3. sederent ne inter dicendum eo tempore, an starent? Legentes quidem stetisse, & ex *c.* 8. *lib.* 2. Esdræ colligitur, & satis aperte ipsum Christi Domini dum Isaiam legit exemplum docet. Communior autem mos fuisse videtur, ut docentes sederent: unde & cathedra Moysi nominatur, & sedere super eam Scribæ, & Pharisæi dicuntur: & Christus Dominus Luc. II. inventus est duodennis *in medio doctorum*, utique sedentium, sedens. Cum legisset Isaiam stans, docturus sedet. Matth. VIII. docturus in monte sedet. Luc. V. *sedens docebat de Navicula turbas*: Joh. VIII. sedens docet in templo populum. Matth. 26. *quotidie apud vos sedebam docens in templo*: Quod autem dicitur Joh. 7. *in novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus*, *& exclamabat*, videtur fecisse propter multitudinem, quæ aderat, cum esset opus conatu majore, vel ut arbitror, quia non consueto habendis concionibus loco hæc clamavit, sed ex media turba. Illud autem Luc. 6. *stetit in loco campestri*, potius videtur significare, quod constiterit, & quieverit, quam situm aut statum corporis. Act. 13. dicitur *surrexisse Paulus*, vel quod ad dicendum prodierit, consuetumque locum conscenderit, ubi sederet, vel quod Archisynagogum salutarit. Sed plane mihi videtur eo loco stetisse. Nam etsi moris esset sedere, non tamen vetitum, quin, si cui placeret, commodumque esset, stans diceret, qui doctorum ethicorum mos erat. Et Action. 5. locuturus in Concilio Gamaliel surrexit. Quod autem Petrus in prima sua concione *Act.* 2. & Paullus in medio Areopagi steterint, non significat morem temporis, sed opportunitatem, & necessitatem loci. Locus nuper citatus e S. Ambrosio, sedisse omnes significat. Et in eodem loco S. Paullus, cum ait, *quod si alicui revelatum fuerit sedenti*, *prior taceat*: videtur significare dicentem stetisse, eique sedentem opponere. Quare, ut dixi, communu-

muni usu sedisse, aliquando etiam stetisse videtur. Hæc autem quæ in Synagoga olim servabantur, non multum mutata in Christi Ecclesia recepta sunt. Ita ut cum ipsa nascente, & crescente pariter, hic ritus & natus, & adultus sit. De posteriore vero tempore, quia res ante oculos est, non est quod dicam. De primo illo docet nos Tertull. in *Apolog.* 39. qui recens ab ætate Apostolorum, qui tunc maxime in Ecclesia vigebat, nos ignorare non patitur. *Cogimur*, inquit, *ad litterarum divinarum commemorationem, si quid præsentium temporum qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere: Certe fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum inculcationibus densamus. Ibidem etiam cohortationes, castigationes, & censura divina.* In quibus verbis aperte meminit conventus, cum ait *cogimur*, & sacræ lectionis, seu recitationis, quæ erat *commemoratio divinarum litterarum*; denique sermonis, cujus ille erat scopus, commonere, exhortari, mores formare bonos, depravatosque corrigere, & castigare. Idem ostendit locus ex S. Ambrosio in primam ad Corinth. paullo ante citatus. Sed iam ut distinctius proprios christiani populi ritus tractemus, ab ipso concionatore, quasi novum principium desumamus.

De ipso Concionatore.

VII. Certum est prædicandi Evangelii munus inde usque ab origine Ecclesiæ proptium Christianorum fuisse, quod ex Act. Apost. c. 6. apparet: ubi ptopterea Diaconi instituuntur, ut Apostoli orationi, & prædicationi instantes sint; & ex D. Paullo I. Cor. 1. ubi se missum dicit ad prædicandum, non ad baptizandum. Ex Dionysio quoque Areopagita, & Apostolicis constitutionibus perspicue id patet, ut a nobis infra fusius differetur. Et quamvis nonnisi in sua cuique Episcopo Diœcesi prædicare liceret, tamen illa priscis temporibus viguit consuetudo laudabilis, ut Episcopi peregrini ad verba facienda ab Episcopo ad quem divertissent, invitarentur: de qua re in Apostolicis Constitutionibus *lib.* 2. *c.* 58. sic habetur: *Rogabis Episcope eum* (id est peregrinum Episcopum) *ut sermonem habeat apud populum docendi causa: est enim hortatio, & monitio hospitum grata, & mirum in modum utilissima*; qui mos videtur acceptus ex eo quod dicitur. Act. 13. *missos a Principibus Synagogæ, qui invitarent Paulum ac Barnabam, ut si quis esset in eis sermo exhortationis, ad plebem dicerent*. Idem sæpe legimus observatum ab antiquis Monachis, qui hospites ad pios sermones invitabant; eumque morem, ut alia multa S. Cardinalis Borromæus in Mediolanensi Ecclesia, & decretis, & usu nostra memoria revocavit. Addi illud potest veterum fuisse ritum, ut Episcopum prædicantem Diaconi custodirent, quos Evaristus *ep. I.* septem esse voluit. Assistebant autem Episcopo, eumque custodiebant, non quod aliquod periculum inesset, illique instar prætorianæ cohortis adessent, sed ad majestatem divinorum eloquiorum indicandam, interimque ut caverent ne quid in populo strepitus, aut turbæ oboriretur. Præter Episcopum licebat & presbyteris conciones habere: quod quidem in iis Ecclesiis, quæ Episcopo carebant, nullam habet difficultatem. In Africa tamen coram Episcopo, ne ejus quidem jussu mos erat presbyterum loqui. Proptereaque Possidius in S. Augustini vita narrat perinique tulisse alios Africæ Episcopos, quod Valerius Antistes Hypponensis Augustino etiam non presbytero docendi munus dedisset. Quam consuetudinem perstringit S. Hieronymus *ep. ad Nep.* his verbis: *Pessimæ consuetudinis est in quibusdam Ecclesiis tacere Presbyteros, & præsentibus Episcopis non loqui; quasi aut invideant, aut non dignentur audire*. Socrates refert ministerium verbi Dei interdictum Alexandriæ presbyteris, ex quo tempore impius Arius presbyter sermonibus suis Ecclesiam Dei dilaceravit. Auxentius vir sanctissimus, ut est in historia Concilii Constantinopolitani sub Leone ad Synodum invitatus, excusabat se dicens, *non esse Monachorum docere, sed doceri*, & illud munus iis convenire, qui honorati pontificatu essent. Paullatim tamen ut videmus ab Episcopis munus hoc Apostolicum ad presbyteros defluxit; ut jam pene non nisi horum voces ex suggestis audiantur. Historia tripartita *lib.* 9. *c.* 39. & Nicephorus *lib.* 12. *c.* 34. narrant Romæ nec Episcopum, neque alium quemquam in Ecclesia ad populum verba fecisse, quod & per se incredibile est, & falsum esse, non solum ex Gregorii Magni, & ante eum Magni Leonis homiliis apparet, sed & e Sermone

ne II. de Refurr. S. Leonis, ubi adjiciendum Evangelicæ narrationi sui sermonis officium dicit, *quod populus piæ consuetudinis debitum deposceret*; & Prudentius, ut infra referetur, *Tribunal* describit, unde *Deum prædicabat Antistes*. Haud vero dubium est Diaconis quoque verbum Dei tractare aliquando fuisse concessum. Notum est ex Apostolorum Actis quanto spiritu & fructu diaconorum Princeps Stephanus de Christo Domino disputaret, *& plenus gratia, & fortitudine multa signa faceret*. Philippus unus e septem diaconis propterea Act. 21. Evangelista nominatur, non quod scripsisset, sed quod prædicaret Evangelium. S. Ignatius ad *Phil.* scribens, Philonem diaconum laudat, quia sibi in sermone ministrabat, eosdemque monet ut Episcopo, & Presbyteris, & Diaconis attendant. In Epistola vero ad Heronem Antiochiæ diaconum, *lectioni*, inquit, *attende, ut non modo ipse leges noveris, sed etiam aliis easdem interpreteris, ut Dei athleta*. Præcipue vero hoc munus Diaconi obibant persecutionis tempore in adhortandis qui propter fidem habebantur in vinculis. Hinc Cyprianus Ep. 9. *In præteritum*, inquit, *semper sub antecessoribus nostris factum est, ut Diaconi ad carcerem commeantes martyrum desideria consiliis suis, & scripturarum præceptis gubernarent*. Et hæc fortasse est causa præter aviditatem auferendi thesauros, quos Diaconi custodiebant, cur persecutio acerrime eos insectaretur, quod nimirum cæteros ipsi Christianos sua industria confirmarent. Origeni quoque ante sacerdotium fuisse docendi publice munus permissum Nicephorus *lib. 5. c. 14.* narrat, & cum id tamquam nunquam antea factum Demetrius Alexandrinus Episcopus reprehenderet, contra esse allatis exemplis Episcopi responderunt. Postea vero res & Pontificum, & Conciliorum decretis constitutæ; quæ in præsentia prosequi necesse non est.

VIII. Dubitari hic potest, constituta jam Ecclesia Christiana sicut supra de vetere quæsivimus, stantesne, an sedentes suas conciones antiqui nostri Patres haberent? S. Thom. *in c. 7.* Joan. sic ait: *Christus docuit sedens, & stans; sedens quidem discipulos* Matth. 5. *stans autem turbas, ut hoc loco, & ideo inolevit consuetudo in Ecclesia ut turbis prædicetur stando; religiosis vero, & clericis sedendo. Cujus ratio est, quia cum prædicatio ad turbas fit quasi ad eas convertendas, fit per modum exhortationis, sed cum prædicatio ad clerum fit quasi jam ad existentem in Domo Dei, est ut quædam commemoratio*. Eadem tradit in c. 5. Matth. quæ tamen rationes facti convenientem magis, quam probabilem originem habent. Nam sui moris fuisse Christus dicit, sedendo quotidie in templo docere, ubi non solum discipulos, sed etiam turbas docebat: *Et sedens docebat de navicula turbas*, ut supra diximus; & raro, & solum in extraordinariis quibusdam sermonibus stans aliquando docuit. Cæterum ad populum verba facientes stetisse antiquos Concionatores, multa sunt testimonia: Chrysostomus *in Matt. hom. 32. Causa sui Presbyter sedet, causa sui rectus stat Doctor laboribus, & afflictione affectus: & hom. 16. ad pop. Ant. Nisi multam a Patribus necessitatem sustinuissem, neque surrexissem, neque loquutus fuissem*. S. Augustinus *Tr. XIX. in Job. Nostis stantes, quia ad panem ventris cum labore pervenitur, quanto magis ad panem mentis? Cum labore statis & auditis: sed nos cum majore stamus, & loquimur. In Ps. 32. Adhuc quidem spectatores in theatro forte insaniunt, & in sole sunt: ut nos fistamus, in umbraculo stamus. In Ps. 147. Gaudeo tantam esse voluntatem, & voluptatem in veritate verbi Dei, ut studium nostrum bonum in bono, & de bono vincat studium insanorum currentium in amphitheatrum. Nunquid illi si tandiu starent, adhuc spectarent?* Hæc quidem significant morem standi fuisse. Adde quod Magnus ipse Constantinus, ut in ejus vita refert Eusebius *l. 4. c. 9.* cum plurimum deditus esset habendis concionibus, quod suarum esse partium existimaret, imperio suo parentes ratione regere, si qua eo dicente incidisset occasio de theologia loquendi, in rebus divinis erecto corpore consistebat, contractoque vultu, & depressa voce, adhibita summa prudentia, & moderatione præsentium animos cælesti disciplina initiare, ac devincere videbatur. Cæterum ex altera parte idem S. August. se aliquando sedisse docet *hom. 28. lib. 50. hom. Quare loquor, quare hic sedeo, quare vivo? Nisi hac intentione, ut cum Christo simul vivamus? Ser. 49. de diversis. Ut ergo vos non diu teneam, præsertim quia ego sedens loquor, vos stando laboratis*. Cassiodorus in *Tripart. l. 10. c. 4.* & Ni-

& Niceph. *l.* 13. *c.* 4. verba fecisse dicit S. Chrysostomum residentem. Existimo tamen utroque modo factum; sed communiorem fuisse morem, ut stantes loquerentur, nisi aut senectute, seu infirmitate id non permittente. Nam & illud ex Augustino postremo loco allatum, videtur excusatio, quod sederet, tamquam præter morem. Quamquam diversis in Ecclesiis diversi erant mores, ut Augustinus apte significat *de catechiz. rudib.* c. 13. quem infra locum apponam.

IX. Illud præterea hic prætermitti non debet, aliquando non habitos viva voce sermones, sed per Notarium recitatos. Hoc se fecisse D. Gregorius M. l. 2. hom. 21. initio his verbis profitetur: *Multis vobis lectionibus, fratres carissimi, per dictatum loqui consuevi: sed quia lassescente stomacho, ea quæ dictavero, legere ipse non possum, quosdam vestrum minus libenter audientes intueor. Unde nunc a memetipso exigere contra morem volo, ut inter sacra Missarum solemnia, lectionem S. Evangelii non dictando, sed colloquendo edisseram. Sicque excipiatur ut loquimur: quia collocutionis vox corda torpentia plus quam sermo lectionis excitat, & quasi quadam manu sollicitudinis ut evigilent pulsat*. Et in prologo earumdem homiliarum sic ait: *Inter sacra Missarum solemnia, ex his quæ diebus certis in hac Ecclesia legi ex more solent, S. Evangelii* 40. *lectiones exposui: & quarumdam quidem expositio assistenti plebi est per notarium recitata, quarumdam vero explanationem coram populo ipse loquutus sum, atque ita ut loquebar excepta est*. Hic mos non solum habendi, sed & recitandi conciones videtur fuisse causa cur S. Augustinus Psalm. 118. per sermones explicarit. *Nam statui*, inquit, *per sermones id facere, qui proferantur in populis, quos Græci homilias vocant; hoc enim justius esse arbitror, ut conventus Ecclesiastici non fraudentur psalmi hujus intelligentia, cujus ut aliorum delectari assolet cantilena*. In Synodo Vasensi *can.* 4. decernitur: *si Presbyter aliqua infirmitate prohibente per se ipsum non potuerit prædicare, Sanctorum Patrum homiliæ a Diaconis recitentur*. Videndum est, num significet se scripto dixisse S. August. seu Fulgentius *serm.* 6. *de Sanctis*, dum ita orditur: *quoniam video nostras disputationes graphio ceraque ligari, & nequaquam sumus idonei lectitare, adjuvate mcipsum quæso intercessu vestro*. Fortasse non *lectitare*, sed *dictare* legendum sit, quod dixerit, quia videbat *scripto excipi* suas disputationes. Nam fuisse morem excipiendi præter locum e S. Gregorio paullo ante citatum, non raro ostendit S. Augustinus præsertim dum enarrat, & testatur in ejus vita Possidius, & Metaphrastes in vita Chrysostomi, & colligitur ex Socratis *Trip. Hist. lib.* 11. *c.* 2. ubi ut ostendat Attici Patriarchæ Constantinopolitani conciones nullo in pretio habitas, neminem fuisse ait, qui eas scriberet. Euseb. in *Apolog. pro Origene*, solitum eum narrat in Ecclesiis pene quotidie ex tempore habere tractatus, quos notarii monumentis deinde tradebant. Hinc autem sæpe fiebat, ut res vulgarentur immaturæ, nec satis excultæ. Propterea Cyrillus Alexandrinus *lib.* 8. *de ador. in spiritu, & veritate*, eam *Deuter.* 23. legem, quæ *si quis ex aliena vinea comedat uvas*, vetat quicquam in vas conjici, contra eos interpretatur, qui voces docentium in Ecclesiis ut illic anima pascatur, in libellos tamquam in vas conjiciunt cum damno famæ doctorum, quod illi subito sæpe effundunt, tamquam accurate compositum litteris mandantes. Ex dictis apparet priscos concionatores sæpissime allocutione usos, non de scripto legisse. Non raro tamen eorum sermones lectos fuisse. Possunt his addi duo alia. Primum de modo indicendi silentium. Act. c. 13. dicitur: *surgens autem Paulus & manu silentium indicens*. Ubi Chrysostomus ait fuisse eum morem Judæis, quod ex capite etiam 19. *Act.* potest intelligi, ubi dicitur: *Alexander autem manu silentio postulato volebat reddere rationem populo*. Et *cap.* 21. *Paulus stans in gradibus annuit manu ad plebem, & magno silentio facto alloquutus est lingua hebræa:* Et *cap.* 12. de Petro: *annuens autem eis manu ut tacerent, narravit quomodo Dominus eduxisset eum de carcere*. Non tamen S. Chrysostomus solis tantum Judæis affirmat hunc morem fuisse; quare non mirum si apud alias gentes inveniatur. Verum apud Xenophontem *lib.* 5. *pæd.* potius notari potest idem verbum græcum, quo utitur in persimili significatione Sanctus Lucas, quam moris ejusdem silentii ante concionem indicendi descriptio. Porro inter primos Christianos Diaconus voce clara ante sacram lectionem solebat silentium

tium imperare, ut constat ex Clem. *lib.* 2. *c.* 57. *& lib.* 8. *c.* 11. qui ita præcipit: *Diaconus populum speculetur, ne quis murmure obstrepat, dormitet, aut nutus faciat. Oportet enim stare in Ecclesia sapienter, sobrie, & vigilanter auribus ad verbum Domini intentis.* S. Chrysostomus *hom.* 19. *in Act. Stat minister: communis minister alta voce clamat, ac dicit, attendamus, & sæpius illam vocem clamat. Hæc communis Ecclesiæ est, quam ille emittit, & nullus attendit. Post illam incipit lector.* Secundum est de Salutatione Angelica, quam nunc ante concionem pronunciamus. Cujus instituti ante B. Vincentium Ferrerium, qui solet præmittere suis sermonibus; *salutetur Beata Virgo*, auctorem nullum inveni: Arbitror esse recens institutum, & inductum forte propter hæreses in B. Virginem exortas, cum ipsa sit quæ omnes hæreses interimere queat. Adde quod in hac oratione fit mentio incarnati Verbi, cujus mysteria maxime prædicanda sunt, ut S. Paulus Titum monet: *hæc loquere, & exhortare.* Oratio certe ante concionem semper usurpata fuit. August. *lib.* 4. *de Doc. c.* 15. Chrysostomus *hom.* 3. *de Incompr. Dei* nat. & passim in suorum sermonum initio Sancti Patres orationes populi postulabant. Nec vero dubitari debet, morem inchoandi a signo Crucis esse perantiquum. Cum enim dicat Tertullianus *de Cor. Mil. ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæcumque nos exhortatio exercet, frontem crucis signaculo terimus*, quis ambigat, & concionem auspicaturos idem fecisse? Corippus equidem Grammaticus Africanus, dum versu orationem exequitur, quam Justinus Imperator ad populum habuit, statim ut accepit insignia imperii anno, ut Baronio placet, quingentesimo sexagesimo quinto, hæc canit:

Ipse coronatus solium conscendit avitum,
Atque Crucis faciens signum venerabile sedit,
Erectaque manu cuncto præsente senatu,
Ore pio hæc ait.

De Auditoribus.

X. Consueverant interesse concionibus non Christiani solum, sed & Catechumeni, quod vulgatum est. Sed considerandum quid sibi velit Ambrosius *Ep.* 33. dum ait: *post lectiones, atque tractatum dimissis catechumenis symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam Basilicæ*; iidem enim videntur esse *competentes*, & *catechumeni*. Exstat sermo S. Augustini ad *Competentes* 8. *de diversis*, ubi & ipsum vocabulum non aliunde, quam *de simul petendo, atque unum aliquid appetendo compositum* dicit. Quod si quia distinctio est, ea videtur posse tradi, ut catechumeni omnes dicerentur, quamquam baptismum in præsens differrent: Competentes autem ii præcipue qui peterent, moxque essent suscepturi. Quæ distinctio videtur confirmari ex verbis S. Augustini *Conf. lib.* 8. *c.* 2. de Victorino loquentis: *Ubi autem imbutus ex primis instructionum Sacramentis* (nempe inter catechumenos) *non multo post & nomen dedit, ut per baptismum regeneraretur* aqua (scilicet inter competentes adscriptus). Dimittebantur autem post sermonem catechumeni, unde *ser.* 237. Augustinus: *Ecce*, inquit, *post sermonem fit missa catechumenis, manebunt fideles*: Idest *missio fit catechumenorum*, unde & *missa catechumenorum* pro ea parte, quæ usque ad oblationem continetur, nomen accepit. Nec hi solum ad sermonem convenire poterant, sed & hæretici, pagani, judæi. Ita habetur *de conf. dist. p. e.* 66. & in Concilio Carthaginiensi IV. *c.* 84. severe etiam observatum est, ut ante benedictionem fidelium nemo discederet: quia & canon exstat Conc. Carthaginiensis c. 74. in hæc verba: *Sacerdote in Ecclesia Dei verba faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicetur.* Et in Concil. Agathensi statutum est, *ne ante Sacerdotis benedictionem populus egredi præsumat. Quod si fecerint ab Episcopo publice confundantur.* Cui decreto occasionem dedit Cæsarius, qui concilio præerat. Cujus historiam, si lubet, vide apud Surium *die* 27. *Augusti*. Intererat autem populus, separatim viris, feminisque discretis, quem morem egregie describit Philo Judæus de Vita contemplativa dum de Essæis agit. *Per sex dies*, inquit, *seorsum quisque in suis illis modo dictis monasteriis philosophantur, non progredientes foras, immo ne prospicientes quidem: septima vero conveniunt in cœtum communem, & juxta ætatis ordinem consident, decenti habitu, manus continen-*

tes

tes sub pallio, dexteram inter pectus, larbamque, sinistram applicatam lateri. Dum progressus in medio natu major differit; & post pauca: *reliqui omnes auscultant per summum silentium, annutantes oculis tantum, aut capite. Id commune semnæum in quod septimo quoque die conveniunt, septo clauditur duplici, separatis virorum, & mulierum cœtibus. Nam mulieres quoque simul auscultant ex more, dumtaxat quæ institutum idem sectantur: medius autem paries a solo surgit tribus quatuorque cubitis in modum loriculæ. Superiora usque ad tectum patent, unde gemina provenit commoditas, & quod pudori feminei sexus consulitur, & quod verba Doctoris exaudiuntur facile absque ullis obstaculis, quæ vocem ejus intercipiant*. Hæc Philo de Essæis refert, quos fuisse primos Christianos sub S. Marco in Ecclesia Alexandrina docet Hieronymus in lib. *de Script. Ecclesiasticis in Marco, & in Philone* sequutus Eusebium *lib.* 2. *hist. c.* 15. Idem asserit Epiphanius *hær.* 29 qui etiam Essæos ait esse dictos, quasi *Jessæos a Jesu*; idemque significat Cassiodorus *l.* 2. *c.* 5. *de Inst.* Sed nobis non est hic immorandum, quia esset digredi extra institutum. Legat qui vult Baronium anno Christi 64., qui horum Patrum testimonia allatis etiam rationibus confirmat. Sed redeuntes ad id, quod dicebamus; Clemens *lib.* 2. *Constit. Ap. c.* 5. & 7. *sit autem*, inquit, *horum cura* (idest Diaconorum) *ut laici in altera parte, ordine, decore, & quiete sedeant: item ut sedeant mulieres separatim, & cum silentio, ne*, ut ait Cyrillus Hierosolymitanus *in Præfat. ad catech. studium salutis sit perditionis occasio*. S. Augustinus *de Civ. Dei lib.* 2. *c.* 27. *Populi confluunt ad Ecclesias casta celebritate, honesta utriusque sexus discretione, ubi audiant quam bene hic ad tempus vivere debeant, ut post hanc vitam beate semper vivere mereantur: ubi sancta scriptura, justitiæque doctrina de superiore loco in conspectu omnium personante, & qui faciunt, audiant ad præmium, & qui non faciunt audiant ad judicium*. S. Chrysostomus *hom.* 74. *in Matth. oportet quidem interiore pariete a mulieribus disseparari* (idest viros); *verum quoniam non vultis, necessarium esse Patres nostri putaverunt, saltem his ligneis parietibus vos discrepari: audivi autem ego a senioribus, non fuisse hos parietes ab initio. Non fuisse*, ait, *parietes ab initio*, primis statim annis nascentis Ecclesiæ: cæterum ex ipsis Apostolorum temporibus cœpisse hanc separationem inter viros ac mulieres ex citato Clementis loco potest intelligi. Cum autem improbitas paullatim cresceret, etiam septa plerisque locis adjecta conjici potest. Apud Græcos vel certe Constantinopoli in sublimi tabulatu feminæ consistebant, cui etiam velum S. Chrysostomus ut in ejus vita Metaphrastes narrat, obtendi jussit, cum unus ministrorum sacrorum aliquando oculum in despectante femina conjecisset. Hujus tabulati & Nazianzenus in somnio meminit, quod infra ponetur. Ostendit præter hæc idoneis testimoniis Joannes Baptista Durantium *de rit. Eccl. l.* 1. *c.* 18. mares in australi parte, feminas in boreali constitisse. Item Virgines a cæteris mulieribus in Ecclesia fuisse discretas ostendit & S. Ambrosius *c.* 6. *lib. ad Virg. sap. Nunc*, inquit, *vel illum locum tabulis separatum, in quo in Ecclesia stabas, recordari debuisti*. Totus vero populus separatus erat a clero: nam templa olim duas præcipue habebant partes, quarum altera gradibus sublimior, Clero; altera humilior populo erat destinata. Et quidem eæ partes apud Græcos etiam cancellis dirimebantur, quos præclare Nazianzenus in Carmine ad Episcopos, significare ait duos mundos, alterum stabilem, alterum fluentem, homines ac divos. *Hos quoque*, inquit, *qui mundos dirimunt, quorum effluit alter; alter at usque viget, stabilisque in secula durat; divosque atque homines discludunt limite certo cancellos &c.*

Jam vero an auditores stantes concioni adessent, an sedentes, colligi ex dictis potest: sed est distinctius explicandum. Populum in Africa stantem audisse sæpe Augustinus ostendit. *Tract. in Job.* 112. *initio* ait: *Non his sermonibus, sed in aliis laboriosis litteris quærat, nec stando & audiendo, sed potius sedendo, & legendo condiscat*, & *hom.* 26. *l.* 50. *homiliarum* ubi fecisset potestatem sedendi quibusdam infirmioribus, & feminæ aliæ non infirmæ eam licentiam sibi sumerent, & prosternerent sese, & garrirent, rogat ut saltem sedeant, & taceant. Verum alius in aliis Ecclesiis mos erat. Idem Augustinus *de Catec. rud. c.* 13. cum dixisset, occurrendum tædio catechumeni oblata ei sessione, subdit: *quamquam sine dubitatione melius fiat, ubi de-*

decenter fieri potest, ut a principio sedens audiat, longeque consultius in quibusdam Ecclesiis transmarinis non solum Antistites sedentes loquuntur, sed ipsi etiam populo sedilia subjacent, ne quispiam infirmior stando lassatus a saluberrima attentione avertatur, aut *etiam cogatur alscedere*. Addamus hic laude, ac imitatione dignum Magni Constantini exemplum, qui ipsummet Eusebium, qui hæc scripsit *lib. 4. de vita Constantini c. 33.*, auditurus in Basilica, rogatus, ut in præparato consideret folio, recusavit: cumque jam multum temporis fluxisset, & finem facere Eusebius vellet, ne nimium Imperator defatigaretur, ille restitit, & ad sermonem absolvendum hortatus est. Cum vero Eusebius rursus flagitaret ut sederet, subtristi, & austero vultu respondit, *nefas esse institutis de Deo disputationibus negligentes aures præbere, sibi vero esse hoc in primis utile, cum pium sit de divinis rebus disserentes erectos audire*. Præterea illud & hic adjiciamus, valde olim viguisse in populo plaudendi morem magna ex parte reprehendendum, de quo fuse, & optime Chrysostomus *ad popul. Antioch. hom. 38.* & alibi vehementer instat, ut prava illa consuetudo tollatur. Sic *hom. 28.*: *Laudastis dicta: sed plausibus mihi non est opus, neque laudantium vocibus, & tumultu: unum dumtaxat volo, ut cum quiete, & intelligentia audientes, quæ dicuntur faciatis: hoc mihi pro plausu, hoc mihi pro laudatione. Si vero dicta quidem commendes, quæ vero laudas non exequaris, major quidem pœna, major autem accusatio, & nobis dedecus, & derisio. Nec enim theatro paria sunt præsentia, nec tragædias spectantes, nec sedetis ut dumtaxat applaudatis. Hic est spiritalis schola, præterea & quod elaboratur unum est, ut dicta servetis, & per opera obedientiam exhibeatis*. Præclare *hom. 3. de incompr. Dei Nat.* cum magno plausu admonitionem populus excepisset: *Plausum illum desidero*, inquit, *quem non dicta, sed facta conficiant*. Eamdem significavit immodicam plaudendi consuetudinem Nazianzenus cum interrogante S. Hieronymo, ut ipse refert Hieronymus *ad Nepot. de Vita Cleric.* quid sibi vellet in Luca sabbatum secundo primum? eleganter lusit; *docelo te*, inquiens, *super hac re in Ecclesia, in qua mihi omni populo acclamante cogeris invitus, scire quod nescis, aut certe si solus tacueris, solus ab omnibus stultitiæ condemnaberis*. Quibus verbis magnus ille Theologus significavit plausus fieri solitos a populo etiam ad ea, quæ non intelligeret. Quod evenit S. Augustino, cum ut legitur *ser. 47. de divers.* ante solutam quæstionem populus acclamavit. Quare ipse subjecit; *quid enim dixi? quid laudastis? Ecce quæstio est, & tamen jam laudatis*: & *serm. 81.* de malis Christianis: *neque miremini*, inquit, *multitudinem malorum Christianorum, qui Ecclesiam implent, qui ad altare communicant, qui Episcopum, vel Presbyterum de bonis moribus disputantem magnis vocibus laudant*. In verba tamen *Psal. 147. qui posuit fines tuos pacem*, cum populus acclamasset, subjecit potius laudans, *quomodo exaltatis omnes? nihil dixeram, nihil exposueram, versum pronunciavi & exclamastis?*

De tempore.

XI. Tempus quo sermones habebantur ad populum, inde usque a temporibus apostolicis cœpit esse Dominicus dies, qui successit Christianis loco Sabbati Judæorum, & colligitur ex *Act. 20.* ubi dicitur, *una autem sabbati cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat profecturus in crastinum*: quo loco *una sabbati*, ut apud Matth. *prima sabbati*, est dies prima post sabbatum, idest Dominica. Clemens in *Const. Apost.* cap. 59. *die Dominico*, qui est *dies resurrectionis*, *studiosius templum Domini adite, ut Deum laudibus celebretis, qui fecit omnia per Christum, quem ad nos misit, & pro nobis mori permisit, & a mortuis excitavit. Quid enim apud Dominum excusare poterit, qui eo die ad audiendum verbum Dei salutare non convenit?* Justinus 2. *ad Anton. apol. ad finem. Die qui Solis dicitur, omnes qui in oppidis, vel agris morantur, unum in locum conveniunt, commentariaque Apostolorum, vel Prophetarum scripta leguntur, quamdiu hora patitur: deinde ubi is qui legit destitit, is qui præest admonet, & hortatur, ut ea quæ lecta sunt, bona imitemur. Tum surgimus omnes, & comprecamur*. S. August. *Conf. lib. 6. c. 3.* se ipsum narrat solitum Mediolani omni die Dominico audire S. Ambrosium verbum veritatis recte tractantem. Hinc præclara illa Chrysostomi admonitio *hom. 5. in Matt. ini-*

tio,

tio, ut *totus dies ponatur in recolendis auditis*. Cum enim reprehendisset auditores, quod conceptam in sermone audiendo devotionem statim digressi perderent, & saltem imitandam dixisset curam hominum in custodienda pecunia, subdit, *paucos enim plerumque nummos cum aliquis accipit, & sollicite reponit in sacculo, & diligenter obsignat sigillo. Nos vero postquam longe auro, gemmisque pretiosiora suscepimus eloquia, & inaestimabiles spiritalium opes bonorum, neque ea in thesauro animae recondimus continenda, sed passim atque negligenter mentes nostras effluere permittimus*. Et post pauca: *ne igitur ista contingant, legem hanc nobis statuamus immobilem, nec nobis tantum, sed conjugibus etiam, liberisque nostris, ut unum hunc totius hebdomadae diem, quo ad audiendum concurritur, totum in eorum, quae dicuntur, meditatione ponamus*. Habebantur enim fere sermones, dum fiebat sacrificium intra *missarum solemnia* post Evangelium solemni ritu a Diacono decantatum. Vide apud Clementem *lib. 2. c. 57.* S. Augustinus ex lecto Evangelio, & aliis lectionibus recitatis saepe exorditur. Ita fecit praecipue *ser. 7. de Verb. Apost.* & *ser. 10.* & *ser. 237. de temp.* Aliquando & ante Evangelium tractatus fiebat. Nam *ser. 90. de temp.* ait: *in lectione, quae nobis ad missas legenda est*. Ea sine dubio habebatur interdum exhortatio extra missae tempus. Non solum autem Dominicis, sed & diebus festis Sanctorum, praecipue Martyrum, fuisse morem concionandi, satis declarant ipsi, qui extant Sanctorum Patrum sermones. Quibus diebus etiam solebat ipsorum Martyrum historia recitari, ut passim videre est in serm. S. Augustini de Sanctis. Immo hic accuratissimus Pastor etiam quae recens accidissent miracula digna cognitu recitari jubebat. Vide *ser. 31. de divers.* & *39.* ubi sunt haec verba: *Ego quia modo memini de libellis miraculorum Martyris, quae in conspectu vestro leguntur*. Alexandrinis fuisse morem proprium narrat Nicephorus *l. 12. c. 34.* ut quarta hebdomadis die, & ea quae *Parasceve* dicitur, idest feria sexta, scripturas legerent, & Doctores eas exponerent. In Cypro autem, & Caesarea Cappadocum eas in Sabbato, & Dominico die Vesperi post lucernarum accensionem Episcopi, & Presbyteri interpretarentur. Nec Dominicis solum, festisque diebus, sed saepe quotidie, sermones habebantur a diligentibus, & doctis Pastoribus. Multae in S. Chrysostomo habitae leguntur homiliae continuis deinceps diebus, & *ferm. 1. de provid.* vel *de fato ad finem*. *Ideo*, inquit, *in auditorium hoc quotidie convenimus*. Multae sunt tales in S. Augustino, ut apparet ex ipsa mentione *hesterni sermonis*, vel *crastini*. *Tract. 8. in Joan. in fine*: *sunt forte hodie multi, qui propter solemnitatem diei, non propter audiendum sermonem venerunt, crastino qui venerint, venient audituri, ut nec fraudemus studiosos, nec gravemus fastidiosos*. In proemio *Tract. in Epist. D. Joannis*. *Meminit sanctitas vestra, Evangelium S. Joannis ex ordine lectionum, nos tractare solere; sed quia nunc interposita est solemnitas sanctorum dierum, quibus certas ex evangelio lectiones oportet in Ecclesia recitari, quae ita sunt annuae, ut aliae esse non possint, ordo ille quem susceperamus, necessitate paullulum intermissus est, non omissus. Cum autem cogitarem quid secundum hilaritatem praesentium dierum per hanc hebdomadam vobiscum de scripturis agerem, quantum Dominus donare dignatur, quod possit in his septem vel octo diebus finiri, occurrit mihi Epistola D. Joannis*, & tractatu quinto in eam epistolam, initio: *Intercesserunt autem ut intermitteremus textum hujus epistolae, quaedam pro diebus festis solemnia lectionum, quae non potuerunt nisi legi, & ipsa tractari; nunc ergo ad praetermissum ordinem redeamus*. Hinc intelligimus tractatus in Evangelium, & in Epistolam S. Joannis habitos perpetuis fere diebus. Vide a *Tract. 15. ad 33.* Idemque in multis Psalmorum enarrationibus animadvertere licet. Verum Maximus hic doctor velut perennis divinae sapientiae fluvius bis eodem die aliquando etiam populum alloquebatur. Secundam concionem in *Psal. 88.* ita exorditur: *Ad reliqua psalmi, de quo in matutino loquuti sumus, animum intendite*: & priorem sic terminarat; *quod restat, si placet, servemus, quia longus est psalmus, & adhuc vobiscum aliquid in nomine Christi sumus acturi. Reficite vires, non dico animi vestri, nam video quod animo infatigabiles estis; reficimini, & refecti ad cibos redite*. Significat & S. Basilius bis eodem die aliquando se ad populum fecisse sermonem, cum extrema homilia 7. in exameron sic ait: *utinam & inter edendum*

dum hæc omnia vobis enarrationes in cœna fiant, quæ vobis hodierno die partim exoriente, partim occidente sole oratio transfegit ac obtulit, & in fine sequentis homiliæ octavæ, *hic finis sit hujusce nostri convivii matutini, ne satietas exuperans vos ad vespertinas sumendas epulas voluptatesque capiendas hebetiores efficiat*; idemque significat principio, & fine homiliæ sequentis, sed in extrema octava significat, eam, & sequentem habitam ieiunii die. Hanc sermonum frequentiam habebant præcipue in tractatibus, cum librum aliquem e Sacra Scriptura interpretandum ordine ad populum suscipiebant, idque hoc ordine fiebat. Prius recitabat lector eam partem Sacræ Scripturæ, quam tractator erat expositurus. S. Augustinus in primam partem *Ps.* 34. *hucusque* inquit *psalmus lectus est hodie, hucusque tractandus est*. Itaque ut commodum erat ad unius sermonis explicationem, ita dividebat lectiones, quæ scilicet voluntariæ erant; nam quæ jam certis temporibus fixæ, ac statæ legebantur, de iis nihil immutabant. Ferebat autem vel ipsemet suum codicem tractator, vel accipiebat a lectore. Augustinus *ser.* 50. *de diversis* pauca præfatus, *ipsa*, inquit, *de libro Act. Apost. nobis lectio recitabitur, ut videatis ubi descripta sit forma, quam desideramus implere. Dum ergo recitatur, vos intentissimos esse volo, ut post ejus recitationem quod institui loquar*. Et subditur: *Lazarus Diaconus legit*, & mox: *cumque Lazarus Diaconus recitasset, & Episcopo Codicem tradidisset, Augustinus Episcopus dixit, etiam ego legere volo: plus enim me delectat hujus verbi esse lectorem, quam verbi mei disputatorem*. Fuisse autem ordinarium morem, ut codicem tractator in manibus haberet, apparet tract. 15. in Joan. *Hoc lectum, & hanc lectionem tractandam in manibus gestamus*. Tract. 35. in fine: *depositurus sum & ego codicem istum*. Tractatu sequenti: *& tamen etiam nos humi repentes audemus tractare ista* &c., *quare ista dixi? forte enim post hæc verba quisquam mihi juste dicat, pone ergo Codicem, quod excedit mensuram tuam, quid sumis in manum tuam?* Tract. 40. de Evangelio S. Joannis, *quod gestare nos videtis in manibus, jam multa audivit caritas vestra*. Apparet autem ipsummet, prout explicabat, solitum particulatim legere ex multis locis. Tract. 45. in Joan: *Legamus ergo quia venturus est*. *Serm.* 45. de divers. *Hoc quod gestamus in manibus, scriptura scilicet quam videtis, commendat nobis inquirendam, & laudandam mulierem quandam, de qua paulo ante cum legeretur, audistis: de hac secundum lectionis tenorem, quam me portare conspicitis, pauca pro tempore, quæ Dominus suggesserit, dicam*. In Ps. 127. *quamquam eum cum cantaretur, audivimus, quia brevis est, curro eum, non tractans, sed legens*. In psalm. 21. *quid si mihi aliquis dicat, O stulte, quid interrogas? Codicem portas; legamus igitur quomodo dictum est*. In psal. 79. *tamquam eruditi in Schola Christi currere debemus, quæ plana sunt, ut si forte obscura exigant officium interpretandi, ea, quæ plana sunt, legendi officium a me debeant efflagitare*. S. Chrysostomus prima quam habuit homilia aliquot etiam versus e psal. 148. legisse videtur, cum aliud tamen tractaret, ait enim: *Cæterum ut vobis quod dico fiat evidentius, ipsum psalmum ab initio vobis prælegemus*. Et S. Augustinus ipsum S. Cypriani volumen pro Concione legit. Ser. 14. *de verb. Apost. Rogo*, inquit *vos, ut paululum acquiescatis, lego tantum. S. Cyprianus est quem in manibus sumpsi, antiquus Episcopus sedis hujus*. Quæ auctorum ipsorum prolatio nescio quod majus fidei, & auctoritatis pondus suo loco habet, & possit aliquando a nostris fieri, quamvis non sit usus. (1)

De Loco.

XII. Locus Sacrarum Concionum semper fuit is, qui judicaretur ad frequentiam aptus, & hoc significat ut sæpe est in Prophetis, & Psalmis, Dei nomen laudandum in portis. S. Joannes Baptista erat prædicans in deserto, cum multitudo ad eum conflueret. Christus Dominus in monte, in litore, & in domibus privatis docuit: idque magna cura facien-

(1) Viennæ saltem hodieque is usus viget in concionibus polemicis, quæ habentur ad S. Stephanum.

diendum, & conquirendos etiam auditores ostendit parabola illa Matth. XXII. cum Dominus nuptiarum misit servos *in exitus viarum*; & ut addit Lucas, *in vicos & plateas Civitatis, in vias, & sepes*, jubens ut compellerent intrare, *ut impleatur domus*. Et huc videtur spectare quod dicitur in Proverbiorum primo: *sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam, in capite turbarum clamitat, in foribus portarum urbis profert verba sua*. Eam sedulitatem sequuti Apostoli, ubicumque se ferebat occasio, divina spargebant semina: eumque imitati morem Apostolici viri S. Vincentius Ferrerius, Petrus Martyr, Antonius de Padua, Bernardinus Senensis, & alii, magnas attulere promiscuæ multitudini utilitates: & sane egregium est opus caritatis hominibus in foro desidentibus, nec alioqui Ecclesiam adituris, divina monita intonare. S. Nicolaus Tolentinas cum audiret in platea concionantem, ita commotus est, ut ex accepta semente tam uberes deinde fruges sanctitatis ediderit. Præterea etiam Summi Pontifices eam in publicis foris concionandi consuetudinem comprobantes multis Religiosorum familiis privilegia propriis decretis concessere, ut apparet Clementina *dudum de Sepult.* & Extravaganti *inter cunctos de privil.* & alibi. Hæc omnia quamquam vera sunt, tamen proprius locus semper fuit vel templum ac Synagoga apud Hebræos, vel oratoria, & Ecclesiæ apud Christianos. Ideo Dominus Joan. XVIII. *Ego semper docui*, inquit, *in Synagoga, & in templo, quo omnes Judæi conveniunt*. Et Act. XII. de Paulo, & Barnaba: *prædicabant verbum Dei in Synagogis Judæorum*. Ubi vero Christiani suas habere cœperunt Ecclesias, apertius est, quam ut debeat testimoniis comprobari, in iis solitos legere sacros libros, interpretari, & alios ad recte mores instituendos habere sermones. Eusebius *l. 2. hist. c. 17.* ex Philone l. *de vita sup.* refert Christianos in omnibus locis constituisse sacras ædes ad celebranda mysteria, & sacros libros legendos. Justinus *Apol. II.* docet Christianos convenire solitos ad cœtum ad verbum Dei audiendum, & Eucharistiæ administrationem. Clemens *lib. 10. Recognit.* ait Petrum convertisse domum Theophili Antiochiæ in Ecclesiam, & ibi cathedram constituisse ad docendum. Quin & ipsa *Ecclesiæ* vox primo significat ipsum conventum, & congregationem, sicut latine *concio* ipsum cœtum auditorum; deinde etiam locum ipsum, quo convenimus, quod in hunc finem institutus sit locus, ut eo se congreget populus ad divinum cultum, non ut Calvinistæ mentiuntur, ad solum Dei verbum audiendum. Illud difficilius est, ex quo loco Ecclesiæ sermo haberetur. Certum est fuisse locum aliquem editiorem unde conspici prædicator, & audiri commodius posset. Hinc S. Augustinus *serm. 122. de diversis, quamvis*, ait, *propter commoditatem depromendæ vocis altiore loco stare videamur, tamen in ipso altiore loco, vos judicatis, & nos judicamur: Doctores dicimur, sed in multis doctorem quærimus*. Dubitari autem potest idem ne locus Episcopo, & sedendi in templo, & concionandi esset. Videtur significare diversum S. Ambrosius *Ep. 33.* in qua referens habitum a se sermonem de lectione Job: *Unum Job*, inquit, *miraturus ascenderam. Omnes Job, quos miraretur inveni*. Dum enim *miraturus Job ascendit*, procul dubio locum petit, unde de Job loquatur. At mihi quidem nequaquam simile vero fit, si loquamur de ordinario more, ut e sua sella digressus locum alium dicturus conscenderet. Et S. Augustinus significat eumdem fuisse locum dum in *Psal. 126.* hæc scribit: *Et Episcopi hæc faciunt* (idest custodiunt) *nam ideo altior locus positus est Episcopis, ut ipsi superintendant, & tamquam custodiant populum. Nam & græce quod dicitur Episcopus, hoc latine superintentor interpretatur, quia superintendit, quia desuper videt. Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam, sic Episcopis altior locus factus est, & de isto alto loco periculosa redditur ratio, nisi eo corde stemus hic, ut humilitate sub pedibus nostris simus*. Et mox: *tamquam vobis ex hoc loco doctores sumus, sed sub illo uno magistro in hac schola condiscipuli sumus*. En: ex eodem loquitur loco, qui paratus erat in Ecclesia Episcopo, ubi etiam ad divina consisteret. S. Gregorius Nazianzenus Constantinopolitanæ Ecclesiæ Episcopus Intra cancellos concionabatur, ut ex ipsomet liquet, ubi de multitudine auditorum ad cancellos se protendente, ut orationem audiret meminit, præsertim in *oratione ad 150. Episcopos*, & alias idem fecisse credendum est. Sed D. Chrysostomus ob auditorum frequentiam suggestum, in medio Ecclesiæ colloca-

locavit. Divus Augustinus *exedram* vocat locum illum celsiorem, ubi & Episcopo erat sedes constituta, ac sedilia Presbyteris locata, quibus solis coram Episcopo sedere licebat: *l. 2. de Civit. Dei c. 8. ad finem*, de fratre ac sorore miraculo S. Stephani sanatis loquens, *in gradibus*, inquit, *exedræ*, *in qua de superiore loco loquebar*, *feci stare ambos fratres*, *cum eorum legeretur libellus*. Et alibi *Tract. 9. in epist. Johan.* disputans de anima, quæ casto Dei timore prædita sit; *putas est*, inquit, *in hoc populo? putas est in ista Exedra? putas est in hac terra?* Ubi *populus*, & *exedræ* opponuntur, & idem est ac si diceretur, num in laicis, num in Ecclesiasticis hominibus reperitur? Hic locus hodie vulgo *Chorus* vocatur. Et eumdem per *Absidam* idem Augustinus significat *ser. 32. de diversis* ubi puellam curatam dicit reductam ad *Absidam*, *ubi prius steterat*; stetisse autem prius in *exedræ* gradibus citato *de Civ. Dei* loco dixerat. Et *Epist. 203. ad Maxim. Episc. Donatistam: In futuro Christi judicio non* Absidæ *gradatæ*, *nec cathedræ velatæ*, *nec sanctimonialium occursantium*, *atque cantantium greges adhibebuntur ad defensionem*, *ubi cœperit accusare conscientia*, *& conscientiarum arbiter judicare*. Quo loco cum honores, qui Episcopo habebantur, enumeret, intelligimus etiam velari, idest honorifico tegistragulo solitas eorum cathedras, quæ in *exedra*, & *abside* erant. Hic enim *Absis* significat ultimam illam templi partem, in quam templi aula desinebat gradibus sublatam, & in conchæ modum sinuatam, unde & *concham* Sanctus Paullinus *ep. ad Severum XII.* appellet, quam & describens ait, *Absidem solo, & parietibus marmoratam camera musivo illusa clarificat*. Hanc hodie vulgo Itali *tribunam* vocamus, ex eo nisi fallor, quod in medio illo sinu junctum parieti tribunal erat, idest Episcopi cathedra, ut etiamnum in vetustis Basilicis cernitur: ex qua tamquam pro tribunali Evangelium prædicans jura divina promebat. Et hoc est quod Prudentius in fine Carminis de S. Hippolyto, dum eius Basilicam describit, canit. *Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal*, *tollitur Antistes*, *prædicat unde Deum*. Idem opinor *Ep. ad Aleth.* per *Apostolicum solium* S. Paullinus intelligit, dum loquens de S. Petri Basilica: *vel qua sub alto sui culminis*, inquit, *mediis ampla laquearibus longum patet*, *& apostolico eminus solio coruscans ingredientium lumina stringit*, *& corda lætificat*. Nec vero *Absida*, seu *Absis*, vel *Apsis*, ut S. quoque Paullinus *ep. XI. ad Severum* dubitat, idem est quod *Exedra* omnino, sed pro eodem interdum accipitur, quod fere ad *Absidem* erat. His de sella Episcopi propositis haud obscura minus est quæstio, unde Presbyterorum conciones haberentur? Pulpitum Cyprianus *epist. 33. & 34. ex editione Pamelii* atque per honorificam interpretationem *Ecclesiæ tribunal* appellat suggestum, in quo per Diaconum elata voce Evangelium in Missæ Sacrificio recitabatur, quem locum Ordo Romanus, & passim alii Rituales auctores *Ambonem* appellant ab *ambiendo*, quod intrantem *ambiat*, vel quod ipse utrinque gradibus ambiatur, deducentes, cum verius sit nomen græcum, & quemlibet editum locum significet: quare & *suggestum cantorum* in Laodiceno Concilio *canon. XV. Ambo* vocatur: & eodem nomine suggestum, unde S. Chrysostomus Constantinopoli habere sermones solebat, appellatur a Socrate *lib. 6. cap. 5.* Cæterum, an ex eodem loco, unde a Diacono recitabatur Evangelium a presbyteris sermones haberentur, non valde constat. Nam Chrysostomus *homil. 16. ad pop. Ant.* videtur significare, presbyteros tantum consurgere solitos. Nam cum ipse tum solum presbyter esset, *nisi multam*, inquit, *a Patribus necessitatem sustinuissem*, *neque surrexissem*, *neque loquutus fuissem*. Et Sanctus Augustinus *homil. 28. ex 50.* conjungens lectorem, & tractatorem, *lector ascendit*, inquit, *sed & ipse* (idest Christus) *non silet*. *Tractator loquitur*, *si vera loquitur Christus loquitur*. Quæ diversa loquendi forma videtur significare, non item, ut lector legendi causa ascendebat, ascendendum fuisse Episcopo, aut Presbytero dicturis, sed e suis locis consuetos assurgere, & inde loqui. Certe ex eodem loco, unde legebatur Evangelium, item explicatum fuisse nihil adhuc vidi, unde vel affirmare, vel conjicere possim. Reliquum est ut totam hanc prolusionem carmen S. Gregorii Nazianzeni concludat, quo somnium describens suum, pleraque a nobis dictorum complectitur. *Suaviter*, inquit, *dormiebam*, *cum repente Anastasia se se mihi in somniis obtulit*. Subjicit insomnium his verbis. *Sublimi quidem*

dem throno, sed non elato aut superciliosо animo (neque enim ne per somnium quidem superbiam unquam vel arrogantiam colui) insidere mihi videbar. Utrinque porro, inferioribus tamen subselliis presbyteri, hoc est gregis Christiani duces considebant. At vero Diaconi candidis vestibus ornati stabant, Angelici splendoris speciem praeseferentes: plebs autem partim circum cancellos apum more fusa erat (certatim enim omnes incumbebant ut proximum quemque suggesto nostro locum obtinerent) partim ad me audiendum confluens vestibuli angustia premebatur. Auribus nimirum ac pedibus aequis festinans, partim ex foro, vicisque urbis ad sermones meos accurrebat. At vero sanctae virgines una cum gravibus matronis e sublimi tecto castissimas sermonibus meis aures inclinabant, nam hunc quoque mihi ludum nox pingebat. Distinctim autem plebs stabat sermonis nostri audiendi cupiditate flagrans. Alii humilem, facilemque exposcebant, ii nempe qui sursum tendere vel nolebant, vel certe nesciebant, vel certe nesciebant; alii contra volabile, ac excelsum dicendi genus flagitabant, hi nimirum, quibus altissima quaeque tam sacrae, quam profanae sapientiae dogmata investigare, ac perscrutari curae erat. Mihi vero sola adoranda Trinitas triplici pulcritudine splendens, ex ore fluebat: idque & robusta voce, firmisque lateribus, & vehementi adversariorum dogmatum insectatione faciebam. Atque alii quidem sermonem nostrum miris laudibus efferebant, alii silentio atque admiratione defixi tenebantur, alii partim verbis, partim animo solo stridebant, alii denique velut fluctus quidam vento excitati pugnabant. Et addit: omnes ego orationis suavitate demulcebam. Hac ego voluptate perfruebar, cum subito mihi gallorum cantus somnum, simulque cum somno Anastasiam ex oculis excussit. Sed nos hic manum de tabula.

P. D. JOHANNIS MABILLONII

MONACHI BENEDICTINI

De Ministrorum in Missa vestibus, & apparatu

DISSERTATIO XII.

Ex lib. I. de Liturgia Gallicana cap. VII.

I. AD Missae tractationem pertinet sacrorum ministrorum habitus cultusque, ante saeculum 7. usitatus. Hi vestibus albis in re sacra utebantur, teste Gregorio de gloria Confessorum cap. 20. *erat autem Sacerdotum ac Levitarum in albis vestibus non minimus chorus*, nempe in translatione reliquiarum ad dedicationem Oratorii S. Saturnini. In Concilii Narbonensis can. 12. decernitur, *ut nullus Presbyter aut Diaconus absque aliqua infirmitate, dum Missa perficitur, egredi de altario, aut exuere se alba audeat*. Et apud Gregorium in Historiae lib. 4. cap. 38. agitur de Archidiacono, qui *indutus alba, Episcopum (ut mos est) invitabat ad altare*. Nempe mos erat, ut cum Episcopus Missam celebraturus in Ecclesiam progrederetur, *Archidiaconus cum clero in albis venienti* occurreret, Diaconibus *thuribula gerentibus*, ut legitur apud Paulum Emeritensem in cap. 6. Confer Sulpicii Severi Dialogum 2. de S. Martino, cap. 1. Hac veste alba non utebantur extra rem sacram, secus atque Patriarchae Orientis, quorum hic proprius habitus erat, ex vita Euthimii apud Eruditissimum Cotelerium, num. LXI. Albam seu lineam vestem potius quam casulam tunicae nomine designare mihi videtur Hieronymus, cui Nepotianus Presbyter testamento reliquit *tunicam, qua utebatur in Ministerio Christi*. Ac pro-

proinde non extra ipsum ministerium. Quo spectat Chrysostomi locus ex homilia 83. in Matthæum, ubi ministri tempore sacrorum *tunicam candidissimam* λευκὸν χιτωνίσκον gestasse perhibentur. De amictu (quem vocamus) rara (si tamen ulla) mentio apud auctores nostros ante Caroli M. ætatem. Cæterum nullis tecto aut velato capite sacra peragere licebat, propter Apostoli mandatum, quo viris universim nudo capite in Ecclesia orare præcipitur, & ne Christi Sacerdotes viderentur imitari profanos: apud quos *sacrificantium captiva capita velabantur*, ut loquitur Cyprianus initio libri de Lapsis. Certe id sacris ministris prohibetur in Synodo Romana sub Zacharia Pontifice cap. 13. Lege eruditi Cotelerii Notas in Constitutiones Apostolorum col. 155. Excipio Armenos, qui tecto capite sacra celebrant, testante Baronio ad annum 863. De orario Sacerdotum in modum crucis ante pectus componendo exstat decretum Concilii tertii Bracarensis canone 4. Ad hæc Concilii Narbonensis canon 1. vetat, ne clerici purpureis vestibus induantur, nempe in usu vulgari.

II. Præter albam Gregorius *casulam* Nicetii Lugdunensis antistitis, & *capsam* memorat in libro de vitis Patrum cap. 8. Casula hactenus priscum nomen retinet. CAPSA *autem ita dilatata erat, ut solent in illis candidis fieri, quæ per Paschalia festa Sacerdotum humeris imponitur*. Diaconus, cui hanc Priscus Episcopus dederat, ea promiscue indutus absque religione procedens *deciso cucullo*, tegumen ex illo pedibus aptavit. Erat proinde *capsa* illud genus indumenti, quod modo *cappam* appellamus: cujus pars posterior ex humeris dependens pro cucullo quondam erat ad caput operiendum, qualis est cappa S. Audomari Episcopi, S. Bertini monasterio hactenus asservata. *Casulam processoriam* vocat Cyprianus Episcopus Tolonensis in lib. 1. de vita Cæsarii Episcopi Arelatensis num. 23. qui hanc casulam, albamque Paschalem pauperi cuidam largitus est.

III. Sacram supellectilem veteres uno vocabulo *ministerium ecclesiæ* appellabant. Eximius est locus inter alios apud Gregorium nostrum in lib. 3. historiæ cap. 10. ubi de Childeberto Rege, qui ex Hispania rediens *inter reliquos thesauros* MINISTERIA *pretiosissima detulit*, nimirum *sexaginta calices, quindecim patenas, viginti Evangeliorum capsas, omnia ex auro puro, ac gemmis pretiosis ornata*. Idem in lib. 1. de gloria Martyrum cap. 7. ait Burgundiones in Brivatensem vicum irruisse, atque inde discessisse direpto ministerio sacrosancto: ex quo quatuor eorum per fugam lapsi, patenam & urceum, qui anax dicitur, in patriam detulerint: & patenam quidem divisisse in multas partes: urceum autem Regi Gondobado ab ipsis fuisse oblatum, ut idem auctor subdit in capite 8. Patena illa sine dubio capacissima erat similis ei, de qua scribit ipse Gregorius in lib. 1. item de gloria Martyrum cap. 85. qui locus quoniam magnam in vasa sacra reverentiam exhibet, hic ex integro referendus est. *Britannorum comes cum graviter a doloribus pedum affligeretur, & per medicos expendens substantiam suam nihil commodius habuisset, dixit ei quidam de suis: Si enim ab ecclesia tibi aliquod vas ministerii, quod in altari ponitur, deferatur, in quo pedes ablueres, poterit tibi hæc causa ferre medelam. Stulti & inertes*, ait piissimus Antistes, *non cognoscentes, quod sacrata Deo vasa non debent ad usus humanos aptari. At ille celeriter ad ecclesiam mittit, & patenam sacrosancti altaris de sacrario suscipit, ubique pedes abluit. Sed statim doloribus additis, ad plenum debilitatus, nusquam postea gressum facere potuit. Addit Gregorius similiter fecisse* quemdam Longobardorum Ducem. Adeo sacra omnia cedunt, cum de potentum salute agitur. Concilii tertii Bracarensis canon 2. severe animadvertit in quosdam Sacerdotes, qui vasa sacra in profanos usus assumebant.

IV. Longe probabilior fuit usus vasorum sacrorum cum Turonensis Episcopus, sibi populoque suo timens a furore Guntchramni Regis militum, *effracto uno de sacris ministeriis calice aureo, & in numismata redacto se populumque redemit*. Georgius auctor in Historiæ lib. 7. cap. 24. Huc spectat factum Cæsarii Arelatensis Episcopi, qui in redemptionem captivorum *expenso argento, quod Venerabilis Eonius antecessor suus ecclesiæ mensæ reliquerat; custodiens illud quod Dominus in arantino paropside tinxit panem non in argenteo vase, opus sanctum usque ad divini ministerii dispensationem, cum thuribulis, calicibus, patenisque pro eorumdem redemptione* vendidit, non parcens etiam columnarum *ex argento* ornamentis. Tum interpositis quibusdam

dam ejusdem Pontificis sententiis gravissimis: *Non credo*, ait vir sanctus, *contrarium esse Deo*, *de* MINISTERIO *suo redemptionem dari*, *qui se ipsum pro hominis redemptione tradidit*. Cumque ejus factum alii culparent, probarentque vero alii; subdit Cyprianus Episcopus qui hæc refert in lib. 1. de Cæsarii vita num. 17. *Nonne* IN VITRO *Sanguinis Christi*, *& in ligno corpus pretiosissimum ejus pependit pro nobis & fulsit?* quæ sententia Hieronymi dictum in memoriam revocat ex epistola ad Rusticum, ubi de Exsuperio Tolosæ Episcopo, qui *omnem substantiam Christi visceribus erogavit* atque indubie vasa sacra, propter verba quæ sequuntur: *Nihil illo ditius*, *qui corpus Domini in canistro vimineo*, *sanguinem portat in* VITRO. Denique Concilium Remense sub annum DCXXVII. celebratum, canone 22. cavet ne Episcopus *ministeria sacra frangat pro qualicumque conditione*, *excepto si evenerit ardua necessitas pro redemptione captivorum*.

V. Præter hos alii etiam auctores *ministerii* nomine usi sunt ad sacram suppellectilem significandam. Nam, ut ne extra Galliam exempla petamus, occurrit Alcimi Aviti præclarum testimonium in epistola 6. ad Victorium Episcopum. *De* MINISTERIIS *hæreticorum*, *quæ illis sacra*, *nobis exsecrabilia judicantur*, *id est pateuis paterisque*, *quia quid censeam perinde rescribere me jussisti*, *validæ quidem observationis exemplum est*, *quod legitur in Eptatycho de thuribulis peccatorum*. Et infra *Reprehendat certe quispiam pro sui discretione quod sentio*: *Fateor de* MINISTERIIS *illis minime delectari*, *quæ superioris Galliæ partibus ad ecclesias Legis nostræ captiva venerunt*: *quæque nil voluntarium*, *nil innocens præferentia*, *si dolentibus rapiantur*, *offerentibus prodesse non poterunt* .... *Cur de Thesauris suis lectissima quæque producens*, *haud omni impendio curat*, *ut in his quæ ad sanctum ministerium pertinebunt*, *non magis pretiositas possit placere*, *quam novitas?* Hæc etsi ad confirmandum id, quod in proposito erat, non est necessarium, erit tamen ad hoc probandum singulare, nempe vasis hæreticorum ablatis, & ecclesiæ oblatis Deum non delectari, quæ erat Aviti sententia, nisi *infusa fornacibus*, *& distinta per laminas*, pura efficiantur. Idem censet de eorum templis, ratus *rem insensibilem*, *quæ primum innovata polluitur*, nulla posse *sanctificatione purgari*: alia fuit mens Gregorii M. & ante eum Honorati Episcopi Novariensis, qui templum idolorum in Ecclesiam convertit: in cujus dedicationem Ennodius Diaconus Ticinensis dictionem Honorato submisit, quæ dictio est secunda apud Ennodium.

VI. Verum ut ad propositum me referam, *ministerium* non solum vasa sacra, sed etiam alia, quæ in sacris usui erant, significat apud Gregorium in Historiæ lib. 2. cap. 27. ubi Clodovei milites *de quadam ecclesia urceum miræ magnitudinis ac pulchritudinis* (quem S. Remigio Remorum Antistiti Rex ipse adhuc paganus restituit) leguntur abstulisse *cum reliquis ecclesiastici ministerii ornamentis*. Ejusmodi suppellectilem, quæ *ministerii* nomine censebatur, recenset Aredii abbatis Atanensis testamentum in hæc verba. *Quod unusquisque locus sanctus constitutus ibi habeat ministerium declaratum*, *rectum duximus inferendum*, *id est turres quatuor*, *coopertorios holosericos tres*, *calices argenteos quatuor*, ex quibus *duo ansati comparati solidis triginta*, *alius solidis sexdecim*, *tertius solidis quindecim*, *quartus solidis quadraginta quinque*, *duo ex ipsis auro sunt fabricati*. *Item coopertorium lineum*, *valentem solidis quatuor*, *pallas corporales quatuor majores* LV. *minores* V. *& tribuna valentia solidis* XII. *& alia cotidiana*, *quæ sunt ante altare*, *valentia solidis* V. *& multa alia pretiosa ornamenta*. Paullo post enumerantur *tribunalia duo*, *& valentia solidos quatuor*, *vela ad ostia tria*, *valentia solidos sex*, *turres*, *calices*, *pallæ & coopertoria*. Omnia satis perspicua sunt præter *turres*, *& tribuna* seu *tribunalia*. In turribus inclusi erant calices, qui in secretario reponebantur.

VII. Favet huic interpretationi Gregorius in lib. de gloria Martyrum cap. 86. *Tempus sacrificii advenit*: *acceptaque turre Diaconus*, *in qua ministerium Dominici corporis habebatur*, *ferre cœpit ad ostium*: *ingressusque templum*, *ut eam altari superponeret*, *elapsa de manu ejus ferebatur in aera* &c. Itaque ex hoc loco patet, *ministerium Dominici corporis*, id est calicem & patenam, ejusmodi turre fuisse inclusum. Unde in prædicto testamento semper turres cum calicibus conjunguntur, & totidem turres numerantur, quot calices.

lices. An autem in illis turribus Eucharistia fuerit asservata, expendemus in capite sequenti. *Tribunalium* obscurior est significatus. Hæc vox passim ambonem ac pulpitum significat: sed his locis sedilia ministrorum forsan intelligenda sunt, aut certe pulpita mobilia, seu quævis alia suppellex mobilis ad ornatum altaris. Nam hic mobilia dumtaxat ornamenta recensentur. Cæterum non solum argentei, & aurei calices erant, ex dictis, sed etiam chrystallini, qualis erat ille, de quo Gregorius in lib. 1. de gloria Martyrum cap. 46. His omnibus addendum videtur flabellum, quo Diaconus muscas a sacris, & ab ipso Sacerdote olim abigebat, quo de instrumento legendus Uldaricus in lib. 2. Consuetudinum Cluniacensium cap. 29. & Hildeberti Episcopi Cenomanensis epist. 8. ad Anselmum. In usu erat a primis temporibus hoc instrumentum apud Græcos, quod variis testimoniis probat eruditissimus Cangius: quibus accedit locus ex vita Euthimii n. 78. ubi fit mentio ejusdem.

VIII. Antequam hoc caput finiam, observare convenit ex Gregorio nostrate, Sacerdotes in itinere constitutos, ut semper ad sacra facienda parati essent, aliquando gestasse calicem cum patena. Sic enim habet Gregorius in lib. de gloria Confessiorum cap. 22. ubi de Maximo Abbate: *qui occulere quod erat cupiens, apud Insulam barbaram monasterii Lugdunensis peregrinari expetiit: manifestatus autem & ibi, ad patriam*, idest ad pagum Turonicum *redire disposuit. Denique dum Ararim fluvium transire cuperet, nave impleta demergitur, ac se ipse Sacerdos pelago operitur, habens ad collum cum Evangeliorum libro* MINISTERIUM QUOTIDIANUM, *id est patenulam parvam cum calice*. Ubi vides, *ministerii* nomine aliquando solum calicem cum patena, ut mox turris occasione dicebam; aliquando alia insuper sacra significari ornamenta: ex quibus, quæ in hoc capite prætermisimus, in caput sequens reservamus. Postea statutum est, *ut Presbyteri sine sacro chrismate, & oleo benedicto, & sacra Eucharistia alicubi non proficiscantur*, nempe ut *ad officium suum statim inveniantur parati*. Quod statutum S. Bonifacio Archiepiscopo Moguntino tribuitur in Spicilegii tomo IX.

P. FRANC. ANTONII PHOEBEI S. J.

De Ritu Liturgico circa Panem

DISSERTATIO XIII.

I. Enarratis iis, quæ spectant ad generalem disciplinam rerum Liturgicarum, seligo mihi, exercitationis gratia, unum aliquem peculiarem ritum explicandum, ut experimentum eruditissimis Auditoribus faciam studiorum nostrorum, quibus ad Ecclesiæ ministerium in hoc Pontificio convictu educamur. Placuit autem ea potissimum secernere, quæ pertinent ad materiam oblationis, quæ procul dubio præcipua sunt in toto ordine Liturgiæ; &, ut magis brevitati consultum sit, seligo mihi peculiarem ritum, qui est circa panem, breviter exponendum.

II. In hoc igitur, ne digrediar ad scholasticas, & polemicas quæstiones, suppono tamquam certissimum ex Evangelico textu, materiam remotam consecrationis Corporis Christi, panem esse debere, eumdemque dumtaxat triticeum, ut semper fuit communis Ecclesiæ sensus, etiam ante tempora Eugenii Quarti, & postea definitum ab eodem Eugenio in Concilio Florentino. Cum autem panis triticeus vere sit, & dicatur tum azymus, tum fermentatus, suppono etiam, utrumque panem sufficientem esse ad consecrationis validitatem, ut docet Catholica Fides ex definitione ejusdem *Eugenii in Conc. Florent. Sess. ult.* in litteris unionis, contra Græcos nonnullos, qui contrarium docuerant a temporibus Leonis IX. Quod igitur panis azymus po-

potius, quam fermentatus, aut e converso ad Sacrificium apponatur, res est ad ritum pertinens, in eoque est discrepantia inter Latinam, & Græcam Ecclesiam. Circa hanc rituum discrepantiam duo potissimum in examen venire possunt. Primum est, uter mos convenientior sit. Secundum, an utraque Ecclesia morem istum suum semper servaverit a primæva sui nativitate, quod potissimum inquiritur de Ecclesia Latina, utrum scilicet ab exordio susceptæ Religionis, & deinceps fuerit semper penes ipsam usus azymi panis; an potius primis aliquot Sæculis adhibuerit fermentatum?

III. Quod ad primum attinet, responsio facilis est, usum azymi panis esse decentiorem. Id quod, præter majorem repræsentationem Mysterii habitam per species panis azymi, quibus denotatur puritas, & sanctitas Corporis Christi, & integritas etiam, qua ornari debent accedentes ad Sacramentum, ut recte notavit *Anselmus Opusculo de fermentato, & azymo* post medium; efficacissime comprobatur exemplo Christi: compertissimum enim nobis est, Christum Dominum in azymis consecrasse, quando primo instituit hoc Mysterium, quod factum est celebrata cœna legali; postquam ex statuto Legis Exodi 12. nefas erat reperiri in domibus Judæorum panem fermentatum, cujus legis prætermittendæ nulla fuit Christo occasio, qui cæteroquin non venerat Legem solvere, sed adimplere, ut eleganter explicat *Gennadius Scholarius pro defensiore Concilii Florent. cap.* 2.

IV. Ad hujus argumenti vim declinandam plura Græci commenti sunt, ut interim omittam peiora hæreticorum inventa, qui ausi sunt negare Christum Dominum pridie mortis suæ legalem cœnam cum Discipulis celebrasse, Agnunque paschalem ritu judaico comedisse, quamvis res sit aperta apud Evangelistas, Christum misisse Discipulos, ut præpararent Pascha, illudque cum eis postea comedisse. Commenta autem Græcorum sunt, Christum Dominum uno die anticipasse legitimum tempus cœnæ legalis, ac proinde, cum reliqui Judæi essent Agnum immolaturi, & cœnaturi luna decimaquarta ad Vesperam, Christum decimatertia Luna ad Vesperam Pascha cœnasse, ac proinde mortuum esse durante Luna decimaquarta; antequam celebraretur cœna legalis a reliquis Judæis. Quod si ita factum est, inquiunt, quamvis Christus cum Discipulis cœnam legalem in azymis celebraverit, attamen post illam redivit ad fermentatum, cujus prohibitio pro communi usu eo die nondum incœperat, ac proinde consecravit in fermentato. Huic opinioni paulo dissimilis est alia quorumdam latinorum sententia, Christum Pascha comedisse legitima die, hoc est Luna decimaquarta ad Vesperam, & mortuum fuisse Luna decimaquinta, attamen reliquos Judæos eo anno distulisse cœnam legalem ad Vesperam Lunæ decimæquintæ, & rejecisse festum Azymorum in Lunam decimasextam, cujus translationis originem referunt in Constitutionem quamdam factam a Judæis in secunda Templi instauratione, qua dicunt cautum fuisse, ne unquam primus dies Azymorum, qui festivus erat, in feria sexta observaretur, ne cogerentur Judæi duos continue dies, videlicet ipsam feriam sextam primam diem Azymorum, & Sabbatum sequens, tamquam festos observare. Quod si ita tunc temporis servatum est, poterat eadem ratione Christus celebrata cœna legali ad Vesperam Lunæ decimæquartæ, redire ad fermentatum, eo quod pro Populo Judæorum nondum incœpissent dies azymorum.

V. Sed, ut rem cæteroquin amplissimam, & multa dissertatione dignam paucis perstringamus, utraque hæc sententia communi calculo rejicitur a Theologis, cum quibus asserimus etiam nos, eadem prorsus nocte Christum, & Judæos cœnasse Paschalem Agnum, & Azymorum dies incœpisse. Ducimur ad hoc asserendum ex ipso contextu narrationis Evangelicæ, quæ extat apud *Matth.* 26., *Marcum* 14, *Lucam* 22., ubi dicuntur missi fuisse Discipuli a Christo, ut pararent ei Pascha primo die Azymorum, quando Pascha immolabant, vel (ut Lucas ait) *In quo necesse erat occidi Pascha*, iisdemque Discipulis jussa Domini exequentibus, dicitur Christus eadem die ad Vesperas cum Discipulis Pascha cœnasse; verba enim illa; *quando Pascha immolabant*, & *in quo necesse erat occidi Pascha*, videntur aperte significare communem ea die Judæorum observantiam immolationis Paschalis, & commune initium azymorum.

 Quod

Quod igitur afferebatur de consuetudine Judæorum transferendi festum Azymorum ad diem proxime sequentem, si quando in feriam sextam incideret, apocryphum, & improbabile est; unde Josephus in libris Antiquitatum, ubi loquitur de Ritu Paschali a lege præscripto, & Philo temporibus Christi vicinus, ejus translationis nullibi meminerunt, ac solum afferuntur quidam Rabbini, qui ante sexcentos circiter tantum annos scripserunt, & nullius sunt auctoritatis. Quæ cum ita sint, aperta consecutione deducitur, Christum Dominum in Azymis consecrasse, cum id perfecerit post Cœnam Paschalem, quando in domibus Judæorum, nullibi reperiri fas erat fermentatum panem.

VI. Ex hoc tam illustri facto Christi sumpsit Ecclesia Latina, & ab initio semper constantissime retinuit Ritum a Petro traditum usus azymi, quod est juxta communem Scholasticorum mentem, & eruditissimorum etiam Historicorum cum Baronio, ad Annum 313. contra *Jacobum Sirmondum in disquisitione de azymo*, & *Cardinalem Bona Rerum Liturgicarum lib. 1. cap. 23.* quorum primus censuit primis octo ad minimum Sæculis in Romano Patriarchatu viguisse usum fermentati, & azyma fuisse recepta circa tempora Leonis IX. seu tempore, quod intercessit inter Photium, & Michaelem Cerularium; alius autem Sirmondi sententiam aliquantulum temperans opinatus est, primis iisdem sæculis fuisse promiscuum usum fermentati, & azymi panis, nec fuisse receptum azymum generali lege apud Latinos, nisi post initium decimi sæculi. Quod Scriptoribus istis cæteroquin eruditissimis non acquiescamus, non ex eo provenit, quod præoccupatis præjudicio mentibus ad hanc controversiam accesserimus, ex præsenti rerum statu totam antiquitatem æstimantes, ut videtur Scholasticis tribuere idem Eminentissimus Scriptor, sed quia pro communi, quam sequimur, sententia validissima argumenta pugnant, nullum autem ejusmodi fit pro sententia Neotericorum istorum. Et, ut inde exordiar, unde simul hoc utrumque conficitur, mirum est, quod Scriptores isti Ecclesiastica eruditione tam insigniter exculti, generalem usum azymorum in Ecclesia Romana admiserint dumtaxat circa tempora Leonis IX. cum idem *Leo in Epist. 1. ad Michaelem Constantinopolitanum Antistitem cap. 5. & 10. & in Epist. 6.* quæ extant in *Tomo 9. Conciliorum*, disertissimis verbis profiteatur, & tamquam notissimum supponat, usum Azymorum semper viguisse in Apostolica, & Latina Ecclesia per mille, & viginti ferme annos, quot videlicet influxerant ad sua usque tempora a Passione Salvatoris, objurgans eumdem Michaelem, quod, post tot Sanctos, & Orthodoxos Patres, qui toto eo tempore floruerunt, ausus fuerit primus Latinorum Ecclesiam de usu Azymorum accusare, & Romanam Ecclesiam docere, quomodo recolenda sit memoria Passionis Christi, quasi non esset ipsa Romana Ecclesia sufficienter informata institutionibus Petri. Et infra ejusdem Romanæ Ecclesiæ decora recensens, numerat inter reliqua innumerabilem utriusque sexus, & diversæ ætatis Martyrum exercitum (ut ibidem loquitur idem Sanctus Pontifex) *nostris azymis saginatum*. Quibus ultimis verbis manifeste indicat Leo factum, & usum, & non dumtaxat jus; unde præcluditur via responsioni, quam huic Epistolæ Leonis afferre conatus est idem Eminentissimus Scriptor in Epistola ad Mabillonium. Omitto ejusdem perpetui usus similia testimonia *Innocentii III. in lib. 4. de Missa cap. 4. Humberti Cardinalis in responsione ad Michaelem, & in responsione ad Nicetam, Ruperti lib. 2. de Divinis Officiis cap. 22.* aliorumque quamplurium.

VII. Neque quicquam officit, quod antiquiores Patres, tum qui extiterunt primis Ecclesiæ sæculis, tum generatim, qui floruerunt ante ætatem Photii, hujus ritus Azymi expressis terminis nullibi meminerint; quinimmo cum dicant Fideles offerre ad Altare consuevisse panem communem, & aliunde compertum sit ex tali oblato pane solitam fuisse confici Sacrosanctam Eucharistiam, indicare videntur eamdem fuisse solitam confici ex fermentato. Ad hoc enim plura habemus, quæ reponamus. Primo, quod per ea prima Ecclesiæ sæcula Patres summopere curarent hoc mysterium celare prophanis hominibus; unde si quando de eo loqui palam contingeret, nonnisi obscurissimis verbis loquerentur, quæ solis fidelibus nota essent; quam in rem insignis est locus *Epiphanii in*

An-

Ancorato, ubi sacramentum occulte refert hoc modo: *Videmus, quod accepit Salvator noster in manus, & ubi gratias egisset dixit: Hoc meum est hoc, & hoc*. Secundo, ex hoc ipso silentio Patrum latinorum Photii ætate superiorum circa usum Azymi, vel fermentati, deducimus perpetuum usum Azymi; cum enim compertum iisdem Patribus esset Christum ineunte vespera Azymorum, ac proinde in Azymis consecrasse, si in Ecclesia Romana tunc temporis fuisset usus fermentati, non omisissent indagare causam factæ mutationis, quemadmodum sollicite causam inquisiverunt, cur a jejunis Eucharistia percipiatur, cum ab Apostolis post cœnam percepta fuerit. Tertio, falsum nobis est in tota antiquitate deesse monumenta, ex quibus probabiliori conjectura deducatur etiam vetustioribus illis Ecclesiæ sæculis usus Azymi; pronum enim est apud veteres Patres invenire materiam Sacramenti panem esse debere, non quemcumque communibus usibus præparatum, sed nitidissimum, & studiose præparatum, rotundum, ac tenuem, non spissum, neque densum, compactum, sive conspersum aqua frigida, demum decoctum intra ferrum (ut loquuntur), characteratum, ut legere est in *Canone 6. Concilii XVI. Toletani*, *Udalrico lib. 3. consuetudinum Cluniacensium c. 13. Theodulpho Aurelianensi Episcopo art. 5. Capitularis*, *Humberto in Epistola ad Michaelem Cerularium*, *aliisque pluribus*; quæ omnia congruentius azymo pani adaptantur, quam fermentato. Quam in rem facit id, quod sapienter advertit *Mabilonius in Dissertatione de Azymo, & Fermentato, ex Hincmaro Remensi art. 16. primi Capitularis*, duplicem olim in Ecclesia fieri solitam oblationem, unam ante Missam, aut ante Evangelium, in qua offerebant Fideles panem, vinum, ceram, & aliud quodcumque in supplementum Sacerdotum, Viduarum, & Pauperum: alteram post lectum Evangelium, in qua offerebant panem, & vinum ad consecrationem, ac proinde alium panem fuisse oblatum ad consecrationem, alium ad alendos Ecclesiæ Ministros, aliosque Fideles. Demum, ut omnia expediam, nemini dubium futurum arbitramur de perpetuo usu azymi in Ecclesia Romana, cui ejusdem Ecclesiæ indoles perspecta fuerit. Constat enim eamdem Ecclesiam in ritibus ab initio susceptis, iis præsertim, qui ad Sacrificium, & Sacramenta pertinent, fuisse constantissimam, & si quando aliquid mutandum temporis circumstantiæ suaderent, id factum ab ea non esse, nisi consultissimo studio, atque efficacissimis rationibus; cujus illustre exemplum est circa recitationem Symboli Constantinopolitani in Missa, quod quamvis jamdiu publice caneretur in Ecclesiis Hispaniarum, Galliæ, atque Germaniæ, attamen Ecclesia Romana primævi ritus tenacissima nunquam illud suæ Liturgiæ inseri passa est; donec Anno millesimo decimo quarto S. Henricus Imperator ita institit apud Benedictum VIII. ut tandem illi hoc persuaserit. Qua igitur probabilitatis specie præsumi poterit, Romanam Ecclesiam circa rem adeo majoris momenti ab hac laudabili constantia recessisse admittendo azymum, abjecto fermentato, quod per plura sæcula viguisset; idque factum esse communi consensu absque ulla urgenti ratione, & sine ullo decreto, cujus nullibi extat vestigium apud Veteres? Stet ergo, quod asseruimus Sacrosanctam hanc Apostolicam Ecclesiam ab initio semper, & deinceps Azymos panes ad Sacrificium attulisse.

P. D.

P. D. JOHANNIS MABILLONII

MONACHI BENEDICTINI

De oblationibus pro Sacrificii Missis

DISSERTATIO XIV.

I. PAnis sacrificio adhibitus eo tempore non erat panis cibarius & usitatus: sed formulæ quædam instar Oblatarum, quibus modo in sacris utimur. Huc notanda sunt verba Isonis Monachi Sancti-Gallensis in libro primo de miraculis sancti Otmari capite tertio, ubi agens de translatione corporis ejusdem sancti circiter medium sæculum nonum facta, ita scribit: *Sub capite autem & circa pectus viri Dei quædam panis rotulæ, quæ vulgo oblatæ dicuntur, ita illæsæ atque ab omni corruptione extraneæ ab eodem Episcopo* Salomone *inveniebantur, ut in nulla omnino parte colorem vel speciem sui amittentes, adspicientium oculis infra spatium ipsius hebdomadæ viderentur esse confectæ*. Neque moris erat antiquis, ut Sacerdotes cum iis ornamentis instrumentisque sepelirentur, quibus in te sacra uti solebant. Meminit istius ritus anonymus Auctor in libro quarto de vita Sancti Cuthberti Episcopi Lindisfarnensis, qui *toto corpore lavato, capite Sudario circumdato, Oblatis super Sanctum pectus positis, vestimenta sacerdotalia indutus, in obviam Christo calceamentis suis præparatis, in sindone cerata curatus* sepultusque est.

II. Oblatarum nomen variis in locis invenio: ubique forma eadem tametsi usus diversus. Aliæ quippe ad usum sacrum, aliæ ad communem erant. Primam acceptionem in multis exprimit Ordo Romanus his verbis: *Archidiaconus accipiens oblatas, ponit tantas super altare, quantæ possunt populo sufficere*: & *Gaufredus* Prior Vosiensis in fine sui Chronici: *sunt qui depravant eulogias, quas vocamus Oblatas seu hostias, nimirum dicentes: Magnum bonum Missa, sed nullus idoneus ad hoc*. Aliam designat *Burchardus* in libro de casibus Monasterii sancti *Galli* capite sexto agens de *Norperto* Abbate, qui *in hebdomada paschali, in meridie vinum & Oblatas dari constituit*. Quo sensu *Udalricus* in libro primo consuetudinum Cluniacensium, capite quadragesimo nono ait, *in quinquagesima solere opponi ea, quæ in ferramento characterato de conspersione farinæ tenuissimæ fiunt, & ab hominibus Romanæ linguæ Nebulæ, a nostratibus appellantur Oblatæ*.

III. Quo ritu fierent oblatæ illæ, docet nos anonymus sæculi noni Monachus in libro de miraculis sancti *VVandregisili* Abbatis, capite vicesimo nono. *Tempestate quadam cum vigilia adesset Nativitatis Dominicæ, & sodales suas sanctimoniales feminas multimoda prece rogitaret*, femina scilicet a *VVandregisilo* sanata modo ne ad ignem accederet, *ut Oblatas, quas oblatura Domino in crastinum erat, formarent, ignique cui appropinquare non audebat decoquerent, & minime impetraret; accessit ad ignem, ferroque quo imprimendæ ac decoquendæ erant Oblatæ arrepto, mox nervi manus ejus dextræ contracti sunt, ac Oblatorium quod sponte susceperat invita vi agente divina retinuit*. Ergo Oblatæ jam tum coquendæ ferro comprimebantur imptimebanturve, quum id accidit, hoc est *anno octingentesimo nonagesimo quinto*. Quo etiam anno puella quædam ex familia Monasterii *Campidunensis*, nomine *Guntrada* in *Parthenone Moubeimensi* Oblatas a se confectas, & *nitide coctas atque in buxula repositas*, sanctæ *VValpurgi* obtulisse fertur in libro tertio de Vita, & miraculis sanctæ Walpurgis capite primo. Utrumque locum egregie illustrat *Udelricus* in libri tettii capite tertio-decimo. Primo tempus notat quo fiebant Oblatæ. *Quotiescumque fieri hostias necesse fuerit, præcipue tamen ante Domini Natalem vel sanctæ Re-*

Resurrectionis diem fieri solent. Sic supra mulier illa componebat Oblatas in vigilia Nativitatis Dominicæ. Secundo postquam *frumentum granatim electum* magna cum reverentia molitum est, farina cribatur, & *conspergitur cum aqua frigida*, quia inde fiunt *hostiæ candidiores*. Tertio *ferramentum in quo sunt coquendæ characteratum tenet conversus, manusque induit chirothecis. In ferramento vero possunt simul hostiæ sex poni*. En ferramentum, quod Oblatorium supra dictum ab Anonymo est. Eadem fere religione hostiæ fiebant sæculo undecimo non solum in Monasteriis, sed etiam in aliis Ecclesiis. Quippe, teste *Humberto* Cardinali in libro contra Græcorum calumnias, *Diaconi cum Subdiaconis, seu ipsi sacerdotes sacris amicti vestibus, cum melodia psalmorum azyma conspersum, & in ferro paratum ex secretario proferebant*.

Jam vero longe ante ea tempora panis sacrificio deputatus religiosis quibusdam ritibus conficiebatur. *Pachomius* siquidem, uti in ejus Vita legitur a *Dionysio Exiguo* latine versa capite quadragesimo; *præceperat Fratribus qui in pistoria arte laborabant, ut si quando facerent Oblationes, nihil loquerentur supervacuum: sed apud semetipsos salutaria meditarentur eloquia*. Cur *Pachomius* silentium pistoribus signanter indixerit dum Oblationes conficerent, non alia videtur causa, quam ut res ad usum sacrum cum reverentia tractarentur. Idipsum servabant *Cluniacenses*, quum Oblatas faciebant. *Pachomius* quidem in Regulæ capite centesimo sexto-decimo universum præcipit Fratribus, *ut quando farinam conspergunt aqua, & massam subigunt, nullus loquatur alteri*: at severius sine dubio silentium imposuerat iis, qui Oblationibus faciendis operam dabant. Certe Oblationis nomine *Pachomius* Oblationes sacras in Missa fieri solitas intelligit in Regulæ capitibus septimo-decimo, & nono-decimo: & sanctus *Odo* Abbas Cluniacensis in Collationum libro secundo, capite vicesimo octavo superiorem Pachomianæ Regulæ versum de Oblationibus sacris interpretatur. Eadem religione Radegundis, auctore *Fortunato*, *more sancti* Germani *tota Quadragesima in quantum quatriduana refectio postulavit, sua manu commolebat, & exinde Oblationes suis manibus faciens, locis venerabilibus incessanter dispensabat*: quod etiam præstabat materfamilias illa, cujus mentio in Vita *Gregorii* Magni. Eas præcesserat *Candida* uxor *Trajani* Magistri militum, quæ totas noctes molebat, & panem oblationis propriis manibus faciebat, teste *Palladio* in historiæ Lausiacæ capite septuagesimo nono editionis Meursianæ, cujus hæc verba: *ταύτην τὴν γυναῖκαν οἶδα ἐγὼ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς κοπιῶσαν καὶ ἀλήθουσαν, ταῖς ἰδίαις χερσὶν ποιοῦσαν τὸν ἄρτον τῆς προσκομιδῆς*. Ex eo vero quod panem rei sacræ adhibendum, molita prius a se farina, manibus suis conficiebant matronæ tam nobiles, satis intelligitur non fuisse tum panem cibarium & usitatum, qui a meritoriis operis confici solet: sed alium longe majori diligentia, & religione paratum.

IV. Id etiam colligitur ex colore ultra morem candido, qualem insinuat *Beda* in historiæ libro secundo, capite quinto. Nam eo loci de tribus idololatris filiis *Seberti* Christiani Regis orientalium Saxonum scribit in hunc modum. *Cum viderent Pontificem* Mellitum *celebratis in Ecclesia Missarum solemniis Eucharistiam populo dare, dicebant* (*ut vulgo fertur*) *ad eum barbara inflati stultitia. Quare non & nobis porrigis panem nitidum, quem & patri nostro* Saba *dabas*? Quibus verbis sane innuit illi, panem Eucharisticum ultra solitum fuisse nitidum candidumque.

V. Verum panem illum, & album supra ceteros, & alium ab usitato & communi fuisse, omnino evincit Concilium sextum-decimum Toletanum, anno sexcentesimo nonagesimo tertio celebratum canone sexto. *Ad conventus nostri agnitionem delatum est, quod in quibusdam Hispaniarum partibus quidam Sacerdotum, non panes mundos, & studio præparatos supra mensam Domini in Sacrificio offerant, sed de panibus suis usibus præparatis crustulam in rotunditatem auferant, eumque super altare cum vino, & aqua pro sacro libamine offerant. Quod factum nequaquam in sacræ auctoritatis historia gestum perpenditur; Unde in unanimitatis nostræ elegit conventus ut non aliter panis in altari Domini benedictione sanctificandus proponatur, nisi integer & nitidus, qui ex studio fuerit præparatus: neque grande aliquid, sed modica tantum Oblata, secundum quod ecclesiastica consuetudo* re-

retentat. In hoc canone multa observatione digna occurrunt. Primum, panem nitidum opponi usitato & communi, ut superiorem *Bedæ* locum interpretabar. Alterum, panem eo tempore offerri solitum, *rotundum* fuisse: siquidem Presbyteri illi, de quibus agit Concilium, *crustulam in rotunditatem* e pane suo usitato detrahebant, quo scilicet formam Oblatarum sacrarum, quæ tum in usu erant, exprimerent. Certe *Epiphanius* in *Ancorato* eas στρογγυλοειδεῖς, ideſt rotundæ formæ vocat: & *Iso* supra *rotulas*, quod instar rotæ rotundæ essent, appellat. Deinde rem fuisse ubique *ecclesiastica consuetudine* receptam ut non panis communis & cibarius, sed *nitidus & studio præparatus*; *non grande aliquid*, *sed modica tantum Oblata* Sacrificio adhiberetur. Præterea *in sacræ auctoritatis historia* nihil exstitisse, consuetudini tum receptæ contrarium, quod favere posset Presbyteris illis, panem *suis usibus præparatum* in rem sacram usurpantibus. Denique panem illum non *grandem* sed *modicum*; nec tamen fractum, sed *integrum* fuisse. Quibus omnibus pene ob oculos ponitur species, & forma Oblationum nostrarum; quam formam respexisse videtur Concilium Arelatense quintum, medio sæculo sexto celebratum, cujus caput primum decernit, *ut Oblatæ quæ in sacrificio offeruntur altario a comprovincialibus Episcopis ad formam Arelatensis offerantur Ecclesiæ*. His adfine est Concilii Calchutensis, labente sæculo octavo in Anglia convocati, capitulum decimum in hæc verba: *Oblationes etiam Fidelium tales sint ut panis sit non crusta*. Ex quo intelligitur, Anglis nonnullis, uti & Hispanis, subrepsisse id quod Gumbertus Cardinalis reprehendit in Græcis, qui *coronualem panis* communis scilicet, & usualis in rem sacram ferro levare soliti sunt: uti hoc compendio declinarent morosam in præparando sacro pane diligentiam Latinorum; immo etiam Ecclesiæ Hierosolymitanæ, quæ tenues *Oblatas ex simila præparatas integras*, *& sanas antiquitus* adhibuisse perhibetur in libro præcitato *Humberti* Cardinalis. Hinc mihi persuasum est, Patres Concilii Toletani nomine panis modici, & integri significare tenues hasce Oblatas, quales hoc loco designat Humbertus, in ferro scilicet characterato coctas. Certe ante nonum sæculum frequens usus erat patenarum vitrearum ad continendas Oblatas: quæ si non fuissent tenuissimæ, plures (ut necesse erat) in fragili instrumento caute offerri deferrique non potuissent.

VI. Tenues itaque erant Oblatæ & graciles; paullulo tamen forsan ampliores quam nostræ, sive quæ ad Sacerdotum, sive quæ ad Laicorum communionem fiebant. Oblata quippe seu hostia Sacerdotis dividebatur in novem portiones ex præscripto Missalis *Mozarabum* ab *Isidoro* Hispalensi Episcopo ordinati: & una Oblata laicorum in communionem pluribus sufficiebat frangebaturque nonnumquam. *Tenues Oblatas*, inquit *Humbertus*, *ex simila præparatas*, *& sanas sacris altaribus nos quoque superponimus*, *& ex ipsis post consecrationem fractis cum populo communicamus*. Et mos erat ad sæculum usque undecimum In Gallia frequentatus, ut Clericus ad Sacerdotium promotus, *hostiam de manu Episcopi susciperet*, quam *usque ad quadragesimum diem usu quotidiano consumebat*: cujus rei fidem facit *Fulberti* Episcopi Carnutensis aut potiùs alterius *Fulberti* Monachi Epistola secunda ad *Einardum*, in editis mendose Finardum. Denique Carthusiani ante annos quadringentos unam tantum hostiam in Viaticum infirmorum reservabant in pyxide, quam hostiam frangebant, ut ex ea particulam infirmo porrigerent. Sic enim habet Statutorum antiquorum prima pars in capite quadragesimo tertio: *Infra hebdomadam non mutatur hostia*, *quæ est in capsula*: *si tamen propter infirmum fracta fuerit*, *mutare licebit*. Alius mos erat penes Cluniacenses nostros, qui quatuor hostias consecratas in Viaticum adservabant, teste *Udalrico* in libro primo Consuetudinum Cluniacensium, capite octavo. *Ipsæ autem hostiæ*, inquit, *cum fuerint consecratæ mutantur quatuor cum illis*, *quæ in pyxide & in aurea columba super altare pendente jugiter servantur*, *maxime propter infirmos*, *ut quidquid de eis obveniat*, *Viaticum sit in promptu*. Qui vero in Missa communicaturi erant, singuli singulas offerebant hostias, ut postea videbimus. Diaconus tamen ex eadem qua Sacerdos hostia communicabat, ex libri secundi capite trigesimo. Ex quibus conjicere licet etiam sæculo undecimo variasse Ecclesias Gallicanas in quantitate seu magnitudine hostiarum. Alii quippe (ut ita dicam)

cam) formulas, quales scilicet in ferro characterato compositæ fuerant, consecrabant: alii singulas formulas in plures hostias dividebant, & quidem Cluniacenses in sex, ut ex *Udalrico* superius vidimus. Specimen oblatarum antiquarum exhibet codex manu descriptus ante annos quingentos, in Bibliotheca nostra Germanensi adservatus: in quo delineatus inter altaria duo stat sacerdos, quorum in altero Judaici ritus sunt victimæ, aries & hircus; in altero Christianorum Sacrificia denotant calix, & Oblatæ crucis titulo insignes: tum pensiles utrimque hostiarum supra capsulæ: quæ omnia æneis typis repræsentavit Sirmondus in Disquisitione de Azymo.

VII. In Missa offerebant panem, & vinum qui aderant, maxime qui communicaturi erant. Id quo ritu fieret, quove tempore desierit, paucis explicare juvat. Jam inde a primis Ecclesiæ temporibus Christiani suam quisque hostiam offerebant. Notior res, quam ut probatione indigeat. Varia hac de re statuta postea confecta sunt in eos qui secus agerent. In his Concilii secundi Matisconensis Patres anno quingentesimo octogesimo quinto decreverunt capite quarto, *ut omnibus Dominicis diebus altaris oblatio ab omnibus viris, & mulieribus offeratur tum panis & vini: ut per has immolationes, & peccatorum suorum fascibus careant, & cum Abel vel ceteris justis offerentibus promereantur esse consortes*. Id tum aliis decretis, tum exemplis manifestare facile possem, si res postularet. Insignem tamen locum *Gregorii* Turonici Episcopi hic prætermittere non lubet. Is in libro de gloria Confessorum, capite quinto supra sexagesimum commemorat, duos in urbe Lugduno fuisse conjuges Senatorii generis, qui absque liberis matrimonio defuncti, hæredem Ecclesiam reliquerunt. Viro mortuo uxor superstes, *per annum integrum assidue orationi vacabat, celebrans quotidie Missarum solemnia, & offerens oblationem pro memoria viri non diffisa de Domini misericordia, quod haberet defunctus requiem in die, qua Domino oblationem pro ejus anima delibasset. Semper sextarium Gazeti vini præbuit in sacrificium basilicæ sanctæ: sed subdiaconus nequam reservans gulæ* Gazetum, *acetum vehementissimum offerebat in Calice, muliere non semper ad communicandi gratiam accedente*. Matrona facti a viro admonita in somniis *ad Matutinum secundum consuetudinem surrexit, quibus expletis celebratisque Missis accedit ad poculum salutare: quæ tam fervens acetum hausit ex calice, ut putaret sibi dentes excuti*. Hoc in exemplo multa notatu digna; usus calicis eo tempore in communione, persuasio de refrigerio animæ defunctorum ex virtute Sacrificii, oblatio vini in calice etiam eo die quo mulier non communicabat; in calice, inquam, haud dubie alio a calice Sacerdotis: alias certe æque Sacerdos ac mulier fraudem Subdiaconi deprehendisset, nec tulisset ipse aceti acrimoniam. Quo in loco venit in mentem responsio *Gregorii* Papæ secundi ad *Bonifacium* Episcopum, congruum scilicet non esse, *duos vel tres calices in altario ponere, quum Missarum solemnia celebrantur*. Ex quo intelligimus, id in more positum his in partibus fuisse. Ejusmodi calices Anastasio *ministeriales* dicuntur non semel, aliis *offertorii*. Quid vero inde fiebat, quum mulier illa non communicabat? Illud porro præcipue advertendum est, matronam illam per annum integrum quotidie sextarium vini in sacrificium obtulisse. Id quo tempore fiebat, docet *Hincmarus* in Capitularis primi capite sexto-decimo. *Qui candelam offerri voluerit, sive specialiter, sive generaliter; aut ante Missam, aut inter Missam antequam Evangelium legatur, ad altare deferat. Ad oblationem autem, unam tantummodo Oblatam, & offertorium pro se suisque omnibus conjunctis, & familiaribus offerat. Si plus de vino voluerit in buticula vel canna, aut plures oblatas; aut ante Missam, aut post Missam Presbytero vel ministro illius tribuat, unde populus in eleemosyna, & benedictione illius eulogias accipiat, vel Presbyter supplementum aliquod habeat*. Cluniacenses etiam post Evangelium oblationes panis, & vini faciebant, ut patet ex libro primo *Udalrici*, capite trigesimo. Ritus describitur in libri secundi capite duodecimo. *In privatis diebus ad Missam matinalem quia cuncti offerunt, curat hebdomadarius ut inter calices mediocres ad hoc solum factos, & inter ampullas cum vino, habeat quinque & totidem patenas cum hostiis, quas ordinatim ponit forinsecus prope chorum, super tabulam desuper coopertam & panno intrinsecus amictam: ut inde* Fra-

Fratres eas accipiant cum offertoriis oblaturi. Ad majorem Missam, quia non offertur nisi ab uno choro sinistro, tenens in manu auream patenam & ampliorem hostiis refertam: quas cum aureo cochleari offerentibus distribuit singillatim. Ex hoc loco etiam patet ritum illum perseverasse ad usque sæculum duodecimum, cujus initio vivebat adhuc *Udalricus*. Non immoror aliis testimoniis referendis. *Grimlaicus* Presbyter sæculi noni in Regula Solitariorum præcipit, *ut Reclusi Oratorium sit Ecclesiæ contiguum, quatenus idem solitarius per fenestram ejusdem Oratorii possit ad Missas per manus Sacerdotum oblationes offerre*. Existimo tamen sæculo octavo desinere cœpisse oblationum laicarum usum, ut postea exponemus.

VIII. Ex oblationibus pars in materiam sacrificii adsumebatur, ea scilicet quæ post lectum Evangelium a Fidelibus offerebatur, ex *Hincmaro* supra; pars benedicebatur in eulogias: quæ vero in usus ministrorum pauperum cedebat, alterius conditionis erat, panis scilicet usitatus cum ceteris rebus. Panem communem a Fidelibus offerri solitum ab Oblatis consecrandis diserte distinguit Concilium Namnetense, statuens capite nono, *ut de oblationibus quæ offeruntur a populo & consecrationi supersunt, vel de panibus quos offerunt Fideles ad Ecclesiam, vel certe de suis Presbyter convenienter partes incisas habeat in vase nitido: ut post Missarum solemnia, qui communicare non fuerunt parati, eulogias omni die dominico & in diebus festis exinde accipiant*. *Hincmarus* idem statuit in Capitularis primi capite septimo. Extat istius ritus præclarum vestigium apud *Udalricum* in libri secundi capite trigesimo. *In privatis diebus hostiæ non consecratæ portantur in refectorio, ut his qui eo die non communicaverunt, per manus Sacerdotis distribuantur*, nempe ante alios cibos ex capite vicesimo tertio: *quod hoc ordine fieri solet, ut primum tribuat de ipsis hostiis domno Abbati; postea cum sint mensæ tres, utrimque ad dexteram domni Abbatis ad unam mensam; postea ad omnes in alia parte, & sic iterum redit ad dexteram, & tribuentis manus a singulis osculatur*. Fluxerat iste ritus ex antiquo Majorum nostrorum exemplo. Nam Monachi Fuldenses in libello supplici ad *Carolum* Magnum postulant, *ut communicationem fracti panis ante cibum quotidie sumere non respuatur, secundum exempla præcedentium Patrum*. Abbates vero in Synodo Aquisgranensi congregato anno octingentesimo septimo-decimo, statuerunt capite octavo supra sexagesimum, *ut eulogiæ Fratribus a Presbyteris in refectorio dentur*. *Petrus Damiani* in libro de vita eremitica, capite quinto meminit cujusdam *Martini*, qui cum aliis diebus non acciperet cibum nisi post solis occasum; diebus tamen dominicis, circa sextam horam, *unam ex his quæ pro sacramentis fiunt oblatiunculam percipiebat*, & sic jejunium solvebat. Sic ergo reliqua pars Oblatarum expendebatur in eulogias, aut certe panis communis, qui a precatione Sacerdotis dictus est benedictus. Memini me aliquando vidisse priscarum eulogiarum usum in quibusdam parœciis diœcesis Remensis: siquidem die festo Paschæ Presbyter seu Rector Ecclesiæ benedicit Oblatarum formulas integras, quæ postea jejunis pueris, quibus præ ætate communicare non licet, distribuuntur. Id in sua diœcesi prohibuit Guillelmus Major Episcopus Andecavensis in Statutis ab se conditis anno millesimo ducentesimo sexagesimo tertio, *ne ex ejusmodi historiarum ministratione seu receptione erubescentiam evitare videantur parochiani*, qui scilicet a perceptione corporis Domini ob sua peccata removebantur: sic enim hunc locum interpretandum existimo. Nam quia eadem est hostiæ consecrata species exterior, facile in mentem veniebat, idem utrobique esse sacramentum. Quo errore deceptus fuisse videtur *Theodorus Balsamon* dum ad caput quartum-decimum Synodi Laodicenæ arguit Latinos „ quod in „ festo Paschæ distribuerent laicis azyma, „ postquam sanctificata seu consecrata fuerint, „ perinde ac communia ".

IX. Oblationi panis & vini, a laicis antiquitus fieri solitæ, successit eleemosyna pecuniaria Presbytero facta, quam *stipendium* vocant. Id fieri cœptum ut videtur, sæculo octavo, saltem in Missis privatis; non tamen ubique passim ante sæculum duodecimum. Pecuniariam eleemosynam satis aperte designat Chrodegangus Mettensis Episcopus in Regulæ suæ capite quadragesimo secundo. *Si aliquis uni Sacerdoti pro Missa sua vel pro confessione; aut Clerico pro psalmis, & hymnis seu pro se ipso vel pro quolibet caro suo, aut vivente aut mortuo aliquid in eleemosyna dare*

re voluerit; *hoc Sacerdos vel Clericus a tribuente accipiat*, *& exinde quod voluerit faciat*. Hinc factum ut laici ob modicam stipem singulas quisque Missas sibi arrogarent. Hunc usum introduci cœptum reprehendere videtur *Eugenius* Papa secundus in Concilio Romano anno octingentesimo trigesimo septimo: sic enim ait capite septimo-decimo: ***Presbyteri nullius blandiantur aut suadeantur sermonibus, ut non omnium ad se concurrentium in quibuslibet sacris locis oblationes ad Missarum solemnitates recipiant. Quia cum mediatores Dei hominumque exsistant, in exercendis votis relaxandisque peccatis largissimam debent orationem peragere***. Id ipsum repetit *Leo* Papa quartus in Synodo Romana. Eodem tempore *VValafridus Strabus* nascentem ejusmodi morem erroris arguit in libro de rebus ecclesiasticis capite vicesimo secundo. ***Sed & in hoc error non modicus videtur. Quod quidam se non posse aliter plenam commemorationem eorum facere pro quibus offerunt***: *vel pro vivis & defunctis non simul æstimant immolandum*: ***cum vere sciamus unum pro omnibus mortuum, & unum panem esse & sanguinem, quem universalis tenet Ecclesia. Quod si cui placet pro singulis singulatim offerre, pro solius devotionis amplitudine, & orationum augendarum devotione id faciat, non autem pro stulta opinione, qua putet unum Dei Sacramentum non esse generale medicamentum***.

X. Ab eo ergo tempore, quo frequentari cœpit pecuniaria merces in usum Sacerdotis, cœpit etiam paullatim aboleri mos Oblationum sacrarum. Argumento sunt donationes quædam eo tempore factæ prædiorum atque villarum ad comparandam materiam Sacrificii. *Carolus* Francorum Rex cognomento *Calvus*, villam *Sindelicias* in pago Parisiacensi sitam concedit Monachis Dionysianis, ut oblationes pro se suaque conjuge Domino offerant, ***& de vino quod in vineis prædictæ villæ natum fuerit, decem modia in sacrario Fratres mittant***; ***quod mixtum fiat vino in sacrificio deputato***. Dicet forsan aliquis vinum istud ex annuo reditu proveniens, oblatum postea fuisse a Monachis eo modo, quo apud Cluniacenses fieri mos erat: & sanctum Remigium Remorum Episcopum longe ante id tempus vineas quasdam testamento reliquisse eo pacto, *ut diebus festis & omnibus Dominicis sacris altaribus sua offerretur oblatio*: quo tamen tempore morem offerendi penes fideles perseverasse constat. Nec repugnarem, nisi legerem apud *Fulcuinum* Abbatem Chronici Laubiensis auctorem, qui post medium sæculum decimum floruit, *solitum pendere vas cum vino juxta altare* in sacrificium sacrosanctum: quod manifeste probat jam desitum offerri vinum a Monachis lascivie in Cœnobio Laubiensi. Sæculo insequenti *Gulbertus* de *Huglevilla*, nobilis Neustrasius *unum modium vini ad celebrandas Missas* Monachis Alsagiensibus concessisse memoratur apud *Ordericum* Vitalem in historiæ ecclesiasticæ libro sexto. Et ne forte quis reponat, id in Cœnobiis actitatum secus quam in parœcialibus Ecclesiis; invenio paullo quidem serius, nimirum circiter annum millesimum centesimum octogesimum *Philippum Flandriæ* Comitem *in eleemosynam perpetuam adsignasse Ecclesiæ Sanctæ Mariæ de* Longovillari *unam marcam argenti singulis annis ad emendum panem & vinum in sacrificio altaris* ut legi in Chartulario Bertiniano, quod *Antonius Vion Hierovallius* litteratorum omnium patronus, mihi communicavit. Eodem etiam ævo fieri cœptæ donationes ad Missas instituendas. Plura ejus rei exempla exstant in majori Chartulario Brivatensi, quod itidem ab eodem humanissimo viro nobis commodatum est. In his *Ariaudus* quidam Ecclesiæ Sancti *Juliani*, cui *Bernardus* Comes tum præerat, res suas in villa *Buciaco* sitas tradit in stipendia Fratrum seu Canonicorum, *vel ad sacrificium Deo offerendum*, *anno sexto regnante* Karolo *Rege* Aquitanorum, *filio* Karoli *Regis* Francorum, id est *Karoli* cognomento *Calvi*. Item *Joseph* & uxor ejus res suas in villa *Rosariis* cedunt eidem Ecclesiæ, *ut illi servientes*, inquiunt *propter nos sacrificium*, *& orationes offerant*, anno vicesimo-sexto regni *Karoli Calvi*. Denique eiusdem anno trigesimo quinto, quo tempore *Frotarius* Abbas idemque Archiepiscopus Bituricensis locum regebat, *Dado* quidam res quas possidebat in villa Ardallo, concedit ad sacrificium pro se offerendum. Ex quibus manifestum efficitur, jam sæculo nono ejusmodi donationes in more fuisse.

AD CAPUT VII.

P. HERIBERTI ROSVVEYDI

E SOCIETATE JESU

De Diptychis Veterum Christianorum

DISSERTATIO XV.

Ex ejus Onomastico ad Vitas Patrum pag. 1024. seqq.

I. GRæcum verbum *diptychum* δίπτυχον, *Latinis tamen usurpatum, sed sæpe apud depravatum. Etymologicum:* Diptycha, nomen neutrum. Fit a masculino δίπτυξ, quod fit a verbo πτύσσω, plico. Futuro πτύξω, unde πτύξ plica, & cum δύο duo δίπτυξ, δίπτυχον flectitur, & traducitur ad rectum casum, & neutrum diptychum. Diptycha facientes, id est duplicantes arvinam, nunc autem dicit ἐπίπλοον, omentum. *Alludit hic Etymologicum ad versus* Homeri, *de quibus post.*

Diptychum *igitur hic capitur pro libello duarum plicarum, seu foliorum, seu paginarum, quasi dicas* duplices. *Unde* Ovidio *lib. 1. Amorum lib. 12.*

Ergo ego vos rebus duplices pro nomine sensi,
Auspicii numerus non erat ipse boni.

Quas Joannes Wouwerius *ad lib. 1.* Sidonii *epist. 5. non rite refert ad comainas, seu diplomata Impp.*

Sic Martiali *lib. 7. epigr. 52.* triplices, *seu* τρίπτυχα *a tribus foliis.*

Bis senos triplices, & dentiscalpia septem.

& eodem libro epigr. 71.

Nec vani triplices breveſque mappæ

Idem lib. 14. epigr. 6.

Tunc triplices nostros non vilia dona putatis,
Cum se venturam scribet amica tibi.

Sic apud eumdem Martialem *lib. 14. epist. 4.* quintuplices, seu πεντάπτυχα habes:

Cæde juvencorum domini caret area felix,
Quintuplici cera cum datur altus honor.

Duplex autem fuit diptychorum usus, profanus, *&* sacer. *Profani mentio apud veteres, qui ea muneris loco sæpe mittebant, maxime in editione munerum.* Symmachus *in Auctario Epistolarum epist. 7. quam fratribus scribit:* Religiosum atque votivum est, ut a Quæstoribus candidatis dona sollemnia potissimis, atque amicissimis offerantur. In eo numero jure censemini. Offero igitur vobis eburneum diptychum, & canistellum argenteum librarum duarum filii mei nomine, qui quæstorium munus exhibuit. *Idem lib. 2. epist. 81. ad* Flavianum: Filius noster *Symmachus* peracto munere candidati, offert tibi dona quæstoria, & ceteras necessitates nostras pari honore participat. Quæso igitur, ut ejus nomine diptycha, & apophoreta suscipere dignemini. *Idem lib. 5. epist. 56. ad* Sallustium: Ad te diptychum Candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum per hominem misimus, approbare cupientes Editioni nostræ non defuisse. *Idem lib. 9. epist. 109.* Non aspernabere ut existimo, diptychi & apophoretici oblationem.

II.

II. *Erant* diptycha, *quæ muneris loco mittebantur, fere eburnea: quod epitheton etsi non semper additur, tamen subintelligendum videtur: sic cape* diptychum *absolute positum apud* Symmachum *lib. 2. epist. 81. Nam subdit, quasi explicans*: Ceteros quoque amicos eburneis pugillaribus, & canistellis argenteis honoravi.

Cum eadem Principi mittebantur, inaurari solita. Symmachus *lib. 2. epist. 81.* Præterea Domino, & Principi nostro ad referendam largitati ejus sedulam magis, quam parem gratiam auro circumdatum diptychum misi.

III. *Prohibitum post, ne minor consulari magistratus diptycha ex Ebore, & sportulas aureas daret. L. 1. de expens. ludor. C. Theod. ita constituunt Impp.* Valentinianus, Theodosius, *&* Arcadius *Augg.* Illud etiam constitutione solidamus, ut exceptis Consulibus ordinariis, nulli prorsus alteri auream sportulam, diptycha ex ebore dandi facultas sit, cum publica celebrantur officia. Sit sportulis nullus argenteus, alia materia diptychis. *Unde* Claudianus *lib. 3. de laude* Stiliconis *consulis ab eo sparsas in populum eburneas tabellas canit*:

Tum virides pardos, & cetera colligit Austri
Prodigia, immanesque simul Latonia dentes
Qui secti ferro in tabulas, auroque micantes,
Inscripti rutilum cælato consule nomen
Per proceres, & vulgus eunt: stupor omnibus Indis
Plurimus; ereptis elaphas inglorius errat
Dentibus.

Cur diptycha, *seu pugillares tabulæ in editione munerum dono missa fuerint, equidem nescio.* Ludovicus Carrion. *lib. 2. Emendat. cap. 6. supra existimat ea a Quæstoribus candidatis offerri solita, quod iis ipsis essent in usu frequenti. Sed & Consules aliique diptycha obtulerunt.*

IV. *Videntur* diptycha *amantium fuisse tabellæ, unde vetus commentator ad illud* Juvenalis *Satyr. 9.*

— Et blandæ assiduæ, densæque tabellæ
Sollicitent.

adscribit: blandis te epistolis, & diptychis sollicitet. *Glossarium Camberonense manuscr.* Diptychæ dicuntur tabellæ, quibus corruptores puellis suis inscribunt amorem. Papias *Vocabularista.* Diptycæ tabellæ, quibus corruptores amorem suum inscribunt puellis. *Apud* Ovidium *quoque lib. 2. Amorum eleg. 15.* habes tabellas arcanas ad hanc rem.

V. *Quod* Carrion *putat* diptycha *universim fuisse plerumque* eburnea, *falli eum existimo. Nec enim simile vero, diptycha epistolica, quæ vulgo epistolæ loco sibi mutuo mittebant, quibusve arcana sua declarabant, fuisse eburnea; sed potius lignea, cera obducta. Unde* Ovidius *supra amicæ suæ* duplices, *seu* diptycha, *quibus noctem negaverat, execrans ait*:

Quid precer iratas? nisi vos cariosa senectus
Rodat, & immundo cera sit alba situ.

unde colligitur lignea *fuisse. Et eodem lib. 1. Eleg. 11. quæ priorem præcedit de tabellis suis amatoriis, ait*:

Subscribam. Veneri fida sibi Naso *tabellas*
Dedicat. at nuper vile fuistis acer.

Alia erant sacra diptycha, *quorum usus erat in Ecclesia Catholica, a communi in privatam notionem deflexa.*

Erant igitur hæc sacra diptycha *duplices tabulæ, quarum una parte inscribebantur nomina Episcoporum pie defunctorum, altera vero vivorum.*

VI. *Et quidem quod mortuos spectat, earum tabularum, quæ* ἱεραὶ πτυχαὶ *ibi vocantur, mentio est apud* Dionysium Areopagitam *Eccles. Hierarch. cap. 3. ubi agitur de mysterio Synaxeos, sive Communionis*: Καὶ ἀσπασαμένων ἀλλήλους ἁπάντων, ἡ μυστικὴ τῶν ἱερῶν πτυχῶν ἀνάῤῥησις ἐπιτελεῖται, *quæ ita vertit* Perionius: Cum omnes se inter se salutaverunt, mystica Sanctorum recitatio fit. Ambrosius *Camaldulensis*: Et cum se mutuo omnes salutaverint, mystica Sanctorum recitatio fit. *Uterque omisit vertere vocem* πτυχῶν. *Rectius igitur* Joannes Scotus *vetus* Dionysii *interpres*: Et omnibus salutantibus inter se invicem, mystica sacrorum voluminum prædicatio perficitur. *Item* Joannes Saracenus: Et osculatis se invicem universis mystica sancta-

num

rum tabularum prædicatio perficitur. *Recte ita verterunt, modo per volumina, & tabulas intelligant* diptycha.

VII. *Rursus eodem capite in Theoria*: Ὁ δὲ θειότατος ἀσπασμὸς ἱερουργεῖται, καὶ τῶν ἁγιογράφων πτυχῶν ἡ μυστικὴ, καὶ ὑπερκόσμιος ἀνάρρησις. Perionius: Divina autem falutatio, five ofculum adhibetur, fanctorumque animorum, qui fcripti funt, myftica cæleftifque prædicatio. Ambrofius *Camaldulenfis*. Porro facratiffima confalutatio, idcirco celebratur, fanctorumque defcripta nomina myftice, & modo fupramundano prædicant. *Clarius veteres Interpretes*. Joannes Scotus: Diviniffima autem falutatio fancte agitur, & hajographorum voluminum myftica, & fupermundana recitatio. Joannes Saracenus: Diviniffimum autem ofculum fancte agitur, & hajographarum tabularum myftica, & fupermundana enunciatio.

VIII. *Iterum in ejusdem capitis theoria, qua hujus rei contemplatio, & explicatio continetur*: Τῶν δὲ ἱερῶν πτυχῶν μετὰ τὴν εἰρήνην ἀνάρρησις, ἀνακηρύττει τοὺς ὁσίως βεβιωκότας, καὶ πρὸς ἐναρέτου ζωῆς τελείωσιν ἀμεταπτώτως ἀφικομένους. *Quæ ita vertit* Perionius: Sanctorum autem animorum, quæ poft pacem adhibetur, prædicatio, eos qui pie fancteque vixerunt, atque ad vitæ virtuti confentaneæ perfectionem pervenerunt, laudibus afficit. *Rursus hic* Perionius ψυχῶν *legit pro* πτυχῶν. Ambrofius *Camaldulenfis*: Enimvero fanctorum poft pacem illam nominum, prædicatio, eos præconio attollit, qui pie fancteque vixerunt, atque ad finem ufque virtutis vitam conftanter, nufquam ab ea deflectendo, tenuerunt. *Clarius* Joannes Scotus: Sacrarum autem tabularum poft pacem recitatio prædicat fancte firmatos, & ad ftrenuæ vitæ confummationem immutabiliter advenientes. *Item* Joannes Saracenus: Sanctarum autem tabularum poft pacem prædicatio, prædicat illos qui fancte vixerunt, & ad virtutum vitæ perfectionem intranfmutabiliter pervenerunt.

IX. *Ut hic habuimus* ἱερὰ πτυχὰ *quæ* Maximus, & Pachymeres Scholiaftæ Dionyfii δίπτυχα *interpretantur*; ita διπτύχων *diferta mentio in epiftola Ægyptiorum Epifcoporum ad* Anatolium *Conftantinopolitanum Epifcopum contra* Timotheum *invaforem fedis Alexandrinæ, quæ habetur parte* 3. *Concilii Chalcedonenfis ex Romana editione*: Etiam in venerabili diptycho (in quo piæ memoriæ, tranfitum ad cælos habentium Epifcoporum vocabula continentur, quæ tempore fanctorum myfteriorum fecundum fanctas regulas relegerunt) pofuit fuum nomen & *Diofcori*, qui fub damnatione anathematis a Deo, & univerfali Concilio effe decretus eft; & delevit exinde fanctæ memoriæ, & fecundum Deum viventis *Proterii* nomen, regulariter Archiepifcopi conftituti. *Item in fexta Synodo* Act. XIII. Hos fanctæ memoriæ tres viros, id eft *Thomam*, *Joannem*, & *Conftantinum* prævidimus in identitate manere, atque in facris diptychis fanctarum Ecclefiarum recitari. Theodoretus *Ecclefiaft. hiftor. lib.* 5. *cap.* 35. Ifte (Alexander *Antiochenus Epifcopus*) primus magni *Joannis* nomen ecclefiafticis diptychis inferuit. *Quod etiam habes in Hiftoria Tripart. lib.* 10. *cap.* 20. & *apud* Georgium *Alexandrinum in Vita* Chryfoftomi *cap.* 71. Ifidorus *Trimethenfis Epifcopus in Vita* Joannis Chryfoftomi: nomen *Joannis* facris infcribe diptychis. Innocentius *Papa ad* Arcadium, & Eudoxiam *apud* Georgium *Alexandrinum Patriarcham de Vita* Chryfoftomi: Jubete autem *Joannis* nomen facris infcribi diptychis. *Epiftola* Juftiniani *Imperatoris ad quintam Synodum generalem, quæ eft Conftantinopolitana II.* Sicut & eos qui injufte condemnati funt revocaverunt poft mortem, & in facris diptychis fcripferunt. Quod factum eft, & in *Joanne* (Chryfoftomo), & in *Flaviano* religiofæ memoriæ Epifcopis Conftantinopolitanis. *Citatur canon* Sane 34. *quæft.* 1. *In Sacramentali* Gregorii *Magni habes Orationem* fuper diptycha: memento etiam Domine famulorum, qui nos præcefferunt, & dormierunt in fomno pacis. *Et in Liturgia S.* Marci: Ὁ διάκονος τὰ δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων. Diaconus legit diptycha defunctorum. *Ad hanc confuetudinem defunctorum nomina* in Miffa *recitandi alludit.* Cyprianus *Epift.* 10. *ad Clerum*, & Presbyteros, *qui temere pacem lapfis dederant*: Offertur nomen eorum. *Et Epift.* 66. ad Presbyteros, Diaconos, & plebem Furnitanam: Neque enim apud altare Dei meretur nominari in facerdotum prece, qui ab altari facerdotes, & miniftros voluit avocare.

X. *Uti rite defunctorum Epifcoporum nomina facris* diptychis *infcribebantur, ita hæreticorum, & fchifmaticorum ex iifdem tolle-*

ban-

bantur. Justinianus *Imperator in confessione recta fidei adversus tria capitula, seu in edicto de fide Catholica, quod habetur post quintam Synodum:* Itaque & omnis plenitudo Mopsuestanæ Ecclesiæ in qua Episcopus dicitur fuisse, cum invenisset quod Paganis, & Judæis, & Sodomitanis a Sanctis Patribus connumeratus est, deleverunt ipsi ex illo tempore e sacris Ecclesiæ diptychis ejus nomen. Justinianus *Imperator epistola ad quintam Synodum, quæ habetur ibi Act.* 1. *de* Theodoro *Mopsuestano*: Propter istas (*blasphemias*) superioribus temporibus deletum est, & nomen ejus e sacris diptychis Ecclesiæ, cujus fuit Episcopus. *Divalis sacra* Constantini Pogonati *ad Dominum Papam* Agathonem, *quæ* præmittitur sextæ Synodo generali, quæ est Constantinopolitana III. „ Multam enim no- „ bis instantiam fecerunt tam hic sanctissi- „ mus ac beatissimus Patriarcha Theopoleos, „ ut ejiceretur *Vitalianus* beatissimus de di- „ ptychis, afferentes *Honorium* memorari in „ diptychis, præter honorem Apostolicæ Se- „ dis antiquæ nostræ Romæ. “ *Ecclesiastica historia* Theodori *Lectoris Constantinopolitani apud* Damascenum *orat.* 3. *de imaginibus:* Εἰς τοσοῦτον γὰρ ἐληλύθη τῆς τόλμης, ὥστε καὶ τὰ τῶν ἐκεῖ γεγονότων μακαρίων ποιμένων ὀνόματα, τῶν ἱερῶν διπτύχων ἀνεῖλε, καὶ τὰς αὐτῶν εἰκόνας καθεῖλε κατακαύσας τυραννικῶς. *Quæ* Franciscus Zinus *Veronensis ita vertit*: Eo vero provectus est audacia, ut beatorum, qui illic fuerint Episcoporum nomina sacerdotum geminorum sustulerit, tyranniceque combusserit. *Qui non recte percepit* ἱερῶν διπτύχων, *quod vertit* sacerdotum geminorum, *cum vertendum sit* e sacris diptychis, *ut recte monuit* Jacobus Billius *in notis ad eam Orationem*. *Sic quod ex eadem historia citatur apud* Damascenum: Ἀναθεματίσας τὰς τῶν ἐπισκόπων εἰκόνας, καὶ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἀπαλείψας. Episcoporum imagines anathemate damnate, & e sacris diptychis delete. *Ibi rursus* Zinus *verterat* sacerdotes geminos delete. Innocentius *Papa epist. ad* Arcadium *Imperatorem apud* Georgium *Alexandrinum de vita* Chrysostomi, *ut* Arsaci *etiam mortui memoria eradatur:* Οὗ τινος οὐδὲ τὸ ὄνομα ἐγγραφήτω τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις; *cujus ne nomen quidem sacris diptychis inscribatur.* Anastas. *in* Agath. Abstulerunt de diptychis Ecclesiarum nomina Patriarcharum, vel de picturis Ecclesiæ figuras eorum. Victor *Tununensis* in Chronico: Nomina *Proterii* & *Salafatiatii* de ecclesiasticis diptychis tollit, & *Dioscori* & *Æluri*, qui *Proterium* interfecit, scribit. *Atque hactenus de mortuorum nominibus quæ diptychis inscripta.*

XI. *Vivorum, qui diptychis inscribi solent, meminit* Joannes *Diaconus in Vita S.* Magni Gregorii *lib.* 4. *cap.* 23. Orientales præcipue retinent hactenus sedes, ut in suis diptychis nullius Pontificis nomen describant, quousque synodicam ipsius suscipiant: & tamdiu defunctum Pontificem inter viventes numerent, quamdiu successor illius suas litteras studuerit destinare. *Concilium Chalcedonense Act.* 11. suscepit enim eum, & communicavit ei beatæ memoriæ *Proclus*, & fecit synodicas litteras, & in diptychis eum posuit. *Et pleraque priora exempla*, quibus *post mortem quorumdam nomina e diptychis expuncta docetur, satis ostendunt, dum viverent, diptychis inscripta fuisse*. Gregorius *lib.* 5. in sacris hymnodiis mentionem faciunt Papæ cum oratio super diptycha recitatur, una cum aliis quatuor Patriarchis.

XII. *Uti viventium Episcoporum nomina sacris diptychis inserebantur, ita ex iisdem tollebantur quandoque viventium nomina.* Proclus *Archiepiscopus Constantinopolitanus ad Domnum* Antiochenum *Episcopum pro caussa* Athanasii *Perrhæ Episcopi, cujus viventis nomen e sacris diptychis erasum erat, habetur in Concilio Chalcedonensi Action.* 14. Καὶ τῶν ἱερῶν δέλτων περιελεῖν τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκοπεύοντος. Ubi *vetus interpres vertit:* & Episcopi nomen de sacris diptychis abstulisse. Vigilius *Papa in damnatione* Theodori. „ Etiam Ale- „ xandrinæ Ecclesiæ sacerdotem fratrem no- „ strum *Zoilum*, cujus nomen usque ad me- „ moratum diem communicatum vobis fue- „ rat, diptychis eximentes, Apollinarem „ quemdam perversorem, atque Ecclesiæ ip- „ sius adulterum vobis sociastis. “

XIII. *Nomina viventium, quæ sacris diptychis inscribebantur, erant fere Episcoporum, & Patriarcharum, ut passim patet. Quare nescio an referendus sit ad hæc diptycha, quæ altari imponebantur, liber vivorum, seu sacra delta, quorum meminit* Dionysius Areopagita *Ecclesiast. Hierarch. c.* 11. *quibus nomina illuminatorum, & susceptorum inscribebantur, quæ* Ζώντων δίπτυχα, vivorum diptycha *vocata esse existimat* Pachymeres: Tunc ma-

manum capiti imponit, & Presbyteris ac Diaconis ipsi subditis, jubet in sacris deltis nomina scribere, tam ejus qui ad Baptismum venit, quam susceptoris. Hæc autem, opinor, sunt vivorum diptycha.

XIV. *Vivorum & mortuorum simul mentionem facit* Chrysostomus *in Liturgia*: Diaconus incensat in circuitu sacram mensam, & diptycha; defunctorum autem & vivorum, uti vult, memoriam facit.

XV, *Permansit hujus rei, tam vivos, quam mortuos in Missa commendandi, consuetudo in Canone Missæ, cum primo viventium, inde defunctorum mentionem facimus per duplex* Memento. *Vide* Alcuinum *de Div. Offic. cap. de celebratione Missæ, & Florum Magistrum, qui de hoc* diptychorum *usu eadem habent*.

XVI. *Ex dictis colligitur, non ideo* diptycha *dicta, quod gemini essent libri, unus viventium, alter mortuorum, ut existimavit* Meursius *in suo Glossario Græco-barbaro; cum unus idemque liber utrorumque nomina continere potuerit; & solus liber viventium, item solus mortuorum etiam* diptychum *sint dicta. Dicta igitur* diptycha, *quod liber ille duobus foliis, seu tabulis constaret, ut supra dixi. Unde & apud* Georgium *Alexandrinum cap. 71. supra citato pro* διπτύχοις, *alia* διθύροις, *quod liber hic duarum quasi januarum, seu valvarum esset, seu ut* Ausonius *loquitur*, bipatens pugillar. quomodo in Evagrio lib. 6. Hist. Eccl. cap. 20. ἀμφίθυρον οὔννικον, *capio de* amphithyro, *seu* diptycho *opere* Hunico *facto, nisi malis de velo cum aliis capere*.

XVII. *Tale ex ebore diptychum vidisse me memini in Ecclesia* S. Lamberti Leodii, *cui aliquot Sanctorum, & quorumdam Episcoporum nomina inscripta sunt. Videtur ex profano consulari diptycho, qualia in editione munerum amicis mittere Consules solent, ut supra attigi, in ecclesiasticum diptychum translatum. Sane nomen* Saviniani, *seu* Sabiniani *consulis inscriptum habet, qui consul fuit anno Domini 505. continetque varias figuras, quæ profanam militiam spectant, cum hac etiam inscriptione:* COM. DOMEST. EQUIT. *Effigiem diptychi hujus hic subjecissem, si ad me correcta inscriptio transmissa fuisset. Alias forte correctum exprimere dabitur. Et* diptycha *Ecclesiarum fere eburnea fuisse, colligere quoque est ex* Fortunato *lib. 10. Carm. 10.*

Nomina vestra legat Patriarchis, atque Prophetis
Cui hodie in templo diptychus edit ebur.

Sane diptycha olim ex præstanti materia fuisse, ita ut capsis includerentur, colligitur ex Ekkehardo *juniore, Cœnobita* S. Galli *de casibus Monasterii* S. Galli *in Alemannia cap. 5.* Capella citata sit Oratorium, in quod invehuntur Cruces, & diptychiis capsæ, nec non & pene omnis, præter libros repositorios Ecclesiæ Thesaurus; *quæ habes Alemannicarum rerum Tomo 1. parte 1. ubi* Goldastus Scholiastes *per diptycha intelligit libros anniversarios, in quibus eorum nomina perscripta, qui pro suæ aliquid animæ remedio monachis, & clericis legassent: custodiæ quorum capsæ ipsæ paratæ. Dubito an diptycha illa communia mortualia apud monachos ita ornari sint solita, ut inter thesauros numerari possint. Potius per* diptycha *eo loco intellexerim diptycha Sanctorum, vel librum Evangeliorum, vel similes, quorum coopertorium diptychum, seu extremæ tabulæ egregie ornari solent, auro, argento, figuris, & in Processione circumgestari*.

XVIII. *Originem hujus rei, nomina videlicet sanctorum martyrum, Imperatorum, Pontificum summorum, & aliorum fide, ac meritis excellentium virorum sacris diptychis inserendi, & inter hymnodias recitandi*, Isaacus Casaubonus *Animadversionibus ad* Athenæi *librum 6. cap. 14. acceptam refert gentilitati Romanæ, quæ eorum nomina, quos eximio honore vellet decorare, saliari carmine canenda decernebat. Ita Germanico, inquit, mortuo hic honos inter alios tributus, Auctore* Tacito *lib. 2. & M. quoque* Antoninus *Philosophus mortuo filio Vero jussit, ut nomen ejus saliari carmine insereretur, teste* Spartiano. *Jam olim id Romæ institutum, ut ex iis constat, quæ de* Mamurio Veturio, *&* Lucia Volumnia *scribunt* Varro, Oudinus, Festus, Plutarchus, *& alii. Vetus quoque, inquit, Ecclesia Christiana, ut videtur, morem ad pium usum traduxit: qua de re addit, dicemus multa alibi, si vitam Deus produxerit, scitu digna, nec protrita*.

XIX. *Quam vellem* Casaubono *mentem me-*

meliorem fuisse, ne ab Ethnicis sacra nostra arcesseret, quam a veteris Testamenti Ecclesia! Ne Patres Ethnicorum magis rituum, quam sacræ legis gnaros observantesque faceret! Meminisset apud Magnum Dionysium, *quem merito veterem Patrem asserit, & æstimat esse*: sed animadverte eos in sacris etiam memoriis inesse, non quod more hominum divina memoria in ea parte memoriæ, quæ visa recipit, inesse declaretur, sed ut aliquis dicat pro Dei dignitate pretiosam immutabilemque in Deo eorum, qui divinam speciem perfecte prætulerunt, scientiam significat. Novit enim, inquit Scriptura divina, qui sunt ejus. Et pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus, morte sanctorum dicta pro perfectione in sanctitate. *Meminisset ab Ecclesiastico dictum cap.* 44. Laudemus viros gloriosos, & patres nostros in generatione sua, *qui ibi, & sequentibus capitibus catalogum virorum justorum texit. Non huc potius, quam ad saliaria carmina, respexit vetus Ecclesia?*

XX. *Quin, ut notat* Brouwerus *noster ad* Fortunatum, *in* diptychis *librorum vitæ quamdam ideam adumbrasse majores videntur. Ut enim in horum albo nonnulli inscripti, qui non perenni, sed brevi justitiæ laude commendati; alii qui pro certo, & immutabili Numinis decreto in sortem sanctorum cooptati: ita diptychis eorum quoque nomina irrepsisse meminimus, quorum ad tempus simulata virtus id non meruerat, aliorum vero firmius insedisse, quorum constans exstitit, & illibata fidei, & morum integritas. Usus itaque finisque diptychorum fuit in sacris, tum memoriæ sanctorum retinendæ, tum pacis ecclesiasticæ, & communionis sanciendæ: cum dignos cælo, ac sempiterna memoria viros reciperent, indignos vero respuerent, & excuterent. Hactenus* Brouwerus.

De diptychis sacris commentariolum olim scripsit Joannes Baptista Cardona Episcopus *Dertosanus, rogatu* Gabrielis *Cardinalis* Paleotti, *quem cum aliis ejus commentariolis impressit* Philippus Mey Tarracone *an.* 1587. *De iisdem etiam quædam habet* Joannes Stephanus Durantus *de Ritibus Ecclesiæ cap.* 43. *qui litteras* Innocentii *Papæ, &* Arcadii *Imp. quas supra habes, non rite contrario modo citat. De iisdem etiam agit frater* Angelus Rocca Camers *ad librum Sacramentorum* D. Gregorii.

XXI. *Habuimus hactenus* diptycha *pro sacris tabulis mortualibus, quæ duplices, seu duorum foliorum erant. Eo respectu* Augustinus *Tomo 6. libro* 15. *contra* Faustum Manichæum *cap.* 4. *tabulas* Moysis *lapideas vocat* diptychium. Nam in illo diptychio lapideo, jam tu non corde lapideo intelligis, quid duro illi populo congruebat. *Item Epistol.* S. Petri, *ex qua quædam citarat*: Lege sane illud diptychium, ne timeas, plane sponsi tui est. *Item*: Ex hoc diptychio repellis adulterum. *Item*: Noli ergo reformidare diptychium, quo tibi scripta olim, quæ nunc agnosceres, mittebantur: *Item*: Hoc ergo diptychium ille præmisit, qui tibi hæc duo præcepta veniens commendavit. *Item*: O pudicum diptychium, in quo vetere figura ille dilector, & dilectus tuus prænuntiavit tibi canticum novum, in decachordo psalterio. *Item*: O diptychium conjugale, quod non sine caussa odit adultera. *Ita etiam usurpat* Isidorus *lib. de vocatione Gentium c.* 14. Et non quidem foris in lapideis diptychis, sed intrinsecus in tabulis cordis.

XXII. *Hoc modo a* Prudentio *librum suum, qui titulos historiarum veteris, & novi Testamenti continet*, diptychon *quidam inscriptum volunt. Quod ad* Prudentium *cum bono Deo aliquando examinabimus.*

XXIII. *Aliud est* diptychum *apud* Homerum *Iliad.* α *&* β, *videlicet duplex membrana, seu tunica omenti, ut insinuat supra citatum* Etymologicum, *quo etiam* Suidam *existimo respicere*: Δίπτυχχα, δύο περιβόλαια ἔχοντα, ὡς τὸ μὲν ὑπεστρῶσθαι, τὸ δὲ ἕτερον ὑποβεβλῆσθαι, *quæ* Cujacius *Observat. lib.* 4. *cap.* 27. Carrion *supra, &* Dionysius Gothofredus *ad lib.* 1. *Cod. de summa Trin. & fide Cathol. tit.* 1. *L.* 7. §. 5. *de diptychis tabellis intelligunt, & citant. Sed textus apud* Suidam *depravatus est, & mutilus, & intelligenda verba illa de duabus omenti tunicis. Locus integrior extat apud* Hesychium: Δίπτυχα, δύο ἐπιβολὰς ἔχοντα, ἢ διπλοῦν, ὥστε τῷ μὲν ὑπεστρῶσθαι τὴν ἐπίπλουν, τῷ δὲ ἐπιβεβλῆσθαι: Diptycha sic dicta, quod duas commissuras habeant, seu duplex operimentum, sic ut pars una omento substernatur, altera eidem superjiciatur. *De duabus omenti tunicis, vide* Joannem

nem Corræum *in Definitionibus Medicis*, *verbo* Ἐπίπλοον, *seu* ἐπίπλουν.

XXIV. *Aliud quoque* diptychum *ostrei*, *id est*, *duplex ostrei testa*, *qua se includit*. Ambrosius *lib.* 5. Hexaemeri *cap.* 8. *agens de cancro insidiante ostreo*: explorat si quando ostreum remotis in locis ab omni vento contra solis radios diptychum illud suum aperiat, & referet claustra testarum.

P. JOHANNIS CABASSUTII

CONGREGATIONIS ORATORII DOMINI JESU

De Diptychis Ecclesiasticis

DISSERTATIO XVI.

I. PRo omnibus quidem Christi fidelibus solet Ecclesia inter sacra ministeria preces ad Deum fundere communes: sed præterea speciales Deo preces offerebat pro certis quibusdam hominibus, tum viventibus, tum vita functis, quorum nomina ex scripto per Diaconos pronunciabantur inter sacra mystica, pro Imperatoribus, & Regibus, pro Summo Pontifice, pro Episcopo loci, pro Patriarchis, pro ceteris quibusdam Episcopis, sibi invicem hoc genere officii gratificantibus: denique pro fidelibus illis, qui munera, & oblationes ad rem sacram, divinumque cultum contulerant. Ex altera autem charta, quæ defunctorum nomina referebat, nominabantur pariter ad populum ex ambone ad aliquod tempus homines, vel Principatu temporali, vel dignitate Episcopali pridem spectabiles. Insignium autem benefactorum, quales erant fundatores illius Ecclesiæ, perpetua fiebat memoria, & recordatio. Hujusce ritus simulque gratitudinis innumera legimus veterum monumenta: nonnunquam etiam graves erant inter Ecclesias consecrationes, aliis quorumdam insignium dignitate virorum memoriam colentibus, aliis ex adverso damnantibus, ut contingit in Joanne Chrysostomo, cujus memoriam Romana venerabatur Ecclesia; sed in oppositum Alexandrina, dum vixit infensissimus Chrysostomi persecutor Theophilus, execrabatur, una cum factione Theophili freta Imperatoris Arcadii animositate, qui sanctissimum virum, urgente Theophilo, injustissimis exsiliis damnaverat, ut referunt Socrates, Sozomenus, & Palladius. Nec minus nota sunt dissidia Orientalium Ecclesiarum cum Romana; dum hæc Acacii memoriam tanquam heretici (ut vere erat) execratur: illæ vero ab eodem olim seductæ recolunt: quam referunt historiam Chronicon Marcellini, Theophanes, & Theodorus Lector. Eaque ex caussa Euphemius Constantinopolis Episcopus Apostolicæ sedis communione tanquam schismaticus excidit, ceteroque orthodoxus, ob pertinaciam, qua nomen Acacii de tabulis Ecclesiasticis tradere recusabat, ut prodit Theophanes, & Nicephorus historicus.

II. Dionysius lib. 3. de Ecclesiast. hierarch. hæc de diptychis refert: *& cum se mutuo omnes salutaverint mystica sacrarum tabularum recitatio fit*. Eodem spectat illa Cypriani expostulatio epist. 10. de faciliori quorumdam lapsorum reconciliatione: *Ad communionem admittuntur, & offertur eorum nomen nondum pœnitentia facta*. Hieronymus in Comment. super Ezechielem 18. egregie dicit: *Publice Diaconus in Ecclesia offerentium nomina recitat, tantum offerre ille, tantum ille pollicitus, placentque sibi ad plausum populi torquente conscientia, damusque ma-*

materiam miseris, ut gaudeant ad ea quæ tribuunt, & non lugeant ad ea quæ rapuerunt. Innocentius Papa in illa notissima ad Decentium Eugubinum Episcopum epistola dicit: *Prius ergo oblationes sunt commendandæ, ac tum eorum nomina, quorum sunt oblationes, edicenda, ut inter sacra mysteria nominentur, non inter alia, quæ antea præmittimus, ut ipsis in mysteriis viam futuris precibus aperiamus*. Recitandorum nominum praxis visitur in ipsis Liturgiis Jacobi Apostoli, Basilii, & Joannis Chrysostomi. In harum duabus ultimis hæc habentur. *Diaconus sacram mensam incensat per circuitum, & diptycha tam viventium, quam eorum, qui dormierunt, quorum vult*. His adjungo Concilii Emeritensis can. 19. *Proinde salubri deliberatione censemus, ut pro singulis quibusque Ecclesiis, in quibus Presbyter jussus fuerit per sui Episcopi ordinationem præesse, pro singulis diebus Dominicis sacrificium Deo procuret offerre; & eorum nomina a quibus Ecclesias constat esse constructas, vel qui aliquid his sanctis Ecclesiis videntur, aut visi sunt contulisse, si viventes in corpore sunt, ante altare recitentur tempore Missæ: Quod si ab hac luce discesserint, nomina eorum cum defunctis fidelibus recitentur suo in ordine*. Magnus Gregorius Papa lib. 2. epist. 37. ad Constantium Mediolani Episcopum rescripsit, nullam ipsi necessitatem incumbere Joannem Ravennæ Episcopum nominandi, cum neque Joannes Constantium ad altare nominare soleat.

III. Acacius Constantinopolis Episcopus hæresi Eutichianæ clam addictus, Zenoni Augusto edictum (quod vocabatur henoticum) suggesserat, quo universum orbem impense perturbavit, abrogato Synodi Chalcedonensis contra Eutychianam hæresim decreto: idemque Petrum Moggum Alexandrinum Episcopum, ipsosque Felicis Papæ III. Legatos in suas partes attraxit & corrupit. Quamobrem Papa Felix Acacium turbarum auctorem communione fidelium amovit, qui vicem rependens, Felicis Pontificis nomen ex Ecclesiasticis diptychis erasit, anno 484. Mortuo demum Acacio, Gelasius Felicis in Romana sede successor omni studio connixus est, ut perfidi Acacii nomen ex Græcarum Ecclesiarum diptychis obliteraretur, quem pariter conatum prosequuti sunt insequentes Romani Pontifices, Anastasius, & Symmachus, inani tamen opera. Sed rem demum obtinuit Hormisda Pontifex, Justino fretus religiosissimo Imperatore, sub quo ablatum diuturnum schisma, & pax inter Orientis, & Occidentis Ecclesias felicissime restituta, damnata duorum præcedentium hæreticorum Imperatorum Zenonis, & Anastasii memoria, deletisque sacris ex tabulis eorum simul, & Acacii, ceterorumque sequacium infaustis nominibus, post sex & triginta perniciosi schismatis annos ab excommunicatione Acacii.

IV. Fidem quoque facit Theodoritus lib. 5. hist. Eccles. cap. 34. circa gravissimum dissidium occasione Joannis Chrysostomi, factione Eudoxiæ Augustæ, & Theophili Alexandrini, qui dicto ad Quercam conciliabulo præsidens Chrysostomum injustissime damnarat, & Episcopatu ejecerat. Sed Innocentius Papa innocentis Episcopi suscepta discussaque caussa, ipsum conciliabuli decretum abrogavit, atque in exsilio defuncti memoriam honorifice restitui curavit; nec aliter pax inter Occidentis, & Orientis Ecclesias studiis divisas iniri potuit, nisi restituto ad sacras tabulas Joannis Chrysostomi nomine.

P. JOHANNIS CABASSUTII

CONGREGATIONIS ORATORII DOMINI JESU

De veteribus in sacrosancta Eucharistia solitis adhiberi ritibus

DISSERTATIO XVII.

I. EOrum quamplurimi obsoleverunt, vel a recentioribus Ecclesiæ Canonibus in melius commutati sunt. In primis perspicuum est divinam Eucharistiam primis quinque integris sæculis in manus etiam laicorum dari solitam fuisse: quibus liberum erat eamdem in proprios lares deferre, & privatim asservare. D. Cyprianus tract. de lapsis, multa colligit exempla eorum, qui Sacramentum istud indignis manibus acceptum, nec minore indignitate penes se custoditum, senserunt sibi exitiale, divinamque suæ temeritatis ultionem sunt experti. At vero miraculosa beneficia iis collata, qui ad hoc Sacramentum privatim asservatum pia devotione recurrerunt. Ut de aliis sileam, de sorore sua Gorgonia Gregorius Nazianzenus, & de Satyro fratre suo Ambrosius, singulis quisque orationibus in ipsorum funere habitis retulerunt: Gorgoniam a gravi, qua premebatur ægritudine, effusis coram Sacramento precibus, quod illa privato conservabat oratorio, liberatam: Satyrum vero in naufragio a fluctibus in quos ille se conjecerat ereptum, atque in locum tutum mirifice translatum, eo quod sacratissimam Eucharistiam orario involutam, sibi ad collum alligari curasset. Similem nunciavit eventum suo tempore accidisse Gregorius Papa Magnus lib. 3. Dialogorum c. 36. de Maximiano, eiusque sodalibus, qui in naufragio constituti, sacram, quam supra se gerebant Eucharistiam ore devotissime sumpserunt, ejusque virtute ad litus delati sunt. Denique Basilius in sua ad Cæsariam Patriciam epistola sic scribit. Aliquem vero manu propria sumere Eucharistiam, ubi non est Sacerdos, minime grave esse, supervacaneum est ostendere; propterea quod res ipsa longa consuetudine probetur. Omnes enim qui sunt in desertis Monachi, ubi non est sacerdos, illic habentes communionem ex seipsis illam sumunt. Alexandriæ autem, & in Ægypto, unusquisque ex laicis, qui illic degunt, maxima ex parte communionem habent domi. Postquam vero compertum in Hispania fuit, Priscillianistas hæreticos per immane sacrilegium sacratissima Eucharistia in magicis præstigiis abuti, Concilium Toletanum primum anno 405., & Cæsaraugustanum can. 3. jusserunt acceptam Eucharistiam in ipsa Ecclesia per communionem absumi. At extra Hispaniam, quo se hæresis hæc non extenderat, pristina etiam consuetudo, & libertas perdurarunt.

II. Synodus Quinisexta, ineunte octavo sæculo habita, nimirum anno 707. non permittit communicantes Eucharistiam aliquo vasculo, quantumvis pretioso, sed solis manibus in crucis figuram conformatis excipere. Hoc idem suadet Cyrillus Hierosolymitanus Catech. Mystag. 5. Eumdem veterem, communemque ritum commemorat Chrysostom. lib. 3. de Sacerdotio. *Qui cum Patre sursum sedet omnium manibus continetur*. Alicubi tamen feminæ divinum Sacramentum linteamine excipiebant, ut docet Augustinus serm. 25. Maximus martyr, & Monothelitarum debellator, admonet communicaturos viros, ut prius manus abluant, quibus sunt Sacramentum excepturi: at vero feminas, ut mundissima linteamina deferant, supra quæ a Sacerdote corpus Christi deponatur inter earum manus. Denique Antisiodorense Concilium anni 578. statuit can. 36. *Non licet mulieri Eucharistiam nuda manu accipere*. Deinde can. 42. *Ut unaquæque mulier quando communicat, Dominicale suum habeat. Quod si quæ non habuerit, usque in alium diem Domini-*

minicum non communicet. Illud ipsum est quod admonet Augustinus dicto serm. 252. de temp. *Omnes mulieres nitida exhibeant lintea-mina, ubi corpus Christi excipiant*.

III. Infantibus etiam lactentibus ab ipsis Ecclesiæ incunabulis administrabatur Eucharistia, eorumque infundebatur ori Christi sanguis de sacro Calice. Cujusmodi refert Cyprianus exemplum insigne tract. de lapsis, de puellula recens nata, quam parentes Christiani persecutionem fugientes nutricis curæ commiserant: illis absentibus, gentiles puellulam idolis initiarunt, rei, quæ gerebatur inscia, rationisque prorsus impotem, quam necdum valentem quidquam cibi deglutire vino potarunt idolis oblato: paulo post, sedata tantisper procella persecutionis, parentes puellam ad se reversi recipiunt, atque ad sacram Synaxim offerunt; quæ cum nondum obfirmatis gengivis solius alimenti liquidi capax esset, offertur ei a Diacono Dominicus de calice sanguis; illa vero toto corpusculo violenter commota, omni nixu reluctatur, sed tandem majore vi gerularum cedere coacta, liquorem ingestum invita transmisit stomachum, sed mox evomuit. Communionis Eucharisticæ infantium meminit Augustinus epist. 107. ad Vitalem sic dicens: *Scimus parvulos secundum ea, quæ per corpus gesserunt recepturos vel bonum, vel malum. Unde & ipsi, sicut dixi, si in illa parva ætate moriuntur, utique secundum ea, quæ per corpus gesserunt, id est, tempore, quo in corpore fuerunt, quando per corda, & ora gestantium crediderunt, vel non crediderunt, quando baptizati, vel non baptizati sunt, quando carnem Christi manducaverunt, vel non manducaverunt, quando & sanguinem biberunt vel non biberunt, secundum hæc ergo quæ per corpus gesserunt judicabuntur*. Hactenus Augustinus.

IV. Nicænæ Synodi prioris Canon Arabicus 10. ita sancit: *Nati benedictionem accipiant secundum Ecclesiæ legem, & constitutionem, nimirum post quadragesimum a nativitate diem, nec ultra hoc tempus differendum est: sed baptizentur, & Christiani efficiantur sine ulla cunctatione, ut sacram suscipiant Eucharistiam, & edant panem, & vinum bibant, quæ sunt caro, & sanguis Domini, & Dei nostri Jesu Christi*. His accedat Sancti Paulini testimonium, qui epist. 12. ad Severum, versus commemorat a se conditos, quos in Basilicæ Nolanæ baptisterio capitalibus scribi voluit litteris.

Inde parens sacro ducit de fonte Sacerdos
Infantes niveos corpore, corde, habitu:
Circumdansque rudes festis altaribus agnos,
Cruda salutiferis imbuit ora cibis.

V. Idipsum fuisse in Gallia usu receptum tempore ipso Hugonis Victorini, Rosveidus in hunc Paulini locum annotat, producens ipsius Hugonis verba ista lib. 1. de cæremoniis Ecclesiasticis cap. 20. *Pueris recens natis idem Sacramentum in specie sanguinis est ministrandum, digito Sacerdotis, quia tales naturaliter sugere possunt*. Citat Hugo ibidem verba quædam ex Augustino lib. 1. contra duas epistolas Pelag. c. 22. Verum in illo Augustini loco nihil hac de re legitur. Sufficiat ergo locus Augustini paulo ante adductus ex ejusdem ad Vitalem epist. 107. Abraham Echellensis Maronita, rituum Orientalium peritissimus, in suis ad Nicænos Canones Arabicos observationibus, fidem facit, hunc in multis Orientis regionibus vigere morem infantes communicandi, ut intinctum sacro sanguini digitum Sacerdos infanti exsugendum præbeat. Sed tractationem istam claudat Tridentini Concilii Decretum sess. 21. cap. 4. *Denique eadem sacrosancta Synodus docet, parvulos usu rationis carentes nulla obligari necessitate ad Sacramentalem Eucharistiæ communionem: siquidem per Baptismi lavacrum regenerati, & Christo incorporati adeptam jam filiorum Dei gratiam in illa ætate amittere non possunt. Neque ideo tamen damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis servavit aliquando. Ut enim sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam, pro illius temporis ratione habuerunt, ita certe eos nulla salutis necessitate id fecisse sine controversia credendum est*. Porro ex utroque jam commemorato veteri ritu porrigendi Eucharistiam laicis ipsis, domum si luberet deferendam, sub sola panis specie; itemque tenellos infantes communicandi sub sola specie vini, hoc dilucide constat posse fidelem populum sub una specie communicare.

VI. Fuisse insuper receptissimam Constantinopolitanæ Ecclesiæ consuetudinem istam legimus apud Evagrium lib. 4. hist. Eccles. cap. 36. pueros ex scholis arcessendi, ad comeden-

dendas Eucharistiæ particulas, quæ de populi communione supererant, ne situ corrumperentur. Qua occasione miraculum narrat insigne nati ex parentibus Judæis pueri, qui cum scholæ sodalibus accitus de Sacramento simul comederat. Quod ubi pater rescivit tanto exarsit furore, ut innocentem, ac simplicem puerum in fornacem accensam conjecerit. Mater sceleris paterni inscia puerum aliquot dies debiliter conquisivit, qui tandem auditis ejulatibus maternis e fornace respondit. Ad stupefactæ matris diligentiam recluso fornacis ostio, puer instar trium Hebræorum puerorum veterum in Babylonica fornace conjectorum, visus est in mediis ignibus incolumis, & illæsus, indeque eductus narravit se a patre in ignes trusum, a divina, eximiaque quadam matrona exceptum, ejusque pallio circumfusum non sensisse flammarum ardorem. Quin etiam ne fame molestaretur, subministratum ab eadem fuisse cibum, & potum. Puer liberatus una cum conversa matre ingenti populi concursu, & celebritate, initiatus est baptismo. Pater autem obstinatissimus damnante Justiniano Augusto ob admissum in filium scelus, affixus est cruci.

VII. Ab ipsis Romanæ Cathedræ primordiis, ad significandum omnium orbis Ecclesiarum consensionem, & communionem cum Romana indivulsam, consuetudo viguit, ut Romanus Episcopus sacram per internuncios mitteret ad cæteros Episcopos Eucharistiam, qui cum Romana Ecclesia, & Apostolica Cathedra communionem, & observantiam religiose celebrant. Id constat certissimo Irenæi Lugdunensis testimonio, quod de ejusdem ad Victorem Romæ Pontificem epistola refert Eusebius lib. 5. Hist. Eccles. cap. 24. Cum enim statuisset Victor nonnullas Asiæ Ecclesias a communione fidelium rescindere hac de causa, quia in celebratione festi paschalis ab aliis omnibus dissidebant; Irenæus pacis, juxta nomen suum, studiosissimus, ut Victorem ab isto conatu dimoveret, exemplum adducit prædecessorum Pontificum, quibus solemnis erat consuetudo mittendi ad Asianos, sicut & ad alios Episcopos, sacram Eucharistiam, ad Catholicæ communionis, ac societatis pignus, & mutuæ dilectionis indicium.

VIII. Mos item in Romana Ecclesia olim invaluit, ut in communione Eucharistica vinum, in quod pars aliqua sacratissimi sanguinis ex mystico calice infusa fuerat, populo subministraretur, loco sanguinis: sic enim loquitur Ordo Romanus ex Alcuini libris, in quibus allegatur procul dubio antiquior ipsomet Alcuino, sub finem tituli de officio Missæ: *Sed ipse Pontifex confirmatur* (hoc est communicat) *ab Archidiacono, in calice sancto, de quo parum refundit Archidiaconus in majorem calicem, seu scyphum, quem tenet Acolytus, ut ex eodem sacro vase confirmetur* (idest communicet) *populus: quia vinum, etiam non consecratum, sed sanguine Domini commixtum sanctificatur per omnem modum*. Ita liber Ordinis Romani.

IX. In eadem Romana Ecclesia, consuetudine receptum fuit, ut Episcopus a Romano Papa consecratus communicaretur super altari, quo die consecrabatur, de parte sacræ hostiæ, quam ei Papa consecrator porrexerat. De reliquis autem ejusdem hostiæ partibus per insequentes quadraginta dies communicabat novus Episcopus, dieque quadragesimo perficiebatur totius hostiæ consummatio, ut Alcuinus tradit de divinis Officiis tit. Qualiter Episcopus ordinetur in Romana Ecclesia. Simili ritu Ecclesia Senonensis usa diu fuit, cum septem sibi suffraganeis Ecclesiis Cathedralibus, ut fidem facit Fulbertus Carnotensis Episcopus ep. 2. ad Finardum, *Nostri enim Episcopi Provinciales in hujusmodi ritum omnes consentiunt*. Ordinatus itaque in Sacerdotium de manu ordinantis hostiam sacram sumebat, cujus partem quotidie ad altare consumere tenebatur, donec integra hostia quadragesimo die demum consumeretur. Atque hujus particularis ritus mysticas rationes Auctor ibidem prosequitur.

X. Inoleverat variis in locis consuetudo, ut etiam mortuis fidelibus Eucharistia daretur. Sed hoc districte prohibet Concil. Carthaginiense III., circa tempora Siricii congregatum can. 6. Prætereaque Hipponense can. 5. Item Antisiodorense anni 578. can. 12. Pariterque Synodus in Trullo Quinisexta can. 83. Refert tamen S. Gregorius Papa lib. 2. Dialogor. c. 24. S. Abbatem Benedictum viris quibusdam in manus tradidisse corpus Domini, ut collocarent super cadaveris pectus, quod bis terræ sepultum, terra ipsa bis ejecerat: sed tertio sepultum cum Eucharistia ad pectus terra sinu suo continuit. Ex Dionysii Alexandrini ad Fabium Antiochenum epistola refert

refert Eusebius lib. 6. Hist. Eccles. c. 44., felicem e vita exitum senis Serapionis Ægyptii, qui per infirmitatem persecutione sæviente Idolis sacrificaverat, & mox facti sui pœnitens reconciliationem, quam multis gemitibus ab Ecclesia postulabat, ob delicti gravitatem non potuerat obtinere. Hic in gravem delapsus ægritudinem triduo jacuit sensibus, & voce destitutus. Quarto die paulisper relevatus, accersito nepote rogat, ut Sacerdotem, a quo reconcilietur, adducat. Quia vero Dionysius Episcopus mandaverat, ut quicumque pœnitentes in vitæ discrimen adducti, sine mora reconciliarentur, Sacerdos cum ipse quoque morbo decumberet, puero exiguam Eucharistiæ partem dedit mandavitque, ut ægrotum Serapionem conveniens, madefactam in os infundere illius: Serapion voce, & sensu paulisper recuperatis, dixit: *Venisti fili? quamvis presbyter non potuerit advenire, id præsta quod tibi in mandatis dedit, & dimitte me in pace discedere*. Puer madefactum Sacramentum in os senis ingessit, quod ut ille in stomachum dimisit, spiritum Deo reddidit. Hic observa, urgente necessitate, cum neque Sacerdos, neque Diaconus præsto esset, adhibitum pueri ministerium ad impertiendam Eucharisticam communionem, contra Canonum sacrorum præscripta.

XI. Mos quoque multis in locis invaluerat, ut sacra Eucharistia sanguine Christi madefacta, & intincta communicantibus porrigeretur. Id vero fieri deinceps vetuit Julius Papa in epist. ad Episcopos Ægypti, quæ refertur cap. cum omne, de consecrat. distinct. 2. & Concilium Bracarense IV. anni 675. can. 1. Qui tamen ritus alicubi etiam propagatus ad usque undecimi sæculi finem. Hildebertus enim, qui tum florebat, Cenomanensis I. Episcopus, deinde Turonensis Archiepiscopus ep. 64. admonet Abbatem de consuetudine ex ejus Monasterio eliminanda, qua communio Monachis præbebatur in intincta hostia.

XII. S. Lucianus Presbyter, cum Nicomediæ sub immani persecutione Diocletiani detineretur in carcere, supinus jacens, & humi colligatus, eum vero Christiani circumdarent tristes, quia eis non licebat sacro interesse, vel communicare, solemni qui tunc occurrebat Epiphaniæ die, ipse vim præ animi devotione profundens lacrymarum, petiit sacra symbola suo nudo pectori superimponi divino amore flagranti, quo perinde ac altari usus, rem divinam fecit, seque, & circumstantes fideles post peractam consecrationem, susasque solemnes preces communione divina refecit, & aliquanto post expiravit. Martyris hujus breviter meminit Eusebius lib. hist. Eccl. 8. c. 13. & lib. 9. c. 6. sed susius ejus historiam prosequitur Simeon Metaphrastes. Extat Chrysostomi de sancto martyre Luciano panegyricus sermo, quem ait fame necatum a gentilibus, cum non alios cibos, quam idolis oblatos aut immolatos ad tentationem illi apponerent manducandos. Hanc orationem constat ex ipsius textu fuisse postridie festi Epiphaniæ pronunciatam, quæ diei circumstantia Metaphrastis narrationem firmat. His factum adjungendum Theodoriti Cyri in Palæstina Episcopi, qui sola motus voluntate piis indulgendi desideriis anachoritæ Maris, qui sponte inclusus pedem de sua cellula jam inde a multis annis non extulerat, divina ministeria intra eam cellam celebravit, usus altari non alio quam manibus sibi astantium Diaconorum expansis, ut idem de se refert Theodoritus in religiosa, quam edidit historia.

XIII. Exemplum simile pari dignum admiratione refert S. Gregorius Nazianz. in orat. funebri parentis sibi cognominis Gregorii, pariter Antistitis Nazianzeni, quod duobus præcedentibus adjungendum duxi. Senior ille Nazianzenus Gregorius gravissima decumbebat ægritudine citra omnem spem recuperandæ salutis; universis enim viribus exhaustis eo redactus erat, ut vix extremos traheret anhelitus; supervenerat nox illa sacratissima, quæ Christi resurrectionem præcedit, quam populus una cum clero sacris cantibus, & hymnis in cathedrali basilica peragebat. Ægrotans vero Episcopus unum ex assidentibus lecto famulis, tenui, utcumque voce poterat, accivit, vestemque exposcit. Ille adjuvantibus conservis languidum senem induit, brachiisque vacillantem sustentat: qui egressus lecto inter sustentantium brachia absque ullo altari, intra idem conclave sacra mysteria confecit, & quam consecerat Eucharistiam ore sumpsit: prolataque quasi ad populum benedictione in lectum elatus est, placideque somnum cepit, & somno transacto exiguo cibo refectus est, febre solutus postquam experrectus est. Id admirabile factum sanctus ejus filius hisce verbis exprimit. „ Fractis ac debilitatis manibus ad

ad orationem compositis, alacri animo cum populo, vel ante populum mysteria peragit, paucis quidem, & quibus poterat verbis, mente autem, ut mihi videtur, perquam integra. Rem miram! sine sacrario in sacrario, sine altari sacrificus!". Id ita gestum divini spiritus motioni attribuit ejus filius Gregorius dicens: „ Atque ita in eo operabatur Spiritus sanctus. Idque satis arguit miraculum de repente recuperatae antea desperatae salutis momento inexpectato instauratae ".

P. JOHANNIS CABASSUTII

CONGREGATIONIS ORATORII DOMINI JESU

De Eulogiis

DISSERTATIO XVIII.

I. Eulogiae erant ex panibus excisae particulae, precibus solemnibus benedictae, in signum Catholicae in fide, & charitate communionis, inter fideles distribuendae. Harum referunt multiplices species antiquorum monumenta: quaedam enim erant panis azymi, quaedam panis fermentati. Aliae item publicae, aliae privatae censebantur. Prima Eulogiarum institutio solas azymas, nec ullatenus fermentatas admittebat. Hac nimirum ratione, quia dispertiebantur fidelibus illis, qui sacrosanctae Eucharistiae non fuerant participes: earum enim materia ex panibus erat ad mysticam consecrationem destinatis, quae primis saeculis ubique in Oriente, & Occidente non aliter quam in azymis fiebat. Panes itaque azymi, antequam ad sacrum altare deferrentur, apponebantur in Diaconica mensa, ibique solemnibus orationibus benedicebantur; quibus peractis cultro, quem Graeci *sacram lanceam* vocant, in multas dissecabantur partes, quarum aliquae ad consecrationem, & mysticam Altaris communionem tam Sacerdotis, quam populi secernebantur; reliquae vero citra mysticam consecrationem, pro fidelibus, qui Eucharistiae non participarant, nec tamen Catholicae, & Ecclesiasticae communionis exortes erant, seponebantur, & in symbolum quoque communis fraternaeque unionis distribuebantur manducandae. Post debellatos magni Constantini armis tyrannos Ecclesiae Christi persecutores, ruinis jam deficientis Paganismi Ecclesia mirifice aucta propagataque fuit, qua occasione Melchiades ejus temporis Romanus Pontifex constituit, ut non tantum ex azymis, ut olim fieri solebat, sed etiam ex fermentatis panibus conficerentur. Idque in Pontificali auctor vitae illius insinuat: *Hic fecit, ut oblationes, consecratae per Ecclesias ex consecrato Episcopi dirigerentur, quod declaratur fermentum*. Inde liquet ab Episcopo solitam impertiri benedictionem istam, qui hasce deinde Eulogias ad titulorum Presbyteros, id est Parochos dirigebat, istique subditis sibi fidelibus largiebantur: qui ritus brevi omnes Occidentis provincias pervasit: non constat tamen fuisse ad orientem propagatum.

II. Altera fermenti mentio in Siricii vita sic legitur: *Hic constituit ut nullus Presbyter Missas celebraret per omnem hebdomadam, nisi consecratum Episcopi loci designati suscipere declaratum, quod nominatur fermentum*. Vox ibi *consecratum*, perinde est ac vox *benedictum*. Tertia ejus mentio ab Innocentio Papa I., in epist. ad Decentium Episcopum Eugubinum, cap. 5. *De fermento vero, quod die Dominico per titulos mittitur, superflue nos consulere voluisti, cum omnes Ecclesiae nostrae intra civitatem sint constitutae: quarum Presbyteri, quia die ipso propter plebem sibi creditam nobiscum convenire non possunt, idcirco fermentum a nobis confectum per Acolytos accipiunt, ut se a nostra communione, maxime illa die non judicent separatos: quod per Parochias* (scilicet rurales atque ab urbe lon-

longe remotas) *fieri debere non puto, quia non longe portanda sunt sacramenta* (id est res benedictæ ac precibus sanctificatæ, licet non censeantur de numero sacramentorum strictius usurpatorum septennario) *nec nos per cœmeteria diversa constitutis Presbyteris destinatum, ut & presbyteri eorum conficiendorum jus habeant atque licentiam*. Vult hoc loco Innocentius eamdem per cunctos Episcopatus circa Eulogias fermentatas servari consuetudinem, quæ Romæ usitabatur. Quarta demum fermenti mentio est in perantiquo Romano libro, quem citat Baronius his verbis: *quinta Dominica in quadragesima, Sabbato datur fermentum in consistoro Lateranensi*.

III. In Oriente celebrata Synodus Laodicena can. 15. ita sciscit: *Ne sancta instar Eulogiarum in festo Paschæ in alias Parochias transmittantur*. Cujus decreti ratio est: quia cum Paschalibus festis omnes fideles Eucharistiam sumant, superflua fuisset minor communionis fidelium (quæ per Eulogias fit) significatio, quæ diebus aliis non communicantibus Eucharistiam fidelibus impertiebantur. Est præterea Laodicenus can. 32. prohibens ab hæreticis Eulogias sumere. Cujus ratio constat: quia cum dentur Eulogiæ in signum communionis ac unionis fidelium, is qui ab hæreticis acciperet, protestaretur ipso facto cum eorumdem secta communionem ac societatem. Eadem insuper Synodus can. 49. sancit non esse in Quadragesima panem offerendum aliis a Sabbato, & Dominica diebus. Illi qui panem hunc ibi de Eucharistia intelligunt, rationem istam decreti proferunt, una cum Græco commentatore Theodoro Balsamone, quia non celebrantur apud Græcos sacræ Liturgiæ, neque participatur Eucharistiæ Sacramentum diebus jejuniorum, & quia Sabbatis, & Dominicis totius anni, etiam intra Quadragesimam occurrentibus, ab Apostolorum usque ætate prohibita sunt apud Ecclesias Orientis jejunia. Alii vero canonem de Eulogiis exponentes rationem adducunt istam: quia præscripta quadragesimalibus diebus jejunia comestione Eulogiarum infringerentur, quæ quidem infractio non est pertimescenda Sabbatis, & Dominicis, quibus apud Orientales jejunia vetantur.

IV. Cathecumenis aliquando datæ fuerunt festis Paschæ diebus Eulogiæ, quia vice erant ac supplemento Eucharistiæ, quam iisdem sumere nefas erat; quatenus ante Baptismum res est nefaria, & sacrilega participatio alterius cujuscumque proprie dicti Sacramenti. Sed Eulogias catechumenis tandem conferri prohibuit Concilium Carthaginiense tertium can. 5. eo quod nondum in Ecclesiam sint admissi, permisitque eis dumtaxat salis prægustationem, quam nihilominus idem *Sacramentum* vocat, largiore nimirum significatu. Quo eodem usurpat August. dum sic de catechumenis loquitur lib. 2. de peccatorum meritis, cap. 26. *Et quod accipiunt, quamvis non sit corpus Christi, sanctum est tamen, & sanctius quam cibi, quibus alimur*, quoniam sacramentum est. Idque sacramenti nomen de Eulogiis usurpat paulo ante prolatus Innocentii Pontificis locus. Theophilus similiter Alexandrinus, can. 8. decernit oblatorum ad altare minime participes esse debere catechumenos: sed solum Clericos, & plebem mysteriis initiatam.

V. Priusquam fuisset institutum fermentum, editus est de Eulogiis a Pio Papa I. canonisse, *Ut de oblationibus quæ offeruntur a populo, & de consecrationibus quæ supersunt, nec non de panibus quos deferunt fideles ad Ecclesiam vel certe de suis Presbyter convenienter partes incisas habeat in vase nitido, & convenienti, ut post Missarum solemnia, qui communicare non fuerunt parati, Eulogias, hoc est panem benedictum, omni die Dominico, & diebus festis exinde accipiant, quæ cum benedictione prius faciat*. Iste ritus etiam nunc a Græcis Clericis observatur Romæ post celebratam ab ipsis Liturgiam Græco ritu intra sacram S. Athanasii Basilicam. Denique sæculo IX. Leo Papa IV., idem qui adversus Saracenos in Italia grassantes Vaticanam Ecclesiam, & suburbium munitionibus cinxit, eique parti nomen Leoninæ urbis indidit, ita sancivit epistola encyclica ad omnes ubique Sacerdotes: *Eulogias post Missas in diebus festis plebi distribuite*. Antiquissimus ille oblationum populi ritus, ex quibus sacra subinde conficienda erat Eucharistia, cum distribuendis Eulogiis, confirmatur ista Cypriani Carthaginiensis querela, de opere & eleemosynis: *Locuples & dives es & Dominicum celebrare te credis, qui corbonam omnino non respicit, qui in Dominicum sine sacrificio venis, qui & partem de sacrificio quod pauper obtulit sumis*. Similem renovat que-

rimoniam Auguft. fer. 215. de temp. *Oblationes, quæ in Altari confecrentur, offerte; erubefcere debet homo idoneus, fi de aliena oblatione communicat*. Eamdemque materiam fermone fequenti fufe quoque profequitur idem Auguftinus.

VI. Ne vero privatas Eulogias filentio involvamus, quas fcilicet privatim amici inter fefe ultro citroque mittere confueverant, Paulinus, epift. 1. in fine, vini Campani Eulogiam mittit ad Severum. Idemque aliam ad Auguftinum, & alteram ad Alypium, ut legimus epift. 31. apud Auguftinum, & epift. 35. Idemque ad Romanianum, & Licentium alias mittit eulogias ex pane. Auguftinus viciffim eulogias ad Paulinum mittit epift. 34. Atque ifta fatis, ut ab alia progrediamur.

P. JOHANNIS CABASSUTII

ORATORII DOMINI JESU

De fermento: & quidnam rei inter prifcos Ecclefiæ Romanæ ritus fuerit.

DISSERTATIO XIX.

I. AD hauriendum hujus difficultatis elucidationem, in memoria revocanda funt tria loca ex vita Melchiadis, & Siricii, Romanorum Pontificum, arceffita; nec non ex Innocentii I. Papæ etiam Romani epiftola ad Decentium Eugubinum Epifcopum. Et quidem qui prior eft locus manifefte arguit diftribuendi fermenti inftitutionem fua habuiffe primordia a Melchiade Papa, cum tamen inftitutio diftribuendæ Euchariftiæ, quam nonnulli cum fermento confundi voluere, fit divinæ ab uno Chrifto originis: eamque Petrus Apoftolus primus Romanis tradiderit.

II. Porro fecundus, qui eft Siricii Papæ, locus, tantum abeft, ut propter fermenti a Papa, vel quolibet Epifcopo, benedicti, feu confecrati diftributionem, cunctis inferioris gradus Sacerdotibus prohibeatur facrofanctæ Miffæ celebratio, ut adverfarii contendunt, quin potius eos omnes ad facrificandum adeo decernit obligari, ut non aliter fermentum ab ipfis diftribui permittat, nifi poftquam Deo facrificaverint.

III. Tertius denique textus, qui eft Innocentii, admodum perplexus, & obfcurus, perfpicue tamen hoc docet, fermentum non effe facratiffimam Euchariftiam, quatenus officium tranfportandi fermenti, non Sacerdotibus, non Diaconis, immo ne ipfis quidem Subdiaconis, contra debitam vivificæ Euchariftiæ venerationem, & laudabilem veteris Ecclefiæ confuetudinem; fed folis infimis clericulis Acolytis affignat.

IV. Sed fi quis infiftat tribus his locis, fermento nomen attribui *Confecrati*, vel *Sacramenti?* Expedita refponfio præfto eft, qua hujufce teli, fi qua fit, acies retunditur. Certum quippe eft his quoque vocabulis exprimi folitas quafcunque eulogias fuiffe. Cui veritati adftipulatur Concilii Carthaginienfis III. can. 5. dicens: *Placuit ut per folemniffimos dies Sacramentum catechumenis non detur, nifi folitum fal.* Auguftinus pariter lib. 2. de peccat. merit. cap. 26. ait: *Et quod accipiunt catechumeni, quamvis non fit corpus Chrifti, fanctum eft tamen, & fanctius quam cibi, quibus alimur, quoniam Sacramentum eft*.

V. Qui vero recentem hanc opinionem invexerunt, alios fimul nequaquam negligendos errores induxerunt: in primis, fermentum nihil aliud aut minus fuiffe, quam adorandum corpus Chrifti. Secundo, erroneam fuiffe Ecclefiæ Romanæ perfuafionem, aut nunc effe, quam fibi traditum ab Apoftolis Petro, & Paulo jam inde ab initio, ut in fermento confecraret, nunc vero oppofitum ab eadem Rom. Ecclefia fimul doceri, & diftricte juberi,

beri, quasi Petri, & Pauli inviolabile præceptum, ut non aliter in Romana Ecclesia, nisi in azymis sacrificetur. Tertio etiamsi stabilita Ecclesiæ pace in amplissima, & populosissima totius orbis terrarum civitate innumeræ sparsæ essent sacræ basilicæ, edictis Romanorum Pontificum sollicite cautum fuisse, ne plusquam in una Romanæ urbis Ecclesia, neve plus una per totam civitatem Missa, festis etiam solemnioribus, & Dominicis diebus, quisquam Sacerdos celebrare præsumeret: atque sine ullo Sacerdotum, vel populi crimine ferale interdictum Romam universam occuparet, adeo ut fieri non posset, ut quantumcunque sese miserandus populus comprimeret, ex quinque millibus vix duo, tresve homines ad se insinuandum in confertissimas turbas robustissimi, Sacro possent interesse, Dominicis etiam, & Paschalibus diebus. Idemque strictissime ritus præscriberetur, & servaretur quacunque protenduntur occiduarum Provinciarum Ecclesiæ, ipsique Sacerdotes propemodum omnes tota fere vita nullum Deo sacrificium litare possent. Qui quartus est error, si non modo Romanus Princeps Pastorum necessariis pascuis proprias sibi viciniores prohibuisset oves perpetua fame perimendas, sed aliis quoque minorum Ecclesiarum Pastoribus jussisset, ut omnia penes se pascua, fontesque salubrium aquarum, commissis suæ curæ ovibus, & agnis intercluderent: non enim aliter mandatum Innocentii ad Decentium Episcopum intelligi volunt.

VI. Quintus demum illa opinantium accedit error, idemque insignis: nullum fuisse per octingentos annos penes Latinas sive Europæ, sive Africæ Ecclesias, Eulogiarum usum. Undenam quæso tam præceps asserendi fiducia? Censentne Augustinum, & Paulinum fuisse vel origine, vel Episcopatu Græcos, aut non nisi post octingentos a Christo annos prodiisse? Constat vero ex mutuis amborum litteris Eulogias inter sese transmisisse. Pius etiam Romanus Pontifex, & Martyr decretum edidit de oblationibus populorum in hæc verba: *Ut de oblationibus quæ offeruntur a populo, & de consecrationibus quæ superfuit, vel de panibus quos deferunt fideles ad Ecclesiam, vel certe de suis Presbyter convenienter partes incisas habeat in vase mundo, & convenienti, ut post Missarum solemnia, qui communicare non fuerint parati, Eulogias omni die Dominico, & in diebus festis exinde accipiant, quæ cum benedictione prius faciat.* Melchiades etiam, referente in ipsius vita Damaso, simile decretum edidit. Præterea Carthaginiense Concilium III. anni 397. can. 5. edixit de Catechumenorum Eulogiis: certe Catechumenis ad Eucharistiam nullus erat accessus.

VII. Illius porro assertionis de unico nec iterabili in universa civitate Romana sacrificio, & similiter in omnibus, & singulis Episcopatibus, atque ita cunctis Sacerdotibus ubique interdicta in perpetuum Missa, evanescit falsitas per eam rationem, qua Sancti Patres discrimen assignant inter Sacerdotes veteris, & novæ Legis, quorum illi ab uxoribus se continebant solo tempore, quo secundum vices suas incumbebat illis sacrificandi ministerium; cum sit secus judicandum de Sacerdotibus Ecclesiæ Christi: quia non per certas vices, sed quotidie sacrificium, & quidem sanctius, & divinius offerunt. Hanc discriminis caussam Siricius Pontifex in epist. ad Himerium Tarraconensem Episcopum cap. 7. postquam adduxit, sic ait: *Nostri autem Sacerdotes Deo QUOTIDIE sacrificant, ut in his quæ QUOTIDIE offerimus sacrificiis Deo nostro placeamus.* Et qui de fermento mandavit ille ipse Innocentius Papa I. scribens ad Victricium Rothomagensem Episcopum c. 7. hoc idem urget argumentum dicens: *Tenere Ecclesia omnino debet, ut Sacerdotes, & Levitæ cum suis uxoribus non coeant, quia mysterii QUOTIDIANI necessitatibus occupantur.* Et mox: *Nam si priscis temporibus de templo Dei Sacerdotes anno vicis suæ non discedebant, sicut de Zacharia legimus; quanto magis Sacerdotes Ecclesiæ, vel Levitæ, pudicitiam ex die ordinationis suæ servare debent, quibus vel sacerdotium, vel ministerium sine successione est, nec PRÆTERITI DIES, qua vel a sacrificiis divinis, vel a Baptismatis officio vacent: Nam si B. Paulus ad Corinthios scribit: Abstinete vos ad tempus, ut vacetis orationi; & hoc utique Laicis præcipit: multo magis Sacerdotes, quibus & orandi, & SACRIFICANDI JUGE OFFICIUM EST, semper debebant ab hujusmodi consortio abstinere.* Ipsemet Papa Innocentius idem iterat argumentum in epist. ad Exuperium Tolosanum Episcopum cap. 1. His

addendum Concilium Toletanum I. anno 400. can. 5. dicens: *Presbyter, vel Diaconus, vel Subdiaconus, vel quilibet Ecclesiæ deputatus Clericus, si intra civitatem fuerit, vel in loco in quo Ecclesia est, aut castello, aut vico, aut villa, & ad Ecclesiam ad SACRIFICIUM QUOTIDIANUM non accesserit, Clericus non habeatur.*

VIII. Quin etiam Leo Papa Magnus ad Dioscorum scribens Alexandrinum epist. 11. alias 81. his illum verbis commonet: *Ut autem in omnibus observantia nostra concordet, illud quoque volumus custodiri, ut cum solemnior quæque festivitas Conventum populi numerosioris indixerit, & ea fidelium multitudo convenerit, quam recipere semel una basilica non possit, Sacrificii oblatio simul indubitanter iteretur, ne his tantum admissis ad hanc devotionem, qui primi advenerint, videantur hi qui postmodum confluxerint, non recepti. Necesse est autem, ut quædam pars populi sua devotione privetur, si unius tantum Missæ more servato, sacrificium offerre non possint, nisi qui prima diei parte convenerint. Studiose ergo dilectionem tuam, & familiariter admonemus, ut quod nostræ consuetudini ex forma* (nota hæc) *paternæ traditionis insedit, tua quoque cura non negligat, ut per omnia nobis fide, & actionibus congruamus.* Sane Leo Magnus indignum non judicasset, quod pars populi Alexandrini festivitatum diebus Missa frustraretur, neque Dioscorum Episcopum hortaretur, ut in hac re ritum Ecclesiæ Romanæ sequeretur, si res ipsa deteriore loco Romæ foret, majorque fidelium Romanorum pars ab audiendo sacro excluderetur, eo futili prætextu, ne qualicunque die intra Romam, cujus mœnia quinquaginta milliaribus, teste Flavio Vopisco, protendebantur, plusquam una Missa celebraretur.

IX. Quorsum igitur Magnus ille Constantinus tam multas sacras basilicas excitarat, incredibili splendore, atque magnificentia locupletissimis latifundiis, & censibus ditaverat, donariis pretiosissimis decoraverat, si una fortassis excepta, cæteræ omnes solitariæ, divinoque cultu futuræ erant destitutæ; verumtamen non usque adeo sordide irreligioseque actum fuit: adhuc enim visuntur, & supersunt etiam in minimis, & antiquioribus Romæ Ecclesiis, quales sunt S. Clementis ad amphiteatrum, sanctorumque Martyrum Nerei, Achillei, & Domitillæ ambones, sanctuaria, altaria, sacræ portæ, Diaconicæ mensæ, certissimà monimenta Missarum in eisdem omni apparatu olim celebratarum. Quis vero ambigit, vel ignorat in plerisque minoribus Ecclesiis inter Missarum solemnia, ut ille testatur expresse in sua ad illas præfatione, quales sunt (ut celebriores taceam) Ecclesiæ Sanctæ Felicitatis, S. Stephani, S. Andreæ, SS. Marcellini & Petri (& ista quidem notatur habita in die Dominica) Sancti etiam Sylvestri, S. Agnetis, B. Felicis, B. Laurentii, S. Pancratii, SS. Nerei, & Achillei, SS. Processi, & Martiani, S. Clementis, SS. Joannis, & Pauli (quæ etiam habita prænotatur Dominica die) S. etiam Mammæ, SS. Philippi, & Jacobi, Dominica quoque die: iterum S. Clementis in die Dominico. Quis vero existimet quando in arctis, & angustis illis locis sanctus ille Pontifex diebus etiam Dominicis sacrum peragebat, nullam fuisse aliam in tanta urbe Missam.

AD

AD CAPUT VIII.

P· EMMANUELIS DE AZEVEDO
E SOCIETATE JESU

De cantus Ecclesiastici origine & forma

DISSERTATIO XX.

I. CAntum alternis choris in Veteri Testamento adumbratum, & ad Seraphicam imitationem fuisse institutum, scribit S. Isidorus Hispalensis de Offic. lib. 1. Isajæ enim cap. 6. duo Seraphim clamabant alter ad alterum; Sanctus, Sanctus, Sanctus; indeque duos choros sibi alterna modulatione accinentes repræsentabant. Hinc cantus quocumque ævo ad laudandum Deum fuit adhibitus. Moses post maris rubri transfretationem Canticum elucubravit. Maria ejus soror sumpsit tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam tympanis, & choris, quibus præcinebat dicens: Cantemus Domino gloriose: David stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos. Canticum autem dicebatur, quidquid cani solebat, ad quod refertur tam multiplex in antiqua lege mentio Cantorum, ac Musicalium instrumentorum, ut Divina præconia ordinatissimis vicibus celebrarentur.

II. In nova vero Lege Christianos ab ipso Domino, & ab Apostolis Psalmos, & Hymnos canendi habere documenta, & exempla, & præcepta S. August. Ep. 119. inconcussum tradit. Christus sane, & Apostoli post cœnam Eucharisticam Matth. 26. Hymnum decantarunt. S. Paulus scribens ad Ephes. cap. 5. cantum Ecclesiasticum præcipit: Loquentes vobismetipsis in Psalmis, & Hymnis, & Canticis Spiritualibus, cantantes, & psallentes. Plinius cap. 97. refert Christianos in conventibus Carmen Christo quasi Deo dicere. Tertullianus in Apologet. cap. 39. testatum facit post Agapen rogatum e cætu aliquem fuisse, qui canticum caneret. Ut unusquisque de Scripturis Sacris, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere. Coævus itaque Religionis Christianæ asserendus est cantus Ecclesiasticus; adeoque superfluum videtur huc sexcenta congerere Patrum testimonia ad probandam adversus Novatores ejus antiquitatem.

III. Verum nodus vindice dignus occurrit, quo potissimum tempore Cantus alternis Choris obtinuerit. Socrates lib. 6. cap. 9. refert, Ignatium Antiochenum Antistitem, & Martyrem, ubi vidisset in excessu mentis suæ Angelos alterius Hymnis Sanctissimam Trinitatem collaudantes, psallendi formam in ea visione expressam Ecclesiæ tradidisse Antiochenæ, quæ deinde in varias Ecclesias piorum Episcoporum studio insinuata ab omnibus Catholicis est recepta. Nec Socratis auctoritatem elevat Theodoretus, juxta quem lib. 2. cap. 19. Flavianus, & Diodorus Antiocheni Presbyteri adulto jam sæculo quarto, primi Choros psallentium in duas partes diviserunt, & Davidicos hymnos alternis canere docuerunt; quod Antiochiæ fieri cœptum, ad ultimos terrarum fines pervenit. Namque vel de solis Davidicis Psalmis intelligi debet, uti ferunt ejus verba, vel morem hunc dumtaxat restituerunt, qui Apostolorum ætate, ipsiusque Ignatii viguerat. Haud secus idem Theodoretus Hist. Eccles. lib. 4. cap. 29. & Nicephorus lib. 9. cap. 19. exponendi sunt, cum S. Ephrem Syro harmoniacam modulationis inventionem tribuunt; quod nimirum vel antiquum cantum in aliqua particulari Ecclesia instituerit, vel canendi methodum, & notulas intervallorum, ac vocum indices aliqua faciliori ratione innovarit. Porro modico quidem temporis spatio cantus in duos Choros divisus Ecclesiam omnem pervasit. Testatur enim S. Basilius epist. 93. ad Neo-

cæs. Ecclesias Ægypti, Lybiæ, Thebaides, Palestinæ, Arabiæ, Phœniciæ, Syriæ, & plures alias solemnioribus diebus ante lucem Templum subire consuevisse, ut in duas partes divisi alternis succinentes psallerent. In Cœnobiis tamen Cassiani tempore ritus erat diversus. Nam sedentibus cæteris, & ad vocem psallentis intentis unus in medio psalmum solus cantabat; immo quantalibet multitudo convenisset, nunquam plures psallebant in Synaxi, quam quatuor fratres.

IV. Quod ad Ecclesiam Latinam attinet, extra dubitationis ansam positum est S. Ambrosium primum fuisse, qui Græcorum imitatus exemplum, alternatim canendi modum usurpavit ad levandum populi tædium, qui noctes integras, furente persecutione Justinæ Augustæ ab Arianis excitata, in Templo transigebat. Omni exceptione major est hujus instituti testis S. Augustinus, qui illius exordia spectans dixit: Tunc hymni, & psalmi, ut canerentur secundum morem Orientalium institutum est, & ex illo . . . per cetera orbis. Augustini testimonio lib. 4. Confess. cap. 9. suffragatur Paulinus in vita S. Ambrosii: in hoc, ajens, tempore primum Antiphonæ, Hymni, ac Vigiliæ in Ecclesia Mediolanensi cœperunt. Enim vero quod S. Paulinus Antiphonas dicit, seu in Antiphonarum modum canere, nihil aliud est quam quod superius tradidit S. Basilius: in duos choros divises alternatim psallere. Quæ interpretatio plane eruitur ex I. Concilio Toletano vetante, ne ulla professa, vel vidua absque Episcopo, vel Presbytero in domo sua Antiphonas cum Confessore, vel servo suo faciat, idest ne ad statutæ Antiphonæ symphoniam alterna modulatione sibi respondeant. Quocirca allucinantur immanissime, qui S. Damaso alterni Chori institutum adscribunt, quippe qui investum a S. Ambrosio sua dumtaxat Pontificali auctoritate confirmavit.

V. Ex cantu alterno in Ecclesia recepto consequebatur, Cantores ad eum dirigendum esse instituendos: quod præstitere Laodicenum Concilium can. 15., & Carthaginiense IV. Cantoribus qui Psalmistæ etiam, atque Confessores dicebantur, quartum locum inter ordines Minores adscribentia. Subinde cum populus Cleri vocibus suas conjungere solitus, sæpe vocum inæqualitate, atque cantus ignoratione confusionem pareret, cantu in Concilio Laodiceno can. 15. interdictus est; solique cantores id muneris sibi assumpserunt. Nonnumquam tamen Presbyteris, & Diaconis demandatum fuit: verum Sanctus Gregorius vetuit eos in posterum cantorum officio vacare, qui soli Antiphonas, & Responsoria canebant, ceteris omnibus horum cantum audientibus.

VI. Cum itaque S. Augustinus lib. 10. Confessionum cap. 33. ait: Donatistæ nos reprehendunt, quod sobrie psallimus in Ecclesia Divina cantica Prophetarum; innuere solummodo vult populum suum ægre cantui adsuevisse, quem in Ecclesiam suam ad S. Ambrosii exemplum invexerat, ipsum vero cantum adeo violentum non esse, ut quemadmodum Hæreticorum cantus, tubas inflammaret. Unde Concilium Trullanum magnos vocis clamores, immoderatasque vociferationes proscribit, quæ iam tunc frequentari in canendo solebant. Verum neutiquam populis etiam in Oriente libertatem sustulit penitus canendi, cum SS. Basilius, Chrysostomus, & Hieronymus Festorum solemnium vigilias ex populorum cantu, atque frequentia describant.

VII. Sequioribus temporibus Magnus Gregorius cantum plenum & unisonum adinvenit, quo postea semper usa est Ecclesia Latina. Sæculo tandem undecimo Guido Aretinus Monachus S. Benedicti, novam Musicæ rationem, novasque claves edocuit, & manum, quam vocant ex vulgaribus notis, adeo ut cantus eo pervenerit, quo loco deinceps in usu fuit.

VIII. Cæterum canendi rationum apud veteres quatuor inveniuntur genera: directus cantus, cum chorus universus simul canebat, unicum chorum efficiens: Antiphonus cantus, cum Antiphona alternis choris cantatur: responsorius cantus; seu ex S. Isidoro lib. 6. de Off. cap. 1. quod uno canente chorus consonando respondet. Tractus, ubi psalmus perpetuo quodam tractu, unoque spiritu, nulla mora, vel responsione interposita recitabatur.

2. Quamvis Psaltes Regius edicat: Sumite psalmum, & date tympanum, psalterium jucundum cum cithara; certo tamen certius est, nec statim ab initio, nec ubique in Ecclesia recepta fuisse musica instrumenta. Enim vero etiam nunc Romæ in Sacello Summi Pontificis semper sine instrumentis officio-

rum

rum solemnia celebrantur; & Ecclesia Lugdunensis novitatis nescia, semper organa repudiavit; at moderatus eorum usus, cum a Sanctissimis viris, & novissime a Concilio Tridentino sit approbatus, neutiquam est damnandus. Adhibita fuisse in Ecclesia, permittente Damaso Pontifice, organa pneumatica autumant quidam. Cardinalis autem Bona opinioni adstipulatur, quæ ea ætate Juliani Apostatæ fuisse adinventa, & Vitaliani Papæ tempore anno 660. in Ecclesia audita defendit. Verum organa longe prius cum aliis Musices instrumentis habuisse Ecclesiam Parisiensem contendit Grancolas Comment. Hist. in Breviar. Rom. cap. 17. Refert enim Fortunatus in vita S. Germani Parisiensis Episcopi:

Exiguis attemperat organa cannis
Inde ructat ab ore tubam.
Cymbalicæ voces .... fistula dulce sonat.

adeoque organi descriptionem, cujus est usus in Ecclesia Parisiensi confecit. Multo itaque longius a vero recedere videtur sententia Navarrus scribens nulla in Ecclesiam ante tempora S. Thomæ fuisse invecta organa.

P. EMMANUELIS DE AZEVEDO

E SOCIETATE JESU

De antiquis Ecclesiarum Orientis ritibus in recitando divino Officio

DISSERTATIO XXI.

I. JAM adnotavimus, Divini Officii distributionem a veteribus Hebræis aliqua ex parte fuisse adumbratam: hi enim preces, & matutinas, & serotinas, Festisque præterea diebus in Synagogis lectiones e Scriptura Sacra excerptas, ac e Psalmis petitas sententias cum benedictionibus admixtas recitabant. Quæ quidem orationes matutinis, & aliæ pomeridianis, & vespertinis horis destinatæ, nec non ex variis contextæ Sacrorum Codicum locis, Dei laudes continentibus, specimen quoddam Officii nostri portendebant. Quin diversa erant illis officia, quæ nostris Duplici, Semiduplici, & Simplici, Communi proprio, & Commemorationibus respondebant. Ubi conventum erat, præibat Minister Antiphona *Kasdich* dicta, qua a Deo petebatur nominis ejus sanctificatio; ea absoluta, Decalogus legebatur, quo recitato, surgebant omnes, & stantes, ac submissa voce orabant; inde minister decem orationes percurrebat, ac demum Antiphonis orationem claudebat. At subinde pessumdata ob illatam servatori Suo necem Judaica Republica; pessum quoque iere antiqui ejus ritus: quare cuilibet Synagogæ sui sunt scelestissimi mores, Germanicæ, Italicæ, Asiaticæ, cæterisque late per orbem dispersis: perfidæ enim genti, profugæ, & erranti, ut pote Caini imitatæ exemplum, Servatoris sanguine de terra ad Cælum clamante, peragrare terram, non autem colere est concessum.

II. Quemadmodum autem Judæorum Breviarium, ut moderna utamur phrasi, psalterio constabat; ita & Ecclesia nascens nonnisi Psalmos, & Orationem Dominicam recitabat. Certus nempe erat singulis diei horis psalmorum numerus, quos decantatos sequebatur oratio Dominica; unde in singulis Matutini Nocturnis post Pater absolutio usurpatur; quod scilicet absolutam psalmodiam Oratio Dominica subsequeretur. Vetus itaque Officium, quod ab Ecclesiæ exordiis in usu erat, oratione Dominica, Apostolorum symbolo,

ac

ac certo psalmorum numero, quorum recitationi vacabant Clerus, & Fidelium Conventus ad orandum in communi instituti, conflabatur, juxta S. Pauli I. Corinth. 14. monita. Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam babet, Apocalypsim habet, linguam habet, inrerpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant. Negare enim videtur S. Justinus Martyr. Apol. 2. [illegible] alio, quam Missæ tempore explicari, aut fieri consuevisse. Dominicis diebus Christianorum cœtus celebrantur: prælegitur statim e Scripturis, quantum licet: post lectionem Episcopus exhortationem incipit, inde offerimus. Adstipulatur illi Tertullianus in Apolog. cap. 39. ad Divinas Scripturas legendas convenimus. Auctor quoque Const. Apost. lib. 2. cap. 57. de variis horis orationi destinatis agens, de lectione, Missæ tantum tempore, mentionem facit. Hinc S. Augustinus Psalterium ita pro solemni Ecclesiæ oratione habuit, ut eum Presbyteri nomine indignum pronunciarit, qui illud ignoraret: vix nomen Sacerdotis meretur, qui Psalterium ignorat. Ac primi quidem lectiones in Officium inseruere Monachi, ut eidem varietatem, sibi vero negotium compararent. Nam S. Gregorius Nyssenus in vita S. Macrinæ Psalterii dumtaxat meminit, quod variis diei horis in Monasteriis recitabatur. Assidua Psalmorum decantatio, quæ nec die, nec nocte intermittebatur. S. Johannes Chrysostomus tom. 4. in epist. ad Rom. cap. 1. hom. 28. populo suo suadens, ut noctu ad orandum surgeret, de psalmis tantum loquitur, qui decantabantur. Psallat os, & imbuatur animus: non est autem vel hoc ipsum modici momenti; nam si linguam psallere docuerimus, psallente illa, pudefiet anima, contraria ab eo, quod psallitur, volens. Non autem solum hoc bonum ex eo capimus, sed & multa sciemus, quæ ad nos pertinent. Nam & de futuris disserunt tibi Davidica carmina: & de visibilibus, & de invisibili creatione, ac de ipso cælo. Auctor libri de Virginitate inter Athanasii opera psalmis orationem Dominicam adjungit: Volo, psalmos cum oratione Dominica frequenti contexas voce. S. Hieronymus de Monasterii Betlehemitici officio sermonem habens, ait dumtaxat: Psalterium canebant. Auctor Epistolæ ad Virginem Demetriadem horas ad orandum præscribens, aliam ad Scripturas Sacras perlegendas designat: præter psalmorum, & orationum ordinem, quo ibi hora Tertia, Sexta, Nona, ad Vesperam, media nocte, & mane semper est exorandum, statue, quot horis Sacram Scripturam legere debeas. Paucis, Gregorius Turonensis in Vit. Patrum cap. 5. intelligi volens se nondum officium suum recitasse, psalmos se nondum persolvisse ajebat: Quod nedum Domino psalmorum decantationem debitam exsolvisset. Cassianus nocturnum officium Palestinæ Monachorum describens, duodecim assignat psalmos, & orationem, duasque die tantum Dominica lectiones. Tandem S. Benedictus Divini officii ordinem Monachis suis delineans, palam pronunciat, Fidelium, qui ante se fueiunt, pietatem tantam effulsisse, ut Psalterium universum quotidie decantarent; sibi vero satis esse, si Monachi sui id semel per hebdomadam percurrant: tot autem Psalmorum loco Hymnos, & lectiones inseruit.

III. Ille igitur priscis vigebat tempo:ibus generalis universæ Ecclesiæ in recitando Officio Divino ritus. Ad sequiora nunc deducenda tractatio, quæ peculiarem singularum Ecclesiarum normam perspectam, exploratamque faciet. Cum autem Orientales Ecclesiæ primum sint recensendæ, apud eas hanc olim fuisse Officii distributionem, ut e psalmorum cantu præcipue componeretur, qui in diei, noctisque horas divisi essent, ex præmissis abunde constat. Subinde vero Psalmis adjectæ sunt lectiones Scripturæ Sacræ, uti compertum est ex Concilio Laodiceno ajente can. 17. Plures Psalmos continenter recitandos non esse, sed inter singulos Psalmos lectionem prelegendam: & cap. 15. de Choro agens, deque Canonicorum Exedris, eos Cantores Canonicos appellat, quod in Ecclesia canerent, atque e scripto prælegerent. Canon demum 59. vult, peculiares psalmos, aut libros minime Canonicos in Ecclesia neutiquam recitari, sed eos dumtaxat, qui in Veteris, Novique Testamenti Codicibus leguntur.

IV. Græci itaque (quorum primus S. Johannes Chrysostomus, referente Cassiodoro in ejus vita, orationes auxit in nocturnis hymnis) Psalterium dividunt in viginti quatuor stationes; ideo dictas, quia dum bini, & bini ad explendum officium accedunt, illis stantibus, cæteri sedent. Singulis Hebdomadis plerumque Psalterium absolvunt, nec plures,

nec

nec pauciores, quam Latini admittunt horas. At nocturnum officium peculiari ratione incipiunt ab istis versiculis: Benedictus Deus noster nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen. Rex cælestis, consolator spiritus veritatis, qui ubique es, & reples omnia, thesaurus bonorum, & vitæ largitor, veni, & inhabita nos, & munda nos ab omni macula, & salva, bone, animas nostras. Inde Trisagion recitant, Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis. Tum dicunt ter: Gloria Patri. Sanctissima Trinitas, miserere nostri, Domine, dele peccata nostra, Domine, parce iniquitatibus nostris, Sancte, visita, & medere infirmitatibus nostris propter nomen tuum, Kyrie-eleison. Hic ter: Gloria Patri. Quoniam tuum est regnum, & virtus, & Gloria Patris, & Filii, & Spiritus Sancti nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen. Kyrie-eleison. Duodecies. Gloria Patri. Venite adoremus Regem nostrum Deum. Venite adoremus Christum Regem nostrum Deum. Venite adoremus, & procidamus coram ipso Domino Jesu Christo, & Deo nostro. Hoc autem initium omnibus horis est commune, si dicantur separatim: si vero simul recitentur, illa officia, quæ adjunguntur, ab illis versiculis exordium sumunt. Venite adoremus. Matutinum vero viginti psalmis absolvunt, ipsi inferentes Trisagion, Troparia pro defunctis, & Litaniam magnam Sacerdotis; aliquando pro diversitate temporis Alleluja, Odaria, & semper glorificationem Beatæ Virginis Mariæ. Ad laudes, quæ Matutino immediate junguntur, post dimissorium canunt: omnis spiritus laudet Dominum: Gloria in excelsis cum orationibus, Litaniis, & Tropariis. Ad Primam quinque Psalmos recitant; Troparia, Trisagion, Contacion, quod est brevissimus modulus, Kyrieeleison quadragesies, & orationes. Tertiæ, Sextæ, & Nonæ eumdem (si Psalmos, qui diversi sunt, excipias) sibi vindicant ordinem. Vesperæ complectuntur, præter Psalmos, prophetias, versiculos, orationes, & Litanias: completorium denique triplex est pro temporum diversitate, aliud nempe parvum, medium aliud, & magnum: generatim psalmos vel plures, vel pauciores habet cum Gloria in excelsis, orationibus, Odario, Tropariis, petitione veniæ, & absolutione, Apostolorum Symbolo, invocatione B. Virginis Mariæ, Angelorum, & Sanctorum, ac demum Manasse Regis Judæorum oratione.

V. Quælibet autem Ecclesia præcipue Patriarchalis, peculiare suum Typicon, sive officii librum habet. At celeberrimum omnium Typicorum, atque frequentissimum S. Sabæ est, quod Canticum de Verbo Incarnato, octo beatitudines cum Tropariis, Epistolam, & Evangelium, Contacia, precationes cum glorificatione Sanctissimæ Trinitatis, Symbolum Apostolorum, & Orationem Dominicam continet. Certum tamen est, diversas consuetudines, quæ variis Typicis locum dedere, adeo esse modici momenti, ut varietatem potius Monasticarum Constitutionum, quam Sacrorum Rituum referant. Habent insuper Græci Martyrologio nostro respondens Menologium, quod Sanctorum nomina, atque epistolam pro singulis diebus suppeditat: alius præterea liber lectiones e Veteri Testamento excerptas continet, quem ipsi Librum Officii Ecclesiastici vocant. Menæa Sanctorum officium, eorumque hymnos in singulos anni dies exhibent; verum plura, & insulsa, & falsa obtrudunt, quæ non penitus litterarum rudes primo intuitu animadvertunt. Triodion officia continet, quæ post Septuagesimam usque ad Pascha; Pentecostarium, quæ a Paschate ad Pentecosten cantantur. Horologium liber est, qui diei officium refert, nostroque respondet Diurno. Anthologia collectio dicitur plurium Domini Nostri, Virginis, Sanctorumque officiorum, sed nihil habet, quod Menæis, ceterisque Ecclesiasticis libris non occurrat.

VI. Porro Græci ritus nullibi exactius observantur, quam in Monte Santo, quem Geographi Athon vocant. Quamquam enim antiquissimi sint, & a Sanctis Patribus Sabba, Charitone, Euthymio, aliisque sapientissime ordinati, temporis tamen successu multa additamenta, multasque mutationes subiere, unde factum est, ut Græcanica officia in ingentem molem excreverint. Apud Ordinem itaque S. Basilii accipitur primum Præpositi benedictio, dein dicitur: benedictum Regnum Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. Amen. Respondet Chorus. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: Quo versu bis repetito, statim dicunt. Domi-

mine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Post tres vero Psalmos Gloria Patri, ter Alleluja, ter Gloria tibi Domine, atque denuo ter Alleluia: post psalmos preces plures recitantur, diei illius Evangelium, psalmus 50. Miserere; diebus Dominicis novem prӕterea lectiones; ante Nonam Magnificat cum Gloria Patri, atque inde Gloria in excelsis Deo, & Trisagion. Primam dicunt immediate post Matutinum, eamque sicuti Tertiam, Sextam, & Nonam incipiunt alta voce cantando Pater Noster: & statim Hebdomadarius pronunciat: Quoniam tuum est Regnum. Mox alternatim ter concinunt: Venite adoremus, & procidamus Christo Regi, & Deo nostro. Sequuntur tres Psalmi, post quos ter Alleluja, Gloria tibi Domine. Demum preces quasdam, Trisagion, Pater noster, duo Troparia, atque diei illius orationem recitant. Vesperas, & Completorium, inchoant semper benedictione accepta, sicuti Matutinum. In Completorio legitur Canon, & post Oden octavam Canticum B. Virginis Mariӕ canitur, quod immediate sequitur una lectio, sive Compendium vitӕ Sancti currentis. Tum nona Ode, ac tandem oratio ad B. Virginem, & deprecationes pro variis necessitatibus.

VII. Armeni Officium in octo dividunt partes: in mediam noctem, seu Officium nocturnum: in diluculum, sive Laudes: in ortum Solis, idest Primam: in Tertiam, Sextam, & Nonam horas: in Vesperas, & in Completorium. Nocturnum Officium incipit ab Oratione Dominica. Tum dicunt ter: domine labia mea aperies... Benedicta sit consubstantialis, unica & individua Trinitas Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus nunc, & semper, & in secula sӕculorum. Amen. Sequuntur Psalmi, in quorum fine dicitur Gloria Patri. Tum oratio, quӕ sic inchoatur: Excitati a quiete somni, quam nobis concessit amator hominum Deus in subsidium fragilitatis nostrӕ, gratias agamus illi: post orationem legitur Concio, sive parenesis, qua lecta, psallunt quinquagesies Domine miserere; & in diebus jejuniorum centies magna, & alta voce; diebus autem Festivis ter tantum. Mox unus dicit orationem: gratias agimus tibi, Domine Deus noster..... Cantant deinde hymnos, sive cantica quӕdam vario metrorum genere composita. Diebus Dominicis legunt Evangelium, quod sequuntur precationes: intercessione Sanctӕ Dei Genetricis, S. Johannis Baptistӕ, & Sancti illius, cujus Festivitas agitur. Tum leguntur quatuor Conciones, sive sermones exhortatorii, diversi pro temporum diversitate, & post singulos canunt orationes diverso tono. Sequitur hymnus incipiens. Rex Sӕculorum. Tum alius hymnus singulis feriis diversus. Mox alia deprecatio, lectio Menologii cum oratione Dominica.

VIII. Laudes, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperӕ, & Completorium inchoatur ab oratione Dominica; at multa ritui Grӕcorum similia continent, uti Odas, hymnum in laudem B. Virginis Mariӕ, Sermones, seu Conciones, Trisagion, Evangelium die Dominica, Symbolum Apostolorum, & lectionem ex Prophetis: multa vero dissimilia, si psalmorum diversitatem, precum ordinem, & numerum penitius introspexeris. Completorium autem duplex est: alterum in Ecclesia immediate post Vesperas in ipso occasu Solis: alterum a singulis privatim recitatum initio noctis post refectionem in fine crepusculorum, quo peracto, nefas est quidquam cibi, vel potus capere, aut cum aliquo colloqui.

Hi tamen ritus neutiquam adscribendi sunt Majoris Armeniӕ parvӕ cuidam Provinciӕ, quӕ dicitur Nascivanensis decem circiter oppida habens, in quorum Majori Abraner residet Episcopus Catholicus. Hӕc enim, cum ad veram, & catholicam fidem conversa fuerit tempore Johannis XXII. Romani Pontificis a B. Bartholomeo Bononiensi Ordinis Prӕdicatorum illarum partium Episcopo, & extent in ea aliquot ejusdem Ordinis monasteria, in quibus Divinum persolvitur Officium lingua Armena, consuetudini Fratrum Prӕdicatorum, quam sequuntur etiam Presbyteri sӕculares, morem gerit.

Maronitӕ Psalterium nec per hebdomadam, nec per totum annum recitant, sed quosdam psalmos semper eosdem singulis horis dicunt, quo quidem ritu plurimum a Grӕcis, & Armenis distant. In principio, & fine cujuscumque Officii, quod in septem horas Canonicas dividunt, nunquam prӕtermittunt Trisagion, Orationem Dominicam, Salutationem

nem Angelicam, & Apostolicum Symbolum. Semper cum hymno recitant aliquem Psalmum, vel aliquod Canticum, vel aliquas invocationes, in tres partes sibi succedentes utrumque partientes. Nocturnum, seu hora mediæ noctis sexdecim habet orationes, Cantica undecim, sex Hymnos, duos psalmos, Responsorium unum, & alias invocationes: matutinum undecim orationes, septem Hymnos, sex Cantica, quatuor Psalmos, & unum Responsorium. Tertia, Sexta, & Nona continent quinque orationes, & tria Cantica, sive duo Cantica, & unum Psalmum; Vesperæ orationes septem, duos Hymnos, quatuor Cantica, quatuor Psalmos, & unum Responsorium. Completorium denique orationibus constat quinque, & tribus psalmis, duobus Hymnis, & duobus Canticis.

IX. Illyrici, seu Sclavoni vel Græcum, vel Latinum sequuntur ritum; namque in Dalmatia Littorali, in Liburnia, & in Istria omnes Ecclesiastici tam Seculares, quam Regulares Romano ritu psallunt, habentque Breviarium Romanum Illyrica lingua impressum. In ceteris autem Regionibus, videlicet in Servia, Mysia, Bonia, Bulgaria, Russia Minori Regi Poloniæ subdita, in Volshinia, Podolia, & parte quadam Lituaniæ, aliisque finitimis Provinciis ritu Græco Divinum peragitur Officium, translatis Græcorum Typicis in Sclavonicam linguam. Eosdem Græcos ritus eadem lingua servant Moscovitæ, quorum Regio Russia major, seu Roxalania, nuncupatur, & quicumque parent Moscovitici Ducis amplissimo Imperio: Christiani quoque Tartari circa Tauricam Chersonesum: circassi, & multæ Ponticæ nationes.

X. Æthiopes, seu Abassini Officium in septem horas Canonicas partiuntur, illudque lingua Æthiopica, quæ tamen a populari diversa est exsolvunt. Horum Ritus Coptorum Ritibus similes esse Kirker asserit in suo Prodromo Copto: & Cardinalis Bona a duobus Presbyteris Æthiopibus, qui in Ecclesia S. Stephani, quam Romæ habent, degebant, non semel sciscitatus, qui Ecclesiæ suæ essent ritus, hæc accepit: „ Omnia Officia incipimus ab Oratione Dominica, & Angelica „ Salutatione: initio nocturnæ precis recitamus psalmum, *Venite exultemus*. Legimus „ prolixe Sacras Scripturas, scripta vero Sanctorum Patrum nunquam, nisi in hebdomada Sancta. Singulas horas ex duodecim „ psalmis componimus, quorum unus semper „ est psalmus 50. *Miserere*. In Monasteriis, „ quæ magnam Monachorum multitudinem „ continent, integrum ante prandium percurritur psalterium brevissimi temporis spatio, divisis per singulos Monachos psalmis „ sive Psalmorum sectionibus, cum longiores „ sunt.

XI. Ceteri Orientales, uti Albanenses inter Mare Caspium, & Pontum Euxinum siti, Armenum ritum sequuntur in propriam linguam translatum: græcum Colchi, nunc Mengrellenses, & Iberi, sive Georgiani, suo tamen quisque idiomate. Hi circa Divinum Officium in eo sunt errore, ut non omnes Ecclesiastici illud recitare teneantur, sed unus tantum, vel duo, ceteris adstantibus, & minime attendentibus. Chaldæis, & Syris Maronitarum mos proprius, verum hæretici Nestoriani, & Jacobitæ plerique sunt. Qui vero in Perside, & India Orientali S. Joannis Baptistæ Christianos se nuncupant, ii nullum officium recitant. Tandem qui in Indiis item Orientalibus Christiani S. Thomæ dicuntur, cum olim Archiepiscopos ex Armenia habuerint, qui lingua Syriaca Divina Officia ritu Armeno celebrabant, eidem etiam nunc obsequuntur.

P. EMMANUELIS DE AZEVEDO

E SOCIETATE JESU

De antiquis Ecclesiarum Occidentis ritibus in recitando Divino Officio

DISSERTATIO XXII.

I. AB Oriente, e quo vera nobis effulsit lux, ad Occidentem, qui suos etiam peculiares sibi vindicat mores, orationem revocemus. In hoc autem Tractatu nemo inficias ibit, Sanctam Romanam, & Apostolicam Ecclesiam, Matrem, & Firmamentum veritatis, Ecclesiasticæ disciplinæ Magistram, primum jure, meritoque sibi locum asserere, cum potestatis eminentia super omnes excellens, ab ipso Christo primatum acceperit. Romani itaque Breviarii historiam ab origine repetentes statuimus, illud nihil aliud ab initio fuisse, quam psalmorum distributionem. Quare viget ad hæc tempora prisca ejus inscriptio: *Psalterium ordine dispositum*; sequiori enim tantum ævo *Pontificii Sacelli Breviarium* appellatum fuit, *Breviarium Curiæ Romanæ*; aut quemadmodum Guignonius Cardinalis suum inscripsit: *Breviarium ad usum, & ritum Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ*: aut, quomodo a S. Pio V. fuit nuncupatum *Breviarium Romanum*. Psalterium igitur, sicuti in exercitatione superiori ostendimus, essentialis erat Officii pars; huic autem Oratio Dominica, & Apostolorum Symbolum fuere superaddita, quæ publicæ erant Cleri, & Fidelium preces. Hinc Canone I. Concilii Toletani VII. cautum fuit, ne ad sacros ordines admitterentur, qui Psalterium, & Cantica ignorarent: & S. Gregorius lib. 4. epist. 45. quemdam, quod Psalterium memoria non teneret, ordinare noluit Episcopum. Quamquam enim officiorum Ecclesiasticorum Scriptores una voce asserant, S. Hieronymum petente Damaso Summo Pontifice, Psalterium in singulos Hebdomadæ dies; Scripturæ vero Sacræ libros, ut in totum anni circulum legerentur, distribuisse; nihil tamen subtestius introspicitur, quam eorum fundamentum, quod ex epistola Damasi ad Hieronymum, & hujus ad eamdem responsione depromitur. Consentiunt siquidem Critici omnes, eas litteras, licet in Conciliis relatas, & suppositititas esse, & falsum obtrudere. Nam prior affirmat, Hieronymum ab Alexandro fuisse ordinatum Sacerdotem, cum tamen omni proculdubio a Paulino manuum impositionem susceperit. Altera vero Hieronymum exhibet a Damaso petentem, ut ad finem Psalmorum *Gloria Patri* caneretur, quemadmodum statuerat Concilium Nicænum, & in more positum erat totius Orientis. Porro teste Cassiano lib. 2. de Instit. Cœnob. cap. 8. Oriens illam consuetudinem nondum admiserat: *quod in hac Provincia vidimus, ut in clausula Psalmi concinant* Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, *nusquam per Orientem audivimus*. Accedit, eas litteras stylo Damasi, & Hieronymi dissimillime esse conscriptas. Quocirca graviter decepti sunt Valfridus Strabo, & Durandus opinantes, Theodosio Imperatore conquerente, quod precum diversitas confusionem in Ecclesia pareret, atque hæretici Catholicorum officia ludibrio haberent, Damasum Summum Pontificem S. Hieronymo mandasse, ut Psalmorum in diei, & noctis horas distributionem institueret pro Dominicis, ceterisque hebdomadæ diebus; atque ita Hieronymum iis, quæ ex Vetere, Novoque Testamento legenda erant, digestis, Epitomen quamdam precum composuisse *Lectionarium Hieronymi* dictam, cui subinde Damasus calculum suum addidit, & per universam Ecclesiam recitari jussit. Namque silet omnino priscorum sæculorum historia, S. Hieronymum officium di-

digessisse, aut Lectionarium, quod illi adscribitur, confecisse; nec illud Hieronymi esse evincit Card. Bona, cum lib. 2. rer. Liturg. cap. 6. suæ assertionis patronos, recentiores tantummodo Scriptores in medium profert. Præterea licet vetus mos quarumdam Ecclesiarum esset Divinam Scripturam post Psalmodiam legendi, uti ex Concilio Laodiceno superius adnotavimus; non liquet tamen, an Damasi ævo consuetudo illa Romæ fuerit illico recepta: quin neque constat, an Hieronymo hortante, Damasus Psalmorum distributionem ratam habuerit. Et sane, si Hieronymus Lectiones Officio inseruisset, hæ Evangeliis, & Epistolis dumtaxat ad Missarum usum per anni circulum constitissent; adeoque nulla fuisset ratio, cur Lectionarium Hieronymi, *Comes Hieronymi*, *Liber Comes*, *Liber Comitis*, quod Ecclesiastici viri illud præ manibus semper habere deberent, appellari debuisset. Non inficiamur tamen Sanctum Hieronymum Damaso Summo Pontifici quasdam litteris suis Ecclesiæ Hierosolymitanæ consuetudines delineasse, quas hic in Ecclesiam Romanam mox invexit. Id enim affirmat S. Gregorius lib. 7. epist. 63. cum respondens conquerentibus, quod post tempus Paschale in Ecclesia Romana caneretur *Alleluja*, ait, Ecclesiam suam huiusmodi exemplum a Hierosolymitana accepisse, quæ post Pentecosten *Alleluja* decantabat; & ritum hunc in Romanam Ecclesiam intulisse Damasum Pontificem Maximum, cum certior a S. Hieronymo factus esset, eum Hierosolymis servari. „ Damasus Papa is mos juxta „ Hierosolymitanæ Ecclesiæ consuetudinem „ a S. Hieronymo propositam Romæ ut ser„ varetur, Auctor fuit. " Verum qua in Epistola, & quos alios usus Damaso assumendos proposuerit Hieronymus, neque nobis statuere licet, neque Scriptor ullus hactenus indicavit. Si vero ad ipsum S. Hieronymum provocaverimus, planum, perspectumque erit, ævo suo Officium Divinum solo Psalterio fuisse compositum. Agens enim in Epitaphio S. Paulæ de Monasterio, quod Hierosolymis erexerat, ac de Sanctimonialium in eo degentium exercitiis ait: *Mane, hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere, noctis medio per ordinem Psalterium cantabant, nec licebat cuiquam Sororum ignorare psalmos, & non de Scripturis aliquid quotidie discere; die tantum Dominico ad Ecclesiam procedebant.* Romæ itaque antiquitus nullæ in Officio erant Lectiones, aut Hymni, aut Collectæ. Quare universi Officiorum libri a S. Gregorio, ejusque Successoribus in Gallias, alioque missi, præter Missalia, nihil aliud complectebantur, quam Psalmorum, Antiphonarum, & Responsoriorum cantum, qui proinde *Antiphonarii*, aut *Psalterii* nomine insigniebantur. Simile Breviarium S. Augustinus Angliæ Episcopus secum eam in Insulam tulit: nec dubium est, quin ante Vigilii Summi Pontificis tempora, occurrente quacumque sollemnitate, Divinum Officium eodem semper modo citra Lectiones, Hymnos, & Collectas celebraretur; cum ipse de se testetur ad Profuturum Bracharensem Episcopum: *Quoties vero Paschalis . . . Sanctorumque Dei fuerit agenda sollemnitas, singula capitula diebus apta subjungimus.* Hinc Theodemarus Montis Cassini Abbas, epistola ad Carolum Magnum scripta apud Paulum Diaconum, circa dubitationem iis temporibus exortam, cur S. Benedictus nullas lectiones per æstatem nocturno Officio perscripsisset, asserit, *in Ecclesia Romana Sacras Scripturas legi mos non fuit ante B. Gregorii Papæ ævum.* Quocirca haud incongrue cum Valafrido Strabone statui potest Officii Romani originem a S. Petro esse repetendam; Romanos vero Pontifices subinde, quæ e re sibi visa essent, iis, quæ a S. Petro acceperant, adjecisse.

Damasus quidem, referente S. Gregorio, quosdam Græcorum mores Officio Divino superaddidit. Cælestinus, si fides quibusdam Scriptoribus sit habenda, orationes sollemnes, quas ab Apostolorum traditione acceptas profitetur in epistola ad Episcopos Galliarum: S. Leo Evangelia propria sollemnium dierum, festorumque Martyribus Sacrorum: Vigilius capitula diebus apta. At præ omnibus decessoribus suis S. Gregorius Divino Officio allaboravit: quippe qui operam suam impenderit Libris Officiorum a Gelasio compositis, eosque in unicum volumen contraxerit, quod *Sacramentarium* suo nomine inscriptum fertur. Officium nempe a Gelasio plus æquo productum, ad breviorem formam redegit; Antiphonarium, omnesque Libros ad officium, & mysteriorum celebrationem spectantes instituit. Tandem S. Gregorius VII. Officio supremam manum imposuit; cum enim

enim ipsius ævo multo prolixius esset Officio, quo nunc utimur (legebantur quippe per anni cursum omnes fere Novi, Veterisque Testamenti libri; Psalterium universum per hebdomadam recitabatur, idque Festorum occursu minime interturbabatur, horis singulis preces multæ addebantur, quæ hodie jejunii dumtaxat diebus, atque plurimum contractæ recitantur; adeo ut Breviarium Epitome tantum sit majoris illius Officii) ideo Summus ille Pontifex multa resecuit, expunxit, ac secundum Romani Breviarii contractionem præstitit. Verum sæculo XIII. longe multo brevius confectum fuit. Qua ratione autem id contigerit, refert lib. de Canonum observantia Radulfus Tungrensis. Duplex videlicet olim in Urbe erat modus Divini Officii; alter brevior, quo Romana Curia, sive Capella Pontificia utebatur: alter prolixior pro ceteris Ecclesiis, qui proprie Ritus Romanus dicebatur; unde ortum est discrimen in antiquis Codicibus sæpe occurrens Officiorum ad usum Curiæ, & ad usum Ecclesiæ Romanæ. Officium autem Curiæ contractum erat, & mutationibus obnoxium ob varias, & continuas occupationes Summi Pontificis, & Cardinalium, aliorumque Prælatorum, qui ei in Sacello diu, noctuque interesse solebant. Cum vero S. Franciscus Assisiensis suis mandasset, ut Divinum Officium juxta Romanum Ritum peragerent secundum ordinem Ecclesiæ Romanæ; ii falso existimantes Ecclesiæ Romanæ morem illum esse, qui in Pontificis sacello servabatur, ac præterea Missionibus obeundis occupati, contractum Breviarium, quod in illo usurpabatur, suscepere; præcipue quod ab eo aliquid demere Apostolicis Missionariis concessum fuisset. Verum ubi istud Breviarium pessime digestum comperisset Haymo Franciscanorum Generalis, in id incubuit, Officiumque Romanum dictum ad eum ferme statum, qui hodienum viget, perduxit. Hanc Breviarii novam formam calculo suo confirmavit Gregorius IX. Nicolaus vero III. mandavit, ut in posterum in singulis Romanæ Urbis Ecclesiis adhiberetur; eaque de caussa antiqua omnia Antiphonaria, Lectionaria, Gradualia, aliosque cantus libros e medio tolli jussit. Sciendum est, prosequitur idem Radulfus, quod Nicolaus Papa III. fecit in Ecclesiis Urbis amoveri Antiphonarios, Gradualia, Missalia, & alios libros Officii antiquos quinquaginta, & mandavit, ut de cetero Ecclesiæ Urbis uterentur libris, & Breviariis Fratrum Minorum: unde hodie in Roma omnes libri sunt novi, & Franciscani. Universæ nimirum Urbis Ecclesiæ Nicolai III. mandato paruere, atque ita Fratrum Minorum Breviarium, quo nomine a Radulfo appellatur, assumpsere. Sola tamen Ecclesia S. Petri ad hæc usque tempora aliquam saltem veteris Officii sui partem retinet, quod proinde ab Officio Romano multum differt. Quapropter haud facile intelligitur querelæ fundamentum, quam Abailardus multo ante hoc sæculum ad S. Bernardum perferebat scribens epist. 5. *Antiquam Romanæ Sedis consuetudinem nec ipsa civitas tenet, sed sola Ecclesia Lateranensis, quæ mater est omnium, antiquum tenet Officium, nulla filiarum suarum in hoc eam sequente, nec ipsa etiam Romani Palatii Basilica.* Enimvero Sacellum Pontificium, sive, ut loquitur Abailardus, Palatii Basilicam Officium breviatum Curiæ Romanæ usurpasse, ex præmissis omnino liquet; at quæ fuerit Abailardi ævo in ceteris Urbis Ecclesiis diversitas a Lateranensi prorsus est incompertum. Missa itaque illa indagine, Breviarium resumimus, quod a Fratribus Minoribus contractum, brevius adhuc redditum fuit a Francisco Guignonio Cardinali S. Crucis, cui demandata fuit hæc provincia a Clemente VII. Pont. Max. Inscripsit autem illud Breviarium Romanum ex Sacra potissimum Scriptura, & probatis Sanctorum historiis; Pauloque III. dicavit, qui id ipsum confirmavit. Perlegebantur in eo Psalterium singulis hebdomadis, singulis vero annis universa Scriptura: tres dumtaxat Psalmi singulis diei, nostisque horis recitabantur; ad matutinum autem lectiones tres, quæ in dies mutabantur. Verum cum plurimi illud reciperent, atque ita Franciscanorum Breviarium penitus corrueret, Pius II. novum Romanum Breviarium elaborari curavit; Guignoniani vero usum interdixit. Nam in usu aliquando fuisse illud Breviarium, perperam negant, qui Pii II. verba in alienum detorquent sensum: *Plurimi*, inquit, *specie Officii commodioris allecti ad novitatem novi Breviarii a Francisco Guignonio Cardinali compositi confugerunt. Quare auctoritate præsentium tollimus, & abolemus Breviarium Romanum a*

præ-

prædicto Cardinali editum. Afferit tamen idem Cardinalis, operam fibi a Clemente VII. fuiffe delegatam Breviarium Romanum in ampliorem Sacrarum Scripturarum lectionem, ad veterem SS. Patrum, & Conciliorum antiquorum formam revocandi. Ut vero ejufdem Breviarii hodienum fere impervii planius innotefcat forma, haud incongrue animadvertendum, ipfum tam uno volumine conclufum, quam in quatuor diftributum, fuiffe typis multoties excufum, quale in celeberrimis Bibliothecis proftat: præterea horas feparatim in lucem editas, cujus fpeciei unum, quod apud nos eft deprehendere fuit conceffum; ipfa autem Breviaria, atque diurnas Horas tritas fuiffe, & in ufum ad recitationem adhibitas evincunt marginibus impreffæ ab evolventibus digitis maculæ. Pofterioribus tandem temporibus Pius IV. Patribus Tridentinis commifit, ut Breviarium reformarent; atque eadem effet in univerfa Ecclefia Officii peragendi ratio; & S. Pius V. tunc inftitutam reformationem præftitit, ac ratam effe juffit, inhibuitque, ne quidquam adderetur, vel immutaretur. Nihil in eo mutandum, addendum, & detrahendum; *at cum*, ait Clemens VIII. *nulla jam reperiantur Breviaria, quæ a prima editione ejufdem Pii V. videlicet, in multis non difcrepent, neque diffentiant, & aliqua recognitione indigeant; mandavimus nonnullis piis, & eruditis viris, ut idem Breviarium, nova adhibita diligentia, accuratius infpicerent, atque examinarent, & ea, quæ depravata effe, & recognitione indigere animadverterent, pro fua doctrina, & pietate reftituerent*. Urbanus VIII. fubinde Breviarium denuo reformavit; Hymnos emendari curavit, facultatem tamen concedens veteres recitandi, unde duo veluti Breviarii genera conftituit, novos videlicet, & veteres hymnos habentia: quartam Antiphonam in Laudibus Purificationis *Revertere* fuftulit; ejufque loco *Lumen* fubftituit. In lectione S. Fabiani hiftoria Novatianorum Apoftatas ad Pœnitentiam non admittentium refecata fuit: quinta Dominica poft Epiphaniam S. Ambrofii in Epiftolas S. Pauli expofitioni fuffectus S. Auguftini fermo: a feria vero quarta temporum S. Auguftini, cum S. Ambrofii homilia commutata: Quadragefimæ plures lectiones communi Sanctorum additæ. Quo itaque hodie utimur, Breviarium trium Pontificum nomina præfert, Pii V. Clementis VIII. & Urbani VIII. Pii V. Pont. Max. juffu editum, & Clementis VIII. primum, nunc denuo Urbani VIII. auctoritate recognitum.

II. Romani autem Pfalterium per hebdomadam fic diftribuunt: die Dominica ad Nocturnos duodeviginti concinunt pfalmos, reliquis diebus duodecim. Ad Laudes femper dicunt quatuor pfalmos, & unum canticum ex Veteri Teftamento: ad Primam diebus feftis, & Sabbato recitantur tres pfalmi; ceteris diebus quartus adjungitur: ad Tertiam, Sextam, & Nonam femper iidem tres pfalmi repeti folent: ad Vefperas quinque pro diei diverfitate: ad Completorium quotidie iidem recurrunt pfalmi numero quatuor, fi trigefimus abfolveretur.

III. Series vero Officii hæc eft: in Nocturnis dicitur fecreto, *Pater*, *Ave*, *& Credo*, dein clara voce *Domine labia mea aperies .... Gloria Patri*. Sequitur Invitatorium cum Pfalmo *Venite exultemus*, & repetito Invitatorio recitatur Hymnus. Diebus Dominicis in primo Nocturno duodecim Pfalmos cum tribus Antiphonis pfallunt Romani per ternas divifiones quatuor Pfalmorum. Poft Antiphonam ultimi pfalmi dicunt verfum, orationem Dominicam, tum abfolutionem, & tres lectiones cum tribus Refponforiis, præmiffa fingulis lectionibus benedictione. In fecundo, & tertio Nocturno recitant tres Pfalmos cum fuis Antiphonis, totidemque lectiones, ac Refponforia modo prædicto. Tertio cuique Refponforio addunt glorificationem SS. Trinitatis. Poft Nonam lectionem agunt follemnem gratiarum actionem per Canticum *Te Deum laudamus*. In Nocturno autem feriali duodecim pfalmos cum fex Antiphonis perfolvunt, poft quos tres lectiones fequuntur ritu fupra fcripto, & fi dicendum fit Canticum *Te Deum laudamus*, omittitur ultimum Refponforium. In Nocturnis Feftivitatum eodem, quo in diei Dominicæ Nocturnis, procedunt modo, nifi quod in primo tres tantum pfalmi cum fuis Antiphonis recitantur, totidemque in fecundo, & tertio.

IV. Laudes inchoantur a verfu *Deus in adjutorium*, quem fequuntur Pfalmi cum fuis Antiphonis, Capitulum, Hymnus, Verfus, Canticum cum Antiphona: deinde preces, ubi

ubi dicendæ ſunt, Salutatio, Collecta, Commemorationes, ſi occurrant, ac demum Antiphona de B. Virgine. Prima peragitur incipiendo a *Pater*, *Ave*, *Credo*, & *Deus in adjutorium*. Tunc veniunt Hymnus, & Pſalmi cum unica Antiphona, quibus die Dominica additur ſymbolum S. Athanaſii, Capitulum, Reſponſorium breve, verſus, preces, confeſſio, oratio, ac denique lectio Martyrologii. Tertia, Sexta, & Nona eodem modo perſolvuntur: Dominica videlicet oratione, & ſalutatione Angelica, Divini adjutorii imploratione, Hymno, Pſalmis, Antiphona, Capitulo, Reſponſorio, Verſu, & Collecta. Veſperæ cum laudibus conveniunt, Completorium autem a brevi lectione incipit, quam Oratio Dominica, Confeſſio, *Converte nos Deus*, *Deus in adjutorium*, Pſalmi cum Antiphona, Hymnus, Capitulum, Reſponſorium, Verſus, Canticum, Preces, Oratio, Benedictio, Antiphona B. Virginis cum oratione, ac tandem *Pater*, *Ave*, & *Credo* ſubſequuntur.

V. Hunc tamen ritum, licet a prima Sede ordinatum, haud quaquam ſibi impoſuere ipſiuſmet Occidentis Eccleſiæ, quæ pleræque peculiarem ſibi aſſerunt. Quare prius quam ex Italia pedem extrahamus, de Mediolanenſi Breviario tractatio eſt inſtituenda. Mediolanenſis autem Eccleſiæ Ritus a S. Ambroſio ejus Civitatis Archiepiſcopo Ambroſiani dicuntur, non quod ipſe inſtitutor eorum fuerit, uti multorum opinio invaluit, ſed quia illos auctoritate ſua, & eximia ſanctitate plurimum nobilitavit. Affirmat enim Vicecomes lib. 2. de Ritibus Miſſæ cap. 12. eam Eccleſiam Miſſæ ordinem a S. Barnaba Apoſtolo; pſallendi vero regulam a S. Miroclete Archiepiſcopo accepiſſe; nec niſi paullo poſt S. Ambroſii deceſſum Ambroſianos dici cœpiſſe Ritus Mediolanenſes. Negari tamen nequit S. Ambroſium officio ad optimam formam redigendo ſtuduiſſe, cum in Eccleſia ſua cantus per choros inſtituerit, Hymnoſque in officium inſerendos compoſuerit, qui ſibinde in univerſa Eccleſia Latina viguere. In Epiſtola ad Marcellam Sororem Lectionarii meminit, ubi deſcriptæ erant Lectiones in officio recitandæ: *Hodie librum Job legi, qui ſollemni more eſt decurſus, & tempore*. Annua initiationis ejus die, quæ ſeptima erat Decembris, Deuteronomium legebatur, ut ipſe teſtatur lib. 7. in Lucam: *Pulchre mihi hodie legitur initium legis, quando mei Natalis eſt Sacerdotii*. Illud certum eſt, Mediolani conſtantem invaluiſſe opinionem, Officium eo modo, quo ad hæc tempora recitatur, a S. hoc Doctore fuiſſe diſtributum. Porro Ambroſiani Pſalterium dividunt in duas partes: primam a Pſalmo primo ad centeſimum nonum nocturnis vigiliis, ſecundam uſque ad finem diurnis horis aſſignant. In hujus ſecundæ partis diſtributione ſequuntur omnino Romanam Eccleſiam. At prima pars in duas hebdomadas diviſa decem continet decurias, ut vocant, ſinguliſque noctibus una decuria perſolvitur. Prima decuria pro Feria ſecunda ſeptemdecim pſalmos priores complectitur: Secunda pro Feria tertia, pſalmos habet quatuordecim; reliquæ octo dumtaxat pſalmis conſtant uſque ad Feriam ſextam; Sabbatis autem, & Dominicis diebus, & in ſollemnitatibus Domini Canticis nocturnas preces perſolvunt. In Feriis vero, & quibuslibet aliis Sanctorum Feſtivitatibus deſcriptas decurias non mutant. Ab hac tamen regula excipiuntur ſex Feriæ ante Nativitatem Domini, quas deexpectato appellant; & ſex iterum Feriæ majoris hebdomadæ, in quibus pſalmis utuntur peculiaribus. Ceterum Pſalterii verſionem propriam habent ſimilem ei, qua Romæ utuntur Canonici S. Petri in Vaticano.

VI. Ad nocturnas preces, recitatis oratione Dominica, & Salutatione Angelica dicitur verſus *Deus in adjutorium*, quem ſequitur hymnus ſemper idem: mox additur Reſponſorium, deinde Canticum trium puerorum cum Antiphona, & ter *Kyrie eleiſon*; poſtea Pſalmi, & Cantica pro temporis ratione; inde tres lectiones, cum ſuis benedictionibus ſere ſemper propriis. Diebus Dominicis lectiones ſunt de Homilia in Evangelium; in Feriis de Scriptura Sacra; in Feſtis tertia eſt de vita Sancti, vel de Sermone Feſtivitatis. Excipiuntur ab hoc Ordinario Nativitas Domini, & Epiphania, quibus diebus dicuntur tres nocturni, & novem lectiones. Feria item ſexta in Paraſceve leguntur ſex lectiones, ſed tres ultimæ ſunt integræ paſſiones ſecundum tres poſteriores Evangeliſtas; paſſio vero ſecundum Matthæum Miſſæ reſervatur. Tandem poſt duas priores lectiones duo ſequuntur Reſponſoria; poſt tertiam autem recitatur *Te Deum*, ſi tempus requirat, vel nihil additur.

VII.

VII. Laudes post versum Romanis communem habent Canticum Zachariæ, pro quo in Dominicis Adventus, in Nativitate Domini, Circumcisione, & Epiphania dicitur Canticum Mosis *Audite Cæli* cum Antiphona, & ter *Kyrie eleison*, atque Collecta. Tunc in Dominicis, & Sanctorum sollemnitatibus quinquies, vel etiam septies repetitur Antiphona ad Sanctam Crucem, addita quadam Oratione secreta. Mox alterum Mosis Canticum *Cantemus Domino* cum sua Antiphona, & ter *Kyrie eleison*, aliaque oratione secreta. Deinceps Canticum trium puerorum *Benedicite omnia opera*: nam quod ad nocturnos recitatur, incipit *Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum*. Loco autem prioris Cantici Sabbato dicitur psalmus *Confitemini*, & in aliis Feriis psalmus *Miserere* cum Antiphona, & ter *Kyrie eleison*: additur oratio clara voce, qua finita sub uno *Gloria Patri* quatuor recitantur Psalmi. Succedunt Capitulum, Antiphona, ter *Kyrie eleison*, *Dominus vobiscum*, & psalmus directus, qui simul ab utroque Choro cantatur. Postea Hymnus pro qualitate officii diversus; & duodecies *Kyrie eleison*, cum *Dominus vobiscum*: psallenda una in Festis Sanctorum, in Dominicis duplex. Est autem psallenda, Antiphona quædam repetita cum *Gloria Patri* additis quibusdam versibus, & *ter Kyrie eleison* cum oratione. In Feriis loco psallendæ dicitur quoddam Responsorium, quod vocatur in Baptisterio. Si occurrat aliqua commemoratio, fieri solet per psallendam illius diei, vel Officii, de quo fit commemoratio. Quotidie vero, quando Officium non est sollemne, fit commemoratio de B. Virgine, S. Ambrosio, & Patrono Ecclesiæ.

VIII. Ad primam non recitatur symbolum Apostolorum, neque ulla Antiphona, sed consuetos psalmos sequitur *Alleluja*, nisi in Quadragesima. Inde Epistolella, ut ajunt, cum Responsorio brevi, cui statim quotidie subditur S. Athanasii Symbolum: postea Capitulum, preces quædam, quæ sollemnibus diebus prætermittuntur; atque tres orationes, quæ nunquam mutantur. Tum legitur Martyrologium, post quod additur vetus *Exultabunt Sancti in Gloria* cum brevi quadam oratione.

Tertia, Sexta, & Nona nihil proprii habent, nisi quod ad finem psalmorum loco Antiphonæ, uti ad Primam, addatur *Alleluja*: tempore autem Quadragesimæ *Laus tibi, Domine, Rex æternæ Gloriæ*. Sequitur Epistolella cum Responsorio brevi, tum preces, si dicendæ sint, postea oratio. At Dominicis diebus, Festisque sollemnibus cantatur Hymnus ad Tertiam, qui incipit: *Jam surgit hora tertia*.

IX. Vesperæ post *Pater*, & *Ave* inchoantur absolute a salutatione *Dominus vobiscum*: sequitur inde Responsorium, *Lucernarium* appellatum, ter repetitum, diversum juxta Officii diversitatem. Iterum dicitur, *Dominus vobiscum*, postea Antiphona, mox tertio *Dominus vobiscum*: tum Hymnus conveniens; & quarto *Dominus vobiscum* cum Responsorio, quo finito adhuc repetitur *Dominus vobiscum*. Veniunt psalmi iidem, qui Romæ, majoribus Domini nostri sollemnitatibus exceptis, quibus sub una Antiphona, & uno *Gloria Patri*, unus psalmus dicitur diversus pro diversitate Officii, cui semper adjungi solent psalmi *Ecce nunc benedicite Dominum* & *Laudate Dominum omnes gentes*. In Festis autem Sanctorum, post primam orationem, alter recitatur psalmus diversus pro varietate Officii; & psalmis absolutis cum Antiphonis dicitur, ter *Kyrie eleison*, *Dominus vobiscum*, Officioque conveniens oratio. Postea *Dominus vobiscum*, & *Magnificat*; præmissa Antiphona, quæ finito Cantico, & iterato primo ejus versu, repetitur cum ter *Kyrie eleison*, & alia, sicut in Laudibus, recitantur; & in feriis Quadragesimæ duodecies *Kyrie eleison* loco *Magnificat*. Habent insuper Ambrosiani quasdam Vesperas de Sanctis Patronis, & Titularibus Ecclesiarum, quæ celebrantur cum Vigiliis, in quibus post primam orationem dicitur primus psalmus, tum legitur una lectio de vita illius Sancti cum suo Responsorio; & post aliam orationem dicto secundo psalmo legitur alia Lectio cum suo item Responsorio. Denique dicto Cantico *Magnificat* cum psallendis, cantantur Litaniæ cum quibusdam orationibus.

X. Ad Completorium præmissis *Pater*, *Ave*, *Converte nos*, & *Deus in adjutorium*, in Quadragesima Hymno *Te lucis ante terminum* sufficitur hic *Christe, qui lux es, & dies*. Tum sine Antiphona consueti Romæ psalmi recitantur, & sub uno *Gloria Patri*: *Ecce quam bonum*: *Ecce nunc benedicite Do-*

minum, & *Laudate Dominum omnes gentes*; quibus absolutis dicitur *Alleluja*, vel *Laus tibi, Domine, Rex æternæ Gloriæ*. Tum in Quadragesima Hymnus *Te lucis ante terminum*; alio autem tempore statim subditur Epistolella cum suo Responsorio brevi; deinde Canticum, *Nunc dimittis* cum precibus, si dicendæ sint; Antiphona Beatæ Virginis, & ejus oratio; ac tandem fit confessio communis.

XI. Ex Italia secedentes, in Hispanias convertamur necesse est, quippe quæ & patriæ nostræ finitimæ, & peculiarem in Officiis suis ritum cum antiquitate, tum sanctitate commendandum sibi semper vindicarint. Ubi enim in Hispanias illata est Religio Catholica, ordo præscriptus est, juxta quem Sacerdotes Divinum peragerent Officium, quod quidem, quoniam Gothis imperantibus fuit adhibitum, Gothicum dictum est: Toletanum etiam dicitur, quod Regni Caput esset Toletum. Hodie tamen Officii antiqui Hispanici nomine Mozarabicum intelligitur, quod eam denominationem fortitum est, Mauris Hispanias invadentibus. Enimvero cum eo ævo Christiani, qui sedes suas deserere abnuerunt, Mauris tributa penderent, Arabibusque mixti conviverent, Mixstarabes, Muzarabes, & Mozarabes fuere nuncupati. Petrus tamen de Marca Archiepiscopus Parisiensis lib. 3. cap. 1. in Marca Hispanica mordicus negat Christianos Mozarabes dictos, eo quod essent mixti Arabibus: *cum*, inquit, *huic originationi ipsa Scripturæ constans ratio refragatur, quæ Muzarabes illos perpetuo vocat; non autem Mistarabes*. Unde ut Mozarabum Etymon indaget, ad Muzam Arabum, qui Toletum cepere, Ducem confugit. Christiani siquidem Religionem profitendi libertatem Muzæ Arabis beneficio consecuti, ejus se nominis patrocinio contra sequentium Principum impotentiam tuebantur, ac deditionis suæ conditiones ea nomenclatura explicabant. Verum hanc etymologiam rejicit Pagius ad annum 714. n. 8. Fabulam, & commentum vocat Blasius Ortisius in descriptione Summi Templi Toletani, quæ quidem merito exploditur. Namque, uti observat Comes Mondexarensis in suo opere, quod inscribitur *Prædicatio S. Jacobi in Hispania* cap. 24. Arabes primos suæ provinciæ habitatores vocant Arabes Arabicos: qui autem origine Arabes non sunt, eos Arabes Arabizantes, & lingua propria Mustarabe nominant: unde Christianis, qui in Hispania manserunt inter Mauros, dum eos obligassent ad lingua sua loquendum suosque sequendos mores, nomen dedere Mustarabum ipsimet Mauri, qui in ipsos dominabantur, ad significandum, quod non essent Arabes natura, tametsi leges Arabum sectarentur: hinc autem modica cum variatione nomen Mozarabum fuit corruptum, atque illud est verum nomen, propter quod Mozarabicum dictum sit officium Gothicum, quo utebantur Christiani Hispani, qui vivebant dominio Arabum subjecti. In eamdem concedit sententiam laudatus Pagius, qui vestigiis inhærens Arabicæ linguæ peritissimorum animadvertit, Arabes insititios, adeoque omnes externæ stirpis, gentis, & religionis inter Arabes viventes ab ipsis vocatos esse Mostarabes: ab Hispanis autem Litteram T de hac voce tollentibus, sicuti Saragosta, Saragosa pronunciantibus, Hispano-Arabes, moz-Arabes fuisse nominatos. Quocirca a vero etiam abludit Hieronymus Blancas, qui in suis de Aragonia Commentariis voce Muza Christianum Arabice dici; atque adeo Muzarabum nomine Christianos Arabibus mixtos intelligi autumat. Enimvero asserit in suo Vocabulario P. Alcala, Christum Arabibus Macih, unde Muza nequaquam derivari potest, appellari. Ceterum ex prælibatis palam fit, notione, quæ a Mondexarensi Comite Mustarabum voci subjicitur, nequidquam excludi expositionem, qua Hispani Arabibus mixti dicuntur; cum, si fuerint Arabes, ut ipse loquitur, inarabati, necesse sit, ut una, & simul cum Arabibus convixerint; ac proinde juxta interpretationem Roderici Archiepiscopi Toletani Mixtarabes, aut Mixti Arabibus nominari queant. Hic tamen non ausim dissimulare e sententia, qua Mondexarensis vocat Mustarabe Christianos cum Arabibus mixtos, recte consequi eos Muzarabes, nequaquam vero Mozarabes, esse dicendos. Verum ipsius placuit conjectura: & ita invaluit usus.

XII. Porro Mozarabici ritus institutores fuerunt Sancti Viri Leander, & Isidorus Hispalensis Episcopi, quamquam solius Isidori nomen retinuerit, quem proinde Baronius ad annum 633. n. 70. solum ejus auctorem agnoscit. Inscribi solet *Officium Gothicum*,

sive

five mixtum secundum regulam B. Isidori. Decreto quarto Toletani Concilii omnes Hispaniarum Ecclesiæ hoc olim utebantur; verum regnante Alphonso VI. mutatum fuisse dicitur jussu S. Gregorii VII. Romani Pontificis, qui ob hanc caussam contentiones cum Regibus Hispaniarum subiit.

XIII. Opinatur autem Eminentissimus Bona lib. 1. cap. 2. num. 2. Hoc Officium, licet a Viris Sanctis, & Orthodoxis compositum fuerit, Hispania tamen ab Infidelibus devastata, ita erroribus refertum, ut Elipandus, Toletanus Episcopus, ex ipsis Officiis depravatis plura acceperit testimonia ad suam hæresim adstruendam. Rem elucidat Pinius Tract. histor. Chronolog. de Liturgia antiqua Hispanica: *Cum enim Elipandus, & Felix Urgelitanus Præsul, hæresim adoptivæ filiationis Jesu Christi, exeunte sæculo octavo, tuerentur, orationes ex Missali Hispanico, in quo voces adoptivus, & adoptio applicabantur Jesu Christo in medium proferebant, easque a SS. Eugenio, Ildefonso, & Juliano recitatas, & approbatas fuisse asserebant. Quod quidem testatum faciunt Patres Concilii Francofordiensis in Epistola Synodica ad Hispaniæ Præsules missa, ut illos ab errore suo revocarent, his verbis objectionem e Missali Hispanico deprompram referentes: Sequitur in eodem libello vestro*: Item Prædecessores Nostri Eugenius, Ildefonsus, Julianus, Toletanæ sedis Antistites, in suis dogmatibus ita dixerunt in Missa de Cœna Domini: *qui per adoptivi hominis passionem dum suo non indulsit corpori*. Item in Missa de Ascensione Domini. *Hodie Salvator Noster post adoptionem carnis Sedem repetivit Deitatis*. Et cetera, *quæ ex parentum vestrorum dictis posuistis*. Unde infert Pinius cum Bona, in quædam Officii Mozarabici exemplaria, vertente sæculo octavo, sive ex inadvertentia, sive ex fraudulentia hæreticorum Episcoporum immanes irrepsisse errores. Verumtamen uterque revincitur ab Henrico Florez Augustiniano in Historia Sacra Ecclesiæ Hispanicæ tom. 3. p. 262. ubi nervos omnes intendit, ut evincat, Officium Mozarabicum ab omni omnino labe semper fuisse immune. Selectiora tantum modo hujus Auctoris argumenta explicabimur, cetera ad Tractatum nostrum de Missa antiqua Hispanica, qui mox in lucem prodibit, revocantes. Ac primo quamlibet detrahit fidem nuperrimus hic Scriptor libello, quem confutat Synodica Epistola Patrum Francofordiensium, cum is ab Elipando fuisset exaratus. Namque testatur eadem Synodica Epistola libelli Auctorem SS. Patrum testimonia malæ perfidiæ veneno corrupta referre. Quis tamen dixerit Catholicorum Doctorum libros fuisse depravatos, interpolatos, & vitiatos; aut hæresim propinare, quam in iis deprehendere sibi videbatur Elipandus? Falsi itaque semel convictus libelli Scriptor, omnem omnino a se in reliquis ablegat fidem; & sane si eo prorupit audaciæ, ut tot Patrum sententias universo orbi notas perfide immutaverit, multo liberius, quod unius Hispaniæ erat, officium adulterasse credibile est. Secundo vere Patribus Francofordiensibus turpiter imposuit Elipandus; cum in Missa de Ascensione Domini neutiquam legantur in Liturgia Mozarabica voces: *Post adoptionem carnis*. In Missa autem de Cœna Domini nullus reperitur codex manuscriptus, qui vocabuli *adoptionis* mentionem obtrudat. Nec majus fecerit negotium altera Elipandi impostura mentientis in Missa S. Sperati Martyris recitari: *Adoptivi hominis non horruisti vestimentum sumere carnis*: jam quippe observavit ipse Alcuinus inconvenientem esse dictionem, *adoptivi hominis vestimentum carnis*. Tertio libelli fraudem, & subodoratus est, & acriter reprehendit idem Alcuinus lib. 7. contra Felicem Urgelitanum: *Asserunt*, sic in eum invehitur, *quidam ex illis Patribus, ubi tu dixisti, vel adoptionem, vel adoptivi hominis, eos dixisse pro assumptionem, & pro adoptivi assumpti: Et in hoc quoque tua malevola arguitur pertinacia. Si enim in tua sententia, quasi in veritate confideres, nequaquam ea, quæ ab aliis bene dicta sunt, in pravum sensum mutares. Veritas enim, ubicumque est, semetipsam defendit*. Mox in Ecclesiæ gremium reduce Felice, sic fraudulentas Elipandi artes describit: *Sententias vel perverso interpretari sensu, vel perfida vos immutare temeritate agnovimus, veluti in aliquibus probavimus locis, dum ad nos per Felicem olim vestrum, nunc autem nostrum Commilitonem, plures vestri erroris pervenerunt litterulæ*. Quarto Decessores suos calumniose tradit erroris sui consortes Elipandus, Eugenium videlicet, Ildefonsum, & Julianum,

H 2 uti

uti differit Eminentifs. Baronius ad ann. 794. *Ut autem*, inquit, *ipsa veritas clarius elucescat, hic tibi reddenda putamus, quæ idem perfidus Elipandus in suo libello in Gallias de iisdem est mentitus prædecessoribus. Reperiuntur enim ista repetita in Litteris a Patribus ex Synodo ad eum redditis, his verbis*: fequitur in eodem libello veftro quemadmodum fuperius; *hæc suo inseruit Elipandus libello fidei, non quod ita acceperit ex eorum, quos nominat, scriptis; sed quod scripta ea in Missali Toletanæ Ecclesiæ, ut ait, in sacris oblationibus recitari solerent; sed an fideliter, vel ut in aliis, fraudulenter, quod non adesset præ manibus, qui esset Codex inspiciendus; ex quo, ut in aliis, idem Elipandus imposturæ convinci posset, Patres hæc tunc respondere*. Baronio fuccinit Pagius ajens: *Nec dubitavit Elipandus S. Idelfonsum, aliosque qui præcesserant, Toletanos Antistites de hæresi per insignem calumniam sugillare*.

XIV. Verum facile propulfatur impacta fanctiffimis Præfulibus calumnia ex definitione Concilii Toletani XI. quod ubi in præfatione n. 8. de Fide agens profeffum fuit, Dei Filium Patri effe *Homousion*, feu Confubftantialem; unum fubftantia cum Patre: Dei Patris fubftantia genitum, fubdit: *Sempiternus ergo Pater, sempiternus Filius. Hic etiam Dei Filius, natura est Filius, non adoptione*. Quibus validiora excogitari nequeunt ad jugulandam Neftorii, & Elipandi hærefim; Fideique tefferam fartam, ac tectam afferendam. Porro huic Concilio præfuit Quiricius Archiepifcopus Toletanus, cuius Deceffor S. Ildefonfus, Succeffor vere S. Julianus fuere. Quis autem eo dementiæ proruperit, ut fibi fingat Quiricium nemine reclamante, immo vero omnium Epifcoporum confpirantibus fuffragiis e diametro oppofitam ei, quam Eugenius, & Ildefonfus Toletani Præfules tradiderant, totaque Ecclefia Gotho-Hifpanica pro aris, & focis defendebat, doctrinam Concilii Decreto confirmatam obtrufiffe? Corroborabitur animadverfio, fi attendamus Eugenium horum omnium Archiepifcoporum, maxime S Juliani, in Difciplinis Theologicis magiftrum fuiffe; adeoque illos præconceptam aliam ab ejus Fide e nullo fonte venenato hauffiffe fententiam. Quin expreffis, luculentiffimifque verbis S. Ildefonfus errorem Elipandi convellit in libro exarato adverfus eos, qui difputant de perpetua virginitate S. Mariæ: *Christus Deus*, inquit ibidem, *qui nunquam non fuit, ex quo factus est homo, & assumptus in unitate personæ semper mansit, & permanet verus Deus homo, non duo quidem, ut esset alter Deus, alter homo; sed unus, idemque Deus homo. Quamvis enim aliud, per quod Deus, aliud per quod homo, in utroque tamen unus Deus, & homo, quia non fuit aliquando sine Deo purus conceptus, & natus homo. Sed qui conceptus est de Spiritu Sancto ex Virginea carne* .... mox *ex ipsa Conceptione ineffabili Deus verus processit, & natus est homo*. Chriftus itaque ex S. Ildefonfo nunquam non fuit; verus eft Deus: Decretoria funt hæc adverfus Neftorianam, Elipandianamque dementiam. Verum hærefeos medullas pervadit ipfe: in iifque eam præfecat: *Ergo non illum, ut ceteros, adoptio filios Dei, fecit Dei Filium; sed Divinitatis natura illum in proprium Dei Filium exaltavit* ... *Ut totus Dei Filius homo, & verbum* ... Dein ... *& ideo non est ille adoptivus Filius, sed adoptator, ut ita dicam, cæterorum* .... Et rurfus: *ut vero Christus non adoptivus, sed proprius Dei Filius*. Quid ad hæc obloqui potuiffet Elipandus, fi Francofordienfium Patrum oculis fuiffent fubjecta? Vere autem ipfi repofuiffent: *mentita est iniquitas sibi*. Impudentiffimus fiquidem erat Elipandus clariffimis Antiftitibus, & Ecclefiæ Hifpanicæ hæreticam affingens pravitatem, quam ipfa univerfa in Breviarii Gotho-Hifpanici Hymno ad octavam Chrifti Nativitatis tunc temporis decantari folito diris devovebat:

Sacer octavarum Dies hodierna rutilat,
Quo secundum carnem Christus Circumcisus traditur.
Patri non adoptione, sed coæternus genere.

XV. Quinto debilis eft Pinii conjectura, qua inducitur ut credat circa annum 736. fectæ afferentis Unigeniti Dei Filii adoptionem Affeclas in Miffale Mozarabicum facrilege graffatos fuiffe. *Cum enim*, inquit, *eo tempore Theodiscus Natione Græcus, homoimpostor, successorque S. Isidori, Pseudo-episcopus hæreticus, qui & depositus transiit in*

Ma-

Mahometanam impietatem, primus in Hispania docuisset, Christum Dei Filium esse adoptivum Dei Patris Omnipotentis; hinc factum est, ut sensim sine sensu varii textus Sacri Liturgiæ Hispanicæ coacti sint aliud enuntiare, quam & enuntiare debebant, & antea enuntiarant. Verum enim vero commentitius est ille Theodiscus; exploratumque est, eum nedum S. Isidori successorem non fuisse; verum etiam neminem hujus nominis Sedem Hispalensem tenuisse. Quin sæculo septimo nulla per latissimam Hispaniam erroris Nestoriani mentio: nullum Theodisci dispositionis documentum. Sexto tandem, premi se negat Florez auctoritate S. Gregorii Septimi scribentis lib. 9. epist. 2. ad Alfonsum VI. Hispaniarum Regem, erroribus inspersum fuisse Ritum Hispanicum; adeoque ex Ecclesia eliminandum: *In illo, quem hactenus tenuisse videmini, sicut suggerentibus Religiosis viris didicimus, quædam contra Catholicam Fidem inserta esse paulo convincuntur*. Reponit siquidem S. Gregorium VII. Synodicæ Francofordiensi epistolæ inniti, quæ cum non evincat Missale Hispanicum revera fuisse depravatum, sicut oggerebat Elipandus; sed unam referat illius calumniam; S. Gregorii VII. querelæ nullum suppeditat fundamentum. Accedit Summum illum Pontificem neutiquam ex propria sententia, sed ex aliorum suggestione loqui: nam Johannes X. & Alexander II. itidem Summi Pontifices, qui S. Gregorii VII. ætatem paulo antecesserunt, Ritum Mozarabicum tamquam veritati Catholicæ consonum approbarunt, & confirmarunt. Perperam igitur adnotat Pagius ad annum 783. Hæresim de adoptione Filii Dei Elipandum, & Felicem hausisse ex male intellectis Missæ S. Isidori orationibus. Ipse enim Isidorus ne accersitur quidem in Patronum libello, quem refellunt Patres Francofordienses. Vetus autem Hispaniæ Ecclesiarum officium sic describit S. Isidorus Hispalensis lib. de officiis: *a cantu exordiebatur, qui iis temporibus non adeo simplex erat, ac in prisca Ecclesia; tunc enim preces simplici vocis inflexione ad pronunciationem magis, quam ad cantum accedente recitabantur. In usu erant Hymni, Antiphonæ, atque Responsoria, quæ cum psalmis complectebatur officium. Horæ assignantur, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, Completorium, Vigiliæ noctis, & Matutinum sub lucis ortum. Legebantur Scripturæ Sacræ libri juxta S. Hieronymi interpretationem*; Alleluja *per totum anni cursum dicebatur, Quadragesima, & jejunii diebus exceptis ob quamdam Ecclesiarum Hispaniæ traditionem*.

XVI. Subinde in meliorem formam redactum est jussu Cardinalis Ximenez Archiepiscopi Toletani, qui, explosis Gothicis characteribus, illud Latinis conscribi, ac typis mandari curavit. Quam provinciam illum cum summa diligentia, tum genuina, sincera, & accurata fidelitate nemini secundum explevisse, abunde testantur miræ prorsus cautelæ, quibus usus est, ne Missalis Mozarabici suo & mandato, & cura Typis editi, a nobis autem novo prælo Romæ subjecti, adnotationibusque illustrati, vel ipsa verba consecratoria, quæ aliquantulum ab Evangelicis differunt, nullatenus immutarentur. Ea enim eodem quo in Missali prostrant, tenore exscribit; monens ad marginem superposito papyri frusto se ad id adductum fuisse, ne antiquitas ignoraretur, ad calcem vero paginæ formam consecrationis consueto more adhibitam apponit, ut vel levissimum observetur discrimen. Qui autem tam studiosus antiquitatis inviolatæ amator fuit, ut nec contextum Sacramentalem ad normam Evangelici ausus sit corrigere, cur orationes ab Elipando objectas vel silentio præteriisset, vel immutationis non monito Lectore emendasset, si revera in Missale Mozarabicum illatæ fuissent? Nec infringitur vis conclusionis, si opponatur in illud idem Missale invecta fuisse Sanctorum Festa; ipsum vero potius fuisse Toletanum, quam Mozarabicum. Namque alterum nullam arguit immutationem; cum & in Missale Romanum itidem fuerint introducta Festa nova, quin vel interpolarionis, vel emendationis accusationi subjaceat. Secundum autem a vero abludit; cum Mozarabico Missali plura accepta referat Cardinalis Ximenez, quam Toletano, quod ex Mozarabico ut plurimum fuit conflatum. Hunc autem fere in modum est distributum Officium Mozarabicum. Horæ omnes a *Kyrie eleison, Christe, Kyrie, Pater, & Ave* submissa voce recitandis incipiunt. Nocturno Officio additur *Ave Regina Cælorum* cum versiculo, & ora-

oratione; ac deinde alta voce dicitur: *In nomine Domini nostri Jesu Christi lumen cum pace*; & respondetur: *Deo gratias*. Solum Completorium aliter incipit. Horis vero absolutis dicitur *Pater noster* clara voce, singulisque petitionibus respondetur *Amen*; nisi cum ista profertur *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, quæ hoc responsum habet: *Quia Deus es*. Illo eodem vocis tenore in Laudibus, & Vesperis longa subsequitur oratio. *Liberati a malo*. Post Laudes, & Vesperas oratio fit pro cujusque generis necessitatibus, atque benedictio datur, cui Diaconus præmittit: *Humiliate vos benedictioni*; inde Sacerdos tres orationes recitat; tandem, sicut omnes aliæ horæ, hac clausula Laudes, & Vesperæ terminantur: *In nomine Domini nostri Jesu Christi perficiamus cum pace*: & respondent omnes: *Deo gratias*. Hic autem animadvertendum, antiquissimum Mozarabum Officium duodecim constitisse horis, quarum rejectæ sunt quatuor, videlicet: In principio noctis, ante lectum, media nocte, & in resurrectione lecti.

Nocturnæ preces hujus Officii brevissimæ sunt; recitatur enim *Miserere*, tres Antiphonæ cum Responsorio, & tres orationes. Dominicis vero diebus prioris antiphonæ loco hymnus *Æterne rerum conditor* dicitur cum oratione; tres psalmi cum Antiphonis, & tria Responsoria cum orationibus. At Dominicis post Pascha usque ad Pentecosten, Festisque solemnibus Psalmo *Miserere* sufficitur, *Domine quid multiplicati sunt*.

XVII. In Laudibus post recitatum *Dominus sit semper vobiscum*, Antiphona decantatur, atque Canticum vel novi, vel veteris Testamenti. In Festis B. Virginis, & in nocte Nativitatis Domini dicitur Canticum *Magnificat*; in Festo autem S. Johannis Baptistæ *Benedictus*; reliquis vero diebus varia adhibentur Cantica, quæ Benedictio, repetita Antiphona, sequitur. Post Salutationem *Dominus Vobiscum* dicitur alia Antiphona ante Canticum trium puerorum. Inde *sonus* similis nostris Responsoriis, & alia Antiphona ante psalmum *Laudate Dominum de cælis*, quo decantato legitur prophetia, quam subsequitur hymnus, tum supplicatio Sacerdotis ad populum, qua eum hortatur, ut petat a Deo quæ necessaria sunt ad salutem, cui respondetur: *Præsta omnipotens æterne Deus*. Post hæc Capitulum per modum orationis, præmisso *Kyrie eleison*; tum *Pater noster*, & laus constans ex versibus quibusdam sæpius repetitis cum benedictione. Antiphonis autem, & Laudibus frequentius adjungitur Sanctissimæ Trinitatis Doxologia, *Gloria, & Honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto in sæcula sæculorum, Amen*; unde resecatur *sicut erat*.

XVIII. Porro inter Laudes, & Primam Officium speciale habent Mozarabes, quod vocatur Aurora, solisque Feriis recitatur, constans quatuor Psalmis, Antiphona, Laude, Hymno, Versu, Oratione Dominica, & quibusdam precibus. Psalmi autem hi assignantur: *Deus in adjutorium*: *Beati immaculati*: *In quo corrigit*: *Retribue*.

XIX. Initio Primæ dicitur Antiphona, & *Dominus sit semper vobiscum*, statimque septem recitantur psalmi; nimirum *Deus miseratur*, *Exaltabo te Deus meus Rex*, bipartitus in versu *Regnum tuum*: *Laudate pueri*: *Adhæsit*: *Legem pone*; & *Veniat*: tum Antiphona iteratur, quam sequitur Responsorium, Prophetia, Epistola, Laus, Hymnus, & versus. Mox *Te Deum laudamus*, & *Gloria* extra Adventum, & Quadragesimam: deinde Symbolum Apostolorum, supplicatio, *Pater noster*, & Benedictio.

XX. Tertia, Sexta, & Nona, uti Prima incipiunt, Psalmosque quatuor habent, & varia Responsoria, quibus succedunt Prophetia, Epistola, Laus, Hymnus, & clamores, quibus petunt a Deo, ut non juxta scelera pœnas infligat. Sequuntur Supplicatio, Capitulum, Oratio, Dominica, & Benedictio. Psalmi vero alii sunt ab iis, quos ad has horas recitare consuevimus.

XXI. Vesperæ nullos habent psalmos; unde post salutatum populum, Dominus sit semper vobiscum, versiculi dicuntur, quos Laudes appellant, Hymnus, Preces, Capitulum, Oratio Dominica, & Benedictio. Alia iterum laus recitatur, quæ dum peragitur, fit thurificatio per Ecclesiam: ac denique Oratione, sive Collecta diei finiuntur Vesperæ.

XXII. Completorium initium sumit a Psalmo *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, mox tria *Alleluja*; in Quadragesima vero; *Laus tibi Domine Rex æternæ Gloriæ*. Inde Psalmus, iterumque ter *Alleluja*, & alius.

& alius Pfalmus cum Hymno, & Verfu: dein Pfalmi duo cum altero Hymno; tum Verfus, Supplicatio, *Pater Nofter*, Benedictio, & Antiphona *Salve Regina* cum Verfu, & Oratione.

XXIII. Cæterum in Officio Mozarabico ad cujufque horæ finem datur Benedictio, præterquam ad Matutinum, quod a Laudibus non fejungitur: in Lectionibus cum lectionis titulus legitur, refpondetur *Deo gratias*, atque ad Lectionis finem *Amen*. Ante orationem non dicitur *Oremus*. Totum Officium in Dominicas, Ferias, & Fefta diftribuitur. In Sancti alicujus officio alterius non fit commemoratio.

XXIV. Ex Hifpaniis ad Gallias, quæ prifcis etiam temporibus Officii Divini ftudio haud fegniter vacarunt, convertenda tractatio. Et quidem de S. Hilario teftatur S. Hieronymus de Script. Ecclef. cap. 10. ipfum Librum Hymnorum, & alium Myfteriorum confcripfiffe. Gennadius quoque de Viris illuftribus refert, Mufæum Presbyterum Maffilienfem lectiones ex fcriptura facra depromptas in dies fingulos per annum diftribuiffe, & nonnullas Feftorum proprias; certumque Pfalmorum, & Lectionum ordinem pro variis anni diebus, medio jam fæculo quinto inftituiffe. Excerpfit e facris fcripturis Lectiones totius anni, feftivis aptas diebus, Refponforia Pfalmorum, & Capitula, tempori, & Lectionibus congruentia. Teftatur etiam idem Gennadius, Salvinianum, Maffilienfem Presbyterum opus Mufæano fimile condidiffe; & vita S. Cæfarii Arelatenfis tradit collectionem ab eo inftitutam homiliarum e SS. Patribus excerptarum, quas dierum, & folemnitatum per annum proprias effe voluerat. Hinc Concilium Veneticum adulto jam fæculo quinto habitum, in officio recitando magnam perfpiciens varietatem, eamdem, atque unicam per provinciam Turonenfem Can. 15. fervari præcipit rationem: epaonenfe, & Agathenfe fequiori fæculo celebrata confpirantem hunc poftulant confenfum.

XXV. Veteris autem Gallicani officii diftributionem exponit Concilium Agathenfe jubens Pfalmos per alternos choros decantari; eos per collectas abfolvi; Hymnos officio Matutino, & Vefpertino aptos interferi; atque ad finem cujufque officii poft Hymnos, & Capitula e pfalmis petita, orationem effe recitandam: populumque cum Epifcopi benedictione dimittendum. Concilium vero Turonenfe III. circa medium fextum fæculum, duodecim Pfalmos cum fex Antiphonis præfcribit, totoque Augufto mane effe furgendum, quod Sanctorum haberentur Fefta, & Miffæ: Septembri antiphonas feptem ad duos pfalmos: Octobri octo ad tres pfalmos: Novembri viginti feptem: ac reliquis menfibus eo plures, quo prolixiores effent noctes. Vetat autem ad Matutinum, & ad Nocturnum officium pauciores, quam duodecim pfalmos recitari: *Quicumque minus, quam duodecim pfalmos ad Matutinum dixerit, jejunet.*

XXVI. Verum particularium Ecclefiarum, quarum primas tenet Lugdunenfis, confuetudines indagandæ funt; cum plurimarum ritus vix a Romanis difcrepent, cum in pfalmorum diftributione, tum in numero Lectionum, & ipfa officii methodo, ac ordinatione. Ecclefia itaque Lugdunenfis Galliarum primatu infignis, ad Primam per hebdomadam non nifi tres pfalmos recitat; diebus vero Dominicis novem, & fymbolum S. Athanafii, quod Primæ Dominicali omnes Ecclefiæ adjungere confueverunt. Dominica autem Sexagefimæ, & fequentibus ad Pafcha, duos priores Pfalmos ad Laudes mutat pro Pfalmo *Dominus regnavit*, legens Pfalmum *Miferere*, pro Pfalmo *Jubilate* Pfalmum *Confitemini*; atque ideo eodem tempore ipfum *Confitemini* omittit ad Primam, illi fubftituens Pfalmum *Dominus regnavit*.

XXVII. Nocturnis præmittitur oratio Dominica fola: deinde Verfus dicitur: *Sancti Spiritus adfit nobis gratia*; tum *Domine labia mea aperies*; *Deus in adjutorium*: *Gloria Patri*, & Invitatorium, quod proxime fequuntur Pfalmi; cum Hymnis careant omnia officia, excepto Completorio. Quæ ad Lectiones fpectant, hæc tradit Gregorius Turonenfis tom 5. Spicileg. Nocturnum defcribens officium, quod Lugduni in Ecclefia S. Jufti a Guncebaudo Burgundionum Rege convocati Epifcopi ad officium die ejus Sancti Fefto, recitandum celebrarunt. Noctem tranfegerunt fuper S. Jufti monumento, prima Lectio e Scriptura Sacra fuit defumpta: cum Lector fecundum morem inciperet lectionem a Moyfe; inde Pfalmi decantati, poft eos Ifaias

ſaias lectus: mox alii Pſalmi, & lectum Evangelium; poſt alios vero Pſalmos, S. Pauli Epiſtolæ. Quæ quatuor Lectionum genera conficiunt, nec tamen, licet S. Juſti Feſtum celebraretur in ejus Eccleſia, ac ſuper ejuſdem hæc agerentur tumulo, ejus vitæ Acta, aut Patrum Homiliæ fuere perlectæ. Quocirca non video, qua ratione Card. Bona de Divin. Pſalmod. c. 18. §. 9. ſcripſerit, Eccleſiam Lugdunenſem, quam poſt S. Bernardum, *novitatis neſciam* vocat, in Numero, & Ritu Lectionum a Romanis non diſcrepare. Hic nempe vetus erat Lugdunenſis mos, qui ad Agobardi tempora viguit, nihil in Eccleſia recitandi, quod e Scriptura Sacra petitum non eſſet. Quare idem Agobardus affirmat, Concilia aliam ab hac Officii peragendi rationem ratam habitura non fuiſſe: ſed ut reverenda Concilia Patrum decreverant, numquam plebejos pſalmos in Eccleſia decantandos; nihil poetice compoſitum in Divinis laudibus uſurpandum. Quod quidem argumento ex ipſis Romanis Miſſalibus petito tuetur: *Sicut in diebus ad Miſſas non niſi Divina generaliter eloquia decantantur, ita & in noctibus ad Sacras Dei Vigilias exhibendas, ea procul dubio lex debet obſervari, ... non ergo cujuſcumque figmentis, ſed Spiritus Sancti eloquiis Majeſtas divina laudanda eſt.* Verumtamen, licet eadem Eccleſia Lugdunenſis ad hæc tempora, nulla deaurata opera, nullum Muſices, aut Organorum uſum admiſerit, jamdudum in Completorium Hymnum inſeruit *Te lucis ante terminum*, officioque Lectiones Sanctorum proprias addidit. Nec immerito: quamquam enim concilia Laodicenum, & Bracharenſe primum vetuerint, in officium inferri quæquam, præter excerpta e Sacris Codicibus, quartum tamen Toletanum, Agathenſe, & Turonenſe III. ratos habuere Hymnos a S. Ambroſio, aliiſque Eccleſiæ Doctoribus compoſitos. Tandem Lugdunenſes Canonici poſt ultimum Reſponſorium concinunt *Te Deum laudamus* cum Antiphona, & *Gloria Patri* inſtar Pſalmi: ſequitur verſus, quo dicto incipiunt Laudes.

XXVIII. Prima, Tertia, Sexta, & Nona inchoantur ab oratione Dominica ſolum: habent parva Reſponſoria poſt Capitulum, & poſt ſingulos Pſalmos *De profundis* cum Collecta pro defunctis. Antiphona autem de B. Virgine, qua Romani horas terminant, nonniſi poſt Nonam, & Completorium, decantatur.

XXIX. Veſperarum idem, quod aliarum horarum initium: in quibuſdam ſolemnitatibus Antiphona Cantici Deiparæ ſepties repetitur, & verſibus ipſius Cantici intermiſcetur. Completorio nulla præmittitur lectio, oratione Dominica, verſibuſque recitatis *Converte nos Deus*, & *Deus in adjutorium*, pſalmi canuntur, quos ſequitur hymnus ſingulis Feriis, & Feſtis mutandus. Poſt hymnum dicitur verſus, omiſſo Capitulo, tum Canticum Simeonis: inde preces, oratio, & benedictio, denique Pſalmus *De profundis*, & Antiphona conveniens de B. Virgine.

XXX. Altera eſt in Galliis inſignis Eccleſia, Pariſienſis videlicet, cujus officii mentio ſæpius apud Gregorium Turonenſem occurrit. Teſtatur enim de ſe ipſo Lib. 4. hiſt. c. 6., quod cum Pariſiis prope S. Juliani Eccleſiam degeret, ſingulis noctibus officio, quod ibi celebrabatur, adfuerit: *Nos media nocte ſurgentes, ad reddendas Domino gratias ingreſſi ſumus explorare curſum.* Qui quidem mos Matutinum media nocte recitandi in Cathedrali Eccleſia dudum retentus eſt; cumque aliquandiu, bello Anglico ſæviente, intermiſſus fuiſſet, Senatus Decreto mandatum eſt Capitulo, ut vetus ritus quam primum reſtitueretur. *Hodie concluſum eſt*, refert Tabularium Capituli anno 1359. *quod matutinæ dicantur media nocte, & quod pulſentur minores, & mediocres Clochiæ, & ſine Carillono; & quod hoc primo fiat die feſto S. Dionyſii, & quod proclametur per Urbem, quia ita vult Concilium Regium, & illi de Villa.*

XXXI. At poſt Pictavienſem pugnam, & Johannis Regis captivitatem, Senatus Præſes juſſit, ne Pariſiis Campanæ noctu pulſarentur, turbarum, atque ſeditionis metu: unde Canonici occaſionem arripuere Matutinum Veſpere recitandi: *Tum Canonici*, ait Nangii Continuator, *poſt Completorium ſuas cantabant celeriter Matutinas, quas antea conſueverant hora noctis mediæ, ſignis ſolemniter pulſatis devotius agere.* Quæ autem fuerit Eccleſiæ hujus diſtributio Officii, plane incompertum eſt, nullos tamen habuiſſe Hymnos, Verſiculos, & Reſponſoria certum eſt; quip-

quippe quæ sequioribus tantum temporibus sensim sine sensu in illud inserta fuerint. Unde tale illud fuisse asserendum est, quale ad hæc tempora Feria IV. majoris hebdomadæ usque ad Dominicam *Quasi modò* recitatur; quæ est vetus hujus officii forma, nullam immutationem passa. Quocirca inter Ritus Parisiensis Ecclesiæ proprius censeri potest mos canendi Responsorium ad primas Festi Vesperas, & Invitatorium juxta Festa duplicia vel semiduplicia; Responsorium postremæ lectioni addendi, atque cum *Te deum* omittitur, idem novum Responsorium repetendi; Sacerdotalem versiculum pronuntiandi ad veterem Matutini, & Laudum separationem denotandam; quinque Laudum Antiphonas, ad quinque sequentes horas dicendi; ad singulas horas Antiphonam, & quintam ad Vesperas, quando nullæ essent propriæ ex ipsis Psalmis etiam Vesperarum depromptæ, quemadmodum habentur singulis Dominicis, Christi Natali die, Apostolorum Festis, & Ferialibus diebus: Psalmos præterea currentis Feriæ ad primas Festorum Vesperas recitandi. Tempore procedente, quibusdam Festis diebus in cujusque Nocturni finem Prosæ, atque versiculi inserti fuere, ut diebus Assumptionis B. V. Sancti Pauli, S. Laurentii, S. Nicolai & aliorum; Natali quoque Domini nostri die post Responsorium *descendit* tres prosæ dicebantur; Purificationis vero die post novum Responsorium *Gaude inviolata* decantabatur.

XXXII. Verum anno 1583. & 1584. cum nonnulli Romanorum Breviarium in Parisiensem Ecclesiam invehere tentassent, Petrus de Gondy ejus Episcopus ea de re ad Capitulum verba fecit, & post exploratas omnium sententias, atque diligens rei examen, statutum fuit Breviarium Parisiense abjiciendum non esse, sed emendatum denuo esse typis edendum. „ Existimatum est Breviarium Parisiense convenientius retineri in ipsa Ecclesia Parisiensi, ac typis demandari prius recte expurgatum, ac restitutum per Dominos ad hoc jam deputatos ".

XXXIII. Illius autem formam si spectes, ex correctione ad Romanum Breviarium tam prope accessit, ut idem ferme dici possit in plerisque Lectionibus, Hymnis, Responsoriis, & Psalmis. Aliquo tamen pacto fuit immutatum, cum Francisci Harlæi Parisiensis Archiepiscopi jussu anno 1680. fuit denuo expurgatum; & tunc primum inter cetera Dominicæ Psalmi ad primas Festorum Vesperas dici cœpere, Ferialibus, qui constanter elapsis sæculis recitati fuerant, omissis. In editione anni 1607. e Completorio decisa fuerat oratio, *Illumina*, quæ vetustissima est, extatque in Sacramentario S. Gregorii, ac ejus loco oratio *Visita*, fuit apposita, quam Monachi in Breviarium Romanum intruserant, ut ait Granc. pag. 31. & 32. In ultimis editionibus Parisiense Breviarium, quod dicebatur, *Ordinarium*, seu *Breviarium Parisiensis Ecclesiæ accommodatum*, dictum est *Breviarium insignis Ecclesiæ Parisiensis ad formam Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*; licet Concilium illud nullam Breviarii formam instituerit, vel præscripserit, ut intelligeretur ipsum fuisse emendatum, sicut jusserat Concilium.

XXXIV. In Germaniam e Galliis migremus: at ibi diu non commorabimur; siquidem nullum unquam officium habuit, præter Romani illuc a Bonifacio Moguntino Episcopo, & Germaniæ Apostolo allatum, cum populos illos ad Christi fidem convertit; ita ut Germania Officium ipsissimum Romanum habeat, seque semper addictissimam Sanctæ Sedi fuisse glorietur.

XXXV. Anglicani autem officii nullum est monumentum quo cognosci possit, ante S. Gregorii ævum, qui Evangelii præcones ad Christianam Religionem restituendam illuc misit. Hic autem S. Pontifex eisdem tradidit Officii Romani libros, atque in Dialogis Egberti Archiepiscopi Eboracensis ad annum 747. scriptum est; Pontificem Maximum ad eos deferri curasse Antiphonarium, & Missale, illud scilicet, quod S. Gregorius composuerat, & Augustino commendarat, ut iis in locis servaretur. Beda quoque lib. 4. Hist. cap. 18. ait, Romanum Pontificem Agathonem in Angliam Cantores proficisci jussisse, ut Officium Romani instar perageretur. Et S. Bernardus in vita S. Malachiæ refert, hunc Episcopum Hiberniæ populos docuisse Officii celebrationem, sicut Romæ persolvebatur. Quin Concilium Cloveshoviense ann. 747 celebratum mandat Can. 13. ut Ritus Romanus in Missa, & Officio servetur.

XXXVI. Immutationes igitur, quas cum in Germania, tum in Anglia sortitum est Officium

ficium Divinum, nonnisi post infandum schisma exortum, erupere. Eas tamen recensebimus, cum de Orientalibus Ritibus agentes, eos silentio non prætermiserimus, qui apud extorres a Fide Catholica sectas vigent. Lutherani itaque, & Angli Psalmorum librum semel per menses legunt, menses autem, cum æquales non sint, atque Januarius, & Martius diebus 31. Februarius vero 28. tantum constet, Psalmorum liber, qui Februario recitandus esset, pridie Kalendas Februarias legi incipit, & Kalendis Martii absolvitur; mensium vero Maji, Julii, Augusti, Octobris, & Decembris postrema die iidem psalmi recurrunt, qui præcedente perlecti fuerant. Psalmi vero hi non juxta vulgatam interpretationem, verum juxta Hebraicum textum leguntur: vetus quidem Testamentum in prima lectione precum Matutinarum, & Vespertinarum; novum autem in secunda. Porro illud semel per annum, istud vero ter percurritur. Habentur etiam lectiones singularum per annum Dominicarum propriæ; Ascensionis præterea, & Feriæ secundæ, & tertiæ Paschatis, & Pentecostes, atque ceterorum Festorum. Unde quamquam ex Romanis Ritibus multa sumpserint, ex septem tamen horis Canonicis Matutinas tantum, & Vespertinas preces, Collectas, Litanias, sed sine invocatione Sanctorum, distributionem Epistolarum, & Evangeliorum per anni cursum, preces, versiculos: *Te Deum laudamus*, *Benedictus*, *Magnificat*, *Pater*, *Kyrie eleison*, *Domine labia mea aperies*, *Gloria in Excelsis*, Præfationes, *Quicumque* servaverunt. Namque ex Collectis Sanctorum, quorum officia celebrant, eas dumtaxat retinuere, quæ mera constant historia, & in quibus nulla sit intercessionis, aut invocationis mentio. Hæc autem officia superpelliceo, pluviali, & casulis induti decantant, puerorum choros, Cantores, & Organa adhibentes.

XXXVII. Calvinistæ alium ineunt ordinem; centum quinquaginta psalmos intra duos dies decantant, quibus conventus habetur; Dominica videlicet, & Feria, quinta: Dominica 100. Feria quinta 50. canunt. Dominica scilicet die 25. ante Matutinam Concionem, & post eam 25. rursus 25. ante Vespertinam Concionem, & 25. ea absoluta. Nam Feria V. semel tantum conveniunt, psalmosque 25. ante Concionem, & 25. ad eius finem recitant.

XXXVIII. Tandem quædam de veteri, & hodierna apud Monachos officii recitandi ratione hanc claudent Exercitationem. Ægyptii Monachi noctu tantum, & vespere, atque bis per diem conveniebant; & tunc duodecim Psalmos recitabant, qui numerus in tota antiquitate conspicuus, nobis reliquus fuit Dominicis in primo Nocturno, & Ferialibus diebus. Cum Psalmi justo prolixiores erant, eos secabant; atque ad cujusque Psalmi finem non *Gloria Patri*, ut in Occidente dicebatur, sed mora aliqua fiebat, tacitaque oratio, sive in Psalmum decantatum meditatio; ad finem vero duodecimi psalmi *Alleluja* canebatur. Unicus Frater cantabat; ceteri vero omnes sedebant, ea quæ dicebantur, recogitantes. Dominica tantum, & Sabbato duodecim Psalmos sequebantur Lectiones duæ, ex veteri una, ex novo Testamento altera.

XXXIX. Palæstinæ Monachi Ægyptiis concordabant; sed ad Tertiam, Sextam, & Nonam conveniebant, Ægyptiis eas horas persolventibus, dum opus facerent.

XL. In Occidente S. Columbanus Luxoviensis Abbas instituit, ut noctu, æque, ac die ter ad orandum fieret conventus; in Divino Officio singulis horis tres Psalmi, & nonnullæ preces recitandæ: Nocturnum autem Officium pro noctium ratione proferendum, aut contrahendum, ab Octobri ad Februarium in communi Officii per tria intervalla triginta tres Psalmi, & duodecim Antiphonæ decantandæ; reliquis vero anni temporibus viginti quatuor tantum Psalmi, & octo Antiphonæ; at Sabbato, & Dominica per hyemem septuaginta quinque Psalmi, & duodecim Antiphonæ, quibus addendum, vel detrahendum pro noctium incremento, aut imminutione.

XLI. S. Benedictus Psalmos in Officio ita distribuit, ut Psalterium per hebdomadam absolvatur. Cum vero Psalmi æquo prolixiores sunt, in duas partes secantur. Noctis officium semper duodecim psalmis constat, quibus tria Cantica e Veteri Testamento diebus Dominicis semper adduntur. Laudes incipiunt a Psalmo *Deus misereatur* sine Antiphona; inde Psalmus *Miserere*. Prima Dominicis diebus

bus quatuor habet Psalmos. Feria tertia usque ad Sabbatum Graduales Psalmi recitantur, Vesperis quatuor tantum Psalmi assignantur. Porro officium nocturnum inchoatur a versu *Deus in adjutorium*, ter repetito, *Domine labia mea aperies*, & Psalmo *Domine quid multiplicati sunt*, qui integer recitatur sine antiphona. Inde Invitatorium, Hymnus: sex Psalmi, quatuor Lectiones cum Responsoriis ad primum Nocturnum, ad secundum sex Psalmi cum Lectionibus quatuor: ad tertium tria Cantica post unicam Antiphonam, quatuor Lectiones, seu Homiliæ in Evangelium; quatuor Responsoria, *Te Deum*. Denique Abbas Evangelium legit, quo finito respondetur, *Amen*, & canitur *Te decet laus, te decet Hymnus: Tibi Gloria Deo Patri, & Filio, cum Spiritu Sancto in sæcula sæculorum, Amen*. Hic diei Collecta dicitur. At ferialibus diebus ad primum Nocturnum sex recitantur Psalmi cum tribus Lectionibus, & tribus Responsoriis; post Pascha vero ad Novembrem usque unica, & ea quidem brevissima cum Responsorio habetur Lectio, ad secundum Nocturnum sex psalmi, Capitulum, *Kyrie*, *Pater noster*, & diei oratio.

XLII. Minores horæ post Capitulum, versiculum solummodo habent; inde *Kyrie*, Orationem Dominicam, & Collectam. Vesperarum hæc a Romanis differentia est, quod breviores uno psalmo sint, & post Capitulum semper recitetur Responsorium. In Completorio Psalmus *Nunc dimittis* non dicitur; sed post Psalmos versiculus est, *Kyrie*, & *Pater*, Oratio, & Benedictio. Porro S. Benedictus aliam non præscribit orationem ad officia claudenda, quam Dominicam, quæ alta voce ad Laudes, & Vesperas est proferenda, ut siqua inter Fratres esset simultas, ad veniam dandam urgerentur illis verbis: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*. Si cui autem Psalmorum a se instituta distributio non probetur; alia ratione eos distribui non vetat; unde contigit, ut in suo ordine varia fuerint Breviaria condita. Nam Congregatio Cluniacensis in Gallia aliud habet, quam Congregatio S. Mauri; incassum statuente Concilio Ravennatensi ut Abbates omnes, atque Priores Ordinis S. Benedicti consonum recitent officium.

XLIII. Cistercienses, qui Regulam S. Benedicti pene combustam, ut verba Petri Cellensis conscribamus, sicut Esdras veterem Legem, instaurarunt, ritum proprium instituerunt Regulæ prorsus conformem, qui propterea a communi Monastico discrepat in nonnullis. Lectionibus, nec Orationem Dominicam, nec absolutiones præmittunt. Ad Primam, & Completorium, nec Confessionem, nec preces habent: ad Responsoria post Capitula non adjungunt *Gloria Patri*: æstivo tempore unicam perpetuo Lectionem in Nocturnis ferialibus legunt; quare nullum festum iis trium lectionum. Ad Tertiam, & Completorium hymnos variant pro varietate temporum, & Festorum: in Vesperis nunquam Psalmos feriales mutant. Festa, quæ non sunt duodecim lectionum, sola commemoratione in primis Vesperis, & Laudibus celebrant: Antiphonas nunquam duplicant, sed tantum post Psalmos, integras cantant: ad Laudes unam dumtaxat dicunt Antiphonam, demum omnes horas commemoratione Beatæ Virginis, & Dominicæ Incarnationis concludunt.

XLIV. A Cisterciensibus vix discrepant Carthusiani, illis fere coævi. Ante Vigilias dicunt ter *Pater*, & *Ave*; post ultimam Antiphonam Nocturni semel *Pater*, & *Ave*, & absolutionem: post Canticum *Benedictus* novem vicibus Kyrie eleison, Christe eleison cum multis precibus, quibus Psalmum *Miserere* privatis diebus adjungunt. Ad finem autem Lectionum ex Prophetis addunt: *Hæc dicit Dominus, convertimini ad me, & salvi eritis*. Vespere Psalmos mutant pro diversitate Festorum. Quotidie Symbolum S. Athanasii recitant. Post Collectam dicto *Benedicamus Domino*, nihil aliud addere consueverunt.

XLV. Præmonstratenses contendunt, suum Breviarium antiquum esse Romanum, quod purum conservant, non acceptatis mutationibus, & novis eiusdem reformationibus. In paucis tamen differunt a Romanis; & primo quidem ante Vigilias nocturnas tres Psalmos recitant cum quibusdam precibus, & orationibus: deinde in ipsis Vigiliis ante Lectiones dicunt versum, & orationem Dominicam, sed non absolutiones; post nonum Responsorium concinunt *Te Deum laudamus*; & Laudibus versum semper præmittunt, quem

vocant Sacerdotalem. In primis Vesperis Solemnitatum magnum Responsorium cantant post Capitulum. Ad omnes horas diei, hymnos variant pro ratione temporum, & Festivitatum: Antiphonam Beatæ Virginis, qua terminantur horæ, nonnisi post Completorium recitant. Tandem Psalmum *Confitemini* a Septuagesima usque ad Pascha diebus Dominicis non ad Primam, sed ad Laudes dicunt loco Psalmi *Dominus regnavit*, quem eo tempore ad Primam decantant.

XLVI. Prædicatorum Ordo ad Primam tres psalmos consuetos recitat; diebus vero Dominicis a Septuagesima usque ad Pascha novem: quo etiam tempore ad Laudes Psalmum dicit *Confitemini* loco Psalmi *Jubilate*. Martyrologium legit post Laudes; sed cum Matutinum Vespere diei præcedentis dicitur, tunc legitur post Primam. Hymnos Completorii variat pro ratione temporum, & absolutis horis semper decantat, sicut Cisterciensis, Antiphonam *Salve Regina*, cui adjungit alteram de S. Dominico cum quibusdam precibus. Extra Adventum, & Quadragesimam Officium feriale ter, vel quater in Hebdomada omittit, recitans de S. Dominico, de Sanctissimo Sacramento, de Beata Virgine, & de Sancto Titulari Provinciæ. A diebus Paschatis usque ad Trinitatem tribus Psalmis, totidemque Lectionibus nocturnas quotidie vigilias perficit; quod post Octavam Resurrectionis, nonnisi diebus Dominicis usque ad Ascensionem faciunt Præmonstratenses.

XLVII. Agmen claudit Ordo Carmelitarum, qui Breviarium suum Hierosolymitanæ Ecclesiæ ipsissimum esse affirmant. Eorum tamen ritus non discrepat a Dominicanis, hoc dumtaxat excepto, quod diebus Dominicis per annum dicunt ad Primam Psalmum *Confitemini*; In Dominicis item Adventus quinque Psalmos ad Primam, aliis consuetis prætermittunt; Paschatis tempore Antiphonæ *Salve Regina* substituunt *Regina Cœli*; diebus Resurrectionis initio Vesperarum omisso versu *Deus in adjutorium* cantant solemniter novem vicibus *Kyrie eleison*, sicut in Missa: quo ritu utebatur olim Ecclesia Romana; quare Carmelitarum Ritus, vel Dominicano simillimus, vel purus est Romanus, qualis vigebat Sæculo XII.

XLVIII. De Ritu Sacrosanctæ Ecclesiæ Bracharensis, ut & de aliis rebus ad nostras Lusitaniæ Ecclesias attinentibus verba facere consulto omittimus. Siquidem dissertationem omnibus numeris absolutam ab eruditissimo viro illic nobis transmittendam expectamus.

A D

AD CAPUT IX.

GABRIELIS ALBASPINÆI
AURELIANENSIS EPISCOPI

Quæ Festorum dierum Solemnitas a Paschate ad Pentecosten interjecta fuerit.

DISSERTATIO XXIII.

ADmirandam plane, & prope continuam primis illis temporibus, a Paschate ad Pentecosten usque, solennitatem fuisse comperimus, adeo ut *Tertullianus* confirmet dies omnes festos Paganorum, & numero & dignitate, & illustri hilaritatis omnis significatione, nullo negotio superari, si ejus temporis interpositi per se religio, celebritasque spectetur: *excerpe singulas solemnitates nationum, & in ordinem retexe, Pentecosten implere non poterunt*. Ejus solemnitatis non leve, aut contemnendum operæ pretium fuerit causas omnes pervestigare, quas ad solemne Missæ sacrificium, nisi me fallit animus, referendas esse censeo, quod scilicet pari cultu, religione ac cæremonia per totos illos quinquaginta dies, Dominicarum dierum celebritatem æquabat. In eo autem omnis opera actioque fidelium versabatur, ut summa cum animi voluptate, Christi Domini laudes ac præconia fundendis concinendisque hymnis, ac canticis, in cælum efferrentur, crebroque per hos quinquaginta dies, ac quotidianæ sacræ sinaxes viserentur, atque ut diebus dominicis, ita a Paschate ad Pentecosten jejunia Christiani intermitterent, neque in genua procumberent, ut ait *Tertull. nec de geniculis adorare*, eadem immunitate a die Paschæ ad Pentecosten gaudemus; Sed præcipua, ni fallor, ejus solemnitatis & festivitatis ratio fuit, quod toto illo tempore omnes Sacramento Eucharistiæ reficerentur, quam tanto cultu ac veneratione prosequebantur, incredibili gaudio colliquefacti, ut diem illum quo sacro pane vescebantur, festum solemnemque ducerent. Quinquaginta autem illos dies sine ullo labore, ac servili opere, cum summa cessatione (ut apud nos hodieque festi dies agitantur) ab illis fuisse traductos, non est credibile, alioqui agnosci facile quis potuisset Christianus si tandiu operas intermisissent. Ad hæc non pauci Christiani quibus tenues fuissent opes, maximum ea operis intermissione detrimentum capere potuissent. Tertull. lib. de Baptismo, ait, hanc quinquaginta dierum solemnitatem adeo necessariam fuisse, ut Christianis necesse fuerit, tanto dierum intervallo, profusæ illi lætitiæ, & hilaritati, sed sine scelere sese dedisse: cujus rei necessitas non aliunde quam ex Eucharistiæ perceptione oritur. Illud perinde accipiendum est, quod idem auctor asserit, Christianos Dominicis solere diebus lætari magnopere, diemque illum summa religione recolere, ob id maxime quod Sacræ Eucharistiæ participes omnes efficerentur. Nam quod ea causa afferri potest resurrectionis memoriam repræsentari, non id quidem rejicio, cum utraque ratio atque causa ad unam eamdemque rem pertineant. Nam ut Dominicæ quinquaginta illi dies, continua quadam religione traducerentur, præscripta designataque eo tempore fuit communio, qua facta perceptaque Christiani omnes ad istos dies cum Dominico rite & intimo sensu pietatis concelebrandos incitabantur, vel eo magis, quod cum Eucharistia dici proprie possit resurrectionis nostræ pignus, sementisque certissima, ut memoria hujus rei infixa animis Christianorum hæreret, quinquaginta illis Dominicisque item diebus suavissime compellebantur, & cogebantur Christiani singuli Eucharistiam, quod ea, uti dixi, resurrectionis, ceu æternæ vitæ spes explorata esset, sumere.

P. D.

P. D. JOHANNIS MABILLONII
MONACHI BENEDICTINI
De Canonizatione Sanctorum
DISSERTATIO XXIV.

I. Inter alia quæ sæculi decimi religionem probant, illud non prætermittendum, quod ad referenda in Sanctorum Classem nova piorum nomina postulata est Romani Pontificis auctoritas. Scio *Bellarminum*, & alios viros doctos in ea fuisse persuasione, hujusce moris originem ad S. *Suidbertum*, idest ad sæculum VIII. esse revocandam. At cum eorum fundamentum falsis actis, atque litteris innitatur; non ante sæculum X. indubitata ejus rei exempla reperire licet. Sed quia hæc quæstio aliquanti momenti est, eam paullo latius explicare juvat, & quidem historico, non dogmatico illo modo, quo usi sunt *Bellarminus*, & alii post eum in tractando hoc argumento.

II. Atque ut a vocabulo *Canonizationis*, quod jam in vulgarem, ac sollemnem usum venit, dicendi initium faciam, illud minus antiquum est, quam res ipsa, nec ante sæculum XII. inventum, postquam videlicet ad authenticam inter Sanctos relationem summi Pontificis suffragium requisitum est. Hoc quippe vocabulo usus est inter primos *Udalricus* Constantiensis Episcopus in Epistola ad *Callixtum II.* pro canonizatione *Conradi* Episcopi, & aliquanto post *Alexander III.* in Bulla de canonizatione *Eduardi* Angliæ Regis anno 1161. itemque S. *Thomæ* Cantuariensis Archiepiscopi post annos undecim: sed & eodem tempore Petrus Cellensis, & alii auctores, ut mox videbimus. Nominis ratio per se ipsa patet: neque enim aliud est canonizatio, quam in canonem, seu in album Sanctorum relatio.

III. Est autem Canon duplex: alius personarum, alius librorum, qui etiam *canonizati* non raro leguntur, cum in librorum approbatorum, seu authenticorum classem referuntur. Antiquior est hujus vocis usus apud Græcos. Nam apud *Athanasium* τὰ κανονιζόμενα βιβλία legitur, & apud alios. Hujus canonizationis veluti forma, seu quidam effectus erat, cum Œcumenica Concilia inter Missarum sollemnia in ambone, seu pulpito quondam prædicabantur; & in sacris diptychis perlegebantur ab Episcopo, vel ab alio, cui vices suas ipse delegasset: qua de re legesis Notas eximii viri *Henrici Valesii* in *Evagrium* (lib. 4. cap. 11.). Apud Latinos etiam hæc vox transiit, ubi de libris sacris, vel canonica auctoritate approbatum actum est: quo modo *Lituvardus* Vercellensis Episcopus *Notkeri Balbuli sequentias canonizasse* traditur apud *Ekkehardum* Minimum in libro de *Notkeri* vita cap. 16. & *Gerlaci* Eremitæ *grandia volumina* ab *Eugenio* Papa *canonizata*, *& inter scripturas sacras commemorata* leguntur in ejus vita cap. 8. ut eruditissimus *Cangius* adnotavit. In his libris, qui tam sollemni modo approbati erant, quidnam detrahere, aut addere nefas arbitrabantur. Unde Fratribus Minoribus, sub annum 1408. quamdam a regula sua relaxationem petentibus, Papa respondit Regulam S. *Francisci canonizatam se nolle sensu aliquo violare*.

IV. Canon personarum duplex: unus vivorum, alius mortuorum, isque bipartitus, nempe Sanctorum, & aliarum personarum illustrium. Canon Missæ, seu sacra diptycha sanctos: alius canon, seu alia diptycha, promiscua, & minus sacra, ceteros complectebantur. Canonis etiam nomine censenda sunt, tum Kalendaria, tum Martyrologia, in quibus Sanctorum nomina descripta sunt publica auctoritate. Et hoc præcipue modo facta est ab annis sexcentis sanctorum canonizatio, cum scilicet eorum nomina in Sanctorum album relata sunt, facultate concessa, ut publico cultu in Ecclesia honorarentur. Nulli enim

enim ab eo tempore in Missæ canone adscribi meruerunt. Idem ergo est Sanctum canonizari, atque in Sanctorum numerum referri. Id patet ex epistola *Nicolai Anglicani* Monachi ad *Petrum Cellensem* (lib. 9. epist. 9.) in hæc verba: *Sanctus ille* Bernardus, *quem dicis me debita exuere veneratione, & post eum verborum jacula emittere, quondam Sanctorum Catalogo adscriptus, nuper est in Ecclesia canonizatus, & ab humano judicio exemptus*: quod iisdem fere verbis declarat *Alexander* Papa III. in litteris de canonizatione S. *Thomæ* Archiepiscopi Cantuariensis, quem *in capite jejunii*, inquit, *deliberato Fratrum nostrorum consilio canonizavimus, ipsumque decrevimus Sanctorum catalogo adscribendum* anno 1172. Biennio elapso idem *Alexander* in litteris ad Regem Franciæ pro S. *Bernardi* Abbatis canonizatione missis, ait se decrevisse eum *canonizandum*. Paullo post *Lucius III.* scribit *Petro* Abbati Cisterciensi, aliisque, qui eum de *canonizando* piæ memoriæ *Petro* quondam Tarentasiensi Episcopo, sollicitaverant sub annum 1180. Id tandem præstitit *Cælestinus III.* qui jam dictum venerabilem virum de communi Fratrum consilio *canonizavit*, & *canonizatum universæ Ecclesiæ* per sua scripta denuntiavit anno 1191. statuens insuper, ut ejusdem Petri memoria quotannis tertio Idus Septembris, quo *gloriosum corpus ejus de sepulchro levatum* fuerat. Idem Pontifex Bernwardum Hildesheimensem Episcopum anno 1193. *in Catalogo Sanctorum amodo numerandum* decrevit, & *sacratissimum corpus ejus de terræ gremio erigendum, & inter Sanctorum memorias veneratione condigna collocandum*. Sicque *beatus Confessor in Sabbato ante natale Domini sollemniter canonizatur*. Quadriennio ante *Clemens III. Othonem* Babenbergensem Episcopum *canonizatum* declaravit. Deinceps canonizationis vocabulum in promiscuo usu fuit. Sed ante hos omnes *Fredericus* Ænobardus diploma edidit *pro elevatione, & exaltatione* corporis *Caroli M. atque canonizatione*. Hanc elevationem auctoritate *Paschalis* pseudo-pontificis ab Episcopis fieri curavit anno 1165. quo fere tempore Anonymus in prologo de vita Stephani Abbatis Obazinensis, ait, *Stephanum* nondum inter Sanctos *canonizatum fuisse*.

V. Nunc de personis, quibus canonizandi potestas competit, agendum: sed prius distinguenda sunt tria tempora, unum ab exordio Ecclesiæ ad sæculum decimum: alterum a sæculo decimo ad *Alexandrum III.* hujus nominis Pontificem: tertium ab *Alexandro* ad nostrum usque tempus. Primo intervallo hæc facultas maxime Episcopis in sua cuique diœcesi tributa est cum populi suffragio: deinde vero cum Synodi, & Principis consensu. Secundo summi Pontificis auctoritas petita est, ita tamen, ut Episcopi etiam morem pristinum retinerent. Tertio soli Romano Pontifici canonizandi facultas reservata est seclusis Episcopis, sed non Concilio Generali. Istorum omnium probationes inferius venient.

VI. Præterea canonizatio illa generalis, alia particularis dici potest. Hæc ab aliquo Episcopo, seu ab Ecclesia, vel Synodo particulari fiebat: illa ab Œcumenico Concilio, aut a Summo Pontifice sanctum aliquem toti Ecclesiæ declarante. Generalis canonizationis nullum (quod quidem sciam) vestigium apparet ante sæculum decimum. Particularis sola in usu erat, quæ tamen accedente totius Ecclesiæ consensu, & approbatione, generalis evadebat. At quædam generalis communi omnium Ecclesiarum consensu canonizatio facta est sanctorum quorumdam maxime illustrium: qualis est BB. Virginis Deiparæ, & Apostolorum. Quælibet porro Ecclesia particularis descriptum habebat Sanctorum suorum catalogum: donec confirmata Ecclesiæ pace, omnium collectio facta est, primo quidem per *Eusebium*, deinde per quemdam sub nomine Hieronymi, postea per *Bedam*, *Wandelbertum*, *Usuardum*, *Adonem*, *Notkerum*, & alios de quibus in sæculi superioris Præfatione prima diximus: ubi observavimus, Ecclesiam Romanam proprium Martyrologium ante sæculum octavum habuisse.

VII. In primis facta est Martyrum canonizatio; paullo serius Confessorum. Ad illam pertinet *Cypriani* epist. 97. qua Clerum Ecclesiæ suæ admonet, ut dies eorum qui martyrio vitam finiissent, Ecclesiasticis tabulis sedulo adnotarentur, *quo commemorationes eorum*, inquit, *inter memorias Martyrum celebrare possimus*. Non immoror congerendis de prisco Martyrum cultu testimoniis, quæ culvis obvia esse possunt. Non tamen sine de-

lectu

lectu quorumlibet Martyrum cultus inductus est, tum quia hæretici, in primis Montanistæ (Euseb. Lib. 5. cap. 15.) & Donatistæ, Martyres suos & ipsi venditabant: tum quia erratum aliquando in falsis Martyribus subrepere poterat, ut apud *Severum Sulpicium* in libro de Vita S. *Martini*, ubi de illo latrone, in quo Deus non sivit Ecclesiam ludificari: tum quia Episcopi Martyres non satis notos aut probatos inter veros Martyres coli haud patiebantur. Cum enim vulgus quoslibet injuste cæsos pro martyribus aliquando haberet, ut alibi observavimus; maxime intererat vulgi judicium ad censuram Ecclesiæ revocare, ne error demum in superstitionem convalesceret. Quapropter maxime necessarius erat in his delectus. Unde in Romana Ecclesia instituti fuerant a *Clemente* primo septem Notarii, qui acta Martyrum scriptis exciperent. *Fabianus* vero totidem Subdiaconos instituisse fertur, qui res gestas Martyrum a septem illis Notariis scriptas, in ordinem redigerent. Memorabile hoc in argumento est quod de actis Sancti *Vigilii* Episcopi Tridentini, & Martyris legitur in veteri codice mss. quorum actorum exemplum ad Romanum admitteretur. Hæc verba sunt antiqui codicis, quem clarissimus *Obrechtus*, Argentoratensis urbis Advocatus generalis, nobis pro sua humanitate commodavit. *Gesta vero beatissimi Martyris*, UT MORIS ERAT, *urbis Romæ Episcopo transmissa sunt, ut sacris Martyrum memorialibus inderetur. Qua suscepta venerabilis Papa legens, cum omni veneratione suscepit*. In istorum fine actorum sic legimus. *Passus est autem Sanctus* Vigilius *Episcopus 6. Kal. Julias, qui egit episcopatum in urbe* Tridentina 12. *annos* Stilicone *consule*. Stilico anno 400. consulatum gerere cœpit. Quo tempore acta hæc, quæ bonæ notæ videntur, scripta sint, non omnino liquet. Codex membraneus superat annos septingentos: ac proinde sæculo v., vel certe non multo post, acta Martyrum, saltem ex Italia, ad Romanum Pontificem ex more mittebantur, ut vel ab eo auctoritatem acciperent, vel ut in Romano scrinio asservarentur, vel denique ut in sacris Romanæ Ecclesiæ diptychis Martyres locum obtinerent. Primum colligimus ex superioribus verbis, ubi Papa S. *Vigilii* acta *legisse*, & *cum omni veneratione suscepisse* perhibetur. Alterum vero ex his quæ subdit actorum scriptor, nempe eo tempore, quo *gens Alamannorum* Italiam *crudeli* gladio vastabat, Papam Imperatori auctorem fuisse, ut beati *Vigilii gestam* (ita loquebantur) vexillo impositam contra hostes præferri curaret: quo facto, barbaris in fugam conjectis, postea Cæsarem *gestam beatissimi Martyris* Romam retulisse, & cum Papa *arcæ* recondidisse.

VIII. Etsi vero acta Martyrum cum tanto honore susciperet Ecclesia Romana, nihilominus ea publice legi, ex antiqua consuetudine vetat decretum Gelasii Papæ in Concilio Romano, quod decretum codices quidam *Hormisdæ* tribuunt. In illo Decreto Pontifex suscipit quidem *gesta Sanctorum Martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confessionum triumphis irradiant*, sed mox hæc subdit. *Quis ita esse Catholicorum dubitet, & majora eos in agonibus fuisse perpessos, nec suis viribus, sed gratia Dei, & adjutorio universa tolerasse? Sed ideo secundum* ANTIQUAM *consuetudinem singulari cautela in S. Romana Ecclesia non leguntur, quia, & eorum qui conscripsere, nomina penitus ignorantur, & ab infidelibus aut idiotis superflua aut minus apta, quam rei ordo fuerit, scripta putantur*. Mirum videri posset, si passiones Martyrum quorumcumque in Ecclesia Romana lectæ non fuerint: cum, etiamsi quædam dubiæ fidei essent, aliæ tamen auctoritatem præ se ferrent, utpote ex actis publicis excerptæ etsi incerto aliquando auctore. Verum fortasse suspecta erant Romanis etiam hæc acta, quod ab *infidelibus* scripta essent. Hanc Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, quæ *antiqua* in *Gelasii* Decreto vocatur, impugnare videtur gravis & vetus auctor, qui passionem beatorum Cantianorum litteris mandavit, uti exstat in prædicto codice Obrechtino, sive is auctor Maximus Taurinensis Episcopus fuerit, seu quivis alius. Passio incipit ab his verbis. *Omnia quæ a Sanctis gesta sunt, vel geruntur, si quis voluerit studiose perquirere, & sibi & plurimis ædificationis exhibet fructum*. Et post pauca. *Scribimus ut in gestis invenimus, quid egerint, quid locuti fuerint, quid passi sint Sancti. Ostenditis vos omnes esse Catholicos, qui victoriæ Christi libenter legitis, libenter auditis. Interrogo vos, qui ista inter apocryphas litras exulanda censetis: per quos constat Ca-*

non

non Scripturarum omnium divinarum? Numquid per eos qui pro canone occidi magis optaverunt, quam vinci? Quid ergo tenuerunt Martyres? Fidem rectam, quæ sacris voluminibus certo librorum numero continetur. Agunt illis gratias apices sacratissimi, qui per eorum perseverantiam perseverant. Et ideo volunt eorum gesta conscribi, ut in conspectu Dei & hominum semper laudentur Sancti, qui in conspectu incredulorum pro eorum defensione tormenta immania pertulerunt. Nihil præter Scripturas canonicas recipientes, ista studiose conscripsimus, ostendentes dogma catholicum, per catholicos Martyres custoditum. Exemplum posteris damus, ædificationem credentibus tradimus, artem belli Christi militibus demonstramus. Constat eos nolle pugnare, si necesse sit, qui nolunt legere pugnatores. Imperent silentium Infidelibus, spectent pugiles diabolicos, quia athletas Domini spectare contemnunt. Nos Divinas virtutes loquimur, scribimus, prædicamus. Hæc fuse retulimus, tum ut genius auctoris cognitus fiat, tum ut intelligatur, alium in aliis (V. Conc. Carthag. 3. c. 13.) ecclesiis, quam in Romana usum obtinuisse ut acta Martyrum publice legerentur, & prædicarentur: quorum tamen nomina, si non acta ipsa Ecclesiæ Romanæ ex *Adonis* Martyrologio discimus. Quicquid sit, negari non potest magnam fuisse in recipiendis Martyrum actis cautionem in Ecclesia Romana, ut ex dictis, & ex *Gelasii* decreto manifestum est.

IX. Magnam etiam cautionem adhibebant Episcopi etiam aliarum regionum inter sese: immo etiam Fideles ipsi, aliquem pro Martyre coli vix ferebant, nisi acta martyrium indubitatę contestarentur. Hinc est quod *Lucilla* matrona a *Cæciliano* tum archidiacono correpta est, *quæ ante spiritualem cibum & potum, os nescio cujus Martyris, si tamen Martyris, libare dicebatur: tum præponeret calici salutari os nescio cujus hominis mortui, etsi martyris, sed* NECDUM VINDICATI, apud Ortatum in libro 1. Et in collatione Carthaginiensi *Mensurius* Carthaginiensis antistes, cum Fideles nonnulli, persecutionibus sponte se offerentes, necati essent, *ab eis honorandis prohibuit Christianos Vindicatos*, ergo volebant martyres, id est a Episcopis agnitos & approbatos. Quamquam apud *Cyprianum* in libro de lapsis, *vindicatus* Martyr idem est atque mortuus, & de sua jam corona securus. „ Memoratu dignum est, „ quod *Cyrillo* Jerosolymitano contigit occa- „ sione *Ammonii* monachi, quem cum sedi- „ tionis in *Orestem* Præfectum apud Alexan- „ driam a monachis ipsius *Cyrilli* causa exci- „ tatæ conscius, ob idque ad mortem usque „ suppliciis Præfecti jussu excruciatus esset; „ mutato nomine *Thaumasium*, immo & *Mar-* „ *tyrem* vocari jussit, corpore ejus in eccle- „ sia deposito. Sed qui modestiores erant ex „ ipsis etiam Christianis, hoc *Cyrilli* studium „ in Ammonium non probarunt, compertum „ habentes, hunc temeritatis suæ pœnas de- „ disse. Quamobrem & *Cyrillus* ipse hujus rei memoriam paullatim silentio obliteravit. Hæc fusius apud *Socratem* (lib. 7. cap. 14). *Martinus* Turonensis Episcopus (Vitæ c. 8.) suspectum habens cultum, qui falso cuidam Martyri impendebatur, *ab his qui majores natu erant Presbyteris vel clericis flagitabat nomen sibi martyris & tempora passionis ostendi, grandi se scrupulo permoveri* testatus, *quod nihil certi constans sibi majorum memoria tradidisset*. Itaque oratione adhibita, falsi martyris larvam detexit. Eadem ratione sancto *Patroclo* martyri Tricassino, tametsi miraculis corruscanti, *loci homines parvum exhibebant famulatum, quod historia passionis ejus non haberetur in promptu*, teste *Gregorio* (lib. 1. de glor. mart. c. 64. Vide etiam acta S. *Gerardi* Abb. Bromens. pag. 261.) Turonensi Episcopo. *Mos namque est hominum rusticorum*, addit ille, *ut Sanctos Dei, quorum agones relegunt*, attentius venerarentur. Et hæc quidem cautio nostro tempore quibusdam in locis fortasse necessaria esset, in quibus honorantur pro martyribus aut sanctis nonnulli, quorum vita penitus ignoratur, nec ab Ecclesia universa auctoritatem eorum cultus accepit. Observatione digna est hac in re *Gregorii* Lingoniensis Episcopi diligentia & religio, qui cum videret sanctum *Benignum* (ibid. cap. 51.) martyrem Divionensem *in magno sarcophago* conditum fuisse; putabat cum aliis, *ibi aliquem positum fuisse gentilem*. Eo tamen rustici convenientes *vota dissolvebant*, & multa beneficia impetrabant. His *nullo modo credebat* Gregorius, *sed magis ne ibidem adorarent, fortiter testabatur*: donec tandem veritatis revelatione factus est certior; & a quibusdam in Italiam abeunti-

bus *historiam adlatam beatus confessor accepit*. Lege factum quod in eadem urbe accidit, a nobis relatum in superioris tomi pag. 328. Huc spectat quod de sancto *Martiale* Lemovicensium Apostolo memoriæ proditum est in Concilio Lemovicensi anni *1031*. nempe Anglos quosdam, cum S. *Martialem* in Litaniis & Martyrologiis cœnobii Cantuariensis Apostoli titulo donatum animadvertissent, non reperto libro de ejus actis, hac de re apud Patrem monasterii expostulant, nempe quod *Martialem* diceret Apostolum, cum ejus Acta penes se non haberet. Magna vero discretione prædita est *Gregorii* Magni (l. 12. epist. 31.) responsio ad *Augustinum* Anglorum Apostolum, quam hoc loco adscribere juvat. Petierat Augustinus, ut reliquiæ Sancti *Sixti* martyris sibi transmitterentur, quæ in quadam ecclesia recondi possent, ubi corpus cujusdam S. *Sixti*, non satis sibi noti, asservari dicebatur. Respondit in hunc modum *Gregorius* post interrogationem 9. *Fecimus quod petisti, quatenus populus, qui in loco quondam S.* Sixti *martyris corpus dixerunt venerari (quod tuæ fraternitati nec verum, nec veraciter sanctum videtur) certa sanctissimi, & probatissimi Martyris beneficia suscipiens colere incerta martyris esse creditur, nullis illic miraculis coruscat: & neque aliqui de antiquioribus existunt, qui se a parentibus passionis ejus ordinem audisse fateantur: ita reliquiæ, quas petisti, scorsim condendæ sunt, ut locus, in quo præfatum corpus jacet, modis omnibus obstruatur, nec permittatur populus certum deserere, & incertum venerari*. Utinam hanc religionem, & prudentiam Episcopi in suis parochis semper observassent.

X. Præclara est in hanc rem Concilii Carthaginiensis constitutio apud *Dionysium* Exiguum in cap. 80. *Item placuit, ut altaria, quæ passim per agros, & vias, tamquam memoriæ Martyrum, constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiæ Martyrum conditæ probantur, ab Episcopis, qui eisdem locis præsunt, si fieri potest, evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non finitur; plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequenteut: ut qui recte sapiunt, nulla ibi superstitione devincti teneantur. Et omnino nulla memoria martyrum probabiliter acceptetur, nisi ubi corpus aut aliquæ reliquiæ sunt, aut origo alicujus babitationis vel possessionis, vel passionis fidelissima origine traditur. Nam quæ per somnia, & per inanes revelationes quorumlibet hominum ubicumque constituuntur altaria, omni modo reprobentur*. Adde Concilii Eliberitani can. 60.

XI. Ex illis denique qui *innocenter* occisi sunt, quosdam *non humana conjectura, sed Divina ratio martyres consecravit*, ut loquitur *Willelmus* (l. 2. de Regib. c. 13. fol. 49.) Malmesburiensis. Hos inter merito censendi sunt *Leodegarius Æduensis*, & *Thomas* Cantuariensis Pontifices, aliique nonnulli. At merito explosum est ab Ecclesia Orientali *Nicephori Phocæ* decretum, quo sancierat, ut milites, qui in bello occubuissent, eodem honore afficerentur ac martyres, testante *Curopalate* & post eum *Balsamone*. Sic quosdam (Idem lib. 2. de Pontif. cap. 5. fol. 145.) *irruentibus latrunculis cæsos in Martyres credula consecravit antiquitas*: cujus rei multa exempla (Sec. 4. *Bened.* tom. 2. pag. 512. & seq.) suppetunt. Præclare ad hunc locum *Optatus* Mileviranus in lib. 3. *Quare debetis intendere, ne temerarium sit eos Martyres appellare, qui Christianorum nullum senserint bellum*.

XII. Ut Martyribus, sic etiam Confessoribus honos publico cultu delatus ab Ecclesia est. Id fieri cœptum sæculo IV., quo tempore S. *Antonius* sepulturam suam ignoto loco parari jussit, *ne* Pergamius (*Hieron.* in Vita S. *Hilarion.*) *qui in iis locis ditissimus erat, martyrium*, idest ædiculam sacram, super tumulum suum *fabricaret*. Ex quo intelligitur eum ritum jam occœpisse. *Hilarion* ejus discipulus, dum in Cypro versaretur, ait *Sozomenus* „ (lib. 3. cap. 13.) forte obiit mortem: a cujus insulæ indigenis tumulo conditus est, ac magno in honore ac veneratione habitus. Postea vero *Hesichas* ipsius discipulus reliquias illius clam abreptas deportavit in Palæstinam, inque suo monasterio sepelivit: quo ex tempore dies festus maxima hominum frequentia, & summo splendore quotannis ab indigenis celebratus est. Addit *Sozomenus*, Palæstinis id in more positum fuisse bonos ac pios viros, qui apud ipsos venerint, eo honoris genere afficere: quod quidem erga *Abrilium*, *Anthedonium*, *Alexionem*, & *Alaphionem* monachos, qui exemplis, & verbis suis gentem illam ad Christianam religio-

„ gionem adduxerant, declaraverint. Sub „ idem tempus *Nilammon* perfectæ vitæ monachus, cum a *Theophilo* Alexandrino Gerarum Episcopatum suscipere cogeretur, „ impetratis unius diei induciis, in oratione „ Spiritum Deo reddidit: cujus corpus involutum, ait *Socrates* (lib. 8. cap. 10.), quibus oportebat, publica sepultura dignati „ sunt, ac templum super illius sepulchrum „ (quod *martyrium Hieronymus* in vita S. „ Hilarionis appellat) indigenæ construxerunt, & magna cum sollemnitate adhuc „ diem mortis ejus celebrant. Hæc quidem „ sæculo IV. At in sequenti magnopere auctus „ est confessorum cultus, auctore *Theodorito*, „ apud quem *Marcianus* (Hist. relig. cap. 3.), „ cui multi oratoria variis in locis ædificarunt; *Theodosius* Antiochenus (cap. 10.) „ itidem monachus in æde sanctorum martyrum depositus, eademque ipsa, qua divinus „ ac beatus *Aphraates*, arca conditus; *Macedonius* (cap. 13.) etiam, & *Maro* (ibid.) „ monachi piissimi consimili honore affecti „ sunt. Ita res in Oriente sic habebant, dum Occidentales *Martinum*, & *Hilarium* Episcopos, aliosque præcipuæ sanctitatis confessores venerabantur. In Africana tamen Ecclesia paucis admodum confessoribus is honos tribuebatur sæculo V. ut colligitur ex Kalendario Carthaginiensis ecclesiæ, quod in tertio Analectorum tomo vulgatum est. In Missali Mozarabum oblatio pro Missa fiebat pro *spiritibus pausantium* Confessorum, paullo secius quam pro Martyribus, quorum commemoratio fiebat. Eodem tamen modo ante annos octingentos Confessores quidam insigniores, *Martinus*, *Augustinus*, *Gregorius*, *Benedictus*, & alii similes celebrabantur: sed postea solis Martyribus hic honor relictus est, tametsi defunctis sua etiam servata commemoratio. Verum apud *Augustinum* (de virginitat. cap. 45.), *notum est quo loco Martyres*, *& quo defunctæ sanctimoniales ad altaris sacramenta recitentur*: nempe *eo loco recitantur ad altare Dei*, ut (idem serm. 17. de verbis Apostol.) alibi dicit, *ubi* non pro ipsis oratur sicut pro ceteris defunctis. Alia enim erant diptycha sanctorum, alia Fidelium, de cælesti Hierarchia cap. 3. Merito itaque in synodo Atrebatensi (Spicil. tom. 13. pag. 47.) damnati sunt quidam hæretici; asserentes solis Apostolis & Martyribus venerationem ab Ecclesia impendendam. Etsi enim Confessores *non senserint gladium*, *tamen per vitæ meritum Deo digno martyrio non privantur*: *quia martyrium non solum effusione sanguinis*, *sed abstinentia peccatorum perficitur*: *& ipsi gloria Martyrum non carent*: *quia & voto*, *& virtute*, *& potuerunt esse Martyres & voluerunt*.

XIII. Hunc honorem sive Martyribus, sive Confessoribus tribuere Episcoporum erat (ut *Bellarminus* ipse agnoscit) in sua cujusque Ecclesia. Id vero fieri tum communi populi consensu, tum erectione altaris, perspicua jam loca retulimus ex *Socrate*, *Sozomeno*, & *Theodorito*: quibus fidem facit *Ammianus Marcellinus* (lib. 22. cap. 11.), tametsi profanus. *Dilaniata*, inquit, *cadavera peremptorum camellis imposita vexit ad litus* gentilium multitudo, *iisdemque subdito igne crematis*, *cineres projecit in mare* nempe Draconitii & Diodori, *id metuens*, *ut clamabat*, *ne collectis supremis ædes eis construerentur ut reliquis*, *quia deviare religione compulsi pertulere cruciabiles pœnas ad usque gloriosam mortem intemerata fide progressi*, *& nunc Martyres appellantur*. Hinc apud eumdem auctorem (ibid.) basilicæ Christianorum a gentilibus *sepulcra* dictæ sunt. Atque ob eam fortasse rationem cautum est (Greg. M. lib. 2. Epist. 9. Ind. 10.), ne iis in locis, in quibus dubium esset aliquos non sanctos fuisse sepultos, oratoria construerentur, ne videlicet inter sanctos ejusmodi homines colerentur: & *Gregorius* M. (lib. 1. epist. 52.) permittit Sanctæ *Agathæ* reliquias in Ecclesia quadam collocari, *dummodo nullum corpus ibi constet humatum*. *Leo* Marsicanus in Chronico Cassinensi (lib. cap. 57.) testis est, oratorium fuisse constructum supra corpus Landenolfi Principis, qui innocens trucidatus fuerat, & miraculis coruscare dicebatur. At vero cum in una eademque Ecclesia diversa sanctorum corpora humata essent, singula singulis erecta sunt altaria, ut suus cuique honor competeret. Tredecim in una Ecclesia erant *Gregorii* M. (lib. 5. epist. 50.) ætate. Denique falso illi martyri apud *Severum Sulpicium* in vita S. *Martini*, *altare a superioribus Episcopis constitutum habebatur*: quod S. *Mayolo* Abbati Cluniacensi paullo post ejus mortem, atque S. *Romualdo post quinquennium ab ejus obitu* concessum est, testante

Petro Damiani. Ritum describit *Prudentius* de S. *Vincentio* ita canens:

Sed mox subactis hostibus
Jam pace cunctis reddita;
Altare quietem debitam
Præstat beatis ossibus.
Subjecta nam Sacrario,
Imamque ad aram condita
Cælestis auram muneris
Perfusa subtus hauriunt.

Ejusmodi altarium seu oratoriorum erectionem consequebatur festivitas in honorem sanctorum ab Episcopis instituta, de quibus *Tertullianus* in libro de corona militis cap. 3. *Cyprianus* in epist. 34. & 37. *Eusebius* lib. 4. cap. 14. & alii. Confer observationes hac de re nostras in Præfatione (sæc. 2. n. 44. & seq.) ubi Martyres in cœmeteriis, priusquam oratoria condere liceret, sepultos & cultos fuisse demonstratur. Ibidem etiam animadvertere licet Sanctorum tumulos, ædiculis superstructis, quas *ciboria*, *fiedas* & *tepas* appellabant: quo in genere insignis fuit *Epiphanii* Ticinensis Episcopi tumulus, a vetusto auctore descriptus in hunc modum (*Brovver.* Sidera Germ. tom. 2. p. 78.) *Primo Sancti Patris sepulcrum sollerti diligentia usquequaque perlustrantes, vident quod hypogeo specu ad quinque pedes sarcophagus, ut post claruit, infossus, desuper marmore fulciebatur, quadrato insuper adhuc muro extracto. Columna quoque nihilominus marmorea, altaris vice ejus honori dicata simul & nomini, caput versus stabat erecta, basis parte sarcophagum occupans, ut geminam præstaret gratiam, decorem scilicet, & munimen.* Ita Sancti *Epiphanii* sepulchrum sæculo x. se habebat Ticini, quo tempore ejus corpus Hildenesheimum translatum memoratur, *Othone* Magno imperante.

XIV. Ad elevationem corporum quod attinet, non tam antiqua est ejus institutio ad canonizationem, quin & ritus diversus. Sanctorum tumulos ornari primum mos erat. Cum vero ad elevationes ventum est, non in summum locum, sed super pavimentum erecti sunt loculi sanctorum. Id de Sanctis *Agricola* & *Vitale* apud Bononiam Italiæ urbem crucifixis tradit *Gregorius* Turonensis Episcopus, *quorum sepulcra super terram sunt collocata.*

Ita etiam Lindisfarnenses corpus Sancti *Cutbberti* Episcopi e tumulo efferre volentes, rem ad *Eadbertum* Antistitem referunt, isque annuit eo pacto, ut sacra ejus ossa in novo recondita loculo, in eodem quidem loco, sed supra pavimentum dignæ venerationis gratia locarent, teste *Beda* (lib. 4. cap. 30.). Huc spectant quæ ad vitam Sancti *Othmari* (sæc. 3. part. 2. pag. 161.) adnotavimus in Præfatione sæculi III. ubi hoc argumentum fuse tractatum est. Aliorum corpora extra ecclesiam sepulta, novis induta vestibus in ecclesiam inferebant, & novo tumulo ad eum modum recondebant, ut de sancta *Ethildrita* idem auctor (lib. 4. cap. 19.) memorat. Alia exempla retulimus alias. Translationibus de loco in locum, ne causa nundinationis id fieri contingeret, occurrit *Carolus* Magnus condito Capitulari ad annum 801. de sanctis noviter inventis, ut *nisi Episcopo probante* minime colerentur salva de hoc & de omnibus ecclesiis canonica auctoritate. Et Concilium Moguntinum anni 813. in canone 15. *Deinceps vero corpora sanctorum de loco ad locum nullus præsumat transferre sine consilio Principis vel Episcoporum & sanctæ Synodi licentia.* Id observatum in translatione corporis sancti *Hucberti*, ex urbe Leodico in monasterium Andaginense translati (sæc. 4. part. 1. pag. 296.) *Adalbaldi* Coloniensis Archiepiscopi permissu, annuente *Ludovico* Augusto, qui rem ad Patres Aquisgrani tunc congregatos retulit. Hæc anno 825. contigere. Ante biennium sancti *Ursmari* Abbatis Laubiensis *elevatio facta est jussu & permissu ejus, qui tum erat Cameracensis Episcopus*, scilicet Halitgratii: *expletaque elevatione, diem illum festivum duxere*, ait *Folquinus* in Chronico Laubiensi (Spicil. tom. 6. p. 554.), *& posteris celebrem esse sanxere*. Eodem fere tempore, idest anno 828. *consulto* Stephano *reverentissimo Tarvennensis Ecclesiæ Episcopo*, elatum est corpus S. *Folquini* (sæc. 4. part. 1. pag. 629.) ejusdem sedis Antistitis; *elevatisque sancti corporis membris, in loco tumuli altare constructo diem illam omnibus cantibus, & gaudiis duxere festivam*. Et anno 865. Sancti *Othmari* Abbatis elevatio, annuente *Salomone* (sæc. 3. part. 2. pag. 164.) Episcopo Constantiensi & Synodo facta est. Denique sub ann. 950. referente *Balderico* (lib. 1. cap. 35.) in Chronico Cameracensi, cum Ha-

Hadulfi Episcopi sanctitas multis portentis ostensa esset, ædituus *Engrammo* Episcopo rem propalavit: *qui testem idoneum animadvertens, sanctum corpus levavit, & verbo facto ad populum beati* Hadulfi *in numero Sanctorum notificavit*.

XV. Ab eo tempore Romani Pontificis auctoritas ad religiosa ejusmodi facta requiri cœpit a nonnullis: sed ita tamen, ut Episcopi, præsertim metropolitani, aliis in locis antiquam hac in re facultatem retinerent. Scio *Bellarminum* & alios id altius referre, nempe ad Pontificatum *Leonis III.* qui Sanctum *Suidbertum* Episcopum regnante *Carolo* Magno sanctorum catalogo adscripsisse fertur. Editæ sunt apud *Surium* Litteræ tum Rixfridi Trajectensis ad Rhenum Episcopi ad *Ludg um* Monasteriensem, petentis, *ut modum & ordinem elevationis & Canonizationis* istius scriptis mandaret: tum ipsius *Ludgeri* id ipsum exsequentis. Verum has litteras ficticias esse demonstravimus in sæculo 3. (part. 1. p. 243.). Non majoris momenti esse videtur S. *Albani* martyris canonizatio, quæ ab *Hadriano* Papa anno 794. per *Offam* Merciorum Regem obtenta dicitur apud *Spelmannum* (to. 1. Concil. pag. 309.): tum quia longe ante illud tempus *Albanus* pro sancto martyre habebatur, teste *Beda*: tum quia hæc narratio nullo legitimo innititur testimonio, immo (ut quidem videtur) falso. Nam in libro de vita *Offæ* secundi apud *Matthæum* (pag. 18. col. 2.) Parisium, *Offa* dicitur convenisse Pontificem, non ad sanctum *Albanum* inter sanctos referendum; sed ad *canonizandum* & privilegiandum ejus monasterium *auctoritate Romani* Pontificis. Vero propius accedit id, quod *Ekkehardus* de beato *Othmaro* Abbate scribit, eum auctoritate Romani Pontificis *in sanctum levatum* fuisse. Quamquam hunc auctorem habita ratione sui temporis, nimirum sæculi 11. quo Romani Pontificis suffragium in levandis sanctorum corporibus requiri solebat, locutum fuisse inde colligitur, quod Iso monachus, hujus elevationis oculatus, & accuratus scriptor, eam a Salomone Constantiensi Episcopo factam memoret, nulla Romani Pontificis mentione facta, ut suo loco (sæc. 3. part. 2. pag. 153. & 164.) monuimus. Nec refero istuc testimonium *Egilvvardi* (ibid. pag. 117.) monachi de translatione S. *Burchardi* Episcopi Herbipolensis cum consensu *Benedicti VI.* & Imperatoris ab *Ugone* Episcopo facta, quoniam non ad canonizationem, sed ad translationem proprie pertinet.

XVI. Primum itaque indubitatæ fidei monumentum de solemni per Romanum Pontificem canonizatione invenimus diploma *Joannis XV.* qui in frequenti Episcoporum conventu, ad preces *Liutolfi* Episcopi Augustani, Udalricum ejusdem Ecclesiæ Episcopum in Sanctorum album retulit anno 995. Has Joannis litteras damus integras in fine vitæ Sancti Udalrici sed fragmentum huc adducere juvat ad probandam canonizationis formam: *Cum conventus esset factus in palatio Lateranensi pridie Kalendas Februarias residente* Joanne *Sanctissimo Papa cum Episcopis, & Presbyteris adstantibus Diaconibus & cuncto Clero, surgens reverendissimus* Liutolfus Augustæ *Episcopus inquit: Domine sanctissime Præsul, si vobis placet & omnibus Episcopis & Presbyteris hic residentibus libellus, quem præ manibus habet, coram vobis legatur de vita & miraculis venerabilis* Udalrici, *sanctæ Ecclesiæ dudum Episcopi, & quid libitum fuerit vobis decernatur*. Iis perlectis sanxit Pontifex, *quatenus memoria* Udalrici *jam præfati Venerabilis Episcopi, divino cultui dicata exsistat & in laudibus Dei diutissime persolvendis semper valeat proficere*. Id vero a *Luitolfo* ea ratione factum existimamus ut S. *Udalrici* cultus, quem ipse in sola Augustensi ecclesia instituere poterat, latius propagaretur auctoritate Romani Pontificis: quod alii postea in religionem verterunt.

XVII. In Gallia quidem *Richardus* Corbejæ Abbas, *missis ad* Joannem xx. legatis, ut scribit *Gerardus*, *Adalbardi* Abbatis elevationem fieri impetravit anno 1020. quod etiam de *Paschasio Radberto* concessum est anno 1073. In Alamannia vero *Nortpertus* Abbas ad sanctum *Gallum*, *adminiculante* Henrico *Imperatore & conjuge ejus* Agnete, *hoc obtinuit apud dominum Apostolicum*, Clementem *secundum*, *recitata vita beatæ* Wiboradæ *ejusque miraculis*, *de tandiu neglecta re ab ipso Papa redargutus*, *quatenus ipsam, præeunte* Theodorico *Constantiensi Episcopo canonizaret; & pro sancta haberi præciperet, & anniversarium ipsius diem sollemnizandum institueret*, ut scribit *Burchardus* monachus in cap. 6. Sub hæc *Leo IX.* anno 1053. *Gerardum* Tulli Leucorum Episcopum Sanctis adnume-

numerari præcepit *annuente ac laudante synodo Lateranensi*, decernens, ut ex hoc sanctus haberetur, coleretur que 9. Kalendas. Majas tam Tulli Leucorum, quam ubique terrarum, sicut ceteri Sancti. Litteras pontificias habes ad calcem hujus libri. *Wolfangum* item Ratisponensem Antistitem eodem honore decoravit idem Pontifex; cujus item permissu elevatum est corpus sancti *Bertini*, tametsi inter sanctos jam honorati ut in sæculo 3. Benedictino (part. 1. pag. 147.) legitur.

XVIII. Successit canonizatio *Petri* Anagniensis Episcopi per *Paschalem II.* qui compertis ejus pie factis atque miraculis per Brunonem Signiensem, ejusdem (*Baron.* ad ann. 1705.) *natalem tertio nonas Augusti sanctorum Catalogo congrue celebrem* recoli mandavit anno 1105. Post 15. annos *Udalricus* Constantiensis Episcopus vitam cum miraculis S. *Conradi* ejusdem sedis Episcopi litteris mandavit præmissa epistola ad *Callixtum II.* in qua dicit se pro ejusdem Conradi *Gloria*, *ut moris est ecclesiarum*, *canonizanda*, Sedem Apostolicam crebris interpellasse litteris, idque tandem responsi accepisse: Vitam *ejus in Concilio generali recitandam: testes insuper signorum quæ per eum fiebant seu facta sunt, adhibendos*: quod ipse hoc libro præstiterit. Ubi observandum quod dicit de more jam recepto consulendi Sedem Apostolicam super Sanctorum canonizatione, & de examine quod hac de re in Conciliis generalibus fieri deberet: quod totidem verbis repetit *Eugenius III.* infra. Postea *Innocentius II.* anno 1134. *Hugonem* Gratianopolitanum (Bolland. tom. 1. April. pag. 35.) *cognita vita ejus & auditis quæ per eum fiebant miraculis*, *Archiepiscoporum*, *Episcoporum & Cardinalium atque aliorum communicato consilio inter sanctos & electos honorari præcepit*, *& diem assumptionis ejus solemniter celebrari*. Idem Pontifex *audita vitæ laudabili beati* Sturmii (sæc. 3. Bened. part. 2. pag. 285.) *Abbatis Fuldensis*, *cognitis etiam ex parte miraculis* ejus, *attestatione episcoporum*, *qui de partibus Teutonicis advenerant in plenaria synodo apud* Lateranum *congregata*, *communicato Consilio Patriarcharum*, *Archiepiscoporum*, *Episcoporum*, *atque Albatum*, *eumdem beatum virum inter sanctos & electos honorari præcepit*, *& diem depositionis ejus cum gaudio sollemniter celebrari* anno 1139. De *Henrico I.* Imperatore exstant apud *Gretserum Eugenii III.* litteræ qui Canonicorum Bambergensium (de divis Bamberg. pag. 63.) petitionibus (*tametsi hujusmodi petitio nisi* IN GENERALIBUS CONCILIIS *admitti non soleret*) *auctoritate tamen* S. R. E. *acquiescens*, *Archiepiscoporum & Episcoporum*, *qui præsentes aderant*, *communicato consilio*, Henrici *memoriam inter sanctos fieri & anniversarium ipsius diem sollemniter celebrari constituit* anno 1152. Hæ sunt insigniores canonizationes a Romanis Pontificibus factæ ante *Alexandrum III.* qui earum potestatem sibi suisque successoribus reservavit primus, & post eum *Innocentius III.* quo ex tempore ab Episcopis nulla celebrata legitur.

XIX. Per illud autem intervallum temporis nempe a sæculo x. quo Pontifices Romani suam in sanctis canonizandis auctoritatem interposuere ad *Alexandrum III.* nihilominus Metropolitani antiquum morem quodammodo retinuerunt, tum annuendo simul cum Papa sanctorum elevationi & canonizationi, tum etiam sola sua auctoritate utrumque pro sua ecclesia præstando. Unde Invento corpore Sancti *Bertini*, cum Bovo (sæc. 3. part. 1. pag. 154.) Abbas Sithiensis consulto proprio Episcopo, de hac inventione, & de scribendo super ea libello certiorem fecisset Widonem Remensem Antistitem, is mandavit, ut cum hæc descripta essent, sibi referrentur; iisque relatis præcepit, ut (ibid. pag. 163.) sancti *Bertini* corpus levaretur, ubi *Leo IX.* annuerat. Idem contigisse puto erga Sanctum *Angilbertum*, cujus vita & miracula (sæc. 4. part. 1. pag. 123. & 130.) ab *Anschero* Abbate ad *Radulfum* Remorum Antistitem directa sunt. Quid actum sit in elevatione corporis S. *Quidlerti* fundatoris Gemblacensis docet relatio a nobis edita (hic pag. 311.) suo loco, nempe anno 1099. *Sigebertus* monachus, obtenta Abbatis sui facultate, rem ad Otbertum Leodicensem Episcopum refert. Deinde ab Henrico *Archidiacono causa defertur Friderico Coloniensium Archiepiscopo*, *qui in Synodo generali* negotio discusso, tandem postulatis annuit: ubi *Synodi Generalis* nomine intelligitur conventus præcipuorum Ecclesiæ Coloniensis Sacerdotum, aut ejus suffraganeorum. Insignes vero præ ceteris sunt litteræ *Ugonis* Archiepiscopi Rothomagensis de elevatione S. *Gualterii* Abbatis Pontisarensis

auc-

anno 1153. datæ, in quibus Archiepiscopus commemorat, *invitantibus, immo & cogentibus miraculis missa super hoc legatione, & assensu magnifici Remorum Archiepiscopi Samsonis, & aliquorum Galliæ Pontificum, Theobaldo* Episcopo Parisiensi ejusque æquivoco Silvanectensi præsentibus, S. *Gualterii* reliquias a se levatas & translatas fuisse, concessis insuper indulgentiis in eorum gratiam, *qui ipsius beati* Gualterii *beneficia implorarent.* Apposite ad hunc locum *Gerardus* Episcopus Cameracensis in Synodo Atrebatensi ad ann. 1025, cap. 2. ubi relato *Martini* facto in falsum martyrem hæc subdit: *In talibus igitur locis, si quid huic simile evenerit, de quo majorum memoria nihil certum ferat, interdicant sanctificationes, ne ritu* (sic legendus hic locus mendosus in editis) *gentilium fana idolorum antiquitus constructa pro sacris venerentur; neve sepultis temere divina solvantur nisi per provincialem Episcopum vita sepulti examinetur, si secundum Evangelium Christi fuit.*

XX. Itaque a sæculo x. inquisitio de piorum meritis & miraculis facta est tum per Romanos Pontifices, tum per Episcopos, & Archiepiscopos, & visis scriptis datum diploma pontificium vel episcopale ad eorum sanctitatem sollemni modo declarandam. Jam vero *Alexander III.* id tamquam unam ex majoribus causis ad Romanum Pontificem pertinere edixit. Is pios complures vita functos hoc honoris titulo affecit, *Eduardum* Angliæ Regem anno 1161. itemque Theobaldum eremitam *Vincentium; Thomam* Cantuariensem Episcopum anno 1172. & post biennium Bernardum Abbatem Clarævallensem, qui primus Cistercienſium sollemni hoc more in Sanctorum album relatus est.

Ab eo tempore certi ritus ad eam celebritatem adhibiti sunt: quorum specimen in canonizatione *Bernvvardi* Episcopi Hildeneshelmensis (*Brovver*, Sidera German. pag. 57. & seqq.) legere licet. Alia formula recentior exstat apud *Spelmannum* in tom. 2. Angliæ Conciliorum (pag. 713. & apud *Jacob.* de Grassiis decis. aur. part. 2. l. 2. cap. 13.) Varias varii postea tradiderunt Auctores, *Jacobus* Castellanus, *Angelus* Rocca, & alii, quos omnes uno volumine majori *Carolus Felix* de Matha suo modo complexus est anno 1678. Gravissime *Gregorius IX.* in bulla pro canonizatione sancti *Antonii* de Padua. *Ad hoc ut sanctus habeatur apud homines in Ecclesia militante, duo sunt necessaria, virtus morum, & veritas signorum, merita videlicet & miracula, ut hæc & illa sibi invicem contestentur: cum nec merita sine miraculis, nec miracula sine meritis plene sufficiant ad perhibendum inter homines testimonium sanctitatis.* Sed hæc præter nostrum institutum.

JO-

JOHANNIS FILESACI
THEOLOGI PARISIENSIS
De Sanctorum Festis diebus
DISSERTATIO XXV.

I. THEODORETI elegans illa est pro Christianis Apologia adversus Gentilium criminationes: cum enim Christiani communi Religionis suæ sensu, sacrificia Paganorum penitus totoque animo aversarentur, subinferebant Gentiles: At Deus quem vos profitemini, etiam Judæis olim Sacrificia Sacrificiorumque leges præscripsit. Respondet *Theodoretus* lib. 7. de Curatione Græcarum affectionum, quod ex B. *Chrysostomi* oratione 1. adversus Judæos aliqua ex parte desumptum videtur, Deum lenitate quadam paterna & indulgentia id Judæis concessisse; non quod Dei Majestas summa iis indigeret; sed cum Judæi sæculis aliquot inter Ægyptios versati, illorum moribus, si non omnino, magna saltem parte imbuti, portentosos ac plane prodigiosos illorum Deos, impuris aut ridiculis sacrificiis coli quotidie conspexissent; ac Festorum dierum qui tum in honorem ipsorum deorum agebantur, communisque ac popularis lætitiæ participes (ut credere par est) exstitissent; iis incredibili bonitate prospectum iverit sapientissimus omnium rerum opifex. Verum ut non unus est, & repentinus ad valetudinem ex diuturno morbo gradus, ita sensim & paulatim ab illo veluti contracto apud Ægyptios impietatis habitu, clementissimus Deus, Judæos avocare voluit. Itaque sacrificare quidem illis permisit, non tamen quæ Ægyptiis immolare solebant, neque falsis Ægyptiorum Diis, sed sibi soli ac vero Deo. Quod itidem differit B. *Cyrillus* Alexandrinus lib. 9. in *Julianum*: de cibis non aliter cavit, nam ea quæ prius colebant, in Sacrificium jussit offerri, quod de Ariete, Deorum Ægyptiorum uno in Paschate immolari jusso præsertim explicant Judæorum Doctores, ut dum hoc facerent, scirent Deos non esse, quos tamquam victimas, ipsi Domino Deo mactarent, iisdemque vescerentur: cujus rei meminit *Juvenalis*, Satyra 15. Ideoque suillis carnibus jussit eos abstinere, quibus nimirum Ægyptii vesci solebant. Neque etiam publicis illis oblectationibus & musicis instrumentis interdixit: tam blande sapienterque illorum imbecillitati consultum esse cupiens, ut iis veluti moderatis & religiosis illecebris, populus ille jamdudum pravis ritibus assuefactus, mentem cogitationemque a pristina illa Idololatria abduceret. Alioquin si leges perfectissimas (cujusmodi futura erant Evangelica unius Messiæ imperio, instituenda & promulganda) tulisset, cervicosus ille populus eas plane repudiasset, & quod non semel postea tentavit in pristinam impietatem facile relapsus fuisset. Generatim id quidem a *Theodoreto* istud pronunciatum, sed Deus cujus notitiam uniuscujusque nostrum animis inditam esse persentimus, nisi plane stipites simus aut rupices, sibi suos servasse dies videtur, quibus speciatim & publico conventu, sacrisque publicis a nobis coleretur. Quod ut benignus præstaret, cum quæ nos aut egimus aut professi fuimus, vehementius nos ipsos afficiant, nobis ob oculos posuit, quæ ab eo maxima accepimus beneficia, aut quæ nostri gratia penitus stupenda ediderit miracula, ut eorum dum singularem testamur recordationem, in Dei Optimi Maximi amorem cultumque longe religiosiorem exardescamus. Venuste istud expressit B. *Paulinus* Natali 9. S. *Felicis*:

Firmat etiam ratio ista fidem, quæ tempora certis
Distinguit titulis, sacrosque per annua signat
Festa dies, quibus aut Domini miracula quondam

Anti-

Antiqui tenuere Patres, horrenda sinistris,
Et semper celebranda piis, quia Commoda Sanctis,
Dura fuere malis, testis Memphitica tellus
Et mare tunc factum Sanctis humus, aequor iniquis,
Caeteraque his paria Aegypto, multasque per oras
Gesta Deo, memori nobis recoluntur amore.

Est autem nobis Christianis communis illa ratio cum populo Hebraeo, ut secretos a reliquis, distinctosque dies habeamus, quibus singulari quodam affectu, & devotione nostram erga Deum beneficentissimum tum religionem, cum grati animi specialem significationem testemur. S. *Paulinus* nostras illud tacite innuit Sancti *Felicis* natali nono:

Ergo velut Caelum stellis, & floribus arva
Temporibusque annos Dominus, sic ipse diebus
Tempora distinxit Festis, ut pigra diurnis
Ingenia obsequiis salten discrimine factio
Post intervallum reduci solemnia voto
Sancta libenter agant, resideque per annua mentes
Festa parent Domino.

Festos illos insuper dies unoquoque anno repeti voluit idcirco, ne divini cultus tam eximia argumenta, & singularem tantorum beneficiorum recordationem ex memoria nostra elabi sineremus, ut docet B. *Joannes Chrysostomus* oratione in S. *Theclam*. Eodem pacto *Petrus Chrysologus*, serm. 129. in S. Cyprianum M. loquens de festis martyrum: *Celebrantur annua, ne dicas, oblitus sum*. Mitto in sanctorum Festis praestantissimum, & illustrissimum ad omnem pietatem virtutemque consectandam nobis esse propositum exemplar. Sed eam praeterire non possum rationem, quam etiam ex Platonicis libris de Legibus (forte ex Sexto, ubi de sacris agitur) refert *Clemens* Alexandrinus, lib. 3. Stromatum; Deum generis humani misertum, cum ad laborem natum productumque videretur, ut tantisper a laboribus quiesceret, dies festos instituisse, quibus feriaretur. *Seneca* hominum instituto id tribuit, forsan Deo inspirante, vel ratione ipsa naturali. Sic lib. de Tranquillitate animi, scribit c. 15. *Legum conditores Festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publice cogerentur, tamquam necessarium laboribus interponentes temperamentum*. Verum cum Deus Festis instituendis apud praedilectum populum Hebraeum, incredibilem erga eum indulgentiam testatus sit, cum, si *Theodoreto* credimus, etiam multa quae oblectent, concesserit: illud idem in Christianorum Festis Pastores Patresque Ecclesiae praestitisse legimus. Et quamquam plurima ejus generis a Gentilibus, in suorum Deorum festis celebrandis actitari solebant, nihilominus paterna quadam facilitate aliquid de summo illo perfectissimae legis Christianae jure ac rigore remittere maluerunt, quam illius austeritatem sine ulla moderationis spe ostentare. Primo loco occurrunt convivia olim a Christianis, diebus Festis, agitari solita, de quibus mox dicemus. At quis nescit Gentilibus illa Festis diebus usitata? Et quamquam haec omnibus nota, liceat tamen pauca admodum delibare. *Juvenalis* Satyra XI.

Moris erat quondam Festis servare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum
Accedente nova, si quam dabat hostia, carne.

Aureum vere Romanae Reipublicae saeculum nobis ob oculos ponit, in ista admirabili veterum Romanorum temperantia, quam etiam descripsit ex *Possidonio* Athenaeus lib. 6. cap. ult. Variatum deinde ac longissime a prisca illa togatorum frugalitate discessum, seu post Asiaticam victoriam *Lucii Scipionis*, sive luxu Asiatico per *Lucullum*, post devictum *Mithridatem*, in urbem invecto, ut refert *Athenaeus* loco adducto. Quam lepide *Athenaeus* ipse lib. 4. c. 10. ex *Xenophonte* scribit omnes homines cupidissime Festorum celebritates expectare, quibus paulo liberius genio indulgeant: at istud de tyrannis dici non posse, cum quotidianus mensarum cujusque illorum apparatus adeo instructus sit, ut Festorum lautitiis auctior esse nequeat. Crapu-

læ & compotationibus Gentiles olim Festis Deorum suorum maxime addictos fuisse, quamplurimi testantur auctores; qui in fœdissimam illam suorum luxuriam gravissime invecti sunt. Videndus *Philemonis* Comici locus, de ea re, apud *Clementem* Alexandrinum, lib. 7. Stromatum. Totum hunc Festorum apud Gentiles agendorum ritum, describit *Tertullianus*, Apologetici cap. 35. ubi de natalitio, ac proinde Festo die Imperatoris agit, nec ab eo ceterorum Festorum celebritas plurimum differre videbatur. *Grande* inquit, *officium, focos & choros in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere, vino lutum cogere, catervatim cursitare ad injurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras*; Christianis etiam initio permissa fuerunt convivia Festis & solemnioribus diebus. *Theodoretus* ad finem l. 8. de curatione Græcarum affectionum, scribit SS. Martyribus solemnitates populari epulo peragi apud Christianos; & pro illa veteri Gentilium pompa, pro turpi obscœnitate, ac impudentia fieri modestas, castas, ac temperantiæ plenas Festivitates; non illas quidem mero delibutas, non comessationibus leves, non cachinnis solutas, sed divinis canticis personantes, sacrisque sermonibus audiendis intentas. Etiam *B. Hieronymo* Epistola ad *Eustochium*: *Festus est dies & natalis B.* Petri: *Festivius est solito condiendus*: At sub finem Epistolæ: *Unde nobis sollicitius providendum est ut solemnem diem non tam ciborum abundantia, quam Spiritus exultatione celebremus, quia valde absurdum est, nimia saturitate velle honorare Martyrem, quem scimus Deo placuisse jejuniis*: Sic B. *Ambrosius*, Epist. 4. Christianos nonnullos carpit, qui cum Christianam temperantiam in Festis celebrandis plus æquo restrictiorem viderent, Gentilium Festis sese etiam oblectarent. *Vides*, inquit, *quemadmodum convivia Gentiles adorent, Festa annuntient, sed ea piis mentibus infestiora sunt, quia iis plerique decipiuntur, dulcibus capiuntur epulis, capiuntur saltantium choris dum jejunia nostra fugiunt, dum ea sibi aspera putant, dum corpori noxia, & molesta arbitrantur*. Graviter istud opponit *Petrus Chrysologus* serm. 129. in *S. Cyprianum* M. *Cum hujusmodi Festivitas* (S. Cypriani) *agitur, noli æstimare, charissime, quod in solis prandiis & profusioribus epulis natales martyrum celebrentur, sed imitandum tibi proponitur quod in memoria martyris celebras*. Ista est *Synesii* cohortatio ad unumquemque Christianum, oratione Panegyrica. Ut sis celebris Festi cultor Deo dignus, ne appetas mensam a sacra jejunaque ebriam ac tumulentam. Craterem sobriæ dilutæque potionis Deo præpotenti fac corones, Deus noster Sapientia & Sermo est. Gentiles recens Christi fidem amplexos non confestim ad perfectam Christianæ Religionis normam adduci potuisse crediderunt, qui tum erant populi Christiani Pastores, itaque aliqua indulgentia initio usi sunt ut inveteratam illam superstitionem paulatim ex eorum mentibus extirparent. Quod vel ipsius circuncisionis exemplo licet expendere, quam damnabat Apostolus, & tamen in *Timotheo* illam observari voluit, utens dissimulatione. Vide *Clementem Alex.* l. 7. Strom. Narrat B. *Gregorius* Nyssenus in vita B. *Gregorii* Neocæsariensis Episcopi, qui Taumaturgus ab operum mirandorum effectione agnominatus est, cum Episcopus hic Sanctitate insignis quamplures tam Urbis Neocæsareæ cum regionis ipsius homines ad Christi fidem convertisset, atque animadvertisset quod propter corporeas delectationes ac voluptates simplex & imperitum vulgus in simulacrorum cultus errore perseveraret, ut interim in eo quod est præcipuum, nempe in Deum, se recte gereret, pro inanibus illis superstitionis ritibus, permisit eis, ut in memoriam ac recordationem SS. Martyrum sese oblectarent, & in lætitiam effunderentur. Quoniam successu temporis aliquando futurum esset, ut sua sponte ad honestiorem, & accuratiorem vitæ rationem transirent; præsertim cum etiam fides eos ad illam rem deduceret, quod quidem jam etiam in plerisque recte successit, omni delectatione ac voluptate a corporis oblectamentis ad spiritalem lætitiæ formam traducta. Persimile illud est quod exstat apud B. Gregorium, lib. 9. Epistola 71. ad Mellitum Abbatem, qui earum rerum monuerat Augustinum Anglorum Apostolum. *Qui boves*, inquit, *solent in sacrificio Dæmonum multos occidere debet his etiam hac de re aliqua sollemnitas immutari, ut die dedicationis, vel natalitio Sanctorum Martyrum, quorum hic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem Ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt, de ramis arborum faciant, & re-*

& religiosis conviviis sollemnitatem celebrent. Nec Diabolo jam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, & Donatori omnium de satietate sua gratias referant, ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est. Perarduum sane, & perdifficile sensuum corporisque oblectamenta, toto vitæ anteacto spatio, & inveterata Majorum consuetudine percepta penitus removere, & repudiare. Antiochenos totius Orientis religiosissimos, & in Christi fidem optime animatos fuisse produnt historiæ Ecclesiasticæ Scriptores, nec dissimular *Julianus* Apostata, in Misopogone. Verum in ista Festorum celebratione a temperantia Christiana non parum deflexisse etiam illis exprobrar *Julianus* ipse, eo loci, cum scribit Antiochenos præsertim adolescentes libere comessari didicisse semper quidem effuse, ac licenter, sed in Festis, ac Feriis liberius; S. *Chrysostomi* homilia in S. *Julianum* Martyrem, adversus eosdem Antiochenos, insignis ista querela est. Nonnulli, inquit, eorum qui hic hodie (in Natali S. *Juliani* Martyris) congregati sunt (absit enim, ut rotam Ecclesiam crimine tali condemnem) præ socordia quadam nimia, ac simplicitate, die crastino, de relictis nobis, Daphnem properent, ut quæ colligimus hodie cras effundant, & quæ ædificavimus destruant. Quid quæso, properas ad suburbium Civitatis? Ecce suburbium Hierusalem illius, quæ sursum est; ecce Daphne spiritualis. Postea. Quod si nunc etiam placeat voluptate perfundi, quid jucundius hoc conventu, quid Theatro spirituali gratius, membris tuis, tuorum fratrum congressu? At etiam corporalis mensæ vis fieri particeps, hic soluto conventu licet juxta Martyrium (Ecclesiam in honorem Martyris constructam) sub ficu, vel vite, diversanti etiam corpori, recreationem indulgere, & condemnatione conscientiam liberare. Quam elegantia sunt hujus oris aurei quæ sequuntur! In hunc intemperantiæ scopulum, dum Sanctorum Festa peraguntur, etiam religiosiores, & qui mundo se renunciare profitentur, nonnunquam impegisse video. Auctor est *Procopius* lib. 1. de bello Persico dum narrat Amydam urbem a *Cababe* Persarum Rege captam, & ea quidem parte qua turris exstabat a Monachis custodita; sed ipsi cum pridie, celebrato Festo, lautioribus epulis excepti, gravius sterterent, Persæ civitatem ingressi, primum occupata turri, Monachos illos omnes obtruncarunt. S. *Augustinus*, lib. 8. de Civ. Dei cap. 27. Afrorum nonnullorum ritum in deferendis ad Martyrum (horum Festis diebus, & natalitiis) tumulos epulis, & reprehendit, & excusat aliquo pacto. *Quæcumque adhibentur religiosorum obsequia in Martyrum locis, ornamenta sunt memoriarum non sacra, vel sacrificia mortuorum tanquam Deorum. Quicumque etiam epulas suas eo deferunt, quod quidem a Christianis melioribus non fit, & in plerisque terrarum locis nulla talis est consuetudo: tamen quicumque id faciunt, quas cum apposuerint orant, & auferunt ut vescantur, vel ex eis indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita Martyrum in nomine Domini Martyrum; S. Gregorius* Nazianzenus, Oratione 39. alludens ad versiculum Psalmi 41. secundum vulgatam nostram, *In voce exultationis, & confessionis sonus epulantis*. Secundum Septuaginta, & Aquilæ versionem legisse videtur, ἑορτάζοντος, Festum-agentis, seu epulantis, ut exponit *Nicetas* in hunc B. *Gregorii* locum, numero 33. ac si cum Festo epulum conjungendum sit. Quo pacto convivia illa apud Veteres Christianos agitarentur, & quibus locis, utpote nonnunquam in Ecclesiis ipsis, quia hæc non a paucis pertractata sunt, nunc non commemoro. Omitto Agapas, Festis diebus, celebratas; de quibus Tertullianus, sed pro tum Ecclesiæ Catholicæ desertor, & in Montani hæresim lapsus, lib. de Jejunio, adversus Psychicos. *Apud te* (Christianum Catholicum,) *Agape in cacabis fervet, & fides in culinis calet; spes in ferculis jacet*. Immodeste nimium ista evomuit Tertullianus, sed pro studio partium. At ejusdem verum illud esse existimo, *Ad pendices gulæ lascivia; & luxuria est*. Antea illud demonstravit S. Scripturæ auctoritate, Exod. 32. *Surgentesque mane* (Filii Israel) *obtulerunt holocausta, & hostias pacificas*, (Vitulo conflatili, velut alteri Api Ægyptio) *& sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Intellige*, inquit Tertullianus,

L 2 *San-*

Sanctæ Scripturæ verecundiam, lusum nisi impudicum non denotasset. Sic illud Genesis, c. 26. de *Isaac* ludente cum *Rebecca*, S. *Augustinus* lib. contra *Faustum* Manichæum explicat. In obscœno carmine tum Martiale, ac similibus, ejus vocis innumera extant exempla. Quintilianus Declamatione 260. concessos adolescentiæ lusus dixit: *Seneca* Pater, controversia 2. lib. 1. ad finem. Sic in *Sardanapali* Regis tumulo, apud *Athenæum*, lib. 12. c. 7. παῖζειν, summus Orator *Ludere* vertit, Græca vox non aliud indicat, quam voluptatum genus omne quod ex lautioribus epulis consequi solet. Ut Christiani veteres, ex prisca illa sua Idolomania, in Festis diebus conviviorum morem retinuerunt, sic & cetera ejusdem luxus, cujusmodi erant choreæ. Meminit S. *Chrysostomus* homil. in S. *Julianum* Martyrem, dum ait, in Festo Sancti illius saltantium virorum choros suburbium Daphnes apud Antiochiam occupaturos. At ejusmodi hominum conspectus sæpenumero illum etiam qui temperanter gerere se voluerit sensim ad ejusdem turpitudinis imitationem impellit, ac tum maxime cum in medio illorum Diabolus adsuerit. Hanc S. *Chrysostomi* postremam sententiam imitari visus est *Guillelmus* Parisiensis, cum dixit Choream esse circulum, cujus centrum sit Diabolus. Episcopi omnem operam studiumque adhibuerunt in fœdissimis illis Ethnicismi observationibus funditus rescindendis Concilio Toletano III. c. 23. *Exterminanda omnino est irreligiosa consuetudo, quam vulgus per Sanctorum sollemnitates agere consuevit, ut populi qui debent officia divina attendere, saltationibus*, (Ballemanthiæ vocantur, inscriptione capitis) *& turpibus invigilent canticis non solum sibi nocentes, sed & religiosorum officiis perstrepentes; hoc etenim, ut ab omni Hispania depellatur Sacerdotum, & Judicum a Concilio sancto curæ committitur*. Habitum Concilium *Recaredo I.* Rege anno Christi 589. Concilio Cabilonensi I. c. 19. Rege Clodoveo secundo anno Christi 698. *Multa quidem eveniunt, quænam leviter corriguntur, sæpius majora consurgunt. Valde enim omnibus noscitur esse indecorum, quod per dedicationes Basilicarum, aut Festivitates Martyrum ad ipsa sollemnia confluentes, cum choris femineis turpia quidem, & obscœna cantica decantare videntur, dum aut orare debeant, aut Clericos psallentes audire. Unde convenit, ut Sacerdotes loci talia a septis Basilicarum, vel porticibus ipsarum, ac etiam ab ipsis atriis vetare debeant, & arcere. Et si voluntarie noluerint emendare, aut excommunicari debeant, aut disciplinæ aculeum sustinere*. Ad id alludit Capitularium lib. 6. c. 193. quod ex Concilii Moguntini I. c. 48. depromptum est: Ethnicum hunc Festis diebus choreas ducendi, & saltandi morem, quam pertinacissime retinuerunt Græci, ut prodit Canon 62. Concilii Trull. Calendas, & quæ dicuntur vota, & brumalia, quæ vocantur, & qui in primo Martii mensis die fit, conventum ex fidelium civitate omnino tolli volumus, sed & publicas mulierum saltationes multam noxam exitiumque afferentes, quin etiam eas quæ nomine eorum, qui falso apud Gentiles Dii nominati sunt, vel nomine virorum, ac mulierum fiunt, saltationes, ac mysteria more antiquo, (Gentili) & a vita Christianorum alieno, amandamus, & expellimus. S. *Chrysostomus* in c. 16. *Lucæ*, Concione 1. de *Lazaro*, & post eum *Balsamo*, & ad hunc Canonem, & c. 20. Concilii Gangrensis, & c. 63. Concilii Carthaginiensis Græcæ collectionis, has molestissime fert saltationes, a suis non recte usurpatas. Quod de Calendis dicit Canon ille Trullanus, Judaicam imitationem aliquam subindicare videtur, cum Judæorum mulieres in Neomeniis saltare solerent teste B. *Augustino*, tractatu 3. in *Joannem*, & Gentiles novæ lunæ Festum egisse testis est B. *Gregorius* Nazianzenus, oratione 2. in *Julianum*. Lepidam habes de choreis illis in Festis Sanctorum narrationem apud *Nicephorum* Gregoram, lib. 8. Historiæ Romanæ, capite de coronatione Imperatoris Andrenici Junioris. Ac quoniam SS. *Ambrosii* & *Augustini* sæculo quamplurimi adhuc supererant, qui Ethnicismum profitebantur, Christianorum, & Gentilium permixtio illa, magna erat Christianis nostris peccandi illecebra, & eo magis cum pro naturæ corruptæ statu, quæ sensibus externis gratiora sunt, ea nos magis, ac magis afficiant, & illa multo vehementius, atque acrius consectemur. Itaque Gentiles, tunc temporis, ut Christianos ad sua ridicula Festa magis pellicerent, nihil eorum

quæ

quæ ad voluptatem quantumcumque facerent, solebant omittere. Illud Gentilium merum illicium memorat S. *Ambrosius*, Epistola 4. loco a nobis antea citato. Sed qui Gentilium in locis aliquot Summates erant, & viri Principes, vel adeo Magistratus, etiam Christianos, quibus præerant, ad ista suorum Deorum Festa celebranda non tam invitabant, quam cogebant. Illud indicat Cap. 27. Concilii Africani, quod est 63., seu 60. Concilii Carthaginiensis Græcorum. Episcopi siquidem statuunt adversus potentiorum injuriam ejusmodi. *Ab Imperatoribus petendum, ut quæ contra præcepta divina, convivia multis in locis exercentur, quæ ab errore Gentili attracta sunt, ita ut nunc a Paganis Christiani ad hæc celebranda cogantur, ex qua re temporibus Christianorum Imperatorum persecutio altera fieri occulte videatur, vetari talia jubeant; & de Civitatibus, & de possessionibus imposita pœna prohiberi; Maxime cum etiam in Natalibus beatissimorum Martyrum per nonnullas civitates, & in ipsis locis sacris talia committere non reformident. Quibus diebus (quod pudoris est dicere) saltationes sceleratissimas per vicos, atque plateas exercent, ut matronalis honor, & innumerabilium feminarum pudor*, devote venientium ad sacratissimum *diem, injuriis lascivientibus appetatur, ut etiam ipsius sanctæ Religionis pene fugiatur accessus*. Africanorum Episcoporum querela videtur originem dedisse legi *Theodosii* Junioris *Augusti*, & *Valentiniani Cæsaris* ad *Asclepiodorum* Præfectum Prætorio (Codicis Theodos. lib. 15. tit. 5. de spectaculis l. 5.) qua *Dominicis diebus, & Festis sollemnioribus statuunt, ut omni theatrorum, atque Circensium voluptate per universas urbes earumdem populis denegata, totæ Christianorum, ac fidelium mentes Dei cultibus occupentur. Si qui etiam nunc, vel Judaicæ impietatis amentia, vel solidæ Paganitatis errore, atque insania detinentur, aliud esse supplicationum noverint tempus, aliud voluptatum*. Ludorum nomen quodlibet oblectamenti genus comprehendi nemini dubium esse potest, ac proinde Imperator cum *Cæsare* vim illam potentiorum tacite repressisse videtur. De spectaculis Festis diebus exhibitis, non ago, in quæ tot SS. Patres, tot leges etiam merito exarserunt. S. Augustinus quam argute illa Gentilium carnalia spectacula ad spiritalia Christianorum transfert, tractatu 7. in *Joannem*. *Ne putetis fratres, quod sine spectaculis nos dimisit Dominus Deus noster. Nam si nulla sint spectacula, cur hodie (Festo Die) convenistis? Ecce quod diximus vidistis, & exclamastis, non exclamaretis nisi vidissetis. Et magnum est hoc spectare per totum orbem terrarum victum Leonem sanguine Agni deducta de dentibus Leonum membra Christi, & adjuncta Corpori Christi*. Scio jam olim Episcopos aut indulsisse, aut dissimulasse nescio quæ spectacula, sed intra modestiæ Christianæ terminos comprehensa. Juris Græco-Romani, lib. 3. in *Luca* Patriarcha Constantinopoli mos inoleverat, ut pueri, qui in Scholis erudiebantur, in Festo SS. Notariorum, τῶν ἁγίων Νοταρίων, forum circumirent vario variarum personarum habitu, etiam scenico induti. Persimile apud nos quidpiam agi consuevit in Festo S. Nicolai. Sancti illi Notarii & Martyres sunt in Horologio, & Menologio Græcorum, Μαρκιανὸς καὶ Μαρτύριος, die 25. Octobris. Sancti illi Martyres vocantur Notarii, hoc est elementarii, qui pueros cum vocabula integra compingere non possent initio, singulares litteras dictionum significativas pingere edocebant: Veteres ejuscemodi litteras *Notas* appellabant. Postmodum *Lucas* Patriarcha, istius generis spectacula sustulit, cum ista histrionice, & mimice magis, quam Christiane repræsentarentur. Hinc non una ratione a Conciliis, & Sanctorum Patribus damnatæ Calendæ Januariæ. Reliquis omnibus omissis, hanc urgeo, quod illo die etiam Christiani, Gentilium more, varias scenico habitu personas referrent. De gentilibus vulgare istud est, & eo alludit *Julianus* Apostata, in Misopogone, cum scribit se nonnisi Calendis Januariis, scenam admisisse. *Petrus Chrysologus*, sermone 155. Hodie scil. Calendis Januariis *Gentiles Deos suos videndos trahunt, distrahunt, pertrahunt*. Beatus *Asterius*, Amaseæ Episcopus, homilia in Festum Calendarum, narrat, Januariis ipsis Calendis, milites Romanos, qui in alicujus urbis præsidio erant, currum, ut in scena, conscendere, satellitia ficta creare, publice & palam, quæ propria sunt mimorum, & histrionum age-

agere, in habitum formamque muliebrem sese transformare. An vero Christiani essent hi milites non exprimit Sanctus Episcopus. Sed ipse *Chrysologus* Christianos imitatos fuisse Gentiles prodit, qui licet, ut Gentiles, Deorum falsorum personas non repræsentarent, at larvati conspiciebantur. Hinc illa nonnullorum excusatio. *Non sunt hæc sacrilegiorum studia, vota sunt hæc jocorum. Et hoc esse novitatis lætitiam, non vetustatis errorem, esse hoc anni principium, non Gentilitatis offensam. Erras homo, non sunt hæc ludicra, sunt crimina. Quis de impietate ludit? de sacrilegio quis jocatur? piaculum quis dicit risum? Qui se Deum facit Deo vero contradictor existit. Imaginem Dei portare noluit, qui Idoli voluerit portare personam: qui jocari voluerit cum Diabolo, non poterit gaudere cum Christo.* Tartari quantumvis barbari, longe modestiores, & sapientiores dignoscuntur in sui anni Festivitate celebranda, ut refert M. Paulus Venetus lib. 2. de Orientalibus regionibus cap. 15. his verbis. *In die Calendarum Februarii, qui initium est anni Tartarici, magnus Cham, & omnes Tartari ubicumque sunt, maximum, & sollemne celebrant Festum, omnesque unanimiter tam viri, quam mulieres student albis indui vestibus vocantes diem illum*, Festivitatem Alborum; *nam credunt vestem albam bonum habere fatum: ideo ut toto anno fortuna illis sit propitia, in anni initio albis induuntur.* Cetera vetita persequamur. Eadem mente vetandi conditus est Canon septuagesimus sextus Trullanus, qui ista habet, quod non oportet intra sanctos ambitus (Zonaras, & post eum *Balsamo* Ecclesiæ, & loci sacri ambitum, quæque sacris Templis adjuncta sunt, ut arcæ, & vestibula, interpretantur) cauponariam officinam, vel quæ fiunt per aromata species proponere, vel alias venditiones facere, suam venerationem Ecclesiis servantes. Et prostant apud nos in Festis Sanctorum ad fores Ecclesiarum aromaticæ placentæ venales. Verumtamen longo, ac diuturno usu apud Christianos illud observatum est, ut sollemnioribus Festis mutuo sibi, seu panes, seu placentas mitterent; has *Eulogias* nominabant, ut videre est apud S. *Augustinum* Epist. 30. nec non aliis locis, S. *Paulinum*, Epistola 1. ut ceteros omittam. Quod in eam rem peccaretur, emendavit Concilium Laodicenum c. 14. *Ne Sancta instar benedictionum in Festo Paschatis in alias Parochias transmittantur.* Nugatur hic *Balsamo*, at melius *Zonaras* sic explicat, quoniam antiqui moris fuit, ut Sancta (Corporis videlicet, ac Sanguinis Domini particulæ) Paschæ tempore ab una Parœcia in aliam, benedictionis, iis ad quos destinata fuerant, impertiendæ caussa, transmitterentur. Quod quidem in posterum ne liceat hujus Canonis Decreto sancitum est. Divina enim mysteria longis itineribus circumferri, quæque omni veneratione digna sunt, sine honore traduci a ratione, & honestate alienum esse merito, ac pie existimatum est. Retentus tamen legitimus Eulogiarum mittendarum usus. Ita cum priscis Ecclesiæ temporibus, diebus sacris, & festivis convivia, *Agapas* vocabant, publica haberent, cum nescio quid Paganismum redolens, in iis deprehensum fuisset, illico Ethnicam illam corruptelam radicitus evellendam censuerunt Episcopi. De qua re sic cautum est, Concilii Laodiceni c. 27. *Quod non oportet Sacerdotes, vel Clericos, vel Laicos ad Agapas vocatos, partes tollere, eo quod Ecclesiastico ordini ignominia inuratur.* Solebant Gentiles, in epulo sacrificali, ad quod invitati erant, partem sibi appositam servare, & domum asportare; istud fieri in publicis illis conviviis Christianorum Festis diebus exhibitis, vetat Canon, servatis tamen, adhibita moderatione Christiana, conviviis. Erat nihilominus nonnihil discriminis, hac in re, inter Gentiles, & Christianos; quod Gentiles in suis Festis prius sacrificabant; deinde epulum, quod sacrificale vocaretur, instruebant, quod vel unus Juvenalis, ut ceteros omnes profanos scriptores omittam, commemorat Satyra XI. quem locum supra adduximus, tum Satyra V. *Positis ad templa, & compita mensis.* Concilii Ancyrani Canon. 4. de his, qui per vim sacrificaverunt, & præterea ad Idola pransi sunt. Zonaras ibi cum sacrificio epulum conjungit. Interim Zonaras ἐν τοῖς εἰδώλοις ἐδείπνησαν, habet, convivantes in Idolis, quin si legamus, ἐν τοῖς εἰδωλείοις, in Idoliis, & vocem hanc retinet ipse Zonaras, in Can. 7. ejusdem Concilii. Ab Apostolo usurpatur

1. Co-

1. Corinth. 8. *Si quis viderit eum qui habet ſcientiam in Idolio recumbentem*. Vox eadem reperitur 1. Machabæor. c. 1. & c. 10. Item apud *Prudentium* in Apotheoſi, contra Unionitas, ideſt Sabellianos.

> *Et quis in Idolio recubans inter ſacra mille.*

Idem lib. 1. adverſus *Symmachum*:

> *Turpis ab Idolii vaſto emerſiſſe profundo*,

Iſo Magiſter, doctiſſimus Monachus San-Gallenſis, ante annos ſeptingentos, in Gloſſario ſuo, Idolium exponit locum Idolorum, ſeu templum Idoli. Et quidem in eodem templo, nonnunquam, ut Feſto die ſacrificabant, ita ibidem epulabantur: Aliquando vero extra templum, ut in lucis vicinis eorum templis. De iis intelligendus Canon 7. ejuſdem Concilii Ancyrani. De his qui in Feſto Gentilium in loco Gentilibus deputato convitati ſunt, Græca lectio ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ, *Dionyſii* Exigui verſio ita concepta eſt, *in locis eorum remotis*. Erant autem luci vicini ipſis. Sed de epulo ſacrificali in Feſtis Deorum, S. *Cyprianus* ſermone de lapſis: *A Diaboli aris revertentes ad Sanctum Domini ſordidis, & infectis nidore manibus accedunt; Mortiferos Idolorum cibos adhuc pene ructantes, exhalantibus etiam nunc ſcelus ſuum faucibus, & contagia funeſta redolentibus, Domini corpus invadunt*. D. lib. 17. tit. pro ſocio. l. *cum ſocietas ad emendum coiret, & conveniret, ut unus reliquis nundinas*, ideſt epulas, *præſtaret*, Juriſconſultorum Princeps *Cujacius* emendat, *Nundinarias epulas præſtaret*, & addo non alias, quam ſacras illas epulas videri poſſe, cum Nundinæ Jovis feriæ veteri Jure Pontificio Romanorum appellarentur, ut refert *Macrobius*, lib. 1. Saturnalium cap. 16. etſi lege Hortenſia poſtea id mutatum. At Chriſtiani nec ſacrificabant ut Gentiles, nec de immolatis victimis epulabantur. Sed ut ad noſtras Eulogias redeam, video Judæos, & Hæreticos ſuas quodammodo habuiſſe Eulogias, quas etiam Chriſtianis Catholicis mitterent. De quibus idem Concilium Laodicenum c. 37. *Quod non oportet, quæ a Judæis, vel hæreticis mittuntur feſtiva accipere, neque una cum eis Feſtum agere*. Huic Canoni, velut explicationis gratia duo ſequentes 38. & 39. adjuncti ſunt Canones, *Quod non oportet a Judæis azyma accipere; vel eorum impietatibus communicare. Item quod non oportet cum Gentilibus Feſtum agere, & eorum impietati communicare*. Quod repetitum Concil. African. c. 27. Concilii Carthaginienſis Græca collectione c. 6. Ita monentur Chriſtiani Catholici, ut omnino a Feſtis ſeu Judæorum, ſeu Hæreticorum abſtinerent, adeo ut ne quidquam, quod Feſti cauſſa ab ipſis paratum eſſet acciperent; ἑορταστικά, quæ dicit Canon Laodicenus 37. non alia ſunt intelligenda, quam quæ ad Feſti celebritatem apparata erant ſeu ornatus, ſeu voluptatis, ſive eſus gratia. Ac de poſtremo iſto genere potiſſimum agi hac voce ἑορταστικὰ facile adducor ut credam. Siquidem illa feſtiva in primis accipienda ſunt, quæ ab Apoſtolo 1. Corinth. 10. & a veteribus Eccleſiæ Patribus Idolothyta nominantur, ſeu Idolis immolata, de quibus iſta nos docet *Scholiaſtes* Ariſtophanis in Plautum, ex legis præſcripto licitum fuiſſe (apud Gentiles) iis qui ex Sacrificio domum redibant, portiunculam aliquam victimæ ſacrificatæ afferre domeſticis. Addo etiam, nonnunquam ex illo ſacrificio vel epulo, quæ aut ſepoſitæ, vel reliquæ erant carnes, in macellum Gentiles vendendas mittebant, & ex iis collecta pecunia in lucrum Sacerdotum redibat. Horum meminit S. Auguſtinus, lib. expoſitionis quarumdam propoſitionum, ex Epiſtola ad Romanos, expoſitione 78. *Omnis tunc immolatitia caro in macello venumdabatur, & de primitiis vini libabant, tunc Gentiles ſimulacris ſuis, & quædam in ipſis torcularibus ſacrificia faciebant*. Petitus autem hic Canon Laodicenus e Canone 70. Apoſtolorum, numeratione Græca, ubi pro voce ἑορταστικὰ, habet Canon Apoſtolicus, τῆς ἑορτῆς ξένια, Feſti Xenia, quæ Apoſtoli ipſi interpretantur Ἄζυμα Azyma; aut quid ſimile. Hæc omnia *Zonaras* nominat μερίδας τινὰς ἑορ-θα, Partes Feſti, quæ cum iis de quibus mox dicebamus ex Ariſtophanis ſcholiaſte aptiſſime congruunt. Iſta facile capi non poſſunt, niſi omnem Feſtorum, quæ apud Gentiles

age-

agerentur, rationem teneamus; quam tamen describere non est animus, ne in immensum excrescat oratio, quæ ista adpendice, aliquantum molesta, & tædii plena videri posset. B. *Ephrem*, velut in compendium totam illam superstitiosam Festorum Gentilium celebritatem describit, sermone de Festis diebus: item sermone in pretiosam, & vivificam crucem Domini. *Festivitates*, inquit, *Dominicas, honoremus, non panegyrice, sed divine; non mundane, sed spiritualiter; non more Gentilium, sed Christianorum; non vestibula, ac januas ædium nostrarum coronemus, ac choreas ducamus, non tibiis, & citharis auditum effeminemus, non mollibus vestibus induamur, non cingulis undique auro radiantibus cingamur, non comessationibus, & ebrietatibus dediti simus*. Eadem plene habes apud B. *Gregorium* Nazianzenum Oratione 38. tum Oratione 2. in *Julianum*. At cum populus suis voluptatibus fraudari se ægre patiatur, nonnulla ei concessa sunt, adhibita moderatione. Hoc nos docent Imperatores *Arcadius* & *Honorius*, Cod. Theod. lib. 15. tit. 6. l. 2. *Ludicras artes concedimus agitari, ne ex nimia harum restrictione tristitia generetur. Illud vero quod sibi nomen procax licentia vindicavit*, Majumam *fœdum, atque indecorum spectaculum denegamus*. Verum cum id permoleste ferret populus, restituta est Majuma (de qua Suidas) ea lege, *ut servetur honestas, & verecundia castis moribus perseveret*, quemadmodum ejusdem tituli lex prima loquitur. Sed ut habet *Cassiodorus* lib. 1. variarum, Epistola 27. *mores graves in spectaculis quis requirat? Ad* Circum *nesciunt convenire* Catones. *Quidquid illic gaudenti populo dicitur, injuria non putatur. Locus est, qui defendit excessum*. Idem nobis dicendum de omni lascivia condito illo Majumæ ludicro; quo incondita, insolens, & procacissima plebecula oblectabatur. Verum enimvero quoniam de Majumæ feriis sermonem instituimus, ferias duplicis generis fuisse in primis observandum est; quasdam sollemnes, alias repentinas. Et quidem sollemnium nonnullæ erant sacræ, & perpetuæ, quæ Christianæ pietatis, & Religionis propriæ, cujusmodi Festa in memoriam Christi, aut dies natalitii Martyrum; ceteræ minime perpetuæ, ut dies, qui ipsis Imperatoribus, *vel lucis auspicia, vel ortus Imperii protulerunt*, ut exprimunt Imperatores, Cod. de feriis l. *omnes dies*. Cod. Theodos. lib. 2. tit. 8. l. 2. Iis sollemnibus, ut & repentinis, publicæ alicujus lætitiæ, vel boni eventus gratia imperatis publica voluntate populorum voluerunt Imperatores. De quibus, ni fallor, intelligenda lex 17. Cod. Theod. l. 16. tit. 10. ea ab Imperatoribus *Arcadio* & *Honorio* lata, ad Apollodorum Proconsulem Africæ missa. *Ut profanos ritus jam salubri lege submovimus: ita Festos conventus civium, & communem omnium lætitiam non patimur submoveri, unde absque ullo sacrificio, atque ulla superstitione damnabili, exhibere populo voluptates, secundum veterem consuetudinem, inire etiam festa convivia, si quando exigunt publica vota, decernimus*. Postrema hæc verba repentinas illas ferias boni alicujus eventus caussa innuere videntur, quamquam, & de natalitiis Imperatorum intelligi posse non negem: Legis vero prior sententia, Festa & sacra Gentilium plane interdicta denotat, at publicas oblectationes minime. Inveteratum morbum vix arte medica, aut nonnisi cum ægri periculo, vel fortuito aliquo casu curari dictitant: Istam populi diebus Festis paullo liberiorem, jamque a tot sæculis receptam vivendi licentiam, qui penitus cohibere potest? Qui Christianorum Catholicorum melius sunt edocti non ita sentiunt: dicam cum *Seneca* lib. de vita beata cap. 2. *quærimus quid optime factum sit, non quod usitatissimum. Argumentum pessimi turba est*. Et quod idem prodit, Epistola 18. de se suoque *Lucilio*, idem de nostris Christianis paullo modestioribus, lubens usurpabo; *Ut Festis diebus per omnia similes esse pollutæ turbæ nolint, nec per omnia dissimiles. Iis sacris diebus præsertim animo imperandum est, ut nunc voluptatibus meliores abstineant, cum in illas omnis turba proruat. Quæ quidem non aliud temperantiæ suæ certissimum dat argumentum, quam cum ad blanda, & in luxuriam trahentia, nec it, nec difficile abducitur*. Tantum non Christiane ab ipso Stoico Romano eo loci pronunciatum illud est. *Licet sine luxuria agere Festum diem*. Et certe quædam media, & ut vocant adiaphora, quamquam ab Ethnicis in suorum Deo-

rum

rum Festis fieri solerent, citra noxam etiam a nobis peragi possunt, ut vestis mutatio, & honestior habitus post sacrum, & divinum epulum, cibus aliquantum lautior, Sacrorum carminum, aut similium musicus concentus, sed gravis, nam chromaticum musicæ genus, utpote effeminatum, & elumbe a Christianorum cœtu procul amandat *Clemens* Alexandrinus, lib. 2. Pædagogi c. 4. non autem diatonicum & harmonicum, quorum priori phrygium, posteriori doricum modum attribuit *Clemens* idem, lib. 6. Stromatum. Forsan de chromatico illud dici posset non alia mente vetitum, nisi quod severitatem templi mollicula modulatione frangeret, ut loquitur *Seneca* pater, Controversia 8. lib. 6. Publicam etiam populi Christiani lætitiam in Festis agendis arguebant, usitatæ olim in veteri Ecclesia acclamationes & plausus, qui fiebant in celebrandis iis sacris, velut S. Augustinus non uno loco, & præsertim tract. 7. in *Joannem*, tum S. *Gregorius* Nazianzenus variis orationibus, & quidem diserte oratione secunda in *Julianum* Apostatam. Ac tandem ex collatione, quo pacto a Christianis Festi dies peragendi sint, sic edisserit B. ipse *Gregorius*, oratione 6. ad *Gregorium* Nyssenum, tum oratione in Sanctam Pentecostem, quæ est 44. *Festos dies Judæus agitat, verum secundum litteram; festos item dies Gentilis, verum ut dæmonibus placeat. At nobis* (Christianis) *quemadmodum omnia sunt spiritualia, actio, motus, voluntas, sermo, incessus denique, & vestis atque adeo ipsi oculorum nutus ratione scilicet ad omnia pertingente, atque hominem eum qui secundum Deum est componente ac moderante, sic etiam spiritualis est Festorum celebrandorum animorumque oblectandorum ratio. Non enim animi relaxationem interdictam volo, sed petulantiam coerceo.* Legendus est *Theodorus* Studita, variis quidem de ea re Orationibus catechisticis. Et quod ad epulas Festo die celebratas spectat, vel ipsi sanctissimi Episcopi in veteri Ecclesia illud suo quin etiam exemplo docuerunt, ut in *Alexandro* Alexandrino Episcopo discimus apud *Photium* Bibliothecæ numero 258. cum Festo die in honorem B. *Petri* Alexandrini, Episcopi & Martyris, sacra liturgia celebrata primores Cleri convivio excepit. Quo tempore conspectus est ex eo loco ubi erant convivæ B. *Athanasius* tum puer cum suis coævis ludens, ab iisque per jocum creatus Episcopus quosdam simulatis sacris mysteriis in litore maris baptizasse. Cujus rei etiam meminit *Sozomenus* lib. 2. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 16. sed ut institutam absolvamus festorum dierum rite celebrandorum rationem, hanc nobis oculis subjicit *Severus* Sulpicius, ex Epistola S. *Paulini*, ad eumdem *Severum* scripta, quæ prima est inter Severianas. *Jam & domestica mihi post osculum sanctum gaudia mente, & cogitatione propono cum inebrietate spiritu charitatis, sobriam misceamus per pocula castæ lætitiam, ne in fermento nequitiæ, sed in azymis sinceritatis pia Festa celebremus, psallentes Domino in hymnis, & canticis spiritualibus cantantes linguis, & cordibus Deo.*

LUDOVICI ANTONII MURATORII

De Sanctorum Martyrum Natalibus

AD CLARISS. VIRUM

ANTONIUM FELICEM MARSILIUM

BONONIENSIS CATHEDRALIS ARCHIDIAC.

DISSERTATIO XXVI.

I. JAmpridem, Marsili Clarissime, una cum Eminentissimo Annalium parente Baronio, aliisque multis credideram, quotquot in Ecclesiasticis Fastis sanctorum Natales proponuntur, eosdem si non perpetuo, at sæpissime diem eorumdem emortualem designare. In hanc autem sententiam eo facilius ibam, quo accuratius animadverteram ab ipsa nos nonnumquam moneri Ecclesia, quum in alium, quam in obitus diem, Sanctorum solemnia caderent; tunc etiam Hymnis precibusve paulum mutatis sibi ab antiqua consuetudine declinatum omnium Ecclesiarum magistra prodebat. Verum celeberrimi Scriptores P. Papebrochius primum, deinde P. Pagius me diutius in errore versatum præteritis annis commonuere: ille enim in Conatu Chronico-Hist. ad Catalogum Roman. Pontif. pag. 25. ait: *Itaque in hodiernum tempus, exceptis paucis, veteres fere omnes Romani Episcopi alio coluntur die, quam dicendi sunt obiisse*: Pagius vero in Critica Baroniana ad Ann. Ch. 67. num. 18. hæc habet Papebrochii vestigiis inhærens: *Dies, quibus Sancti Pontifices coluntur, aut quos eorum mortis vel Sepulturæ Martyrologii, aliique attribuunt, nihil plerumque cum die obitus aut sepulturæ commune habent*. Quin longius procedit num. sequ., dum reliquos Sanctos eidem regulæ subesse pronunciat; inquit enim: *Sancti itaque plerumque aliis diebus, quam quibus ad cælestem patriam migrarint culti*. Et infra: *Hinc pauci Sancti, quibus obierunt diebus coluntur*. Vix vero novam hanc & ego opinionem indueram, tantosque viros omnino sequebar, quum antiquam a Paulino magis firmari animadverti, reque ad examen revocata, infirmis nuperam hanc niti fundamentis intellexi. Quæ igitur super hisce per otium differere licuit, en oculis tuis subjecta prodeunt obsequii potius meritum, quam eruditionis laudem mihi allatura. Primum vero de Sanctorum Festis diebus quædam adnotabo, ut eorum institutionem continuo nobis favere perspicuum fiat. Quæcumque enim antiquitus in Ecclesiam Dei inducebantur solemnia, eum ipsum diem respiciebant, quo SS. Martyres vitæ suæ consummarant cursum, cæloque redditi toleratæ mortis fructum primo perceperant. Celebris est S. Cypriani locus in Epist. 37. ad Presb. & Diac., ubi sedulo illos hortatur, ut dies, quibus Martyrum quilibet e vivis excesserat, adnotent. *Denique*, ait, *& dies eorum, quibus excedunt, annotate, ut commemorationes eorum inter Memorias Martyrum celebrare possimus; quamquam Tertullus scripserit, & scribat, ac significet mihi dies, quibus in carcere beati fratres nostri ad immortalem vitam gloriosæ mortis exitu transeunt, & celebrentur hic a nobis oblationes, & sacrificia ob commemorationes eorum, quæ cito vobiscum Deo protegente celebravimus &c. Epist.* quoque 34. idem Cyprianus: *Sacrificia pro eis semper, ut meministis, offerimus, quoties Martyrum passiones, & dies anniversaria commemoratione celebramus*. Antiquius enim hac de re testimonium proferamus, nempe Epistolam Smyrnen-

nensis Ecclesiæ de S. Polycarpi Martyrio, quæ inter sacros fœtus antiquitatis ad nostra usque tempora pervenit. Inquiunt autem piissimi viri: *Sancti Martyris ossa gemmis auroque pretiosiora tumulo mandavimus* ἔνθα ὡς δυνατὸν ἡμῖν συναγομένοις ἐν ἀγγαλλιάσει, καὶ χαρᾷ, παρέξει ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γενέθλιον *&c. ubi sane nobis in unum aliquando coactis Dominus præstabit, ut cum exultatione*, & gaudio ejus Martyrii diem instar *Natalis festum celebremus*. Igitur Apostolicis etiam temporibus Natalis appellabatur hic dies Martyrum commemorationi dicatus, illudque vocabulum apud veteres diem tantummodo Sanctorum emortualem designabat. Primum audiamus Paulinum Nat. XIII. ita loquentem.

Et merito sanctis iste Natalis dies
Notatur, in quo lege functi carnea
Mortalitatis exuuntur vinculis
Et in superna Regna nascuntur Deo.

Quia tum Cælo SS. Martyres nascebantur, Natalis nomen eorum obitus diei inditum. S. Petrus Chrysol. Serm. 129. *Natalem*, ait, *Sanctorum cum auditis, charissimi, nolite putare illum dici, quo nascuntur in terram de carne, sed de terra in Cœlum, de labore ad requiem &c.* Euseb. Gallicanus sive Cæsarius Homil. 50. de S. Ginesio: *Beatorum Martyrum passiones Natales vocamus dies, quando eos Martyrii vita, & gloriæ fides dum ingerit morti, genuit æternitati*. Eadem in sententia sunt S. August. Serm. 1. de Sanct. Nicolaus PP. in Resp. ad consulta Bulgar. cap. 5. Rhaban. lib. 2. de Instit. Cler. cap. 43. Radulphus Flavi. lib. 7. cap. 2. in Levit. Amalar. lib. 4. de Eccles. Offic. cap. 35. Belet. de Div. Off. cap. 4. & alii. Ex horum autem Auctorum consensu patet eos tantum antiquis temporibus dies solemni honore fuisse insignitos, Sanctorumque memoriis sacratos, quibus iidem toleratæ mortis beneficio supernæ redditi fuerant quieti. In hanc rem testis luculentissimus accedit Paulinus, siquidem Nat. XIII. inquit:

Hinc ergo Sanctis, sive Confessoribus
Dies sacratas, in quibus functi diem
Mortalis ævi morte vitali suum
De labe mundi transierunt ad Deum,
Populi fideles gaudiis solemnibus
Honore Christi gratulantes excolunt.

Quoties igitur seu in vetustis Martyrologiis, seu apud Christianos Patres *Natalis* vocem comperimus, continuo Festum diem intelligamus oportet, quo Sancti alicujus obitus, seu sepultura annuis recolitur votis. Hinc Martyrologia originem, hinc Fasti Ecclesiastici primordia sua cognoscunt. Et profecto constanter affirmandum reor, non nisi feris Ecclesiæ sæculis factum, ut alius dies Sanctorum commemorationi dicatus haberetur, quam qui eorum obitus memoriam quotannis renovaret. Auctor est Gregorius Turon. lib. 2. de Mir. Martyr. cap. 29. S. Germani temporibus, hoc est sæculo Christi quinto, institutum fuisse S. Juliani Martyris solemnem diem. Ignorabatur quo die decessisset B. Martyr; hinc populus anxius, incertusque dies piis eorum votis obstabat. Divinitus tandem subsidium ignaris præstitum, & quæsitus dies cælo ipso revelante innotuit. Inquit laudatus Auctor: *Hujus festivitatis temporis ignara plebs mœsta pendebat, nesciens diem, in quo Martyr beatus deberet pro virtutis ac passionis gloria honorari, & hæc ignorantia usque ad B. Germanum Antisiodorensem Antistitem est protracta &c. Tunc ille, Omerus, inquit, & fortasse nobis hæc Domini potentia revelabit. Quod cum fecissent, mane orto ait, V. Kal. mensis septimi celebrandam esse festivitatem*. Si liberum olim fuisset, quoto magis placeret die Sanctorum commemorationem celebrare, utique non adeo segnes S. Juliani solemniis instituendis ii fuissent populi, neque tanto studio tempus, quo recolenda quotquot Scriptores Martyrologia publicis consignavere tabulis id potissimum præ oculis habuisset, ut emortuales Sanctorum dies quanto certius posset exprimerentur. S. Greg. M. ad Eulogium Alexandr. Epist. 29. lib. 7. *Nos autem*, inquit, *pene omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno Codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur, sed tantummodo nomen locus, & dies passionis ponitur.* In hanc rem Ado Vienn. Archiep. scribit in

Præf. ad suum Martyrologium: *Huic operi ut dies Martyrum verissime notarentur, qui confusi in Kalendis inveniri solent, adjuvit Martyrologium ab Urbe Roma Aquilejam transmissum*. Beda quoque Adone antiquior in suorum operum Catalogo: *Martyrologium*, ait, *de Natalitiis SS. Martyrum diebus, in quo quos invenire potui non solum qua die, verum etiam quo genere certaminis, vel sub quo Judice mundo vicerint, diligenter annotare studui*. Eo autem hæc omnia spectant, ut unum Pagii fundamentum dejiciamus; inquit enim: *Sanctos plerumque aliis diebus, quam quibus ad cælestem patriam migrarint, cultos, sive quia persecutionis tempore minus exquisite notatio haberi potuerit dierum, quibus passi sunt &c.* Quantopere vero in hisce diebus notandis seduli Christicolæ forent ex relatis Scriptorum suffragiis patebit. Audiatur præterea Chrysost. Hom. 26. in Epist. 2. ad Corinth. *At vero*, ait, *servorum Christi vel monumenta ipsa sunt illustria, quæ regiam, & dominam omnium Civitatem obtinuerunt: tum mortis illorum dies noti sunt omnibus qui festi per totum orbem aguntur*. Quapropter hoc pro certo habeamus nullos olim festos dies in Ecclesia Dei fuisse institutos, nisi eos, quibus Sanctorum e vita decessio quotannis recolebatur. Sed jam quærentes audio, cur nonnunquam vetusta inter se Martyrologia diffideant, nec cum ipsis Martyrologiis Sanctorum Acta non raro conveniant? Si unum tantum obitus diem sacri repræsentarent Fasti, aut Acta illa fidem non haberent, aut ipsa inter se Martyrologia de veritate certarent. Ego primum varias edisseram, hujusce discrepantiæ causas, deinde ne ipsam quidem tantam esse demonstrare pergam, ut (quod Pagius sentit) nullus ferme Sanctorum emortualis dies nunc observetur. Neque enim inficias imus quorumdam Festa non ipsis Martyrii diebus coli, sed id solummodo præstamus, ut ea raro contingere, & fere semper Martyrologio monente ostendamus. Hæc quoque, & non alia est Florentinii sententia in Adnot. XI. ad Martyrol. Hieronymianum, & Petri Damiani in Opusc. cui tit. *Dominus vobiscum*. Itaque primam rationem, cur quorumdam Sanctorum alio die, quam quo obierint, memoria celebretur, eam assignari posse puto, quod olim Quadragesimali tempore aut nullæ, aut paucæ Feriæ Sanctorum commemorationem admittebant, eorumque propterea honores in alios extra Quadragesimam protrahere necesse erat. Sic Festum Annunciationis e die 25. Martii in 18. Decemb. a Concilio Toletano X. Can. 1. rejectum est, neque alia intercessit causa. Synodus Laodicena Can. 51. statuit, *Quod non oporteat in Quadragesima Martyrum Natales peragere, sed eorum in Sabbato, & Dominica tantum memoriam fieri*. Idem habetur in Capitulis Martini Bracarens. cap. 48. *Non liceat in Quadragesima Natales Martyrum celebrare, sed tantum Sabbato & Dominico die pro commemoratione eorum oblationes offerri*. Si igitur in Sabbatum, Dominicumve diem Sanctorum Natales Quadragesimali tempore incidebant, eorum commemoratio utique permittebatur, aliis vero diebus id interdictum. Hinc diversis diebus, quam quibus e vivis excessere, quidam coluntur Beati, quod nempe annus illorum obitus Quadragesimæ causa coli non posset. Sane ubique locorum hujusmodi consuetudinem invaluisse minime crediderim; in Ecclesia tamen Ambrosiana adeo constans fuit, ut nullius Sancti Festum durante Adventus, aut Quadragesimæ jejunio, etiam nunc celebretur & in alios referantur dies, quæ alioqui iisdem temporibus celebranda forent. De hoc idem Carolus Guyet, e Soc. Jesu in Heortolog. lib. 2. cap. 2. 3. Secundo quia Sancti alicujus Natalis dies a digniore Festo occupabatur. Sic S. Basilii Festum e die prima Janu. in 14. Jun. & S. Remigii e die 15. ejusdem mensis in primum Octobr. conjecta fuere. Sanctorum deinde Translatio efficere potuit, ut diversis ab emortuali dies ipsorum commemorationi fuerit dicatus. Nonnulla quæso quæ ad id, quo de agimus, pertinent, consideremus. Sacras Martyrum Reliquias sub Constantino tantum transferri cœpisse Paulinus Auctor est disertissimus. Natali XI. inquit ille:

> *Ut Constantino primum sub Cæsare factum est*
> *Tunc famulis retegente suis, ut sede priori*
> *Martyres accitos transferrent in nova terræ*
> *Hospitia &c.*

Quod

Quod tam sero pretiosæ Sanctorum exuviæ in varias transferri partes cœperint, Ethnicorum Imperium in causa fuisse videtur; constat enim antiquo Romanorum jure extinctorum corporum translationem fuisse interdictam ut l. 39. ff. de Religiof., & Plinius Epist. 73. lib. 10. docent. Vix autem sub Constantino Christi Fides extulit caput, quum hinc inde triumphales Martyrum Reliquiæ ad populorum opem transvehi cœpere. Iterum Paulinus ait:

> *Ex illo sacri cineres quasi semina vitæ*
> *Diversis sunt sparsa locis, quaque osse minuto*
> *De modica sacri stipe corporis exiguus ros*
> *Decidit, ingentes illic pia gratia fontes*
> *Et fluvios vitæ generavit gutta favillæ.*

Em. Baronius ad diem 15. Jun. in Martyrolog. & Azor. tom. 1. Instit. Mor. lib. 9. cap. 8. quæst. 11. ex eo tantum tempore in Gallias, & per Occidentem cœpisse Beatorum corpora transferri censet, quo Franci Romana Ecclesia a Longobardis, aliisque tyrannis vindicata liberum fecere piorum commercium. Sed multis ante sæculis hunc obtinuisse morem cum Paulinus tum innumera suadere possunt exempla, ut mirum sit viros doctissimos in hanc opinionem concessisse. Unus legatur Gregorius Turonensis, & res palam fiet. *Translationis* vero nomen non ad quamcumque Reliquiarum transvectionem refertur, sed eam solummodo respicit, quando ab aliquo justæ sepulturæ loco ad alium sacra pignora asportantur. Nam quod S. Ignatii Martyris statim post ejus cædem corpus Antiochiam Syrorum hominum studio delatum fuerit Anno Ch. ut Baronius arbitratur 110. ejus reliquiæ translatæ minus apte dici potuere. Tam celebres dein hujusmodi translationes sunt factæ, ut earum quotannis memoria solemniter recoli in Ecclesia cœperit, earumque mentio nonnumquam in Martyrologiis sit obvia. Quocirca post Florentinium doctissimus Pagius suspicatus est pro diebus Sanctorum emortualibus substitutos quandoque Translationum dies fuisse. Mihi hujusmodi rem examini subjicere non vacat; ea tamen non præteribo, quæ erudit. Guyetus in eamdem quæstionem lib. 2. cap. 2. quæst. 3. Heortolog. ait: *Verum quantum fas est conjicere, ideo fortasse celebritas major præfatis diebus indicta est, quod Natalis Sanctorum illorum Quadragesimæ tempore eveniat, quo tempore a celebratione Festorum fuisse olim abstentum observavimus*. Sed jam ad controversiæ caput aggrediamur, & in ejus arcem invadamus. Et quæso, Marsili sapientissime, confestimne Pagium veritatis unius rationem habuisse arbitraberis, quum in severam illam, absolutamque sententiam discessit, qua nullorum pene Sanctorum Natales, seu obitus dies nunc observari pronunciavit? Ego nequaquam reor. Hanc ideo opinionem sequutus est ille, ut in Romanorum Pontificum Chronologia calculis suis robur pararetur. Quandoquidem quænam adeo graves celebresque causæ intercedere poterunt, ob quas priorum sæculorum usus in Sanctorum Natalibus colendis ab Ecclesia Romana penitus eliminaretur, & Martyrologii fides passim turbata jaceret? Jam vero ipsius Pagii calculos in examen vocemus. S. Linus An. Ch. 67. duobus videlicet post Petri Paulique obitum annis, e vivis sublatus est, ejusque mors cum in Romano aliisque Martyrologiis, tum in Chronico veterum Pontificum ad diem 23. Septembr. refertur. Quid ad hæc Pagius? *Sed non existimandum*, ait, *Linum eo die ad superos transiisse cum die quibus Martyrologiis veteres Pontifices coluntur, & in auctiori Chronico veterum Pontificum dicuntur sepulti, ad aliquam eorum Translationem ut plurimum pertineant*. Coluntur præterea S. Cletus die 26. Apr. S. Anacletus die 13. Jul. S. Evaristus die 26. Octobr., S. Telesphorus die 5. Januar., S. Soter die 22. Apr., & in hoc die assignando Martyrologia omnia cum veteri Pontificum Chronico consentiunt, & eamdem nihilo secius cantilenam Pagius repetit, videlicet iis diebus non credendum horum Sanctorum mortem, sed aliquam potius Translationem contigisse. Sed parcat vir Clar., si expresso lubentius Ecclesiæ Romanæ aliorumque scriptorum testimonio, quam nudæ illius opinioni fidem habendam esse aperte pronunciamus. Enim vero cuinam magis dum emortualem summorum Pontificum diem perquirimus, quam

quam Ecclesiæ Romanæ auscultandum est, quæ præsens olim eorum agones inspexit, adnotavit, atque ad posteros in Martyrologiis relata transmisit? Placet sane Philosophis, pluris esse unius, non modo multorum, assertionem, quam unius tantum, & quidem sine aliquo argumento inficiantis opinionem. Ecquid enim ille vincet, qui id ipsum quod in quæstione versatur pro ratione argumentoque profert? Reliqua videamus. SS. Petrus, ac Paulus die 29. Junii, S. Clemens 23. Novembr., S. Alexander die 3. Maji, Hyginus die 11. Januar., S. Pius die 11. Jul. S. Anicetus die 17. Apr. S. Callistus die 14. Octob., S. Urbanus die 25. Maji, S. Fabianus 20. Januar., S. Lucius 4. Martii, S. Stephanus die 2. Augusti, S. Sixtus II. die 6. ejusdem mensis, S. Dionysius 26. Decembr., S. Eutychianus 8. ejusdem mensis, & S. Cajus die 22. April. in publicis tabulis coluntur, istisque diebus eorum Martyrium, sepulturamve contigisse non Romanum modo Martyrologium, sed Hieronymianum ut vocant, Ado, Beda, Notkerus, Vuandelbertus, Chronicon veterum Pontificum, Anastasius, & alii explorate testantur. Quare tot antiquorum consensui in horum Pontificum Natali die assignando victas manus dare coactus est Pagius. Qua igitur fronte in illam sententiam ire vir doctissimus potuit, ut adeo paucos Beatos ipso obitus die solemniter coli assereret, si ex ipsis tantum Romanis Pontificibus, ut si de aliquibus diebus Festis non temere dubitari posse sibi videbatur eos potius ex comperto Martyrologii more, non levi ductus opinione explicaret. Sed & attingere non pigebit, quæ ipsi plane difficultatem peperere. S. Sixti obitus in Martyrologiis Romano, Hieronymiano, Usuardi, Adonis, Rosvveydi Vandelberti, aliorumque multorum ad diem 6. Aprilis refertur; ab Anastasio tamen, a Floro, aliisque paucis infimæ notæ scriptoribus die 3. ejusdem mensis memoratur. Pagius vero neutrum diem ad Sixti mortem spectare ait, quippe in diem 3. Julii, si annos Pontificatus numeraveris, ejus Martyrium cadere animadvertit. Sed quam lubricis ille nitatur fundamentis, quantumve ejus regulæ in Pontificum Chronologia nutent, mei non est instituti perpendere. Pauca tamen, ut quod ad Sixtum pertinet absolvatur, producam. Chronicon, ut vocant, Damasi hæc de illo habet: *Sixtus annis decem, mensibus tribus, diebus viginti uno. Fuit temporibus Adriani a Consulatu Nigri, & Aproniani usque Vero III. & Ambibulo*. Ad hæc Pagius: *Sed error irrepsit in numeros legendumque* mensibus duobus die uno *ut habetur in auctiori Chronico veterum Pontificum, in Catalogo Palatino*, & in duobus Catalogis Corbeiensibus. Quum vero teste eodem Damasi Chronico die 3. Maji Anno Ch. 116. hinc Pagius ad diem 3. Julii Anni 126. trahendum Sixti obitum censet. Sed primum in producendis veterum testimoniis major in Pagio diligentia desideratur; nam Catalogi Corbeienses, quos ille pro sua collectione citat, quique apud Papebrochium in Conatu Chronico historico post. S. Felicis IV. vitam inveniuntur, aliter se habent, Sixtumque his produnt verbis: *Sixtus An. X. m. 3. d. 22. VIII. Id. Apr.* En ut ii etiam in assignando emortuali die S. Sixti Romano Martyrologio consentiunt. Deinde an inter S. Alexandri mortem, Sixtique electionem nullum (ut vocant) Interpontificium fuit? Sane Anastasio aliisque testibus 27. dies intercessere. Et cur hos quoque in censum Pagius non refert? Si demum Anno Christi 116. ipso die 3. Maji, quo S. Alexander ad Superos evolavit, Sixtus Pontificatu est auctus, cur in Damasi Chronico non ab Anno 116. sed a Consulatu Nigri & Aproniani, qui in Annum Christi 117. cadit, ejus numerantur anni? Dicam confidenter quæ sentio: Chronicon Damasi omnium consensu Auctorem incertum habet, pluribusque erroribus scatet, quos ipse Pagius aliique identidem emendent oportet, ut inde quid referant emolumenti. Quænam igitur toties peccanti fides habenda? Oleum facile operamque perdere arbitror, quoscumque huic uni fidere Scriptori in Pontificia Chronologia conspicio. Ipsius etiam Pagii confessione ad Annum Christi 130. num. 3. patet, Interpontificiorum tempus omnino nobis ignotum. *Annotatur quidem*, at ait idem, *illud tam in libro Pontificali, quam in Chronico auctiori veterum Pontificum, sed præterquam quod inter horum librorum Auctores non convenit, vacatio Sedis non ex certis monumentis, sed ex proprio calculo ab illis descripta*. Cur ergo tan-

tantum Pagio laboratur, ut electionum obitusque dies ex ipsis Auctoribus hauriantur? Cur tam prompte adversus Romani Martyrologii fidem fertur? Itaque S. Sixtum 6. Apr. aut obiisse aut sepulturæ traditum mihi suadeo, & ab hujusmodi die S. Pontificis tempora sunt retro numeranda. Ad Eleutherum Papam transeo. Hunc Pagius die 26. Maji, quo a Romana Ecclesia colitur, sepultum non negat, licet quorumdam testimonia in aliam sententiam vergant. Quod ad S. Victorem Pagius eum obiisse diem non diffitetur die 28. Jul. quo eodem die Martyrologium Romanum, Chronicon auctius veterum Pontificum, antiqui Catalogi, Anastasius, alia Martyrologia, & Henschenius eum coli testantur. Non audiatur ergo Hieronymianum Martyrologium, Papebrochius in Conatu Chronico-hist., & nonnulli pauci, qui in alium diem referunt Sancti hujus obitum. Zephyrinus ejus successor Martyrii palmam invenisse die 26. Aug. in Martyrologiis præter Pseudohieronymianum universis, & reliquorum Scriptorum documentis dicitur. Verum ex fluxis incertisque Pontificatus annis illum die 12. Jul. vita defunctum Pagius arbitratur. Nil tamen vir doctissimus contra tot monumentorum consensum evincet, ni prius certum aliquem proferat Auctorem, qui tum Pontificatum, tum Interpontificiorum tempora securus erroris signet. Certe hoc ab illo præstari non poterit, dum interim certi, ac ii quidem numero & auctoritate præcipui scriptores pro nobis pugnent. Quum in Sardinia exsul obierit S. Pontianus, mirum non est, si ejus obitus ad varios dies hinc inde trahatur. S. Cornelium una cum S. Cypriano die 14. Septemb. inter vivos esse desiisse, quo eodem die in singulis Martyrologiis mortem oppetiisse dicuntur, Pagius quoque contra Papebrochium erudite probat. S. Felix die 29. Maji ab omnibus pene refertur, sed suorum calculorum, ac Hieronymiani Martyrologii testimonio fretus die 22. Dec. extinctum affirmat. Quum nihilominus inter se Chronica & Catalogi longe in assignanda Pontificatus continuatione dissideant, nescio quam multum fidei sibi queat conciliare. Hucusque igitur, Marsili doctissime, per tria Epochæ nostræ priora sæcula quamplurimos vidimus SS. Pontifices ex Pagii consensu ipsis diebus quibus coluntur, Martyrii corona donatos; dum vero paucorum admodum, qui supersunt, mortem aliis contigisse diebus, quam quibus coluntur, nullis probare solidis argumentis queat, proximum est, ut nos omnem Romano potius Martyrologio, quam levissimis aliorum rationibus fidem habeamus. Quamobrem tantam ante querelam nunc repeto: cur Papebrochius & Pagius adeo paucos Beatos die eorum emortuali nunc in Ecclesia Dei honorari pronunciarunt, si tot ex ipsis dumtaxat Pontificibus contra horum opinionem ita recoluntur? Quamquam & hanc nuperam sententiam exemplis pluribus profligare arduum non foret, si per otium liceret. Nunc unum animadvertisse sufficiat, nempe Eusebium in lib. de Martyr. Palestinæ, qui libro 8. Hist. subjici solet, plurium Martyria, diemque etiam Martyrii memoriæ tradidisse. Hi autem prorsus cum Romani Martyrologii fide conveniunt. Coluntur die 17. Nov. SS. Alphæus, & Zachæus. Eusebius vero hæc de illis habet; Δίου μηνὸς ἑπτὰ καὶ δεκάτῃ αὐτῇ παρὰ Ῥωμαίοις πρὸ δεκαπέντε καλανδῶν Δεκεμβρίων, τὰς κεφαλὰς ἀποτέμνονται. *17. die mensis, qui vocatur Dius, hoc est apud Romanos 15. Kal. Decembr. capite privantur*. S. Procopii memoria in diem 8. Julii cadit, quo sepulturam B. Martyr est nactus, apposite videlicet ad ea, quæ tradit Eusebius, dum Δεσίου μηνὸς ὀγδόῃ, πρὸ ἑπτὰ εἰδῶν Ἰουλίων *Desii mensis octava die, quæ est apud Romanos VII. Id. Julii* illum asserit e vivis excessisse. Sic Sanctorum Dionysii, Timolai, Agapii, Arpiani, Theodosiæ, Silvanii, Hadriani, Euboli, aliorumque plurium emortuales dies ab Eusebio traditi cum hodiernis eorum Festis concordant, uti Romanum docet Martyrologium. Quod si germana etiamnum extarent Martyrum Acta, eamque fidem, quam Eusebius Scriptor celeberrimus, mererentur, utique in Martyrologio Sanctorum Natales recte consignatos fere semper legeremus; nam quis ignorat eadem Martyrum Acta sæculorum sæpe posteriorum fœtus fide non raro infirma esse, atque iccirco cum Martyrologiis certissimis minime componenda? At vereor ne plus æquo auribus tuis, Marsili Clarissime, molestiam creaverim, quum ea ad te pertulerim documenta, quæ tibi eximiæ eruditionis viro levia videri possunt,

funt, aut quod fummum eft, ignota non e-runt. Scilicet ad hoc unum doctiffimam in ædibus tuis Academiam inftituifti, ut Ecclefiafticæ Hiftoriæ, Sacrorumque Canonum, & rituum fecretiora illuftrares, illudque opus adeo feliciter fapienterque a te præftitum fuit, ut te Felfina noftra venerari, tota vero litteratorum Refpublica demirari nequeat fatis. Et utinam aliquando nobis liceret publicis typis commendatas intueri præftantiffimas iftas differtationes, quibus præcipue per te dirimuntur Ecclefiafticæ controverfiæ; tunc enim non tam fibi de lucro fuo gauderet Ecclefia, quam tibi de tanta doctrinarum ubertate gratularetur. Et quamdiu quæfo eruditorum defideria mora tua patiere torqueri? Modeftiæ tuæ confiliis ut tandem renunciees votis pofcimus iteratis, & ego interim, ut humanitate, qua foles, hanc differtationem excipias, te fedulo rogare non definam.

JOHANNIS FILESACI

THEOLOGI PARISIENSIS

Domini Sancti

DISSERTATIO XXVII.

Domini appellatio prifcis Romanis odiofa, nec non & Chriftianis, prioribus Ecclefiæ fæculis: De Romanis nemo in eorum hiftoria verfatus illud ignorat. Unus *Tertullianus* fupra ceteros teftis exfiftat Apologetici c. 34. *Auguftus Imperii formator ne Dominum quidem dici fe volebat*. De qua re elegantiffime *Philo* Alexandrinus lib. de legatione ad *Cajum*: Pro maledicto, & opprobrio iftud habet ut auctor eft *Tranquill.* in Auguft. c. 53. *Tiberius* Dominum contumeliæ caufa a quodam nominatum fe profeffus eft. Quæ aut cujufmodi ifta contumelia fuerit non explicat *Tranquillus* in *Tiberio*, c. 26. At fatis declarat Sextus *Aurelius* victor, in *Caligula*, Dominum dici, atque infigne regni capiti nectere tentaverat. Siquidem regium diadema fibi impofitum quid fignificaret illa Domini vox, fatis aperte monftravit. Regium vero nomen & auctoritatem quantum exhorruerint Romani, jam non obfcure qui Republica C. Julio Cæfare Dictatore everfa, omnia agnoverunt in unius poteftatem ceffiffe, teftati funt. Domini itaque agnominatio Regem indicavit aliquando Romanis: Chriftianis vero minime ferenda vifa eft olim, quod Dominus cognomen Dei effe videretur, ut eodem loco teftatur *Tertullianus*, nec non *Lactantius* lib. 4. Divinar. Inftitution. c. 3. tum c. 4. *Solus Dominus nuncupandus, qui regit, qui habet vitæ ac necis veram, & perpetuam poteftatem*. Forte an profectum iftud a *Caligula*, qui Domini fibi ufurpato nomine cum ftatim diadema fumere vellet, admonitus & Principum, & Regum fe exceffiffe faftigium divinam ex eo Majeftatem afferere fibi cœpit, *Tranquillus* in *Caligula*, c. 22. *Philo* Alexandrinus lib. de legatione ad *Cajum* & quidem fufe ac copiofe. Aut a *Domitiano*, qui cum in Epiftolis fuorum procuratorum nomine dictatis uteretur formula, *Dominus & Deus nofter fic fieri jubet*. Inftitutum pofthac, ut ne fcripto quidem, ac fermone cujufdam appellaretur aliter. *Tranquillus* in *Dimitiano*, c. 13. *Victor* in *Domitiano*. *Plufquam fuperbe utens Patribus, quippe qui fe Dominum Deumque dici coegerit, quod confeftim ab infequentibus remotum, validius multo pofthac deinceps retulere*. A Commodo ductum initium,

tium, ni fallor, cui ludos spectanti, & nonnumquam depugnanti a Senatoribus acclamatum Κύριος εἶ *Dominus es*. Ipse, *Hercules* haberi voluit, tamquam Deus aliquis. Dio Xiphilini in Commodo. In Nummis veteribus Commodianis hæc habetur inscriptio, *Herculi Romano Aug.* S. C. In Græcis ΑΥΤΟΚ. ΚΑΙΣ. Μ. ΑΥΡ. ΚΟΜΟΔΟΣ. ΑΝΤ. ΣΕΒ. ΕΥΣΕΒ. ΡΩΜΑΙΟΣ. ΗΡΑΚΛΗΣ. Ita *Lampridius* in *Commodo*, *se ipsum Commodianum vocavit* Commodum *Deum*, *&* Herculem *appellans*. Idem postea; *Lues hæc impietatis cæteros sequentes pene omnes invasit*: nil mirum igitur, si Christiani Veteres *Domini* vocem non secus ac Dei, cum sæpe copularentur ambæ istæ, exhorrerent. Addo, quin etiam Ethnicos Deos suos appellasse *Dominos*, ut postea videbimus. Neque vero penitus *Domini* appellationem Christiani olim repudiarunt adhibita *Tertulliani* correctione, loco adducto: *Dicam plane Imperatorem Dominum, sed more communi, sed quando non cogor, ut Dominum Dei vice dicam*. Communi igitur & usitato, ac vulgari significato Imperatores dicti sunt *Domini* citra vel assentationem, vel impietatis notam. Apud *Plinium*, in Epistolis ad *Trajanum* moderatissimum Imperatorem, passim istud legere est: ita in *Dione Xiphilini* in Avito seu in Heliogabalo. *Socrates* id firmat præfatione lib. 6. Historiæ Ecclesiast. Quamquam scrupulum moveat ipse, quod profiteatur se in Historia Imperatores aut divinissimos aut *Dominos* minime appellare velle, *Domini* enim vocabulum hac in parte supra vulgatam loquendi rationem usurpari tacite indicat, ac si forte Sacrilegam adulationem redoleat. De qua re nos plura diximus in Commentario de Idololatria politica. Regibus postmodum *Domini* nomen passim adtributum legimus, cujus rei exempla occurrunt apud *Cassiodorum* lib. 9. Variarum & *Ennodium* Ticinens. tum in Conciliis & priscis historiæ scriptoribus, quæ alio properans prætermitto. Novimus præterea *Domini* appellationem Patribus, aut iis qui loco Patris haberentur, tributam fuisse, ut videre est apud *Tranquillum* in Augusta, c. 53. *Martialis* etiam, lib. 1. ad *Sosibianum*,

E servo scis te genitum, blandeque fateris
Cum dicis Dominum Sosibiane Patrem.

Apud *Lampridium*, *Antonius* Diadumenus ad Matrem ita scribit, *Dominus noster & Augustus nec te amat, nec ipsum se, qui inimicos suos servat*. Opilium Macrinum Imperatorem Patrem sic indigitat B. Gregorius Nazianzenus, Epistola 4. & 17. Matrem suam κυρίαν *Dominam* appellat. Tota est mollicula & suavissima Salviani & cet. Epistola ad *Hypatium* & *Quietam* parentes, in qua ista leguntur, *Vos natura parentes, fide Christiana fratres, honore Dominos habemus*. Paulo post. *Quid tantum mali commeruimus, vel affectus dilectissimi vel Domini reverentissimi ut nobis nec tamquam filiis reddatur gratia, nec tamquam famulis remittatur offensa*; Istud lex indicat D. de verbor. significat. l. 195. §. 2. familiæ: *Paterfamilias vocatur, qui in domo dominium habet*; quod non tam ad personam, quam ad jus referendum esse lex docet; hinc istud *Lactantii*, lib. 4. Divinar. Institut. c. 3. *Dominum vero esse qui sit Pater, etiam Juris civilis ratio demonstrat*. Quoties illæ voces *Dominus*, *Pater meus*, in legibus Imperatorum occurrunt; Novella Theodosii, tit. de pretio solidi & cet. l. unica, seu edicto ad Pop. Urb. Rom. Novell. Valentinian. tit. 8. tit. 13. Novell. Anthemii. tit. 2. *Domini*; duplex istud significatum nobilius, qua Regibus, qua Parentibus, adsignant; idcirco paulo longiori oratione exposuimus, ut non immerito Sanctis apud nos *Domini* appellationem aptatam esse intelligamus. Illos enim Sanctitatis commendatione, & appellatione, ac quidem judicio & auctoritate Ecclesiæ Catholicæ, honoratos & cultos, non alia ratione, quam quod aut veluti Reges, aut veluti Parentes agnoscimus. Istud enim nos docet Scriptura: Sic enim Apocalyps. c. 5. viginti quatuor seniores, qui universam cælestem Hierusalm, & beatorum societatem repræsentant communi quodam elogio, agno occiso, Christo servatori pæana hymnumque victoriæ occinunt: *Fecisti nos Deo nostro Regum & Sacerdotes, & regnabimus super terram*. B. *Hieronymus* in Esaiæ c. 51. in illo versu. *Attendite ad me populus meus, & tribus mea me audite*. Pro tribu, ut vertit *Hieronymus*, Septuaginta ver-

te-

terunt, *Beatissimi Reges*. *Merito*, inquir, Sanctus ille vir, *quia Sancti Reges exsistant*. Hinc illud Psalmi 104. *Nolite tangere Christos meos*, quod generatim ad omnes sanctos vult pertinere; ut & illud Job. c. 35. *Non aufert a Justo oculos suos, & Reges in solio collocat in perpetuum & illic eriguntur*. Quod de Sanctis explicat B. *Greg.* lib. 26. comment. in Job. c. 21. Parentes etiam nostros quis non dixerit? Scitum illud Psal. 44. *Pro Patribus tuis nati sunt tibi filii*. Quod de Apostolis, Sanctis Ecclesiæ tractatores explicant: at nequis Patres posthac Ecclesiæ defuisse suspicetur, etiam ipsi filii, qui in patrum locum successerunt, postea Patres habiti sunt. Ita enim judicare oportet ut cum Apostolus 1. Corint. 4. dixit. *Nam si decem millia Pædagogorum habeatis in Christo sed non multos Patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui*: Illi ipsi ab Apostolo in Christo geniti, similiter & alios per Evangelii annuntiationem in Christo generarunt. B. *August.* lib. 17. de Civitate Dei, c. 16. & in comm. Psal. 44. *Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis filii nati sunt tibi. Constituti sunt Episcopi, hodie enim Episcopi qui sunt per totum mundum unde nati sunt? Ipsa Ecclesia Patres illos appellat, ipsa illos genuit, & ipsa illos constituit in sedibus Patrum*. Neque vero soli Episcopi; quin & Martyres Patres dicendi sunt, cum seu mirandorum operum ad hominum salutem effectione, seu in tormentis & acerbissimis quibusque suppliciis pro fide Christi fortiter tolerandis constantia, innumeros in Christo genuerint homines, quos simili exemplo alios Christo acquisiisse verissime testantur historiæ Ecclesiasticæ. Eodem pacto qui a Mundo felicissime & aperto divortio secesserunt, eos non minorem prolem Christianam reliquisse, paucorum videlicet SS. *Antonii*, *Hilarionis*, *Macarii* utriusque apud nos *Martini*, *Benedicti*, & ceterorum exempla satis superque comprobant. Jure igitur optimo qui sanctitatis fama claruissent, apud nostros præsertim Gallos non Sancti, aut Beati solum, sed augustiori vocabulo, *Domini* seu Reges, seu Patres interpreteris, nominati sunt. Concilio Turonensi 1. Præfatione, Episcopi Gallicani ajunt se convenisse ad Sacratissimam festivitatem, qua *Domini* Martini receptio celebratur c. 13. ejusdem Concilii ipsius Decretorum vi & robore, humiliatis nostræ constitutio, ut adjuvante Domini Misericordia valeat custodiri, Sancti ac Beatissimi Sacerdotis *Domini* Martini, quæ Deo accepta est, obtinebit intercessio. Ita Concil. Turonens. 2. c. 19. Pro reverentia, cultu ac virtute *Domini* Marrini. Concil. Antissiodorensi, c. 5. omnino & inter supradictas conditiones vigilias, quas in honore *Domini* Martini observant omnimodis prohibete. *Odo* Cluniacensis, lib. de translatione Corporis S. *Martini*, *Dominum* Martinum vocat, præfatione. Is fuit, docet quispiam, Gallorum erga B. *Martinum*, singularis affectus & venerario. Nec immerito, cum Sanctissimum hunc Turonensem Episcopum, Apostolis parem, non sine ratione universa prædicavit Gallia, de qua re *Odo* ipse Cluniacensis dissertationem instituit, & *Notkerus Balbulus*, in Martyrologio, 5. Idus Junii. *Mirabilem* Martinum *in prophetiæ doctrina & miraculorum ostensione atque angelica frequentatione, etiam post Apostolos primum ac præcipuum* prædicat. Hinc ad ejus tumulum frequentes peregrinationes non secus atque ad limina Apostol. *Petri & Pauli* Romæ, quemadmodum testatur Concilium Cabilonense secundum, can. 44. cap. 45. S. *Paulinus* Epist. 13. commemorat peregrinationes Turonenses ad B. *Martinum*. *Fortunatus* Pictaviensis Episcopus, lib. 3. præfatione, *Dominum* Marrinum pronunciat. *Petrus* Venerabilis Cluniacensis, Epistola 4. l. 3. veteris edirionis, *Dominum* Martinum enuntiari scribit. Longe ante *Gregorius* Turonensis ea voce utitur historiæ Francor. lib. 5. c. 14. Et depositio *Domini* Martini memoratur lib. 10. historiarum Franc. c. 30. Episcopi Gallicani qui aderant Concilio Cabilonensi 1. in Epistola ad *Theodosium* Episcopum, *Domini* Vincentii voce usi sunt, pro *Sancti*. Concilii Turonens. 2. can. 23. Episcopi iidem Gallicani, festivitatem Cathedræ *Domini* Petri *Apostoli* dixerunt. Annis aliquot antea, Episcopis Italiæ & cæteris in Synodo Romana, sub *Symmacho*, *Dominus* Petrus enunciatur. Idem factitatum ab Episcopis Hispanis Tarraconensis Provinciæ, Epistola ad *Hilarium* Papam. Episcopi Gallicani, Concilio Suessionensi apud S. *Medardum*, *Domini* Gregorii librum E-

pisto-

pistolarum ex Registro recitant. *Gregorius* Turonensis, Histor. Francor. lib. 9. cap. 41. ex persona Eqiscoporum Gallicanorum *Dominum* Paulum, pro Sancto, aut Beato dixit. Sic Sancto *Paulino* Gallo Aquitano, Epistola 1. & 12. nec non 13. *Dominus meus* Felix pro Sancto nominatur. *Ennodio* Ticinensi, lib. 8. Epistola 24. *Dominus* Victor, qui alioquin Sanctus habitus est. Idem Epistola 27. ejus libri *Dominum meum Apostolum* quem vocat, non alium quam B. *Petrum* intelligit, & persimili locutione, l. 9. Epistola 26. Dominos Apostolos memorat. Syri Christiani non aliter afferunt, *Mar. Phetras*, *Mar. Phaulos*, *Dominus Petrus*, *Dominus Paulus*. Neque vero propterea quispiam existimet, ista *Domini* appellatione aliquantum de Sanctorum vel existimatione, vel veneratione detrahi, immo Sanctitatem cultumque illorum, multo magis hoc pacto augeri existimare licet. Nec enim vel Reges vel parentes hac voce dumtaxat intelligimus, verum etiam divinam quamdam pro statu Beatitudinis suæ conditionem consecutos esse, ex eo vocabulo licet advertere. Dicam cum B. Augustino, lib. 22. de civit. Dei, c. 10. & lib. 2. contra *Faustum* Manichæum, multa nos Christianos cultus & venerationis argumenta erga Deum exhibere, quæ Gentiles falsis suis Diis & Dæmonibus adtribuerunt, quos idcirco reprehendendos censet vir Sanctissimus, non quod ejusmodi pietatis ac religionis officiis uterentur; generatim dico: nec enim cruenta illa aut flagitiosissima atque adeo plane obscœna & pudenda sacra speciatim intelligi velim, sed quod iis illa tribuerent, quibus ipsi prorsus indigni erant, & ab eorum conditione penitus aliena. Quod si pervicaces homines tam præfracte nobiscum agere velint, ut nihil omnino quod in sacris suis superstitiose usurparunt Ethnici, Christiano usui, id est legitimo accommodari possit, cur igitur Deum vocabimus *Dominum*? Nam de vocibus tantum hoc loco agimus. Apud *Senecam* patrem Suasoria 1. Atheniensis cujusdam M. *Antonium* Triumvirum irridentis vox κύριε ὁ Ζεύς Domine Juppiter, &c. *Julianus* Augustus in Cesaribus, δεσπότην Δία, *Dominum* Jovem & δεσπότην Ἥλιον *Dominum* Solem nominavit. Sic *Aristides* oratione in *Æsculapium* Ἀσκληπιὸν δεσπότην *Dominum* Æsculapium. Et apud eumdem oratione 4. Sacrorum Sermonum δέσποινα Ἀθηνᾶ *Domina* Minerva. Eodem pacto apud *Maximum* Tyrum, dissertatione 38. Persæ Igni Deo sua alimenta, id est ligna, subministrantes inquiunt πῦρ δέσποτα ἔσθιε *Domine* ignis comede. *Martianus* Capella lib. 2. de nuptiis Philologiæ, loquens de Mercurio, *quin in fanis omnibus soliditate cubica Dominus adoratur*. Poetis istud est familiare. Addo etiam Gentiles, Deos suos honoris ergo, *Sanctos* nuncupasse. *Lucilio*, *Sanctus* Serapis. *Ennio* apud *Varronem* lib. 6. de ling. Latina, *Sancte* Apollo. Eidem *Ennio*, lib. 1. Annalium, *Sancta* Venus. In fragmentis ejusdem *Ennii*, apud Servium, in 1. Æneidos-*Sancte* Jupiter. *Apulejo* lib. 9. Milesiarum, *Sancta* Ceres; Eidem *Apulejo*, lib. 8. Milesiarum, *Sanctus* Sabadius. *Varroni* lib. 4. de ling. lat. & *Arnob.* lib. 5. adversus Gentes, *Sanctus* Hercules. Ita vocitatur a *Phædro*, lib. 5. Fabularum *Æsopi* Fabul. 85. *Sancta* Mnemosyne. In nummis *Heliogabali*, *Sanctus Deus*. Sol. Apud *Catullum* libro de *Diana*; *Sancta* Diana; *Julianus* Apostata, Epistola ad *Jamblicum* Ἑρμῆ ἅγιε *Sancte* Mercuri. In antiquis Inscriptionibus, Herculi *Sanctissimo*, Silvano *Sancto*, *Sanctæ* Junoni. Ista ex innumeris sufficient, quæ si idcirco damnanda censeamus, quod a Gentilibus adeo frequenter usurpata legantur, ecquid igitur persimilem Scripturæ veterumque Christianorum loquendi consuetudinem usurpabimus? Quod nemo qui tantillum in recte fidei rebus sapiat probabit. Scio nonnullas voces, quæ ad religionem pertineant apud Gentiles usitatas, nulla omnino ratione apud Christianos ferendas esse, cum nec in utriusque & veteris & novi fœderis libris reperiantur, nec unquam apud Christianos veteres, vel ad Patrum usque sæculum, in usu fuerunt. Eius generis sunt *Divus*, & *Diva*, quæ apud Ethnicos nihil aliud plane significant quam *Deus* & *Dea*. Nolim testes adducere Poetas, quibus pene omnia licent, & qui universim quibuslibet Diis suis voces illas aptare solent. Scriptores ceteri discrimen aliquod adsignare videntur, ut quamvis omnes quotquot sunt Deorum nomine & numero comprehendantur, nihilominus aliis simpliciter *Dii* vocentur, qui majorum sunt gentium, alii minorum

ſubſelliorum, qui proprie *Divi*. Diſtinctionem illam tacite ſubindicat *Tertullianus*, lib. de Anima c. 1. *Pleroſque auctores etiam* Deos *exiſtimavit antiquitas nedum* Divos*: Divos* appellans qui in communi hominum cœtu & aſpectu vixerunt, quos poſt mortem tamquam Deos conſecravit antiquitas. *Servius* in 12. Æneidos, *Divos dicimus qui ex hominibus fiunt*. Ita *Divos* proprie vocavit Poeta iſte lib. 5. Æneidos, Deos marinos, qui hominum ſuperſtitione, pro Diis habiti ſunt. Sic *Auſonius* in ordine nobilium Urbium, *Divum domus aurea Roma*: antea *Ovidius* lib. 1. Triſtium, Elegia 4. *Imperii Roma Deumque locus*, tacite Imperatores innuens, qui poſt mortem pro Diis conſecrari ſolebant, quod omnes norunt. At *Martiano* Capellæ, lib. 2. de Nuptiis Philologiæ, & Mercurii, Tripes *Divorum*, id eſt poſtremi & leviſſimi quique Deorum dicuntur. *Iſidori* Gloſſarium, *Divus Imperator* qui poſt mortem, Dei nomen accepit. Meminit *Ennodius* Ticinenſis in Panegyrico ad *Theodoricum* Regem. Apud *Tacitum*, lib. 16. *Diva* Poppæa. In numis veteribus, *Diva* Fauſtina, &c. *Svetonius* lib. de illuſtribus Grammaticis, ex *Aurelio* Opilio, *Divas Muſas* dixit. Apud *Arnobium*, lib. 5. adverſus Gentes, Ocriſiam *Divos inſerviſſe genitali*, lares ſunt qui interpretentur. *Cato* non aliter de re ruſtica, c. 14. & ſi nonnumquam, omnes quicumque ſint, *Divos* vocent pro *Diis*, probi auctores. *Arnobius* ita lib. 7. adverſus Gentes, *Eſto concedatur feliciſſimas pecudes non ſine aliquo religionis officio Divorum apud templa mactari*. Procul a Chriſtiana & recta ſcriptione atque locutione *Divi* nomen pro *Sancto*; ignotum nomen iſtud melioribus Sæculis; Tum licet appellationem *Sancti* & Diis ſuis nonnumquam, & viris morum ſanctimonia clariſſimis communem eſſe voluerunt Gentiles; at *Divi* agnominationem, nonnulli alteri, ſaltem poſt mortem, adtribuerunt: niſi cui ſacra, ſacrificia & Sacerdotes jure optimo adſignare ſe poſſe crediderunt, quos in numerum Deorum ſuorum admiſſos ſibi aut aliis, perſuadere voluerunt; quod cuivis apud Auguſtæ hiſtoriæ Scriptores omnes perſpicuum eſſe poteſt. At quis Chriſtianæ fidei myſteriis vel leviter initiatus non novit, uni Deo ſacra & ſacrificia deberi, & iſtud adverſus Manichæos urget B. *Auguſtinus*, lib. 20. contra *Fauſtum* Manichæum; fanatici enim homines iſti Chrſtianos Catholicos Idololatras eſſe affirmabant, quod Martyres pro Diis haberent. Hanc ſingularem calumniam non aliter refutat Sanctiſſimus Epiſcopus Hipponenſis, quam quod Sanctis Apoſtolis, & Martyribus atque ſimilibus, non Sacrificium offeratur; ſed uni ac ſoli Deo.

IO-

JOHANNIS FILESACI
THEOLOGI PARISIENSIS
SS. Imaginum Radiatum Caput
DISSERTATIO XXVIII.

BEatos, & qui ævo sempiterno in cælo fruuntur video apud Apostolum 1. Corinth. 15. cum stellis comparari : *Stella*, inquit, *differt a stella in claritate. Sic & resurrectio mortuorum*. Posteriorem hanc partem non attingo, videlicet de dispari ut stellarum claritate ita præmio eorum, qui æterna illa donantur beatitate, de qua re sic B. *Augustinus*, lib. de Sancta Virginitate, c. 26. *Quia in ipsa vita æterna distincte fulgebunt lumina meritorum, multæ sunt mansiones apud Patrem* Joann. 14. *Ac per hoc in denario quidem non impari non vivet alius alio prolixius, in multis autem mansionibus honoratur alius alio clarius*. Sed hæc sunt alterius loci. Nunc vero investigandum nobis est quæ sit illa Beatorum cum stellis collatio, ut quemadmodum stellas non modo non conspicari ac ne intelligere quidem possumus absque illo indito splendore; ita nec Sanctos sine ulla beatitudinis luce, qua semel collustrati, nulla omnino ratione carere possunt. Statum illum beatificum, ut vocant nostri Theologi, sive splendentem illam beatitatis lucem, nos in Sanctorum ipsorum imaginibus sive pictis, sive sculptis aut fictis non aliter exprimimus, quam circulis quibusdam radiatis, eorum capitibus appositis aut depictis. Sabiniani somnient quidquid volunt. Novatores quod a Gentilibus in suorum Deorum simulacris factitatum, illud idem nos Christianos Catholicos in SS. Imaginibus præstare dictitant. Certum est Ethnicos capitibus statuarum suorum Deorum umbellas (μηνίσκοι vocantur Aristophani in Avibus) imponere solitos, ne ab avibus conspurcarentur. Arnobius, lib. 6. adversus Gentes loquens de simulacris Deorum Gentilium : *Non hirundines denique intra ipsos ædium circumvolantes tholos jacularier stercoris plenas, & modo ipsos vultus, modo numinum ora depingere, barbam, oculos, nasos, aliasque omnes partes in quascunque se detulerit deonerati proluvies podicis*. Eo spectat illud *Lactantii*, lib. 2. Divinar. Institut. c. 4. *Aves simulacris fabrefactis, idest hominum plane similibus, insident, nidificant, inquinant*. Damnant idcirco pictores, qui Imaginibus pictis istas adponunt umbellas, honoris causa. Neutrum recte fieri censent, tum quia fictis sculptis, fusisque simulacris illud tantummodo congruat, si modo congruat; nec enim in tabulis depictæ Imagines avium spurcitias illas reformidant, tum quod honoris ergo istud excogitarunt pictores, cum non alio fine excogitatum hoc fuerit a priscis illis superstitiosis hominibus, quam ne ab avibus circumvolantibus simulacra inquinarentur. Qui parem Gentilium ac Christianorum Catholicorum, ea in re mentem existiment, aut Catholici dogmatis & de Sacrarum Imaginum cultu doctrinæ Catholicæ plane ignarus & imperitus, aut si sciens fallat insigniter impudens, & improbus habendus est. Nos Christiani Catholici, honoris gratia, quibusvis capitibus quarumcumque Imaginum sacrarum, umbellas appingimus. Quid vero sint umbellæ istæ primum disquiramus; has nihil aliud esse quam circulum radiatum, sive ut in pictura deprehenditur, lucis cujusdam caput Sancti depicti obnubentis, in circuli formam, extensionem & expansionem. Istud autem honorificum esse, non ad avium injuriam propulsandam repertum, vel ipsos Gentiles testes habeo, qui divinitatis alicujus indicium, & argumentum esse volebant. Coronam ejusmodi radiatam hanc *Nimbum* appellabant. Servius in lib. 3. Æneidos ad hunc versum.

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Pro-

Proprie, inquit, *nimbus est*, *qui Deorum vel Imperantium capita quasi clara nebula ambire fingitur*. Et libro 2. itidem *nimbum* quo Pallas effulgere dicitur, *nubem divinam* interpretatur, quæ non aliud sit *quam fulgidum lumen*, *quod Deorum capita cingit*. Eodem lib. paulo post Theologicam priscorum Gentilium rationem esse dicit, quæ afferat *flammarum*, *quos cernimus*, *tractus*, *nimbum esse descendentis Numinis*. Si quis paulo pertinacius hæc in illorum Deorum fictis apparitionibus demonstrari tantummodo dicat. Illud enim in nonnullis Imperatoribus, & Regibus sibi nescio quam divinitatis existimationem apud subditos arrogantibus, nobis scriptores nonnulli prodiderunt. *Plinius* Junior Panegyrico ad *Trajanum* Imperatorem ubi de illius facilitate, comitate & liberalitate erga Populum Romanum disseruit, subjungit ista, *horum unum si præstitisset alius* (*Domitianum* tacite perstringit) *illi jamdudum radiatum Caput*, *& media inter Deos sedes auro staret aut ebore*, *augustioribusque aris & grandioribus victimis invocaretur*. Apotheosim Imperatorum, atque eorum inter Deos adnumerationem innuit, sed vivos etiam ementitam illam divinitatis speciem æmulatos fuisse nunc ostendemus; ubi quid sit *radiatum Caput* paucis exposuerimus. Coronam circa caput alicujus multiplicibus ac variis veluti radiis constantem, intelligi perspicuum est. *Lucretius* lib. 5. *Radiatum insigne Diei* dixit pro Sole, quem radiis in orbem protensis insignem videmus: *Ausonius*, in Ternario, *Ales cinnamæo radiatus tempora nido*. De Phœnice ave loquitur, cujus pennatum capitis fulgorem indicat. Et persimili locutione *Martialis*, epigrammate 2. Amphiteatri *Sydereum Colossum*, id est radiatum & Syderis modo radios spargentem dixit. *Lampridium Antonium* Diadumenum Imperatorem renunciatum, Imperatorie vestitum ita describit: *Hic ubi primum indumenta coccea*, *& purpurea cæteraque castrensia Imperii insignia accepit quasi sydereus cælestis emicuit*. Putidam illam & impiam Divinitatis nescio cujus imitationem in nonnullis Imperatoribus dispiciamus. *Commodus* Imperator, qui *Hercules* novus quidam Deus videri voluit apud *Lampridium* in *Commodo*, *Capillo fuit semper fucato & auri ramentis illuminato*. Julius Capitolinus, in Vero, *auri ramenta* dixit. *Dicitur sane*, inquit, *tantam habuisse curam flaventium capillorum*, *ut capiti auri ramenta respargeret*, *quo magis coma illuminata flavesceret*. Hinc non absimile istud *Martiani* Capellæ, lib. 1. de nuptiis Philologiæ. Juno *expurgatioris auri splendente vena*, *addiderat crinibus sociale vinculum*. Luxus cujuslibet omniumque deliciarum avidissimus & appetentissimus Verus, illud anxie propterea requirebat, ut longe venustior appareret, nec enim alioquin de Divinitate homo, supra *Mecenatem* perditissimæ luxuriæ cogitabat. Certe Persarum reges non alia mente bracteis aureis aureum colorem barbæ conciliabant, quemadmodum prodit B. *Chrysostomus*, hom. 7. in Epistol. ad Colossenses, nisi quod augustiorem quamdam & veluti diviniorem formam præ se ferre videri volebant, quia auratam, fulgidam, ac flammis coruscantibus rutilantem barbam, ut *auro tinctam cæsariem Solis*, *comasque bracteatas dixit* Martianus Capella, lib. 1. *Commodum* vero, hoc fuco, velut divinum aliquod Numen sese ostentasse istud aliunde etiam firmari potest. Exstat num ejusdem *Commodi*, eo vivo cusus, & quidem non multo postquam Imperium iniit, in quo Caput ipsius *Commodi* cum corona radiata expressum est. Multi alii similes conspiciuntur, & diversis ejusdem *Commodi* Consulatibus. Ejusdem generis est numus *Domitiani* XII. ipsius consulatu cusus, in quo Domitiani effigies coronam radiatam gestans visitur. Alius exstat inscriptione Græca cum Capite *Domitiani* radiato, quod ad locum a nobis ex *Plinio* Juniore supra allatum mirifice facit. Similis est *Caraca. e* numus quarto eius consulatu cum corona radiata, qua Cinctum *Caracallæ* caput, & nonnumquam ipsum caput radiatum. Exstant & alii huic similes, sed diversis temporibus cusi, tum Latinis, cum Græcis inscriptionibus. Scio numos non paucos Capita laureata & coronas laureas referre, sed quid inter hæc & illa discriminis facile est dignoscere. Julius Firmicus lib. de errore profanarum religionum, utrumque innuere videtur, his verbis: *Qui sic in templo prætextatus incedis*, *qui fulges purpura*, *cujus caput aut auro aut lauro premitur*. *Decii* Imperatoris Christianorum hostis atrocissimi numus visitur, cum corona radiata. Nescio an æmulatione prædecessoris sui *Philippi* Imperatoris, cujus etiam Christiani, habetur numus

mus cum radiata Corona. *Valeriani* Imperatoris, qui fœdissimam & nomini Romano maxime ignominiosam apud Persas servitutem serviit, numus conspicitur, cum ipsius Capite radiato. Exstat etiam *Valerii Maximiani* numus cum Capite radiato. Constantino Magno, sed ante susceptum Imperium, fidemque Christi susceptam, dum adhuc nobilis *Cæsar* esset, attribuitur numus, in quo corona radiata cinctum Caput cernitur, ac quod multo magis mirandum, *Constantinus* Magnus Imperator, licet Christianissimus & Græcula assentatione Apostolis Christi Domini par, sibi Bizantii, seu in illius novæ Romæ foro medio statuam sui ipsius prægrandem posuit Capite radiato, Ἔχοντα ἀκτῖνας ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ, quemadmodum prodit Chronicon Alexandrinum. Veruntamen *Zonaras* tom. 3. Apollinis statuam fuisse dicit, ex Ilio advectam Bizantium sive Constantinopolim, cui Imperator nomen suum indiderit clavis quibusdam illius Capiti insertis, quibus Christi Servatoris corpus cruci affixum fuerat. Itaque nil mirandum, si caput illud radiatum fuerit, cum Apollinem sive solem repræsentaret. *Martianus* Capella lib. 1. *Solis augustum caput, radiis perfusum, circumactamque flammantibus velut auratam Cæsariem rutili verticis imitatur*. Idem habet *Philo* Alexandrinus libro de legatione ad *Cajum*. *Cedrenus* in *Constantino*, non meminit Apollinis, sed *Constantini*, imaginem illam Soli instar splendentem memorat. Quin si quis ad quotidianum & usitatum *Constantini* habitum referre malit, pertinaciter non reluctabor. De eo sic *Aurelius* Victor, in Epitome habitum *Regium gemmis & caput exornans* (Constantinus) *perpetuo diademate*, forsan radiato. Nec me latet Solis caput radiatum, & radiis quidem in modum spiculorum acuminatis in nonnullis numis cerni, neque vero propterea quovis caput radiatum, in illis veteribus numis, Solis imaginem referre dicendum est. Utcumque res se habeat, nemini cui cor tantisper læva in parte mammillæ saliat, dubium esse potest, radiati capitis sive corona radiata exornari effigiem, quamdam esse Divinitatis notam & characterem, vel saltem hunc, cui ejuscemodi symbolum tribuitur, cæterorum mortalium conditionem longo post se intervallo relinquere atque adeo superare. Cujus rei præclarum exstat de Augusto Cæsare exemplum, apud *Tranquillum*, cap. 94. Octavius Octavii *Augusti pater videre visus est Filium mortali specie ampliorem cum fulmine & sceptro exuviisque Jovis Optimi Maximi ac radiata corona super laureatum currum, bis senis equis candore eximio trahentibus*. Sed si quis somnium rideat, quamquam non plane repudiaverim, attamen quod ipsi *Octavio*, etiam clara luce contigerit, & quod ad institutum faciat, temporum horum vicinus describit *Vellejus* Paterculus, lib. 2. *cui*, (Octavio) *adventanti Romam, immanis amicorum accurrit frequentia, & cum intraret urbem, Solis orbis super caput ejus curvatus æqualiter, rotundatusque in colorem arcus, velut coronam tanti mox viri capiti imponens conspectus* est. Frustra ego numos veteres commemorem, qui postquam Imperatores, Gentilium more, inter Deos sunt relati, percusi sunt, nam radiata illorum capita expressa esse nemo ambigit. Unum proferam *Volusii* Imperatoris numum, in quo non modo radiatum caput sed addita inscriptio, *Divo* Volusiano, altera parte, *Consecratio*. Satis perspicue ni fallor, hactenus expositum est a nobis, quid sit *radiatum caput*, sive corona radiata, ut dum, SS. Imagines, cujusvis generis hoc ornamento illustratas cernimus, non pictorum inscitia, non ad cavendas avium prætervolantium sorias, sed honorificentiæ gratia illud effectum esse intelligamus. Jam veteris ipsius Ecclesiæ temporibus, sacras Imagines non sine splendoris alicujus specie depictas fuisse mihi facile persuadeo ex iis *Isidori* Hispalensis verbis, lib. 19. Originum, c. 31. *Lumen quod circa Angelorum capita pingitur nimbus vocatur*. Quod si apud priscos Christianos Angeli inter ceteros Sanctissimi in Ecclesia habiti sunt etiam *Constantini* Magni temporibus, picti, ficti, fusi, scultique fuerint, hos non minori cultu atque veneratione quam Angelos ipsos habitos fuisse, nemo qui Ecclesiasticam historiam, vel obiter legerit, dubitabit, sacra Scriptura teste, *sint sicut Angeli Dei*. Eam ob rem nonnisi adhibita capitibus eorum radiata corona, vel picti sunt vel efformati. Jure igitur optimo cum Stellis Sancti comparantur, cum etiam Gentiles olim cum aliquos apotheosim consecutos, & inter Deos relatos esse significare vellent, in eorum numis stellas pingebant. *Domitia* Longina *Domitiano* Imperatori masculum peperit, qui in-

fans

fans Cæſar mortuus eſt, & in Deorum numerum relatus: auctor *Tranquillus* in *Domitiano*. Numus Cæſarionis iſtius expreſſam habet imaginem inſidentem globo inter ſtellas, qui apertiſſimus eſt Divinitatis typus: inſcriptio eſt; *Divus* Cæſar *Imp.* Domitiani *F.* nec abludit numus *Commodi* Imperatoris, ridiculi iſtius Dei Herculis Romani; quo expreſſa ſtella ſupra montes quaſi jam adeptam Divinitatem indicabat. Quanto & congruentius, & verius, de Sanctis iſtud Danielis, cap. 12. pronunciabimus, *qui ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates fulgebunt*. Hunc feliciſſimum illorum ſtatum non aptius noſtri in illorum imaginibus pingendis, repræſentare queunt, quam dum illorum capitibus lucem quamdam affuſam & velut ſplendentem coronam, inſtar ſtellæ aut ſyderis alicu'us, radios ſpargentem exprimunt. Qui iſtud non probet, aut Apoſtolos Domini, tot etiam Martyres, tot Confeſſores ceteroſque omnes vitæ ſanctitate clariſſimos, beatitudinis luce inacceſſibili omnino privatos dixerit, aut beatitatem ſempiternam illis invideat neceſſum eſt, quorum utrumque nonniſi ſingulari impietatis flagitio pronunciari poteſt. Hos ergo hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti, cujus caput *radiante auro conſpicuum* ait Tertullianus, l. de Idololatria, idcirco hujus Capitis germana membra eo lumbentius profitemur, cum eorum Imagines depictas, luce, ſplendoreque circumſpicuas repræſentamus, aut fuſis, ſculptis fictiſque circulum radiatum; Divinitatis participatæ (ut cum noſtris Theologis loquar) indicem notamque adponimus.

LUDOVICI ANTONII MURATORII

De votis votiviſque Chriſtianorum oblationibus in Sanctorum venerationem factis

AD CLARISS. VIRUM

P. GUILLELMUM BONJOUR

ORD. EREMITARUM S. AUGUSTINI

DISSERTATIO XXIX.

Oblationes, quas alicui Sancto voti cultuſque cauſa Catholicus populus dicat, irridebat olim Eraſmus vir multa eruditione petulans, & de Religione (ſi quam tamen tenebat) parum bene ſentiens. In colloquio, quod *Naufragium* inſcribitur, hunc pium Eccleſiæ morem carpere inſtituit apud ſubſecutos hæreticos non parum gratiæ iccirco nactus. Verum tantam maledicendi libidinem allatis veterum Patrum teſtimoniis, ac uno potiſſimum Paulini mei oraculi fretus, neque brevitatis, neque modeſtiæ oblitus retundere ſtatui, ut tum calumnia, quam Novatoribus hodiernis placere video, uno ictu confodiatur, tum etiam ut Sanctorum cultus veterum Patrum auctoritate fortius confirmetur. Tibi vero, clariſſime Bonjour, brevem hanc diſquiſitionem offerendam cenſui, ut apud Litterariæ Reipub. cultores perſpicuum fiat, quanto ſtudio, quantaque animi obſervantia eruditionem proſequar tuam. Ubi enim prodiit tua illa Diſſertatio, quam de Joſephi caſtiſſimi viri cultu ſub Serapidis nomine inſtituiſti, & cui Paulinum quoque Nolanum ſubſcripſiſſe intel-

intelliges, adeo in magnam tui admirationem fui raptus, ut prope eruditionis prodigium mihi videreris. Et plane quid a te ſperandum non eſt, quum ad maturiores annos perveneris, ſi florentiſſima ætate adeo Philologicis doctrinis imbutum te prodidiſti? Parum tamen hoc tibi laudis fuiſſet, ni ſcientiam tuam modeſtia etiam ac humanitate clariorem effeciſſes. Et illa quidem nunc eſt, quæ me laudibus tuis parcere cogit, hæc vero, quæ meis hiſce commentationibus animum fiduciamque ad te accedendi fecit. Sed jam propoſita impleamus. Variæ antiquitus fieri ſolebant oblationes; aliæ enim panis erant, ac vini, quæ in uſum incruenti Sacrificii transferebantur, & de illis concilium Matiſconenſe ſecundum, cap. 4. ait: *Propterea decernimus, ut omnibus Dominicis diebus altaris oblatio ab omnibus viris & mulieribus offeratur tam panis quam vini*. Cyprianus quoque lib. de opere & eleem.; Auguſtinus, ſeu alius Auctor ſerm. 215. de Temp., Eligius Noviom. tract. de Reſtitud. Cathol. converſ. tomo 1. Auguſtin. 1. Bona Rer. Liturg. lib. 1. cap. 23. aliique non pauci meminere. Aliæ erant oblationes olei aut ceræ ad luminaria, de quibus præter laudatum Auctorem ſerm. 215. de temp. loquitur Canon 4. Apoſtolorum in hæc verba Μὴ ἐξὸν δὲ ἔστω προσάγεσθαί τι ἕτερον πρὸς τὸ θυσιαστήριον, ἢ ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς ἁγίας προσφορᾶς, *Offerre autem non liceat aliud ad altare quam oleum ad luminare, & incenſum tempore ſacræ oblationis*. Aliæ ſacrorum vaſorum, veſtium, ac ornamentorum fuere oblationes, quas Græci ἀναθήματα vocant, & de quibus omnium uberrime Anaſtaſius Biblioth., Coccius tom. 2. lib. 6. art. 15. & Raynaldus Heterocl. Spirit. ſec. 2. punct. 3. verba faciunt. Aliud poſtremo oblationum genus non docet Paulinus, quæ Sanctis ex voto, aut veneratione offerebantur. Hæ autem ex rebus quibuſcumque conſtabant ut omnium pietati ſe accommodaret Sancta Religio. Divites opulenta dona, pauperes quod ſibi, puſillum licet, ſuppetebat, Beatorum in obſequium conferebant. Neque hæc donaria voto carebant; ut enim quiſque Sanctorum opem ad effugienda pericula implorabat, voto etiam ſeſe obſtringere Sancto patrocinanti ſolebat. Hujuſmodi votorum (quæ tamen minus proprie ſic appellantur) quam ſit rectus uſus, Theologis noſtris oſtendendum relinquo, non enim tantam meſſem mihi propoſui. Factum igitur, non jus hoc loco quærimus, & confeſtim hujuſce rei luculentus aſſertor Paulinus accedit in Nat. XII ita loquens:

Venerat huc quidam placitum ſibi ſolvere votum
Verbis Abellinæ de finibus advena noſtris
Sedibus. Hic porcum ſtudio curante paratum
Dilatumque diu, ut ſimul annis, atque ſagina
Creſceret, huc illuc perduxerat, atque ubi venit
Pingue pecus voti jugulat de more voventum.

Ecce quam apertis verbis antiquum eorum morem, qui Sanctis vota nuncupabant, hinc indicat Scriptor noſter. Repetit infra:

Et votum compleſſe putat - - -

Item: *In quibus heu demens oblati munera voti*
Fraude fidem violans converti in damna ſalutis.

Et alibi: - - - - *Confeſtim voti ratione ſoluta*
Debitor ille intus meritæ compage catenæ
Solvitur - - - - - -

Primum illud eſt S. Felicis miraculum, qui Abellinum incolam pro fraudata voti parte caſtigavit. Aliud a Paulino propria ejus facundia, ornamentoque verborum refertur, ubi iterum votivarum oblationum in S. Felicis cultum egregiam injicit mentionem. Audiamus canentem

Agricolæ quidam de noſtris longius oris
Apula trans urbem Veneventum rura colentes
De grege ſetigero multis a fœtibus unum
Excerpſere ſibi, & curatum tempore multo
Paverunt in vota ſuem, & cœpere paratum
Ducere ſancitam S. Felicis ad aulam.

 Sub-

Subdit: - - - - - *Mens anxia nutat in anceps,*

Nam voti revocare viam pia pectora nolunt,

Rursus Felicis veneratum liminx longe

Ire pudet vacuos devoti muneris.

Steterat sus pondere faginæ pressus, ac propterea iidem agricolæ sues alios minores legerunt, ut votum omnino persolverent. Ait hinc Paulinus:

Quod devota fides obstricti debita voti

Maturare parans tali ratione putavit,

Pluribus ut modicis unum pensaret opimum.

Ergo sacrum huc venere locum, votisque patratis, &c.

Tertium Paulinus memorat prodigium hisce carminibus:

Nam genere abjunctam pecus armentale juvencam

Quidnam homines æque longinqua huc sede profecti

Secretam primo lactantis ab ubere matris

Nutriebant nostris votivo munere pactum

Pauperibus - - - - - -

Sed & in Nat. VII. hæc ait:

Omni namque die testes sumus, undique crebris

Cœtibus aut sanos gratantia reddere vota

Aut ægros varias petere, & sentire medelas.

Et hæc quidem erga Sanctorum vota oblationibus etiam additis conspicua erant. Omnes autem in pauperum alimenta cedebant, nempe *ut saturo gauderet paupere Martyr*, quod nos hisce tribus exemplis Poeta facer edocuit, qui etiam dilucide addit vota hæc Martyribus nuncupata. Audiamus.

- - - - *Sed qui mos esse videtur*

Persolvenda piis longe sua vota ferentum

Martyribus - - - -

Alia præter hæc vota Sanctis voveri consuevere, quæ hujusmodi oblationibus carebant. Quidam se Beatorum Basilicas visitaturos, alii se Festos eorum dies celebraturos vovebant, quorum votorum exempla nobis idem Paulinus præbebit. Morabatur ille in Hispaniis, quum Natalem primum cecinit, voveratque suum ad Nolanam Urbem iter invisendi S. Felicis causa. Itaque ait

- - - - *Et qua requiestis in aula*

Hunc liceat celebrare diem, pia reddere coram

Vota, & gaudentes inter gaudere tumultus.

In Natali vero II. illud idem scribit, quum se Nolæ reddidisset:

- - - - *tria tempore longo*

Lustra cucurrerunt, ex quo solemnibus istis,

Coram vota tibi, coram mea corda dicavi.

In Nat. IV. hæc habet: *Annua vota mihi remeant*. In Nat. V. itidem:

Exoptata dies anno, quæ dulcia Festa

Et mea vota novas, &c.

Quod si quis *vota* his versibus memorata pro puris putis precibus intelligenda esse contendat, dicat rogo, num preces ad S. Felicem ejus tantum Natali die funderet Paulinus? Hoc utique non affirmabit; ait enim Paulinus Nat. IX.

- - - - *Nam quæ rogo votis,*

Cassa dies oritur, vel magnis rara catervis?

Igitur vota eo die novata erant carmina, quæ S. Felici quotannis voverat noster vates; hoc autem expressum reliquit ipse Natal. VI.

Lex mihi jure pio posita hunc celebrare quotannis

Eloquio famulare diem, solemne reposcit

Munus ab ore meo Felicem dicere versu

Lætitiamque meam modulari carmine voto.

En

En carmen votum, en S. Felici promissum debitumque munus. Vide autem quam bene hæc vota idem Paulinus a votivis oblationibus supra relatis distinguat. Sic loquitur Nat. laudato :

> *Flensque iterum, sed lætitia, modo debita Sancto*
> *Vota refert, non ære gravi, nec munere surdo,*
> *Munere sed vivo linguæ, mentisque profusus.*

Paulino, qui hucusque rem confecit, juvat alios apponere propositi nostri testes, ut in lucem melius veritas efferatur. D. S. Felice Nolano Epigramma etiam elaboravit S. Damasus Papa, cujus postremi versus ita se habent :

> *Te duce servatus mortis quod vincula rupi*
> *Versibus his Damasus supplex tibi vota rependo.*

Prudentius in Hymno de SS. Hemeterio, & Chelidonio similia profert

> *Illitas cruore sancto nunc arenas incolæ*
> *Confrequentant observantes voce, votis, munere.*

Hic ni fallor, cum vota pura, tum oblationes memorari videmus. Gregorius vero Turonensis lib. 2. Hist. Franc. cap. 37. *Domino*, ait, *gratias agentes, & vota Beato Confessori* (Martino) *promittentes læti nunciaverunt Regi &c.* S. Augustinus lib. 2. contra Faustum eumdem Hæreticum hæc nobis objicientem inducit : *Idola vertistis in Martyres, quos votis similibus colitis*. Egregium autem est ih hanc rem Eusebii Cæsariensis testimonium. Postquam hic lib. 13. Præpar. Evang. cap. 7. a nobis coli Sanctos affirmavit ut veræ pietatis milites, denique amicos, addit : Ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰς θήκας αὐτῶν ἔθος ἡμῖν παριέναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταύταις ποιεῖσθαι. *Unde tumulos eorum frequentare, & circum eosdem vota illis nuncupare solemus*. Verum quia vocabulum τὰς εὐχὰς pro *precibus* positum quibusdam videri posset, sine, quæso, me verbi hujus rationem explicare, ut palam fiat apud Græcos Patres proprie, εὐχὴ pro *voto*, προσευχὴ vero pro *oratione*, aut *prece* usurpari. Henricus Stephanus in Thes. Græcæ linguæ id pluribus exemplis probat, & ego duobus clarissimis roborabo testimoniis. Gregorius Nyss. orat. 2. de orat. Domin. ad illud Matthæi 6. *Cum oratis &c.* inquit : *Non dixit*, ὅταν εὔχησθε. *idest cum vota facitis, sed* ὅταν προσεύχησθε, *idest cum oratis &c. Sed quænam est horum nominum differentia?* εὐχὴ, *idest votum quidem promissio est alicujus rei, quæ pietatis nomine dicetur*, & sacris destinetur; προσευχὴ *autem, idest oratio, est petitio bonorum, quæ Deo cum supplicatione offertur &c.* tum subdit. *Multis in locis Scripturæ ejusmodi* τῆς εὐχῆς, *idest voti significationem videre licet &c.* Non minus aperte loquitur S. Augustinus in Epist. 59. ad Paulinum nostrum scripta, ubi hæc habet : *Nam eam, quam dicunt* εὐχὴν, *raro ita Scriptura ponit, ut intelligatur oratio, sed plerumque & multo usitatius votum appellat* εὐχὴν, προσευχὴν *vero semper orationem vocat*. Et infra : Porro si usitatius, ut dixi, in Scripturis votum appellatur εὐχὴν excepto nomine generali orationis, ea proprie intelligenda est oratio, quam facimus ad votum, idest προσευχήν. *Voventur autem omnia, quæ offeruntur Deo, maxime Sancti altaris oblatio &c.* Sed redeamus ad nostra, iterumque vota sanctis nuncupata prodamus. Concilium Namnetense can. 20. ita fatur : *Omnibus interdicatur, ut nullus votum faciat, aut candelam, vel aliquod munus pro sanitate sua rogaturus alibi deferat, nisi ad Ecclesiam Domino Deo suo*. Ego plane assentiri non possum clarissimo Du Fresnio, qui in Gloss. med. & inf. Latin. hic *votorum* nomine dies Paganorum Festos significari censet. Candelæ enim, aliaque munera pro recuperanda valetudine æterno Numini oblata, quæ hic memorantur, satis docent *vota* hujusmodi pro *tabellis votivis* esse intelligenda. Scilicet antiquis non minus quam nostris temporibus has Deo, Beatisque viris suspendere rabellas in usu fuit. Audi præclarissimum hac de re testimonium Theodoreti Cyrensis Episcopi, qui ut optime nosti, medio fere seculo quinto scribebat. Hæc autem ejus verba sunt in serm. 8. de Martyribus ad Græcos : ὅτι δὲ τυγχάνουσιν ἅπερ αἰτοῦσιν οἱ πιστῶς ἐπαγγέλλοντες, ἀναφανδὸν μαρτυρεῖ τὰ τούτων ἀναθήματα τὴν ἰατρείαν δηλοῦντα. Οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν, οἱ δὲ ποδῶν, ἄλλοι δὲ χειρῶν προσφέρουσιν ἐκτυπώματα, καὶ οἱ μὲν

ἐκ χρυσοῦ, οἱ δὲ ἐξ ὕλης ἀργύρου πεποιημένα. Quæ ita vertit Zenobius Acciaiolus. *Pie vero fideliterque precatos ea maxime consequi, quæ desiderant, testantur illa, quæ votorum rei dona persolvunt, manifesta nimirum adeptæ sanitatis indicia. Nam alii quidem oculorum, alii vero pedum, alii porro manuum simulacra suspendunt ex argento aurove confecta.* Plura addit laudatus Theodoritus, quæ brevitatis ergo nunc sileo. Sed & videre est illustrem hujusmodi votorum memoriam apud Paulinum in Natali III. inter illos versus, quos ex Codice nostro vetustissimo prætereitæ nunc restituimus, aut addimus editioni. Sunt autem hi.

Alma dies magnis celebratur cœtibus, omnes
Vota dicant sacris rata postibus omnia gaudent, &c.

Hic profecto votivæ memorantur tabellæ, quæ sacris suspendebantur Basilicarum postibus; *dicare* enim *vota* idem est ac *suspendere vota*. Vota autem appellabantur *rata*, hoc est *exaudita* ad instar Ovidiani versus lib. 1. Fast.

Efficiatque ratas utraque Diva preces.

In memoriam igitur munerum a S. Felice receptorum, atque ad testandum exauditi voti pignus tabulæ ad sacras templorum fores deferebantur. Ad hæc utique si respexisset Erasmus, fortasse dicacitati pepercisset, neque votivarum erga Sanctos oblationum, aut tabellarum usum hactenus Catholica ab Ecclesia probatum tam mordacibus sarcasmis invasisset. Ceterum si mos hujusmodi nuperis Novatoribus non bene accomodatur, litem etiam vetustissimis Patribus ii intentent oportet, a quibus cum sanctitate vincantur, & eruditione, ita & pietatis rationibus facile superabuntur. Vale.

P. FRANCISCI XAVERII ZECH

E SOCIETATE JESU

De Calendario Ecclesiastico.

DISSERTATIO XXX.

I. Divino Officio publice aut privatim recitando aut psallendo a primordiis Religionis Christianæ, Ecclesiæ fuerunt destinatæ. Cum autem ordo Divini Officii ad Calendarii Ecclesiastici normam conformandus sit; necesse est brevem doctrinam de hoc ipso Calendario præmittere, cum Sacri Canones (*a*) exigant a Clericis computi Ecclesia-

(*a*) Cap. 5. dist. 38. Conc. TRIDENT. sess. 23. c. 18. de Reform.

cleſiaſtici & ordinandorum Feſtorum notitiam. Omiſſis igitur omnibus, quæ Philoſophici aut Mathematici fori ſunt, ea ſolum afferemus, quæ ad uſus Eccleſiaſticos, & ordinanda Feſta ſcitu neceſſaria videbuntur (*a*). Ut omnia facilius comprehendantur, mox ipſas Calendarii tabulas oculis ſubjicimus.

(*a*) De veteri Calendario Romano agit JACOBUS CHRISTMANNUS, THOMAS DEMPSTERUS, LAMBECIUS, aliique, quos GRÆVIUS inſerit Tomo VIII. Antiquit. Rom. De Calendario Romano-Eccleſiaſtico exacta notitia hauriri poterit ex PETAVIO de Doctrina temporum: & CHRISTOPH. CLAVIO Romani Calend. explicat. Eamdem materiam fuſe tractant recentiores quidam Philoſophi, EDMUNDUS PURCHOT Inſtit. Philoſ. tom. 3. ſect. 2. c. 9. P. JOS. MANGOLD Philoſoph. tom. 3. Diſſert. 5. ſect. 4.

CA-

CALENDARIUM
ECCLESIASTICUM.

JANUARIUS.				FEBRUARIUS.			
Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis	Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
*	A	Kal.	1	xxix	d	Kal.	1
xxix	b	iv	2	xxviii	e	iv	2
xxviii	c	iii	3	xxvii	f	iii	3
xxvii	d	Prid.	4	25. xxvi	g	Prid.	4
xxvi	e	Non.	5	xxv. xxiv	A	Non.	5
25. xxv	f	viii	6	xxiii	b	viii	6
xxiv	g	vii	7	xxii	c	vii	7
xxiii	A	vi	8	xxi	d	vi	8
xxii	b	v	9	xx	e	v	9
xxi	c	iv	10	xix	f	iv	10
xx	d	iii	11	xviii	g	iii	11
xix	e	Prid.	12	xvii	A	Prid.	12
xviii	f	Idib.	13	xvi	b	Idib.	13
xvii	g	xix	14	xv	c	xvi	14
xvi	A	xviii	15	xiv	d	xv	15
xv	b	xvii	16	xiii	e	xiv	16
xiv	c	xvi	17	xii	f	xiii	17
xiii	d	xv	18	xi	g	xii	18
xii	e	xiv	19	x	A	xi	19
xi	f	xiii	20	ix	b	x	20
x	g	xii	21	viii	c	ix	21
ix	A	xi	22	vii	d	viii	22
viii	b	x	23	vi	e	vii	23
vii	c	ix	24	v	f	vi	24
vi	d	viii	25	iv	g	v	25
v	e	vii	26	iii	A	iv	26
iv	f	vi	27	ii	b	iii	27
iii	g	v	28	i	c	Prid.	28
ii	A	iv	29				
i	b	iii	30				
*	c	Prid.	31				

MAR-

MARTIUS.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
*	d	Kal.	1
xxix	e	vi	2
xxviii	f	v	3
xxvii	g	iv	4
xxvi	A	iii	5
25. xxv	b	Prid.	6
xxiv	c	Non.	7
xxiii	d	viii	8
xxii	e	vii	9
xxi	f	vi	10
xx	g	v	11
xix	A	iv	12
xviii	b	iii	13
xvii	c	Prid.	14
xvi	d	Idib.	15
xv	e	xvii	16
xiv	f	xvi	17
xiii	g	xv	18
xii	A	xiv	19
xi	b	xiii	20
x	c	xii	21

ÆQUINOCTIUM VERNALE.

ix	d	xi	22
viii	e	x	23
vii	f	ix	24
vi	g	viii	25
v	A	vii	26
iv	b	vi	27
iii	c	v	28
ii	d	iv	29
i	e	iii	30
*	f	Prid.	31

APRILIS.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
xxix	g	Kal.	1
xxviii	A	iv	2
xxvii	b	iii	3
25. xxvi	c	Prid.	4
xxv. xxiv	d	Non.	5
xxiii	e	viii	6
xxii	f	vii	7
xxi	g	vi	8
xx	A	v	9
xix	b	iv	10
xviii	c	iii	11
xvii	d	Prid.	12
xvi	e	Idib.	13
xv	f	xviii	14
xiv	g	xvii	15
xiii	A	xvi	16
xii	b	xv	17
xi	c	xiv	18
x	d	xiii	19
ix	e	xii	20
viii	f	xi	21
vii	g	x	22
vi	A	ix	23
v	b	viii	24
iv	c	vii	25
iii	d	vi	26
ii	e	v	27
i	f	iv	28
*	g	iii	29
xxix	A	Prid.	30

MAJUS.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
xxviii	b	Kal.	1
xxvii	c	vi	2
xxvi	d	v	3
25. xxv	e	iv	4
xxiv	f	iii	5
xxiii	g	Prid.	6
xxii	A	Non.	7
xxi	b	viii	8
xx	c	vii	9
xix	d	vi	10
xviii	e	v	11
xvii	f	iv	12
xvi	g	iii	13
xv	A	Prid.	14
xiv	b	Idib.	15
xiii	c	xvii	16
xii	d	xvi	17
xi	e	xv	18
x	f	xiv	19
ix	g	xiii	20
viii	A	xii	21
vii	b	xi	22
vi	c	x	23
v	d	ix	24
iv	e	viii	25
iii	f	vii	26
ii	g	vi	27
i	A	v	28
*	b	iv	29
xxix	c	iii	30
xxviii	d	Prid.	31

JUNIUS.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
xxvii	e	Kal.	1
25. xxvi	f	iv	2
xxv. xxiv	g	iii	3
xxiii	A	Prid.	4
xxii	b	Non.	5
xxi	c	viii	6
xx	d	vii	7
xix	e	vi	8
xviii	f	v	9
xvii	g	iv	10
xvi	A	iii	11
xv	b	Prid.	12
xiv	c	Idib.	13
xiii	d	xviii	14
xii	e	xvii	15
xi	f	xvi	16
x	g	xv	17
ix	A	xiv	18
viii	b	xiii	19
vii	c	xii	20
SOLSTITIUM ÆSTIVUM.			
vi	d	xi	21
v	e	x	22
iv	f	ix	23
iii	g	viii	24
ii	A	vii	25
i	b	vi	26
*	c	v	27
xxix	d	iv	28
xxviii	e	iii	29
xxvii	f	Prid.	30

JU-

JULIUS.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
xxvi	g	Kal.	1
25. xxv	A	vi	2
xxiv	b	v	3
xxiii	c	iv	4
xxii	d	iii	5
xxi	e	Prid.	6
xx	f	Non.	7
xix	g	viii	8
xviii	A	vii	9
xvii	b	vi	10
xvi	c	v	11
xv	d	iv	12
xiv	e	iii	13
xiii	f	Prid.	14
xii	g	Idib.	15
xi	A	xvii	16
x	b	xvi	17
ix	c	xv	18
viii	d	xiv	19
vii	e	xiii	20
vi	f	xii	21
v	g	xi	22
iv	A	x	23
iii	b	ix	24
ii	c	viii	25
i	d	vii	26
*	e	vi	27
xxix	f	v	28
xxviii	g	iv	29
xxvii	A	iii	30
25. xxvi	b	Prid.	31

AUGUSTUS.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
xxv. xxiv	c	Kal.	1
xxiii	d	iv	2
xxii	e	iii	3
xxi	f	Prid.	4
xx	g	Non.	5
xix	A	viii	6
xviii	b	vii	7
xvii	c	vi	8
xvi	d	v	9
xv	e	iv	10
xiv	f	iii	11
xiii	g	Prid.	12
xii	A	Idib.	13
xi	b	xix	14
x	c	xviii	15
ix	d	xvii	16
viii	e	xvi	17
vii	f	xv	18
vi	g	xiv	19
v	A	xiii	20
iv	b	xii	21
iii	c	xi	22
ii	d	x	23
i	e	ix	24
*	f	viii	25
xxix	g	vii	26
xxviii	A	vi	27
xxvii	b	v	28
xxvi	c	iv	29
25. xxv	d	iii	30
xxiv	e	Prid.	31

SEPTEMBER.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
xxiii	f	Kal.	1
xxii	g	iv	2
xxi	A	iii	3
xx	b	Prid.	4
xix	c	Non.	5
xviii	d	viii	6
xvii	e	vii	7
xvi	f	vi	8
xv	g	v	9
xiv	A	iv	10
xiii	b	iii	11
xii	c	Prid.	12
xi	d	Idib.	13
x	e	xviii	14
ix	f	xvii	15
viii	g	xvi	16
vii	A	xv	17
vi	b	xiv	18
v	c	xiii	19
iv	d	xii	20
iii	e	xi	21
ii	f	x	22
ÆQUINOCTIUM AUTUMNALE.			
i	g	ix	23
*	A	viii	24
xxix	b	vii	25
xxviii	c	vi	26
xxvii	d	v	27
25. xxvi	e	iv	28
xxv. xxiv	f	iii	29
xxiii	g	Prid.	30

OCTOBER.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
xxii	A	Kal.	1
xxi	b	vi	2
xx	c	v	3
xix	d	iv	4
xviii	e	iii	5
xvii	f	Prid.	6
xvi	g	Non.	7
xv	A	viii	8
xiv	b	vii	9
xiii	c	vi	10
xii	d	v	11
xi	e	iv	12
x	f	iii	13
ix	g	Prid.	14
viii	A	Idib.	15
vii	b	xvii	16
vi	c	xvi	17
v	d	xv	18
iv	e	xiv	19
iii	f	xiii	20
ii	g	xii	21
i	A	xi	22
*	b	x	23
xxix	c	ix	24
xxviii	d	viii	25
xxvii	e	vii	26
xxvi	f	vi	27
25. xxv	g	v	28
xxiv	A	iv	29
xxiii	b	iii	30
xxii	c	Prid.	31

NO-

NOVEMBER.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
xxi	d	Kal.	1
xx	e	iv	2
xix	f	iii	3
xviii	g	Prid.	4
xvii	A	Non.	5
xvi	b	viii	6
xv	c	vii	7
xiv	d	vi	8
xiii	e	v	9
xii	f	iv	10
xi	g	iii	11
x	A	Prid.	12
ix	b	Idib.	13
viii	c	xviii	14
vii	d	xvii	15
vi	e	xvi	16
v	f	xv	17
iv	g	xiv	18
iii	A	xiii	19
ii	b	xii	20
i	c	xi	21
*	d	x	22
xxix	e	ix	23
xxviii	f	viii	24
xxvii	g	vii	25
25. xxvi	A	vi	26
xxv. xxiv	b	v	27
xxiii	c	iv	28
xxii	d	iii	29
xxi	e	Prid.	30

DECEMBER.

Cyclus Epactar.	Lit. Dom.		Dies Mensis
xx	f	Kal.	1
xix	g	iv	2
xviii	A	iii	3
xvii	b	Prid.	4
xvi	c	Non.	5
xv	d	viii	6
xiv	e	vii	7
xiii	f	vi	8
xii	g	v	9
xi	A	iv	10
x	b	iii	11
ix	c	Prid.	12
viii	d	Idib.	13
vii	e	xix	14
vi	f	xviii	15
v	g	xvii	16
iv	A	xvi	17
iii	b	xv	18
ii	c	xiv	19
i	d	xiii	20
*	e	xii	21
SOLSTITIUM HYEMALE.			
xxix	f	xi	22
xxviii	g	x	23
xxvii	A	ix	24
xxvi	b	viii	25
25. xxv	c	vii	26
xxiv	d	vi	27
xxiii	e	v	28
xxii	f	iv	29
xxi	g	iii	30
19. xx	A	Prid.	31

II. *Calendarium* a *Calendis*, græco quidem vocabulo, apud solos tamen Latinos ad significandum primum diem mensis usurpato, dictum; est dierum ac mensium, ex quibus annus constat, omniumque, quæ diebus ac mensibus adjuncta sunt, ordinatio. Calendarium hoc exhibet nobis anni quæsiti dies, hebdomades, menses, Epactas, quibus respondet aureus numerus, Litteras Dominicales, & ex his ortum Cyclum solarem: item in eo reperiri possunt æquinoctia, Solstitia, Novilunia, Indictio &c.

III. Dies vel est naturalis, vel artificialis. *Artificialis* dicitur tempus, quo sol supra Horizontem versatur ab ortu ad occasum, quodque opponitur nocti: quæ est ab occasu solis usque ad ortum: *Naturalis* est integra solis revolutio ab ortu in occasum, & inde rursus ad eumdem fere locum, unde profectus fuerat, quæ vulgo in viginti quatuor partes æquales dividitur, quas *Horas* appellant. Non idem est apud omnes nationes Diei initium. Babylonii diem auspicabantur ab ortu solis: Itali more veterum Athenien-

sium, initium dant diei a solis occasu; ita ut tempus hunc occasum prævertens denotet finem horæ vicesimæ quartæ præcedentis diei (1). Romani olim, & Europæi hodie fere omnes a media nocte sumunt diei exordium, numerantque usque ad meridiem horas duodenas, & rursus a meridie ad mediam noctem alias duodenas (2).

IV. *Horarum* nomen per trecentos annos Romæ ignoratum esse creditur. Divisio enim diei in horas duodecim, & noctis in totidem, inducta censetur Romæ post reperta Horologia Solaria: quorum antiquissimum quod fuerit, nescitur: certe in Foro nullum prius fuit, quam id, quod M. VALERIUS ex Sicilia advectum ad rostra in columna posuit (3). Primis igitur temporibus apud Romanos diem bifariam divisum meridies discernebat, unde legitimus *ante meridiem*, *post meridiem* (4). Alii tam diem, quam noctem quadripartito dividebant, quod testantur termini militares, *vigilia prima*, *secunda*, *tertia*, & *quarta*. Plura noctis, & diei tempora, aliis discreta nominibus inveniuntur apud Auctores veteres, qui ponunt mediam noctem principium diei, sequentes dein partes hoc ordine: *de media nocte*, seu *inclinatio mediæ noctis*, *gallicinium*, *conticinium*, *ante lucem*, *diluculum*, *secundum diluculum*, seu *mane*, *ad meridiem*, *meridies*, *de meridie*, *suprema* (5), *vespera*, *crepusculum*, *face prima*, *concubitum*, *intempesta*, id est, multa nox, *ad mediam noctem*, demum *media nox* (6). Apud plerosque viginti quatuor Horæ diei sunt æquales; singulæ autem horæ in sexaginta *minuta*, quodvis minutum in sexaginta minuta *secunda*, quodvis secundum in totidem *tertia* dividuntur &c. Illæ tamen nationes, quæ tam diem, quam noctem seorsim in duodecim horas dividunt, non semper eas æquales habent: nam horæ nocturnæ breviores sunt diurnis æstivo tempore, longiores hyberno. Judæi quatuor præsertim horas diei orationi destinata habebant, scilicet *Primam*, quæ incipit ab ortu solis; *Tertiam*, respondentem circiter nostræ ho-

(1) Populi illi, quales sunt etiam Arabes, qui menses Lunares habent, congrue incipiunt diem suum ob occasu solis: quia ortus Lunæ, quam observant, fit tempore occasus Solis, ut loquitur ALFRAGANUS Rudim. Astron. differentia 1. De antiquis Gallis aliam rationem dat JULIUS CÆSAR de Bell. Gall. lib. 6. his verbis: *Galli se omnes ab Dite Patre prognatos prædicant: ob eam caussam spatia omnis temporis, non numero dierum, sed noctium finiunt: & dies natales, & mensium, & annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur*. Add. TACITUS de Morib. German. c. 11. ibique Notæ JULIANI PICHON.

(2) L. 8. ff. de Feriis. BRISSONIUS de Verbor. Signif. V. *Dies*. Videatur A. GELLIUS Noct. ATTIC. lib. 3. c. 2. ubi discutit quæstionem, ex hac de initio diei diversitate ortam, uter dies natalis haberi debeat illius, qui tempore noctis natus fuit, an scilicet dies præcedens, vel subsequens?

(3) LIVIUS Hist. lib. 16. c. 47. ad ann. U. C. 491. Cum autem Horologium istud ad Meridianum Romanum non fuerit accomodatum, post centum fere annos id Q. MARCIUS diligentius ordinavit. Ibid. in supplem. lib. 46. c. 17. ad ann. 590. Ex quo sequitur, Judæos pluribus sæculis ante Romanos habuisse horologia solaria. Nam tempore Ezechiæ sol recessit decem lineis in tali horologio anno ante Christum 712. quo Urbs Romana vix steterat annis 42. dictus autem annus U. C. 491. juxta Chronologiam RICCIOLII respondet anno ante æram Christ. 263. Unde fallitur etiam PLINIUS Natur. hist. lib. 2. c. 76. ubi scribit, quod Anaximenes Milesius Gnomonicen primus invenerit. Hanc enim umbrarum rationem a Judæis ad Ægyptios, ab his ad Græcos devenisse, ex Lorologio Ezechiæ colligit CLAVIUS Gnomonic. lib. 1. fol. 7. & ex ipso CORN. A LAPIDE ad Isaiæ c. 38. v. 8. A quo autem, & quando inventa fuerint Horologia rotata, quæ pulsu campanæ horas indicant, incertum est. Memorabile est Horologium, quod Rex Persarum misit CAROLO M. quod scribit AIMOINUS de Gestis Francorum lib. 4. c. 95.

(4) In fragm. Leg. XII. Tab. tit. 1. de Judic. l. 10.

(5) *Sol occasus supremæ tempestas esto*. Ibid. ubi Not. GOTHOFREDI lit. a.

(6) Ita CENSORINUS de Die Natali in fin.

horæ nonæ matutinæ: *Sextam*, quæ convenit cum meridie; & *Nonam*, quæ respondet horæ nostræ tertiæ pomeridianæ.

V. Continua septem dierum successio dicitur græce *Hebdomadas*, latine *Septimana*. Hæc ipsum DEUM videtur habere institutorem, cum die septimo a creatione mundi requievit, jubebanturque Judæi pariter die illo, seu Sabbato quiescere: sed Christiani die *Dominico* propter Christi Domini Resurrectionem feriantur, qui proin est feria prima hebdomadis, cui succedit feria secunda &c. ita ut singuli dies vocentur feriæ more Ecclesiastico, retento tamen nomine Sabbati, & diei Dominici. Ethnici dederunt singulis diebus appellationem a Planeta, ita ut vocetur Dies Solis, Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris, Saturni (1). Singuli dies in Calendario signantur septem litteris, quæ totidem diebus Hebdomadis respondent, scilicet A, B, C, D, E, F, G, Littera A primum diem Januarii afficit: si iste sit dies Dominicus, necessario omnes dies hac littera signati, erunt Dominici, consequenter etiam dies ultimus anni eadem littera A notatur: proin primus dies sequentis anni, qui semper litteram A affixam retinet, inchoabitur a die Lunæ, ac tandem Littera G erit Littera Dominicalis eodem anno. Quid autem observandum sit anno Bissextili, & qua ratione formandus sit Cyclus Solaris, mox infra dicetur.

VI. Mensis est pars anni duodecima. Estque vel naturalis, vel civilis. *Naturalium* mensium species duæ, quod partim Solis, partim Lunæ esse dicuntur. *Solaris* mensis fit, dum Sol unumquodque in Zodiaco orbe signum percurrit: *Lunaris* est, temporis quoddam spatium, quo Luna circuitionem unam perficit. *Civiles* menses sunt numeri quidam dierum, quos unaquæque Civitas suo instituto observat: tales menses sunt in Calendario Romano a Calendis in Calendas, habentque singuli dies totos. At vero menses *Naturales*, tam Lunares, quam Solares, non habent dies totos, cum Sol annum suum, seu dies trecentos sexaginta quinque, & horas fere sex in duodecim dividat menses: Luna vero singulos suos menses conficiat diebus unde triginta circiter, & dimidiato. In præfixo Calendario dies mensis nomen suum sortiuntur a *Calendis*, *Nonis*, & *Idibus*. *Calendæ* primo cujuslibet mensis die accidunt. *Nonæ* vel in quintum, vel in septimum diem cadunt. *Idus* vel decimo tertio, vel decimo quinto die mensis contingunt (2). Antiqui Romani decem habebant menses: primus *Martius* a Marte; secundus *Aprilis* ab aperiendo, quod tunc fere cuncta gignantur; tertius *Majus* a Maja, cui res divina eo tempore fiebat; quartus *Junius* a Junone dictus fuit: reliqui sex a numero suo nomen trahebant, vocabanturque *Quintilis*, *Sextilis*, *September*, *October*, *November*, *December*. Additi postea fuerunt duo, *Januarius* a Janu, *Februarius* a Februo (3) appellatus. Nam

(1) Judæi feriam sextam vocant *Parasceven*, id est, præparationem Sabbati. Cur autem Gentiles in nominandis diebus servaverint hunc ordinem Planetarum, Solis, Lunæ, Martis, &c. duplex solet dari ratio, una Harmonica, altera Astronomica. Utramque ex DIONE refert P. FALCK de Christiano Paschate p. 1. c. 1. §. 2. Vid. SELDENUS de Jure natur. & gent. juxta discipl. Hebræor. l. 3. c. 20. seq.

(2) Memoriæ juvandæ caussa sequentes versiculi sunt compositi.

Majus sex Nonas, October, Julius & Mars:
Quatuor at reliqui: dabit Idus quilibet octo:
Inde dies alios omnes dic ante Calendas,
Quas retro numerans sumes a mense sequenti.

(3) *Februum* apud Romanos erat, quidquid piat, purgatque. Juxta CENSORINUM de die Natali c. 22. dies Lupercalium, quo Roma lustrabatur, proprie februatus, & ab eo mensis Februarius vocitatur. De nominibus Mensium vid. HADRIANUS JUNIUS de Annis, & Mensibus.

Nam qui *Quintilis* fuit, *Julius* cognominatus est (1): qui autem *Sextilis* fuerat, in Augusti honorem dictus est *Augustus* (2), quæ nomina ad hæc usque tempora permanent. Similem mutationem alii facere tentarunt, sed mox nomina pristina suis reddita mensibus fuerunt (3). Carolus M. mensibus juxta patriam Germanorum linguam nomina imposuit: Januarium appellavit *Wintermonat*; Februarium *Hornung*; Martium *Lentzmonat*; Aprilem *Ostermonat*; Majum *Winnemonat*; Junium *Brachmonat*; Julium *Heumonat*; Augustum *Aernmonat*; Septembrem *Herbstmonat*; Octobrem *Winnmonat*; Novembrem *Windtmonat*; Decembrem *Heiligmonat*, ut scribit EGINHARDUS in vita.

VII. Per *annum* intelligitur tempus, quo Zodiacum sol percurrit, suoque ad alterutrum ex Tropicis accessu, & recessu annuam tempestatum Veris, Æstatis, Autumni, Hyemis varietatem efficit. Qui utuntur mensibus Lunaribus, solent tamen annum suum per menses Embolismales, seu Intercalares ad spatium anni solaris reducere, exceptis Turcis, qui pergunt numerare annos Lunares suæ *Hegyræ* per menses duodecim, qui continent dies 354. vel 355. Censent enim, annum perfici diebus 354. horis octo, & minutis 48. quas horas, & minuta intra triginta annos undecies addito die non tamen scrupulose ad minuta mathematica compensant (4). Annus *Julianus*, prout a Julio Cæsare ordinatus fuit, complectitur 365. dies cum sex horis, quæ quarto quoque anno collectæ diem conficiunt intercalarem, & constituunt annum *Bissextum*, quia secundum Romanam computandi rationem bis eo anno dici debet *sexto Calendas Martias* (5). Deprehenso errore Gregorius XIII. constituit annum dierum 365. horarum 5. & minutorum circiter 49. Habet igitur hic annus hebdomades 52. cum uno die in anno communi, & cum duobus diebus in Bissextili.

VIII. Initium anni diversum fuit apud diversas gentes. Romani olim a mense Martio; Hebræi ante Moysen ab autumnali æquinoctio, postea jussu Dei (6) ab æquinoctio verno: Christiani a mense Januario initium anni ducunt, cum natus sit nobis Salvator ad solstitium brumale (7); ratio autem habeatur ad Calendarium Julii Cæsaris, cujus menses initium ducunt a Calendis.

IX. Dictum est, & apparet in Calendario, sin-

(1) Julius Cæsar *appellationem mensis e suo nomine, ac nonnullos honores ad libidinem cœpit & dedit*. SUETONIUS in vita n. 76.

(2) Idem in Vita Octaviani Augusti n. 31. *Sextilem mensem e suo cognomine nuncupavit, magis quam Septembrem quo erat natus: quia hoc sibi, & primus Consulatus, & insignes victoriæ obtigissent*.

(3) ÆLIUS LAMPRIDIUS in vita Commodi Antonini scribit: *Menses quoque in honorem ejus pro Augusto Commodum, pro Septembri Herculem, pro Octobri Invictum, pro Novembri Exsuperatorium, pro Decembri Amazonium adulatores vocabant*. Post obitum ejus in Senatu acclamatum fuit: *menses his nominibus nuncupandos, quibus nuncupabantur, quum primum illud malum in rempublicam incubuit*.

(4) De Hegira Turcarum vid. PETAVIUS de Doctr. temp. lib. 2. c. 38. & 39. lib. 4. c. 10. & l. 7. c. 22. RICCIOLIUS Chronol. Reform. tom. 1. lib. 1. c. 24. JOSEPH. SCALIGER de Emendat. temp. lib. 2. pag. 94. seqq. lib. 7. pag. 354. seqq. & lib. 8. pag. 415. LENGLET Tabul. Chronol. edit. germ. p. 1. pag. 141. seq. & pag. 339. seqq. Veteres Arabes annum inchoabant in Æquinoctio Vernali juxta SIMPLICIUM in lib. 5. Physic. Aristot. c. 4. Apud hodiernos, qui Mahometanos mores sequuntur, vagatur exordium anni per omnes nostros menses.

(5) Vid. ERYCIUS PUTEANUS de Bissexto.

(6) Exod. 12. v. 2. *Mensis iste, vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni*.

(7) In subscriptione Brevium Pontificiorum anni initium ducitur a die Nativitatis Christi: in Bullis autem sub Plumbo a die Incarnationis Verbi Divini, seu die Annuntiationis B. V. Mariæ. Annus igitur 1758. quem nos Litteris nostris adscribimus a Calendis Janua-

rii.

ſingulis diebus affigi una ex ſeptem litteris alphabeti, ex quibus ſemper una reſpondet diei Dominico per totum annum communem, ita ut in ordine retrogrado poſt ſeptem annos dies Dominicus regrederetur ad litteram A. niſi cyclus iſte per annos biſſextiles, ſingulis quadrienniis recurrentes interrumperetur. Nam in anno Biſſextili intercalatur dies menſe Februario, quin proin numerat 29. dies: ſervitque eadem Romana appellatio pro duobus diebus ſcilicet 24. & 25. Februarii, quorum uterque dicitur *Sextus Calendas Martias*. Unde etiam dicitur annus *Biſſextus*, qui proin habet hebdomades 52. & dies duos: conſequenter annus Biſſextus, qui incepit a die Solis, finitur die Lunæ, & ſequens annus incipit die Martis, cui tunc reſpondebit littera A. primo Januarii affixa; diem autem Dominicum deſignabit littera F. Ex eadem ratione annus biſſextilis habet duas litteras dominicales, priorem quidem, a Calendis Januarii, ad diem 25. Februarii Divo Mathiæ ſacrum; alteram ab eodem feſto ad anni finem. Propter hanc interruptionem non ſingulis ſeptenniis Dies Dominica redit ad litteram A. ſed potius requiruntur ſeptem quadriennia, ſeu anni viginti octo, poſt quos dies Dominica rurſus incidet in primam Januarii, & per totum annum ſignabitur littera A. Et hæc annorum 28. revolutio vocatur *Cyclus ſolaris*.

X. Ad inveniendum numerum hujus Cycli ſolaris ſingulis annis reſpondentem, ſciendum, annum primum æræ vulgaris, ſeu annorum Chriſti incidiſſe in decimum annum Cycli ſolaris. Quare ſi annis Chriſti adjicias 9. & ſummam diſtribuas per 28. occurret tibi annus Cycli ſolaris quæſitus, ſcilicet ſi quid reſiduum fuerit, id denotabit, quotus in eo Cyclo ſit iſte annus: ſi nihil fuerit reſiduum, annus ille erit viceſimus octavus Cycli. E. G. anno Chriſti 1758. addatur 9. ſumma erit 1767. hac ſumma per 28. diviſa, reſtabit 3. qui pro illo anno eſt Cyclus ſolis. Hæc regula obtinet ſemper ſuum uſum: nam per correctionem Calendarii nihil immutatum eſt circa Cyclum ſolarem, ſed ſolummodo circa litteras Dominicales reſpondentes huic cyclo. Ut autem facile poſſit inveniri littera Dominicalis, & reſpondens numerus Cycli ſolaris, ſaltem ab anno 1750. uſque ad 1800. obſervanda eſt ſequens tabula.

d	c	b a	g	f	e	d c	b	a	g	f e	d	c	b	a g
23.	24.	25.	26.	27.	28.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
f	e	d	c b	a	g	f	e d	c	b	a	g f	e		
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.		

In hac tabella annus 1750. tribuatur primæ cellulæ, in qua Cyclus ſolaris 23. & Littera Dominicalis d. Sequenti anno 1751. reſpondet in altera cellula Cyclus 24. & Littera Dominicalis C. In tertio anno 1752. qui eſt Biſſextilis, Cyclus ſolaris 25. & geminæ Litteræ Dominicales b. & a. & ſic deinceps, redeundo ad principium tabellæ, quando eam percurreris, ſcilicet anno 1778. uſque ad annum 1799. cui reſpondet Cyclus 16. & Littera Dominicalis f. Cum autem ſequens annus 1800. juxta correctionem Gregorii, biſſextilis non ſit, mutatio aliqua accidit circa Litteras Dominicales: nam ei reſpondebit Cyclus ſolis 17. ſed unica tantum Littera Dominicalis E: ſequenti anno 1801. Cyclus ſolis 18. & Littera Dominicalis D. hoc ordine facile erit novam formare tabulam ſequenti ſæculo reſpondentem.

XI. Cyclus Lunæ eſt periodus novemdecim annorum, a METONE Athenienſi excogitata, ut Lunaris motus cum ſolari ad æqualitatem perduceretur. Vocatur *Numerus Aureus*, aureiſque olim pingebatur characteribus ob præſtantem ejus uſum. Prout ſol annuo, ſic Luna menſtruo motu zodiacum luſtrat. Solum illum menſem Lunarem hic

rii inchoatum annum 1758. a die Circumciſionis Chriſti numeremus: Curia autem Romana in Bullis notet hunc ipſum annum 25to. Martii jam completum a prima Incarnatione Chriſti. De hac Romanæ Curiæ & aliarum Provinciarum conſuetudine videatur SCACCIA de Judic. Cauſ. Civil. &c. lib. 2. c. 11. n. 1195. GAITUS de Credito c. 3. tit. 1. a n. 140. Card. PETRA ad Conſt. Apoſt. tom. 1. Procem. §. 3.

hic consideramus, qui *Synodicus* dicitur, quo Luna ab una conjunctione cum sole ad alteram redit, scilicet a Novilunio ad alterum Novilunium; & quidem non *Astronomicum*, in quo minuta minutorum observantur; sed *Civilem*, quo vulgo populi utuntur, quique neglectis horis, & minutis, alternis vicibus constat diebus 30. quæ vocatur *Lunatio plena*; & 29. quæ dicitur *Lunatio cava*. Ex his Lunationibus, seu mensibus lunaribus, fieri possunt anni mere Lunares, quales in usu esse apud Turcas diximus alibi; vel cum annis solaribus componi, quod a Metone tentatum. Nempe si duodecim menses lunares qui continent dies 354. comparentur cum duodecim mensibus solaribus, qui habent dies 365. quolibet anno supersunt undecim dies, quibus annus solaris excedit lunarem: hi post tres annos conficiunt triginta tres dies: proin producunt mensem lunarem 30. dierum cum tribus diebus residuis: insunt igitur huic anno tredecim lunationes, scilicet duodecim communes, & una, quæ *embolismica* dicitur, seu intercalaris, ob quam caussam ipse etiam annus appellatur *embolismicus*. Si hoc modo pergatur, & singulis annis addantur dies undecim, & ex triginta superfluis conficiantur menses embolismici, quorum sex habent triginta, & septimus viginti novem dies; apparebit denique, anni lunaris, & solaris exordium eodem rursus modo coincidere, quo se habuerat ante annos novemdecim: nihilominus successu temporis deprehensum est, hunc Cyclum Metonicum errore non carere. Porro si retrocedendo singulas decennovenales periodos numeremus, primum Æræ Christianæ annum in eum incidere comperiemus, qui Cycli decennovenalis secundus est. Quare si annis Æræ Christianæ unitatem addideris, & summam per 19. diviseris; si quid residuum fuerit, id numerum aureum isti anno debitum indicabit: si nihil sit residuum, annus Cycli hujus Lunaris erit 19. Sic invenies annum 1758. esse Cycli undecimum.

XII. Insuper pro indicandis annis Julianis sæpe usurpatur *Indictio*, quo nomine intelligitur pensitatio quorumdam tributorum, quorum Canon, & modus quotannis indicebatur (1). Indictionum Cyclus, est 15. annorum periodus semper revolubilis, cujus notitia utilis est ad discernenda antiqua Instrumenta, & Diplomata, quibus adjici solebat, & adhuc hodie a Notariis publicis adjici solet numerus Indictionis. Alia Indictio est *Constantinopolitana*, seu Græca, quæ a Calendis Septembribus initium sumit: alia *Cæsarea*, quæ incipit octavo Calendas Octobris: alia Pontificia, seu Romana, quæ in Pontificiis diplomatibus adhibetur, & a Calendis Januariis, quæ priores duas illas epochas sequuntur, sumit exordium (2). Antiochiæ, (3) & per Ægyptum (4) Indictio a Calendis Maji ducta olim videtur. Si per istam quindecim annorum periodum retrogrediamur ad primum æræ Christianæ annum, coincidit ille cum quarto Indictionis Pontificiæ. Cuivis igitur annorum Christi numero addantur 3. dividaturque summa per 15. si præter quotientem nihil est reliqui, annus Indictionis est 15. si reliquus sit numerus, is annum Indictionis indicabit. Sic anno 1758. addantur 3. erunt 1761. dividatur hæc summa per 15. prodibunt ultra quotientem 117. adhuc 6. quæ designant annum 1758. esse sextum Cycli Indictionis.

XIII. Ex tribus memoratis Cyclis, nempe Solari, Lunari, & Indictionis inter se multiplicatis, conficitur *Periodus Juliana* sic dicta, quia anni a Julio Cæsare ordinati rationem

(1) In Codice Theodos. habentur Tituli *de Indictionibus*; item *de superindicto*.

(2) PETAVIUS Rationar. tempor. p. 1. lib. 6. c. 1.

(3) Colligitur ex Chronico ALEXANDRINO pag. 439. ubi Epocha ducitur a mense Majo, quo libertate donata est Antiochia a JULIO CÆSARE, additurque: *Incipit ergo Antiochiæ annus primus*, (Caji Julii Cæsaris Dictatoris) *& annus primus Indictionis, quæ annos continet quindecim a primo anno C. Julii Cæsaris*.

(4) L. 3. Cod. THEOD. de Indiction. jubet Imperator, eam Constitutionem, quæ de Indictionibus aliquid disponit, publicari per Ægyptum ante Calendas Maji: quia scilicet mense Majo messis peragebatur in Ægypto, ut testatur PLINIUS lib. 18. c. 18.

nem sequitur continens annos 7980. Hæc maximæ esset utilitatis, si antiqui scriptores cujusque anni cyclos notassent: nam inter annos 7980. ne unus quidem occurrit annus, qui tres illos cyclos prorsus eosdem cum alio habeat. Juxta superius dicta si a nostris temporibus retrogrediendo numeremus Cyclorum periodos, inveniemus anno primo æræ Christianæ tribui debere decimum Cycli Solaris, secundum Cycli Lunaris, seu aurei numeri, & quartum Indictionis annum. Unde inferimus annum primum æræ Christianæ fuisse in periodo Juliana annum 4714. cum in tota periodo Juliana 7980. annorum nullus alius reperiatur annus, cui simul conveniat cyclus solaris 10. numerus aureus 2. & Indictio 4. Nam si summa annorum 4714. dividatur per Cyclum solarem 28. ultra quotientem 168. remanebunt 10. Si dividatur eadem summa per Cyclum Lunarem 19. ultra quotientem 248. remanebunt 2. Si dividatur per Cyclum Indictionum 15. ultra quotientem 314. supererunt 4. Unde si annos æræ Christianæ numeremus usque ad annum 1758. addendo scilicet hos annos anno Periodi Julianæ 4713. qui præcesserat initium æræ Christianæ; patet, istum annum 1758. esse in periodo Juliana annum 6471. Hanc summam si dicto modo dividamus per 28. dein per 19. demum per 15. restabunt post divisiones peractas 3. pro Cyclo Solari, 11. pro Lunari, & 6. pro Cyclo Indictionis ejusdem anni 1758. Cum autem ante Christum Natum, & sæpe etiam post illud tempus, horum Cyclorum usus non fuerit adhibitus; hinc inexplicabiles ambiguitates in Chronologia occurrunt, ita ut sciamus quidem, quot anni æræ Christianæ vulgaris hucusque effluxerint: ignoremus tamen, an annus primus hujus æræ mox secutus fuerit Nativitatem Christi, quæ ad finem Decembris contigit. Nam probabilius Nativitas Christi hanc Epocham æræ Christianæ quinquennio præcessit. Nec mirum, si aliquis error hac in re irrepsit. Quamvis enim quidam Auctores antiqui annorum a Christo nato mentionem faciant; in Calendariis tamen, aut actis publicis, Epocham Christi ante sæculum 6. adhibitam non reperimus (1). Plura ut de ejusmodi Periodis, & Epochis addamus, non est hujus instituti.

XIV. Hucusque dicta Calendarii Juliani ordinationem explicant, quod in constituendo Festi Paschalis die Patres Concilii NICÆNI secuti sunt, & Ecclesia ad alios suos usus hucusque adhibuit, emendatis quibusdam vitiis, quibus laborare post plurium annorum lapsum, compertum est. Nam JULIUS CÆSAR tanquam certum posuit, annum 365. dierum, & 6. horarum integrarum curriculo definiri, cum illæ tamen sex horæ integræ non sint, sed undecim circiter minutis truncatæ, ex quorum neglectu singulis annis Ver sedem suam anticipavit, adeo ut anno 1582. æquinoctium vernum decem fere diebus antecederet sedem, quam tempore Julii Cæsaris obtinebat, & a 21. mensis Martii die, cui Concilium NICÆNUM æquinoctium istud affixerat, ad undecimum ejusdem mensis diem reduceretur.

XV. Alterum vitium Calendarii Juliani erat, quod Cyclus decennovenalis, seu numerus aureus, ita constans statutus fuerit, ut decimo nono quoque anno redeunte, Novilunia, & Plenilunia in eosdem dies, horas, & minuta redeant, cum tamen fere sesquihoræ tempus anticipent. Cum igitur NICÆNA Synodus sanciverit, celebrandum Pascha in perpetuum die Dominica proxima a Luna decima quarta, seu a decimo quarto die primi mensis lunaris, hoc est, ejus mensis, cujus luna decima quarta incidit in æquinoctium vernum, vicesimo primo Martii affixum, aut proxime post æquinoctium; animadversum demum est, quod Novilunia, & Plenilunia quatuor, & amplius diebus citius contingerent, quam Numerus aureus demonstraret, ita ut, quæ ex Cyclo habebatur Luna decima quarta, reipsa esset Luna decima octava, sicque Pascha non amplius a Luna 15. in 21. sed a Luna 19. in 25. inclusive celebraretur.

XVI. His incommodis jam dudum quærebatur remedium. PETRUS DE ALLIACO Card.

(1) Vid. RICCIOL. Chronolog. Reform. tom. 1. lib. 8. c. 1. PETAVIUS de Doctrina tempor. lib. 12.

Card. Cameracensis obtulit JOANNI XXIII. & Synodo Romanæ anno 1412. libellum de emendatione Calendarii: formavit quidem Pontifex Decretum circa istam caussam; noluit tamen istud executioni mandari, usquequo sedato schismate Deus Ecclesiæ suæ unionem dederit. Schismaticis igitur Pontificibus sede motis, dictus Cardinalis eumdem libellum, adjecta formula Decreti Pontificii exhibuit Concilio CONSTANTIENSI anno 1417. (1) Cum autem nec hoc loco res perfecta fuisset, NICOLAUS CUSANUS in Concilio BASILEENSI idem argumentum erudito opusculo tractavit (2). Rursus constitutum erat LEONI X. Pontifici, negotio huic finem imponere in Concilio LATERANENSI V. Scripsit igitur ad MAXIMILIANUM Imperatorem, ut ejus jussu præstantes Mathematici, vel Romam venirent, vel per litteras mentem suam aperirent in decima Concilii sessione Kalendis Decembribus 1514. habenda. Imperator voluntatem Pontificis aperuit Academiæ Ingolstadiensi, ex qua JOANNES ECKIUS doctum libellum ad Pontificem misit (3); sed gloriam confecti hujus negotii Deus reservavit GREGORIO XIII. qui *ut res, quæ omnium communis est, communi etiam omnium consilio perficeretur*, anno 1577. *Compendium novæ rationis restituendi Calendarium* juxta Cyclum Epactarum ab ALOYSIO LILIO ordinatum, misit ad Principes Christianos, & celeberrimas quasque Academias (4), adhortans Mathematicos, ut re diligenter considerata, aut ea, quæ a Lilio proponuntur, probarent, aut si quid istis rectius nossent, candide impertiri vellent, promittens insuper, quæ ratio majori doctorum hominum parti aptior, convenientiorque visa fuerit, eam quasi totius Christiani orbis consensum se esse probaturum, atque secuturum. Auditis igitur, & ponderatis doctissimorum hominum sententiis (5) negotium hoc feliciter absolutum, & Calendarium novum per orbem Christianum promulgatum fuit, adjecta Bulla *Inter gravissimas*, 6. Kalend. Martii 1582. Unde Calendarium, quod antea a Julio Cæsare *Julianum* dicebatur, passim nunc appellatur *Gregorianum*, quo vitia quædam Juliani Calendarii emendata fuerunt.

XVII. Ad primum itaque vitium emendandum, dicto anno 1582. decem dies omissi sunt, ita ut post festum Sancti Francisci, quod incidit in diem quartum Octobris, mox sequens dies pro decimo quinto Romæ habitus fuerit (6). Et hac ratione tempestates omnes, & sollemnitates ad destinatas sedes in Calendario Gregoriano revocatæ sunt. Ad præcavendum autem eumdem errorem pro sequentibus temporibus statutum est, ut qua-

(1) Tam libellum PETRI ALLIACENSIS, quam Decretum Pontificium sistit HERMANNUS VON DER HARDT Concil. Constant. tom. 3. part. 6. fol. 72. seqq.

(2) Hic libellus cum aliis opusculis Mathematicis NICOLAI CUSANI insertus est operum Voluminì 2. & inscribitur: *Reparatio Calendarii*.

(3) Titulus libelli est: *De vera Paschæ celebratione Joannis Eckii Theologi Diarthosis ad Leonem X. Pont. Max.* Libellus hic cum Epistola Pontificis ad Imperatorem, & Imperatoris ad Universitatem Ingolstadiensem impressus est Ingolstadii 1515.

(4) Compendium istud exhibet CLAVIUS in Proœmio Explicationis Calendarii.

(5) Plures, quorum consiliis usus est Pontifex, recensentur in Appendice Thuani Histor. lib. 76. ad annum 1582. & apud alios, qui Historiam Calendarii narrant.

(6) In Gallia mense Novembri, *anni novi emendatio promulgata est, exemptisque decem diebus sancitum, ut qui decimus dies Decembris erat, vicesimus numeraretur, & ita decimo quinto Decembris, Natalis Domini eo anno celebratus est*. Ita THUANI Histor. Appendix lib. 76. ad ann. 1582. ubi notatur, hoc Edictum conditum fuisse Thuano nuper defuncto, qui dum in vivis esset, fuerat acerbe de eo cum Rege ipso altercatus, & haud dubie, si viveret, publicationem fuisset impediturus. Pro aliis Provinciis, in quibus dicta emendatio mense Novembri non fuerat secuta, declarationem edidit GREGORIUS, ut sequenti anno post diem decimam Februarii mox transitus fiat ad vicesimum primum Februarii. Constitutio & Declaratio habetur Bullar. tom. 2. num. 74.

quadringentis quibusque annis omitterentur dies tres intercalares, ita ut cum annus 1600. fuerit bissextilis, anno 1700. 1800. 1900. qui secundum Julii Cæsaris Calendarium bissextiles esse deberent, pro communibus habendi sint, nec intercalari die adaugendi.

XVIII. Alterum etiam vitium in Cyclo decennovenali animadversum, emendationem obtinuit per Cyclum Epactarum, recens inventum ab ALOYSIO LILIO, Romano Medico, & Astronomo, qui Cyclus in locum aurei numeri Calendario appositus, ad certam aurei numeri normam directus est, methodo tamen Liliana per P. CLAVIUM immutata. *Epactarum* nomine intelligitur excessus anni solaris, supra lunarem. Undecim esse hos dies supra diximus, ex quibus per plures annos superadditis, conficiuntur menses embolismales anni lunaris, continentes dies triginta. Itaque Epacta prima est XI. secunda XXII. tertia III. sublatis scilicet triginta diebus pro mense intercalari: quarta XIV. quinta XXV. sexta VI. & sic deinceps per novemdecim annos, quos numerus aureus designat. Cum autem propter intercalationes nonnunquam omittendas, & propter cursum Lunæ non exacte computatum, Novilunia, & Plenilunia post 19. annorum curriculum non accurate redeant ad suam priorem sedem, ideo inventi sunt triginta numeri Epactales, qui retrogrado ordine singulis anni diebus solent apponi. Numerus quidem trigesimus non exprimitur, sed loco hujus asteriscus, ut consideranti patet in præfixo Calendario. Quare aliquibus diebus apposita sit duplex Epacta, aliquibus etiam numerus Arabicus 25. nec vacat, nec ad præsentis opusculi institutum, opus est hoc loco explicare.

XIX. Juvat adjicere tabellam, in qua notantur aurei numeri, & respondentes Epactæ ab Anno 1700. usque ad annum 1900. exclusive. Cur autem, & ad quem usum subjungantur Litteræ Martyrologii patebit infra.

Aureus num.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Epact.	IX.	XX.	I.	XII.	XXIII.	IV.	XV.
Lit. Martyrol.	i	A	a	m	D	d	q

Aureus num.	17.	18.	19.	1.	2.
Epact.	XXVI.	VII.	XVIII.	*	XI.
Lit. Martyrol.	G	g	t	P	l

Aureus num.	3.	4.	5.	6.	7.
Epact.	XXII.	III.	XIV.	XXV.	VI.
Lit. Martyrol.	C.	c	p	F	f

Aureus num.	8.	9.
Epact.	XVII.	XXVIII.
Lit. Martyrol.	ſ	M

Ut quovis anno facilius reperiatur Aureus numerus, & Epacta respondens, notandum est, sicut Aureus numerus 10. primo loco positus, in usu est anno 1700. ita etiam Cyclo annorum novemdecim completo, idem numerus in usu est anno 1719. 1738. 1757. 1776. 1795. 1814. 1833. 1852. 1871. 1890. Si igitur scire desideras, quinam Aureus numerus, & Epacta sit Anno 1758. notabis ex memoratis annis, quod Anno 1757. convenit primo loco positus numerus Aureus, & Epacta, consequenter quæ secundo loco ponuntur, usum habent Anno 1758. scilicet Aureus numerus 11. & Epacta XX.

XX. Calendarium ita dispositum servit ad hoc, ut Festa mobilia ad sua quæque tempora singulis annis referantur. Præcipua habenda est ratio Festi Paschalis, ex cujus constitutione pendent reliqua. Paschale autem festum a Luna XIV. primi mensis Lunaris repetendum est: & Lunæ XIV. notitia ex Epacta currente est deducenda. Hæc enim Epacta ex præcedenti Canone investigata, facile indicabit in Calendario singulos anni dies, quibus Novilunia contingent; unde Plenilunia, & Quadraturæ innotescent. F. G. numerus Epactalis anni 1758. est XX. ubicumque igitur in talibus mensium occurrit hic numerus XX. ibi Lunationum hujus anni designatur initium, scilicet ad diem 11. Januarii, 9. Februar. 11. Mart. 9. April. &c. Hoc tamen non accurate, ac secundum calculum astronomicum accipitur, sed juxta calculum politicum, & ad populi mores accom-

modatum. Is vero apud Hebræos, ut supra dictum, vocatur primus mensis, cujus XIV. Luna, vel cadit in diem verni æquinoctii, quod die 21. Mensis Martii contingit, vel propius ipsum sequitur. Primus autem mensis semper initium sumet inter diem octavum Martii, & quintum Aprilis utrinque inclusive: ille igitur dies faciet initium primi mensis Lunaris, cui intra spatium dictorum dierum Epacta ejus anni adscripta est: adscribitur autem Epacta xx. diei undecimæ mensis Martii: proin initium primi mensis Lunaris anno 1758. cadit in diem undecimam Martii: ab hac die inclusive numerantur dies quatuordecim, scilicet usque ad diem vicesimam quartam Martii, consequenter dies vicesima quarta Martii dicitur anno 1758. Luna decima quarta primi mensis. Sequens Dominica post hanc Lunam decimam quartam erit dies Paschalis: hoc desumitur ex Littera Dominicali ejus anni, quæ Anno 1758. est A. Hæc littera post vicesimam quartam Martii primum occurrit die vicesima sexta Martii; proin hoc die celebratur Pascha isto anno. Si vero dies ipse XIV. Lunæ caderet in diem Dominicam, proximus dies Dominicus erit Paschalis, ne cum Judæis conveniamus.

XXI. Pro aliis Festis mobilibus inveniendis notanda sunt sequentia. Ante Pascha per sex hebdomades numeratur tempus quadragesimale, cujus dies Dominici sortiuntur nomina in Ecclesia, *Palmarum*, *Judica*, *Lætare*, *Oculi*, *Reminiscere*, *Invocavit*, seu prima Quadragesimæ: ascendendo adhuc per hebdomadem occurrit *Dominica Quinquagesimæ*, & feria quarta ejus hebdomadis *dies Cinerum*: hanc hebdomadem præcedit Dominica *Sexagesima*, istam autem Dominica *Septuagesimæ* (1). Post diem Octavam Paschæ, quæ vocatur Dominica *in Albis* numerantur quinque hebdomades, in quarum ultima sunt dies Rogationum, & feria quinta celebratur festum *Ascensionis*. Post sextam hebdomadem sequitur *Pentecoste*; octavo post die Festum *SS. Trinitatis*, & dein feria quinta Festum *Corporis Christi*. A Dominica Pentecostes numeris signantur Dominicæ usque ad *Adventum Domini*: hic celebratur semper a die Dominico, qui propinquior est festo S. Andreæ Apostoli, nempe a die 27. Novembris inclusive, usque ad diem 3. Decembris inclusive; ita ut Littera Dominicalis eius anni currens, quæ reperitur in Calendario a die 27. Novembris, usque ad 3. Decembris, indicet Dominicam primam Adventus, quod anno 1758. ad ipsum diem 3. Decembris contingit. *Quatuor tempora* celebrantur quarta, & sexta feria, ac Sabbato post tertiam Dominicam Adventus, post primam Dominicam Quadragesimæ, post Dominicam Pentecostes, post festum Exaltationis S. Crucis (2).

XXII. Porro in annis Bissextilibus, Festa mobilia, quæ occurrunt ante festum S. Mathiæ Apostoli, forte Septuagesima & dies Cinerum, inveniuntur per litteram Dominicalem priorem in Calendario, in tabulis autem Paschalibus, quas adjungere operæ pretium non censuimus, inveniuntur per litteram posteriorem, quæ curret post festum S. Mathiæ Apostoli, ita tamen ut Septuagesimæ & diei Cinerum inventæ in Januario aut Februario addatur unus dies. Sic Annus 1760. est Bissextilis, habetque litteras Dominicales F. & F. si Septuagesimam & Diem Cinerum investiges in Calendario, designabit littera F. Dominicam Septuagesimæ tertia Februarii, & feria quarta occurrens die 20. Februarii prodit diem Cinerum: dies autem Paschæ occurrens sexta Aprilis notatur Littera Dominicali E. Si autem eosdem dies invenire velis in ta-

(1) De ratione Septuagesimæ, Sexagesimæ, & Quinquagesimæ, præter alios rerum harum tractatores, legi potest Epistola CAROLI M. ad ALCUINUM, quæ in Bibliotheca SS. Patrum subjungitur ALCUINI libro de Divinis Officiis.

(2) Cum anno 1757. festum Exaltationis S. Crucis, seu dies decimus quartus Septembris inciderit in feriam quartam, erronee aliqua Calendaria hanc ipsam diem posuerunt pro feria quarta quatuor Temporum. Rubrica autem assignat feriam quartam *post* dictum festum.

tabulis Paschalibus, quæ Breviariis Clericorum præfigi solent, omnes illi dies investigandi sunt sub littera Dominicali E. ubi reperies diem secundam Februarii pro Dominica Septuagesimæ; & decimam nonam ejusdem mensis pro die Cinerum: addendus est igitur utrinque dies, & computandus dies tertius pro Dominica Septuagesimæ, & dies vicesimus Februarii pro die Cinerum.

XXIII. Calendarium sic ordinatum magna gratulatione a plerisque Europæ Regibus ac Principibus receptum, ac in usum deductum fuit: Protestantes tamen Germaniæ non ex alia magis ratione, quam quod a Romano Pontifice profectum sit, maluerunt antiquum errorem prosequi, & adhærere Calendario Juliano, quod semper magis magisque a cæli motibus & mente Concilii Nicæni circa celebrationem Paschæ, aliorumque festorum recedebat. Unde in omnibus publicis Instrumentis, quæ Catholicis & Protestantibus communia erant, duplici opus erat nota pro designando anni die, stilo veteri & novo. Sic Instrumentum pacis Osnabrugensis signatum est $\frac{14}{24}$ mensis Octobris 1648.

XXIV. Tandem ad finem sæculi decimi septimi, protestantes cogitarunt se propinquius conformare cœlo, statueruntque, ineunte novo sæculo, scilicet anno 1700. ex Februario, qui eo anno, juxta Calendarium vetus Bissextili, deberet habere dies 29. delere 11. dies, ita ut Februarius haberet solummodo dies octodecim, & primus dies Martii computaretur juxta ordinem Calendarii Gregoriani. Ne autem prorsus cum hoc convenirent, decreverunt, rejectis Cyclis Lunaribus Epactarum, æquinoctium & initium primi mensis Lunaris determinare juxta calculum Astronomicum. (1) Circa modum id exequendi, recurrerunt ad Academiam Regiam Scientiarum Parisiensem per Litteras illustris LEIBNITII datas Hanoveræ 8. Febr. 1700. Respondit Academia, si præ Cyclis placeat adhibere calculum Astronomicum, nihil magis congruere, quam ut attendatur ad Tabulas D. de la Hire, propediem in lucem edendas. (2)

XXV. Dum Protestantes in Germania de mutando Calendario Juliano consilia agebant, etiam Romana Aula rationem indagabat conciliandi Lutheranos cum Catholicis in hoc negotio. Consultatum igitur, an opus esset aliqua Calendarii Gregoriani reformatione, ne Lutherani ullum haberent prætextum illud rejiciendi. Congregationi super hoc negotio constitutæ præficiebatur Cardinalis NORISIUS; Secretarium agebat D. BIANCHINI: communicabantur consilia cum D. CASSINI celeberrimo Astronomo in Gallia, & cum D. MARALDI, qui tunc Romæ versabatur. D. CASSINI (3) censebat, Calendarium Gregorianum nulla indigere reformatione, sed solummodo mentem Gregorii exacte esse implendam, & Decimam quartam Lunam Paschalem suo in loco, a quo *quatuor & eo amplius dies* eo tempore distabat, reponendam: per emendationem autem hucusque factam solummodo per tres dies Lunam Paschalem retrocessisse ad tempus, quo fuerat tempore Concilii NICÆNI, consequenter non omnino impletam esse mentem GREGORII XIII. (4) Quidquid de hoc sit, tam ipse D. CASSINI, dum vixerat, censuit; tum Academia Regia Parisiensis censet hucusque semper, retinendum esse Calendarium Gregorianum cum suis Cyclis, neque Lunam Paschalem computandam esse juxta calculum Astronomicum. Unde dum D. FILLIOL anno 1731. exhibuisset librum, inscriptum: *Novelle distribution politique du Tems*, ubi dies Paschatis deter-

(1) Hoc Conclusum cum multis actis præviis exhibet Theatrum Europæum tom. 15. ad ann. 1700. a pag. 691.

(2) Referuntur hæc in Historia Academiæ Regiæ ad Ann. 1700.

(3) Ejus Dissertatio *de la Correction Gregorienne des mois Lunaires Ecclesiastiques* inserta est Diariis Academiæ Regiæ ad annum 1701.

(4) In eundem sensum D. CASINI scripsit aliam Dissertationem *Des Equations des Mois Lunaires & des Annees solaires*, relatam in Diario Academiæ Regiæ ad ann. 1704. pag. 201.

Con-

terminabatur per calculum ex Tabulis Astronomicis deductum, laudavit quidem Academia diligentiam & eruditionem Auctoris, censuit tamen, subtilitates Astronomicas in hoc negotio esse *nec necessarias*, *nec possibiles*, cum Astronomi nondum exacte convenerint circa veros motus Astrorum: insuper ex hoc calculo Astronomico sequi, quod Pascha non possit celebrari eodem die per totum orbem, quod omnino esset inconveniens. (1) Agnoverunt enim hi & alii rerum harum expertissimi Viri, quod CLEMENS VIII. Pontifex Maximus monet (2) *mirandum non esse, quod Cyclus nostrarum Epactarum in dies Calendarii distributus, interdum in Noviluniis, ac Lunis XIV. Paschalibus non omnino cum motibus cælorum consentiat, cum hoc in omni Cyclo necessario eveniat, satisque sit, quod error hic, qui vitari nequit, multo rarior deprehendatur in novo hoc Calendario, quam in ullo alio.*

XXVI. Hæc, & plura alia permovere Protestantes non possunt ad amplectendos Cyclos Gregorianos, ne revereri Pontificis auctoritatem videantur. (3) Fixum igitur ipsis manet, rejectis Epactarum cyclis, Plenilunium Paschalem vocant, ad observationes Astronomicas determinare: cum autem hæ in omnibus Regionibus ob diversos Circulos Meridianos non possint esse conformes, specula Mathematica *Uranoburgica* legem debet præscribere aliis Provinciis (4) ita ut Lutherani, si qui in Asia degant, censeantur accuratissime ad calculum Astronomicum celebrare suum Pascha, modo Meridiano Uranoburgico se conforment, quamvis phases Lunæ in Asia aliud exigant.

XXVII. Cum igitur Ecclesia Catholica, id est, per totum orbem diffusa, nec velit, nec prudenter possit exigere Cyclum minutiis Astronomicis semper conformem; facile potest contingere, ut in Observatorio Uranoburgico Plenilunium determinetur una vel altera hora, aut etiam paucis minutis ante mediam noctem, quæ præcedit diem Dominicam: Cyclus autem Gregorianus designet terminum Paschalem ipsa die Dominica. In tali casu Protestantes mox illa die Dominica, quæ post Plenilunium incidit, Pascha suum celebrabunt: Catholici vero, qui Cyclo Gregoriano utuntur, illa ipsa die Dominica, in quam terminus Paschalis, scilicet decima quarta Luna incidit, non celebrabunt Pascha, ne cum Judæis conveniant, sed different ad Dominicam sequentem. Hac ratione in celebrando Paschate Lutherani a Catholicis per integram hebdomadem discrepabunt, licet quoad terminum Paschalem paucis horis, vel minutis distent. Hoc contigit Anno 1724. & 1744. non sine magna negotiorum turbatione per Germaniam. Idem rursus contigeret anno 1778. & 1798. si Protestantes vellent insistere calculo astronomico, nam his annis Plenilunium, quod ipsis est terminus Paschalis, jam die Sabbati, scilicet undecima Aprilis & 31. Martii occurret (5) consequenter Pascha mox sequente Dominica scilicet 12. & 1. Aprilis ipsis celebrandum esset: Cyclus autem Gregorianus Lunam XIV. Paschalem his annis designabit in dictis diebus Dominicis

---

Contra hanc Diario Trivultiano ad Ann. 1728. mense August. art. 78. & Septembr. art. 87. inserta est *Analyse Astronomique de l'Hypothese Lunaire du Calendrier Gregorien par le P. Mahoudeau*. Huic Analysi in eodem Diario ann. 1730. mens. Jan. art. 4. & Febr. art. 12. opponuntur *Reflexions de M. Maraldi sur la Dissertation du R. P. Mahoudeau*.

(1) Histoire de l'Academie Royale ad ann. 1731. ubi articulus de Chronologia his verbis finitur: tout considerè, il se trouve que l'Eglise a agi avec beaucoup de prudence de s'en tenir au Calendrier Gregorien, sauf à y faire dans la suite du tems quelque reforme, si on le juge necessaire.

(2) In Litteris præfixis libro CHRISTOPH. CLAVII de Explicatione Calendarii.

(3) Hollandi, quamvis non profiteantur singularem reverentiam erga Pontificem, suadente tamen prudentia receperunt Calendarium Gregorianum.

(4) Juxta Conclusum $\frac{10}{20}$ Januar. 1700. apud SCHAUROTH tom. 1. pag. 194.

(5) CLAVIUS pag. 426. Plenilunium medium anni 1778. ponit D. 11. H. 12. April. & anni 1798. D. 31. H. 13. Martii.

cis 22. & 1. Aprilis: Canon autem Calendarii Gregoriani exigit, ut Pascha celebretur Dominica *post* Lunam XIV. scilicet 29. & 8. Aprilis. Ut igitur ipso opere fateantur Protestantes, solos motus cælestes considerandos non esse, indagabunt illis annis cyclum Judæorum, licet sequi non dignentur Cyclum Catholicorum: cum autem deprehensuri sint, Judæos juxta suum cyclum dictis diebus Dominicis celebraturos Pascha, ipsi different hoc festum in sequentem Dominicam, ut potius cum Catholicis Pascha peragant. (1) Unde facile perspicitur, systema Protestantium, in quantum a Calendario Gregoriano differt, nullis constare firmis principiis. (2)

XXVIII. Cum hanc totam notitiam Calendarii ad usus præcipue Ecclesiasticos inseruerimus, explicandæ restant Litteræ & Numeri Martyrologii Romani, in quo Festa per annum distribuuntur & annuntiantur. Singuli dies in hoc Martyrologio inscribuntur iis notis, quas in Calendario Romano posuimus, *Calendis Januarii*, *Tertio Nonas Januarii &c.* Additur semper vox *Luna*, cui debet abeo, qui diem annunciat, adjungi numerus, denotans diem Mensis Lunaris, *Luna prima*, *Luna sexta &c.* Ut autem sciatur, quota Luna annuntiari debeat, singulis diebus supra Sanctorum historias dispositæ sunt Litteræ triginta, quæ triginta Numeris Epactalibus respondent, subjuncto etiam alio numero sub qualibet Littera, Litteræ autem Epactis respondentes sunt istæ:

a	b	c	d	e	f	g	h	i	k	l	m
I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.

n	p	q	r	s	t	u
XIII.	XIV.	XV.	XVI.	XVII.	XVIII.	XIX.

A	B	C	D	E		f
XX.	XXI.	XXII.	XXIII.	XXIV.	XXV.	25.

G	H	M	N	P
XXVI.	XXVII.	XXVIII.	XXIX.	*

Utimur autem solummodo 19. Epactis, quot nimirum sunt aurei numeri: & quidem ab anno 1700. usque ad finem anni 1899. eum ordinem Epactarum tenemus, qui supra expositus est. Ut igitur annuntietur, quota sit Luna, sumendus est primum Aureus numerus anni curentis in superiori ordine tabellæ, vel Epacta currens in medio ordine illius tabellæ, respondens aureo numero illius anni: dein inquirenda Littera, quæ in tertio & inferiori ordine ejusdem tabellæ Aureo numero vel Epactæ subjuncta est. Hæc Littera vocabitur Littera Martyrologii per totum illum annum; & per numerum, qui in ipso Martyrologio singulis diebus sub ea reperietur, ostendet, quota Luna sit pronuntianda singulis diebus totius anni currentis. Exemplum: anno 1758. currit aureus numerus 11. & respondens Epacta XX. huic in tabella subjicitur Littera Martyrologii A majuscula. Unde singulis diebus annuntiatur in Martyrologio Luna adjecto illo numero, qui in serie numerorum & Litterarum Catalogo Sanctorum præfixa, respondet Litteræ A majusculæ. Quarta igitur Novembris Anni 1758. promulgationi Sanctorum hæc formula præmittitur: *Pridie Nonas Novembris Luna tertia*. Ad illum enim diem videbis in Martyrologio numerum 3. subjectum Litteræ A. quæ respondet Epactæ XX. Hæc ipsa autem Epacta XX. in Calendario signat pro anno 1758.

(1) Juxta Conclusum 30. Jan. 1723. apud SCHAUROTH tom. 1. pag. 199.

(2) Si cui ad manum non sint majora volumina PETAVII, CLAVII &c. servient pro hac differentia inter Catholicos & Protestantes melius dignoscenda duo libelli P. JOSEPHI FALCK, nunc inscribitur: *Animadversiones circa dubium, quod inter Acatholicos oritur ratione Paschatis anni 1724.* alter: *Christianum Pascha in Calendario Gregoriano rite celebratum*. Item P. FRANC. SCHUCH Disquisitio astronomica de Correctione Calendaria Ingolstadii ann. 1699.

1758. initium mensis Lunaris die secundo Novembris; quarta igitur dies Novembris, est tertia dies mensis Lunaris juxta Cyclum Gregoianum.

XXIX. In eodem Martyrologio in margine ex una parte singulis diebus solet poni numerus vulgaris, qui denotat diem mensis nostro vulgari modo numerandum. Ex altera parte ponitur una ex septem primis Litteris Alphabeti, denotans diem hebdomadis, prout hæ septem Litteræ in Calendario per totum annum disponuntur. Cum igitur Anno 1758. habeatur Littera Dominicalis A. hæc ipsa Littera in Martyrologio occurrens signabit diem Dominicam per totum hunc annum. Huic Litteræ insuper in Martyrologio solet adjungi Numerus Epactalis, sicut in Calendario posuimus, habiturus eumdem usum, quem Epactis assignavimus. Cum igitur ex dictis numerus Epactalis XX. respondeat Litteræ majusculæ A. Martyrologii, ideo ubicumque in Martyrologio Litteræ Dominicali adjuncta apparet Epacta XX. semper in serie Litterarum & numerorum Vitis Sanctorum præfixa, Littera Majuscula A. subjectum habebit numerum 1. quod signum est, illam esse primam diem mensis Lunaris juxta Cyclum Gregorianum. Si itaque ad manum sit Martyrologium Romanum novum, scilicet post Gregorianam Calendarii corectionem editum, non indigebis alio Calendario: nam præter festa immobilia, quæ ibi pro singulis diebus recensentur, possunt etiam festa Paschalia & alia mobilia, item Novilunia, Plenilunia, aliaque ex Calendariis peti solita, juxta Cyclum Gregorianum deprehendi, ex Litteris Dominicalibus, numeris Epactarum, & Litteris Martyrologii ibidem appositis. (1)

AD CAPUT X.

JOHANNIS FILESACI

THEOLOGI PARISIENSIS

De confessionis secretæ, seu auricularis, ut vocant, usu & praxi apud Christianas gentes

DISSERTATIO XXXI.

I. VArro minime indecorum esse putavit spicilegio perfecto spicam relinquere. De confessione secreta quam multi scripsere, & non ita pridem aliquis spicilegium egit; tentabo ego vel spicam aliquam colligere. Confessionis istius originem non attingo: tam clare patet, tam dilucide explicata est, ut ad Solem istum soli Sectarii tamquam vespertugines cæcutiant, Christiani Catholici, velut aquilæ, hunc immotis cernant superciliis. Usum praximque Confessionis secretæ & auricularis apud omnes Christianas gentes singillatim explicare aggredimur. Si qua in animis nostris de rebus ad fidem religionemque spectantibus dubitatio exoriatur, nulla unquam illius penitus evellendæ vel aptior, vel securior ratio visa est, quam aurea illa & vere Christiana Catholica B. *Augustini* norma ac regula, Epistola 118. ad *Januarium*. Ubi quid in Ecclesia occurrit de quo ambigitur

(1) Vid. Explicationes & Rubricæ Martyr.

tur an sit faciendum, aut ad divinæ Scripturæ auctoritatem recurrendum esse præcipit, si modo ipsa tale quid præscribat, nec amplius dubitandum quin ita facere debeamus. Aut videndum si quid horum tota per orbem frequentat Ecclesia. Nam & hinc quin ita faciendum sit disputare, insolentissimæ insaniæ est. Annon emotæ mentis homines appellat Sectarios nostri ævi B. *Augustinus*, qui confessionem illam privatam non modo repudiant, sed variis proscindunt contumeliis? Attamen omnes omnium gentium Ecclesiæ veluti uno & communi consensu illam usu receptam religiosissime servant ac retinent. Novatores non audio, qui Græcam, Ruthenicam, Æthiopicam & persimiles Ecclesias minime puræ & sinceræ fidei esse dictitant, ac proinde si quid apud illas factitatum legimus, idcirco legitimum & orthodoxum pernegant. Sed horum alterum fateantur necessum est, vel consensionem illam omnium Ecclesiarum totius orbis circa Confessionem secretam, arguere dogma istud esse Catholicum, ut interpretatur *Vincentius* Lirinensis, vel universam Christi Ecclesiam undequaque diffusam errasse & a vera Christi & Apostolorum doctrina defecisse, quod dum Sectarii dicunt, quis non videt Donatistarum hæresim ab inferis denuo illos excitare? Immo vero sese impietatis scelere apertissime obstringunt, cum parentes suos Viclephistas, Hussitas, Lutheranos &c. quibus probata fuit confessio privata, damnant, de quibus suo loco. Atque ut ordine progrediamur, ab Ecclesia Latina, hoc est Romana ceterarum omnium parente, & ceteris, quæ Latino sermone in Sacris utuntur, auspicari libet.

L A T I N A.

II. *Simplicius* Pontifex Romanus ante annos pene mille & ducentos, ut est apud *Anastasium* Bibliothecarium, constituit ad Sanctum *Petrum* Apostolum, & ad Sanctum *Paulum* Apostolum & ad Sanctum *Laurentium* martyrem hebdomadam (vel ut alii legunt hebdomadas) ut Presbyteri manerent ibi propter pœnitentes & baptismum. Non est dubium pœnitentes ejusmodi non solos intelligendos, qui vel solemnem vel publicam agerent pœnitentiam, nam etiam alii, alicujus peccati & criminis occulti conscii, privatam agebant & secretam pœnitentiam, quæ iis a Sacerdote imponi non poterat, nisi prius apud ipsum clam & secreto admissum delictum confessi fuissent. Et certe ipsi etiam pœnitentes publici, tunc & in istis Ecclesiis Romanis nonnisi privata Confessione præmissa ab iis Sacerdotibus publicam alioquin pœnitentiam agere jubebantur. Quis enim sani capitis dixerit fidelium cœtum semper iis in Ecclesiis convocatum fuisse, quoties flagitiosus aliquis, populo audiente, admissum scelus publicum, & quod in Ecclesiæ dedecus vergeret, confiteri debuit, cujus gratia, illi publica injungebatur pœnitentia. Ex Pœnitentiali Romano veteri, quod in posteriori edito post tempora *Gregorii* 7. citatur, nec non apud *Burchardum* & *Ivonem* longe antiquiores ipso *Gregorio*, intelligimus secretam semper antecessisse Confessionem, dum seu privatam seu publicam pœnitentiam præscribere oportuit, quod ex variis interrogationibus quæ ipsis fiebant pœnitentibus a Sacerdote, apparet, quanquam in publica aut solemni pœnitentia indicenda, admissum crimen publicum, cujus causa illa imponebatur, denuntiabatur publice, ut apparet ex Canone 32. Concil. 3. Carthaginiensis, *cujuscunque Pœnitentis publicum & vulgatissimum crimen est, quod universa Ecclesia noverit, ante absidem manus ei imponatur*. Concilio Ticinensi apud Insubres c. 6. Confessio auricularis manifeste declaratur iis verbis. *Qui occulte deliquerunt illis confiteantur, quos Episcopi & Plebium Archipresbyteri idoneos ad secretiora vulnera mentium medicos elegerint*. Apud Gallos & Germanos usitatam jam olim Confessionem secretam, multa probant, & quidem ante *Carolum* Magnum, Synodo Francica, sub *Carolomanno* Principe; diserte habetur: *Ut unusquisque Præfectus unum Presbyterum habeat, qui hominibus peccata confitentibus judicare, & indicare pœnitentiam possit*. Repetitum hoc Capitul. lib. 5. cap. 2. Atque explanatur lib. 7. Capitul. c. 103. *Secunda vice propter ampliorem observantiam Apostolica auctoritate & multorum Sanctorum Episcoporum admonitione instructi, sanctorumque Canonum Regulis edocti, consultu videlicet omnium Nobilium nostrorum nosmetipsos corrigentes, posterisque nostris exemplum dantes, volumus ut nullus Sacer-*

cerdos in hostem pergat, nisi duo vel tres tantum Episcopi, electione cæterorum, propter benedictionem, & prædicationem, populique reconciliationem, & cum illis selecti Sacerdotes, qui bene sciant populis pœnitentias dare, Missas celebrare, de infirmis curam habere, sacratique olei cum sacris precibus unctionem impendere; & hoc maxime providere, ne sine viatico quis de sæculo recedat. Conc. Cabilonens. 2. sub Carol. M. c. 33. postquam graviter reprehendit eos qui solummodo Deo confitenda esse peccata contendebant, de quibus postea dicemus, sic omnem de ea re scrupulum eximit. *Confessio itaque quæ Deo fit, purgat peccata, ea vero quæ Sacerdoti fit, docet qualiter ipsa purgentur peccata. Deus namque salutis & sanitatis auctor, & largitor plerumque hanc præbet suæ potentiæ invisibili administratione, plerumque Medicorum operatione.* Postrema hæc verba mirum in modum illustrantur sequenti Capite 34. quod idcirco integrum adscribere placuit. *Quia igitur Apostolo teste Rom. 2. Ephes. 6. Coloss. 3. Actor. 10. Non est personarum acceptio apud Deum & in omnibus judiciis cavenda est, multo magis in hoc pœnitentiæ Judicio præcaveri debet, ut nullus Sacerdotum unquam, aut gratia aut odio alicujus personæ, secus judicet quam quod in Canonibus sacris invenerit; aut quod illi secundum sanctarum Scripturarum auctoritatem, & Ecclesiasticam consuetudinem rectius visum fuerit. Si ergo Medici qui corporibus Medicinam inferre conantur, nequaquam propter personæ cujuslibet acceptionem, his, quos sanare cupiunt, cauterio aut ferro, aut duris aliis quibuslibet rebus parcunt: multo magis id ipsum his observandum est, qui non corporum, sed animarum Medici existunt.* In eamdem sententiam scriptum est istud Capitul. l. 7. c. 294. *Quærendum namque est Sacerdoti cum accipit cujuslibet fidelis Confessionem peccatorum, qualiter primo peccatum perpetratum, aut si postea iteratum aut frequenter actum sit, si sponte, si coacte, si per ebrietatem, aut per quodlibet ingenium factum sit, & cum viderit unde radix illius peccati processit, tunc congruam adhibeat medicinam: Qualis vero peccati adhibenda sit medicina secundum Canones authenticos Sanctorum Patrum esse debet, & non secundum placitum hominis, sed secundum Dei voluntatem, nec in hac parte voluntas aut gratia hominis sequenda est, sed voluntas Dei in omnibus exquirenda.* Ejusdem Cabilonensis Concilii c. 45. *Qui peccata sua Sacerdotibus, in quorum sunt Parochiis, confessi sunt, & ab his agendæ pœnitentiæ consilium acceperunt, si orationibus insistendo, Eleemosynas largiendo, vitam emendando, mores componendo, Apostolorum limina, vel quorumlibet Sanctorum invisere desiderant, horum est devotio modis omnibus collaudanda.* Concilio Parisiens. lib. 1. c. 23. reprehenduntur Presbyteri Parochi, qui relicta Parochia forensibus negotiis sese implicant, aut paullo liberius vagantur. *Non attendentes quod eorum absentia, & loca Deo dicata, sibi cultu debito priventur, & homines sine confessione, & infantes sine baptismatis regeneratione plerumque moriantur.* Ejusdem Concilii c. 32. Patres damnant Sacerdotes illos, qui partim incuria, partim ignorantia, modum pœnitentiæ reatum suum confitentibus, secus quam jura Canonica decernant, imponunt: quapropter statuunt, ut Presbyteri imperiti, solerti studio ab Episcopis suis instruantur, qualiter & confitentium peccata diserte inquirere, eisque congruum modum, secundum Canonicam auctoritatem pœnitentiæ noverint imponere. *Rabanus Maurus* Archiepiscop. Moguntinensis in Pœnitentiali c. 1. agit de Clericis, qui post sacram ordinationem peccata & crimina capitalia commiserunt, & in his publice deprehensi vel capti a gradu proprio deponantur; quia scandalum est populo Dei, tales personas super se positas habere, quas ultra modum vitiosas constat esse, nempe inde detrahunt homines a Sacrificio Dei, & rebelles hinc atque contrarii exsistentes, eorum pravis exemplis quotidie pejores fiunt, sicut quondam filiis Heli peccantibus fecisse leguntur. Qui autem de prædictis vitiis, per occultam Confessionem, male a se absconse admissis coram oculis Dei, præsente etiam Sacerdote, qui eis indicturus est pœnitentiam, confitentur, & semetipsos graviter deliquisse accusant, his spes veniæ de misericordia Dei promittenda est. Duplicem hoc loco Confessionem adsignat ex duplici scelerum & criminum patrandorum genere, sed multo clarius Capitul. lib. 5. c. 52. *Ut nemo Sacerdotum, populi sibi peccata confitentium sine*

ne auctoritate Canonum judicare præsumat, *& ut quando unicuique quisquam Sacerdos sibi scelera sua confitenti, juxta prædictum Canonicum modum pœnitentiam tribuit, nisi comam dimiserit, aut habitum mutaverit, manus ei secundum Canonicam auctoritatem imponat, cum orationibus, quæ in Sacramentario ad dandam pœnitentiam continentur. Si vero occulte & sponte confessus fuerit, occulte fiat: Et si publice ac manifeste convictus aut confessus fuerit, publice ac manifeste fiat, & publice coram Ecclesia juxta Canonicos pœniteat gradus*. Pœnitentiale Romanum tit. 7. c. 12. *Sprevisti Missam, vel orationem, vel oblationem conjugati Presbyteri, ita dico ut nolles tua peccata sibi confiteri vel ab eo accipere Corpus & Sanguinem Domini, ob hoc quia peccator tibi esse videretur, uno anno pœniteas in pane & aqua per legitimas ferias*. Magna parte caput hoc desumptum est ex Canone 4. Concilii Gangrensis. Idem Pœnitentiale Romanum tit. 8. c. 3. ex *Symmacho* Papa. *Omnes, quos in Pœnitentia suscipimus, ita nostri spirituales sunt filii, ut ipsi, quos vel nobis suscipientibus, vel sub trina mersionis vocabulo mergentibus, unda sacri baptismatis regeneraverit*. *Sylvester* quoque docet & monet unumquemque Sacerdotum, ut nullus causa fornicationis ad suam pœnitentialem accedat. Eodem Pœnitentiali Romano tit. 9. c. 28. ex Pœnitentiali *Theodori* de quo dicemus. *Item qui jejunare non potest & observare quod in Pœnitentiali scriptum est, faciat hoc quod Sanctus Bonifacius constituit. Pro uno die, quem in Pane & aqua jejunare debet, roget Presbyterum ut Missam cantet pro eo, nisi sint Crimina Capitalia, quæ confessa, prius lavari cum lachrymis debent; Cantare Missam*, quod vulgus nostratum usurpat, veteres dixisse hoc loco adverte, ut quanquam hæc, qua de agitur, privata exsisteret Missa, nihilominus ab solemniori & digniori illius actione atque celebratione designetur. Concil. Nannetense cap. 5. *Infirmus qui necessitate mortis urgente confitetur peccata sua, sub ea conditione a Sacerdote reconcilietur, ut si ei Dominus vitam donaverit sanitatemque reddiderit secundum qualitatem delicti omnibus pœniteat*. Britannis sive Anglo-Saxonibus familiarem fuisse confessionem privatam, præter Bedam clarissimum illius gentis sydus, testatur *Theodorus*, Græcus homo Archiep. scopus Cantuariensis, a *Vitaliano* P. R. in illam Insulam missus ante annos nongentos & quod excurrit, unde lapsus videtur Scriptor Illustrissimus qui Theodorum istum post Concilium 2. Cabilonense, quod sub *Carolo* Magno habitum scripsisse & proinde vixisse prodit, cum totis centum & quinquaginta annis istud antecesserit. Is scripsit Pœnitentiale, cujus varia exstant fragmenta in Pœnitentiali Romano posteriori, unde Confessionis secretæ praxim apud illam gentem facile colligimus. Apud Hispanos Confessionis secretæ usum antiquissimum fuisse unicum Concilium Eliberitanum, quod Nicænum primum antecessit, satis indicat, Canone 32. *Apud Presbyterum, si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit placuit agere pœnitentiam non debere, sed potius apud Episcopum*. Nihil enim aliud sibi volunt Episcopi Hispani, quam publica & gravissima delicta nonnisi ab Episcopo examinanda, sin autem occulta & quæ publicam non mereantur pœnitentiam, a Sacerdote, beneficio Confessionis privatæ explorari & expendi posse. Mitto posteriora Concilia Hispanica, quæ rem istam plus satis confirmant. Nec velim Concilii Ilerdensis c. 10. commemorare, quod quidem licet a *Burchardo* citetur lib. 19. c. 150. attamen vereor, ut non sit germanum hujus Concilii decretum, quod in excusis omnibus Conciliis desideratur, ex *Rabani Mauri* Pœnitentiali illud antea exscripsimus. In Africam ex Hispania trajicio, in qua iam olim observatam privatam Confessionem deprehendo, fidemque faciet *Fulgentius Ferandus* Ecclesiæ Carthaginiensis Diaconus in breviatione Canonum c. 73. ex Concil. Carthaginiensi tit. 2. ut Episcopus a Communione non suspendat eum, quem asserit de peccato aliquo sibi soli fuisse confessum. Est autem desumptum caput ex Concil. 7. Carthaginiensi c. 5. Exstat Concil. Carthaginiense Græc. c. 133. B. *Augustinus* apud *Burchard*. lib. 19. c. 36. Occulte peccantes, occulte apud Sacerdotes confiteri debere docet: Ex dictis *Augustini Burchardus* profert, *Si quis incestum occulte commiserit, & Sacerdoti occulte Confessionem egerit, indicetur ei remedium Canonicum, quod subire debuisset, si ejus facinus publicatum fuisset*. Quid de ea re B. Augustinus senserit a per-

R 2 mul-

multis demonstratum est. Sed quæ sit totius Ecclesiæ Africanæ de secreta Confessione sententia, ex uno Concilii 4. Carthaginiensis, ut antiquissimi, ita Episcoporum numero celeberrimi c. 74. apparet, ut *Sacerdos pœnitentiam imploranti absque personæ acceptione pœnitentiæ leges injungat*. Ad quam pœnitentiam implorare seu postulare potuit aliquis alicujus criminis conscius, nisi prius exposito privatim apud Sacerdotem crimine, cujus causa illi pœna Canonica erat subeunda *Balsamo* ad Can. 7. Con. Carthaginiensis Græcorum cum & superiori & eo Canone vetitum sit, ne quis Sacerdos pœnitentem publice reconciliet, nisi vel absente Episcopo, vel urgente necessitate nihil aliud *reconciliare* significare dicit, quam usum divinorum sacramentorum concedere post Confessionem, & auditas supputationes seu enumerationes delictorum ipsorum pœnitentium. Absolvam universæ Ecclesiæ Latinæ de Confessione secreta sententiam, aurea *Alcuini*, Magni illius *Caroli* Francor. Regis & Imperatoris amantissimi præceptoris, Epist. 26. quæ ad Episcopos & Clericos provinciæ Scotorum scripta, cui altera gemina germana, eodem Auctore *Alcuino*, ad pueros S. *Martini* Turonensis, scripta adtexenda est, & quidem eodem sensu. Utramque primus, bono Ecclesiæ Catholicæ, publicavit *Henricus* Canisius cum cæteris tom. 1. & 5. Antiquarum. Priori Epistolæ scribendæ occasionem dedit erroneum dogma, quod plurimorum mentes tota, forsan Britannia majore, cujus partem postremam Scoti occupant, infecerat, erat autem ejusmodi. *Nullum Laicum Sacerdotibus peccata confiteri debere*. Confutat autem *Alcuinus* pravam istam opinionem multis rationibus. Primo, quod Sacerdotes a Deo Christo cum Sanctis Apostolis ligandi solvendique potestatem accepisse credamus. Et quoniam supra variis locis, ex Capitularib. deprompti, satis superque demonstratum est Sacerdotum esse, pœnitentibus delicta confitentibus, pœnitentiam indicere, neque tamen omnibus iis locis, absolutionis fiat mentio, quæ Sacerdotum auctoritatem præcipue commendet, & qua una pœnitentiæ speciale robur consistit; Caput unicum proferam ex ipsis Capitularibus, quo mirum in modum Catholica de ea re doctrina firmatur atque illustratur. Capitul. l. 5. c. 52. *Ideo Dominus & Magister noster discipulis suis ac successoribus eorum* (*Sacerdotibus*) *ligandi ac solvendi dedit potestatem, ut peccatores ligandi habeant potestatem, & pœnitentiam condigne agentes absolvi, atque peccata, cum divina invocatione, dimitti queant. Nec mirum hoc, quæ si homines servis suis dent potestatem, de subditis ligandi & solvendi vel nocendi & adjuvandi apud se, quanto magis Dominus omnium hominum, hanc* Potestative *potestatem præpositis Sanctæ Ecclesiæ dedit, dicens, Joan. 20. Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta erunt*. Non aliter *Pacianus* Barcinonensis Epist. 1. ad *Sympronianum*. *Quod per Sacerdotes suos facit Deus, ipsius potestas est*, Epistol. 3. *sive baptizamus, sive ad pœnitentiam cogimus, seu veniam pœnitentibus relaxemus, Christo id auctore facimus*. Paulo ante. *Quod ego facio, id non meo jure, sed Domini Dei sumus adjutores*. 1. Cor. 3. Porro verbum istud *Potestative* eleganter exprimunt Græci voce ἐνδυνάμως, *efficaciter*, cum de hac re loquuntur, ut videre est Juris Græco-Romani lib. 5. in responsis *Balsamonis*, & id postea expendemus. Secundo pergit *Alcuinus*. *Quid solvit Sacerdotalis potestas, si vincula non considerat ligati?* Istud explanat a simili; *Cessabunt opera Medicorum si vulnera non ostendunt ægroti. Si vulnera corporis Carnalis Medici manus expectant, quanto magis vulnera animæ, spiritualis medici solatia deposcunt*. Sacerdotes appellari medicos animæ ex priscis Patribus notum est, & nos ea Conciliis supra nonihil indicavimus. Tertio urget *Alcuinus* quanquam illi faterentur Deo esse confitenda delicta; *sed*, inquit ille, *Ecclesiæ Christi in qua ipsi peccarunt satisfaciendum est, quod nonnisi admissorum criminum enunciatione fieri potest*. Quarto Christi exemplo id comprobat; *Christus leprosum quem mundavit Sacerdotibus se jussit ostendere: Nempe ut secundum Legem veterem, Levitici non uno loco, Sacerdotem adeat, cui victimam pro peccato offerendam tradat. At quæ sunt nostræ victimæ pro peccatis a nobis commissis, nisi confessio peccatorum nostrorum, quam pure Deo per Sacerdotem offerre debemus. Superbiæ hoc genus esse videtur Sacerdotem Judicem despicere*. Quinto, præceptum istud Divinum Chri-

Christi esse testatur, Jacob. 5. *Confitemini alterutrum*, inquit, *nisi homo homini, reus Judici, ægrotus medico*. Sexto *si peccata Sacerdotibus non sunt prodenda, quare, in Sacramentario, reconciliationis orationes scriptæ sunt? Quomodo Sacerdos reconciliat, quem peccare non novit? septimo inaniter posita sunt in Ecclesiis remedia, & Synodali auctoritate litteris mandata, contra omnium peccatorum nostrorum vulnera. Sequimini vestigia Sanctorum Patrum, & nolite in Catholicæ fidei religionem novas inducere sectas*.

GRÆCA,

Et iis affinia.

III. Græcos Confessionem secretam & privatam non semper probasse, immo vero damnasse aliquando, & penitus rejecisse multis persuasum est hactenus & doctis & indoctis magno errore. Hæc sententia a vero aliena, ex loco *Gratiani*, de Pœnitentia, d. 1. C. ultimo, nata videtur, qui est ejusmodi. *Quidam Deo solummodo confiteri debere peccata dicunt, ut Græci*. Voces illas postremas (*ut Greci*) merum esse glossema primus indicavit *Antonius Augustinus*, suamque firmavit emendationem auctoritate Concilii Cabilonensis 2. & Capitularium, in quibus totus hic locus describitur. Mirum certe Jurisconsultorum nostri ævi principem, sua Concione de Confessione mendum istud non advertisse, immo vero illud summo viro ita imposuisse, ut existimaverit ex facto *Nectarii* Constantinopolitani Patriarchæ, de quo historiæ Ecclesiasticæ Scriptores *Socrates*, & *Sozomenus* post eum, Confessionem illam privatam, & clancularem toto exsulasse Oriente. Quod an verum sit, inquirendum nobis est, & illud in primis observandum ad *Nectarii* usque tempora, retro actis ante sæculis, Confessionem illam secretam in usu fuisse, quod *Socrates*, & *Sozomenus* satis aperte indicant, hic lib. 7. c. 16. ille lib. 5. c. 19. Sed hæc vulgata. Postmodum istius generis confessionem servatam nec Græcos, & ceteros Orientalis Ecclesiæ populos illa caruisse ex multis apertissime demonstrari potest. Quod antequam præstemus, operæ pretium me facturum arbitror, si erroris istius originem investigavero, & a quibus profecta sit illa, de peccatis soli Deo, non autem hominibus, confitendis & declarandis, opinio non levibus & obscuris indagavero conjecturis. Novatianæ hæreseos hanc esse propaginem mihi facile persuadeo, istasque impii dogmatis reliquias, per Gallias & hinc in Britannia majore, facile disseminari potuisse. Novatiani ajebant, mortale peccatum Ecclesiam donare seu remittere non posse, solum Deum posse, huic uni honorem illum tribuendum, ut ei soli delicta confiteamur nostra, & quam Christus Apostolis & successoribus ligandi & solvendi potestatem adtribuit, eam non ad fideles baptizatos, sed ad Catechumenos spectare, nimirum ut baptizandis adhuc populis solvi liceret crimina vel teneri. Hæc *Pacianus* Barcinonensis Episcopus Epist. 2. & 3. ad *Sympronianum*. Inde procul dubio nata est, cujus meminit *Alcuinus* Epistola superius citata, sententia. Neminem ex Laicis Confessionem Sacerdotibus dare debere, seu existimarint ipsi contumeliam eo pacto irrogari Deo, seu quod Sacerdotibus remittendorum delictorum auctoritatem, & facultatem inesse negaverint. Quis vero fuerit totius Orientalis Ecclesiæ sensus, nunc explicemus, quem a primis temporibus ad hoc usque ævi perdurasse liquido constabit. Confessionem secretam toto Oriente usitatam, continua sæculorum serie retentam, illud vel maxime probat, quod Presbyteri in omnibus Ecclesiis instituti fuerint, qui Confessionibus excipiendis & pœnitentiis indicendis præfecti essent. At ne quis arbitretur ex *Socratis* & *Sozomeni* historia id nonnisi referendum ad eos Presbyteros, qui Episcoporum nutu & auctoritate publicam pœnitentibus indicerent pœnitentiam: Ex *Socrate* duo sunt observanda, primum exorta Novatianorum hæresi, Ecclesiæ Catholicæ Episcopos statuisse Canonem seu regulam, qua profanum istud dogma conficeretur, nimirum lapsis, si ad frugem redirent, & peccatum confiterentur, dandam esse veniam: quod ut facilius intelligatur, licet innumeri de re ista disseruerint, tamen pauca subjiciam, quæ non parum lucis instituti huic disputationi, ni fallor, afferent. B. *Chrysostomus* in c. 10. ad Hebræos, qualis esset Novatianorum doctrina, pœne ex ipsorum ore sic exprimit. *Non est tuum mysteria*, idest *Eucharistiam*, præbere

re

re iis, *qui peccaverunt, quia non est altera remissio*. Quasi dicerent Novatiani, baptizatis tuto & legitime Eucharistiam præbemus, quia baptismi beneficio integram & perfectissimam peccatorum omnium remissionem & veniam consecuti sunt. At vero iis, qui post baptismum in peccatum lapsi sunt, non licet Eucharistiam præbere, quia non habet Ecclesia alterum Sacramentum Baptismo persimile, cujus vi & efficacia peccatores remissionem adipiscantur. Ita ut tota controversia in eo posita esset: An Christus reliquerit Ecclesiæ suæ Sacramentum aliquod, ad reconciliandum relapsos, sive illud, prisca voce, Pœnitentia vocetur, seu vulgato apud nos vocabulo, Sacramentum Pœnitentiæ, quemadmodum instituit baptismum, ad integerrimam ejus qui baptizatur renovationem, plenamque delictorum omnium purgationem & remissionem. Illud Novatiani pernegabant, cui Canonem illum seu regulam Patres Ecclesiæ ex adverso opposuerunt, *lapsis*, nimirum, *pœnitentibus*, *veniam concedendam*. Huic Canoni appendicem adjunxerunt Episcopi, qua instituerunt Presbyterum aliquem, qui lapsos, confitentes & pœnitentes absolveret atque reconciliaret. Ex facto *Nectarii*, sublata est appendix, quantum ad Presbyterum illum, Pœnitentibus publicis præfectum, remansit Canon, *de reconciliandis lapsis*, alioquin *Nectarius*, & qui eum sunt imitati, in Novatianorum hæresim incidissent, quod nullus adhuc dixit, nec a quoquam scriptum est. Hinc locus apud *Socratem*, qui alioquin subobscurus videtur. Tum enim sublato illo Presbytero, *Nectarius* liberam dedit potestatem uti pro sua quisque conscientia ad Mysteria participanda sc. Eucharistiam, accederet, hoc est liberum unicuique fecit, redeundi ad solutam & veterem illam facultatem & licentiam eligendi e multis Presbyteris quemlibet, pro cujusque arbitrio, affectu & conscientia. Is autem perantiquus fuit Ecclesiæ mos, & quidem ante Novatianorum exortam hæresim. Cujus rei insigne exstat testimonium apud *Euseb.* lib. 6. c. 43. Narrat *Dionysius* Alexandrinus Episcopus, *Serapionem* quemdam senem, in Idololatriam tempore persecutionis lapsum graviter ægrotantem, postquam toto triduo omnium sensuum muniis privatus jacuisset, & quarto die aliquantum respirasset, aliquem ex presbyteris accersivisse, qui illum absolveret & reconciliaret. Sic enim *Dionysius* Alexandrinus, postquam testatur *Serapionem* accepta Eucharistia illico expirasse, concludit, senem istum tandiu in vita conservatum fuisse, & permansisse, donec absolveretur, & a peccato liberatus propter bona quæ fecerat confiteri posset. Rem vero ita se habere, illud maxime declarat, quod vel ab ipsius Ecclesiæ veteris temporibus, ad nostra usque tempora Græci πνευματικοὺς appellarunt, qui exciperent privatas eorum, qui deliquissent, Confessiones. Aperte istud legere est apud B. *Ephrem* sanctissimum virum, nec parum B. *Basilio* laudatum, tractatu quem scripsit in illud, *Attende tibi*, c. 9. ad finem, ubi diserte viros spirituales πνευματικοὺς memorat, apud quos peccatores sua sponte delicta confiteantur. *Athanasius* Patriarcha Constantinopolitanus Epistola ad Episcopos proficientes ad suas Diœceses, vetat cuiquam SS. Eucharistiam dari sine probatione ac sine permissu, & concessu Patris Spiritualis. Juris Græco-Romani lib. 6. qui est lib. 2. Respons. in Responsis *Petri* Chartularii Magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ quæritur an bonum sit confiteri peccata πνευματικοῖς ἀνδράσι, spiritualibus viris. Respond. Id bonum esse & valde utile. Eodem libro, exstat formula pro eo qui πατὴρ πνευματικὸς, Pater spiritualis fieri debet. Idem lib. 3. qui est primus sententiarum Synodalium docetur a quo πατέρες πνευματικοὶ, Patres Spirituales instituerentur, quæ omnia deinceps explicabimus. Ita appellatio etiam hoc tempore a Græcis constanter retenta est, ut videre est variis Turco-Græciæ locis. Nunc vero de ipsa re agamus: Solis Episcopis ligandi atque solvendi potestatem attributam Græci scriptores nonnulli docuerunt, ut *Balsamo* in Canonem 14. Conc. Nicæni in Can. 1. Synodi Constantinopolitanæ quæ vocatur Prima-secunda, in Can. 6. Concilii Carthaginiensis Græcorum, & in Can. 7. & 46. ejusdem Concilii, si de δυνάμει, & facultate agatur, certum est unicuique Sacerdoti illam ex vi ordinis suscepti competere, at in quem exerceat jus illud, non nisi ab Episcopo id consequi, a quo Jurisdictionem obtineat. B. *Basilius* Epistolæ ad *Amphilochium* c. 34. describit qualis pœnitentia in-

di-

dicenda sit mulieri quæ adulterium commiserit, si modo ipsa vel crimen confessa sit vel convicta. Ad quem locum *Balsamo* apertissime Confessionem illam nonnisi secretam exponit, & ei congruentem pœnitentiam, id est occultam, indici; sic autem habet, latina versione. Adulteri secundum 58. Canonem, ejusdem B. *Basilii* stant quatuor annis cum flentibus, quinque cum audientibus, quatuor cum supplicibus, & duobus cum iis qui consistunt absque Communione. Dicit ergo Sanctus, si quæ adultera mulier peccatum confessa fuerit, vel quomodocumque convicta sit, non oportet eam publicare, idest eam in dictarum pœnarum locis statuere. Qui enim eam viderit extra divinos Ecclesiæ ambitus stantem, vel etiam cum Catechumenis exeuntem, primo aspectu intelliget omnino propter adulterii crimen eam illi esse pœnam injunctam, & fiet hujusmodi punitio Ecclesiastica causa mortis post futurum forte viri reditum, qui id animadverterit. Paulo post explicat ipse *Balsamo*, quo pacto mulier illa peccatum confessa sit, vel convicta dicatur, ne quis palam & publice, adductis testibus fide dignis convictam putet. *Convinci*, inquit, *mulieres, non debes accipere de omnibus nota probatione*, hoc est *sive mulier sua sponte confessa sit, vel ut etiam a pariendi periculo coacta est, vel alio aliquo modo, clanculum & non publice*. B. *Gregorius* Nyssenus Epistola ad Latojum Episcopum Mitylenes c. 6. pœnam irrogat canonicam ei qui rem alienam clam surripuerit, & peccatum istud per enunciationem Sacerdoti aperuit, quod secretæ Confessionis beneficio fieri solet. Totus Neustetæ Nomocanon, in Sacerdote, qui Confessiones peccatorum excipiat, instruendo versatur. Juris Græco-Romani lib. 5. in Responsis *Theodori* Balsamonis, Interrogat. 19. quæritur, *An sacerdos sæcularis recte Confessiones aliquorum hominum, cum permissu Episcopi, suscipiat*. Respondet Patriarcha ille Antiochenus, hoc modo: *Divini Canones, qui Confessionem reconciliationis, Sacerdotibus, cum Episcopali venia committunt, multo antiquiores sunt Sancto Pachomio, qui dignus habitus est, ut per visionem Angelicam monachorum habitum videret. Quamobrem Monachorum nusquam meminerunt, sed Presbyterorum simpliciter; Episcopali ergo judicio sæcularibus Sacerdotibus jus Confessionis efficaciter conceditur, & per eam reconciliatio pœnitentium*. Duobus locis scilicet in interrogatione & responsione, usurpat vocem, λαϊκός, pro *sæculari*, nec enim credendum est, *Balsamonem* intelligere velle laicum, ut nos vulgo appellamus, hoc est profanum, nec sacris ordinibus initiatum. Interim observare licet *Balsamonis* querelam de Monachis, qui totam hanc audiendarum Confessionum provinciam sibi vendicabant, quam querimoniam variis locis repetit ipse *Balsamo*. Et quidem ad Canonem sextum Concilii Carthaginiensis Græcorum, ut vertit *Gentianus Hervetus*, ita scribit: *hominum supputationes non suscipere Sacerdotes, sæculares nimirum, sed solos Monachos Sacerdotes, iniquum est. Puto autem quod ex hypocrisi hoc ab eis usurpatum sit, & propterea tarde omnino (nolo enim dicere nullo modo) quis Episcopo vel Sacerdoti, qui non sit Monachus suam supputationem credit, quod quidem Episcopis & Sacerdotibus est beatissimum, Monachis autem est periculosissimum*. Hæc Græculus iste, paulo iniquior Monachis. Quamquam *Balduinus*, primus Latinorum Imperator Constantinopolitanus, in edicto Græcos reprehendat, quod apud eos submotis Sacerdotibus (sæcularibus) Monachi totam ligandi atque solvendi auctoritatem sibi vendicabant. Interim supputationes vertit *Gentianus* quas Græci vocant λογισμοὺς, alii ratiocinia, alii supputationes vertunt, quæ vox non uno loco occurrit, libro sexto Juris Græco-Romani, nec aliud significat quam enumerationem delictorum, quam facit apud Sacerdotem is qui secretam instituit Confessionem. *Balsamo* ut sibi semper constet, ad Canonem 14. Synodi septimæ, quæ est Nicæna secunda, quærit *an Abbates sine Episcopali permissione Monachorum suorum & aliorum Confessiones audire merito possint*: id pernegat; solis enim Episcopis, vel Sacerdotibus, eorum venia id licere contendit. Ita tamen ut Abbates duplicis generis faciat *Balsamo*, eo loco. Quosdam Sacerdotes, alios profanos & sacris minime initiatos, quos recte Monasteriis præfici, Græcus ipse profitetur, depravato equidem Imperii Bizantini tunc temporis statu; atque iis non aliam attribui auctoritatem quam feminis, quæ Sancti-

ſtimonialium Monaſteriis præficiuntur, quibus nec Confeſſiones ſuarum Monialium audire, nec Lectores facere liceat. Ita nec illis laicis Abbatibus, quandoquidem neutri apti ſunt & idonei quibus iſta permittant Epiſcopi. Sed ſapida ejus rei narratio habetur apud eumdem *Balſamonem*, Juris Græco-Romani lib. 5. in reſponſis, Interrog. 34. *Quædam muliebrium Monaſteriorum Præfectæ, Epiſcopalem permiſſum requirunt, ut ſibi ſubditarum Monialium Confeſſiones ſuſcipiant. Quid non & Græca & muliebris ambitio ſuadet? Reſpondet Patriarcha Antiochenus, ſolis tributum eſſe Sacerdotibus, Confitentium ſuſcipere ratiocinia ſeu enumerationes, cum Epiſcopali permiſſu. Si igitur non ſacratus Præfectus (alicujus Monaſterii) nec cum Epiſcopali permiſſu id facere poteſt, multo minus iſtud Præfectæ conceſſum erit, & ſi virtus ejus Solem ſplendore ſuperet.* Juris Græco-Romani lib. 6. in Reſponſis *Petri* Chartularii S. *Sophiæ* Conſtantinopolit. quæritur: *an conducat peccata confiteri viris ſpiritualibus*, hoc eſt Sacerdotibus, *quibus id conceſſum ab Epiſcopo*. Reſpondetur id faciendum & quidem perito atque experto qui medicinam habeat congruentem, abſque verecundia & cum fide, ita ut ei Confeſſio fiat non tamquam homini, ſed velut Domino. Exſtat Juris Græco Romani lib. 3. decretum Germani Patriarchæ Conſtantinopolitani, quo Exarcho, ſeu Vicario aut Legato ſuo, jus attribuir inſtituendorum Patrum ſpiritualium, πνευματικῶν, qui λογισμοὺς ſupputationes, & annumerationes peccatorum ſuſcipiant, atque adeo formula mandati quod dabatur ei, qui πατὴρ πνευματικός, Pater ſpiritualis iuſtituebatur, deſcripta eſt lib. 6. Juris Græco-Romani. De ſigillo Confeſſionis quid Græci ſenſerint, oſtendimus jam in Commentario noſtro de Sacra Epiſcoporum auctoritate, quibus addo locum apud *Balſamonem* in Can. 133. Concilii Carthaginienſis, Græca collectione; Cum eo canone diſerte habeatur, Epiſcopum injuſte agere, qui eum a Communione removerit, qui illi ſoli crimen confeſſus ſit, notandum Canonem admonet *Balſamo* propter Epiſcopos & Monachos, qui hominum Confeſſiones & ſupputationes peccatorum audiunt, & teſtimonium ferunt adverſus eos qui dicuntur feciſſe apud eos Confeſſionem criminis: ſubjungit & iſtud, *Sanctiſſimus Patriarcha Lucas excommunicationis pœnæ ſubjecit Monaſterii cujuſdam Præfectum, qui fuerat Archiepiſcopus Heracleæ, quod tale teſtimonium tuliſſet adverſus ſuum ſpiritualem filium, id eſt eum, cujus Confeſſionem ſecretam exceperat. Nota*, inquit ille, *de Antiſtibus & Monachis qui hominum Confeſſiones audiunt & ea in lucem proferunt quæ dicuntur ab iis qui confitentur*. Sed hæc hominis levitas. Quo vero ætatis anno apud Græcos pueri peccata confiteri tenerentur, non inutile & ſupervacaneum erit inquirere. Exſtat *Timothei* Patriarchæ Alexandrini Canonicum reſponſum, quod multo clarius eſt apud *Harmenopulum*, in ſui Juris Canonici Epitome, quam in editione *Gentiani* Herveti. Eſt autem ejuſmodi. *Quibuſdam hominibus, ab anno ætatis duodecimo, peccata æſtimantur; in aliis ab ætate proveꝉiore & maturiore, pro cognitione ſcilicet atque intelligentia cujuſque*. Sequitur ſcholion. *Nonnulli tradunt tam maſculos, quam femellas, poſteaquam ſextum ætatis annum impleverint, per Confeſſionem corrigi atque ſanctificari. Certum eſt, cum pueri capaces doli judicantur, tum ad annos diſcretionis perveniſſe, ac proinde Confeſſioni faciendæ delictorum obnoxios eſſe*. At non eſt una omnium ratio & diſpoſitio, quin potius latum diſcrimen, quod ſatis acute diſtinguit *Balſamo* ad reſponſum ultimum *Timothei* Alexandrini: *Alii ſiquidem ſunt acrioris & vigilantioris naturæ in bonis & malis diſcernendis, quibus Deus peccatum reputet anno ætatis ſeptimo. Nonnulli vero ſunt hebetiores & tardioris ingenii, quibus a majori ætate peccatum reputetur*. Longe ſubtilius ille idem *Balſamo* in Photii Nomocanonem tit. 5. c. 13. Impuberes in triplici differentia conſtituit. Loqui non poſſunt, & jam complent triennium, & ii non ſunt doli capaces, nec crimini obnoxii. Secundi generis ſunt proximi infantiæ, qui propemodum plene & perfecte loquuntur, & is gradus a triennio ad ſeptimum uſque annum protenditur, nec dum tam completum, ita ut nec doli capaces habeantur, utpote annis ſeptem minores. Tertii generis ſunt qui ſeptimum ætatis annum compleverint, & ad decimum quartum uſque ætatis annum ſe ſe extendant, qui idcirco quia pubertati proximi, ſi quod crimen admi-

admiserint puniantur. Verum ut ad institutam redeamus disputationem, quid de ea re statuendum sibi videatur explicat ipse *Balsamo*, Juris Græco-Romani lib. 5. in responsis ejusdem *Balsamonis*, Interrogat. 48. quæ est ejusmodi. *Quot annorum mas aut femina admittatur ad Confessionem*. Respons. *Leges quidem delictis impuberum condonandum esse dicunt; impuberes autem sunt, mares quidem; qui decimum quartum annum nondum impleverunt, feminæ vero ante duodecim annos. Forsan igitur dixerit aliquis post duodecimum, & decimum quartum ætatis annos, eos debere peccata sua declarare utpote delictorum judicium subeuntes, & plurimorum peccatorum patrandorum capaces. Nos autem & ab ipsa experientia, & ab iis, quæ, talium causa, per varia tempora synodico decreta sunt, consulimus, ut post sextum annum, mares & feminæ, per Confessiones emendari & sanctificari debeant*. Græcam religionem magna parte sectari Ruthenos & Moscos pervulgatum est, atque idcirco Confessionem secretam & auricularem illos probare nemini dubium esse debet, quamquam suos habeant ea in re casus & ritus peculiares. Siquidem, apud Ruthenos seu Russos, in Templi cujusdam medio Sacerdos Pœnitentis Confessionem audire solet, cui sæpius etiam signum crucis imprimit, pœnitens vicissim multoties repetit illud, *Jesu Christe fili Dei vivi miserere nostri*. Interim si pœnitens aliquanto gravius crimen admiserit, abluitur aqua consecrata in Epiphania Domini, quæ in illorum Templis asservari solet, ut testatur *Alexander* Guaguinus Veronensis in Sarmatia Europæa. Moscorum vero seu Moscovitarum non alia religio est, apud quos pueri, cum ad annos discretionis pervenerint, ad pedes Sacerdotis procidere consueverunt, & in aurem illi omnia peccata sua confiteri, idque in festo Paschatis. At natu grandiores sæpius & præsertim festis solemnibus, quemadmodum scribit *Joannes* Faber *Ferdinando* Romanorum Regi, a Confessionibus, libro de religione Moscovitarum.

ÆGYPTIACA, ÆTHYOPICA.

IV. Ægyptiorum qualis circa Confessionem auricularem sententia fuerit, nec certius, nec facilius dignosci potest, quam ex Ecclesia Æthyopica, quæ nihil aliud erat quam Ecclesiæ Alexandrinæ Ægypti surculus. Et certe Æthyopes fatentur summum apud illos Episcopum, quem lingua Æthyopica vocant, *Abuna*, Alvaresius *Abima*, ni sit corruptus Codex Hispanicus, certe in Miscellaneis Æthyopicis *Ramusii*, tom. 1. navigat. constanter legitur *Abuna*, vel *Abuna*, nonnisi a Patriarcha Alexandrino, olim institui solitum. Quid vero Æthyopes de Confessione secreta senserint, tum ex professione fidei ipsorum, Concilio Florentino sub *Eugenio* quarto, exhibita, cum ex illorum consuetudine & more aperte colligitur. In illa fidei professione hæc habentur. Confessionem vocalem omnium peccatorum credo faciendam esse apud Sacerdotem, cujus precibus per Christum Dominum nostrum, salutem animæ meæ spero me consecuturum. Dicunt Æthyopes Confessionem auricularem esse Juris divini, & Apostolos, veluti a Christo constitutam, promulgasse & expressisse suis illis octo libris. Non alios intelligendos esse puto, libros istos, quam Constitutionum Apostolicarum libros octo, quos lingua Æthyopica, vocant *Manda & Abetbilis*; nisi quis Canones Apostolorum iis octo libris adjungere velit. Est autem Confessionis secretæ apud Æthyopes faciendæ ritus priscus, & quidem ante Lusitanorum Æthyopiam adventum, nec tamen unius modi. Nonnulli enim ita se componunt, ut Pœnitens stans Sacerdoti stanti in aurem quæ admiserit peccata enunciet. Alii vero aliter, dum, nostro more pœnitens genibus flexis apud Sacerdotem, sedentem tanquam Judicem, delicta confitetur. Confessarium electum nunquam mutant, quin si abesse & aliquo proficisci cogatur, alteri vices suas committit, & ubi redierit, illum rursus adeunt, cui solebant antea illi peccata confiteri. Si quis apud illos palam & coram testibus peccatum aliquod admiserit, confessionem nonnisi summo cum scandalo differre poterat. Nullus est apud illos tam parum pius, qui non bis unaquaque die Confessionem secretam in-

ſtituat. Cum pœnitentes ad Sacerdotem accedunt, peccata ſua confeſſuri, antequam inchoent confeſſionem, verſus aliquot recitant e Pſalmo videlicet, *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ uſque ad animam meam. Infixus ſum in limo profundi & non eſt ſubſtantia; Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me*; *Laboravi clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ, Defecerunt oculi mei dum ſpero in Deum*. Sex peccata mortalia conſtituunt, Crudelitatem, Maleficium, Impudicitiam, Homicidium, Idololatriam & Mendacium, ad quæ cetera revocant, ajuntque ſe niti Scripturæ auctoritate. Apocalypſis Cap. 23. *foris canes & venefici impudici & Homicidæ & Idolis ſervientes & omnis qui amat, & facit mendacium*. Caſus reſervatos non norunt, ſed Confeſſarii a quibuſvis peccatis pœnitentes abſolvunt. Nec tamen temere & ſine ullo judicio abſolutionem impendunt; verumtamen Beati *Baſilii* & aliorum Patrum Græcorum Canones pœnitentiales obſervant, quos ex illorum libris, qui apud ipſos Æthyopes reperiuntur colligunt; ita ut citra controverſiam appareat omnem illam doctrinam Chriſtianam Æthyopes ab ipſa Alexandrina Eccleſia hauſiſſe. Iſta partim produnt *Damianus* Goeſius Luſitanus, libello de legatione Æthyopica, & *Ludovicus* Varrerius Dominicanus in hiſtoria Æthyopica, nonnulla *Franciſcus* Alvereſius in Æthyopica hiſtoria, verum diſſentit aliquantum, in eo præſertim cum ſcribit Æthyopes non raro ſacram Euchariſtiam percipere abſque ulla antecedente, & prævia peccatorum Confeſſione, in quo ab ipſo Alvareſio, & aliis Luſitanis reprehenſi fuerunt.

VIS VERITATIS.

V. Magnam vim veritatis eſſe etiam veritatis ipſius hoſtes, vel inviti comprobant, quod vel in ea, qua de agitur, controverſia potiſſimum animadvertitur, ſi quidem Sectariorum noſtri ſæculi majores & Anteſignani, Confeſſionem ſecretam retinuerunt, nec ſine ratione. Rokizana, præcipuus Huſſitarum in Boemia Miniſter, in Tractatu de ſeptem Sacramentis, quem edidit Cochlæus, & hiſtoriæ Huſſitarum adtexuit, Cap. 17. docet aperte Confeſſionem auricularem Sanctæ Scripturæ auctoritate niti, profertque locum præſertim Joannis 20. *Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta ſunt*. „ *Niſi enim*, *inquit*, hæc Confeſſio haberet „ efficaciam, videretur quod Chriſtus ſuper„ flue dediſſet apoſtolis & ſuccedentibus Sa„ cerdotibus Clavium poteſtatem. Ad quid „ rogo conceſſit Apoſtolis Chriſtus poteſtatem „ ligandi peccata, niſi oſtenſio eorum Sacer„ doti ſolvendi ac liganti faceret ipſa crimi„ na eſſe nota? " Citat in eam rem *Auguſtinum*, *Gregorium*, *Baſilium*, immo & *Clementem* Romanum Beati *Petri* diſcipulum: Concludit tandem, Confeſſionem ſecretam eſſe medicinam theriacam, contra peccatum commiſſum hominis abluendum, & ſpecialem præſervantiam, ne homo iterum incidat in peccatum. Ille idem Rokizana cap. 19. ejuſdem tractatus, profert varia *Joannis VViclepb* teſtimonia, pro ſeptem Sacramentis & quantum ad Sacramentum pœnitentiæ ſpectat, ſubjungit Wicleph, explicantem locum iſtum *Jacobi* 5. *Confitemini alterutrum peccata veſtra*, hæc pronunciaſſe: *oportet recipere Sacramentum Pœnitentiæ, pro mortalibus abluendis, confitendo, non ſolum Deo, ſed & homini in Caſu. Et cum ſpecialiter confitendum ſit Vicario Chriſti, qui mediat inter Deum & hominem, ordinarunt poſteri Confeſſionem auricularem*. Longe aberrat dum Confeſſionis ipſius inſtitutionem ad poſteros revocat; cum vel ab ipſius Eccleſiæ incunabulis uſitatam legamus. Majores dicere debuit, Apoſtolos, ſcilicet, quo ad promulgationem poſt Chriſtum auctorem, ſed hoc imperitiæ illius tribuendum eſt. Quin Germaniæ Cothurnus Melancthon in explicatione Confeſſionis Auguſtanæ, Capite de Confeſſione & Abſolutione: *Nos Confeſſionem retinemus præcipue propter abſolutionem*. Paulo poſt: *quare impium eſſet ex Eccleſia privatam abſolutionem tollere, neque quid ſit remiſſio peccatorum, aut poteſtas clavium intelligunt, qui privatam abſolutionem aſpernantur*. Certe perpetuus ille gentium Chriſtianarum, & ſæculorum poſt Chriſti Evangelium promulgatum conſenſus, quam Chriſtiani Catholici tuentur de Confeſſione auriculari Doctrinam nonniſi Apoſtolicam habendam eſſe demonſtrat, quin Beza imprudens rem ita conficit, dum Tractatu de

No-

Notis Ecclesiæ scribit doctrinam, quæ sit nota Ecclesiæ, eam esse debere quæ communi consensu Ecclesiarum recepta sit. Istud in demonstrando Confessionis secretæ apud omnes omnium populorum, qui Christo fidem dederunt, Ecclesias, usu, tam aperte & dilucide evicimus, ut nemo ni malus, ni stultus, ni indomitus imposque animi, amplius dubitare possit.

JOHANNIS FILESACI

De Ordine Canonici Theologi, & Pœnitentiarii in Ecclesiis Cathedralibus

DISSERTATIO XXXII.

§. I.

EPiscopos olim concionari solitos diximus ad caput primum, & illis ex officio istud incumbere palam est. Græci olim accurate illud observabant, & ejus rei gratia non licebat Episcopis abesse a grege suo sex mensium spatio, ait *Athanasius* Patriarcha Constantinop. Epistola 2. ad Episcopum Apameæ. Apud *Julianum* Antecessorem *Justinianus* Imp. annuale spatium constituit Novell. 6. l. 25. Novell. 115. l. 437. vetatque Oeconomos Ecclesiæ, eis impensas subministrare, si annum excedant, quod habet etiam Novell. 61. l. 206. adduntque & Imp. & Patriarcha, si post anni absentiam moniti ad suam Ecclesiam non redierint ab Episcopatu removendos. *Balsamo* in c. 16. Synodi provincialis 1. 2. ait abesse posse sex mensibus suorum negotiorum causa, non autem anno integro, nisi ab Imperatore, & Patriarcha detineantur, sed ad rem, dico Episcopos consuevisse ex ambone verba facere, refert Concil. Lateranens. sub *Martino* P. Rom. & Concil. Trull. c. 33. Ac Conciones ejusmodi vocantur veteribus ὁμιλίαι, Allocutiones, Tractatus, Sermones &c. Permissum deinde Presbyteris, quanquam non passim nec in quibuslibet Ecclesiis, Diaconis olim id concessum, sed raro. Concilium Ancyranum meminit c. 2. nisi dictio ὁμιλεῖν non tam concionari significet, quam ex scripto homilias Patrum recitare. Quo vero tempore & quibus diebus Conciones haberi debeant, indicatur Concil. Trull. c. 19. diebus præsertim Dominicis, quibus populus convenire solet, & vetat Canon, ne Episcopi doceant quæ nimiam continent digressionem & quæ domo sunt allata, ut exponit *Balsamo*, sed ea quæ a sanctis Patribus sunt tradita. Episcoporum autem vicem potuisse suppleri hoc loco docet *Balsamo*, qui describit quales essent ejusmodi in Ecclesia Constantinopoli, qui Patriarchæ jure & vice docerent, quique ab Imperatore Constantinopolitano annuum haberent stipendium, quale hic indicatur ex Novell. *Alexii* Comneni; quæ quia multa notatu digna complectitur, integram describam pro ut ex *Balsamone* citatur Juris Græco-Romani lib. 2. cap. 9. in Alexii Comneni Bullis. Est autem ejusmodi: Populum docere solis est datum Episcopis, & magnæ Ecclesiæ Doctores, Patriarchæ Jure docent. Hoc autem etiam ostenditur ex Novella Illustris. Imp. Domini *Alexii* Comneni, quæ describit, & quomodo & quinam debent in Ecclesiis eligi, & decernit omnibus doctoribus tam iis qui sunt intra Ecclesiam, quam iis qui sunt extra, tres aureorum libras, & frumenti modios quinquaginta, & hæc aperte decidit. Sit hic quoque Doctoribus honor tributus, ut iterum in propriis Ecclesiis propter quas secesserunt statim post officiales proximi Sanctissimo Patriarchæ adsideant tamquam ejus personam repræsentantes. Audivimus

enim eum qui Pontificis vicem gerit, maximum semper gerere honorem, & nemo poterit ad hoc contradicere. Sequitur deinceps. Qui autem verbo, & opere digni sunt, quorum ratio habeatur, ad doctrinæ ministerium introducantur. Et per docendi munera ad officia prima gerentium gradus provehantur. Explicat *Codinus* lib. de Officiis Constantinopol. Eccles. quinam essent illi Doctores: quinario quarto, Doctor Evangelii, qui interpretatur illud, Doctor Apostoli, Interpres illius. Doctor Psalterii ad istud interpretandum vocatus, orator ad interpretandum Scripturas. Hinc apud Græcos nostris Theologis canonicis in Ecclesiis Cathedralibus persimiles. Cujus rei hic usus fuit Concilio Valentino sub *Lothario* cap. 16. ut unusquisque nostrum, S. Episcoporum sive per se sive per aliquem vel aliquos ex ministris Ecclesiæ, fideliter doctos, ita verbum prædicationis tam in urbe quam foris in plebibus exhibeat. Capit. lib. 1. cap. 109. Episcopos monemus ut, sive per se, sive per vicarios, pabulum verbi Divini sedulo populis annuncient. Capitul. 2. c. 7. præcipiunt reges nostri, ut omnes Laici ad Episcoporum & Sacerdotum prædicationem cum suis devote occurrant. Et ut loquuntur Impp. l. 6. cod. de Episcop. audient. & lib. 9. cod. Theodos. tit. 40. l. 16. Episcopi populos Christianæ religionis doctrinæ insinuatione moderantur. Simile Concilio Valentino Hispaniæ c. 1. dum Episcopus post Evangelium concionem habet, monentur omnes non solum fideles, sed etiam catechumeni: pœnitentes, etiam hæretici adesse, illi jubentur, hi permittuntur. Quod si quis, ut concio habebatur, egrederetur, sacris movebatur. Concil. Carthag. IV. c. 24. Additione capitul. 4. c. 42.

§. II.

Sed ut cum Tractatu seu Concione lectionem conjungamus, Concilium Trullan. c. 64. docet ex B. Gregor. Nazianzeno solis Episcopis convenire concionari & sacras Scripturas interpretari, Presbyteris vero nonnisi Episcoporum concessione. Exinde factum arbitror, ut qui in Cathedrali Ecclesia concionibus habendis destinatus esset, etiam S. Scripturæ interpretandæ provincia eidem demanderetur, ut diserte explicat Concil. Meldens. c. 35. & in Schola quidem & apud Clericos. Scholæ omnes sub Episcopi cura & sollicitudine consistebant; uno loco id firmabo. Capit. Additione 2. c. 5. Inter nos pari consensu decrevimus, ut unusquisque Episcoporum in Scholis habendis, & ad utilitatem Ecclesiæ militibus Christi præparandis & educandis, ab hic majus studium adhiberet. Petitum hoc e Parisiensi Concil. lib. 3. c. 1. Erant autem duplicis generis, aliæ in Episcopiis, aliæ in Monasteriis. Rursus Scholarum quæ in Episcopiis, aliæ pueris assignatæ, aliæ Presbyteris & Clericis. Erant puerorum Scholæ in Monasteriis. De scholis puerorum primum differamus. Capitul. lib. 1. cap. 72. Scholæ legentium puerorum fiant, psalmos, notas, cantus, compotum, grammaticam per singula Monasteria vel Episcopia discant capitular. lib. 2. c. 5. Scholæ sane ad filios & ministros Ecclesiæ instruendos vel edocendos sicut nobis præterito tempore ad *Attiniacum* promisistis, & vobis injunximus in congruis locis, ubi nec dum perfectum est ad multorum utilitatem & profectum a vobis ordinari non negligantur. Concil. Moguntin. sub *Carolo* M. c. 45. Dignum est ut filios suos donent ad scholam sive ad Monasteria, sive foras Presbyteris, ut fidem Catholicam recte discant, & orationem Dominicam. Repetitum capitul. lib. 5. c. 95. Theodulphus Aurelianensis Episcopus, Epistola ad Presbyteros Aurelian. pueros vult ad scholam mitti, seu in Ecclesia S. Crucis, quæ Matrix erat Ecclesia & Episcopalis Sedes, seu in Monasterio *S. Aniani* aut *S. Benedicti*, aut *S. Lifardi*, præcipit insuper idem ut Presbyteri per vicos & villas habeant, in quibus parvulos doceant. Nec vero quoslibet in scholis Monasteriorum promiscue admissos arbitror; ita enim docet capitul. additio prima c. 45. ut schola in monasterio non habeatur nisi eorum qui oblati sunt. Eodem pacto apud *Ekkehardum S.Galli* Monachum lib. 2. de casibus Monasterii *Galli* c. 1. Traduntur post tempus Marcello scholæ Claustri, cum *Notkero* postea cognomine *Balbulo* & ceteris Monachici habitus pueris: Exteriores autem (scholæ) idest Canonicæ, *Isoni* cum *Salomone* & ejus comparibus. Sed hinc discimus Claustrales istas scholas in intimis Monasterii penetralibus constitutas fuisse. Alias vero extra Monasterium scholam quamdam adolescentiorum, & puerorum observo aliam a priore. Concil. Aquisgra-

granensi I. c. 135. illi in Congregatione Episcopis commissa nutriri & erudiri dicuntur, quibus duo adsignabantur Magistri, unus morum & bene vivendi, alter qui literas & disciplinas illos doceret. Illius scholæ meminit Concil. Toletanum IV. c. 23. statuitque ut omnes in uno conclavi atrii commorentur, & deputentur probatissimo seniori, quem & Magistrum disciplinæ & testem vitæ habeant. Non alii erant Clerici, canonici juniores seu minores, quam qui divino cultui sese mancipassent & dicassent.

§. III.

Schola Presbyterorum, eadem & Theologica jure appellari potest. Sic enim eam explicat Concil. Cabiloneuse sub *Carolo* M. c.3. quanquam & literarum simul humaniorum meminerit. Oportet etiam ut, sicut Dominus Imperator *Carolus* præcepit, scholas constituant, in quibus & literaria solertia disciplinæ & Sacræ Scripturæ discantur, & tales erudiantur, quibus merito dicatur a Domino Matth. 5. Vos estis sal terræ, & qui condimentum plebibus esse valeant, & quorum doctrina non solum diversis hæresibus, verum etiam *Antichristi* monitis, & ipsi *Antichristo* resistatur, ut merito de illis in laude Ecclesiæ dicatur cant. 4. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Eadem habet Concil. Valentinum sub Lothario Imp. c. 18. ubi scholæ duplices & Divinæ & humanæ literaturæ. Sed Canonici istius Theologi & Doctoris publici expressam imaginem inspiciamus Concilio Meldensi sub *Carol.* Calvo c. 35. ut quisque Episcopus talem juxta se pro viribus habere decertet, qui juxta sincerissimum & purissimum sensum Catholicorum Patrum, de fide & observatione mandatorum Dei, seu & prædicationis doctrina Presbyteros plebium assidue instruat, & informet. Parochos Theologum istum docentem audire præcipit Synodus: ita capitul. lib. 7. c. 163. Statutum est, ut omnes Presbyteri Parochiæ sc. Diœceseos, ad civitatem, per turmas, & per Hebdomadas ab Episcopo sibi constitutas, conveniant discendi gratia, ita tamen ut aliqua pars in Parochiis Presbyterorum remaneat, ne populi & Ecclesiæ Dei absque officio sint, & aliqua pars, utilia in civitate discant; ibi ab Episcopo in civitate sive a suis bene doctis ministris bono animo instituantur de sacris lectionibus, & divinis cultibus, & Sanctis canonibus, sive de baptismatis Sacramento atque Missarum solemniis, & precibus, & de reliquis omnibus officiis &c. Attamen lib. I. capitul. cap. 99. vetat Imperator ne Presbyteri discendi gratia, Quadragesimæ tempore ad civitates convocentur. Nec vero solos Parochos ad hanc scholam convenire solitos verum etiam & Clericos canonicos, apparet capitul. l. 8. c. 105. quo jubentur hi, singulis diebus mane, primo ad lectionem venire, & audire quid eis imperetur. Scholæ ejusmodi Theologicæ olim in veteri Ecclesia usitatæ, ac de schola Alexandrina, in qua *Pantænus*, usus iis Magistris, qui Apostolos vidissent: discipulum & successorem habuit *Clementem*, qui *Stromateus* dictus ex inscriptione præcipui operis. *Clemens* vero discipulum etiam & successorem habuit in schola Catechetica ut loquitur *Photius*, Originem Adamantium, de qua re *Photius* in Bibliotheca c. de Pamphilo Martyre & ceteri historiæ Ecclesiasticæ Scriptores. Adjungam istud, quod ad scholam Alexandrinam spectat, *Nicetam* referre lib. 5. Thesauri c. 1. *Arrium* Alexandrini Gymnasii præfectum fuisse. Schola exstitit Theologica Antiochena, in qua *Lucianus* Presbyter doctissimus, ut testatur B. *Hieron.* lib. de Illustr. Eccles. Script. Scripturam sacram interpretatus est, quem *Arrius* impius & *Eusebius* Nicomediensis docentem audierunt. Hinc *Arrius*, Epistola ad *Eusebium* Nicomed. ipsum idcirco συλλουκιανιστὴν nominat apud *Nicephorum* Hist. Ecclesiast. l. 8. c. 9. Schola Theologica apud *Nisibin* memoratur, quæ erat Syrorum Christianorum, Junil. African. Præfatione, & Epistola ad *Primasium* Episcopum in libros suos de partibus divinæ legis. Sed si quis quærat a me quid causæ sit cur scholas tum puerorum tum Theologicas Presbyterorum, veteres in Episcopiis & juxta ædes sacras collocarint: ex oratione *Eumenii* Rhetoris Galli ad V. P. Præsidem Galliæ, suam Constantio Imp. responsionem accipiet iis verbis. Ibi maxime & oportet, & fas est exercere Juventutis ingenia, ubi tam propinqua sunt Numina amica doctrinæ, ubi ex proximo juvat mens divina sapientiam. Et quidem apud veteres, Bibliothecæ, vel in ipsis Deorum templis, vel vicinis ædibus collocatæ, quod vulgo notum est

est. Tertullian. Apologetic. cap. 19. Hodie apud Serapeum (sc. Serapidis Templum) Ptolomæi Bibliothecæ cum ipsis Hebraicis litteris exhibentur. Quin *Cedrenus* in *Justino* Curopalate dum narrat historiam pueri Judæi a patre in clibanum ardentem conjecti, ob sumptas S. Eucharistiæ reliquias, una cum sodalibus Christianis, scribit, scholam unde pueri illi redibant, Ecclesiæ vicinam fuisse. Præter has scholas, Episcopi Gallicani, Concil. Parisiensis lib. 3. c. 12. postulant a *Ludovico* Pio Imp. ut exemplo Patris sui *Caroli* M. in tribus congruentissimis Imperii locis scholas publicas constituat.

§. IV.

De Pœnitentiarii institutione nunc dicendum, ac in primis constat apud omnes, Pœnitentias indicere, augere, minuere, condonare, totum id ex arbitrio Episcoporum pendere: permultis Conciliis Græcis & Latinis ac Patrum responsis id confirmatur, præsertim Concil. Ancyran. c. 5. Arelatens. 2. c. 10. Milevitan. c. 23. Aurelianen. 4. can. 8. *Nicephorus* Cartophylax ita scribit in fragmento Epistolæ ad *Theodosium* Monachum: „ Ligandi solvendique provincia Pontificibus „ ipsis a Clementissimo Deo nostro demandata est". Unde olim omnes oportebat ad ipsos Episcopos accedere, suaque illis occulta prodere, & sic vel reconciliationem vel repudium ferre. *B. Basilius* Epist. 1. ad *Amphilochium* variis Canonibus. Sed quum pœnitentia duplex statuatur, una quidem publica, sub qua solemnem complector, alia privata; Episcopi Presbyteris privatæ pœnitentiæ imponendæ curam, & sollicitudinem attribuerunt, sibi solemnem servarunt. Quamquam non sit hic locus, universim de Pœnitentia differendi, cum ea res integrum librum desideraret, attamen de privata pauca dicam, & ex usu Ecclesiæ Gallicanæ. Ex confessione delictorum seu publica seu privata, & ut vocant auriculari præsertim natam esse distinctionem illam Pœnitentiæ indicat capitul. lib. 5. c. 52. ubi præcipit, si quis occulte ei agendam pœnitentiam, si publice ac manifeste convictus aut confessus fuerit, publice ac manifeste agendam. Ac certe mihi religio est, sinceram majorum nostrorum Gallorum de Sacerdotum auctoritate in absolvendis pœnitentibus fidem & sententiam orthodoxam, hoc capite elegantissime expressam prætermittere, ut Galli nostri ævi, nisi plane degeneres exsistant, eamdem constantissime tueantur. Sunt autem verba. Ideo Dominus & Magister noster discipulis suis, ac successoribus eorum, ligandi ac solvendi dedit potestatem & pœnitentiam condigne agentes absolvendi, atque peccata cum divina invocatione dimitti queant. Nec mirum hoc, quia si homines servis suis dent potestatem de subditis ligandi & solvendi, vel nocendi, & adjuvandi apud se, quanto magis Dominus omnium hominum, hanc POTESTATIVE potestatem Præpositis Sanctæ Ecclesiæ dedit dicens. „ Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta erunt". Joan. 20. Non oscitanter nec cursim legenda vox *potestative*, sed valde expendenda, cum vel illa una Catholicam doctrinam complectatur. Addo etiam, quod dictu mirum Gallorum militum veterem pietatem, cum ex Synodo Francica sub Carolo-manno unusquisque Præfectus, cujusque cohortis Gallicæ seu Francicæ, unum Presbyterum haberet, qui hominibus peccata confitentibus judicare & indicare pœnitentiam possit. Mos hic ad nostra usque tempora perduravit. Habetur etiam lib. 5. Capitul. cap. 2.

§. V.

Episcopos, publice pœnitentes, reconciliandos sibi reservasse ex priscis canonibus palam est, quod Presbyteris atque adeo Corepiscopis negatum esse iidem testantur, quanquam speciali mandato Episcopi, iis concederetur solemnis hæc indulgentia, & eo lubentius si necessitas ita postularet, ut videre est Concil. Eliberitano 32. Carthag. 2. c. 4. Carthag. Græc. c. 6. 7. Chartag. 3. cap. 31. 32. African. c. 10. Carthag. Græc. c. 46. Rabanus idem habet in pœnitentiali c. 35. Concil. Hispalen. 2. c. 7. Meldens. c. 44. Triburien. c. 31. Concil. Carthag. 2. canon 3., qui Carthaginen. Græc. est sextus, reconciliare quendam pœnitentem in publico ministerio, Presbytero non licet, tum Agathens. Concil. c. 44. pœnitentem in Ecclesia benedicere, Presbytero penitus non licebit. Canon hic admonet me ut obiter Græcorum ritum expli-

cem,

cem, qui mihi maxime probatur, dum noluisse videntur mulieres quæ maritos haberent, publicam agere pœnitentiam, & in matrimonio perseverare, & si quibus imposita esset, utpote adulteris, eæ, in Monasterium, pœnitentiæ agendæ locum destinatum, detrudebantur: Græca nunc attingo non Latina & ideo profero testem *Balsamonem* in c. 48. Epist. 1. B. Basilii, ad Amphilochium: sin autem ob aliud delictum, ea prudentia & Christiana sagacitate utebantur, ut ne minimam quidam de muliere pœnitente suspicionem excitarent. Panis exaltatus seu oblatio exaltata vocatur Græcis, Panis, qui sublatis manibus a Sacerdote offertur, ante consecrationem, secundum ritum Liturgiæ Græcæ, quod & Græci hoc tempore Romæ, & Venetiis factitant, & eorum imitatione, Russi & Moscovitæ. Hujus autem panis, pars una designatur ad Eucharistiam, ut videre est in Liturgia B. Chrysostomi; reliquum vero non infideles, non excommunicati, non pœnitentes comedebant, sed soli fideles, & quibus communicare licebat, accipiebant. At vero mulieres etsi pœnitentiam agerent, attamen ne in suspicionem aliquam venirent admissæ cujusdam turpitudinis, etiam pane ipso exaltato, seu fragmentis & reliquiis ejus donabantur. Quod differit *Balsamo* ad interrogationes Monachorum post Photii Nomocanonem c. 5. & 11. Meminit & *Theophilus* Alexandrinus ejus panis & usus illius, Commonitorio ad Ammum c. 7.

§. VI.

Ad nostros Pœnitentiarios redeo, atque velim Novatores nostri ævi observasse praxim in Ecclesia orientali, qui dum Confessionem iis locis abrogatam dicunt & falso, ex historia quam refert *Zozomen.* lib. 9. Hist. Eccles. c. 35. non advertunt, *Zozomenum* ex *Socrate* sumpsisse, qui lib. 5. Hist. Eccles. c. 19. hanc habet istius capitis inscriptionem, *de Presbyteris qui pœnitentiis præerant, quamobrem amoti fuerint*: Ubi de publica confessione agitur non de privata. Restitutos autem fuisse pœnitentiarios iis in partibus, ex *Balsamone* supra colligi potest aperte, & idem scribit in c. 103. Concil. Trull. Neque cuiquam dubium esse potest, quin Episcopi, tum apud Græcos cum apud Latinos, lubentius hac se molestia liberare voluerint. Molestiam dixi non incongrue; nam pœnitentias illas publicas & solemnes imponere, ex peccatorum publicorum, aut quæ licet occulta essent, tamen facti atrocitate velut publica censerentur, confessione molestum valde videri potest, reconciliare vero pœnitentes molestissimum, & ritus ipse indicat. In veteri Ecclesia ab Episcopo pœnitentes publici cum reconciliabantur, vapulabant, eorumque capita virgis ipsi verberabant quod firmatur iis verbis *Optati* Milevitani vetustissimi Ecclesiæ scriptoris, l. 1. adversus *Parmenian. Purpurius* Donatista cum a *Cæciliano* Carthaginiensi Episcopo invitaretur ut una cum suis Donatistis iterum *Cæcilianum* ipsum Episcopum ordinarent, si male antea ordinatus videretur, dixit *Purpurius* ipse: exeat hinc *Cæcilianus*, quasi imponatur illi manus in Episcopatu & quassetur illi caput de pœnitentia. Allusio est ex multiplici manuum impositione, alia enim in Episcopi ordinatione usitata, alia in reconciliandis pœnitentibus, & ambæ caput respiciebant; aliæ erant alterius generis manuum impositiones, sed non sunt hujus loci. Volebat igitur Donatista Cæcilianum manuum impositionem accipere, veluti ac si Episcopus ordinaretur, quod tamen non probat, sed potius more ejus qui pœnitentiam publicam ageret, cujus caput in reconciliatione verberabatur. Hinc Conciliis veteribus locutio illa usurpata, *Rei capita pœnitentiæ subdant*. Concil. Gerundens. c. 9. Is qui ægritudinis languore depressus, pœnitentiæ benedictionem, quam viaticum deputamus, per communionem acceperit, & postmodum reconvalescens, *Caput* pœnitentiæ in Ecclesia publice *non subdiderit*; si prohibitis vitiis non detinetur obnoxius, admittatur ad Clerum. Obiter explico quid sibi velit Canon iste, cum Laicum illum ad Clerum admittat, si modo caput non subdiderit pœnitentiæ publicæ in Ecclesia, id est, negat posse sacris ordinibus initiari, si publicam pœnitentiam, cujus hic est ritus egisset, nam pœnitentes ejus generis a sacris ordinibus arcebantur, *Zachar.* P. R. Epistol. 4. ad *Bonifacium* Episcopum Concil. Aurelianens. 3. c. 6. Arelatens. 3. c. 3. Aliquot post sæculis, pro capitis castigatione, palmatis usi sunt veteres ut cernere est in priscis pœnitentialibus, & res alterius loci, ac deinceps qui publicorum pecca-

cato-

catorum in Ecclesiæ communionem recipiendorum potestatem haberent, Capiti quidem eorum pepercerunt, sed non scapulis, quas nudas virgis, vel corrigiis, semel aut pluries ad unumquemque versum psalmi 50. cui initium: *Miserere mei Deus secundum magnam &c.* qui cum aliquot precibus, tum recitabatur, verberabant, quod ad Ecclesiæ januam, ut describit *Henricus* Cardinalis Ostiensis, Archiepiscopus Ebredunensis, Gallus sub *Alexandro IV.* P. R. B. *Thomæ* Aquinati, æqualis, de sent. excomm. num. 14. §. 3. Ista qui potuerunt præstare Episcopi, & iis quidem temporibus, cum pœnitentiæ publicæ frequentes essent, cumque variis & publicis nec minus salutaribus negotiis alias essent occupati, non modo consentaneum rationi, sed potius necessum fuit istam provinciam ab Episcopis committi selectis quibusdam probæ notæ Presbyteris.

P. JOHANNIS CABASSUTII

CONGREGATIONIS ORATORII DOMINI JESU

De publicis priscorum Christianorum pœnitentiis

DISSERTATIO XXXIII.

I. PLerique magnæ eruditionis Scriptores materiam istam pertractarunt, inter quos eminet Joannes Morinus Congregationis oratorii Domini Jesu insigne decus, & ornamentum. Sciendum in primis de diversis publicæ pœnitentiæ speciebus; Nicænæ I. Synodi can. 11. & 12. tres illius distinguere species aut classes, Auditorum, substratorum, & citra oblationem communicantium: auditores juxta fores Ecclesiæ, ab earum tamen limine exclusi, in summo luctu, & squalore, saccis, & ciliciis amicti versabantur. Idemque post statum tempus in substratorum stationem transibant. Substrati porro intra Ecclesiæ partem, quæ a forium liminibus primum occurrebat, & Narthex vocabatur, admitti solebant, ibique Missæ partem illam, quæ catechumenorum dicebatur; nec non homiliam, ac sermonem, qui in Ecclesia de suggestio post decantatum Evangelium pronunciabatur, una cum catechumenis audiebant, sed ante offertorium, ne mysteriis ineffabilibus interessent, una cum catechumenis, & energumenis, ut Dionysius in sua Ecclesiastica Hierarchia docet, voce Diaconi, a liminibus templi omnino excludebantur, solusque in templo persistebat ad finem usque Collectæ, ac Missæ tertius pœnitentium ordo, qui solius divinæ Eucharistiæ communionis exors erat. Nicæni quidem Patres nihil de pœnitentibus omnino ab Ecclesiæ aditu prohibitis meminerunt, qui Lugentes dicebantur: sed tacite supponunt, juxta illud Apostoli 1. Cor. 5. *Quid enim mihi de his, quæ foris sunt judicare.* Præterea cum iidem Patres can. 11. protestentur, se humanius, & præter meritum eorum, qui sub nupera Licinii tyrannide delapsi fuerant, decernere, credendum est, ne canonica severitas lapsos deterreret, eorumque conversioni obsisteret, remissam illis fuisse asperiorem stationis lugentium observationem, ideoque ab initio ipso remissos fuisse reos hujuscemodi ad secundam, quæ est Audientium stationem.

II. At vero Sancti, Gregorius Neocæsariensis, & Basilius Magnus, in suis pœnitentium canonibus, aliique veteres Patres publice pœnitentium quatuor distinguunt ordines in πρόσκλαυσιν *fletum*, ἀκρόασιν *auditionem*, ὑπόπτωσιν, *prostrationem*, & σύστασιν *consistentiam*, quibus tandem succedebat μέθεξις *participatio Eucharistiæ*. Exempli gratia, Basilius in suis ad Amphilochium canonibus, præscribit mœchis annos publicæ pœnitentiæ quindecim, quatuor nimirum in fletu, quinque in auditione, quatuor in prostratione, reliquos

quos duos in consistentia. Gregorius autem Neocæsariensis can. 11. flentes ait arceri ab Ecclesiæ foribus, audientes intra fores admitti, versarique in parte navis, quæ Narthex vocabatur. Sub audientium autem appellatione comprehendit prostratos, istosque omnes cum catechumenis, ante offertorium, docet expelli foras. Ultimumque pœnitentium ordinem, qui consistentium dicitur, una cum fideli populo ad finem usque sacrificii intus persistere, privari tamen Eucharistica communione. Judæis autem, & gentilibus, atque hæreticis, quo facilius ad veram fidem pellicerentur, permittebatur, ut promiscue catechumenorum officio Ecclesiastico interessent, & concionem Evangelicam audirent; ut liquet ex Carthaginiensis Concilii IV. can. 84. Solis quippe primæ classis pœnitentibus, idest lugentibus interdicebatur Ecclesiæ aditus, ut in humum abjecti sub dio, aut saltem in vestibulo preces, & lacrimas funderent.

III. Pœnitentium habitus erant pullæ vestes cinere conspersæ, facci, cilicia, squalor capitis inculti. Diutinis præterea in pane, & aqua jejuniis, orationum frequentia, crebris vigiliis, chameuniis, omniumque deliciarum abdicatione, aliisque σκληροφαγίαις seu asperitatibus perpetim exercebantur; nuptias, convivia, balneas, & hominum congressus aversabantur, neque ipsis arma deferre, aut militare licebat. Hæc docent Arelatense Concilium II. can. 21. Leo Magnus epist. 92. c. 11. & 12. Tertullianus lib. de pœnitentia, Pacianus parænesi ad pœnitentiam, Hieronymus epist. ad Oceanum de obitu Fabiolæ, Ambrosius epist. ad virginem lapsam, & lib. 2. de Pœnitentia cap. 10. Concilium Toletanum III. can. 12. Concilium Agathense can. 15.

IV. Quæri potest utrum ad Pœnitentiam publicam adjuncta esset publica criminis confessio? Rem elucidabit una distinctio: si enim publica illa pœnitentia injuncta erat ob publicum delictum, aut publice notum, nihil repugnat ejus publicam præscribi confessionem delicti, qualis extitit Fabiolæ unius ex primariis Romæ matronis, in æde Lateranensi, quippe quæ publice alteri viro, vivente adhuc marito, nupserat per errorem juris, dum credit id sibi licitum propter mariti adulteria. Hanc Fabiolæ pœnitentiam Hieronymus in epistola illa ad Oceanum graphice describit.

V. Cæterum ubi delictorum occultorum publica suscipiebatur pœnitentia, ex arbitrio Pœnitentis simul, & ex Episcopi prudentia id totum dependebat, an sufficeret generalis illa delictorum confessio, quæ nullum in specie propalaret peccatum; an vero expediret aliud particulare fateri. Et quidem pluribus priscorum testimoniis probari potest sæpius contigisse, ut ad publicam pœnitentiam nulla particularis confessio adjungeretur. Primus huc accedat testis Ambrosius lib. 1. de pœnit. c. 16. dicens, *Si quis occulta crimina habens, propter Christum tamen pœnitentiam egerit studiose, quomodo istis recipit, si ei communio non refunditur?* Hic certe occulti criminis occulta duntaxat ac generalis confessio cum publica pœnitentia copulatur. At vero toto illo de pœnitentia opere, S. Doctor non de alia, quam de publica pœnitentia tractationem instituit; statim enim ibidem subjungit: *Volo veniam reus speret, petet eam lacrymis, petat gemitibus, petat totius populi fletibus.* Idemque lib. 2. de pœnitentia c. 10. hortatur ad publicam pœnitentiam, quos ab illa suscipienda pudor quidam deterrebat. Istoque ibidem nititur argumento, nihil esse causæ, cur eos pudeat Deo publice supplicare, & humiliari, cum non puderit occulte apud Sacerdotem confiteri admissum delictum, quod tamen ante privatam illam confessionem Sacerdos ignorabat. *An pudeat* (inquit) *Deo supplicare quem non lates, cum te non pudeat peccata tua homini quem lates confiteri?* Quæ Ambrosii ratio prorsus inepta depellendo pudori esset, si publica exomologesis, seu confessio, indivulsa semper a publica pœnitentia fuisset: cum nemo ignoret graviorem multo pudorem ex publica ad universum populum criminis antea ignoti confessione nasci, quam ex privata secretaque ad unius Sacerdotis aurem. Hoc igitur Ambrosii loco pudor ex publica exurgens pœnitentia sine speciali peccatorum manifestatione, confertur cum pudore manifestati privatim penes unum Sacerdotem per secretam confessionem.

VI. Similiter Concilium Toletanum IV. can. 12. decernit per publicam illam pœnitentiam, cui non fuerit comes publica delicti confessio, neminem a sacris Ordinibus excludi. Quod idem deinde iteravit Concilium Toletanum X. can. 10. Cæteroqui enim certum apud omnes est, publicam pœnitentiam qua par-

particulare crimen populo astanti exprimebatur, perpetuam peperisse ad sacros ordines irregularitatem, ut constat ex Origene lib. 2. contra Celsum, ex Hieronymo Dialog. adver. Luciferianos, ex Siricio Pontifice epist. 1. ex Innocentio Papa epist. ad Agapitum, & ex Conciliorum auctoritate, Nicæni I. can. 10. Toletani I. can. 2. Carthaginiensis IV. can. 68. Arelatensis IV. can. 3. Epaonensis can. 3. & aliis.

VII. Præterea Leo Magnus epist. 238. alias 80. ad universos Episcopos Campaniæ, Samnii, & Piceni, loquens de pœnitentiis publicis, perspicue docet, sufficere in his secretam penes unum Sacerdotem confessionem; nec necesse esse reatum palam manifestari. Illis tamen tam frequentibus testimoniis unus obsistere videtur can. 32. Concilii Carthaginiensis III., diserte prohibens omnino permitti ullam publicam pœnitentiam, *nisi ob publicum, & vulgatissimum crimen quod universa Ecclesia noverit*. Et sane canone isto convincitur diversum aliquando fuisse Africanarum Ecclesiarum usum.

VIII. Siricius Papa epist. 1. cap. 24. duas circa publicam pœnitentiam regulas præscribit; eam scilicet quam jam protulimus, non esse recipiendum in Clerum eum, qui publica fuerit aliquando pœnitentia (adde & exomologesi publica) perfunctus. Alteram, eum, qui ordini Clericali fuerit adscriptus, non esse ad publicam pœnitentiam, neque ad manuum impositionem ablegandum; sic dicens: *Illud quoque nos par fuit providere, ut sicut pœnitentiam agere cuiquam non conceditur Clericorum; ita & post pœnitudinem, & reconciliationem nulli unquam laico liceat honorem Clericatus adipisci. Quod quamvis sint omnium peccatorum mundati, nulla tamen gerendorum Sacramentorum instrumenta suscipere debent, qui dudum fuerint vasa vitiorum*. Disciplinæ hujus, qua laicus in crimen lapsus suscipiebatur in pœnitentiam, & communione privabatur Sacramentorum, Clericus autem deponebatur a Clericali gradu, & honore, sed pœnitentiæ minime addicebatur, neque prorsus a communione segregabatur, testis est locuples Basilius epist. ad Amphilochium can. 3. duas ibi rationes allegans; quarum prima est quia Deus non vindicat bis in idipsum, Nahum. 1. Atque ideo non fit ad pœnam depositionis Clerici altera pœna cumulanda. Quæ ratio quoque profertur circa depositionem majorum Clericorum, scilicet Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, in can. 24. Apostolorum. Altera Basilii ratio hæc est, quia laicus reus completo pœnitentiæ canonico tempore, in pristinum communionis statum restituitur, Diaconus autem ab inflicta semel depositione non resurgit. Idemque juris est in Presbyteris, & Episcopis. Sed loco publicæ intra Ecclesiam pœnitentiæ, in Monasterium adigebatur aliquando. Ita constituit Joannes Papa II. epist. ad Cæsarium Arelatensem Episcopum; mandans ut Regiensis Episcopus, nomine Contumeliosus ob sua crimina deponatur, totaque reliqua vita monasterio conclusus, veniam a Deo requirat. Concilium insuper Agathense can. 50. statuit: *Si Episcopus, Presbyter, aut Diaconus capitale crimen commiserit, aut chartam falsaverit, aut testimonium falsum dixerit, ab officii honore depositus in Monasterium retrudatur, & ibi quandiu vixerit laicam tantummodo communionem accipiat*. Similia sancivit Concilium Epaonense can. 22. *Si Presbyter, aut Diaconus crimen capitale commiserit, ab officii honore depositus, in Monasterio retrudatur, ibi tantummodo quamdiu vixerit communione sumenda*.

IX. Primum quidem Arausicanum Concilium can. 4. præfatæ disciplinæ videtur contradicere, dum statuit: *Pœnitentiam desiderantibus Clericis non negandam*. Sed hujusmodi pœnitentiam specie omnino diversam a vulgari censeo: ita ut nullam irregularitatis notam poscenti Clerico inureret, non inhabilem functionibus Ecclesiasticis redderet, neque publicam illius delicti confessionem involveret: solumque ad majorem plebis ædificationem, & Clerici poscentis majorem perfectionem conduceret: quemadmodum superius ex luculentis Ambrosii, Leonis, & Conciliorum Toletanorum testimoniis demonstravimus. Hæc est Albaspinæi Aurelianensis Episcopi, in antiquitatibus Ecclesiasticis admodum versati, conjectura in illum canonem Arausicanum. Hieronymus scribens ad Sabinianum Diaconum lapsum, evidenter innuit Ecclesiæ consuetudinem lapsos majores Clericos ad solitudinem, vel monasteria ablegandi, sic dicens: *Hortatus sum ut ageres pœnitentiam, & in cilicio, & cinere volutareris, ut solitudinem peteres, ut viveres in Monasterio*,

flerio, & Dei misericordiam jugibus lacrimis implorares. Augustinus vero testatur lapsis hujuscemodi Clericis, & idcirco a ministerio exclusis, manus tamen inter laicos non imponi, lib. 1. de Baptismo contra Donatistas vetat quoque can. 11. Carthaginiensis Concilii V., cui idem Augustinus interfuit. Hoc tamen scite observat Joannes Morinus lib. 4. de Pœnitentia cap. 12. tribus primis Ecclesiæ sæculis ipsos Episcopos, Presbyteros, & Diaconos fuisse plerumque ad publicam pœnitentiam, lugubrem habitum, & manus inter laicos impositionem adactos; idque convincit variis antiquiorum patrum, Tertulliani, Cypriani, aliorumque locis: adeo ut disciplina præmonstrata, quæ lapsos Clericos a laicis pœnitentibus secernit, non invaluerit, nisi quarto ineunte sæculo. Clerici propter delicta nonnumquam ad communionem laicam redigebantur, ut frequenter canonibus statutum legimus; & ita excidebant privilegio Clericalis communionis, per quam admissi fuissent ad communionem Eucharisticam in ipsum Sanctuarium seorsum a laicis, quibus extra Sanctuarium sacra communio impertiebatur, juxta can. 13. Concilii Bracarensis I., sic edicentem: *Item placuit ut intra Sanctuarium altaris ingredi ad communicandum non liceat laicis viris, vel mulieribus, nisi tantum Clericis, sicut & antiquis Canonibus statutum est*. Atque ita per pœnitentiam Clerici rei seorsim ab aliis Clericis extra sanctuarium promiscue cum laicis divinæ participabant Eucharistiæ. Sic S. Papa Gregorius lib. 4. epist. 5. mandat, ut Saturninus Presbyter juste depositus, *si pœnituerit, inter laicos accipiat communionem*: Et in synodo octava, act. 4. adversus quosdam Episcopos olim ob Photianam hæresim depositos, asserentes se olim a Nicolao Papa in communionem Romæ admissos, hæc respondet Maximæ Romanæ Diaconus Ecclesiæ, eademque in synodo Legatus Pontificius; *quando isti Romam adventarunt, ego in Ecclesia S. Mariæ, quæ dicitur Præsepis, ministrabam. Illic eos suscepit Sanctissimus Papa Nicolaus, per satisfactionem libelli, & juramenti, nec tamen contulit eis communionem in loco Episcoporum: Si vero contradixerint, ostendant quod eos susceperit in communionem ut Episcopos*.

X. Duplex a Sacerdotibus administrabatur pœnitentibus publicis manuum impositio: una quidem quæ ad singulas collectas iterabatur, ante ipsorum ab Ecclesia dimissionem, fieri ante offertorium solitam, fundebantque Sacerdotes pro illis ad Deum preces cum manus impositione, quæ dicitur deprecatoria. Altera erat Sacramentalis, & absolutoria vocabatur, & reconciliatio seu communio pacis: hæc manus impositio semel tantum indulgebatur pœnitentibus, & tunc pœnitentiæ publicæ legibus solvebantur, nisi anticipanda esset ob vitæ discrimen superveniens, nondum expleto tempore ad pœnitentiam præstituto, hac tamen lege, ut si convalesceret reus, interruptam pœnitentiam prosequeretur ad tempus, vel canone, vel Episcopi arbitrio præfinitum. Nunquam vero reconciliabantur pœnitentes, quin simul sacra eis Dominici corporis indulgeretur communio, testificante Ambrosio lib. 2. de Pœnitentia c. 3. Quotiescumque peccata donantur, corporis ejus sacramentum sumimus, ut per sanguinem ejus fiat peccatorum remissio.

XI. Quæ vero crimina expianda publica pœnitentia erant, ad tria potissimum reducebantur: infidelitatem, luxuriam, & homicidium; ut docent Tertullianus de Pudicitia c. 14. & 12. & Pacianus in parænesi: *Reliqua* (inquit) *peccata meliorum operum compensatione curavit Spiritus Sanctus. Hæc vero tria crimina, ut basilisci afflatus, ut veneni calix, & lethalis arundo metuenda sunt. Quid faciet contemptor Dei? quid sanguinarius aget? quod remedium capiet fornicator? Nunquid aut placare Dominum desertor ipsius poterit? aut consecrare sanguinem suum, qui fuderit alienum? aut redintegrare Dei templum, qui illud fornicando in se violaverit? ista sunt capitalia, fratres, ista mortalia*. Gregorius Nazianzenus in sua ad Lætojum Episcopum epistola, pœnitentiæ publicæ his tribus criminibus indictæ rationem petit a tribus animæ humanæ primariis facultatibus, ratione, concupiscentia, & ira; quatenus rationem omnem in Deum impietas pervertit; iram homicidia attingunt, ut cupiditatem, seu libidinem mœchia, qua, omnia speciebus diversa, quæ per carnis concupiscentiam exercentur flagitia continentur. Ad infidelitatem ibidem refert, omnes magorum præstigias, incantationes, & dæmoniacas invocationes. Concilium Arelatense I. can. 14. & Agathense can. 32. subjiciunt publicæ pœnitentiæ cri-

mina falsi, sive in chartis, & scripturis, sive in falsis, & calumniosis accusationibus, & testificationibus. Publicarum pœnitentiarum praxis in Ecclesia duodecim integris sæculis viguit. Et quamvis pœnitentibus armorum gestatio, & militia interdicta decem omnino sæculis fuissent, ut supra docuimus, duobus tamen ultimis sæculis pœnitentiæ canonicæ in expeditiones adversum infideles, ac sacram militiam commutatæ sunt.

P. D. PETRI COUSTANT
MONACHI BENEDICTINI
De pœnitentia majorum Clericorum
DISSERTATIO XXXIV.

I. AD *initia pontificatus Cornelii referre licet tum gesta Romanæ Synodi de lapsorum causa, tum varias Cornelii epistolas, quas Hieronymus de script. eccl. c. 76. & Eusebius lib. 6. hist. c. 43. commemorant. Et Hieronymus quidem de his ita loquitur*: Cornelius Romanæ urbis episcopus, ad quem octo Cypriani extant epistolæ, (*totidem etiamnum habemus*) scripsit epistolam ad Fabium Antiochenæ ecclesiæ episcopum de synodo Romana, Italica, Africana; & aliam de Novatiano, & de his qui lapsi sunt; tertiam de gestis synodi; quartam ad eumdem Fabium valde prolixam, & Novatianæ hæreseos causam, & anathema continentem. *Ex quatuor illis epistolis nihil ad nos pervenit nisi postremæ insignia quædam fragmenta, quæ Eusebio debemus. Iste autem Scriptor de iisdem gestis ac litteris hæc habet*: Cum Romæ congregata esset synodus, in qua sexaginta quidem episcopi, presbyteri vero ac Diaconi multo plures; cumque in provinciis (*uti probabile est Italiæ*) antistites seorsum consultassent, hujusmodi decretum cunctis promulgatum est (*haud dubie a Cornelio*) Novatum (leg. Novatianum) quidem & eos qui cum ipso se se insolentius extulerant, & quicumque inhumanissimæ & a fraterna caritate alienæ ejus opinioni consentire præsumserant, alienos ab Ecclesia habendos esse; fratres vero qui casu ac tentatione lapsi fuerant, pœnitentiæ remediis curandos, & confovendos esse. Extant adhuc epistolæ Cornelii Romanorum episcopi ad Fabium Antiochensis ecclesiæ præsulem missæ, in quibus & Romanæ Synodi gesta, & omnium per Italiam, & Africam aliasque locorum illorum provincias sententiæ declarantur. His adjuncta erat alia ejusdem Cornelii epistola, de his, quæ in Synodo (*Romana*) decreta fuerant.

II. *Quando autem habitum fuerit mox dictum de lapsorum causa concilium, adeoque & quo tempore a Cornelio conscriptæ sint ea de causa epistolæ, ex his cleri Romani ad Cyprianum epist. 81. colligitur*: Ante constitutionem Episcopi nihil innovandum putavimus: sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus; ut interim dum Episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso eorum, qui moras possunt sustinere, caussa teneatur. *Nemo enim non videt, dato a Deo Romæ Pontifice Cornelio nullam superfuisse caussam, cur ea res diutius in suspenso teneretur; immo cum Novatianus lapsis veniam negaret, maxime necessarium fuisse, ut citius habito concilio finiretur. Quocirca inter prima Cornelii negotia computamus tum hoc concilium, tum litteras, quibus ejusdem concilii decretum diversis provinciis notum fieri, & ab eis ratum haberi curavit.*

III. *Ad idem concilium pertinere videtur decretum, de quo Cyprianus epist. 68. ita loquitur.* Cumque alia multa sint, & gravia de-

delicta, quibus Basilides, & Martialis implicati tenentur, frustra tales episcopatum sibi usurpare conantur; cum manifestum sit ejusmodi homines nec Ecclesiæ posse præesse, nec Deo sacrificia offerre debere: maxime cum jam pridem nobiscum, & cum omnibus omnino Episcopis in toto mundo constitutis, etiam Cornelius collega noster sacerdos pacificus, & justus, & martyrio quoque dignatione Domini honoratus decrevit, ejusmodi homines ad pœnitentiam quidem posse admitti, ab ordinatione autem cleri, atque sacerdotali honore prohiberi. *Quo in decreto cum planum sit Sacerdotes lapsos de sacerdotali dignitate, atque functione dejici, iisque aditum ad pœnitentiam permitti, quæ ab illis pœnitentia exigenda esset non satis perspicue declaratur.*

IV. *Eruditi Morini lib. 4. de pœnit. c. 12. sententia est, cui & plurimi subscribunt, majores clericos tribus primæ Ecclesiæ sæculis non secus, atque laicos pœnitentiæ publicæ fuisse obnoxios. Ille vero istud maxime in gratiam opinionis suæ profert, quod Cyprianus epist. 59. edit. Pamel. seu 64. edit. Oxon. ad Fidum scribit:* Legimus litteras tuas frater carissime, quibus significasti de Victore quondam Presbytero, quod ei antequam pœnitentiam plenam egisset, & Domino Deo in quem deliquerat, satisfecisset, temere Therapius collega noster immaturo tempore, & præpropera festinatione pacem dederit. Quæ res non satis movit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum, & plenum tempus satisfactionis, & sine petitu, & conscientia plebis, nulla infirmitate urgente, ac necessitate cogente, pax ei concederetur. *Quo in loco decretum, a quo recessum esse Cyprianus docet, illud ipsum intelligere licet, quod idem antistes in epist. 68. mox dicta secum, & cum omnibus omnino Episcopis in toto mundo constitutis a Cornelio editum memorat. Unde sequitur, ut ejusdem decreti auctoritate Presbyteris lapsis certum præscriptum sit satisfactionis, ac pœnitentiæ tempus, eis minime remittendum, nisi aliud* petitu plebis, *vel* infirmitate urgente, ac necessitate cogente suaderetur. *Sed pœnitentia illa, quæ ab illis* plena *exigebatur, an publica esset nec ne, etiam hic siletur. Neque id clarius enuntiat Cyprianus in epistola 64. seu 65. quam sic exorditur.* Graviter & dolenter motus sum, fratres carissimi, quod cognoverim Fortunatianum quondam apud vos Episcopum post gravem lapsum ruinæ suæ pro integro nunc agere velle, & episcopatum sibi vindicare cœpisse ... cum debeat satisfacere, & ad Dominum exorandum, diebus ac noctibus, lacrymis & orationibus, & precibus incumbere; audet sibi adhuc sacerdotium quod prodit vindicare, quasi post aras diaboli accedere ad altare Dei fas sit.

V. *Verum Cornelii, atque episcoporum totius mundi, quæ mens fuerit ex ea ipsa Cypriani epistola, in qua decretum illorum laudatur, colligere certius, atque interpretari licet. In ea quippe repræsentatur Basilides, ut qui decreto illi parere, ac morem gerere jam cœpisset; adeo ut* episcopatum pro conscientiæ suæ vulnere deponens, ad agendam pœnitentiam conversus sit, Deum deprecans, & satis gratulans, si sibi vel laico communicare contingeret. *Si enim in his verbis, quibus Basilides* ad agendam pœnitentiam conversus *narratur nequaquam publica pœnitentia intelligenda sit; nulla subest ratio cur decretum, quo* hujusmodi homines ad agendam pœnitentiam posse admitti, *Cornelius* cum ceteris totius mundi Episcopis constituit, de publica pœnitentia interpretemur. Atqui Basilides ad eam pœnitentiam agendam est conversus, cum qua episcopatus recipiendi spem non *abjecit*, immo & illum a Stephano per obreptionem, cum ea in Ecclesia lex semper obtinuerit, ut iis qui publicam egissent pœnitentiam, aut ad clerum adeundi, aut in eum redeundi spes nulla relinqueretur. Neque igitur publica illius pœnitentia fuit. Quod autem beneficii loco duxisse *dicitur*, si vel laico communicante contingeret, *illustrat idem Cyprianus Epist. 72. ubi* de iis, qui adversus Ecclesiam rebellarant, ad Stephanum Papam ita scribit. Addimus plane, & adjungimus, frater carissime, consensu & auctoritate communi etiam si qui Presbyteri, aut Diaconi qui vel in Ecclesia prius ordinati fuerint, & postmodum perfidi, & rebelles extiterint ... eos quoque hac conditione suscipi cum revertuntur, ut communicent laicis, & satis habeant quod admittantur ad pacem, qui hostes pacis extiterint. *Ideo igitur illi indultam sibi re-*

deun-

deuntibus communionem laicam beneficii loco dare debuerant, quia & ipsis antea certum pœnitentiæ tempus præscribere, & quoad illud exegissent, communionem illam differre licuisset; non quia Diaconos, Presbyteros, aut Episcopos hujusmodi sollemnibus publicæ pœnitentiæ ritibus subjacere usus volebat. Enim vero si ex iis, qui in libro 2. Gregorii Magni Ind. X. Epist. 6. de Demetrio quondam Neapolitano Episcopo gravissimorum criminum reo legunt, Pœnitentiæ reservatus sacerdotii honore privatus est, *aut lib. 6. Ind. XIV. Epist.* 41. Massæ Nicoteranæ Episcopus pro quibusdam culpis in pœnitentiam deputatus est, *& alia his similia, nemo est qui locis illis* pœnitentiæ *nomine publicam, aut sollemnem pœnitentiam intelligat; quid vetat quominus idem nomen in decreto, quod Cornelius cum totius orbis Christiani Episcopis sanxit, eadem ratione usurpatum intelligat.*

VI. *Istud porro me valde movet, quod hoc Decretum non solius Cornelii, & Italorum, sed & Africanorum*, immo omnium omnino Episcoporum in toto orbe constitutorum *fuisse Cyprianus docet. Decretum enim tanto tamque generali consensu firmatum, nonnisi sollemni aliqua lege abrogari debuit: aut si per se antiquari, atque in desuetudinem venire potuisse quis suspicetur; illud certe fateatur necesse est vix fieri potuisse, ut id tam cito in omnibus Ecclesiæ provinciis simul contingeret, nec ulla saltem in principibus viris superesset contrarii usus memoria. Atqui sæculo quarto clericis, ut publicam pœnitentiam agerent, Romana in Ecclesia concessum non esse testis est Siricius epist. 1. n. 18. ubi illud velut antiquo, aut etiam perpetuo usu receptum sic proponit*: Sicut pœnitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum, ita & post pœnitudinem, ac reconciliationem nulli umquam laico liceat honorem clericatus adipisci. *Hoc ipsum postea, & Leo a Rustico* Narbonensi Episcopo rogatus de Presbytero, vel Diacono, qui cognito crimine suo pœnitentiam petunt, utrum ejus per manus impositionem danda sit, *epist. 2. c. 2. luculenter firmavit his verbis*. Alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui in presbyterali honore, aut in diaconii gradu fuerint consecrati, ii pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi: quod sine dubio ex apostolica traditione descendit. *An vero tantus Pontifex sacrorum Canonum adeo rudis erat, ut consuetudinem ei legi contrariam quam sæculo tertio sanxissent totius orbis Episcopi pro apostolica traditione venditarent? Verum quo magis disciplinæ quarti, aut quinti sæculi cum disciplina tertii consensio perspecta habeatur, eadem consuetudo prædictis clericis non omnimodam pœnitentiam, sed tantum publicam negat. Quocirca mox addit Leo*: Unde hujusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei privata est expetenda secessio, ubi illis satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa. *Æquum enim erat iis, a quibus digna satisfactio expetebatur, pacem & communionem non prius reddi, quam plene satisfecissent: adeoque hæc Leonis responsio cum superioribus Cypriani verbis in epistola ad Fidum componi facile potest.*

VII. *Si autem mirum esset decretum de re gravissimi momenti, quam clerus Romanus tertio sæculo, quoad Pontificem sibi dedisset Deus, definire non ausus esset, postmodum ab eodem clero cum sancto Pontifice sibi cælitus præstito, ac pluribus aliis Episcopis sancitum, cujus frequens usus memoriam continue refricare debuisset, ita in oblivionem venire potuisse, ut sequenti sæculo in eadem Ecclesia penitus ignoraretur, non minus stupendum videretur, quomodo fieri potuisset, ut & apud Afros, qui idem decretum expetierant, laudarant, confirmarant, atque usu circa lapsos comprobarant, eodem tempore pariter fuisse ignotum: adeo ut Optato sub finem lib. 2. dicere licuerit*, Multis notum est, & probatum persecutionis tempore Episcopos aliquos inertia a confessione Dei delapsos thurificasse, & tamen nullus eorum qui evaserunt, aut manum lapsis imposuit, aut ut genua figerent imperavit. *Qua enim vel inscitia, vel temeritate Optatus hoc affirmare, ac Donatistas Diaconis, Presbyteris, & Episcopis manus imponentes velut impii, & inauditi flagitii ibidem arguere ausus esset, si nihil hi egissent, nisi quod superiore sæculo Cyprianus aliique Africani præsules cum Cornelio, ac ceteris totius orbis Episcopis præcepissent, atque exemplo suo firmassent? Sed Optatum ab omni inscitiæ culpa liberum esse, & in unos Donatistas temeritatis crimen cadere docet nos*

Cai-

Carthaginiense Concilium, in quo (haud dubie ne quis temerarios schismaticorum ausus, & impias molitiones imitaretur) sæculo quarto labente can. 12. confirmatum est, ut si quando Presbyteri, vel Diaconi in aliqua graviori culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse fuerit removeri, non eis manus tanquam pœnitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur. *Præterea & Augustinus Africanæ Ecclesiæ lumen lib.* 1. *de bapt. contra Donatist. c.* 1. *prædictis clericis* manus inter laicos non imponi *observat. In hac autem Augustini observatione, ac longe apertius in proximis Carthaginiensis Concilii verbis apparet pœnitentiæ clericorum saltem majorum, & pœnitentiæ laicorum distinctio.*

VIII. *Eadem non minus manifesta est in eo libello, quem Hilarius Pictaviensis Episcopus anno* 360. *ineunte Constantinopoli constitutus Constantio Augusto obtulit. In eo quippe sic Imperatorem illum de injusta exsilii sui caussa n.* 2. *alloquitur.* Circumventum te Augustum, illusumque Cæsarem tuum, ea confidens conscientiæ meæ conditione patefaciam, ut si indignum aliquid non modo Episcopi sanctitate, sed etiam laici integritate gessisse docear, non jam sacerdotium per veniam exspectem, sed intra pœnitentiam laici consenescam. *Quod sane petiisset frustra, si eadem pœnitentiæ lege laicum clericumque promiscue constringi mos fuisset. Longe igitur falluntur, qui majores clericos non secus, atque laicos publicæ pœnitentiæ aliquando obnoxios fuisse putant, dum hoc loco juvari se arbitrantur, quia Episcopum permittere audiunt, ut* intra pœnitentiam laici consenescere *cogatur, sed advertere debuerant, ibi Hilarium ex certa integritatis, & innocentiæ suæ conscientia non id, quod fieri solet, sed quod insolitum prorsus, atque inusitatum est, nec eventurum omnino confidit, concedere. Nec quæ vero magis inde conficitur, Episcopos ad laicorum pœnitentiam amandari consuevisse, quam ex eo, quod Paulus Gal.* 1. 8. *dicit*: Licet nos aut Angelus de Cælo evangelizaverit præter quam quod evangelizavimus vobis; anathema sit, *conficere licet Angelum cælestem anathemati esse adhuc obnoxium. Illis igitur non parum adversatur iste Hilarii locus, dum aliam Episcopi, aliam laici pœnitentiam tum fuisse diserte docet. Hoc autem loquebatur Hilarius cum ex more quem in Occidente, cujus erat Episcopus, usitatum noverat, tum ex eo quem in Oriente ubi degebat, videbat receptum; quique adeo & in Occidente simul, & in Oriente pariter vigebat. Tanta vero totius Ecclesiæ consensio aliunde oriri non potest, nisi aut ex apostolica traditione, aut ex communi illa lege, quam cum* omnium omnino episcoporum per totum mundum constitutorum *consensu latam Cyprianus tradit. Tantum igitur tunc decretum est, ut Episcopis aliisve majoribus clericis lapsis, sublato honoris sui gradu, post satisfactionem, atque pœnitentiam ipsis congruentem, pax & communio redderetur.*

IX. *Neque his repugnat quod de Natalii pœnitentia temporibus Zephyrini Papæ ex Eusebii historia descripsimus. Ibi enim quod Episcopus ille, si tamen Episcopus fuit, sponte ex vehementi pœnitentis animi affectu gessit, non quod ei ulla lex ecclesiastica imposuit, legimus. Hæc autem in Ecclesia circa delinquentes omnium temporum regula constans fuit, ut nulli cujusvis conditionis reo non pœnitenti venia indulgeretur. Prius etiam quam hæc concederetur, digna criminum satisfactio exigi semper consuevit, nisi hæc aliunde compensaretur. Quapropter ut tribus prioribus Ecclesiæ sæculis, ita & subsequentibus majores clerici gravissimorum criminum rei non modo ab honoris sui gradu dejecti, sed & dignis pœnis, quibus Deo læso satisfacerent, sunt mulctati. Hinc indigne tulit Cyprianus, quod Victori Presbytero* ante legitimum, & plenum satisfactionis tempus *data pax fuisset. Hinc & Leo Presbyteris, & Diaconis lapsis expetendam esse judicavit* secessionem privatam, ubi illis satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa. *Hinc & Johannes II. epist. ad Cæsarium ita Contumeliosum ab episcopatu dejecit*, ut & eumdem in Monasterium dirigi voluerit, ubi delictorum memor in pœnitentia lacrymas effundere non omittat, ut . . . . . a Jesu Christo misericordiam valeat promereri. *Hinc & Gregorius Papa lib.* 3. *epist.* 50. *præcipit*: Paulum quondam Episcopum in Monasterio, in quo est, in pœnitentia volumus permanere, *& lib.* 5. *epist.* 14. Statuimus Diaconum & Abbatem de portu Veneris, quem indicas cecidisse, ad sacrum or-

ordinem non debere, vel posse ullo modo revocari. Quem quidem sacro ordine privatum in pœnitentiam deputare te convenit. *Si autem hæc aliaque hujusmodi loca de publica pœnitentia nemo interpretatur: cur similia de majoribus trium priorum sæculorum clericis, præter sententiam summorum Pontificum, atque Patrum qui sæculis IV. & V. vixerunt, aliter intelligamus?*

P. D. JOHANNIS MABILLONII

MONACHI BENEDICTINI

De Indulgentiis

DISSERTATIO XXXV.

I. INdulgentiarum triplex quasi gradus considerari potest: unus tempore Apostolorum, qualis fuit relaxatio ab excommunicatione incestuoso illi Corinthio inflicta per Apostolum *Paulum*: secundus tempore Martyrum, cum ad eorum preces publica quibusdam pœnitentia remittebatur: tertius sub defectum pœnitentiæ publicæ, quæ sæculo IX. non parum minui cœpit. Ab eo tempore datæ sunt ad remissionem pœnæ peccatis impositæ, aut debitæ quædam Indulgentiæ, aliæ aliis ampliores. Vigebat tamen per ea tempora pœnitentiæ publicæ usus: sed ea redimi vel Missis aliisque suffragiis, vel eleemosynis, vel sacris peregrinationibus, aut piis operibus poterat. Patribus Concilii Cloveshoviensis anno 747. visa est nova pœnitentiæ per eleemosynas redemptio, *nova adinventio, periculosa consuetudo*. Quapropter *non sit*, inquiunt, *eleemosyna porrecta ad minuendam, vel mutandam satisfactionem, & reliqua expiationis opera a Sacerdote Dei pro suis criminibus jure canonico indictam, sed magis ad augmentandam emendationem suam, ut eo citius placetur divinæ indignationis ira, quam suis provocavit sibi propriis meritis.* Totum hoc capitulum, scilicet 26. integrum esset referendum, nisi brevitati studeremus.

II. Prævaluit tamen paulatim ejusmodi redemptio pœnitentiæ, sed postea compendiosior visa est Indulgentiarum via. Istæ mortuis primum concessæ videntur. Nam *Joannes* Papa VIII. (Epist. 50.) Indulgentiam his, qui in bello contra paganos anno 878. occubuerant, vel in futurum occumberent, concessit; eamdemque gratiam a Joanne IX. petierunt Bajoariæ Episcopi pro *Arnulfo* Imperatore mortuo (Metrop. Salisb. tom. 1. pag. 47.), cujus animam ipsius auctoritatis potestate absolvi postularunt. At vivis Salomon Constantiensis Episcopus in Cœna Domini *indulgentiam dedisse* perhibetur apud (Soldast. pag. 47.) *Ekkardum*; id est absolutionem, quæ in Cœna Domini quotannis ab Episcopo impertiri solebat.

III. Sed alia Indulgentiarum notio, cum peccatorum pœna vel partim, vel omnino remittitur: unde Indulgentiæ plenariæ, vel ad certum tempus definitæ. *Sergius II. indulgentiam trium annorum, & trium quadragenarum*, omnibus qui Ecclesiam Sanctorum *Sylvestri*, & *Martini* visitassent, concessisse traditur. Sed vereor, ut explorata sit hac de re auctoritas, quam ex marmorea tabula *Baronius* descripsit ad annum 847. Indulgentias quidem sequenti sæculo legimus, sed non hoc modo definitas. Certior est illa, quam Salomon Constantiensis Episcopus a Papa accepit. Ille ob procuratam trium adversariorum suorum necem Romam petiit, *veniam* (Ekkard. cap. 1. pag. 45.) petiturus. A Papa *vero benigne susceptus, cum ibi suppli-*

plicans aliquamdiu moraretur, *indulgentiam sibi petiit*. *Tandem ab Apostolico Indulgentiam adeptus*. Eamdem gratiam Udalricus Augustensis Episcopus accepisse memoratur (*S. Udalrici* vita num. *61.*) apud *Gerardum*. Is quippe Romam ultimo profectus, *votorum* antea ibi dispositorum promissionibus devotissime expletis, & gravissimorum emolumentorum, & Indulgentiarum donis acceptis reversus est. Ita indefinite tunc temporis Indulgentiæ concedebantur; sequenti sæculo ad certum tempus, vel in perpetuum, & quidem passim occasione dedicationis Ecclesiarum. *Benedictus IX.* anno 1040. indulget, ut *omnis pœnitens*, qui ad limina Ecclesiæ sancti *Victoris* Massiliensis recens dedicatæ *tritis passibus* venerit, Ecclesiæ fores sibi pateant, & indultis *facinoribus peccaminum*, *omnium criminum squaloribus absolutum*, libere ad propria lætus redeat, *eo scilicet tenore*, *ut transacta peccata sacerdotibus confiteatur*, *& de reliquo emendetur*. At celebris præ ceteris, & plena fuit Indulgentiarum gratia ab Alexandro (Chron. Casin. lib. 3. cap. 31.) II. impertita in dedicatione Ecclesiæ Casinensis, nempe tam iis quos tunc præsentes esse contingerat, quam omnibus qui per octo continuos dies eo conventuri essent confessorum peccatorum absolutione concessa. *Urbanus II.* anno 1098. Andegavos profectus est. *Tunc in Septuagesima*, inquit *Fulco* (Spicil. tom. 10. pag. 396.) *dedicata est* Ecclesia sancti *Nicolai* ab ipso Papa; qui *edicto* jussit, ut *in eodem termino*, *quo dedicationem fecerat*, *Indictum publicum celebraretur unoquoque anno apud Sanctum* Nicolaum, *& septima pars pœnitentiarum populo convenienti ad illam celebritatem dimitteretur*. Idem factum anno 1120. a *Callisto II.* qui dedicata Maurinianensi prope Stampas Ecclesia (Chesn. tom. 4. pag. 369.) annuam peccatorum remissionem in dedicationis anniversario constituit. Anno 1146. Eugenius III. ad ferendas locis sacris suppetias animavit Indulgentiæ plenariæ beneficio, ut *omnium de quibus corde contrito confessionem fecissent*, *Indulgentiam obtinerent*, teste *Bernardo* (Epist. 322. n. 5. V. Epist. 394.), qui alibi eam *largissimam* appellat. Sæculo insequente pœnitentibus, & confessis quadraginta dies de injunctis pœnitentiis ab *Innocentio III.* relaxati, his, qui ad Sanctum *Dionysium* reliquias Sancti Dionysii Corinthiorum Episcopi veneraturi accederent, uti *Guillelmus* (Spicileg. tom. 11. pag. 501.) Nangius testatur. Verum Concilium Lateranense anni 1215. sub eodem *Innocentio* Indulgentiarum frequentiam cap. 62. improbat, *quia*, inquit, *claves* Ecclesiæ *contemnuntur*, *& pœnitentialis satisfactio enervatur*.

IV. Deinde ex eodem auctore *Bonifacius VIII.* anno 1300. *indultum faciens concedit plenam indulgentiam peccatorum omnium cunctis vere pœnitentibus*, *& confessis*, *accedentibus per anni præsentis spatium*, *& per quemlibet futurorum annorum centesimum*, *ad beatorum Apostolorum Petri*, *& Pauli Basilicas urbis* Romæ *voto peregrinationis humiliter*, *ac devote*. Eadem Indulgentia *omnibus vere pœnitentibus* concessa est singulis quinquagenis per *Clementem VI.* anno 1350. testante *Nangii* Continuatore: quod demum ad singulos annos 25. extensum est. Plenariæ id genus Indulgentiæ postea concessæ pro felici promotione cujuslibet Pontificis, & qualibet gravi caussa, sed addita sacræ communionis conditione. Nec omittendum hoc loco quod *Clemens VI.* anno 1348. *absolutionem a pœna*, *& culpa* (Ibid. pag. 509.) *ex peste decedentibus per suos Confessores* impertitur. Alias *Clementis V.* Indulgentias legesis in Spicilegii, (tom. 4. pag. 284. 290. & 295.)

V. Episcopi etiam jamdudum Indulgentiarum concessione usi sunt. Inter primos *Pontius* Arelatensis Antistes anno millesimo, cum Montis majoris Ecclesiam dedicasset, hanc gratiam ei largiri voluit *cum suorum Canonicorum assensu*, ut si aliquis in eam veniens fuerat talis, qui *per indictam sibi pœnitentiam non introeat Ecclesiam*, *nec communionem sacri corporis Christi*, *aut osculum pacis accipiat*, *nec capillos sibi tondeat*, *aut radat*, *nec linum vestiat*, *nec spiritales filiolos de sancto fonte suscipiat*, *nec feria secunda*, *aut quarta*, *aut sexta aliquid gustet præter panem*, *aut aquam*: (quæ sunt pœnitentiæ publicæ signa) *hic talis ad jam dictam Ecclesiam si venerit in die videlicet dedicationis ejus*, *aut semel in anno cum sua vigilia*, *& adjutorium dederit ad opera Ecclesiæ S. Mariæ*, *quæ modo noviter construitur in prælibato monte*; *ex parte Domini nostri Jesu Christi*,

sti, *& ex nostra sit absolutus ab ipso die*, *quo suam vigiliam fecerit de tertia parte majorum peccatorum unde pœnitentiam habet acceptam*, *usque eo ad ipsum diem revertentis anni*, *vel datarum in quo dedicatio celebrabitur prælibatæ Ecclesiæ*: *& habeat licentiam intrandi in totas Ecclesias per totum ipsum annum*, *communicandi*, *& pacem accipiendi*, *& tondendi*, *& radendi*, *& lini vestiendi*, *& filiolos de sacro fonte suscipiendi*, *excepto Quadragesimali tempore*, *& jejuniis de quatuor temporibus*. *Et si tres dies de septimana sunt ei vetati per pœnitentiam unum reddimus ei*, *ut comedat*, *& bibat quod ei Deus dederit*. *Et si duo*, *unum reddimus ei*: *& si unus*, *illum reddimus ei tali tenore*, *ut pascat tres pauperes* . . . Denique illos *qui de minoribus peccatis sunt confessi*, *& habent acceptam pœnitentiam*; *si venerint ad dedicationem prædictæ Ecclesiæ*, *aut semel in anno cum sua vigilia*, *& cum adjutorio ad opera S. Mariæ*; *absolvimus de una medietate acceptæ pœnitentiæ usque ad unum annum*, *vel datarum in quo dedicatio celebrabitur prædictæ Ecclesiæ*. Hæc fusius ex *Pontii* (Spicil. tom. *6*. pag. 427.) epistola referre visum est, quod multum conferant ad hoc argumentum illustrandum: cetera quæ sequuntur consulat qui volet.

VI. Ejusdem ferme tenoris est alia epistola *Rajambaldi* (Ibid. pag. 441.) Episcopi pro dedicatione Ecclesiæ S. Mariæ de Corteno, ut pœnitenti, qui ad eam *in consecratione* ejus advenerit, *tertiam partem pœnitentiæ* remittat Episcopus, & *Ecclesiam*, id est post ejus ingressum, *usque ad caput anni* ei reddat & pacem, simulque facultatem incidendi capillos &c. quæ ad annum 1065. referuntur. Hanc vero potestatem *Raimbaldus a S. Petro* se accepisse dicit. Paullo aliter *Anselmus* Mediolanensis Pontifex, post dedicationem a se factam Ecclesiæ S. Sepulcri, inter alia (Puricel. pag. 481.) statuit, ut octo diebus ante recurrentem sollemnitatem, & octo postea, *esset pax*, *& tregua per totum Comitatum*, ut quicumque ad ipsum Domini sepulcrum ire non potuerit, & ad istam Ecclesiam accesserit, *remissionem suorum tertiæ partis delictorum habeat*. Actum anno 1100. Insignes sunt hac de re Hugonis Rothomagensis Pontificis litteræ de elevatione corporis S. *Gualteri* Abbatis Pontisarensis. Ea enim occasione *de pœnitentiis criminalium quæ septennio concluduntur*, *pro confitentibus*, *& vere pœnitentibus annus integer*, *& reliquorum annorum pars tertia relaxatur*. *His vero qui annorum quatuordecim pœnitentiam susceperunt*, *duo anni integri*, *& residui temporis pars tertia condonatur*: *viginti autem annorum tres anni*, *& residui temporis pars tertia*. *De pœnitentiis vero quadraginta annorum*, *& amplius totam medietatem remitti*, *& reliquorum annorum partem tertiam condonat*. *De parvulis vero qui baptizati*, *vel sine baptismo infra septem annos mortui sunt per negligentiam parentum*, *pœnitentiam parentum ipsorum remittit*, *excepta sexta feria in hebdomada*: *in qua etiam si pœnitens ad Ecclesiam accesserit*, *qualem Charitatem ei Presbyter suus dederit*, *talem habeat*. *Si vero infirmus fuerit*, *aut mulier prægnans*, *vel debilis*, *quæ jejunare non posset*, *dicat septies* Pater noster, *& faciat bonum quod potuerit*. *Partem denique tertiam de pœnitentia minorum peccatorum remittit*, *sed & oblita peccata omnino condonat*. Ex quibus omnibus intelligimus, pœnas peccantibus pro gravitate criminum ad normam veterum canonum etiam tunc fuisse impositas, a quibus Indulgentiarum beneficio relaxatio tribuebatur.

VII. Præter dedicationem ecclesiarum, & cultum quorumdam sanctorum specialem, alia fuit etiam caussa instituendi Indulgentias, nimirum constructio ecclesiarum. Illud vero observatione dignum in lib. 2. de vita S. *Stephani* Abbatis Obazinensis apud clarissimum *Baluzium* (Miscell. tom. 4. pag. 130. & seqq.), quod cum Abbas piissimus Ecclesiæ suæ jactis fundamentis urgeretur ab Episcopo, ut ad tanti tenoris operis supplementum, " *sicut fere cunctis ædificantibus mos* „ *est*, *populos commoneret litteris Indulgen-* „ *tiarum largitate refertis*: tamen ei vir san- „ ctus, *nunquam acquiescere voluit*, *dicens*: „ *Nos talem consuetudinem introducere nolu-* „ *mus*, *ut populis scandalum*, *& nobis igno-* „ *miniam adquiramus*, *circumeundo Eccle-* „ *sias*, *ostendendo beneficia*, *Indulgentias lar-* „ *giendo quas dare non poterit nisi solus Deus*. " Cum vero idem domum novam alibi ædificare vellet, a quibusdam compulsus est commonitorias ejusmodi litteras a loci ejus Episcopo

scopo postulare, ut domui illi aedificandae populus beneficia impertiret. Episcopo annuente; litterae scribi coeptae. *Cumque ventum esset ad Indulgentiarum locum, mandat Abbati, quantum indulgentiae his, qui in hac fraternitate se mitterent, vellet adscribi, cui ille ita remandavit: " Nos, inquit, Domine, " nostra adhuc premunt peccata, nec possumus " levare aliena. Quod audiens Episcopus lae- " tus erubuit.* " & viri Dei factum magnopere laudavit, ut certe merebatur tantus animus, a cupiditate adeo alienus.

VIII. Quod audis postulasse Episcopum, *quantum Indulgentiae* Abbas vellet litteris adscribi: illud forsan ob id factum est, quod tunc Indulgentiae gratiam augere penes Episcopos staret. Postea vero ad quadraginta dies haec potestas contracta est ante annum 1284. Ipso namque anno *Simon* Bituricensis Archiepiscopus Abbatiam Angliae dioecesis Pictavensis visitans, multis cruce signatis pro negotio Aragoniae (Ibid. pag. 211.) *auctoritate Domini Papae, & Legati centum dies Indulgentiae contulit, & auctoritate sua quadraginta*. Decem tantum Indulgentiae dies ineunte saeculo 14. *Henricus* Episcopus Namnetensis iis indulget, qui remanent in Missa usque ad finem: Quod *Daniel* ejus successor poenitentibus, & confessis approbat, dum tamen ab elevatione Eucharistiae sanctae, usque ad elevationem calicis steterint genibus flexis. Adeo languens erat tunc temporis pietas, ut hoc stimulo indigeret! Longe ardentior erat saeculo 10. fides, ac devotio sanctorum Antistitum *Brunonis*, & Wolfangi, qui etiam morte imminente, sacrum Viaticum toto *corpore* in terram *prostrato* susceperunt. Sed ut ad propositum revertar, etsi ad quadraginta dies passim redactae essent Episcoporum Indulgentiae, nihilominus *Joannes* de Ordine Tuetonicorum, Laconiensis Episcopus Monasterium Scuteranum Dioecesis Argentinensis in Alesatia visitantibus relaxat (Idoc. Coccius de Dagobert. cap. 9.) *centum dies criminalium, & annum venialium* anno 1288. Generalis, & plena est Indulgentia B. Mariae de Portiuncula ab erudito *Baluzio* in tomo 4. Miscellaneorum. Ut paucis finiam *Dominicus* de Astaiis, Episcopus *Fundanus* (Ital. Sac. tom. 1. col. 772.) nulla contritionis, aut confessionis facta mentione quadraginta dies de injunctis poenitentiis relaxat singulis Fidelibus Ecclesiam B. Martini in Vallecussa visitantibus in praecipuis anni festis: qui scilicet dictam Ecclesiam, & signum crucis super imaginem B. M. V. a se impressum adierint, recitatis *Pater noster*, & *Ave Maria*. Sed de Indulgentiis satis.

P. FR. JO: FRAN. BERNARDI MARIÆ
DE RUBEIS
ORDINIS PRÆDICATORUM
De Litaniis
DISSERTATIO XXXVI.

I. Litaniarum antiquitatem, & modum diligentiore opera inferius exponam. Inter sacras hujusmodi preces locum habent faustæ quædam *Adprecationes*, quæ inter Missarum sollemnia, post *Hymnum Angelicum*, concini olim consueverant, Jesu Christo, & Sanctis invocatis in adjutorium Summi totius Ecclesiæ Pontificis, loci Episcopi, & Episcoporum, & Clericorum ordinis; Principum etiam virorum, Imperatorum, Regum, judicum, & militum exercitus.

Quæ in usu erant *Aquilejæ* Sedem Patriarchalem tenente *Peregrino I.* ab anno 1123. ad annum usque 1162. prostant in nostris Ecclesiæ *Aquilejensis* Monumentis cap. 62. Easdem hoc etiam loco sub oculos ponere præstat.

„ Christus vincit, Christus regnat, Christus „ imperat.
„ Christus vincit, Christus regnat, Christus „ imperat.
„ Christus vincit, Christus regnat, Christus „ imperat.
„ Exaudi Christe
„ ℟. *Schola*. Eugenio Summo Pontifici, & „ universali Papæ vita.
„ Salvator Mundi
„ ℟. Tu illum adjuva.
„ Sancte Petre
„ ℟. Tu illum adjuva.
„ Sancte Paule
„ ℟. Tu illum adjuva.
„ Exaudi Christe
„ ℟. N. Imperatrici Augustæ a Deo coronatæ salus, & vita perpetua.
„ Sancta Maria
„ ℟. Tu illam adjuva.
„ Sancta Euphemia
„ ℟. Tu illam adjuva.
„ Sancta Thecla
„ ℟. Tu illam adjuva.
„ Exaudi Christe
„ ℟. N. Regi nostro a Deo coronato salus, vita, & victoria.
„ Sancte Felix
„ ℟. Tu illum adjuva.
„ Sancte Fortunate
„ ℟. Tu illum adjuva.
„ Sancte Hermogenes
„ ℟. Tu illum adjuva.
„ Exaudi Christe
„ ℟. N. Reginæ nostræ a Deo coronatæ sa„ lus, & vita perpetua.
„ Sancta Anastasia
„ ℟. Tu illam adjuva.
„ Sancta Erasma
„ ℟. Tu illam adjuva.
„ Sancta Dorothea
„ ℟. Tu illam adjuva.
„ Exaudi Christe
„ ℟. Pelegrino a Deo electo, vel consecrato Patriarchæ salus, & vita.
„ Sancte Marce
„ ℟. Tu illum adjuva.
„ Sancte Hermacora
„ ℟. Tu illum adjuva.
„ Sancte Helare
„ ℟. Tu illum adjuva.
„ Exaudi Christe
„ ℟. Omnibus Episcopis, Presbyteris, Dia„ conibus, Subdiaconibus, & omni Cle„ ro salus, & vita.

„ San-

„ Sancte Gregori
„ ℟. Tu illos adjuva.
„ Sancte Ambrosi
„ ℟. Tu illos adjuva.
„ Sancte Augustine
„ ℟. Tu illos adjuva.
„ Exaudi Christe
„ ℟. Omnibus judicibus, & cuncto exercitui „ Christianorum salus, & victoria.
„ Sancte Maurici
„ ℟. Tu illos adjuva.
„ Sancte Georgi
„ ℟. Tu illos adjuva.
„ Sancte Theodore
„ ℟. Tu illos adjuva.
„ - - - - - - -
„ Feliciter, feliciter, feliciter.
„ Tempora bona habeat
„ Tempora bona habeat
„ Tempora bona habeat
„ Christus vincit, Christus regnat, Christus „ imperat.
„ *Schola eadem repetat verba*
„ Rex Regum. *Schola*. Christus vincit.
„ Spes nostra. *Schola*. Christus vincit.
„ Gloria nostra. *Schola*. Christus vincit.
„ Ipsi soli Imperium, gloria, & potestas per „ immortalia sæcula sæculorum Amen. „ *Schola*. Christus vincit.
„ Ipsi soli virtus, fortitudo, & victoria per „ omnia sæcula sæculorum Amen. „ *Schola*. Christus vincit.
„ Ipsi soli honor, laus, & jubilatio per infinita sæcula sæculorum Amen. *Schola*. Christus vincit.
„ Hunc diem. ℟. Multos annos.
„ Istam Sedem. ℟. Deus conservet.

Animadversione *Sanctorum nomina* digna sunt, qui peculiari veneratione apud *Aquilejenses* colebantur. Occurrunt simillimæ Litaniæ aut sacræ *Adclamationes*, faustæque *Adprecationes* in aliis adhibitæ Ecclesiis. Inter Analecta Mabillonii illæ prostant, in quibus adprecationes fiunt pro *Hadriano Summo Pontifice, & Carolo Rege Francorum, & Longobardorum, ac Patricio Romanorum*. Verba illa, *Tu illum adjuva*, barbara Romana lingua, qualis ævo illo recepta erat, efferuntur hoc modo: *Tu lo juva*. Hujusmodi Litaniarum mentio habetur in Annalibus Bertinianis ad annum 791. „ Constituerunt „ *Litanias* facere per triduum: Missarumque „ solemnia celebrantes, Dei solatium postulaverunt *pro salute Exercitus, & adjutorio Domini, & pro victoria, & vindicta super Avaros*. "

Alias vulgavit Goldastus Tomo II. Rerum Alamannicarum Parte II. cum adprecationibus *pro Hludovvico a Deo coronato magno & pacifico Rege, & Hemma Regina, ac nobilissima prole regali, & judicibus, atque cuncto exercitu Francorum, & Alamannorum*. Nemo non intelligit Ludovicum memorari, Ludovici Pii filium, Regem Germaniæ. Inscripta Litaniis hæc habentur verba: *Finita oratione post Gloria in excelsis Deo dicit Sacerdos: Christus vincit &c.* Locus ac tempus innotescunt, cum illas concini suetum erat in Missarum solemniis. *Adclamationes*, quæ postremo loco habentur, prolixiores sunt ac in nostris *Aquilejensibus*.

Illas etiam memorare præstat, quas vulgavit Jo. Baptista Sollerius in Actis Sanctorum ad diem XIV. Julii, in Commentario Prævio ad vitam Henrici Imperatoris §. VIII. num. 85. Inscriptio est: *Letan. ad Missam in die Sancto Paschæ*. Invocationes fiunt pro Summo Pontifice, pro *Henrico a Deo coronato magno & pacifico Imperatore*, pro *Chunigunda Regina*, pro *nobilissima prole regali*, pro N. *Ductore pacifico*, pro N. *episcopo & cuncta Congregatione*, pro *Judicibus & cuncto exercitu Christianorum*. Ex illis verbis, *Nobilissima prole Regali*, calumnia sumitur adversus castimoniam a S. *Henrico* in conjugio servaram cum sancta *Chunegunda*. Hanc pluribus argumentis refellit Sollerius. Digna est, quæ hoc loco non prætermittatur animadversio: hujusmodi *Litanias*, aut faustas Adprecationes pluribus communes fuisse Ecclesiis: eisdemque inseri consuevisse supplicationum formulas, quæ decantari & omitti pro casu vario debebant. Si namque Imperator aliquis non fuisset conjugatus, casu illo nec supplicatio locum habebat pro Imperatrice, neque nobilissima prole. Adhuc ergo probandum superest (ut unum prædictæ calumniæ verbum opponamus:) in Litaniis tempore *Henrici*, & *Chunegundæ* decantatis, pro nobilissima eorum prole supplicatum fuisse. Sollerium consule.

Similes demum alias *Litanias* promit Ducan-

603. num. 1. denunciatio pro *septiformi Litania*. Hanc Monachi Sancti Mauri inscribunt *Orationem Sancti Gregorii ad plebem de mortalitate*, rejeceruntque in Tomum I. ad calcem Homiliarum in Evangelia. Grassantem lucem, quæ sequuntur, indicant verba: *Ecce enim cuncta plebs cælestis iræ mucrone percutitur, & repentina singuli cæde vastantur. Nec languor mortem prævenit; sed & languoris moras, ut cernitis, mors ipsa præcurrit. Percussus quisque ante rapitur, quam ad lamenta pœnitentiæ convertatur.* Post Tiberis inundationem, quæ anno 589. accidit Septembri mense, pestilentia erupit. Percussus insequentis anni 590. initio, idest Januario mense, *Pelagius* II. interiit. Paulo post *Gregorius Magnus* eligitur in Summum Pontificem. Mauritii Imperatoris adsensus expectabatur: nimiumque sero ejus litteræ perlatæ sunt, ut nonnisi die 3. Septembris ordinatione sacra initiari eodem anno 590. potuerit. Eo temporis intervallo, augebatur dira pestilentia, vastabaturque continuis funeribus Roma. Romanos pene animum despondentes ut spe facta erigeret in Deum Sanctissimus Pontifex electus, totque inter flagella ad pœnitentiam provocaret, concionem ad populum habuit *de Mortalitate*: dignam sane, quam litteris consignaret Gregorius Turonensis, a suo Diacono, qui tunc Romæ erat, acceptam. Publicam etiam a Gregorio Pontifice indictam supplicationem, *Septiformem Litaniam* appellatam, refert Turonensis in Historia Francorum Libro X. Capite I. Hæc ejusdem distributio: „ ut *Clerus* egrediatur ab Ecclesiæ Sanctorum Martyrum „ Cosmæ & Damiani, cum Presbyteris regionis sextæ; *omnes Abbates* cum Monachis suis ab Ecclesia SS. Martyrum Gervasii & Protasii, cum Presbyteris regionis „ quartæ: *omnes Abbatissæ* cum Congregationibus suis egrediantur ab Ecclesia SS. „ Martyrum Marcellini & Petri, cum Presbyteris regionis primæ: *omnes infantes* ab „ Ecclesia SS. Joannis & Pauli, cum Presbyteris regionis secundæ: *omnes laici* ab Ecclesia Sancti Protomartyris Stephani, cum „ presbyteris regionis septimæ: *omnes mulieres viduæ* ab Ecclesia Sanctæ Euphemiæ, „ cum Presbyteris regionis quintæ: *omnes* „ *mulieres conjugatæ* egrediantur ab Ecclesia „ Sancti Clementis Martyris, cum Presbyteris regionis tertiæ. Ac omnes demum ad „ Beatæ Mariæ semper Virginis Genitricis „ Domini nostri Jesu Christi Basilicam congregentur. “ Eumdem describit ordinem Paulus Diaconus de Gestis Longobardorum Libro III. Capite XXIV. quem in eadem Sanctissimi Pontificis *Concione*, Opusculo inserta de vita ejus num. XI. prætermittit. Discrepat Joannes Diaconus in ea, quam Gregorii vitam conscripsit, tum in ordine personarum, tum in Basilicis. Verba ejus sunt Libro 1. num. XIII. „ Litania clericorum exeat ab Ecclesia Sancti Johannis Baptistæ: „ Litania *virorum* ab Ecclesia Sancti Martyris Marcelli: Litania *Monachorum* ab Ecclesia SS. Johannis & Pauli: Litania *Ancillarum Dei* ab Ecclesia Beatorum Martyrum Cosmæ & Damiani: Litania *feminarum conjugatarum* ab Ecclesia Beati primi „ Martyris Stephani: Litania *viduarum* ab „ Ecclesia Martyris Vitalis: Litania *pauperum & infantium* ab Ecclesia Beatæ Cæciliæ Martyris. Convenire omnes debent ad „ Sanctæ Dei Genitricis Ecclesiam. “

Dissidium, quod inter Scriptores de ordine, & loco hujusmodi supplicationum versatur, conciliare nititur Baronius ad Annum 590. num. 12. „ Sed, unde, inquiens, ista „ diversitas? Non aliunde puto quam quod „ cum non semel ejusmodi indictæ fuerint „ Litaniæ, proque diversitate dierum affigerentur in Ecclesia inscriptiones singulæ diebus singulis, ex alia ipsarum alterius diei „ desumpserit Diaconus Gregorii (Turonensis): & ex alia alius retulerit inter Epistolas Gregorii Magni, (& apud Johannem Diaconum.) “ Baronio favent Gregorii Turonensis verba, qui post Concionem superius memoratam sic ait: *Hæc eo dicente, congregatis clericorum catervis, psallere jussit per triduum, ac deprecari Domini misericordiam. De hora quoque tertia veniebant utrique chori psallentium ad Ecclesiam: clamantes per plateas urbis Kyrie eleison.* Animadverte verba illa, *per triduum*: quæ *Litanias Septiformes* non semel indictas fuisse evincunt. Item illa verba animadverte, *Kyrie eleison*: quæ sunt Litaniarum, quæ hodieque usurpamus, initium, in quibus nomina etiam Sanctorum invocantur.

Li-

Litaniam hanc septiformem pro eadem monachi S. Mauri habent cum *Litania majori*. Hinc illam cum animadverterent in laudata *Concione* convenire *in Basilicam S. Mariæ*, & istam in alia memorata *Charta* convenire in *Ecclesiam S. Petri*, pro genuino scripto *chartam* habentes, veluti dubiam aut spuriam rejecerunt *chartam* in Appendicem ad Sanctissimi Pontificis epistolas. Cajetanus Maria Meratus in notis & observationibus ad Gavantum tom. 1. part. 4. tit. 11. nu. 8. distinguendas censet hujusmodi Litanias, *majorem, & septiformem*. Qua posita distinctione, ratio cadit, quæ Doctissimis viris iniecit scrupulum. Cur eas vero non distinguas? In charta mentio fit *Litaniæ majoris*, quæ ante Gregorium instituta fuerat: *eratque* jam *solemnitas annuæ devotionis*, diei 25. Aprilis illigata. Agitur in Concione de *Litania*, quæ vocatur *septiformis*, ab ipso Gregorio instituta, ad avertendum grassantis pestilentiæ flagellum.

Hæc anno 590. ad finem vergente habita est, antequam Gregorius die 3. Septembris ordinaretur Pontifex. „ Unde monendus est „ lector, (verba sunt Baronii n. 12.) *Concio-* „ *nem* illam perperam relatam esse in ipsius „ Gregorii Epistolarum lib. 11. sub *Indictio-* „ *ne sexta*, (quæ annum Christi indicat 603.) „ . . . Præstat ex hac parte audire Histori- „ cos omnes, testantes indictam ab ipso Gre- „ gorio fuisse *quarto Kalendas Septembris*, „ *Indictione octava*". De anno Christi 590. indicato dubium nullum: incerta vero dies illa 29. Augusti. At *Litaniam majorem* indictam prodit *charta* superius memorata *veniente sexta Feria*: eademque *charta* prostabat olim lib. 2. epistolarum *sub Indictione decima*, seu anno 592. Quo scilicet anno, littera Dominicali E insignito, in diem 25. Aprilis incidebat Feria sexta. Annum 603. loco citato definit Meratus: perperam ut puto.

III. In *ordine* MS. superius citato per circulum anni, secundum consuetudinem Ecclesiæ Civitatis Austriæ, *Litaniam majorem* præcedit *benedictio aquæ cum sale*. Hanc solemnem benedictionem vocat *majorem* missale ejusdem Ecclesiæ seculo ineunte quartodecimo scriptum: ejusdemque scopum, ritumque offert, ut sequitur. „ In *Litania majori* incipit *major* benedictio salis & aquæ, ad „ omnia valde necessaria, & maxime pro peste animalium. Quæ benedictio secundum „ *ordinem majoris Ecclesiæ civitatis Austriæ* „ fit in *festo S. Marci*: in quo hora prima „ diei apportetur de sale puro, & de aqua „ recenti & munda in congiis, situlis, & aliis „ vasis. Et omnia ista ponantur in medio „ Ecclesiæ. Interim autem pulsentur campanæ ad officium: & post pulsationem Cle- „ rus in choro cantet Primam, Tertiam, & „ Sextam. Et interim Sacerdos indutus Plu- „ viali desuper, Ministrique Dalmaticis, can- „ tata Sexta, stent in medio chori. Et præ- „ paratis Cruce, cereis, & thuribulo, ipse „ Sacerdos una cum ministris, & omni clero „ processionaliter sub silentio vadant ad lo- „ cum, ubi sal & aqua depositi sunt. Et ibi „ ordinatis choris, dictus Sacerdos stans cum „ ministris in medio, ad latus salis, & aquæ, „ in primis dicat ter: *Deus in Adjutorium* „ *meum intende*. Post hæc legantur *septem* „ Psalmi pœnitentiales. Finitis septem Psal- „ mis, cantentur unanimiter *Litaniæ*. Tum „ *oratio*. Lectio libri Regum: In *diebus illis* „ *dixerunt viri civitatis ad Elisæum*. Evan- „ gelium: *Vos estis sal terræ*. Exorcismus sa- „ lis. Alius. Alius. Oratio. Alia. Alia. E- „ xorcismus aquæ. Alius. Alius. Oratio. „ Alius exorcismus aquæ. Oratio super sa- „ lem & aquam. Præfatio... *Vere dignum...* „ *æterne Deus, cæli, & terræ, cujus virtu-* „ *ti subjecta sunt universa, Sanctus, Sanctus,* „ *Sanctus*. Oremus. *Præceptis salutaribus*. „ *Pater noster*. Tum aliæ orationes. Congre- „ gantur animalia. Effunditur aqua benedi- „ cta. Processio sequitur ad S. Joannem Ba- „ ptistam, jam superius memorata.

Hæc benedictio salis & aquæ, quæ *Major* appellabatur, in *Festo S. Stephani* peragi in Ecclesia *Aquilejensi* consueverat. Ritum integrum exhibet Rituale Aquilejense ann.1575 impressum. „ *Adjutorium nostrum in nomine* „ *Domini*. Introitus. *De necessitatibus meis* „ *eripe me*. Oratio. *Deus cujus antiqua mi-* „ *racula*. Lectio libri Regum. *In diebus il-* „ *lis dixerunt viri civitatis ad Elisæum*. „ Secundum Joannem. *Vidit Joannes Jesum* „ *venientem ad se*. Offertorium. *Sicut in ho-* „ *locaustis arietum & taurorum*. Exorcismus „ salis. *Exorcizo te creatura salis in nomine* „ *Dei Patris omnipotentis, & in caritate Do-* „ *mini*

„ *mini nostri Jesu Christi*. Exorcismus aquæ. „ *Exorcizo te creatura aquæ per Deum verum*, *per Deum Sanctum*. Alius. *Exorcizo* „ *te creatura aquæ in nomine Dei Patris*. „ Alius. *Te ergo creatura aquæ adjuro per* „ *Deum vivum*. Oratio. *Deus qui ad salutem humani generis*. Exorcismus salis. *Exorcizo te creatura salis per Deum vivum*. „ Benedictio salis. *Benedic omnipotens Deus* „ *hanc creaturam salis*. Oratio. *Rogamus te* „ *& supplicamus*. Exorcismus salis. *Exorcizo te creatura salis*. Benedictio salis. *Virtutis tuæ invictam fortitudinem deprecamur*. Alia. *Domine Sancte*, *Pater omnipotens*, *benedic hanc creaturam salis*. Benedictio aquæ. *Domine Sancte*, *Pater omnipotens instaurator*, *& conditor omnium elementorum*. Benedictio salis. *Domine Sancte*, *Pater omnipotens*, *æterne Deus*. Exorcismus salis. *Exorcizo te creatura salis*. „ Oratio: *immensam clementiam tuam*. Exorcismus aquæ. *Exorcizo te creatura aquæ*. Exorcismus: *Deus qui ad salutem humani generis*. Postea immittat sal in aquam „ dicens. *Fiat hæc commistio salis & aquæ*. „ Benedictio salis & aquæ. *Deus invictus* „ *virtutis auctor*. Oratio. *Deus*, *cui Cherubin & Seraphin in sublimi throno sedenti*. „ Præfatio. *Per omnia secula .... vere dignum & justum est ... æterne Deus cujus* „ *virtuti subjecta sunt universa ... Sanctus*, „ *Sanctus*, *Sanctus* ... Oremus. *Præceptis salutaribus moniti ... Pater noster ... Libera* „ *nos quæsumus Domine ab omnibus malis præteritis*, *præsentibus*, *& futuris*: *& custodi* „ *nos in omni tempore bono per liberatorem*, „ *& redemptorem Dominum nostrum Jesum* „ *Christum filium tuum*. *Qui tecum*. Oratio. „ *Quæsumus Domine*, *tuum salubre remedium* „ ... *Agnus Dei qui tollis peccati mundi* ... „ Oratio. *Domine Deus omnipotens æterne*, „ *officii nostri functione*, *immeriti deprecamur*. Alia. *Deus invisibilis*, *qui per cuncta divisus es*. ℣. *Vox Domini super aquas*. „ ℣. *Homines & jumenta salvabis Domine*: „ Benedictio salis & aquæ. *Domine sancte*, „ *Pater omnipotens*, *instaurator & conditor*. „ Hic Sacerdos aspergat, & thurificet sal, & „ aquam, dicens. *Præsta*, *quæsumus Domine*, *per hujus creaturæ aquæ aspersionem*."

Orationes variæ indicatæ, & *benedictiones*, ac varii salis & aquæ *exorcismi* prostant integri fere omnes apud Martenium inter varias, quas affert *Benedictiones salis*, *& aquæ ad Ecclesias dedicandas* lib. 11. cap. 13. Sola afferre initia satius fuit ut *Aquilejensium*, *& Forojuliensium* ritus in hac solemni aquæ benedictione innotesceret. Solemnitatem ejus auget *Missa*, quæ *Sicca* dicitur, inter exorcismos, & benedictiones celebrata. Recole attentius, quæ omnia adnotavimus: eaque negotio nullo consona perspicies Guillelmo Durando, *Siccam Missam* lib. 4. c. 1. n. 23. his verbis describenti: „ Quinimmo si ex devotione, non ex superstitione, velit, *totum officium Missæ* dicere *sine sacrificio*: accipiat „ omnes vestes Sacerdotales, & Missam suo „ ordine (*Introitum*, *Orationem*, *Lectionem*, „ *Evangelium*) celebret usque ad finem *Offerendæ* (seu offertorii:) dimittens *secreta*, „ quæ ad sacrificium pertinent. *Præfationem* „ vero dicere potest, (quæ specialis est, ritui benedictionis adaptata.) De *canone* vero nihil dicat; sed *orationem Dominicam* „ non prætermittat. Et quæ ibi sequuntur „ sub silentio dicenda non dicat. Calicem, „ vel hostiam non habeat: nec de iis, quæ „ super Calicem seu Eucharistiam dicuntur, „ aliquid faciat vel dicat. Potest etiam dicere, *Pax domini sit semper*. Melius est tamen alia omittere." Hanc Martenius illustrat Missam. Lib. 1. cap. 3. art. 1. Antiquitatem ejus scrutatur: ejusque recenset patronos, & adversarios. Plura conveniunt, alia differunt in *Benedictione aquæ*, quam in *vigilia Epiphaniæ* peragendam Rituale *Romanum* præscribit.

IV. Sequuntur *Rogationes* in triduo ante Domini gloriosam, ac triumphalem Ascensionem. In antiquis quibusdam Sacramentorum libris dictas *Litanias minores*, quamvis in aliis etiam *majores* adnotat Martene lib. 4. c. 27. num. 1. In Missali *Aquilejensi* impresso legimus: in *Letania majori*. Præter supplicationes, atque Cleri, ac plebis processionem ad Ecclesias adsignatas, Missa prostat in eodem *Aquilejensium* Missali, quæ alibi etiam celebrari consueverat, hodieque consuescit. „ Introitus. *Exaudivit de Templo Sancto suo*. „ Non dicitur. *Gloria in excelsis Deo*: nec „ *Credo*. Oratio. *Præsta quæsumus domine* „ *omnipotens Deus*. Lectio Jacobi Apostoli. „ *Carissimi*, *confitemini alterutrum*, ℣. *Alleluja*. ℣. *Confitemini Domino*. Secundum „ Lu-

„ Lucam. *Quis vestrum habebit amicum*. Offertorium. *Confitebor Domino nimis in ore meo*. Secreta. *Hæc munera quæsumus, Domine*. Præfatio quotidiana. Communio. *Petite & accipietis*. Complenda *vota nostra*. “

Rogationes, ante Pontificatum Leonis III. qui anno 795. sedere cœpit, receptas non fuisse, testis adest Anastasius Bibliothecarius: „ Ipse vero constituit, inquiens, ut *ante tres dies* Ascensionis *Dominicæ Litaniæ* celebrarentur: scilicet *Feria secunda*, egrediente Pontifice, cum omni clero & cuncto populo, cum hymnis & canticis spiritualibus, ab Ecclesia Dei genitricis ad Præsepe, pergendo ad Ecclesiam Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana. *Feria tertia* vero exeuntes ab Ecclesia Sanctæ Sabinæ Martyris, & pergentes ad B. Paulum Apostolum. *Feria quarta*, exeuntes ab Ecclesia Hierusalem, & pergentes ad Ecclesiam B. Laurentii Martyris foris muros “. Romæ receptæ appellari fortasse potuerunt *Litaniæ minores*, ad *majores* illas comparatæ, quæ die 25. Aprilis habebantur: quæ nempe solemnitate majori, majori etiam cleri & populi concursu, ac longiore processionis itinere celebrari consueverunt.

Frequentior scriptorum opinio est, *Rogationum* primum fuisse auctorem *Mamercum* Episcopum Viennensem, seculo VI. Hugonem Menardum consule in notis ad Sacramentarium *Gregorianum*, Mabillonium in *Liturgia Gallicana*, Edmundum, Martene cap. 27. memorato num. 2. Josephum Binghamum, aliosque. Ab his diligentius *Rogationum* origo discussa, egregieque varii eas peragendi ritus declarati.

V. Litanias, *majores*, *minoresque*, eo etiam appellare sensu liceat, quæ magis, minusque prolixæ sunt, ac plures vel pauciores continent sanctorum invocationes. Hoc sensu *minores* voco, quæ cap. 28. nu. 1. descriptæ sunt ex Rituali Aquilejensi in *ordine ad ungendum infirmum*. Sunt prorsus eædem, nonnullis *rogationibus* exceptis, quæ *Sabbatho Sancto*, & in *Vigiliæ Pentecostes* canendæ præscribuntur in Benedictione fontis. Prolixiores alias exhibent Mſ. Codices, in utriusque Ecclesiæ, *Aquilejensis*, & *Forojuliensis*, tabulariis adservati.

Specimen affero hujusmodi Litaniarum, quæ prostant in Mſ. Processionario *Forojuliensi*. Omnes invocantur & singuli Apostoli, & Evangelistæ, ac rursum *S. Timotheus*, & *S. Titus*. Martyres numerantur *Stephanus*, *Laurentius*, *Vincentius*, *Hermacoras*, *Fortunatus*, *Donatus*, *Romulus*, *Silvanus*, *Venustus*, *Hermogenes*, *Pulius*, *Fabianus*, *Sebastianus*, *Joannes*, *Paulus*, *Cosmas*, *Gervasius*, *Protasius*, *Blasius*, *Justus*, *Modestus*, *Quirinus*, *Pantaleon*, *Christophorus*, *Crisintinus*, *Jacobus intercisus*, *Victor*, *Alexander*, *Albion*, *Senes*, *Julianus*, *Theodorus*, *Symphorianus*, *Claudius*, *Necostratus*, *Castor*, *Simplicius*, XL. *Martyres*, *Achacius*, *Elyadus*, *Mansas*, *Minias*, *Oswaldus*, *Marcelius*, *Andisax*, *Halacuc*, *Emerentianus*, *Macarius*, *Projectus*, *Amandus*, *Redasius*..... *Valentinus*, *Vitalis*, *Tiburtinus*, *Valerianus*, *Petrus Martyr*, *Juvenalis*, *Gordianus*, *Epimachus*, *Vitalis*, *Agricola*, *Herejus*, *Achilejus*, *Pangratius*, *Agapitus*, *Gengolfus*, *Pelegrinus*, *Urbanus*, *Nicomedes*, *Marcellinus*, *Petrus*, *Primus*, *Felicianus*, *Prothus*, *Hyacintus*, *Basilides*, *Marchus*, *Marcelianus*, *Processus*, *Martinianus*, *septem Fratres*, *Apollinaris*, *Hermolaus*, *Sixtus*, *Hyppolitus*, *Cyriacus*, *Smaragdus*, *Firmus*, *Rusticus*, *Magnus*, *Genesius*, *Florianus*, *Rufus*, *Terentianus*, *Antoninus*, *Adrianus*, *Mauritius*, *Cornelius*, *Cyprianus*, *Lambertus*, *Eustachius*, *Theopistes*, *Dionysius*, *Gereon*, *Anicus*, *Amellus*, *Desiderius*, *Crispus*, *Crispinianus*, *Theonistes*.

Sancti Confessores invocantur, *Silvester*, *Martinus*, *Augustinus*, *Ambrosius*, *Hieronymus*, *Gregorius*, *Eusebius*, *Nicolaus*, *Leo*, *Joannes*, *Os auri*, *Beda*, *Heraclius*, *Aymon*, *Damasus*, *Zeno*, *Prosdocimus*, *Lanfrancus*, *Amandus*, *Rubertus*, *Severus*, *Remigius*, *Ægydius*, *Wilibaldus*, *Gumbertus*, *Seminianus*, *Thomas de Aquino*, *Homobonus*, *Paulus I. Eremita*, *Patricius*, *Benedictus*, *Antonius*, *Maurus*, *Hilarion*, *Honorificus*, *Columbanus*, *Gallus*, *Leonardus*, *Silvanus*, *Quintus*... *Dominicus*, *Franciscus*, *Antonius*, *Lodovicus*, *Bernardinus*.

Sanctarum Mulierum invocationes sunt, *Mariæ Magdalenæ*, *Marthæ*, *Agnetis*, *Luciæ*, *Apolloniæ*, *Catharinæ*, *Dorotheæ*, *Euphemiæ*, *Theclæ*, *Erasmæ*, *Barbaræ*, *Julianæ*, *Ursulæ cum sodalibus*, *Cordulæ*, *Babillæ*, *Potentianæ*, *Praxedis*, *Primerinæ*, *Justinæ*, *Fumiæ*, *Petronillæ*, *Sabinæ*, *Inclitæ*,

Fe-

Felicitatis, *Perpetuæ*, *Christinæ*, *Mauræ*, *Coronæ*, *Rosæ*, *Claræ*, *Margaretæ*, *Hadvvigis*, *Cunigundæ*; *Walpurgis*, *Mariæ Ægyptiacæ*, *Anastasiæ*, *Helenæ*, *Cæciliæ*, *Bibianæ*, *Gerdrudis*, *Regulæ*, *Sofferis*. Alia Sanctarum Mulierum nomina desiderantur. Prolixæ haud absimiles Litaniæ prostant apud Martene lib. 3. cap. 15. in ordine 1. & 8.

VI. De prima hujusmodi precum origine sic habet Walafridus Strabo, seculi IX. Scriptor, de rebus Ecclesiasticis cap. 28. „ *Litanias* non tantum dici illam recitationem „ nominum, qua Sancti in adjutorium vo„ cantur infirmitatis humanæ; sed etiam cun„ cta quæ supplicationibus fiunt, orationes „ (al. rogationes) appellari. *Litania* autem „ *Sanctorum nominum*, postea creditur in u„ sum assumpta, quam Hieronymus marty„ rologium, secutus Eusebium Cæsariensem, „ per anni circulum conscripsit: ea occasio„ ne ab Episcopis, Chromatio, & Heliodoro „ illud opus rogatus componere, quia *Theo*„ *dosius* religiosus *Imperator* in Concilio Epi„ scoporum laudavit Gregorium Cordubensem Episcopum, quod omni die missas ex„ plicans, *eorum Martyrum*, quorum natali„ tia essent, *nomina plura* commemoraret. “ Privatas, publicasque preces Deo factas ad implorandam misericordiam ejus, dictas esse, λιτὰς & λιτανείας negaverit nemo. Sumi etiam *Litaniam* pro illa supplicatione, *Kyrie eleison*, in Græcis Jacobi, Basilii, & Jo. Chrysostomi Liturgiis repetita, adnotat Joannes Bona de Divina Psalmodia cap. 14. §. 4. S. Benedictus eodem sensu sic ait in Regula c. 9. *Post hos* (psalmos) *lectio Apostoli sequatur ex corde recitanda*, *& versus*, *& supplicatio Litaniæ*, *idest Kyrie eleison*: *& sic finiantur vigiliæ nocturnæ*. Rem hanc declarat *Vasense* Concil. II. anno 529. celebratum can. 3. „ Quia tam in Sede Apostolica, quam et„ iam per totas Orientales atque Italiæ Pro„ vincias, dulcis & nimium salutaris consue„ tudo est intromissa, ut *Kyrie eleison* fre„ quentius cum grandi affectu & compun„ ctione dicatur: placuit etiam nobis, ut in „ omnibus Ecclesiis nostris ista tam sancta „ consuetudo & ad *Matutinum*, *&* *ad Mis*„ *sas*, & ad *Vesperam* Deo propitio intro„ mittatur “.

De *Litaniis* hoc nos loco agimus, quibus invocatio Sanctorum continetur. Nutat, quam indicat Walafridus, earum origo. Editum abs Hieronymo Martyrologium, hoc illi opus a Chromatio & Heliodoro injunctum, ac genuinas demum esse, quæ hac de re Episcopis istis ac Hieronymo litteræ tribuuntur, lis est apud viros eruditos. Animadvertere liceat, in vetusto Martyrologio, quod edidit ac illustravit Florentinus, singulorum mensium initio hæc legi inscripta verba: *Litanias indicendas mense Januario*, *mense Februario*, &c. voce illa Sanctorum commemorationes, singulis mensibus ac singulis mensium diebus adsignatæ, dictæ videntur *Litaniæ*. Inquirit nihilominus laudatus Auctor admonitione prævia 8. *An forte initio cujuscumque mensis Litaniæ ex illius mensis martyribus ad divinam opem implorandam peragerentur*, *vel an in capite mensis indicerentur*, *aut una ejusdem mensis*, *die*, *aut hebdomada perficiendæ*? Nihil se invenisse expressum testatur, nisi frequentem antiquitus fuisse *Litaniarum* usum: verbaque refert Gennadii de viris illustribus cap. 99. inquientis, S. Honoratum Massiliensem *Litanias ad supplicandam Dei clementiam cum plebe sibi credita pro viribus egisse*. Seculo V. ad finem vergente florebat Honoratus.

Litaniarum originem ad apostolicos viros refert Nicolaus Serrarius tom. 3. opusculorum. Etsi namque *Litaniarum* quarumdam (inquit) vel potius *Processionum*, in quibus Litaniæ canebantur, auctor aliquis ex antiquitate proferri possit, ut Gregorius Magnus, vel præcessor alius Pontifex *Litaniæ majoris die 25. Aprilis*, & Mamercus Episcopus Viennensis *rogationum*; attamen primus innotescit auctor nullus, qui preces ipsas, aut Sanctorum invocationes invexerit: unde quovis auctore vetustissimo vetustiores reputantur. In hanc sententiam totus it Joannes Bona loco superius citato. Insignis adest Chrysostomi locus in homilia contra ludos, & theatra t. 2. in editione Montfauconii, *Ante tres dies*, inquientis, in *irrumpente* pluvia *ingenti* . . . λιτανεῖαι & *supplicationes fuere*: *totaque civitas nostra*, *quasi torrens*, *ad loca Apostolorum currebat*, *advocatosque implorabamus Sanctum Petrum*, *& Beatum Andream*, *par illud Apostolorum*, *Paulum item & Timotheum*. Hunc locum malo dolo prætermisit Joseph Bingamus de originibus seu antiquitatibus Ecclesiasticis lib. 13. cap. 1. §. 10. Satis vero nobis est,

 ali-

aliquorum Sanctorum invocationem memorari ab Chryſoſtomo in Litaniis.

Animadverte, prædictas a Chryſoſtomo memoratas *Litanias* intelligi debere tum *Sanctorum invocationes, tum proceſſiones Cleri & Populi* vel ad Deum placandum in adverſis caſibus, vel ad agendas ipſi gratias pro collatis beneficiis. Ex Martyrologiis, quæ poſtmodum ſcripta fuere, Sanctorum nomina, quæ in Litaniis invocarentur, ſumpta fuiſſe nullus dubito. Fuſiores vero, aut breviores inſtruxerunt Epiſcopi, aut Eccleſiarum præfecti pro variis opportunitatibus accommodatæ. Reformatæ demum ſunt a *Pio V.*, qui tum nobiliores Sanctos qui invocarentur, delegit: tum petitiones etiam rerum quibus indigemus, ad convenientem redegit numerum.

Egimus ſupra *de Litania majori in die* 25. *Aprilis, itemque de Rogationibus* triduo celebrandis ante Domini Aſcenſionem, & quæ demum de *Litania ſeptiformi* a Gregorio Magno inſtituta. In Eccleſiaſticis monumentis vetuſtis frequens occurrit mentio *Litaniæ ſeptenæ, quinæ, ternæ, vel ſeptiformis, quinqueformis, triformis, & ſimplicis*. Item *Litania nona* memoratur. Supplicationes ita nuncupatas in codicibus *Aquilejenſibus*, & *Forojulienſibus* legimus nuſquam. *Septiformem*, quam Gregorius Magnus inſtituit Litaniam, dictam a ſeptem choris vel ordinibus, qui e diverſis egrediebantur Eccleſiis loco citato adnotavimus. Senſum alium ſuggerunt periſſimi ſcriptores, qui voces prædictas adhibitas animadvertunt ad ſignificandas *Litanias*, quæ ita concinebantur, ut ſingulæ invocationes aut ſemel, aut ter, aut quinquies, aut ſepties, aut novies repeterentur. Alias alii explicationes proferunt. Conſulendos memoro Mabillonium in Ordines Romanos, Edmundum Martene de antiquis Eccleſiæ ritibus, ac Jo. Chryſoſtomum Trombellum Canonicum Regularem & Abbatem in Diſſertatione Epiſtolari in quaſdam veteres Litanias quam pro ſua humanitate nomini meo inſcriptam voluit. Proſtat typis edita tom. 32. collectionis Calogerianæ.

VII. Peculiares quædam *Virginis Deiparæ Litaniæ* poſtremo loco proferendæ ſunt ex vetuſto codice, quem olim poſſidebat perilluſtris Bojanorum familia in Civitate Forojulii.

„ Incipiunt Letaniæ B. Mariæ Virginis.
„ Kyrie eleiſon.
„ Chriſte eleiſon.
„ Chriſte audi nos.
„ Pater de cœlis Deus, miſerere nobis.
„ Fili Redemptor mundi Deus.
„ Spiritus Sancte Deus.
„ Qui es trinus, & unus Deus.
„ Sancta Dei Genitrix, adjuva nos.
„ Sancta Maria, Mater Chriſti.
„ Sanctiſſima, ora pro nobis.
„ Sancta Maria, virgo Virginum.
„ s. Maria, Dei Genitrix virgo.
„ s. Maria, Mater innupta.
„ s. Maria, Mater inviolata.
„ s. Maria, Virgo perpetua.
„ s. Maria, gratia Dei plena.
„ s. Maria, æterni Regis filia.
„ s. Maria, Chriſti Mater, & Sponſa.
„ s. Maria, Templum Spiritus Sancti.
„ s. Maria, cœlorum Regina.
„ s. Maria, Angelorum Domina.
„ s. Maria, Scala cœli.
„ s. Maria, porta Paradiſi.
„ s. Maria, mater & domina.
„ s. Maria, ſpes vera.
„ s. Maria, virgo dulciſſima.
„ s. Maria, nova mater.
„ s. Maria, omnium ſpes fidelium.
„ s. Maria, caritas perfecta.
„ s. Maria, imperatrix noſtra.
„ s. Maria, mater miſericordiæ.
„ s. Maria, fons dulcedinis.
„ s. Maria, mater æterni Principis.
„ s. Maria, mater veri conſilii.
„ s. Maria, mater veræ fidei.
„ s. Maria, noſtra refectio.
„ s. Maria, per quam renovatur omnis crea-
„ tura.
„ s. Maria, generans æternum lumen.
„ s. Maria, omnia portantem portans.
„ s. Maria, virtus divinæ Incarnationis.
„ s. Maria, cubile theſauri cæleſtis.
„ s. Maria, generans Factorem.
„ s. Maria, conſilium cæleſtis arcani.
„ s. Maria, theſaurus fidelium.
„ s. Maria, noſtra ſalus vera.
„ s. Maria, pulcherrima Domina.
„ s. Maria, hilaris, & plena lætitiæ.
„ s. Maria, mater veri gaudii.
„ s. Maria, iter noſtrum ad Deum.
„ s. Maria, advocatrix noſtra.

„ s. Ma-

„ s. Maria, stella cæli clarissima.
„ s. Maria, præclarior luna.
„ s. Maria, solem lumine vincens.
„ s. Maria, æterni Dei mater.
„ s. Maria, delens chirographum nostræ per-
„ ditionis.
„ s. Maria, delens tenebras æternæ noctis.
„ s. Maria, fons veræ sapientiæ.
„ s. Maria, lumen rectæ scientiæ.
„ s. Maria, inæstimabile gaudium nostrum.
„ s. Maria, præmium nostrum.
„ s. Maria, cælestis patriæ desiderium.
„ s. Maria, speculum divinæ contemplatio-
„ nis.
„ s. Maria, omni dulcedine plena.
„ s. Maria, omni honore dignissima.
„ s. Maria, cælestis margarita.
„ s. Maria, cælestis vitæ janua.
„ s. Maria, porta patens & clausa.
„ s. Maria, per quam intratur ad Deum.
„ s. Maria, immarcescibilis rosa.
„ s. Maria, pulchritudo Angelorum.
„ s. Maria, flos Patriarcharum.
„ s. Maria, desiderium Prophetarum.
„ s. Maria, thesaurus Apostolorum.
„ s. Maria, laus Martyrum.
„ s. Maria, glorificatio Sacerdotum.
„ s. Maria, immaculata virgo.
„ s. Maria, decus virginum.
„ s. Maria, caritatis exemplum.
„ s. Maria, omni mundo pretiosior.
„ s. Maria, omni thesauro desiderabilior.
„ s. Maria, altior cælo.
„ s. Maria, Angelis nitidior.
„ s. Maria, Archangelorum lætitia.
„ s. Maria, omnium Sanctorum exultatio.
„ s. Maria, honor, laus, & gloria nostra.
„ s. Maria, dulcissima mater nostra, & Do-
„ mina.
„ s. Maria, piissima Regina.
„ s. Maria, gloriosa puerpera.
„ s. Maria, virga Jesse.
„ s. Maria, virga Aaron.
„ s. Maria, oliva ubera.
„ s. Maria, mater desolatorum.
„ s. Maria, protectio peccatorum.
„ s. Maria, consolatio desperatorum.
„ s. Maria, refrigerium miserorum.
„ s. Maria, fons misericordiæ.
„ s. Maria, fons hortorum.
„ s. Maria, gloria virginum.
„ s. Maria, virgo peccati carens.
„ s. Maria, maris stella.
„ Christe audi nos
„ Christe exaudi nos
„ Kyrie eleison

„ Succurre mihi, Sancta virgo virginum „ Maria, intervenientibus tuis sacris ad Do„ minum Jesum Christum: ut ipse miserea„ tur mihi peccatori propter suam magnam „ misericordiam, & non derelinquat me: „ sed salvum faciat servum suum sperantem „ in se. Amen".

Nonnulla in his *Litaniis* virgini Deiparæ attributa leguntur, quæ ad trutinam Theologicam revocata, minus consona videri possunt. Nullus ego dubitaverim, eas haud unquam publice dictas in Ecclesia. Pro singulari erga Deiparam devotione, privatus quispiam aut eas composuit, aut sibi componi curavit, privatim recitandas. Præter Litanias communes de *Sanctis*, in Breviariis, & Missalibus, ac Pontificali, & Rituali Romano contentas, ac præter Litanias *de B. Virgine*, quæ vulgo *Lauretanæ* vocantur, alias non licet publice recitare sive in Ecclesiis, sive in oratoriis, sive sacris in supplicationibus, aut Processionibus, absque facultate sacræ Rituum Congregationis, sub pœnis arbitrio Ordinarii, vel inquisitoris fidei infligendis. Decretum Clementis VIII. consule anno 1601, editum apud Stephanum Quaranta in Summa Bullarii.

VIII. De Templorum, seu Basilicarum, aut Ecclesiarum consecratione, vel dedicatione pauca verba postremo loco addenda sunt. Vocem utramque pro eadem subjecta re accipio, quin hærere eo in discrimine debeamus, quod affert Gillebertus Lunicensis Episcopus duodecimo seculo jam labente *De usu Ecclesiastico* apud Ducangium V. *Consecrare*, inquiens: „ *Dedicat* Pontifex atrium, tem„ plum, altare, tabulam altaris. *Dedicare* „ enim est locum Deo offerre, benedicere, „ & sanctificare. *Consecrat* autem Episcopus „ utensilia Ecclesiæ, quæ fere omnia Sacer„ dotibus sunt communia, vestimenta vide„ licet Sacerdotalia, & Pontificalia, altaris „ velamina, calicem, patenam, & corpora„ lia, & vasculum Eucharistiæ, chrisma, „ oleum, vas chrismale, thus, & thuribu„ lum, baptisterium, arcam vel scrinium re„ liquiarum, ciborium, idest altaris umbra„ culum, crucem, tintinnabulum, & ferrum

„ ju-

„ judiciale. Ea enim tantum *consecrat*, quæ „ a communi usu in cultum divinum separantur". Vocis utriusque aliud discrimen prætereo, quod selectissimæ eruditionis copia enarrat Alexius Symmachus Mazochius de Campano Amphiteatro cap. 3. in Diatriba *de Dedicationibus*.

Vetustus, aut sequioris ætatis *Ordo* nullus incidit in manus, qui sacros Ritus, ac ceremonias, & precationes exhibeat, queis Templa in Provincia nostra consecrarentur. *Romanos* mores usurpatos fuisse nullus dubito: neque vero dedicari ullo unquam tempore Ecclesias *erectione sola signi crucis*, vel *mensæ sacræ collocatione* consuevisse, adversum Heterodoxos dixerit Josephus Bingamus, & ipse Heterodoxus, in originibus Ecclesiasticis lib. 8. cap. 9. §. 2. consecrationis Templi, quod Popo Patriarcha erexit, monumentum exstat in silice: MXXXI. Indiction.XIV. III. idus Julii.. *Ego Popo hujus Aquilegensis Ecclesiæ Patriarcha, una cum duobus Romanis Episcopis Cardinalibus, & 12. Coepiscopis, præsidente Domino Joanne XVIII. Papa urbis Romæ, imperante vero Chuonrado Imperatore Augusto, consecravi hoc Templum*. Hac de re egimus in monumentis ejusdem Ecclesiæ cap. 60. Ab ætate Constantini Magni mos invaluit, ut Ecclesiarum, ac altarium dedicationes in oriente, & occidente plerumque fierent in conventu Episcoporum. Eam ob causam Comprovinciales Antistites, aliique honoris gratia invitari consueverant: ipsique non solum ut spectatores aderant, ac testes, verum suas etiam quisque partes adimplebant. Mattenius adnotat de antiquis Ecclesiæ ritibus lib. 2. c. 13. hanc dedicationem Ecclesiarum sibi in Italia non adjudicasse v. seculo, & vi. Episcopos Dioecesanos, nisi *impetrata prius a summo Pontifice potestate*; qua de re IX. Epistolam allegat *Gelasii* Papæ *ad Episcopos per Lucaniam, Brutios, & Siciliam*, & Epistolam XLV. Gregorii Magni lib. 6. in Parisiensi Monachorum S. Mauri editione, ad *Leontium Episcopum Ariminensem*. At in his *Italiæ* Provinciis, quæ decem numerantur ac *urbis Vicario* olim parebant, peculiaris erat Romanorum Pontificum auctoritas, & sollicitudo: quæ ad alias septem *Vicario Italiæ* obnoxias Provincias non protendebatur. Consule, quæ late differuimus cap. 19. ibidem nostris in monumentis. Duo illi, qui *Romani Episcopi Cardinales* appellantur, honoris tantum, solemniorisque celebritatis causa, *Aquilejensis templi* dedicationi, aut consecrationi interfuisse dicendi sunt.

Ventionum, nobile Provinciæ oppidum, anno 1338. receperat in potestatem *Bertrandus* Patriarcha. Hac data occasione, loci Templum, frequenti Episcoporum conventu, solemnique sacra pompa, supremo Numini dicavit, sacravitque. Vetusta in pariete pictura visitur, quæ Patriarcham, cæterosque Antistites, sacras vestes indutos, propriisque nominibus insignitos exhibet. Subjecta legitur Epigraphe: „ in Xpi noie am. Annis sue nativitatis currentibus MCCCXXXVIII. indict. VI. „ die 11. Agusti. Ad laudem, & gloriam Dei „ Oipotentis, ejusque intemerate Genetcis „ Virgis Marie, nec non ad honorem Beatissimi Andree Apli sub cujus vocabulo & „ noie Reverendissimus in Xpo Pater & Dnus „ Dnus Bertrandus Dei gratia Sancte Aquilegen. Ecclesie dignissimus Patha consecravit hoc Templum. una cum Reverendo „ Patre Dno Petro Archiepo Nazareno nec „ non Dnis Epis Guidone concordien. Vitale Emonen. Johanne Parentino. Andrea „ Caprolano. Johane Sawnen. Marcho Domocensi.. Augustino Pellonen. & Petro Lesinen. Quos quidem Dnos Archiepum & „ Epos ad ipsam consecrationem celebrandam „ prudens & notabilis vir Bartolomeus Solusanus de Venzono tunc camerarius ipsius „ Ecclesie pariter congregavit. Et sicut Creatori altissimo placuit ante prædictor. Præfatum segregationem prefatus Bortolomeus „ Camerarius sue vite diem clausit extremam. Cujus funeri Presules prefati omnes „ interfuerunt pro ejus aia divina psallentes „ officia. que perpetuo feliciter in pace quiescat. Amen".

De *Petro Nazareno Archiepiscopo* agunt in Italia Sacra Ugellus, & Fontana in Theatro Dominicano. Palestina Turcarum armis anno 1190. occupata, ne titulus, ac dignitas *Ecclesiæ Nazarenæ* delerentur, *Nazareni* Archiepiscopatus titulus *Baruli*, seu Barlettæ, in oppido Apuliæ constitutus est. *Petrum*, illustrem Ordinis Prædicatorum alumnum huic præfecit Ecclesiæ Joannes XXII. anno 1330. quam ipse quindecim annis administravit. *Marcum Domocensem* intellige Antistitem *Domoci*, seu *Demonici*, vulgo *Domochi*, quæ

Thes-

Thessaliæ urbs est sub Archiepiscopo Larissæ. *Pelonem*, cujus infulas gestabat *Augustinus*, sub Metropoli Scythopoleos collocat notitia Patriarchatus Jerosolymitani apud Emmanuelem a Schelstrate. Sed *Joanni*, qui post Andream *Caprularum* numeratur, ob litteras evanescentes divinare non licet. Scriptus videtur *Savunensis*. Emoniensis Episcopus dicitur *Vitalis*, quem *Natalem* appellant plura hujus ætatis monumenta.

P. JOHANNIS CABASSUTII

CONGREGATIONIS ORATORII DOMINI JESU

De Ordinum Ecclesiasticorum numero apud veteres tum Orientis, tum Occidentis Ecclesias; & de Orario quid rei esset

DISSERTATIO XXXVII.

I. NON est præsentis mei propositi illa discutere, quæ inter Theologos oppositis partibus, & sententiis disputantur, utrum minores ordines sint Sacramenta, necne; utrum ex divina immediate, an ex Ecclesiastica institutione ortum ducant. Apud omnes orthodoxos in confesso est, Episcopatum, Sacerdotium, Diaconatum esse Sacramenta non genere, sed specie ad invicem distincta, divinitusque instituta. De Subdiaconatu aliisque inferioribus adhuc sub judice lis est. Tonsuram vero negant propemodum omnes esse Sacramentum; nihil esse asserentes quam præparationem, seu dispositionem ad ordines suscipiendos. Septenarium ordinum Ecclesiasticorum numerum penes Latinas Ecclesias jam inde a primis sæculis invaluisse plane compertum est. Presbyterorum scilicet, sub quibus Episcopi comprehenduntur, Diaconorum, Subdiaconorum, Acolytorum, Exorcistarum, Lectorum, & Ostiariorum: hos enim cunctos recenset Clemens Papa discipulus Petri epist. 2. ad Jacobum fratrem Domini: & Cornelius Pontifex in epist. ad Fabium Antiochenum, apud Eusebium lib. 6. hist. Eccl. cap. 42. Item Caius Pontifex in epist. ad Felicem; cujus etiam meminit Damasus Papa. Concilium etiam sub Sylvestro can. 3. Item. Laodicenum can. 24. & Carthaginiense IV. can. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. cui subscribit Augustinus Hipponensis, atque (ut mediorum temporum testificationes sileam) novissime Concil. Tridentinum sess. 23. cap. 2.

II. Hypodiaconatum non fuisse olim sacris ordinibus accensitum liquido constat ex cap. nullus in Episcoporum dist. 60. & diserte docet Innocentius 3. c. a multis, de ætate ord. sed cum posterior Ecclesiæ constitutio sacris adnumeravit ordinibus, ea nunc eidem competit dignitas per Ecclesiæ institutionem, & si non jure divino. Numerum septenarium istum astruunt pariter leges civiles, qualis est Valentiniani, Valentis, & Gratiani, qua tribuitur personalium onerum immunitas diserte Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis, Exorcistis, Lectoribus, Ostiariis, & Acholytis. l. Presbyteros 6. C. de Episcop. & Cler.

III. An vero iidem omnes Ordines penes Orientis Ecclesias similiter recepti, usitatique fuerint, non perinde perspectum est, ut in Occidentalibus. Acholytorum apud Græcos, & si vox ipsa Græca sit, vel nulla mentio, vel saltem ambigua, utrum de speciali ordine Ecclesiastico intelligenda, an generalius de quocunque asseclа seu comite, id enim Græca vox significat. Martyr quidem Ignatius in epist. ad Antiochenos, recenset ordines Presbyterorum, Diaconorum, Hypodiaconorum, Lectorum, Janitorum, Exorcistarum: iisdem adjungit Cantores, & laborantes, non tamen Acholythos, ut neque Synodus Antiochena, cujus can. 10. a chorepisco-

po

po ordinari posse asserit Lectores, & Exorcistas, & Hypodiaconos, de Acholythis nihil enunciat; a solis vero Episcopis Presbyteros, & Diaconos initiari. Quos vero martyr Ignatius vocat κοπιῶντας *laborantes*; id nomen non ordinis sed officii erat; quemadmodum & ψάλτης id est Cantores, quos eadem epistola commemorat. Docet enim Epiphanius in compendio, istorum versari officium in fidelium defunctorum Cadaveribus sepelliendis, quales pollinctores profana vocabat antiquitas, & quales antiquus auctor libri de septem gradibus Ecclesiæ, ad Rusticum Narbonensem, inserti inter opera Hieronymi, vocat fossarios. Synodus Laodicena can. 24. recenset singillatim Presbyteros, Diaconos, idest Ministros (hi sunt Subdiaconi) Lectores, Cantores, Exorcistas, & Ostiarios. Justinianus Imperator, Novella 3. cap. 1. & 2. testatur fuisse in Constantinopolitana Ecclesia Presbyteros, Diaconos, Hypodiaconos, Lectores, Cantores, & Ostiarios. Sed neque Cantorum, quos Ignatius, Concilium Carthaginiense quartum, & Justinianus Augustus commemorant, ullus erat specialis ordo, sed merum officium, cum constet ex Carthaginiensi canone, id munus non ab episcopo, sed a simplici Sacerdote conferri solitum. Synodus quoque Laodicena can. 22. meminit ordinis Lectorum, simulque officii Cantorum, & can. 7. ὑπηρετῶν quos ait portarum habere præfecturam. Hosce ὑπηρέτας seu subministros nonnulli existimant non alios esse, quam Hypodiaconos, quibus cura januarum navis Ecclesiæ incumbebat. Cum vero nonnulli negant esse nunc Græcorum ullos ordines, quam Lectorum: si hoc ita sit, nuperum est; cum ex superius adductis priscorum Græcorum testimoniis, per omnem Græciam viguisse minores Hypodiaconorum, Lectorum, Exorcistarum, & Ostiariorum, seu janitorum ordines, liquido constat.

IV. Quod vero, apud præfatos Canones Laodicenos 22. & 23. solis permittitur Sacerdotibus, & Diaconis orarii gestatio & usus: Hyperetis autem, & Lectoribus prohibetur: sciendum est, Orarii nomine diversa significari: in primis vero sacri ornamenti genus, quod vulgo *stolam* dicunt, & prælongæ laciniæ formam habet. Vocabulum istud, in hoc ipso significato, Græci Latinique suæ singuli linguæ attribuunt. Balsamon enim Græcus canonum scholiastes, scribens in hunc ipsum Laodicenum can. 22. deducit ejus etymon a verbo quod est *videre* ac observare: quia Diaconus assistens Presbytero celebranti, Clericis in pulpito quoties novus ab ipsis cantus sit exordiendus. Est tamen vox illa originis Latinæ ab orando; quia orarii usus est in publicis orationum ministeriis. In Græca Chrysostomi Liturgia ὀράριον, & ἐπιτραχήλιον pro eodem gestamine usurpantur: est enim τράχηλος *collum*, & ἐπιτραχήλιον *collare*, seu colli amictus; quia orarium collo circumaptatum Concilium secundum Bracarense, anno Christi 563. sub Joanne tertio Papa collectum, præcipit can. 9. ut Diaconi superposito scapulæ orario utantur: quam rem multo pridem Sylvester Pontifex constituerat in Romano Concilio cap. 6. Deinde Concilio Toletano quarto c. 4. constitutum ita legimus. *Orarium oportet Levitam gestare in sinistro humero propter quod orat sive prædicat. Dexteram autem partem oportet habere liberam, ut expeditus ad ministerium Sacerdotale discurrat*. Beda in collectionibus, cap. de septem ordinibus hæc scribit: *Bene etiam* orationibus convenit orarium, conveniens officio vestimentum.

V. Alteram ecclesiasticam Orarii significationem alii comminiscuntur de longa, & talari veste; & sane propria & vulgaris est significatio, non orarii quidem, sed stolæ tam sacræ, quam profanæ. Vocabulum enim stolæ, Græcis, Latinisque longe ante Christum usurpatum, non potest ad significationem Ecclesiasticam restringi. Dicitur quoque id genus vestimenti ποδήρης eo quod ad pedes usque demittatur, Apoc. 1. *similem filio hominis vestitum podere*. Porro illam orarii pro talari veste significationem vere dixi esse commentitiam: errori causam dedit perverse intellectus can. 28. Concilii Moguntini. Presbyteri sine intermissione utantur orariis propter differentiam Sacerdotii dignitatis. Ibi enim orarium quidam exponunt de talari veste. Sed nunquid talare vestimentum commune pariter erat Diaconis, & tamen canon Moguntinus vult orarii perpetuam gestationem, esse differentiam, & privilegium Sacerdotalis dignitatis. Quo supposito, si Diaconi hujusmodi orarium extra publicum officium gestassent, attentassent usurpare insignia dignitatis alienæ: & tamen Clerici minores, ne-

nedum Diaconi longis vestibus amiciri tenebantur; cum tamen ipsis orarium gestare non liceret extra Ecclesiam, & divina officia. Quod tamen jubebat Synodus Moguntinensis a Presbyteris perpetuo deferri, tum ob dignitatis venerationem, tum etiam ut ubique expediti essent ad sacras preces, & sacramenta etiam in repentinis, & inopinatis eventibus ministranda: quam etiam ob causam Synodus Arausicana prima can. I. jussit Sacerdotibus, aliisque baptismi ministris, ut indesinenter sacrum Chrisma secum deferrent. Exploditur igitur ista Orarii, prolonga, promissaque ad pedes tunica, significatio.

VI. Orarium denique etiam apud profanos auctores commune linteum, uti detergendo destinatum significat, quod alias sudarium, aut sudariolum vocitatur. Fuit etiam consuetudo vetus tam Græcis, quam Latinis, tum in theatris, tum in Ecclesiis, ut in signum applausus, & favorabilis acclamationis populus oraria, idest linteos, & sudaria rursum jactaret. Refert Flavius Vopiscus in Aureliano, tunc primum oraria populo Romano in Theatris, & comitiis distribui fecisse, quibus utebatur ad favoris significationem. Narrat Eusebius *hist. Eccles. lib.* 7. *c.* 30. de Paullo Samosateno Antiochiæ Episcopo, & hæresiarca vanissimo, voluisse, ut sibi in Ecclesia concionanti populus lintea elevando & jactando applauderet, perinde ac in theatris: ὡς ἐν θεάτροις ἐπισείοντας ταῖς ὀθόναις: quem locum Rufinus ita exponit. *Ab auditoribus vero non favorem, neque plausum expectare solum, sed theatrali more oraria sibi moveri affectabat*. Pontius Diaconus, Sancti Cypriani Episcopi & Martyris Discipulus in historia Martyrii ejus refert, a fidelibus linteamina, & oraria in loco præparata, & deposita fuisse, ut martyris fluentem cruorem exciperent. Ambrosius in oratione, quam habuit in obitu fratris Satyri, perhibet de ipso, quod cum adhuc catechumenus esset, & navis, quæ vehebatur, immani tempestate jactaretur, jam proxima naufragio, metuens mysterii vacuus e vita discedere, petiit a convectoribus, qui erant mysteriis initiati, divinum Sacramentum, & orario involutum, fecit sibi ad collum alligari. Quem de orario locum, mirum est aliquem somniasse stola Liturgica involutum, per ignorantiam illius lintei ac orarii, quod Dominicale vocabatur, quo divinum Sacramentum moris erat excipi: mysteriis autem initiati, ubi nihil additur, intelligendi sunt dumtaxat laici baptizati. Orarium etiam communi usu linteamen proprie ac sudarium, ut probatum est, significat, indiscriminatim in rebus sacris, & profanis.

PETRI DE MARCA PARISIENSIS ARCHIEPISCOPI

De Chorepiscopis

DISSERTATIO XXXVIII.

Ex Libro II. de concordia Sacerdotii & Imperii cap. XIII. & XIV.

I. NON alienum erit ab instituto de chorepiscopis breviter agere, & dubitandi causas, quæ Synodos Galliæ adeo suspensas tenuerunt, decretique a Leone lati rationes discutere, præsertim, cum antiqui canones, qui majores nostros adeo moleste habuerunt variis eruditorum interpretationibus etiam hodie torqueantur. Integrum sibi esse Chorepiscopi existimabant episcopali munere in omnibus fungi, quod in canone decimo synodi Antiochenæ *manus impositionem Episcoporum percepisse, & ut Episcopi consecrati fuisse dicantur*, eisque disertis verbis subdiaconorum & gradus inferioris clericorum ordinatio permissa sit, & subjectarum sibi Ecclesiarum gubernatio & cura commissa. Etsi autem eodem canone & Ancyrano vetita fuerit Chorepiscopis Presbyterorum & Diaconorum ordinatio, attamen non videtur omnino prohiberi, sed tantum, si tentata fuerit sine Episcopo, ut loquitur Concilium Antiochenum, id est, absque ejus mandato ut illi interpretabantur. Deinde illa ordinatio non rescinditur, ut vitiosa, sed pœna dejectionis indicitur Chorepiscopo, quæ pœna desuetudine aboleverat tempore Caroli Magni. Contra vero reponebant Episcopi, eodem canone Antiocheno Chorepiscopi ordinationem civitatis Episcopo tributam, ideoque Chorepiscopum inter Episcopos recensendum non esse, qui a tribus Episcopis ordinari debent ex præscripto Nicænæ Synodi. Addebant ex Concilio Sardicensi & Laodiceno Episcopos in civitatibus tantum instituendos esse, non autem in vicis & pagis, ut chorepiscopos, quos inde *Villanos* Episcopos Capitularia vocant, ut ex adverso veros & legitimos Episcopos *regularium cathedralium & canonice ordinatorum* Episcoporum nomine significant. Hæc sunt verba capitularis: *Nam Episcopi non erant; quia nec ad quandam civitatis episcopalem sedem titulati erant, nec canonice a tribus Episcopis ordinati*. Expendenda est canonum Synodi Ancyranæ, Neocæsariensis & Antiochenæ sententia, ut chorepiscoporum munus intelligatur. Sane frequentes in oriente fuisse chorepiscopos, e subscriptionibus Concilii Nicæni colligitur; ubi inter Episcopos duo chorepiscopi provinciæ Cœlesyriæ, unus provinciæ Ciliciæ, quinque provinciæ Isauriæ, & duo provinciæ Bithyniæ subscribunt vices suorum Episcoporum agentes, ut mihi quidem videtur. Subscripsit etiam Ephesino Concilio Cæsarius Chorepiscopus Cappadociæ. Eorum gradus a veteribus probatus est; cum octavo Canone Nicænæ Synodi Chorepiscopatus æque ac presbyterium in clero recenseatur, & in Synodo Neocæsariensi chorepiscopi inter Ecclesiæ comministros numerentur, eorumque munia Synodis Ancyrana & Antiochena præscripta sunt. Superiorem dignitatis gradum præ ceteris Presbyteris, non solum ruris, sed etiam civitatis, obtinuisse, unice docet laudatus Canon Nicænæ Synodi, & secundus Concilii Chalcedonensis, si ordinem scripturæ sequi velimus.

II. Cæterum episcopatus apicem non obtinebant, ut docet apertissime Concilium Neocæsariense; quod ad similitudinem septuaginta discipulorum institutos fuisse Chorepiscopos adnotavit, ut hoc discrimine eos ab Episco-

ſcopis ſepararet, qui Apoſtolis ſucceſſerunt. Cui addenda ſunt verba ultima canonis Antiocheni, quæ chorepiſcopum ab Epiſcopo civitatis ordinandum præcipiunt: *Chorepiſcopum vero civitatis Epiſcopus ordinet, cui ille ſubjectus* eſt. Quare cum canone quarto Nicænæ ſynodi cæteriſque canonibus antiquis conſtet, ordinationem Epiſcopi ab omnibus vel ſaltem a tribus provinciæ Epiſcopis celebrari debere, planum eſt, ordinationem chorepiſcopi a civitatis Epiſcopo peractam non tribuere conſecrato dignitatem epiſcopatus. Unde recte Leo I. Galliarum & Germaniarum Epiſcopis reſcripſit, chorepiſcopos eoſdem eſſe ſecundum canones cum Presbyteris & pontificatus apicem non habere. Cujus epiſtolæ verba a ſynodo Hiſpalenſi poſt ducentos annos tranſcripta ſunt: quamvis emunctæ naris hominibus Leonis epiſtola e verbis Hiſpalenſis ſynodi conſarcinata videatur. Quam ſententiam ſequi non poſſum, quia ultima clauſula (1) canonis *ex auctoritate apoſtolica ſe illa definiviſſe* ſynodus teſtatur, Leonis reſcriptum ſignificando. Deinde ſynodus Regenſis, poſtquam irritam ordinationis ſpeciem a duobus temere convenientibus Epiſcopis circa Armentarium eſſe declaraſſet, in una Eccleſia Chorepiſcopum inſtitui permittit. Ubi chorepiſcopatus conceditur ei, qui nunquam fuit Epiſcopus.

III. Sed ejuſdem canonis Antiocheni prima verba opponuntur, quæ ſecundum Dionyſii Exigui interpretationem chorepiſcopis ordinationem epiſcopalem tribuunt, Græca enim illa, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπων εἰληφότες, his verbis ſincere reddit: *quamvis manus impoſitionem Epiſcoporum acceperint*; & vice gloſſematis addit, & *ut Epiſcopi conſecrati ſint*. Hæc ſunt verba, quæ Synodos Gallicanas olim in varias ſententias diſtraxerunt, quæque viris eruditiſſimis hodie perſuaſerunt, chorepiſcopatui adjunctam olim fuiſſe epiſcopalem ordinationem. Attamen hæc controverſia facili negotio componi poſſe videtur, ſi chorepiſcopatum diſtinguamus ab eo, cui collatum eſt illud miniſterium. Itaque hæc erit certiſſima regula, chorepiſcopatum eſſe miniſterium, cui Presbyteri & aliquando etiam Epiſcopi admoventur. Chorepiſcopatus enim eſt miniſterium ad levandam Epiſcopi ſollecitudinem in pagis & vicis parœciæ ſive diœceſeos epiſcopalis. Presbyterium vero eſt ordo, qui manuum impoſitione confertur ad conficienda, & diſpenſanda Sacramenta; quemadmodum epiſcopatus ordinis poteſtate cenſetur, adjuncta adminiſtratione parœciæ. Porro cum civitatis nomen, cui præeſt Epiſcopus, agrum omnem ſeu regionem complectatur, quæ in laterculo imperii illi civitati contribui ſolet, quæ per caſtella, oppida, vicos & poſſeſſiones ſparſa, in antiquis canonibus παροικία dicitur, Epiſcopus quidem curam univerſæ parœciæ gerit, ſed ita, ut ſollicitudinem ſuam inter plures dividat. Quæ præter Presbyteros civitatis, qui matrici Eccleſiæ operam ſuam navant in ſacrificiis peragendis, Sacramentis erogandis, fundendis precibus, homiliis recitandis, ceteriſque ſacris miniſteriis, per vicos ordinat Presbyteros ad eadem munia in vicanis Eccleſiis exercenda: quo ſe conferunt poſſeſſores ex ruſticanis parœciis, ut verbis Synodi Chalcedonenſis utar. Parœciæ enim vocabulum nunc univerſam Epiſcopi diœceſim ſignificat, nunc vil-

(1) Impoſuit Illuſtriſſimo Archiepiſcopo auctoritas collectionis quæ vulgo tribuitur Iſidoro, ubi in fine canonis VII. Concilii ſecundi Hiſpalenſis hæc verba leguntur: *quæ omnia eis a ſede apoſtolica prohibita eſſe noſcuntur*. Verum illud pro certo tenendum eſt, hoc additamentum nuſpiam extare, quam in Collectione illa Pſeudo-Iſidori, abeſſe a ceteris editionibus. Immo vetuſtiſſima collectio canonum Hiſpanica MS. in bibliotheca Colbertina, quæ poſt Concilium Toletanum XII. compoſita eſſe videtur, ſic canonem iſtum Hiſpalenſem refert, ut nulla in eo mentio habeatur Chorepiſcoporum, ſed Presbyterorum, ut in editione Loaiſæ. Quo etiam modo eum refert vetuſtiſſimus codex Conciliorum Eccleſiæ Urgellenſis. Præterea neque eadem collectio Hiſpanica, neque codex Urgellenſis habent additamentum illud: vide, quæ nos de ea re diximus in Notis ad Gratianum diſt. 68. cap. 4. *Quamvis*.

villas seu rusticas vicorum appendices, ubi possessores & rustici agros exercent. Olim autem in oppidis tantum aut vicis Presbyteri instituti erant, qui inde πρεσβύτεροι ἐγχώριοι dicuntur, id est ἐν τοῖς χωρίοις seu vicis ordinati: quos recte Gentianus Hervetus *vicanos* reddidit, Dionysius *Presbyteros ruris*, & alibi *Presbyteros qui sunt in agris*, Martinus Bracarensis *forasticos* Presbyteros reddidit. Ea enim tempestate Ecclesiæ in vicis constructæ erant, villis autem & possessionibus oratoria tantum privata de consensu Episcoporum excitabantur, orationis causa, non autem ad celebrandam liturgiam, quod a canonibus, & a Justiniano vetitum erat, ut pluribus alibi dicetur.

IV. Sed præter Presbyteros aliquot etiam administros muneris sui habebat Episcopus, in iis scilicet, quæ administrationem respiciebant. Præcipui erant chorepiscopus, Archidiaconus, & Archipresbyter: quibus addi possunt œconomus & defensor. Non est hujus instituti, officia Ecclesiarum orientalium, & occidentalium expendere. Satis erit, id unum observasse, chorepiscopatum inter officia recenseri ut archidiaconatum & archipresbyteratum, quemadmodum recte adnotavit Concilium Aquisgranense anno octingentesimo trigesimo sexto. Presbyteri & Diaconi gradus sunt in Ecclesia, & ad sacramentum ordinis pertinent. Sed archidiaconatus complectitur ministerium adjunctum presbyteratui, quemadmodum explicat Isidorus Hispalensis. Eodem pacto chorepiscopatus est officium & ministerium ab Episcopo civitatis delatum ad vicanas Ecclesias, quæ Presbyteris erant commissæ, administrane sua disponendas. Administrationem enim & διοίκησιν non autem solam sacramentorum erogationem & verbi prædicationem, chorepiscopis tribuit Concilium Antiochenum. *Sanctæ synodo placuit, ut modum proprium recognoscant, ut gubernent subjectas sibi Ecclesias, earumque moderamine curaque contenti sint*. Inde profectum chorepiscopi nomen, quod ἐν τῇ χώρᾳ id est, in pago civitati contributo, administratione episcopali uteretur, & vicariam Episcopis operam præstaret. Unde eleganter Ferrandus Diaconus in Breviario canonum chorepiscopos *vicarios Episcoporum* interpretatur, ratione habita muneris, quod gerunt erga vicanas Ecclesias & parœcias rusticanas. Non enim ad nominis originem respexit, sed ad sollicitudinem, quam subjectis sibi Ecclesiis chorepiscopi sibi impendebant. Interpretationi canonum, quam secutus est Ferrandus, apprime convenit illa, qua usus est Carolus Magnus in Capitulari Aquisgranensi, & Isidorus in collectione sua, ubi chorepiscopi *vicarii Episcoporum* esse dicuntur. Quæ dixi, probari etiam possunt e collectione canonum Arabicorum, quorum usus in oriente: *Chorepiscopus est loco Episcopi super villas & monasteria & sacerdotes villarum, quæ sub potestate ejus sunt*. cap. 58. *Chorepiscopus & Archidiaconus sunt tanquam duæ manus & duæ alæ, quibus Episcopus volat*. cap. 64. *Diaconus memoriam faciat nominatim primum Patriarchæ, deinde Archiepiscopi, Episcopi, Chorepiscopi, Archipresbyteri, Archidiaconi; quia isti sunt gubernatores Ecclesiæ; idcirco nominandi sunt ad altare, quandoquidem per eos omnia Ecclesiastica administrantur, & ipsi sunt in Ecclesia superiores*.

V. Quare, ut supra monui, chorepiscopatus ministerium est & officium, quod Presbytero alicui sedulo ab Episcopo civitatis imponebatur, collato ut plurimum chorepiscopatu cum ordinatione ad presbyteratum. Ceterum accidebat aliquando, ut chorepiscopatus conferretur alicui Episcopo vacanti, qui jam episcopalem consecrationem aliunde accepisset. Tunc chorepiscopatus delatus solum ministerium & Ecclesiarum, quæ in agris essent, administrationem concedebat; sed is, cui deferebatur, verus Episcopus erat ob susceptam ante chorepiscopatum manus impositionem. Ne quis autem speciem, quam propono, a me confictam putet de chorepiscopatu concesso ei, qui jam Episcopus esset, canonem octavum Nicænæ Synodi perpendat velim, qui Novatianis Episcopis a schismate potius, quam ab hæresi redeuntibus gratiam facit retinendæ dignitatis episcopalis, vel saltem chorepiscopalis, vel saltem chorepiscopatus locum obtinendi. Sane nemo diffiteri potest, quin iste a Novatianis transfuga χειροθεσίαν τῶν Επισκόπων susceperit, ut loquitur Concilium Antiochenum; sed eam consecrationem aliunde sumpsit, quam e ministerio chorepiscopatus. Deinde in eodem Concilio Antiocheno videmus

mus Epiſcopos vacantes ſive σχολάζοντας, qui ordinati ad parœciam ſuam non accedunt ob contumaciam populi vel aliam ob cauſam, ſine vitio tamen ſuo: quibus permittitur honoris & miniſterii communio, ea conditione, ut negotiis Eccleſiæ, in qua morantur, ſe non permiſceant. Si Epiſcopi hujus repulſam ægre ferens vicinus Epiſcopus chorepiſcopatus miniſterium ei contulerit, plane huic chorepiſcopo tribuendum erit, quod obſervavit Synodus Antiochena, eum ut Epiſcopum conſecratum fuiſſe. Itaque prima illa verba, quæ noſtræ ſententiæ objiciebantur, regulam non labefactant, quæ chorepiſcoporum ordinationem Epiſcopo tribuit, eoſque in Presbyterorum numero recenſet, ſed exceptionem adhibent, quia fieri poteſt ex variis negotiorum figuris, ut Epiſcopus adſciſci poſſit in chorepiſcopatum. Eam autem exceptionem iis verbis explicant, ut proclive ſit ex ea regulam firmare: *Qui in vicis vel poſſeſſionibus chorepiſcopi nominantur, quamvis manus impoſitionem Epiſcoporum perceperint, & ut Epiſcopi conſecrati ſint, tamen ſanctæ Synodo placuit, ut modum ſuum recognoſcant*. Quaſi diceret: Etiamſi accidere poſſit, ut præter regulam chorepiſcopatus ab Epiſcopo aliquo exerceatur, tamen modum miniſterii ſui excedere non poteſt. Ex eo autem, quod vacantibus Epiſcopis chorepiſcopatus conferri poteſt, non exiſtimandum eſt, omnes Epiſcopos vacantes, aut in presbyterii gradum judicio canonico dejectos chorepiſcopos dici poſſe. Soli enim illi eo nomine fruentur, quibus Epiſcopus civitatis miniſterium illud impoſuerit, cum canones Epiſcopi arbitrio illud reliquerint.

VI. Dejectis Chorepiſcopis a dignitate epiſcopali, reliqua eſt adminiſtratio & cura qua Presbyteris ruſticanarum Eccleſiarum & vicorum imminebant, plebes in officio pietatis continebant, promovendos in clerum diſcutiebant, Subdiaconos, Lectores, Exorciſtas, & ceteros inferioris gradus clericos auctoritate ſua ex Epicopi ſententia conſtituebant, de Presbyteris & Diaconis ad Epiſcopum referebant, præcipuam & ſingularem pauperum curam gerebant. Eccleſias aliquot Chorepiſcoporum adminiſtrationi ſubjectas fuiſſe, docui ſupra e concilio Antiocheno; quod etiam Subdiaconorum & Inferioris gradus clericorum ordinationes illis permittit. Quo in negotio ſic verſabantur, ut Presbyteri & Diaconi, qui cum promovendis familiarius egerant, de illis ad Chorepiſcopos referrent: qui deinde teſtimoniis diſcuſſis, & Epiſcopo conſulto, miniſtros cooptabant in clerum. A conſuetudine, quam e patrum canonibus profectam ait Baſilius, Chorepiſcopos diſceſſiſſe conqueritur, plurimoſque in unoquoque pago a ſolis Presbyteris & Diaconis in clerum allectos φόβῳ τῆς στρατολογίας id eſt, metu tyrocinii ſeu delectus militum. Itaque adſcriptos clero a Presbyteris in laicos redegit, & præcepit, ne deinceps chorepiſcopi aliquem etiam inferioris gradus clericum conſtituant, ante quam ad Epiſcopum retulerint, qui promovendorum meritis ſuffragetur. Cum autem canonicæ diſciplinæ peritiſſimus Baſilius repetat a canonibus patrum, quos ipſe renovat chorepiſcopis injunctam neceſſitatem, ne Subdiaconos & ceteros miniſtros in clerum adſcribant ſine ſententia Epiſcopi, non incogitanti effluxiſſe verba illa exiſtimandum eſt. Hoc autem a canone Antiocheno manare poteſt. Quin potius inde colligitur, liberas tunc fuiſſe chorepiſcopis promotiones illas abſque Epiſcoporum mandato vel conſilio. Quare aliunde trahenda hæc reſtrictio, quæ ordinationem quidem chorepiſcopis relinquit, ſed de meritis aut numero promovendorum ſententiam Epiſcopi expectari debere præcipit. Quod a Synodo Laodicena ducendum eſt, qua cavetur, ne in villulis, aut in agris Epiſcopi conſtituantur, ſed περιοδευταί id eſt, *viſitatores*, ut reddit Dionyſius Exiguus, quod idem eſt cum Chorepiſcopis, ut mox dicam. Aliquot annis ante hanc ſynodum decretum fuerat a Concilio Sardicenſi, ne Epiſcopi ordinarentur per vicos & modicas civitates. *Licentia danda non eſt ordinandi Epiſcopum aut in vico aliquo aut modica civitate, cui ſufficit unus Presbyter: quia non eſt neceſſe, ibi Epiſcopum fieri, ne viloſcat nomen Epiſcopi & auctoritas*. Amovet ergo Synodus Laodicena Epiſcopos a vicis, eiſque, qui jam conſtituti erant, eam legem præſcribit, ut *nihil faciant præter conſcientiam Epiſcopi civitatis;* id eſt, ut nihil eorum tentent, quæ muneris epiſcopalis partes attingunt, quin prius ad civitatis Epiſcopum retulerint. Tum ſub-

subdit canon: *similiter & Presbyteri præter consilium Episcopi nihil agant*. Quod pertinet ad Presbyteros περιοδευτὰς seu visitatores, de quibus locutus est, qui nihil agere debent absque consilio & sententia Episcopi in iis, quæ munus visitatoris respiciunt, id est, chorepiscopatus ministerium. Huc plane respexit Basilius. Quod non solum colligitur ex eo, quod nullus canon proferri potest, præter istum, qui illius sententiæ suffragetur, sed etiam e verbis, quæ mutuatur e canone Laodiceno: *Ne quem adscribatis in Clerum, ante quam ad nos retuleritis; aut sciatis, quod laicus censebitur, qui præter sententiam nostram in ministerium receptus fuerit*, ἄνευ ἡμετέρας γνώμης. Hæc verba deprompta sunt e canone Laodiceno, ἄνευ γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου: unde constanter asserere audeo eumdem esse chorepiscopum & περιοδευτὴν: uterque in agris instituitur, ut rusticanas paroecias visitet, unde περιοδευτοῦ nomen; ne quis scilicet existimaret vico alicui sic addictum, ut in alias curas assurgere non posset. Quo sensu accipiendus est Zonaras, cum adnotat, circuitores istos, & lustratores hac vel illac circumcursare ad fidelium salutem καθέδραν ἰδικὴν μὴ ἔχοντας id est, nulli sedi adscriptos, quia scilicet ex se chorepiscopi munus nulli vico specialiter addicit, cum in generali aliquo ministerio versetur, nisi aliter visum fuerit Episcopo, qui Periodeutam alicui Ecclesiæ vicanæ adscribere potest, collato & adjuncto munere ceteras visitandi. Quæ videtur mens fuisse Synodi Laodicenæ, cum ante chorepiscopi ministerium clero civitatis adscriptum potius videretur, quam vicanæ alicui Ecclesiæ affixum. Nova appellatio Periodeutarum a Synodo Laodicena profecta, quæ chorepiscopi nomen ad comprimendos ministros illos aversata videtur, in oriente obtinuit. Unde actione quarta Concilii Chalcedonensis fit mentio Alexandri Presbyteri & Periodeutæ, & actione decima Valentini, qui Presbyter erat & Periodeuta. Modum, quem in visitandis Ecclesiis & monasteriis sibi subjectis observabant chorepiscopi in oriente, docet collectio canonum Arabicorum canone quinquagesimo quinto.

VII. Ceterum, quod attinet ad Presbyterorum & Diaconorum ordinationes, chorepiscopis omnino eas adimit canon Antiochenus: *Nec Presbyterum vero, nec Diaconum audeant ordinare præter civitatis Episcopum, cui ipse cum possessione subjectus est*. Quod non ita est intelligendum, ac si ex mandato Episcopi permitti illis posset ea ordinatio. Accedere quidem potest ordinationi ab Episcopo celebrandæ; sed solus eam peragere non potest. Eleganter Balsamo: *Illud autem, sine Episcopo, qui est in urbe, non accipitur pro eo, quod est sine ejus mandato; sed pro eo, quod est sine illius consecratione. Etsi enim fuerit Chorepiscopo mandatum, ut Presbyterum ordinet, & hoc fecerit, irrita erit ordinatio, quod non sit ei a canonibus data Presbyterum ordinandi potestas*. Quæ contra sententiam Zonadæ, etsi tacito ejus nomine, Balsamo disputat. Hoc decretum hauserat Synodus Antiochena e Concilio Ancirano; cujus canonem Græcum recitabo, ut restituam veram lectionem, & eadem opera sinceram eius explicationem aperiam, quæ ob illud vitium viros eruditissimos latuit: χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν, ἀλλὰ μηδὲ πρεσβυτέροις πόλεως, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ γραμμάτων ἐν ἑτέρᾳ παροικίᾳ. Ex hac lectione, quam collectio canonum Zonaræ & Balsamonis exhibet, duplex sensus elici potest juxta varias interpretationes, quas ambigua phrasis Græca ferre potest. Ita enim verti potest. *Chorepiscopis non licere Presbyteros aut Diaconos ordinare, sed neque Presbyteris civitatis, nisi eis permittatur ab Episcopo per litteras in aliena parœcia vel ita; sed neque Presbyteros civitatis* accusandi casu, non dandi, ut in superiori interpretatione. Juxta priorem explicationem potestatem adimit Presbyteris urbicis, ne Presbyteros aut Diaconos ordinent, nisi eis licentia per litteras facta fuerit ab Episcopo in aliena parœcia. Quod ineptum est, & alienum a regula quæ Presbyterorum ordinationes solis Episcopis tribuit, idque in sua cujusque parochia. Si accusandi casu legas, prohibebitur Chorepiscopis Presbyteros & Diaconos ordinare, immo etiam Presbyteros urbicos, sine litteris Episcopi, in aliena parœcia, quo quid absurdius dici possit, non video. Anne, cui vetita est Presbyteri vicani ordinatio, non etiam potiori jure vetita est urbici, ut de hac iterum urgenda non sit interdictio, quasi de re minoris momenti ageretur, quæque superiori prohibitione non esset

esset comprehensa? Deinde, quid est illud, *in aliena parœcia*: ac si Chorepiscopis libera esset ordinatio Presbyteri in sua parœcia sine litteris, vel ab iis tentari posset ordinatio Presbyterorum cum Episcopi consensione ac litteris in aliena parœcia. A Zonara vel Balsamone, qui hanc ultimam interpretationem sequuntur, nullum subsidium sperari potest: quia ut fatetur Balsamo, seculo illo chorepiscoporum gradus omnino exoleverat. Ideo commentandi labore supersedit. Vel forte, quod desperaret sinceram sententiam canonis se assecuturum.

VIII. Mendosus omnino canon Græcus, e quo tot ineptiæ sequuntur. Ejus vero lectio constituenda est ex antiquis versionibus. Dionysius Exiguus, qui veterem satis confusam castigavit, sic habet: *Chorepiscopis non licere Presbyteros aut Diaconos ordinare, sed nec Presbyteris civitatis sine præcepto Episcopi vel litteris in unaquaque parochia*. Sed editio vulgata Dionysii mutila est; ubi restituenda sunt hæc verba, *aliquid agere*, quæ inserere oportet post ista, *Presbyteris civitatis*. Etenim epitome canonum, ab Hadriano I. concinnata e versione Dionysii Exigui, integra verba illa retinuit, quæ desunt in editione codicis canonum: *ut chorepiscopi Presbyterum vel Diaconum non ordinent, nec Presbyter aliquid agat in parochia sine præcepto Episcopi*. In capitulari Aquisgranensi Caroli M. canon his verbis profertur quæ concinunt cum Interpretatione, quæ extat in collectione Isidori: *Vicariis Episcoporum, quos Græci chorepiscopos dicunt, non licere Presbyteros vel Diaconos ordinare, sed nec Presbyteris civitatis sine Episcopi præcepto amplius aliquid jubere, vel sine auctoritate litterarum ejus in unaquaque parochia aliquid agere*. Ferrandus Diaconus Carthaginiensis, qui eodem tempore floruit, quo Dionysius, videtur hæsisse interpretationi a superiore non dissimili. Ait enim in Breviatione canonum titulo 79. *Ut chorepiscopi, id est vicarii Episcoporum, nec Presbyteros, nec Diaconos ordinent, nisi tantum Subdiaconos. Concil. Anquiritan. tit. 13. Concil. Antioch. tit. 10.* Superest alterum membrum canonis Ancyrani, quod agit de Presbyteris civitatis. Ejus sententiam refert Ferrandus titulo 92. *Ut Presbyteri civitatis sine jussu Episcopi, nihil jubeant, nec in unaquaque parochia aliquid agant. Concil. Sardic. tit. 13.* Legendum (1) *Concil. Anquir.* Nulla enim fit mentio Presbyterorum civitatis in Concilio Sardicensi, sed in solo Ancyrano, dicto canone. Tres istæ interpretationes constanter legunt. *Presbyteris civitatis*, dandi casu, *& in unaquaque parochia*, unde sine dubio emendari debet textus Græcus legique ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ, non autem ἐν ἑτέρᾳ, ut præfert lectio Zonaræ. Mutilum etiam alia ex parte Græcum contextum esse, constat ex iisdem interpretationibus. Hiatum enim hujus sententiæ, *sed nec Presbyteris civitatis sine litteris Episcopi & jussu in unaquaque parochia*, his verbis supplent *aliquid agere*. Itaque in Græco contextu deest τι πράττειν, aut quid simile. Quo loquendi modo utitur synodus Laodicena in simili specie: *Presbyteri præter consilium Episcopi nihil agant*, μηδὲν πράττειν scilicet coercita est Presbyterorum urbicorum functio ad arbitrium Episcopi, de quo litteris constare oportuit. Quod esset Chorepiscopi munus erga promovendos ad presbyteratum in agris & vicis, colligere licet ex administratione rusticarum parœciarum, quæ illi credita erat. Scilicet morum inquisitio, immo & delectus eorum, qui adscribendi erant, ad eum pertinebat. Quod in oriente locum habuit, ut docet collectio canonum Arabicorum can. 60. *Non enim licet, ut ullus ministret in sacello sive capella diœcesis sine licentia chorepiscopi, quandoquidem ipse est caput illorum*. Illud omnibus Pres-

(1) Quamvis emendatio illustrissimi Archiepiscopi certa sit, hinc tamen emendandus non erat Ferrandus, cum omnia breviationis illius exemplaria habeant *Concilio Sardicensi*. Quod ideo moneo, quia in ea breviationis editione, quæ exstat inter opera Ferrandi Diaconi, & in Bibliotecha juris canonici tom. 1. pag. 451. editum est contra fidem veterum librorum & editionum *Concilio Anquiritano tit 13*. Fatetur autem Chiffletius, se ita emendasse contra fidem veterum librorum, quia illi constabat, istic Concilium Sardicense perperam pro Ancyrano subnotatum esse per oscitantiam librarii.

Presbyteris arrogant epistolæ Nicænæ synodi, ut designent eos, qui mererentur adsciscì in clerum quæ curam chorepiscopi non excludunt.

IX. Eximiam pauperum curam chorepiscopos gessisse dixi, secundum mentem synodi Neocæsariensis, cujus hæc est sententia. Presbyteris agrorum liberum non esse, ut orationem faciant in Ecclesia civitatis coram Episcopo vel urbis Presbyteris. Unde sequi videbatur, idem statuendum de chorepiscopis, qui rusticanis paroeciis præerant: maxime, cum essent secundi ordinis Sacerdotes. Hoc enim significant verba illa, *ad similitudinem septuaginta* constitutos esse. Presbyteros enim, sive minoris gradus præceptores, cum septuaginta discipulis componebant veteres: ut patet ex Hieronymo, qui duodecim fontes explicans allegorice in epistola ad Fabiolam de 52. mansionibus: *Nec dubium* inquit, *quin de duodecim Apostolis sermo sit, de quorum fontibus aquæ derivatæ totius mundi siccitatem rigant. Juxta has aquas septuaginta creverunt palmæ, quas & ipsos secundi ordinis intelligimus præceptores. Luca Evangelista testante duodecim fuisse Apostolos & septuaginta discipulos minoris gradus, quos & binos ante se Dominus præmittebat.* Attamen etsi inter Presbyteros recenseantur chorepiscopi, canon decernit eum honorem illis deferri, ut offerant *honorati*, præsente Episcopo & Presbyteris civitatis. Cujus moris eam rationem reddit, quia comministri sunt, & impensum studium pauperibus exhibent. Quorum verborum hic est sensus, chorepiscopos non esse adscribendos, quia Episcopum sollicitudine episcopali in pagis visitandis levant, ejusque vices gerunt, ideoque συλλειτουργοὶ dici possunt, unde fit & ex studio, quod erga pauperes exhibent, ut *offerant honorati*, προσφέρουσι τιμώμενοι, quæ synodi verba, ne sint otiosa, ita intelligi debent, ut chorepiscopi solemniori & celebriori pompa in sacris ministeriis obeundis procederent, quam Presbyteri civitatis, eo satellitio clericorum stipati, quod episcopalem quemdam honorem referret, licet revera eorum gradus ad typum septuaginta discipulorum esset expressus. Curam vero pauperum præcipuam gerebant, quos arbitrio Episcopi & suo ministerio procurabant, ita, ut miseris species quædam frumentationis præberetur. Quare inter cetera chorepiscopi munia in opusculo Ebbonis refertur peregrinorum & pauperum exhibendorum studium, maxime cum morbo vexantur: *Hospitalitatem sectari, infirmos visitando, obsequia benignitatis & benedictionis & sanctæ unctionis inferre.* Ex eo profectum, ut in canonibus Arabicis chorepiscopis cura immineat præficiendi aliquem, qui juxta vires uniuscujusque vici eos reditus colligat; qui ab Episcopo ad alendos pauperes & recreandos peregrinos impendi debent.

X. Aliquando tamen chorepiscopatus conferebatur angustioribus finibus exercendus, ut contigit in causa Armentarii, cujus ordinatio ad Episcopatum Ebrodunensem a duobus tantum Episcopis peracta rescissa est a synodo Regensi anno quadrigentesimo nono. Concessum tamen est Armentario, ut chorepiscopi nomine Ecclesiam unam obtinere posset, si quis Episcopus eam illi conferre voluerit, sed iis legibus, quæ chorepiscopatum illum in angustias redigunt. Vetatur enim, ne duarum Ecclesiarum gubernationem obtinere possit, ne quis ei locus decernatur, quem curiæ & civitatis species aut ordo nobilitat, ne vel ultimum clericum ordinet in sua Ecclesia, ne unquam in civitatibus offerre præsumat, etiam sub Episcoporum absentia. Attamen hoc unum chorepiscopatus vestigium illi relinquunt, ut *in sua Ecclesia neophytos confirmare & ante Presbyteros offerre possit.* Sed recisæ illæ facultates satis evincunt, ordinario jure chorepiscopis eas competivisse, etsi aliis probationibus destitueremur.

XI. Ex iis, quæ hucusque disseruimus, manifeste constat, cur Ferrandus Diaconus, Isidorus Hispalensis, & antiqua canonum interpretatio chorepiscopos vicarios Episcoporum & concilium Parisiense ministros esse dixerint. Hinc explicandus est locus Sidonii eruditorum disputationibus famosus, qui de Claudiano Mamerti Viennensis Episcopi fratre loquens, quem ejus *consiliarium in judiciis, vicarium in Ecclesiis, & procuratorem in negotiis* fuisse observat, antistitem ordine in secundo esse scripsit.

Antistes fuit ordine in secundo,
Fratrem fasce levans episcopali,
Nam de Pontificis tenore summi
Ille insignia sumpsit, hic laborem.

Vel

Vel me tacente nemo eſt, qui non videat, merum Chorepiſcopum deſcribi, qui vices Epiſcopi gerit etſi nomine, & dignitate epiſcopali non fruatur. Secundus ordo presbyteratum ſignificat; in quo ita conſtitutus erat Claudianus, ut antiſtes eſſet, id eſt, primas partes presbyterii obtineret in ſollicitudine epiſcopali. Quare emendandus eſt Gennadii locus, qui Claudianum iſtum Epiſcopum Viennenſem appellat. Ait enim de Salviano loquens: *Scripſit expoſitiones extremæ partis Eccleſiaſtis ad Claudianum Epiſcopum Viennenſem*. Reſcribendum eſt, *chorepiſcopum*. Nunquam enim epiſcopatum Viennenſem obtinuit, cum illi Mamertus ſuperſtes fuerit. Vir eruditus Joannes Savaro in Notis ad Sidonium putabat, Claudianum Archidiaconi munus exercuiſſe in Eccleſia Viennenſi, unde adeptus eſſet antiſtitis nomen ordine in ſecundo. Quæ explicatio aliena eſt a modo loquendi veterum, qui 1. Presbyteros in ſecundo ſacerdotio, Diaconos in tertio conſtitutos dicebant, 2. quartum ordinem a capite ſubdiaconatum, 3. Presbyteros ſecundi ordinis præceptores, 4. ſecundi in Eccleſia ordinis; quemadmodum apud Græcos Gregorius Nazianzenus, a patre in presbyterium adſcriptus, ſe in ſecundas ſedes promotum ſcripſit εἰς θρόνους τῆς δευτέρας Itaque Archidiaconus erat Primicerius tertii ordinis Diaconorum. Sed Chorepiſcopus erat antiſtes ordine in ſecundo.

XII. Tandem Leo primus Galliarum & Germaniarum Epiſcopis reſpondens aliquot annis poſt ſynodum Regenſem, chorepiſcoporum miniſterio fines quoſdam præſcripſit, arctiores, quam eſſent antiquitus. Nam præter Diaconorum & Presbyterorum ordinationes, quæ antiquis canonibus erant vetitæ, baptizatorum conſignationes, quæ etiam ipſi armentario relicta fuerat a Synodo Regenſi, altarium & virginum benedictione illis interdixit, licet Presbyteris committi ſolerent. Sed ordinationem Subdiaconorum liberam illis reliquit, quæ etiam a Concilio Hiſpalenſi habito anno 619. vetita non eſt; licet eo tempore huic gradui lex cælibatus adjuncta fuiſſet, non ſolum ex Gregorii Magni decreto, ſed etiam ex conſuetudine antiquiori, quæ canone Concilii Agathenſis confirmata eſt anno quingenteſimo ſexto.

Dubitarunt Galli de chorepiſcoporum miniſterio anno 747. Qua de re Pippinus Major domnus Francorum retulit ad Zachariam ſummum Pontificem qui canonem decimum Concilii Antiocheni ſervandum eſſe decrevit, quo Subdiaconorum ordinatio diſerte illis permittitur. Eo reſponſo plene ſatisfactum non iis dubitationibus, quæ ancipitem tenebant Eccleſiam Gallicanam. Cuique enim comperta erat definitio ſynodi Antiochenæ. Sed de verborum genuino ſenſu erat quæſtio. Quare neceſſaria fuit altera relatio, quæ temporibus Caroli Magni miſſa eſt ad Leonem III. qui controverſiam ſolvit juxta definitiones deceſſorum ſuorum, id eſt Leonis I. & Zachariæ, & juxta præſcripta canonum, id eſt Synodi Ancyranæ, Antiochenæ & Neocæſarienſis, decrevitque, irritas eſſe Presbyterorum, Diaconorum & Subdiaconorum ordinationes, infantium conſignationes, Eccleſiarum & virginum benedictiones, quæ omnia ab Epiſcopis iterum erant rite peragenda. Recte quidem & canonice Presbyterorum & Diaconorum ordinationes a Chorepiſcopis tentatas reſcidit. Sed hæreo in ordinationibus Subdiaconorum, quæ illis diſerte permiſſæ cum eſſent a Concilio Antiocheno, nec dum erant vetitæ ullo decreto. Non moror enim ſtramentitiam epiſtolam ſub Damaſi nomine in collectione Iſidori publicatam. Occaſionem tamen ſumpſiſſe videntur Leo III. & Epiſcopi Gallicani a verbis ambiguis epitomes canonum ab Hadriano I. concinnatæ: cujus uſus frequens erat in Gallia, ut patet e variis locis capitularium, ubi verba ipſa hujus epitomes referuntur. Etenim breviarium decimi canonis Antiocheni ita *conceptum eſt*. *Quod Choripiſcopi ordines inferiores uſque ad ſubdiaconatum dare poſſint*. Unde Leo & Synodus Gallicana in re dubia interpretationem adverſus chorepiſcopos facientes, ſubdiaconatum ab eorum ordinatione ſubduxerunt. Quare Synodus Meldenſis anno 845. eiſdem verbis uſa eſt, dum vetat, ne ordines eccleſiaſticos tribuant, *niſi uſque ad ſubdiaconatum*. Suſpicabitur aliquis hac tempeſtate in oriente reſtrictam fuiſſe Chorepiſcoporum auctoritatem ad Lectorum ſolas ordinationes, ex canone 14 ſeptimæ ſynodi, quæ juxta veterem conſuetudinem a Chorepiſcopis promovendos eſſe Lectores decernit. Sed obſervandum eſt eo canone non agi de jure Chorepiſcoporum in clericis cooptandis, ſed de lectione publi-

ca facrarum fcripturarum, e fuggeftu & ambone Ecclefiæ; quæ a pueris pronuntiabatur ad Clerum defignatis, fed nondum ab Epifcopo adfcriptis. Canon vetat a quoquam in fynaxi eas prælegi, nifi manus impofitionem acceperit ab Epifcopo, aut a Monafterii abbate aut a Chorepifcopo de fententia Epifcopi, juxta veterem confuetudinem.

XIII. Licet autem Chorepifcoporum minifterium damnatum fuerit a Leone Papa, & a fynodo totius regni, vetitumque, ne Chorepifcopi a quibufcunque Epifcopis deinceps fierent, attamen eruperunt iterum, egeruntque altas radices in Galliis. Sed repreffa eft eorum audacia a Concilio Parifienfi anno 829 quod præcipue in id invehitur, in quo ab iis tunc peccabatur, nempe in baptizatorum confirmatione: qua illis a patribus interdicitur, ea ratione, quod in Concilio Neocæfarienfi ad formam feptuaginta difcipulorum conftituti fuiffe dicantur, ut Epifcopi Apoftolorum locum obtinerent; quibus donum Sancti Spiritus per manuum impofitionem tradendi facultas, non autem difcipulis, conceffa fuiffe legitur in Actis. Mirabitur forte aliquis, nec immerito, quis redivivos excitaverit Chorepifcopos, & unde tanta illorum pervicacia proficifceretur, ut rebus tam gravi auctoritate definitis ftare nollent. Sed omnem admirationem deponet, fi is confideraverit, imperfectam effe legem, quæ vetat, fed, fi quid contra factum fit, non irritum decernit, cujus generis erat hæc interdictio, ne Chorepifcopi ordinentur. Quare, cum ab arbitratu Epifcoporum hæc inftitutio penderet: eadem ratione, qua fovebantur olim a quamplurimis Epifcopis, ab iifdem vel retenti, vel reftituti funt. Caufa vero, quæ gratiofos Epifcopis reddebat Chorepifcopos, ea eft, quod in fe fufciperent omnem curam & laborem epifcopalis minifterii, & defidiæ Epifcoporum patrocinarentur: qui follicitudine pafcendi gregis levati, fecularium more, genio fuo indulgebant, ut elicitur e capitularibus & e fynodo Meldenfi. In capitularibus diferte fcriptum eft, Chorepifcopos factos ab Epifcopis *fuis quietibus ac delectationibus inhærentibus*. Synodus Meldenfis animadverti ftatuit in Epifcopum, qui *propter defidiam, aut fecularem pervagationem, vel propter infirmitatem modum fuum Chorepifcopis tranfcendere confenferit*. (1)

XIV. Quænam autem effet hac tempeftate Chorepifcopi poteftas, accurate docet Ebbo Remenfis Epifcopus in eo opufculo, quod de miniftris Ecclefiæ Remenfis fcripfit, id eft, Præpofito, Archidiacono & Chorepifcopo: *Chorepifcopi vero minifterium eft, omnem Sacerdotalem totius regionis fibi commiffæ converfationem corrigere atque dirigere*, & quæ fequuntur. Jus dandæ confecrationis ex præcepto Epifcopi Ebbo metitur. Synodus Meldenfis Chorepifcopis modum præfixit juxta canones, præcipueque profpexit, ne poft obitum Epifcopi aliquid *ex epifcopali minifterio, fpecialiter Epifcopo debito*, attentarent: *quia*, inquiunt, *ex hoc magnum fcandalum & divifionem rerum Ecclefiafticarum atque dilationem in canonice ordinandis Epifcopi Dei ecclefiis accidiffe confpeximus*. Quæ verba lucem accipient e Flodoardo; qui Leonem IV. interpellatum ab Hincmaro fcripfit de ordinationibus a Chorepifcopis peractis, præcipue poft obitum alicuius Epifcopi. Occafione enim minifterii Chorepifcoporum, quo fatis confultum videbatur ecclefiafticæ adminiftrationi, Reges differebant electiones Epifcoporum, & interim Ecclefiafticæ facultates fecularium ufibus ce-

(1) Iftud ipfum paulo afperioribus verbis urget Hincmarus in epiftola 45. cuius meminit Flodoardus lib. 3. hift. Remenfis cap. 29. quæ ante hos quadraginta annos ex codice Vidunenfi edita eft ab eruditiffimo viro Jacobo Sirmondo. Hincmarus ergo refpondens cuiufdam Epifcopi confultationibus, hæc adverfus Epifcoporum defidiam fcribit in capite 16. illius epiftolæ: *Sed & fcandalum in Ecclefia mifit, ficut & quidam Epifcopi etiam a longe præcedentibus temporibus fcandalum præ fua quiete & voluptatibus in Ecclefiam intromiferunt, ordinantes Chorepifcopos, & eis quæ Summis Pontificibus conveniunt, agere permittentes; quos apoftolica fedes fæpius reprobavit & apoftolico mucrone recidit, ficut in decretalibus eorum, qui voluerit recenfere, inveniet.*

cedebant. *In hac vero Epistola*, inquit Flodoardus, *de his, quos temeritas Chorepiscopalis ordinare, vel, quod Spiritum Sanctum consignando tradere præsumebat, requisivit. Et quod terrena potestas hac materia sæpe offenderet, ut videlicet Episcopo quolibet defuncto, per Chorepiscopum solis Pontificibus debitum ministerium perageret, & res ac facultates Ecclesiæ sæcularium usibus expenderentur sicut & in nostra Ecclesia jam secundo actum fuisset.*

XIV. Si extarent Hincmari epistola & Leonis IV. rescriptum, profecto magnum adjumentum afferrent ad hujus materiæ discussionem: quæ licet a Synodo Meldensi sincere decisa esset si ambiguitatem circa Subdiaconos demas, attamen variis desidum Episcoporum contentionibus iterum revocata est in dubium, adeo, ut Nicolaus I. tractus fuerit in partes pro Chorepiscopis. Etenim anno octingentesimo sexagesimo quarto consultus a Rodulfo Archiepiscopo Bituricensi de Presbyterorum & Diaconorum ordinationibus collaris a chorepiscopis in Gallia, respondit validas quidem esse ordinationes illas; sed vetuit similia a chorepiscopis præter regulas tentari in posterum, ne ad eos dignitas Episcoporum transferretur. Hoc autem argumentum ad sententiam suam fulciendam adducit: *Ad formam enim septuaginta chorepiscopi facti sunt; quos quis dubitet Episcoporum habuisse officia?* quæ responsio, quamvis a canonibus omnino aliena, excusatos tamen reddit Gallicanos Episcopos, si varias in partes distraherentur, cum ipsi Romani Pontifices in hac quæstione contraria rescripta ediderint. Hoc solum pro defensione Nicolai proferri potest, quod *diversis occupatos negotiis, cursim* respondere coactus fuerit, ut ipse præfatur in dicta epistola. Non obtinuit tamen apud Belgicos Episcopos hæc responsio; ut colligere licet e synodo Metensi, quæ anno 888. coacta hæc statuit: *Ut basilicæ a Chorepiscopis consecratæ ab Episcopis consecrentur, roboratum est: quia juxta decreta Damasi Papæ, Innocentii & Leonis vacuum est & inane, quicquid in summi sacerdotii chorepiscopi egerunt ministerio, & quod ipsi iidem sint, qui & Presbyteri, sufficienter invenitur.* Plus detrimenti chorepiscopis attulit invidiosa hæc Nicolai sententia, quam tot synodorum definitiones, cum nihil sibi reliqui esse viderent Episcopi, si Presbyterorum ordinationes a chorepiscopis tentatæ, irritæ non essent, etsi a canonibus vetitæ. Accedebat incommodum, quo vacantes Ecclesiæ laborabant, cum prætextu ministerii, quod a chorepiscopis impendebatur, Principes ab electionibus concedendis cessarent, ecclesiasticis proventibus ad suorum utilitatem revocatis. Tacita ergo definitione potius, quam expressa, ad executionem Capitularis rerum experimento consultiores facti, Episcopi conspirarunt, a constituendis chorepiscopis abstinentes; tuncque sollicitudinem animadvertendi in Presbyteros & pagorum visitandorum, quæ præter cetera chorepiscopis competebat, Archidiaconis concesserunt. Desierant chorepiscopi sub finem sæculi undecimi, ut colligere licet ex Sigeberti historici allucinatione, qui ex hac muneris accessione, quæ sua tempestate penes Archidiaconos erat, eos cum chorepiscopis confundit. *Damasus*, inquit, *Papa decrevit, ne quid contra Episcopos præsumant Archidiaconi, qui dicuntur chorepiscopi, id est villarum & regionum Episcopi.* Desuetudo hujus ministerii in patriarchatu Constantinopolitano id quoque induxit, ut chorepiscopi munus idem esset cum eo, quod delegatis a Patriarcha vel Metropolitano impositum erat, qui monasteria visitabant ad coercendos immorigeros, controversias Abbatum & monachorum dirimendas, & restaurandam disciplinam monasticam mittebantur. Delegati ejusmodi Ἔξαρχοι, seu Præfecti dicuntur; quorum potestas iis mandatis comprehenditur, quæ relata sunt in collectione Juris Græco Romani. Scholiastes Harmenopuli Exarchos istos cum antiquis chorepiscopis temere confudit, in eam opinionem ductus, quod reliquo chorepiscoporum ministerio hæc quoque pars visitandorum monasteriorum in oriente adjuncta sit, ut patet ex collectione Arabica. Perseverant namque adhuc in oriente chorepiscopi. Sed in patriarchatu Alexandrino, deletis Episcopis soli chorepiscopi curam Patriarchæ in administratione Ecclesiarum levant, quod ducentis abhinc annis inductum fuisse, testatur Cyrillus Alexandriæ Patriarcha iis litteris, quas in Valachia scripsit anno millesimo sexcentesimo duodecimo. Hic est Cyrillus, qui post aliquot annos in sedem Constantinopolitanam provectus, meritas pœnas dedit, quod a veteri ecclesiæ illius traditione desciscens, & ab Hieremiæ Patriarchæ censura, qua Confessionem Augustanam olim notaverat, aliquot articulis professionis Hollandicæ subscripsisset.

Z 2 P. JOH.

P. JOH. HYACINTHI SBARALEÆ
ORD. MINORUM S. FRANCISCI CONV.
De Chorepiscopis
DISSERTATIO XXXIX.

I. PErlegenti mihi cupidissime & rerum Ecclesiasticarum in primis antiqua revolventi, perquirentique, quid quaque in re verius haberetur, quidve probabilius; illa de *Chorepiscopis* occurrit investigatio plane non inutilis; utrum Episcopi re ipsa fuerint, an non: eorum enim qui de ipsis pertractarunt, aliqui quidem eos *Episcopos* exstitisse tutati sunt; sed reliqui fere omnes, præcipueque Galli *Presbyteros* eos tantummodo fuisse scripserunt. *Galli* quippe, qui omnium primi in occidente & ferme soli cum *Germanis* Chorepiscopos admiserunt: primi etiam post III. vel IV. secula bellum illis inferre cœperunt. Nam cum medio circiter octavo Ecclesiæ seculo in Gallia *Gauziolenus* quidam Ecclesiam moderaretur Cenomanensem, jussu *Pippini* Regis oculis privatur; iccirco quod ipse *Aerlemundum* sibi Ecclesiam tyrannide opprimenti ab eodem *Pippino* substitutum dolo obcœcasset: mox tamen ipsum *Gauziolenum* quamquam oculis captum suam regere Ecclesiam ita permisit Rex, ut *Seufridum* ordinaret *Chorepiscopum*, qui vices suas in illa suppleret Parœcia: quo mortuo succedere unus post alterum *Desideratus & Berthodus* itidem *Chorepiscopi* sub eodem Episcopo *Gauzioleno*: qui post obitum *Bertodi* alium ibi Chorepiscopum ordinari a *Carolo* Magno postulavit.

II. Rem Princeps retulit ad *Synodum* Episcoporum; quibus absurdum visum est, quod apud Cenomanos eatenus gestum fuerat; scilicet ut *Chorepiscopi* peregissent omnia, quæ Episcopi erant: cautumque, ne *Chorepiscopi* deinceps Chrisma conficerent, Virgines sacrarent, Spiritum S. traderent, Ecclesias, seu Altaria consecrarent, & oleum denique ad infirmos ungendos benedicerent, nisi a tribus Episcopis essent ordinati; sicque ordinati a titulo villano *Chorepiscopi* nomen, non *Episcopi* ab ordinatione sortirentur, nec quidquam in Ecclesia citra consensum Episcopi aggrederentur. His conditionibus a *Carolo* permissum, ut *Gauziolenus* sibi Chorepiscopum ordinare posset; inquit *Mabillonius* analect. t. 3. & annal. Bened. lib. 21. n. 74. subditque Chorepiscopum adlectum fuisse *Merolum* Sacerdotem, atque a tribus Episcopis ordinatum ad titulum S. *Petri* in Vico canonico nomine Salico, & post *Hodingum*, qui *Gauzioleno* ad biennium successit ex Chorepiscopo Cenomanen. Episcopum jussu *Caroli* Regis creatum, idque circa ann. 772., cum initio insequentis anni jam eum sedisse constet; cumque *Pippino* Regi *Carolus* successerit anno 768. liquet Gallorum *Synodum* de hac re inter ann. 768. & 771. habitam fuisse; unde & novum *Chorepiscoporum* genus, & origo cœpit belli chorepiscopis inferendi, ob idque & comminiscendarum *Epistolarum Damasi Leonis M. & Joannis III.* cum intelligerent sibi obstare & can. 10. Antiochenum, qui ab *uno Episcopo* Chorepiscopum ordinari præcepit; & 3. Regensem, qui chrisma conferre permisit Armentario Chorepiscopo, & alia plura.

III. Qua de re mihi faciendum erit, ut ostendam *Chorepiscopos* tam primi veterisque generis, & qui ab uno tantum ordinabantur Episcopo, quam secundi novique, & a Galliis seculo VIII. excogitati generis qui a tribus consecraretur Episcopis, fuisse veros Episcopos, minores tamen *Polepiscopis* dignitate, usu & loco, & partim jure in Gallia, partim vero injuria esse percussos, atque condemnatos, idque ratione primum, ac auctoritate; postea momentorum adversariorum confutatione. Itaque 1. quicumque consecratur ea consecratione, qua fiunt, consecranturque Episcopi, verus est Episcopus; ea ipsa consecrabatur *Chorepiscopus*: ergo verus erat Episcopus. Sumptio & per se ipsa liquet: & etiam

tiam a simili; cum ille verus sit Presbyter, & verus Diaconus, qui qua Presbyter, & qua Diaconus fieri consuevit, consecratione ordinatur. Assumtum ostendit can. 10. Antiochenus, *qui Chorepiscopi vocantur, quamvis impositionem manuum acceperint, & ut Episcopi consecrati sint:* inquit paraphrastes Dionysius Exiguus, & Isidorus: ergo &c. quamobrem Baronius ad ann. 357. n. 67. ex hujus Concilii can. 8. & 10. Scribit Chorepiscopos *Vicarios* quidem fuisse Episcoporum; sed *qui erant Episcopi consecrati, conferreque ordines sacros poterant*.

IV. Nec juvat recens quorumdam effugium, qui ad hujus argumenti, canonisque vim prævertendam duplex *Chorepiscoporum* genus sunt commenti, unum ut Episcopi consecratum; alterum vero non. Quoniam veteres Galli, quum illos exagitandos sibi sumpserunt, generatim de ipsis, non autem de uno illorum genere tractarunt: atqui omnes affirmant ordinatos fuisse consecratione *Episcopali*, sive qua fit Episcopus: ergo illud duplex Chorepiscoporum genus purum putum quorumdam recentiorum dicendum est. Assumtum probatur: in capitul. Reg. Franc. anno 803. cap. 6. de eis dictum est: *Episcopi namque non fuerunt; quia nec a tribus Episcopis, nec ad aliquam Episcopalem Cathedram ordinati fuerunt:* & cap. 4. decretum dicitur in Synodo Ratisponen., ut eorum omnia iterentur; nam *Episcopi non erant, quia nec ad quamdam civitatis Episcopalem sedem titulati erant: nec canonice a tribus Episcopis ordinati:* cujus decreti partem accepisse videntur a suppositis Damaso, Joannique III. Epistolis, quarum in prima legitur; *quod enim Episcopi non sint, qui minus quam a tribus sunt ordinati Episcopis, omnibus patet:* in secunda vero: *omnia quoque Concilia affirmant eum non esse Episcopum, qui minus quam a tribus Episcopis fuerit factus Episcopus;* qui quidem non inficiantur Chorepiscopos ordinatos ordinatione Episcopali; sed non rite facta, ideoque *invalida* factos autumarunt. Cur enim non dixerunt: *chorepiscopi* Episcopi non sunt, quia non *Episcopali*, sed *Presbyterali* ordinatione consecrati sunt; id quod caussam evicisset? at quum eos refelleret aperte canon Antiochenus; iccirco *Episcopalem* illos quidem ordinationem habuisse sunt fassi, sed prave traditam, ideoque irritam, ac invalidam. Quod quam falsum fuerit, paulo post videbitur.

V. Confirmat hoc assertum Rabanus Maurus Archiepiscopus Moguntinus vir doctrina insignis, qui epist. ad Drogonem Meten. Episcopum de *Chorepiscopis* acriter in eos invehens Episcopos, qui eisdem Chorepiscopis *Episcopalia munia* non permittebant, sed ab ipsis consecratos *iterum consecrarent*, inquit: *vanum est, quemquam consecrationem Episcopalem habere, si ministerium Episcopi ei non licet agere? Ad quid ergo invocatur Spiritus Sanctus ab Episcopo ordinatore . . . Si ipse invocatur . . . post consecrationem, quam rite peregit, mox reprehenderit? Ad quid enim Episcopus cujuslibet Civitatis chorepiscopum sibi vult, ac decernit ordinare; si ipsam ordinationem suam nullam efficaciam arbitratur habere?* Nec auctor iste explicari potest de *Chorepiscopis*, qui ut Episcopi consecrati fuerant; non autem de omnibus Chorepiscopis; quemadmodum interpretatur Witasses obj. 8. cum Rabanus verba fecerit de Chorepiscopis *cujuslibet Civitatis*; de iis, qui non a tribus Episcopis, vel Synodo Provinciæ, sed ab uno *Episcopo ordinatore* consecrati erant, deiisque, quorum ordinationes a nonnullis *iterabantur*; uno verbo de iis, quos Gallicani Antistites, Conciliaque pronunciarunt non esse Episcopos, sed *Presbyteros*, & ad lxx. discipulorum formam; quod plane de illis, qui juxta Gallos vere *Episcopali* ordinatione consecrati erant, minime dicebatur.

VI. Huc accedat illud *Nicolai* I. Epist. 19. Append. 1. ad Rodulfum Bituricen. Archiepiscopum n. 1. scribentis: *A Chorepiscopis asseris multas esse in Regionibus vestris ordinationes Presbyterorum, & Diaconorum effectas; quos quidam Episcoporum deponunt, quidam vero denuo consecrant. Nos vero dicimus; nec innocentes oportere percelli; nec ullas debere fieri reordinationes, vel iteratas consecrationes; ad formam enim* lxx. *Chorepiscopi facti sunt; quos quis dubitet Episcoporum habuisse officia? sed quia sacri Canones vetant, ne omnes sibi omnia vendicent; ac per hoc dignitas Episcoporum ad Chorepiscopos suos videatur transferri; fiatque vilior honor Episcopi; decernimus nihil in hoc præter regulas ulterius fieri;* quibus edocuit, Chorepiscopos vi ordinationis potuisse, sed non debuisse illas per-

peragere *ordinationes*. Neque suppositionis pars hæc Epistolæ postulari potest, ut æstimat Thomasinus; siquidem unus est totius Epistolæ stylus: & nihil Pontifex astruit, quod non senserint multi SS. Patres, Jo: Chrysostomus, Hieronymus cum Antiocheno Concilio. Nec etiam minus verisimile videtur Archiepiscopum Rodulfum post tot Sedis Apostolicæ, conciliorumque decreta de *Chorepiscopis* iterum consuluisse Nicolaum I., cum extet aliud ejusdem Nicolai responsum ad consulta Arduici Vesontion. Archiepiscopi in Append. 3. ejus Epistolarum cap. 5. hujuscemodi: *de chorepiscopis, de quibus consulis: utrum Presbyteros, & Diaconos valeant consecrare; sacri te canones satis poterunt edocere. Quomodo autem Chorepiscopos posse dicemus Ecclesias consecrare, quas nulli Episcoporum licet sine nostro præcepto secundum sanctas regulas dedicare? Inde vos Episcopos tanquam terminos a Patribus positos transferentes merito reprehendimus.*

VII. Quo dicto Pontifex sine dubio respexit, innuitque illud *Gelasii I.* Epistol. 9. ad Episcopos Lucaniæ &c. n. 4. & 25. ubi prohibet, *Basilicas, Ecclesias, & Oratoria dedicari* ab Episcopis *sine præcepto Sedis Apostolicæ*, quod innotavit & Nicolaus c. *Ecclesia* d. 1. de consecrat.; & quanquam Gelasius Episcopis *Suburbicariis* scribens videri possit, id voluisse illis non licere sine *Metropolitani* Antistitis facultate, atque permissu: Nicolaus tamen de quibuscunque Episcopis intelligendum, aut putavit, aut voluit: certe Siricius Papa epist. 4. ad Afros num. 1. nomine *Sedis Apostolicæ* asserit intelligi *Primatem*. Quo tamen loco notare est, Nicolaum scribere Arduico de chorepiscopis: *Sacri te canones satis poterunt edocere*: cur non adduxit decretales suorum prædecessorum *Damasi*, *Leonis M. & Joannis III.* Epistolas, aut *Leonis III.* ad Carolum M. responsum, Galliarumque *Concilia*; nisi quia aut illa non vidit, aut non multum illis detulit? Porro quanti facienda sit Nicolai I. auctoritas, edisserit Adrianus II. Epist. 35. ad Adonem Viennen. Archiepiscopum anno 868. scripta hisce verbis: *siquidem acta præfati Pontificis* (Nicolai) *tanto a nullo patimur quolibet pacto convelli; quanto ipse nobis post longa tempora inter nubila præsentis vitæ quasi quoddam novum sidus apparens & vitæ, vel doctrinæ suæ fulgore, auctore Deo, errorum tenebras abigens non quod abolendum, sed quod imitandum sit, & fecit, & docuit.*

VIII. Prob. 2. Discrimen illis præsertim temporibus *Episcopum* inter, & *Presbyterum* sola *ordinatio* constituebat; uti perhibent Ss. Jo: Chrysostomus homil. 11. in Epistol. 1. ad Timoth. & Hieronymus Epist. 101. al. 83. ad Evagrium; atqui *chorepiscopis* jus erat conferendorum ordinum nedum minorum, sed etiam majorum; igitur Episcopi vere illi erant, non autem Presbyteri: assumtum habetur ex conciliis Ancyrano, & Antiocheno; illo can. 13. *Fas non est chorepiscopos ordinare Presbyteros*, vel *Diaconos, sed neque urbis Presbyteros, nisi cum literis ab Episcopo permissum fuerit*, in aliena *Parochia*: isto can. 10. *Constituant autem Lectores, & Subdiaconos, & Exorcistas; & eorum promotionem sibi sufficere existiment: Presbyterum autem & Diaconum ordinare non audeant sine Episcopo Civitatis, cui ipse, & pagus subjicitur.* Quod si quis opponat, etiam *Presbyteros* ordines vel minores olim conferre potuisse ex c. *Requisivit* de ordinatis ab Episcopo, qui renunciavit &c. discat id delegata eos fecisse potestate, non autem ordinaria ut chorepiscopi: quapropter Gelasius proxime commemoratus Epist. 9. n. 6. de Presbyteris edixit: *nec sibi meminerit ulla ratione concedi, sine Summo Pontifice Subdiaconum, aut Acolytum jus habere faciendi*: tres alios vero inferiores forsan illis aliqua ratione permisit: sed non *majores ordines* unquam Presbyteris, ut conferrent, legitur permissum. Erratque Morinus part. 3. de Sacr. ordinat. exercit. 4. de chorepiscopis cap. 3. dum *simplices Presbyteros* putat Ecclesiastica chorepiscopali ornatos dignitate per canones Ancyranum, & Antiochenum fuisse delegatos ad consecrandum Presbyteros in pagis, & villis: neque tamen id mirum; Gallus enim erat.

IX. Confirmatur ex Magni Basilii Epistola ad *chorepiscopos*, qua perspicue scribit, eos quidem consuevisse *Sacerdotalem* conferre dignitatem; sed ipsos increpat, quod indiscussos, & sine examine ministros promoverent, ac sine suo assensu; minaturque deinceps tales deponendos fore; nam inquit: *Eos, qui Ecclesiæ ministrant, recepta olim in Ecclesiis* con-

consuetudo diligentissime probatos admittebat, & omnis eorum vitæ agendæ ratio curiose inquirebatur ..... & hæc quidem examinabant Presbyteri, & Diaconi, qui cum eis versabantur: referebant autem ad chorepiscopos, qui acceptis suffragiis a sinceris testibus, & eorum admonito Episcopo, ministrum deinde in Sacerdotalem numerum cooptabant. Verum quidem est, Græcum exemplar habere ἱερατικὸν, quod etiam *Sacratum* sonat, nedum *Sacerdotalem*; attamen id clare probat, *chorepiscopos* consuevisse *Sacratos* ordines aliis conferre; Basiliumque tradere ea, quæ valde sunt Antiocheno Concilio consentanea. Cum quo maxime consonat Ebbo Rhemensis Archiepiscopus in descriptione officii Ecclesiæ Rhemen. Ministrorum, quæ ad calcem Historiæ Elodoardi habetur; ubi de *Episcopi officio*, *ordinationibus*, *confirmatione*, aliisque tractatis ait: *quibus in caussis nisi jussus chorepiscopus nullatenus excedat*: igitur jussus potest ordinare, confirmare &c. Neque autem quod interdum quibusdam ex caussis *chorepiscopis* interdicebantur ordinationes, inde duci potest, eos veros non fuisse Episcopos: uti quum Synodus 7. c. 14. prohibuit, ne iidem sine consensu Episcopi *Lectores* constituerent; quod & de omnibus ordinibus edixisse videtur Laodicena Synodus can. 32. Nam & Gelasius, qui supra n. 4. & 21. interdixit *Episcopis* suburbicariis uti Metropolitanus; ne *Ecclesias*, *oratoria*, ac *altaria* sine suo dedicarent præcepto: & synodus Carthagin. II. can. 9. ac Hispalensis II. c. 7. vetuit, ne *Presbyteri*, præsente Episcopo *agenda celebrare*, aut *Sacramentum corporis*, & *sanguinis Christi conficere* præsumerent; ut & Neocæsariensis can. 13.

X. Prob. 3. Nomen ipsum *Chorepiscopi* dignitatem prodit; ipsumque nequaquam simplicem Presbyterum esse manifestat: nam quid est *Chorepiscopus*, nisi ruris, aut regionis Episcopus; ita namque Latine redditur Græca vox χώρα vel χωρίον; & propter quid *Episcopi* titulum hic retulit; nisi quia velut Episcopus consecratus fuit: & officia Episcopalia exercere poterat & in conciliis Nicæno I., Neocæsariensi, Ephesino, Chalcedonensi, Noviomensi, Carisiacen. I. Suessionen. III. & Duziacen. *Chorepiscopos*, legimus subscriptos, memoratosque inter *Episcopos* non quidem semper suorum Episcoporum loco, cum id non ostendatur, sed tanquam & ipsi Episcopi; qui enim aliorum loco, atque nomine sive Chorepiscopi, Episcopique, sive Presbyteri intererant, id Acta significabant, ut illa Chalcedonensis, & si quæ sunt, quæ occurrant: igitur cum *Chorepiscopi* non dicantur quampluribus in Synodis aliorum nomine interfuisse, id factum asserere, est nullo momento, temereque rem interpretari, atque referre. Quod autem in Ephesino, & in Chalcedonensi Conciliis *Jacobus* quidam dicatur modo *Chorepiscopus*, & modo *Presbyter*, nequaquam nostram expugnat opinionem, ut quidam arbitrantur: nam ibi Jacobus Presbyter alius est a Jacobo *Chorepiscopo*: qui quoniam ab Eutychio Principe vocatur *Episcopus*, recte Lupus Act. VI. Appendicis ad Ephesinum Concilium adnotat id eo factum, quod Chorepiscopi *consecratione* non simplices Presbyteri sed veri Episcopi essent. Quare duo, qui in Synodo Neocæsariensi interfuisse leguntur *Chorepiscopi Cappadociæ* a Sozomeno judicati sunt Episcopi; dum lib. 6. cap. 4. memorat Prapidium apud *Cappadoces in multis pagis munere Episcopali* functum: Et quid est, quod in magna illa Carthagin. Catholicos inter, & Donatistas collatione anno 411. Alipius Tagasten. Episcopus de *Donatistis Episcopis* cum objiceret, improperaretque: *scriptum est, omnes istos in fundis, vel in villis esse Episcopos ordinatos, non in aliquibus Civitatibus*: numeri ostentandi caussa, Petilianus Constantien. Donatistarum Antistes reposuit: *sic etiam tu multos habes per omnes agros dispersos sane, & crebros sine populis*: collat. 1. num. 181. & 182. nisi *Episcopos* dicere, qui chorepiscopi? Nec omittendum est, *Cæsarium Civitatis Alcæ*, vel *Arcæ Chorepiscopum* inter Episcopos Conciliorum Ephesini, & Chalcedonen. subscripsisse Act. 1. *Chorepiscopum* quoque censeo *Leonem* illum, quem Gulielmus Malmesburien. lib. 2. de Reg. cap. 10. dicit *Episcopum Trevirensem*; sed Epistola Joannis XV. anno 990. edita apud eum appellat *Leonem vice Episcopum S. Trevirensis Ecclesiæ*: nam & Ferrandes Diaconus *Chorepiscopos* dicit Episcoporum *Vicarios*.

XI. Confirmatur hoc ipso, quod semper *Chorepiscopi* superiores Presbyteris in omnibus monumentis inveniantur, cum eisdem semper prælati referantur; ut in Actis Nicæ-

ni Concilii I. can. 8. de *Catharorum* Episcopo ad Ecclesiam Catholicam redeunte legitur statutum, ut Episcopus Catholicus *provideret ei aut Chorepiscopatus, aut Presbyterii locum; ut in clero prorsus esse videatur.* Similiter *Ancyrana* synodus can. 13. concessit *Chorepiscopis* jus ordinandi Presbyteros, & Diaconos, necnon urbicos Presbyteros cum litteris tamen Episcopi, & Neocæsariensis itidem can. 13. non minimum discrimen posuit inter ruris Episcopum, & ruris Presbyterum: *Antiochena* vero can. 10., ut visum est n. 8. vel idem, vel amplius quam *Ancyrana* eis tribuit. Sed Chalcedonense Concilium can. 2. dicit: *si quis Episcopus . . . propter pecunias ordinaverit Episcopum, vel Chorepiscopum, vel Presbyterum, vel Diaconum &c.* & S. Athanasius Apolog. 2. num. 85. habet: *Mareotes Regio est Alexandriæ, in qua nunquam Episcopus fuit, aut Chorepiscopus; sed universæ illius Regionis Ecclesiæ Alexandrino parent Episcopo. Presbyteri autem singuli suos habent vicos maximos, qui decem circiter sunt, immo plures numero*: etiam S. Basilius M. Epist. ad Chorepiscopos de Ecclesiarum Ministris scribit: *hæc quidem examinabant Presbyteri, & Diaconi, qui cum eis versabantur: referebant autem ad Chorepiscopos &c.* Ac ut plures aliorum auctoritates prætercam, illud solum synodi Regensis anno 439. coacte memorabo, quo can. 3. Armentarium *Chorepiscopum* monet; meminerit se agere uti *superiorem Presbyterorum, & inferiorem Episcoporum*, nempe Civitatum; uti pagus, & rus civitate noscitur inferius: unde Antiochena synodus can. 8. eis permisit posse date pacificas Epistolas, quod Episcoporum est.

XII. Hactenus & ratione, & auctoritate ostensum est, *Chorepiscopos* vere fuisse Episcopos; restat nunc, ut respondeatur argumentis, quibus oppositum probare conantur contrariæ sententiæ defensores; quorum agmen ducit Sorbonicus Doctor *Witasse* Tract. 6. de Sacramento ordinis part. 2. q. 1. Append. de *Chorepiscopis*: probatque 1. ex synodo *Ancyrana*, quæ omnium prima (si verum est, eam anno circiter 314. habitam fuisse) Chorepiscopos memoravit, & can. 13. al. 12. de iisdem ita sanxit: *Chorepiscopis non licet Presbyteros, & Diaconos ordinare*; igitur, inquit Witasses, *Episcopi* non erant illi; cum inauditum sit, Episcopis legitime institutis, nec officio interdictis Presbyteros, & Diaconos ordinare non licuisse.

Respondetur primum, Auctorem hunc parum sibi constare, cum *Episcopos* fuisse non diffiteatur. Prob. 3. eos Chorepiscopos de quibus agit *Antiochena* Synodus: quæ tamen can. 10. decrevit de eisdem, ut *Presbyterum, & Diaconum ordinare* non auderent: similiter Prob. 4. *Episcopos* dicit eos, de quibus disponit Laodicena Synodus can. 57. & ex Episcopis Chorepiscopos factos autumat, ita ut *nihil agerent sine consensu Episcopi* ex eadem Synodo. Deinde est etiam inauditum, *Presbyteros* offerre non posse; & tamen id illis ruris vetuit Synodus *Neocæsariensis* can. 13. facere in civitate præsente Episcopo, vel Presbyteris urbis tanquam in loco alieno. Postea si inauditum est, *Episcopis* Civitatum non licere Presbyteros, & Diaconos ordinare; inauditum non est, id non licere Episcopis ruris, sive *Chorepiscopis*, qui sunt Episcopi minores, & Episcopis urbium subjecti; proindeque in aliena Parœcia, atque Diœcesi: quamobrem uti non licet Episcopo vulgo *titulari*, & alicujus Episcopi civitatis *coadjutori* ordinare quemquam sine permissu Episcopi; ut ex Concilio Trident. ostensum est supra cap. 4. n. 13. *de sacris Ordination.* ita nec Chorepiscopo licere potest; ea propter Rigiboldo Chorepiscopo Rhemen. crimini datum est, quod in *Presbyterum* ordinarit *Gothscalcum Svessonicæ Parœciæ Monachum inscio Civitatis suæ Episcopo* ex Actis Concilii Carisiacen. 1. an. 849.

XIII. Nec est, quod dicat, Synodum *Antiochenam* interdixisse quidem Chorepiscopis Presbyteros, & Diaconos ordinare *sine Episcopo Civitatis*; sed non cum ejusdem Episcopi permissu. Nam quid aliud edixit *Ancyrana* Synodus? *Fas non est Chorepiscopos ordinare Presbyteros, vel Diaconos; sed neque urbis Presbyteros, nisi cum litteris ab Episcopo permissum fuerit, in aliena Parochia*: quam lectionem & textus Græcus, & vulgaris Dionysii translatio, Simeon Logotheta, Aristenus, Zonaras, Balsamon, & Blastares Græci constanter retinent; etsi complures alii, ut corrigerent, eam depravarint. Cujus canonis sensus non is est, quem sibi effinxit Witasse, sed non licere Chorepiscopis nedum in sua Pa-

Parœcia Presbyterum, & Diaconum ordinare, ut habet & Antiochenus Canon; sed neque vocatis a populo alienæ Diœcesis vel sede vacante, vel Episcopo illius Diœcesis impedito urbis illius *Presbyteros* ordinare, aut etiam urbis suæ *Presbyteros* ad alienam Paroeciam se transferentes, ut ibi ordinarentur, fas non erat ordinandi sine litteris, ac permissu *Episcopi*. Refert Witasses inter varias hujus *Ancyrani* Canonis versiones & illam, inquit, *Adriani* I. Papæ ex *Epitome Canonum*, quam Carolo Magno obtulit anno 774 antiquissimæ versioni adhærentis; quæ est: *ut Chorepiscopi Presbyterum, vel Diaconum non ordinent: nec Presbyter aliquid agat in Parochia sine Præcepto Episcopi*. Verum illa Canonum *Epitomes* non est Adriani PP. sed alicujus Galli ex integra Canonum Collectione ab eodem Adriano anno ut creditur 787. Carolo M. oblata, desumpta, interpolata, vel potius depravata post seculum VIII. in odium, ut videtur, chorepiscoporum; cum canonem X. Antiochenum his verbis exhibeat: *quod Chorepiscopi ordines inferiores usque ad Subdiaconatum dare non possunt*: quod prorsus falsum est: & Carolus M. anno 789. in capitul. Aquisgran. integros canones *Antiochenum*, & *Neocæsarien.* de Chorepiscopis Isidorianæ versionis adduxit. Deinde quoquo modo se habeat lectio Canonis Ancyrani, longe præstat, potiorque est *Antiochenus* illo; hæc enim Synodus posterior est, & ex 97. Episcopis conflata; *Ancyrana* vero ex solis 18. Episcopis.

XIV. Probat. 2. & quidem efficacius, inquit ille ex Synodi Neocæsarien. Canone 14. *Presbyteri ruris in Ecclesia Civitatis Episcopo præsente, vel Presbyteris urbis ipsius offerre non possunt ... Chorepiscopi quoque ad exemplum quidem, & formam septuaginta videntur esse; ut comministri autem propter studium, quod erga pauperes exhibent, honorentur*; al. *efferant honorati*: sed dum in eo maxime sistit, quod Chorepiscopi dicantur ad *formam* 70. discipulorum Christi fuisse, qui Presbyteri extitisse creduntur; & in voce *quoque*, quasi dixerit & ipsos Chorepiscopos fuisse Presbyteros: observare est, synodum non affirmare, Chorepiscopos esse, sed *videri* ad formam septuaginta esse; & quid Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius, Diaconus, Romanus, Theodoretus, Nicolaus I. aliique plures de Presbyteris, ac 70. Discipulis edixerint. Quantum autem ad vocem *quoque*; usus est Doctor Sorbonicus Dionysii versione; sed Isidorus, & Hervetus transtulerunt *autem*, & forsan verius; cum Græca lectio habeat eam vocem, quæ Latinis sonat *autem*, *sed vero*, *porro*, *&c.* plerumque. Ut igitur vertatur; nihil efficacius eruitur ex hujus Synodi Canone pro ea opinione, quod *Chorepiscopi* non sint Episcopi, præsertim cum ibi dicantur Episcoporum *Comministri*, al. *Consacerdotes*; & plusquam Presbyteri honorari præcipiantur. Postea *Synodus* ea fuit dumtaxat 17. Episcoporum cœtus; ideoque videat, an conferri cum *Antiochena* 97. Antistitum possit, ac debeat.

XV. Probat 3. ex Synodi Antiochenæ canone X. qui ita habet: *ii, qui sunt in vicis, & pagis, vel qui Chorepiscopi nominantur; etiamsi impositionem manuum Episcoporum acceperint, placuit S. Synodo, ut suum modum sciant; & sibi subjectas Ecclesias administrent, earumque cura, & moderamine contenti sint. Constituant autem Lectores, & Subdiaconos, & Exorcistas; & eorum promotionem sibi sufficere existiment: Presbyterum autem, & Diaconum ordinare non audeant sine Episcopo Civitatis, cui ipse, & pagus subjicitur ... Chorepiscopus autem fiat ab Episcopo Civitatis, cui subjicitur*: aitque ex eo duo colligi; & Chorepiscoporum *duo* fuisse genera, quorum alii ut *Episcopi* consecrati erant, alii vero non; & Chorepiscopum non fuisse *verum Episcopum*, cum ab uno tantum Episcopo consecraretur; quando verus Episcopus a tribus saltem Episcopis consecrari deberet ex Nicæno Concilio.

Respondetur utrumque falsum esse: *primum* quidem explosum est, & confutatum jam n. 4., præsertim cum hoc Concilium nonnisi de uno chorepiscoporum genere disponat: si duo extabant; quomodo differendum, disponendumque de alio, quis unquam pertractavit? *alterum* quoque falsum apparet; cum quis ab uno tantum Episcopo in Episcopum ordinatus *illicite* quidem promotus asseratur, sed non *invalide*; ut multa facta demonstrant tam in Græca, quam in Latina Ecclesia: *Nicænus* enim canon 4. ad disciplinam pertinet, non autem ad fidem; quapropter aliquando certis de causis nil vetat quin relaxari queat. Postea non de *ruris* Epi-

Episcopo sancit ille, sed de Episcopo *Civitatis*, qui sane ordinatione pares erant, impares tamen dignitate; quamobrem antonomastice nomine *Episcopi* Civitatis Antistes significabatur loci caussa, sicut *Archiepiscopus*, vel Metropolitanus Antistes comparate ad alios Episcopos ratione loci; ob quem non ordinatione, sed dignitate, ac jurisdictione major erat; etsi omnes veri Episcopi agnoscerentur.

XVI. Probat 4. ex Laodicena Synodo ex 32. Episcopis constituta, quæ can. 57. edixit: *Non oportet in vicis, & pagis Episcopos constitui; sed circuitores: eos autem, qui prius constituti fuerunt, nihil agere sine consensu Episcopi*: putatque loqui Synodum de Episcopis *vicorum* non instituendis; de quibus agunt & Sardicense Concilium can. 6., & Leo Magnus Epist. 87. ad Mauros Episcopos; cum verba faciat de *Chorepiscopis*: an non enim uti habet & Canon Antiochenus proxime commemoratus: *ii, qui sunt in vicis, & pagis, vel qui Chorepiscopi nominantur &c.*? idque etiam elicitur ex his, quæ eadem Synodus Laodicena subjungit: *eos autem, qui prius constituti fuerunt, nihil agere sine consensu Episcopi Civitatis*: nam ubi reperire est, ut Episcopi vicorum, castellorumque subessent imperio Episcoporum urbium? nullibi gentium: cum tamen hujuscemodi essent in Asia, Africa, & Europa, immo in Italia quoque *vicosabinas*, *vicohabentinus*, *vicoseniculensis*, *vicoæquensis &c.* Episcopatus multo post eam Synodum erecti. Quocirca falsum est, Canonem hunc Laodicenum utraque in Ecclesia Græca scilicet & Latina posthac firmius obtinuisse, sive de Episcopis vicorum, Castellorumque; sive de Chorepiscopis sit sermo: quemadmodum & falsum est, ex eo Canone haberi, Episcopos vicorum factos esse Chorepiscopos, ut vult Witasse; nam ob quam noxam mutati sunt illi, ut ex Episcopis veris ac liberis, minimeque subjectis fierent, ut ipse comminiscitur, non veri, aliisque Episcopis subjecti, atque ministri? statuit igitur laudata Synodus non oportere *Chorepiscopos* constitui: sed cum fuerit Synodus Provincialis ac privata; nonnisi Provinciæ suæ Antistites obligabat. Et quum adjecit: eos, qui jam extabant, *Chorepiscopos nihil agere sine consensu Polepiscopi*, sive urbis Episcopi; nihil pronunciavit, quod ostenderet *Chorepiscopos* non esse veros Episcopos, siquidem etiam illi, qui *titulo tenus* tantum sunt Episcopi, & aliorum adjutores, nihil agere possunt sine consensu Episcopi, cui opitulantur; & tamen veri sunt Episcopi.

XVII. Probat 5. ex Theodoreti Epistolis 113. ad Leonem Papam, & 116. ad Renatum Romanum Presbyterum, quibus mittere se scribit *Presbyteros Hypatium*, & *Abramium Chorepiscopos*: ergo, inquit, omnes *Chorepiscopi* veri nominis Episcopi non erant, sed tantum vulgo Presbyteri.

Respondetur, conc. antecedenti nego consequentiam: & inquiro: si *Chorepiscopi* non erant, quin etiam essent Presbyteri; cur chorepiscopos dixit *Presbyteros*, si satis erat dicere *chorepiscopos*: errorem igitur exputent interpretis: qui quoniam *Presbyter* Græce modo dignitatem, & modo ætatem significat, estque Latinis *senior*; cum *seniores* vertere debuisset, *Presbyteros* existimavit, conscripsitque. Præterquam quod antiquitus *Episcopi* quoque urbium præcipuarum leguntur dicti *Presbyteri* a Scriptoribus magni nominis; sic S. Irenæus præ ceteris apud Eusebium Hist. lib. 5. cap. 24. ad Victorem PP. scribens inquit: *Presbyteri ante Soterem, qui Ecclesiæ, cui jam tu præes, præficiebantur, Anicetum dico, Pium, Hyginum, Telesphorum, Sixtum &c.* nisi ibi quoque vertendum fuisset *Seniores*, ut & apud alios, quoniam & vetus Metensium Chronicon ita habet; *qui ab Apostolis ordinabantur Presbyteri, cæteris præeminebant ut Episcopi*. Utcumque sit; nihil nos urget Theodoreti dictum, & auctoritas & ob ea, quæ jam sunt exposita, & quæ ulterius dicenda supersunt.

XVIII. Probat 6. ex Hispalensi II. Synodo a S. Isidoro circiter anno 619. celebrata, in qua cap. 7. legitur: *Septimo examine relatum est nobis venerabilissimum quondam Agapium Cordubensis urbis Episcopum frequenter Chorepiscopos, vel Presbyteros destinasse (qui tamen juxta Canones unum sunt) qui absente Pontifice Altaria erigerent, Basilicas consecrarent: quod quidem non est mirum id præcepisse virum Ecclesiasticis disciplinis ignarum: & statim a sæculari militia in Sacerdotale ministerium delegatum*: ergo Chorepiscopi sunt meri Presbyteri.

Respondetur, primas quidem hujus Synodi editiones ita habere; sed castigatior editio a Loay-

Loaysa ad MSS. codicum antiquorum fidem facta, & in sequentibus Conciliorum collectionibus vulgata neque *Chorepiscopos*, neque *parenthesim* habet; & profecto, recte, ut ut repugnat Witasse. Nam Chorepiscopi aut nunquam in Hispania fuerunt, ut verius nonnulli scripserunt: aut non eo quidem tempore: siquidem *Martinus Bracarensis*, qui eodem tempore vixit ac Agapius Cordubensis Antistes, quique anno 572. Canonum Græcorum Collectionem pro Hispanis adornavit, accommodavitque; Canonem Neocæsariensem 13. convertens, alteram partem, quæ de *Chorepiscopis* agit, prætermisit non alia de caussa, quam quod in Hispania non erant: inquit enim can. 56. *Forasticis Presbyteris præsente Episcopo, vel Presbytero Civitatis offerre non licet, nec ministrare in populo nisi forte illis absentibus*: & S. Isidorus junior Hispalen. Episcopus circa ann. 630. Epist. ad Leudefridum Cordubensem Antistitem de *Ecclesiasticis officiis* conscripta nullum chorepiscoporum verbum habuit, legiturque c. *Perlectis* d. 25. Quod enim idem Isidorus lib. 2. de *Divinis officiis* canonem x. Antiochenum de *Chorepiscopis* produxerit; id egit eo quod opus illud non tam pro Hispanis, quam pro universali Ecclesia condiderat. Cur in tot tantisque Hispaniæ Conciliis nunquam occurrit *Chorepiscoporum* nomen; nisi quia eo in Regno nunquam sunt admissi, & nunquam instituti? Codices igitur Synodi Hispalensis II. corrupti fuerunt ex commentitia Epist. 86. al. 88. Leoni Magno affixa de *Chorepiscopis*; quæ magna ex parte cum ex hac Synodo, seu Synodi cap. 7. conflata fuerit; addideritque confictor ea quæ ad *Chorepiscopos* attinent; inde ab aliquo rerum Ecclesiasticarum imperito in Acta Synodi intrusa sunt, & etiam adinventa; ut illa (*qui tamen juxta Canones unum sunt*): quinam sunt hi Canones? nulli prorsus, nisi aliqui Gallorum Conciliorum longe post hanc Synodum coactorum.

XIX. Probat 7. ex Epistolis *Damasi*, *Leonis Magni*, *& Joannis III.*, quarum etiam partem duarum exhibet Gratianus c. *Chorepiscopi*, & c. *Quamvis* d. 68., easque etsi supposititias esse non diffitetur Witasse; tamen cum prodierint, inquit, *sæculo* saltem VIII., & magnam apud omnes auctoritatem obtinuerint ex eo colligit, eo saltem sæculo, ac deinceps vulgatissimam hanc fuisse de Chorepiscopis fidem: cum non sit credibile Auctorem qui illas effinxit, aliter de *Chorepiscopis* docuisse, quam communis ferret opinio.

Respondetur falsum esse, vel saltem valde incertum, tres illas Epistolas intra sæculum VIII. esse confictas; cum de ipsis eo tempore nemo verba fecerit, & nemo eis usus fuerit. *Zacharias* enim Papa anno 747. Pippino Majori domus Franciæ, Francorumque Antistitibus scribens Epist. 7. qua 27. eorum Capitibus respondit, ad illud de *Chorepiscopis* nil aliud attulit nisi *Neocæsariensem*, & *Antiochenum* Canones versionis Dionysii Exigui; & *Carolus Magnus* in Capitul. Aquisgran. anno 789. edito lib. 1. cap. 9. Gallicanis Præsulibus adduxit canonem 13. *Ancyranum*, & 10. *Antiochenum*, integrum versionis Isidori Mercat.; qui Canones haud parum Gallorum Conciliis adversantur. Concilium pariter Parisien. VI. anno 829. cap. 27. lib. 1. de *Chorepiscopis* exhibuit Canonem *Neocesariens.* & *Antiochenum*, quamvis mutilatum Dionysianæ translationis. Sed & *Nicolaus* I., ut retuli n. 6. & 7. respondens duobus Archiepiscopis Galliarum Bituricensi & Vesuntionensi de *Chorepiscopis*, Canones tantummodo commemoravit, non suorum antecessorum Epistolas: & *Leo VII.* anno 937. Epist. 3. ad Germaniæ, Galliarumque Episcopos rescribens solum *Antiochenum* X. Canonem produxit. Primum, quod sciam, harum Epistolarum mentio occurrit in *Metensi* Concilio anno 888. convocato, ubi c. 8. dictum est, *Chorepiscopos esse Presbyteros* juxta decreta *Damasi*, *Innocentii*, *& Leonis*; & loco *Joannis* dixit Innocentium. Verum est, in capitul. Reg. Franc. lib. 7. c. 187. legi, *Leonem* III. PP. rescripsisse, *Chorepiscopos* non semel *a prædecessoribus suis damnatos* fuisse, quibus memoratas Epistolas innuisse videri potest; sed de hac re num. sequenti differo.

XX. Probat 8. ex communi Sedis Apostolicæ, nempe Leonis III., & Ecclesiæ Gallicanæ de *Chorepiscopis* decreto an. 803. in Ratisponen. Concilio publicato, ut habetur ex capitul. Reg. Franc. lib. 7. cap. 187., ubi definitum est, *Chorepiscopos* non esse Episcopos; nihilque ministerii Episcopalis ab eis

peragi potuisse; sed inter *Presbyteros* constituendos esse, constitutosque fuisse; quod & confirmatum fuit in pluribus Conciliis *Parisiensi* anno 849., & *Metensi* anno 888.

Respondetur, non minimam subesse rationem suspicandi, eos, qui ad *Chorepiscopos* deprimendos confixerunt tres Rom. Pontificum Epistolas, aliqua quoque *Capitularia* ob eam rationem aut excogitasse, aut corrupisse: sunt enim quædam, quæ neque sapientiæ, neque integritati, atque constantiæ & Romani Pontificis, & Galliarum Episcoporum congruere videntur. Vidimus superius n. 2., *Concilium Parisiense* vel aliud anno circiter 770. decrevisse, ne deinceps *Chorepiscopi* fierent, nisi a tribus Episcopis ordinarentur, quotiescunque munia Episcopalia exercere vellent: quo facto novum est *Chorepiscoporum* genus exortum; cui simile, vel idem fere est, quod hodie dicitur *Titularium*, *Suffraganeorum*, aut *Coadjutorum*. Et quidem Agobardus *Chorepiscopus* Lugdunensis a tribus ordinatus Episcopis asseritur apud Adonem ad annum 814.; quod si ita fuit, cur igitur dubitare de eorumdem Chorepiscoporum Ecclesiasticis actionibus, ut necesse fuerit legare Romam ad Summum Pontificem *Aronem* Salisburgen. Archiepiscopum pro rei definitione? & quo pacto Pontifex respondere potuit: quicquid a *Chorepiscopis* actum fuerat *de Episcopali ministerio*, nihil esse; sed omnia a *canonice ordinatis Episcopis* iteranda esse ac reformanda; *nam Episcopi non erant*; inquit, si a tribus fuerant Episcopis ordinati?

XXI. Sed demus quosdam, vel omnes ad antiquum *Chorepiscoporum* genus rediisse, eorum scilicet, qui ab uno tantum Episcopo ordinabantur: qua ratione in dicto Capitulari Carolus Magnus dixit, se ob Chorepiscoporum quæstionem misisse Romam *Arnonem* Archiepiscopum ad Leonem Papam, *qui* (Arno) *nobis*, *& scriptis ab eo* (Leone III.) *renuncians hæc non esse necesse iterare*, *vel definire*, *quia sæpissime a suis prædecessoribus*, *& a multis SS. Episcopis*, *atque Synodalibus sanctionibus eos esse prohibitos*, *atque damnatos*: *& ideo non est necesse ventilare*, *sed definita tenere*. *Dixit enim nullum fore Presbyterum*, vel *Diaconum*, *aut Subdiaconum ab eis ordinatum*; *nec Ecclesiam ab eis dedicatam*; *nec virginem consecratam*: *nec quemquam confirmatum &c.*? quinam sunt hi Leonis III. *prædecessores*, qui SS. *Episcopi*, & quæ *Synodales* sanctiones, quæ *sæpissime* Chorepiscopos prohibuerint, atque damnaverint? tres tantum suppostitiæ, & supra memoratæ leguntur Epistolæ *Damasi*, *Leonis M. & Joannis* III. ne ab ipsis quidem Gallis in tot eorum contra Chorepiscopos determinationibus unquam adductæ nisi an. 888. in Metensi Concilio. Qua veritate *Leo III.* vir & sapientia & integritate magnus quivit affirmare, *sæpissime* Chorepiscopos a suis prædecessoribus esse prohibitos, & damnatos, si Papa Zacharias paucis ante eum annis ad Gallos scribens attulit, confirmavitque X. Canonem *Antiochenum*, qui nedum Chorepiscopos probat, sed & illis ordinationem permittit *Sacrorum* etiam *Ordinum*, modo Civitatis Episcopus admitteret: attulit insuper, confirmavitque XIII. Canonem *Neocæsariensem*; qui jubet Chorepiscopos *honorari*: si ut dixi n. 19. ipse Carolus Magnus anno 789. Aquisgran. in Capitular. obtulit Antistitibus Galliarum integros Canones *Ancyranum*, & *Antiochenum* de Chorepiscopis observandos? & erit, qui credat, ad ann. 803. vere potuisse dici a Rom. Pontifice, *sæpissime a suis prædecessoribus*, *& a multis SS. Patribus*, *atque Synodalibus Sanctionibus Chorepiscopos esse prohibitos*, *atque damnatos*? non ego sane: *credat Judæus apella*, aut soli Chorepiscoporum osores.

XXII. Ulterius in eo Capitulari refertur, dixisse Leonem III. *nullum fore Presbyterum*, *vel Diaconum*, *aut Subdiaconum a* Chorepiscopis *ordinatum*: *nec virginem consecratam*, *nec quemquam confirmatum*. Sed Synodus Ancyrana, & Antiochena tantummodo Presbyteros, & Diaconos ordinare *fine consensu Episcopi* Civitatis prohibet Chorepiscopis, non omnino, non *Subdiaconos*, quos etiam *Presbyteris* assentiente Pontifice ordinare concessit Gelasius 1. Epist. 9. ad Episcopos Lucaniæ &c. validamque eam ordinationem fore etiam inconsulto Pontifice sensit Alexander III. c. *Requisivit* de ordinatis ab Episcopo, qui renunciavit Episcop. *Virgines consecrare*, & *Neophytum confirmare*, Regensis in Gallia Synodus anno 439. permisit Armentario *Chorepiscopo*: & Stephanus II. anno 757. in Privilegio Fulrado *Abbati* S. Dionysii Parisien. con-

concesso facultatem *Tabulas*, *& Chrisma consecrandi* attribuit; est autem *Tabula* lapis in medio Altaris, super quo sacrum celebratur; ut habetur ex Capitulis Rhemen. Archiep. Hincmari: & ut omittam vetera alia de hac re decreta, verisimile quidem est, eos *Chorepiscopos* omnia, quæ ad munus Episcopale peragebant, cum suorum Episcoporum assensu fecisse; non igitur nulla, neque iteranda erant; & si quoque sine consensu Episcoporum egissent; *illicite* facta, sed non *invalide* censeri poterant, propterea quod sive ab uno, sive a tribus consecrati fuissent Episcopis, *Episcopalem* obtinuerant consecrationem, ideoque vere *Episcopi* erant.

Utique Juenin in Comment. de Sacram. Dissert. 7. q. 6. de *Subdiaconatu* cap. 3. sentit Leonem III. a Gallicis Antistitibus consultum respondisse; locutumque esse de ordinationibus a Chorepiscopis præter Episcoporum, quibus subjecti erant, consensum factis; non autem de iis, quas de eorumdem nutu, ac concessione celebrant, sed non probat. Adeone bardi Galli, rerumque Ecclesiasticarum ignari, ut in re tam aperta Pontificio consulto indigerent? Quis enim nescit sine consensu Episcopi illicitas esse ordinationes ejus in Diœcesi? Postea dixisset ne Pontifex nullas esse eas ordinationes, ac iterandas? sic & quum ibi dictum est, eos *Episcopos* non fuisse, *quia nec ad aliquam Episcopalem Cathedram ordinati fuerant*, refellitur ex Innocentio III. c. *Inter corporalia* tit. de translat. Episcopi, qui ait: *cum quis Episcopali præditus dignitate nullius tamen Ecclesiæ possit esset Episcopus*. Et S. Gregorius VII. Epist. 73. lib. 2. ad Boleslaum Poloniæ Ducem scribit; *Illud nobis primo attendendum est, quod Episcopi terræ vestræ non habentes certum Metropolitanæ Sedis locum, nec sub aliquo positi magisterio huc & illuc pro sua quisque ordinatione vagantes ultra regulas, & Decreta SS. Patrum liberi sunt, & absoluti*: de qua re dictum est Cap. IV. n. 14. & seqq. aliquando fuisse *illicitum* tantummodo; & aliquando etiam *invalidum* juxta variam Ecclesiarum disciplinam.

XXIII. Tandem lib. 6. cap. 119. eorumdem Capitul. legitur: *Placuit, ne Chorepiscopi a quibusdam deinceps fiant, quoniam hactenus a nescientibus SS. Patrum, & maxime Apostolicorum decreta, fuisque quietibus & delectationibus inhærentes facti sunt*: & l. 7. c. 187. tit. 4. c. 1. refertur Leonem III. jussisse eos in exsilium amandari, sed misericordiæ intuitu inter *Presbyteros* collatos fuisse: & tamen Concilium *Parisiens.* VI. anno 829. lib. 1. cap. 27. agit de ipsis; affertque Canonem Neocæsarien. & Antiochenum mutilatum, ac sine ordinationum potestate. Concilium *Meldense* anno 845. cap. 44. concedit illis *Ordines minores* usque ad *Subdiaconatum* conferre, sed jubente Episcopo: & *Parisiense* Concilium anno 849. nihil quidem memorat de *Chorepiscopis* in Concil. Collectionibus; attamen in eo *non solum Audradus Modicus* Senonen. Archiepiscopi *Chorepiscopus, sed & omnes alii Chorepiscopi, qui etiam in Francia erant, in eodem Concilio depositi sunt*: inquit chronicon Alberici Triumfontium. Memorat eosdem & Concilium *Aquisgranen.* anno 836. & anno 837. Agobardus Lugdunen. Archiepiscopus *dedicationem* Ecclesiæ SS. Apostolorum Petri & Pauli Sentonaten. in agro Viennen. permisit, sive demandavit *Audino* suo *Chorepiscopo*, ut refert Mabillon. lib. 31. Annal. Benedict. n. 72. *Metense* demum Concilium anno 888. coercuit hos Chorepiscopos, edixitque *Presbyteros* esse juxta *decreta Damasi*, *Innocentii* (leg. Joannis) *& Leonis*. Quorum Conciliorum nemo mentionem fecit *Ratisponen.* Concilii, ejusque in Chorepiscopos decreti; sed primus, vel unus, qui retulit, partemque illius exscripsit, fuit *Isaac* Lingonensis Episcopus, qui anno 870. sedebat, in suis Capitulis: certe nec Nicolaus I. nec Leo VII. supra n. 6. & 7. relati illud recitarunt; nec alterum Leonis III. aut alicujus ex suis Prædecessoribus. Postremo *Durandus* Aymonis Bituricen. Archiepiscopi *Chorepiscopus* anno 1040. legitur interfuisse Bituricen. Synodo; ut habet Mabillonius lib. 58. Annal. Benedict. n. 24. qui & n. 25. observat. ex litteris prædicti Aymonis, & Widonis Archiepiscopi Rhemen. intelligit eousque in Gallia extitisse, ac perdurasse *Chorepiscopos*, quos postea *Lanfrancus* Cantuarien. Antistes in Anglia penitus suppresserit: quibus nihilominus paulo post successere *titulares* Episcopi. Sed in Hibernia extasse adhuc anno 1152. testatur Simon Episc. Midensis in suis Constitutionibus anno

1216.

1216. editis, & in nupera Conciliorum Angl. & Hiber. collectione a Dan. Wilkus evulgatis tom. 1. in quibus refert, eo anno a Jo: Paparone S. R. E. Card. in Hibernia Legato constitutum; *ut decedentibus Chorepiscopis, & exsiliorum Sedium Episcopis in Hibernia in eorum locum eligerentur, & succederent Archipresbyteri a Diœcesanis constituendi*.

XXIV. Probat 9. Witasses Chorepiscopos esse *Presbyteros*, non autem *Episcopos* auctoritate *Canonum Arabicorum*; quorum 54. al. 58. Canon describit electionem, & consecrationem *Chorepiscoporum* longe diversam ab illa Episcoporum: canon. 57. primum locum tribuit Archidiacono, 2. Chorepiscopo, 3. Archipresbytero: can. 58. & 65. *Chorepiscopus*, & Archidiaconus dicuntur duæ manus, & duæ alæ Episcopi, nec non filii Episcopi; & can. 60. *Chorepiscopum*, & Archidiaconum examinare ordinandos, eosque ad Episcopum adducere, qui ordines illis conferat.

Respondetur primum, horum Canonum auctoritatem, & si apud Orientales adhibeatur, a Latinis, & Occidentalibus populis floccifieri; deinde si ita res haberet, ut illi habent, & ut interpretantur: etiam *Archipresbyter* non esset verus Presbyter, cum illum ibi *Archidiaconus* præcedat: & can. 58. habet *Episcopum* non posse in pagis, & Oppidis constituere Sacerdotem, vel Monachum nisi præsente *Chorepiscopo*: cap. vero 1. *de Templorum consecratione* afferitur, solum Episcopum, & Chorepiscopum jus consecrandorum Templorum habere, non autem inferiores gradu. Quæ plane Gallicani Præsules nunquam admiserunt, nec admisuros existimo: tantum abest a vero, eos canones Arabicos recepturos; quare non est, cur laborem refutare ea quæ aut nullius momenti sunt, aut nullius auctoritatis.

XXV. Probat denique ultimo ex ipsa *Chorepiscoporum* consecratione, quam ex libro rituum Maronitarum accepit; ubi legitur *Chorepiscopi* consecratio inter eam Archipresbyteri, & eam Episcopi collocata, atque inscripta: igitur, inquit, Chorepiscopus non est Episcopus.

Respondetur; cum eo in libro legantur etiam consecrationes Diaconi, & *Archidiaconi*, Presbyteri, & *Archipresbyteri*, Episcopi, & Archiepiscopi, sive *Patriarchæ*, neminem non intelligere ibi potius officia, ac dignitates diversas Ecclesiasticas describi, quam Ordinationes, seu consecrationes; nec inde posse duci, Archidiaconum non esse Diaconum, & Archipresbyterum non esse Presbyterum, Patriarchamque non Episcopum; sed diversas esse dignitates; uti & Chorepiscopum, qui ita se ad Episcopum habet ut Episcopus ad Patriarcham: quinimmo cum supra Archipresbyterum recenseatur; præsefert potius Episcopis, quam Presbyteris accenseri: præterquam quod parum ille liber distare videtur ab *Arabicis Canonibus*; atque adeo & ab eorumdem auctoritate parum.

Et hæc sunt, quæ de *Chorepiscopis* mihi dicenda fuerunt; quorum quidam quoniam auctoritatis plus sibi arrogasse possunt; ut inconsultis urbium Episcopis Episcopale munus exercerent, jure ac merito a Galliarum Antistitibus sunt castigati; quia tamen indiscriminatim omnes in crimen vocati fuerunt; dicti non Episcopi, sed *Presbyteri*, ob idque solum eorum Ordinationes, atque consecrationes aut irritæ judicatæ, aut iteratæ non semel: propterea a Nicolao I. & Gallorum nonnulli reprehensi sunt, & Chorepiscopi *innocentes* declarati.

P. JOHAN-

P. JOHANNIS CABASSUTII

CONGREGATIONIS ORATORII DOMINI JESU

Quisnam fuerit habitus olim proprius Episcopus ad Ordinum susceptionem?

DISSERTATIO XL.

I. Compertum est Nicæni Concilii primi can. 16. & Arelatensis primi can. 21. & Antiocheni can. 22. & Sardicensis can. 15. & Carthaginiensis primi sub Julio Papa can. 5. aliisque plerisque, proprium cujusque clerici Episcopum, ad quem pro suscipienda ordinatione recurrendum erat; aut saltem pro dimissoriis ad hunc finem litteris, illum ipsum fuisse a quo clericus erat constitutus, certeque cuidam Ecclesiæ addictus, cui ministraret; a qua transilire sacri præfati canones districte vetabant. Istam diffuse atque erudite pertractat quæstionem Franciscus Hallier professor primum Sorbonicus, deinde dignus Caballicensium Episcopus, tractatu de sacris electionib. sectio. 5. cap. 3.

II. Scio equidem habitam quoque fuisse originis rationem, ipse namque præallegatus Carthaginiensis can. 5. hoc etiam præscribit: *Nec licere laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinet sine conscientia Episcopi ejus, de cujus plebe est.* Quod idem & a Sardicensi Concilio decretum fuisse ibi asserit Gratus Carthaginiensis Episcopus. Et Julius Papa, sub cujus Pontificio duo ista Concilia celebrata fuere, sic decernit in sua inscripta ad Orientales pro Athanasio epistola. *Nullus Episcopus alterius parochianum præsumat retinere, aut ordinare, aut judicare, absque ejus voluntate; quia sicut irrita erit ejus ordinatio, ita & judicatio.*

III. Cæterum pro origine reputabatur ipsum domicilium, ut si quis in alia, quam in qua natus erat, parœcia inhabitaret, hoc ipso subjiceretur Episcopo loci, in quo domicilium fixerat, ut posset ab ipso in clericum assumi, Ecclesiæque certæ ascribi, neque posset deinceps ab altero ordinari absque dimissoriis. Neque vero prædicti canones obsistunt. Censebatur enim quis de plebe & parœcia, cujus erat incola. Id autem innumeris suadetur testimoniis. Inprimis Arausicani primi Concilii can. 8. qui tamen requirit etiam jure merito alterius Episcopi testimonium, in cujus olim parœcia aliquis diu habitaverat in Clerum ordinandus: *Si quis* (ait) *alibi consistentem clericum ordinandum putaverit; prius definiat ut cum ipso habitet. Nec enim sine consultatione ejus Episcopi cum quo habitavit, ordinare præsumat; quia non sine causa diu ab alio non ordinatus remansit.*

IV. In Carthaginiensis Concilii tertii can. 44. & Africani can. 28. Epigonius Episcopus conqueritur quemdam a se baptizatum, educatum, & demum ordinatum Lectorem, fuisse sibi a Juliano Episcopo subreptum, dicente civem esse suæ parœciæ, ideoque ab eodem sine ullis Epigonii dimissoriis, factum Diaconum. Judicat vero Concilium fuisse hoc a Juliano indebite attentatum, rationem adducens: quia dudum fuerat is clericus ab Epigonio ordinatus, & Mapaliensis Ecclesiæ ministerio adscriptus, in qua biennio Lectoris officium exercuerat. Cæteræ rationes Epigonii ad majorem ingratitudinis expressionem ex abundantia proferuntur, quod is clericus, de quo agebatur, fuerat ab Epigonio baptizatus, quod educatus, quod in gravi sustentatus inopia, quod denique idem Epigonius eumdem Juliano commendasset.

V. Paulinus epist. 45. quæ etiam inter Augustini epistolas inserta legitur ordine 35. refert se Burdigalæ ab Episcopo Delphino baptizatum: deinde Barcinone ad ferventem Bar-

Barcinonensium civium postulationem clericum ordinatum ab Episcopo Lampio, sacratumque fuisse: sed tamen decrevisse a nullo alio quam ab Ambrosio Mediolanensi Sacerdotium suscipere. Ex quo duo eruuntur observatu digna; primum quidem, exiguam & fere nullam originis & baptismi rationem in ordinationibus habitam, quandoquidem Paulinus in provincia procul ab urbe nativitatis, baptismique sui dissita & remota, in Clerum suit, sacrumque Ordinem adscriptus. Ad id enim sufficiebat perfecta viri virtus toto orbe notissimi, ad amovendum periculum ordinandi eum, qui fortassis insigni aliquo vitio, aut apud suos populares infamia laboraret, aut ob alium defectum canone ab Ordinibus arceretur. Cæteroqui enim remittendus ad originis, vel diuturnioris domicilii Episcopum fuisset, cui perspectiores esse possent hujus ad Ordinem explorandæ qualitates. Observandum secundo, ex eodem Paulin. testimonio, potuisse aliquem jam in Clerum assumptum, & ordine aliquo initiatum, recipere ab alio Antistite Sacerdotium absque prioris Episcopi dimissoriis; si tamen non sponte, sed quasi per vim & coactionem ordinem anteriorem susceperat, cum hac protestatione, nolle se addici certæ ac peculiaris Ecclesiæ intra illum Episcopatum obsequio. Id enim Paulinus a se factum perhibet epist. 6. ad Severum, sic dicens: *Nam in Barcinonensi Ecclesia conditione consecrari adductus sum, ut ipsi Ecclesiæ non alligarer, in Sacerdotium autem, non in locum Ecclesiæ dedicatus*. Ubi autem istæ deerant conditiones, ab eo solo qui primum Clero addixerat, vel ordinarat, suscipiendum erat Sacerdotium, quantumvis alibi quis natus fuisset.

VI. Præterea multa suppetunt alia hujusce apud veteres ritus exempla, præter istud Paulini. Origenes enim ortu Ægyptius ab Alexandro Jerosolymorum Episcopo fuit Presbyter consecratus, ad solas Demetrii Præsulis Alexandrini litteras, de vita & moribus testimoniales, sine dimissoriis. Nec vero tanti meriti Præsuli (qui Deo revelante fuerat ad Jerosolymitanæ Ecclesiæ solum promotus, quique vitæ sanctitate, & librorum quos scripsit eruditione, toti Ecclesiæ tanquam cæleste sydus illuxit, atque illibatam vitam glorioso tandem martyrio conclusit) rem indebitam attentasset, aut libro in Demetrium Alexandrinum edito defendisset, cujus refert elogium Hieronymus in catalogo script. Eccles. in Alexandro.

VII. Præfatus autem Paulinus & Severus Sulpicius, scriptores ambo vitæ sancti Martini Turonensis Episcopi, narrant Martinum Sabariæ in Pannonia natum, in Cypri urbe Salaminæ fuisse, quamvis invitum, & repugnantem, exorcistam primum ordinatum: deinde ad majores Ordines evectum; & deinceps Hilario Pictaviensium Pontifici dum vixit addictum.

VIII. Epiphanius juxta Eleutheropolim Phœniciæ oppidum natus, Clero, tametsi repugnans & invitus, in Cypri urbe Salaminæ initiatus fuit; mox Diaconus, deinde Sacerdos, postremo Episcopus ejusdem urbis creatus: ut ejus vitæ scriptor Græcus testificatur.

IX. Similiter Hieronymus, Stridone oppido in Dalmatia oriundus, ab Antiochiæ Episcopo Paulino Presbyter est ordinatus, ut ex ipsius epistolis 57. 58. & 61. compertum est. Hieronymi quoque frater Paulinianus æque Stridonensis Sacerdotio ab Epiphanio Salaminæ, quæ Constantia quoque dicitur, Episcopo fuit inauguratus, ut ex Hieronymi epistola 61. liquet.

X. Augustinus, cui patria Tagaste in Africa, ab Ambrosio Mediolani baptismum, a Valerio autem Hipponensi Episcopo clericalem tonsuram, cunctosque ordines, atque adeo Sacerdotium suscepit, ut refert in ejus vita Possidius.

XI. Pinianus nobilis, & illustris Romanus, cum Hipponem, Augustini visendi gratia concessisset, urgente atque ad clericalem militiam exposcente eum populo, se jureiurando obstrinxit, nulla alia in Ecclesia clericatu initiatum iri quam in Hipponensi, ut perhibet Augustinus epist. 225.

XII. Evagrium etiam Ægyptium Gregorius Nazianzenus Constantinopoli Diaconum ordinavit, teste Socrate lib. 5. cap. 18.

XIII. Quin etiam Augustinus & Severus mutuo disceptantes pro Timotheo clerico, epist. Augustini 240. & 241. nihil de ipsius patria disputant, sed solum a quonam fuerit ordinatus, ut eum sibi solus vindicare possit, qui clericum fecerat. Conqueritur ibidem Augu-

gustinus Timotheum, postquam pluries in Ecclesia suæ parœciæ de pulpito legerat, fuisse tamen a Severo, se inconsulto, Subdiaconum ordinatum: sed eum ad suam Ecclesiam asseverat pertinere, a Severo indebite usurpatum, & ordinatum: quem rogat ne nunc aperiri sinat aditum ad ordinem infringendum Ecclesiasticæ disciplinæ: sed Timotheum ad se dimittat, ne iste ulterius perjurio suo Deum offendat, postquam Ecclesiæ, in qua primum ordinatus est, juravit se nullatenus ex ea discessurum. Ex hoc Augustini loco perspicua fit veteris Ecclesiæ consuetudo, qua is qui Clero ascribebatur juramento spondebat stabilitatem in Ecclesia, cui per ordinationem primum alligabatur: qua tamen sponsione se devincire Barcinonensi Ecclesiæ Paulinus recusavit, & ipse Hieronymus Antiochenæ, quia in sua ordinatione nullius se ministerio addictum iri protestatus est, ut de se ipsemet scribit epist. 61.

XIV. Collapsa demum aut saltem labefactata Ecclesiæ disciplina, ex quo laudabilis desiit consuetudo, traditione Apostolica, sacrisque veterum Conciliorum Sanctionibus stabilita, ut quilibet clericus in ordinatione sua certæ & particularis Ecclesiæ obsequio deputetur, a qua discedere posthac non sit ei liberum, ut statuitur generalis Concilii Arelatensis primi can. 22. & œcumenicarum synodorum Nicænæ primæ can. 15. & Calchedonensis can. 6. facta demum clericis pro libito ab una ad alteram Ecclesiam commigrandi licentia & potestate, tum primum invaluit proprii Episcopi notio, & acceptio diversa. Tria namque distincta sunt Episcoporum discrimina, ad quos unicuique liberum esset recurrere, ad quosvis ordines suscipiendos. Hi vero sunt Episcopi vel originis, vel domicilii, vel beneficii: cujus distinctionis primus ex iis qui supersunt meminit canon Bonifacii Papæ VIII. c. nullus, de temp. ordin. in 6.

P. JOHANNIS CABASSUTII

CONGREGATIONIS ORATORII DOMINI JESU

De manuum impositione

DISSERTATIO XLI.

I. CONfert plurimum ista Dissertatio ad antiquorum Canonum, & veterum Ecclesiæ Doctorum intelligentiam. Sciendum in primis, quid manum impositio significet? Eam vero notitiam nobis egregie tradit S. Dionysius Hierar. Eccles. cap. 5. scribit enim, per hanc significari eum, cui manus imponuntur, constitui sub divinæ manus protectione; præterea, virtutis, divinæque gratiæ in subjectum caput effusionem: tertio diabolicæ fraudis, & malignantis depulsionem; quarto denique sub Deo subjectionem, ut nihil extra ductum ejus & auspicium a nobis agatur; quasi Deo nos sibi manu sua vindicante, suumque in dominium, & possessionem assumente. Sic vero loquitur Dionysius: *Pontificiæ autem manus impositio simul quidem manifestat sacramentalem protectionem, qua tanquam sancti pueri paterna protectione foventur; quæ quidem Sacerdotalem det eis habitum, & virtutem: contrarias autem potestates ab eis depellat: docet etiam sacras functiones obire eos, qui consecrati sunt, ut sub Deo agentes, omniumque actuum suorum ducem habentes*. Manuum impositio dicitur χειρῶν ἐπίθεσις Act. cap. 6. v. 6. &c. c. 8. v. 17.

17. 18. 19. &c. 1. Timoth. 4. verf. 14. & 2. Timoth. cap. 1. verf. 6. Concilium Nicænum primum can. 8. 9. Ordinationem, & confecrationem verbis χειροθεσίας & χειροτονίας exprimit: nec non reliqua deinceps Græca Concilia, & Sancti Patres. Tametfi vox χειροτονία quævis etiam multitudinis suffragia & electiones fignificet, nec tantum Sacerdotes, fed etiam Diaconi manuum impofitione confecrentur, ut refertur de primis feptem Ecclefiæ Diaconis Act. 6. verf. 6.

II. Ad diverfos effectus manuum impofitione utebatur Ecclefia. Præclare gloffa in cap. manus impofitio 1. q. 1. quinque recenfet fpecies manuum impofitionis, confecratoriam, confirmatoriam, ordinatoriam, reconciliatoriam, morborum curatoriam. Marcus Remenfis de variis capitib. Eccleſ. cap. 18. has differentias accuratius pertractat, his verbis: *Non uno modo femper impofitio manus intelligitur, fed pro diverfitate illorum fub diverfa fignificatione reperitur. Aliquando etiam pro confirmatione Neophytorum accipitur, ut in decretis Apoftolicorum virorum, Clementis, Urbani, Melchiadis expreffum fæpenumero reperitur. Nunc pro ordinatione Sacerdotum, five Diaconorum juxta illud Apoftoli ad Timotheum. Nemini cito manus impofueris.; quod & Canones apertiffime præfcribunt. Eft & reconciliatoriæ manus impofitio, per quam pœnitentes hæretici, five fchifmatici, Sanctæ Romanæ Ecclefiæ reconciliantur; de qua fimiliter Canones multa dicunt, & de qua B. Auguftinus lib. 3. de Baptifmo contra Donatiftas teftatur nihil fit nifi oratio fuper hominem quæ iterari poffit. Fit etiam manus impofitio fuper infirmos, juxta illud Evangelii; fuper ægros manus imponunt, & bene habebunt. Item fuper catechumenos, & energumenos: Item cum fimpliciter aliquem benedicimus, manus ei antiquo more imponimus. Sic enim Jacob Patriarcha, cum filium Jofeph benediceret, manus ei impofuit. Et Dominus in Evangelio oblatos fibi parvulos per impofitionem manus benedixiffe legitur.* His adde manuum impofitionem fuper Diaconiffis, de qua alibi.

III. Manuum impofitio ad Confirmationis facramentum folius eft Epifcopi officium. Hujus præceffit exemplum in Apoftolis Petro, & Johanne Samariam miffis, ut urbis hujus habitatoribus paulo ante a Philippo Diacono baptizatis, confirmationis fignaculum conferrent, quo cum advenifient, *imponebant manus fuper illos, & accipiebant Spiritum Sanctum*. Scite vero hæc docet S. Cyprianus epift. 73. ad Jubajanum: *Quod deerat, id a Petro, & Johanne factum eft, ut oratione pro eis habita, & manu impofita invocaretur, & infunderetur fuper eos Spiritus Sanctus. Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclefia baptizantur, præpofitis Ecclefiæ offerantur, & per noftram orationem, ac manus impofitionem Spiritum Sanctum confequantur, & fignaculo Dominico confummentur.* Cornelius etiam Papa in epift. ad Fabium Antiochenum, quam refert Eufebius lib. 6. Hift. Eccl. cap. 35. ita de Novatiano fchifmatico fcribit: *In lecto in quo decumbebat, aqua circumfufus Baptifmum accepit, fi modo talem hominem baptifmum accepiffe dicendum fit: verum morbo tandem elapfus, neque cætera, quibus poft Baptifmum fecundum Ecclefiæ Canonem imbui oportuerat, acquifivit; neque Domini figillo ab Epifcopo obfignatus fuit: quo quidem neutiquam potius, quomodo quæfo Spiritum Sanctum adeptus eft?*

IV. Ad idem quoque Sacramentum, quod Sancti Patres figni, ac figilli nomine defignant, Innocentius Papa tertius cap. unico, de facra Unctione in Sacris in quibus unctio adhibetur, duplicem confiderandam unctionem docet, extremam nimirum, atque fenfibilem, alteram vero internam, & invifibilem, cujus auctor agnofcendus fit facer Spiritus Dei. Prima illa unctione in tribus liminur Sacramentis, Confirmatione, Ordinatione, & ultima infirmorum Unctione, illaque ad fubftantiam pertinet trium Sacramentorum. Ea vero fecunda, quæ interior eft unctio ad gratiam pertinet Sacramenti; & ad omnia etiam extra Sacramentum fuperna Charifmata. Ejus generis eft unctio, qua delibuta eft facrofancta Chrifti Domini humanitas, prædicente Ifaia: *Spiritus Domini fuper me, propter quod unxit me*, Rege etiam canente Pfalmifta, *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ confortibus tuis:*

Et

Et Petro Apostolo in Act. Apostolorum enunciante, *Unxit eum Spiritu-sancto, & virtute*. De Christianis interna unctione delibutis Paulus 2. Corinth. 1. *Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui unxit nos Deus, & signavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris*. Quemadmodum etiam 1. Johann. 2. *Et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis aut aliquis doceat vos. Sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est*. Atque idem Innocentius, sermonem suum prosequens, ingeniose Divini Spiritus unctioni columbam Spiritus Sancti symbolum accommodat, quæ in Arcam revolavit virentis olivæ ramum deferens, qua ex arbore oleum exprimitur. Est demum alterum unctionis externæ genus cæremoniale, & tantum Sacramento accidens, qualis est in scapulis, & pectore, atque vertice baptizati unctio olei, quæ ex Apostolica etiam institutione ortum habet.

V. Fieri quoque solebat impositio manuum Episcopi simul, & Cleri in reconciliatione publice pœnitentium; quem ritum Cyprianus commemorat epist. 10. *Nam cum in minoribus peccatis* (scilicet comparatione habita cum peccatis Fidei Christianæ desertorum, de quibus ibidem Cyprianus, tametsi ea de quibus loquitur quasi de minoribus, gravia in se ipsis essent, quippe quæ publica pœnitentia eluenda essent) *agant peccatores pœnitentiam justo tempore, & secundum disciplinæ ordinem ad exomologesim veniant, & per manus impositionem Episcopi, & Cleri jus communicationis accipiant. Nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communionem admittuntur, & offertur eorum nomen, & nondum pœnitentia acta, & nondum manu eis ab Episcopo, & Clero imposita, &c.* Nec tantum in reconciliatione pœnitentium, sed etiam inter preces, quas diebus jejuniorum fundebant Sacerdotes supra pœnitentes, manus quoque eisdem imponebant: ut habetur Concilii quarti Carthaginiensis can. 80. Energumenis etiam exorcistæ quotidie manus imponebant, ibid. can. 90. Manus impositio ad Confirmationis Sacramentum olim requisita, nunc quoque usu viget. Nam Episcopus manum fronti imponit, simulque inungit, & oblinit, ut testatur Amalarius Fortunatus Episcopus Trevirensis lib. 1. de Offic. Eccles. cap. 27. sub finem his verbis: *Ut ab Episcopis solis inungantur per manus impositionem, ab Apostolis acceptum est*. Denique solemne antiquitus fuit viduas ordinari Diaconissas adhibita manus impositione, ut sequenti proxima dissertatione demonstrabitur.

P. JOHANNIS CABASSUTII
ORATORII DOMINI JESU

De prisco eligendi eos, qui ad sacros Ordines initiandi erant, ritu

DISSERTATIO XLII.

I. Ecclesia Dei, quam Spiritus divinus regit ac munit, prædicatur in sacris voluminibus *terribilis ut castorum acies ordinata*. Pulcherrimus in ea effulgens ordo ipsi mirifico decori est & ornamento, & insuper munimini atque præsidio, ejus speciem admirabiliter auget simulque invicta fortitudine roborat, terroremque in ipsius hostes latissime diffundit. Secus autem accidit in hæreticorum castris, in quibus ἀταξία difformis prævalet, ut illis accommodari hoc rite possit quod de tartareis locis in libro Job enuntiatur. *In quibus nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*. His namque rebellium consortiis & sodalitiis spiritus confusionis cacodæmon dominatur. Hierarchiæ porro Ecclesiasticæ, quæ cælestes in cælis ordines imitari studet, præcipua munia his tribus ordinibus continentur, ut fusius docet sublimis ille Dionysius dictus Areopagita, scilicet Episcopis, Sacerdotibus, & Diaconis, quorum promotio, & consecratio solis competit Episcopis, Ecclesiæ ducibus, & Principibus, Apostolorumque successoribus, juxta Regii Prophetæ vaticinium: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos Principes super omnem terram*. II. Hoc vero sciendum, tres esse distinctas res, electionem, postulationem, & consecrationem. Ista quidem tertia, qua potestas confertur ac dignitas Ecclesiastica ejusque indelebilis character, ab Episcopis dumtaxat, nullatenus autem a reliquo Clero vel a populo suffragante conferri potest. Ad electionem autem, vel ad postulationem, quarum prima jus aliquod ad rem initiat, secunda vero solis nititur precibus, aliquando solus Clerus, nonnunquam etiam laicorum fidelium vota, pro diversorum locorum temporumque vicissitudine, admittebantur. Verumtamen quia plebis concursus frequentes pariebat dissensiones, ejus suffragia jampridem requiri desierunt, totaque demum res ad optimatum, qui sunt in Clero, arbitrium delata est.

III. Perspicuum est etiam ab Ecclesiæ nascentis primordiis Episcoporum creationem fieri consuevisse accedentibus populorum suffragiis, ut contingit in ipsius Matthiæ ad Apostolatum electione Act. 1. & subinde septem Diaconorum Act. 6. Quam rem inferius & fusius probabimus in nostris ad can. 4. Nicæni Concilii observationibus, quas lector perquiret, ne frequentius idem a nobis repeti contingat. Rationem requisiti olim totius civitatis consensus istam refert S. Pontifex Leo primus, epist. 12. alias 85. ad Anastasium Thessalonicensem cap. 5. *Ne civitas Episcopum non optatum aut contemnat, aut oderit, & fiat minus religiosa quam convenit, cui non licuerit habere quem voluerit*. Quæ tamen consuetudo progressu temporum exolevit. Enim vero Synodus œcumenica Nicœna secunda can. 3. excludit plane laicorum plebisque suffragia ab Episcoporum electionibus. S. Johannes Chrysostomus lib. 3. de sacerdotio, jam ante graviter expostulaverat, quod suo tempore a suffragiis populorum dependeret Episcoporum electio. Ideoque *non esse admirandum*, ait, *si flagitiosi præficiantur Ecclesiis, dignissimi autem in obscuro jaceant & delitescant, cum electionis judicium ab illis petatur, quorum animi solis temporalibus lucris, & voluptatum illecebris addicti sunt, nec nisi terrena sapiunt*.

Di-

Divus Augustinus confusos reformidans tumultus, qui se defuncto de suæ successione sedis exorituri in populo essent, id malum sapienter adhuc vivens prævenit. Quippe congregato in primaria Basilica populo nominavit, & impense commendavit eum, quem sibi cooptarat successorem Eradium Sacerdotem, plebisque consensum rogavit & obtinuit, protinusque in acta publica referri curavit. Cujus rei ipse fidem facit epist. 110. In qua præterea exemplum profert Severi Milevitensium Antistitis, qui paulo ante sibi adhuc vivens successorem designaverat, in quem congregatus in Cathedrale templum populus lubens consenserat. Atque hanc facti sui rationem adjungit: *Scio* (inquit) *post obitus Episcoporum, per ambitiosos aut contentiosos solere Ecclesias perturbari: & quod sæpe expertus sum & dolui, debeo quantum ad me attinet, ne contingat, huic prospicere civitati*. Præclare Cicero in oratione pro Lucio Flacco, Græciæ olim opibus, Imperio & gloria florentis posteriores calamitates huic uni malo adscribit, *libertati immoderatæ, ac licentiæ concionum*; *cum in theatro imperiti homines rerum omnium rudes ignarique consederant, tum bella inutilia suscipiebant, tum optime meritos cives civitate ejiciebant*. Exemplum turbarum, quæ inter medios concionum popularium fluctus in Episcoporum electione ingruebant, suppeditat memorabile Ammianus Marcellinus scribens post Liberii Pontificis Romani obitum, diversis inter Damasum & Ursicinum Romani populi studiis, uno die intra Sicini basilicam centum triginta septem homines fuisse interemptos. Rufinus etiam eamdem attingens historiam lib. 2. cap. 10. *Tanta* inquit *seditio, immo vero tanta bella coorta sunt, alterutrum defendentibus populis, ut replerentur humano sanguine orationum loca*.

IV. Cæterum etsi pluribus sæculis ad Episcoporum electionem requisita fuerint populorum suffragia; cæterorum tamen Clericorum electionem plebibus Laodicena synodus interdixit, can. 2. Ipseque Gregorius Papa nonus quoscumque laicos a quibuscumque Ecclesiasticis electionibus longe submovet, c. sacrosancta, &c. Messana, de election. Intermediis tamen sæculis, tametsi non electiones quidem populi circa inferiores ab Episcopatu ordines prævaluerunt; testimonia tamen circa ordinandorum conditiones & vitam Episcopi ordinatores perquisierunt: id etiam præscribentibus sacris Ecclesiæ regulis, ne quis indignus per ignorantiam promoveatur. Providet enim Concilium Carthaginiense tertium can. 22. *Ut nullus ordinetur Clericus nisi probatus vel Episcoporum examine, vel populi testimonio*. Et quarti Carthaginiensis Concilii can. pariter 22. *Ut Episcopus sine Consilio Clericorum suorum Clericos non ordinet, ita ut civium conniventiam & testimonium quærat*. Et quidem de Episcopo loquens Apostolus 1. Timoth. 3. ait: *Oportet illum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt*.

V. Contigebat aliquando, ut insignis alicujus meriti personæ solutæ a populo expeterentur apud Episcopos ordinandæ, ut scilicet ordinis vinculo astrictæ ibidem deinceps residerent, & ita populus earum exemplis, aut doctrina, ante eleemosynis juvaretur, & valde proficeret. Quomodo de se ipso Paulinus Nolanæ civitatis Antistes epistola 45. quæ etiam inter Augustinianas recensetur ordine 35. refert cum forte Barcinone degeret, fuisse ad ferventem Barcinonensium civium postulationem, cum nihil tale cogitasset, ordinatum ab Episcopo Lampio, noluisse tamen ulli Ecclesiæ civitatis ejus addici, cum destinasset Sacerdotium ab Ambrosio suscipere, ab eoque Mediolanensis Ecclesiæ obsequiis alligari. Præterea Pinianus nobilissimus, & perillustris Romanus cum Hipponem Augustini visendi gratia profectus esset, urgente atque ad Clericalem militiam exposcente ipsum populo, Clericali militiæ ab Augustino fuit initiatus, & adscriptus, ut ipsemet perhibet Augustinus epist. 225.

VI. Inepte autem novatores hæretici demonstrare præsumunt divinæ institutionis esse, ut Presbyteri per suffragia plebis ordinentur, eo quod Act. 14. v. 22. ubi de Paulo & Barnaba hoc enunciatur: *Cum constituissent illis per singulas civitates Presbyteros*; Græcumque exemplar dicat χειροτονήσαντες quam vocem sic vertunt: *Cum per popularia suffragia ordinassent*. Cæterum distinguenda sunt diversa hujus Græcæ vocis significata: Primum est, per suffragia multitudinis decernere; est enim χειροτονία manuum extensio aut ele-

elevatio; quo signo populus suam indicabat aliquid sciscendi seu decernendi voluntatem. Quae est apud veteres Graecos admodum frequens significatio, qui adventum praecesser Christi: eodemque sensu ait Cicero de Graecanico cujusdam populi decreto in oratione pro Flacco, *porrexerunt manus, sophisma natum est*. Secundo significat absolute & indefinite quodvis decretum etiam privatum & singulare. Quo eodem sensu legimus Act. 10. *Dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus praeordinatis a Deo*, Graece μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ Θεοῦ. Quis vero dixerit Deum aeterno suo consilio per suffragia plebis eligere aut decernere. Atque hoc ipso sensu illa intelligenda est facta per Apostolos eo loco Presbyterorum ordinatio, absque aliorum suffragiis aut concursu. Potest etiam vox illa apprime juxta tertium significatum concipi, scilicet sacrae ordinationis, quae fit per Episcopi manuum impositionem, qui sensus est in usu Ecclesiae apud Graecos sanctos Patres frequentissimus. Atque utrolibet duorum istorum significato, nullatenus vero primo concipi debet vis vocabuli hujus in loco ab Heterodoxis allegato. Secunda namque licet actu non interveniat manus ulla, est tamen derivatio a priore vocis hujus usu. Tertia autem manuum etiam porrectionem ac impositionem reipsa diserteque exprimit.

VII. Quae vero electio ex perversis ducta principiis, impietate & ambitione iisdem pariter suffulta & propagata, in funestas atque diuturnas clades prosiluit, ea ipsa est, qua Ariani Principes primum occupato per vim Italiae dominatu Ecclesiam oppresserunt, sibi electionem Romanorum Pontificum caeterorumque Antistitum arrogantes. Deinde Orientis Imperatores, & ab his constituti supra Italiam praefecti sub nomine Exarcharum, qui apud Ravennam sedem fixerant, postquam Italiam de Gothis a se devictis receperunt. Postmodum Reguli qui debilitata Caroli Magni progenie tyrannicis invasionibus eamdem provinciam urbemque Romam, unaque Apostolicam Cathedram dirissima servitute oppresserunt, improvide faventibus ipsis ab initio Romanis Pontificibus. Denique plerique Germanorum Reges ac Imperatores, qui sibi indebitam auctoritatem asseruerunt, solo suo nutu Romanos eligendi Pontifices, eosque Apostolica sede exturbandi, qui se inconsultis in eam conscendissent.

VIII. Pernicies ista initium sumpsit ab Odoacre Principe Barbaro Arianae impietatis sectario, postquam armorum vi sub dominationis suae jugum Italiam subegit, seque illius regem constituit. In quarto enim Romano sub Symmacho Papa Concilio Praefecti sui voce edixit, ne post obitum Romani Papae ullus ei sublegeretur successor, absque Regis consensu. Quam legem sacra Synodus repudiavit. Qui vero Odoacrem Italiae regno vitaque spoliavit, ejusque in se transtulit sceptrum Theodoricus Arianae quoque sequax impietatis, eamdem instauravit legem, ut ex epistola colligitur Athalarici Regis ad Romae senatum scripta super Felicis tertii electione, quam refert Cassiodorus lib. 8. epist. 15. Successit Imperator Justinianus exactis per Belisarium tota Italia Ostrogothis, jusque illud, quod haeretici orum, qui praecesserant Regum tyrannis invexerat, confirmavit, sibique non dubitavit asserere, atque ad successores Imperii transmittere, qui paucis exceptis haereses Nestorii, Eutychis, Monothelitarum, Iconoclastarum confectati sunt. Quae causa deinde fuit immanium adversus Sacrosanctos Pontifices, eisque subjectas Ecclesias persecutionum. Quin etiam ingenti pretio compellebatur Imperatoris aut etiam Exarchae Ravennatis consensum ad Pontificiam promotionem promercari: adeo ut sacrarum dignitatum culmen non aliter quam per simoniaca flagitia conscenderetur: quod sacrilegium inausum inauditumque fuerat erga Romanos Episcopos, ipsis etiam Idololatris Romanorum Imperatoribus. Inde pariter nascebantur exitialia schismata, dum scelerati Clerici summum ambientes Pontificium, grandi pecunia & indignissimis pollicitationibus nunc Imperatorum, nunc conjugum Augustarum, nunc Comitum Palatinorum gratiam aucupabantur.

IX. Evidentibus argumentis commonstrat Eminentissimus Cardinalis Baronius ad annum 774. ex quo armis Regum Franciae Pippini & Caroli Magni, extincto Longobardorum in Italia dominatu, Provinciarum quae victoribus cesserant Francis, major pars incredibili pene magnificentia Romani Pontifi-

cis

cis ditioni attributa est ab iisdem; Imperiumque Occidentale a Leone III. Pontifice Francis collatum est, liberas permansisse annis ducentis Romanorum Pontificum electiones, nec ulli astrictas Francorum Regum & Imperatorum arbitrio vel confirmationi. Sed ex quo ad Germanos Principes devolutum est Romanum Imperium, deficiente aut saltem ab avita virtute degenere Caroli Magni progenie; tum demum Romanæ Ecclesiæ vetus illa servitus tot annorum decursu interrupta recrudit; quo tempore Otho primus e Saxonum gente, hac lege Romanos astrinxit, quam idem per schisma intrusum a se Leonem eius nominis octavum, vivente adhuc, sed in ordinem redacto Johanne XII. legitimo Papa sancivit: ut non nisi præcedente Othonis consensu suique filii, & deinceps successorum Imperii, quisnam eligeretur aut consecraretur Romanus Pontifex. Cujus etiam edicti meminit Luitprandus rei gestæ vivens ac videns testis, historiæ suæ lib. 6. cap. 6. Privilegium istud (si tale vocari possit) observari voluerunt Imperatores Germani, nemine resistere aut obluctari auso Romæ Antistite adusque Gregorii VII. dicti Hildebrandi Pontificatum, qui postquam vexillum Pontificiæ libertatis ex arce Romana in sublime erexit, ipse, & qui post ipsum in Pontificiæ dignitatis apicem conscenderunt, feralibus, & atrocissimis bellis ab Imperatoribus Germanis conflictati sunt, quibus Italia, & Germania horrendum in morem conflagrarunt sub Othonibus, Fridericis, Henricis, & Bavaris principibus, qui infensissimis bellis sæpiusque repetitis universam Italiam funestarunt: per quos etiam diversi Pseudopontifices, legitimis ejectis, Romanam in sedem obtrusi sunt: donec ipsis assentientibus Imperatoribus servitutis indebitæ jugum a cervicibus Ecclesiæ sponsæ Regis Regum amotum est.

X. Denique ut huic de ordinandorum electione dissertationi finis imponatur; sciendum, minime prorsus intelligendum de ordinatione Episcopali veterem illum Ecclesiæ Alexandrinæ ritum, cujus est apud Hieronymum mentio in epist. ad Evagrium: *Alexandriæ* (inquit) *a Marco Evangelista usque ad Heraclam & Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum Episcopum nominabant: quomodo si exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi de se eligant quem industrium noverint, & Archidiaconum vocent.* Ritus ille nullatenus Episcopum consecrabat, sed electionem sequebatur, atque ut vulgus vocat, installatio, atque in possessionem immissio, ad firmandam electionem factam, aut fortasse fiebat post unctionem consecrationis mysticæ, quemadmodum ex præscripto Pontificalis, consecratores Antistites consecratum a se novum Hierarcham sacræ dignitatis insignibus decoratum in sede collocant Episcopali.

P. JOHAN-

P. JOHANNIS CABASSUTII
ORATORII DOMINI JESU
De provinciis Ecclesiasticis
DISSERTATIO XLII.

I. PLurimum conducit ad historiæ Ecclesiasticæ, Conciliorumque notitiam, Provinciarum Ecclesiasticarum peritia, quam hic pertractare aggredior. Quia vero distributiones præcipuarum Ecclesiarum factæ olim comperiuntur ad normam, & partitionem veteris Imperii Romani, adeo ut omnium Ecclesiarum antiquissima pariter, & Sanctissima Jerosolymitana, nihil antiquitus, quam simplex parœcia fuerit Episcopalis, Cæsareæ Palæstinæ Metropoli subjecta, & suffraganea, non alia de causa quam quia Cæsarea secundum civilem potestatem habebatur totius Palæstinæ Metropolis, tametsi, antequam ab Herode Idumæo in honorem Cæsaris amplificaretur, non aliud quam Turris Stratonis nomen haberet. Sic enim quia Byzantium nobilissima Urbs de irato & infenso adversus eam Septimo Severo fuerat sub præfectura ignobilis oppidi Perynthi, seu Heracleæ Thraciæ constituta, id circo Byzantinus Episcopus, qui postremo evasit Constantinopolis Patriarcha, permultis annis extitit ab initio unus ex suffraganeis Heracleensis Metropolitæ; quia propterea inter Imperii Romani civitates primarias post Imperii caput Romam, primo fulgebat dignitatis gradu Alexandria Ægypti, & secundo Antiochia Syriæ ad Orientem; ideo vivente Apostolo Petro Romana Ecclesia primum, Alexandrina secundum, Antiochena tertium sortita est nobilitatis gradum: diserteque asserit Anacletus Pontifex Apostolos renovasse in Ecclesia jamdudum factam a Romanis Imperii divisionem, c. Provincias, dist. 99.

II. Itaque operæ pretium duxi, brevem, sed tamen exactam Præfecturarum Imperii Romani notionem texere, ut innotescat inde quænam prioribus sæculis fuerit partitio, & ordo præfecturarum quoque Ecclesiasticarum. Summa olim Præfecti prætorio potestas, quæ arma simul & jura complectebatur, fuerat jam inde a Regno Tiberii Cæsaris penes unum. Sed ex quo insidias Perennis Præfecti prætorio Commodus Imperator evasit, cœpit ea potestas (ne foret nimia, ipsosque Præfectos ad Imperii ambitionem sollicitaret) inter duos æmulos dividi, teste Herodiano lib. 1. Postmodum Constantinus Magnus eam potestatem, dignitatemque inter quatuor Præfectos partitus est, singulisque proprias attribuit distinctas regiones. Quorum primus Orientem regebat, eique subdebantur Provinciæ Ægypti, Lybiæ, Pentapoleos, Syrtes, Asia, Cappadocia, Cilicia, Cyria, Armenia, Thracia, Mysia inferior, Cyprus cum reliquis Orientis plagis. Sequebatur Præfectus Illyrici, cui parebat Illyricum, Dacia, Triballi, Pannonia, Mysia superior, Macedonia, Thessalia, Græcia, Peloponnesus, Creta, & insulæ circumfusæ. Tertius accedebat Italiæ Præfectus, qui præerat Italiæ, Siciliæ, Africæ, & circumjacentibus insulis. Quarto loco erat Galliarum Præfectus, cui obtemperabat Gallia, Hispania, Britannia, & insulæ adjacentes, ut scribit Zosimus lib. 2.

Quatuor istæ singulæ Præfecturæ in plures dispertiebantur Diœceses, quæ a Præfectorum Vicariis regebantur; unde Vicariæ quoque dicebantur, plures etiam regiones, ac provincias complectentes, ut videre est libro notitiæ utriusque Imperii, quem eruditis commentariis Pancirolus illustravit.

III. Secto deinde in duas partes Imperio, seu dinumeratæ sunt Orientalis, seu Constantinopolitani Imperii Diœceses. Primo Orientis, cujus Metropolis Antiochia, & cujus Vicarius speciali designatione audiebat Comes Orien-

Orientis: Secunda Ægypti: Tertia Asiæ: Quarta Ponticæ: Quinta Thraciæ: Sexta Illyrici partis Orientalis, quarum meminere leges 1. & 2. C. de militari veste, l. 12. & l. 1. C. ut nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos vel Vicar. eor. & l. ult. C. de divers. Offic. l. 12. Orientis Diœcesis caput ac Metropolis fuit Antiochia, ut liquet ex historico Zosimo lib. 1. Hieronymo ad Pammachium, Chrysostomo homil. 1. ad populum Antioch. De hujusce Vicarii officio tit. habetur in Cod. de offic. præf. Augustalis, & in ff. pariter. Diœcesis Asianæ Metropolis fuit Alexandria, ut ex Theodorito constat lib. 1. hist. Eccl. c. 1. Ægypti Vicarius appellatione insigniebatur Præfecti Augustalis, de cujus officio, tit. habetur in Cod. de offic. præf. Augustalis, & in ff. pariter. Diœcesis Asianæ Metropolis erat Ephesus, Chrysostomo teste in epist. ad Ephes. nec non subscriptione Theodori Ephesini Episcopi Act. 18. Synodi sextæ. Porro Diœcesis Ponticæ Metropolis extitit Cæsarea Cappadociæ, ut fidem facit Gregorius Nazianz. orat. de laudibus Basilii, & subscriptio Philaletis Episcopi Cæsareæ Cappadocum in sexta Synodo. Thraciæ Metropolis a tempore Constantini fuit Constantinopolis, quam idem sede imperii decoravit. Tres vero istæ Diœceses Thracia, Pontica, & Asiana, fraude Græcorum in Concilio Constantinopol. primum, deinde in Chalchedonensi distractæ fuerunt; Thracia quidem a Romana sede, Asiana & Pontica ab Antiochena Diœcesi.

IV. Diœcesis autem Macedoniæ, Daciæ, atque Illyrici partis ejus, quæ ad Orientis pertinebat Imperium, caput fuit Thessalonica, ut refert Theodoritus lib. 5. hist. Eccl. cap. 17. Ad postremum tamen Justinianus, tum sedem Præfecti prætorio Illyrici, tum etiam Vicariam Apostolicam, seu jura Primatis (assentiente Papa Vigilio) ex urbe Thessalonica transtulit Acridum Dardaniæ oppidum, Justiniani natalem patriam, quam de suo nomine Justinianam primam dici voluit, Novella XI. Deinde Nicolaus Papa primus epist. 2. hortatus est Michaelem Augustum, ut antiqua jura instaurari curaret, quibus fruebatur olim Thessalonicensis Episcopus, tamquam Romani Pontificis Vicarius per omnem Epirum, Illyricum, Macedoniam, Achajam, Thessaliam, Daciam Ripensem, Daciamque Mediterraneam, & Mysiam, Dardaniam atque Prævalim; has enim omnes Provincias hæc olim vicaria sacra complectebatur.

V. Sex pariter constitutæ sunt occidentis Diœceses, ac Vicariæ civiles. Una Italiæ; altera Illyrici, partis ejus quæ ad Occidentis pertinebat Imperium; Tertia Africæ; Quarta Galliæ; Quinta Hispaniæ; Sexta Britanniæ. Vicariæ Italiæ Metropolis fuit Mediolanum, ut ex epistola colligitur Athanasii ad Solitar. vit. agen. ubi loquitur de Dionysio Mediolanensi Episcopo. Galliæ autem Augusta Trevirorum, ut ex eadem colligitur, ubi sermonem habet de Paulino Trevirorum Antistite. Idem confirmat Theodoritus lib. 2. hist. Eccl. c. 15. Salvianus etiam lib. 2. de providentia Dei, Trevirim dicens summam Galliarum urbem. Britanniæ Vicariæ caput erat Eboracum Romanorum colonia, quam Spartianus in Severo, urbem absolute per antonomasiam vocat, & in qua Constantius Chlorus Magni Constantini pater Regiam constituit, diemque obiit extremum, ut produnt Eusebius lib. 1. vitæ Constantini, Eutropius, Aurelius Victor, & Orosius.

Diœcesis Africæ indubitatum est Metropolim tam civilem quam Ecclesiasticam fuisse Carthaginem, cujus etiam Episcopus primatu totius Africæ potiebatur, ut passim visitur in Cypriani epistolis in Conciliis Africanis, quæ omnia ab Episcopo Carthaginiensi indicebantur, quibus etiam præsidebat, cuique etiam subjacebant Provinciæ Numidiæ, atque utriusque Mauritaniæ Cæsariensis & Tingitanæ, quæ a suis quidem regebantur particularibus Primatibus; sed sub generali regimine atque auctoritate Carthaginiensis Episcopi.

VI. Carthago urbs totius Africæ celeberrima, cujus per Didonem Tyriam fundatio, Romæ conditum annis centum præcessit, in eum potestatis opulentiæque gradum conscendit, ut Romanæ urbis æmula cum ea diuturnis annis per atrocissima bella de Imperio contenderit, & post partum Romanis victoribus terrarum orbis imperium, soli Romæ cedens cum Alexandria Ægypti de secunda palma contenderit, cum incertum esset utra ex duabus vel amplitudine, vel opibus, vel populi

puli frequentia prævaleret, ut Herodianus perhibet hist. lib. 7. Perduravitque illa contentio usque dum Saraceni Carthaginem funditus everterunt. Quamdiu vero Carthago stetit sub Romanorum imperio, Metropolis fuit Africæ partis illius, quæ a freto Gaditano per omnes Lybicas Mediterranei maris oras adusque Cyrenem porrigitur inter ipsum mare & Atlantem montem interclusa. Neque tantum Metropolis Civilis dignitatem obtinuit, sed etiam Ecclesiasticæ, postquam illis plagis Christi Evangelium illuxit.

VII. Ex multis constat vetustiorum Scriptorum testimoniis, illam præsedisse tribus peramplis provinciis Africanis, nimirum Proconsulari, cujus in Primaria civitate Carthagine Romanus Proconsul sedem fixerat, ibique juridicos solebat habere conventus. Deinde Numidiæ, Mauritaniæque, usque ad Magni Constantini tempus. Hic vero subiectam Imperio Romano Africam in sex provincias civiles partitus est: Carthaginem seu Proconsularem, Numidiam, Byzacenam, Tripolitanam, duasque Mauritanias, scilicet Sitifensem, & Cæsariensem quæ Tingitania quoque dicebatur.

VIII. Pristinarum sub Carthagine Provinciarum ternarius constat numerus ex ipso Carthaginiensi Concilio de baptizandis conversis hæreticis, cui Cyprianus præsedit: *Cum in unum* (inquit) *Carthagini convenissent calendis Septembris Episcopi plurimi ex Provincia Africana, Numidia, Mauritania, cum Presbyteris, & Diaconibus*. Idemque Cyprianus epist. 45. ad Cornelium Papam: *Quoniam latius fusa est Provincia nostra, habet etiam Numidiam, & Mauritanias duas sibi cohærentes, idest Tingitanam, & Cæsariensem:* quas olim Galba Imperator in unam copulaverat provinciam, ut ex his liquet Taciti verbis lib. 2. hist. *Luceius Albinus a Nerone Mauritaniæ Cæsariensi præpositus, addita per Galbam Tingitanæ provinciæ administratione, haud spernendis viribus agebat*. Appianus Alexandrinus in procemio librorum de civilibus bellis, tres recenset nec plures Africæ provincias, Mauritaniam, seu Maurusios: deinde Lybicorum nationem, quæ Carthaginem complectitur: postremo Nomadum regionem, seu, ut Romani vocabant, Numidiam. Scripsit autem Appianus sub Adriano Cæsare. Pomponius etiam Mela quatuor quidem Africæ partes dinumerat, Mauritaniam, Numidiam, Africam minorem, & Cyrenaicam. Cæterum quarta ista Ægypto contributa fuit.

IX. Magnus demum Constantinus sex Africanas recenset provincias in sua tractoria quam Ablavio scripsit epistola pro primo Arelatensi Concilio, quod Nicænum præcessit; sic enim illum compellat: *Ut mox has meas litteras acceperis, Cæcilianum supradictum* (Carthaginis Episcopum) *cum aliquibus ex his quos ipse delegerit, sed & de Byzarenæ, Tripolitanæ, Numidiarum, & Mauritaniarum provinciis, singuli quique aliquantos ex suis perducere debebunt, quos ipsi putaverint eligendos: sed etiam aliquos, qui contra Cæcilianum eumdem dissentiunt, data evectione publica &c.* His adjunge Sexti Rufi locum illum ipsius Breviarii ad Valentinianum Imperatorem: *Per omnem Africam sex provinciæ factæ, ipsa ubi Carthago est provincia Proconsularis, Numidia, Byzacium, Tripolis, & duæ Mauritaniæ, hoc est Sitifensis, & Cæsariensis*. Tametsi a Constantino distributæ fuissent sex memoratæ provinciæ Civiles, non tamen plures Ecclesiasticæ, quam quinque numerabantur, ut fidem facit Ferrandus Diaconus Carthaginiensis in sua Canonum breviatione tit. 82. quia Mauritania Sitifensis non statim suum nacta est Primatem, sed posteriore id Concilio Carthaginiensi obtinuit. Unde in Concilio quoque Carthaginiensi 6. anni 419. fit singillatim mentio *Provinciæ proconsularis, Numidiarum duarum, Byzacenæ, Mauritaniæ Sitifensis, & Mauritaniæ Cæsariensis, sed & Tripolis*.

X. Circa hæc, illud præterea est sciendum, provinciæ quidem proconsularis Carthaginem extitisse Præfecti Africæ, simul & proprii Episcopi, atque Primatis Africanarum omnium Ecclesiarum perpetuam, fixamque Sedem: cæterarum autem provinciarum Africanarum Primates non fuisse alicui certæ Ecclesiæ affixos, sed eos solos Episcopos Primatum dignitate fulsisse in singulis provinciis, qui reliquos cujusque provinciæ Antistites ordinationis Episcopalis antiquitate præcedebant, ut admonet Leo Papa IX. epist. 4. ad Petrum, & Joannem, Episcopos. Cæterum Metropoles civiles erant Cirtha, alias Constantia, in provincia Numidiæ, Cæsarea in Mauritania Cæsariensi, Sitifi in Mauritania Sitifensi, Tingi ad fre-

tum

tum Herculeum in Mauritania Tingitana, Telepte in Byzacena, & Tripolis, seu Leptis major in provincia Tripolitana.

XI. Hoc etiam loco monendum cum Sexto Rufo in breviario, Mauritaniam Tingitanam regimini Hispaniarum Vicarii subjectam fuisse. Quæ causa est cur Siricius Papa epist. 1. ad Himerium Tarraconensem Episcopum, remota quæstione de civili regimine, solam perpendens Ecclesiasticam potestatem, Hispaniarum Episcopos intra quinque provincias restringit istas; I. Tarraconensem; II. Carthaginiensem, in qua sita est Carthago nova, quæ nunc Carthagena vocatur; III. Bœticam; IV. Lusitaniam; V. & Gallicianam. Quia scilicet Tingitana provincia civilis parebat quidem Hispaniarum Vicario, sed eadem Ecclesiastica proprium intra Africam agnoscebat Primatem. Est tamen non levis conjectura, Vandalos Africa subacta civilem quoque Tingitanam sibi vindicasse.

XII. Illyrici, partis ejus, quæ ad occidentis spectabat Imperium, Metropolis fuit Sardica, urbs ejus Provinciæ præ reliquis celebris, & Concilio Œcumenico nobilitata, in quo trecenti & amplius occiduarum Provinciarum Antistites, procurante religiosissimo Imperatore Constante, de Ariana impietate triumpharunt. In subscriptionibus Concilii Magni Nicæni apud Gelasium Cyzicenum ita subscriptum legimus: Protegenes Sardicæ civitatis. *Episcopus pro Sanctis Dei Ecclesiis quæ sunt in Dacia, Calauria, Dardania, & Provinciis vicinis.*

XIII. De Hispaniarum olim Metropoli Ecclesiastica quænam olim fuerit, supervacaneum est investigare. Ut enim observat Fernandus Mendosa lib. 1. de confirmando Concilio Illiberritano ad subscriptionem primam quæ est Felicis Accitani Episcopi, nulla erat Primatuum aut Archiepiscoporum vel Metropolitanorum denominatio certis Ecclesiis affixa, nisi sequioribus sæculis: sed quisquis in singulis Provinciis reperiebatur ordinatione antiquior Episcopus, tametsi minori præesset civitati, jura exercebat Metropolitani, idque tum ex ipso Concilio Illyberritano, tum aliunde facile convincitur. Simplicius Papa I. circa ann. 470. epist. 1. ad Zenonem Hispalensem Episcopum, hunc ipsum in Hispanicis Ecclesiis Apostolicæ Sedis Vicarium creat. Deinde Hormisda epist. 26. Sallustium Hispalensem pariter Episcopum Vicarium suum super Provinciis Bœtica, & Lusitanica, cum plena potestate Concilia convocandi, declarat. Factum tandem est regnante in Hispaniis Hervigio anno Christi 681. ut Concilii Toletani XII. can. 6. Hispaniarum Ecclesiarum Primatia deinceps affixa sit Episcopo Toletano Provinciæ Carpetanæ Metropolitano, cum hac potestatis accessione, ut quem Reges (qui jampridem regiam sedem Toleti stabiliverant) Episcopum cujuscumque Provinciæ elegissent, sine mora consecraretur ab Episcopo Toletano, sub obligatione tamen sistendi se coram proprio Metropolitano intra tres a consecratione menses, ut refertur a Gratiano dist. 63. cum longe lateque &c.

XIV. Romæ vero summus præerat Præfectus, qui reliquis omnibus præminebat officils, & dignitatibus urbis lib. 3. c. de offic. præfecti urbis. Huic parebant suburbicæ quoque regiones, quotquot scilicet intra centesimum ab urbe lapidem protendebantur intra Tusciam, Picenum, & Campaniam l. 1. ff. eod. Huc respexit Septimus Severus Augustus, quando exauctoratos Prætorianos milites Romæ finibus usque ad centesimum lapidem sub capitis pœna jussit excedere, ut refert Herodianus lib. 2.

XV. Demum Justinianus pulsis ex Africa Vandalis, quintum cæteris adjecit præcedentibus præfectum prætorio, ejusque sedem Carthaginem (quam de se *Justinianam tertiam* dici voluit) constituit l. 1. c. de offic. Præfecti prætor. Africæ.

XVI. Nos superius Vicariam quidem Galliarum Treviris præfiximus. At vero sedem ipsius Galliarum Præfecti, cujus potestas Hispaniam quoque atque Britanniam insulam complectebatur, stabiliverat Constantinus Magnus in Arelatensi urbe, cui etiam de se *Constantinæ* nomen est impertitus. Prorsus enim errant nonnulli, qui hoc nomen cum aliis omnibus prærogativis mutuatum existimant a tyranno Constantino, qui contra Honorium rebellis hac se urbe communierat. Nequaquam enim post eumdem profligatum, & extinctum tyrannum idem Honorius in suo ad Agricolam Galliarum Præfectum rescripto Arelatem vocaret Constantinam, ut eam vocat, si recens id nomen a tyranno invasore accepisset.

Quo eodem rescripto declaratur fuisse insuper constitutam Arelate Præfecti sedem. Jubet enim Honorius veterem consuetudinem per tyrannos intermissam instaurari, ut quotannis in ea urbe conventus habeatur septem Galliæ Provinciarum *sub illustri* (sic enim loquitur) *præsentia Præfecturæ*. Unde nam vero consuetudo illa ortum habuit, nisi a Magno Constantino civitatis huius studiosissimo, qui suum ei nomen indidit, quique totius occidentis generale Concilium ibidem celebrari voluit in causa Donatistarum? Insuper illa Galliarum Præfecti sedes asseritur Arelate fixa his verbis Episcoporum olim Arelatensi Primati subditorum, ad Leonem P. scribentium: *Hanc civitatem sublimissima Præfectura, hanc reliquæ potestates velut communem omnibus patriam semper inhabitant*. His alterum non minoris auctoritatis adjungo testimonium Gregorii Turonensis scribentis lib. 2. *hist. Franc.* cap. 7. quo tempore Hunnorum Rex Attila se obsidioni Aureliæ accingebat, ejus urbis Episcopum Anianum implorandarum suppetiarum causa ad Aetium Galliarum Præfectum se contulisse, Arelate commorantem. Denique res eadem astruitur antiquis inscriptionibus, quarum illa in civitate Arelatensi superest de Auxiliari Præfecto, cuius etiam fit mentio in Hilarii Arelatensis Episcopi vita, ab auctore temporis eiusdem conscripta, referente, Præfectum Auxiliarem sæpius privatis monitionibus ab Hilario correptum, non tamen emendatum, ab eodem tandem publice concionante fuisse præsentem in Ecclesia redargutum. Inscriptio illa vetusta hæc continet.

SALVIS D.D. N.N. THEODOSIO	*Dominis nostris*
ET VALENTINIANO P.F.V.	*Piis Felicibus Victoribus*
AC TRIUM. SEMPER AUG. XV.	*Triumphatoribus.*
COS. VIR INL. AUXILIARIS	*Vir inlustris.*
PRÆF. PRÆTO. GALL.	*Præfectus Prætorio Calliarum*
DE ARELATE MAMILLARIA PONI F.	*fecit*
M. P. I.	*Miliare passuum unum.*

Erat columna ista primus lapis milliarius proficiscentibus ex Arelatensi urbe. Hinc est quod sanctum Ecclesiæ Doctorem & Pontificem Ambrosium urbs Arelatensis sibi civem jure merito vindicare poterit, cum testetur in ejus vita Paulinus natum in Gallia, in ipsoque Prætorio educatum fuisse infantem, eique in cunis dormienti examen apum circumstetisse, dum pater infantis Præfectura Prætoriana in Galliis fungebatur.

XVII. Perperam vero Josephus Scaliger, & Vidus Savaro in suis ad Apollinarem commentariis, tres fuisse intra Galliam Vicarios imaginantur, cum diserte doceat liber notitiæ Imperii sex tantummodo fuisse in toto Occidente Vicarios. In Italiæ quidem Præfectura tres, totidemque alios in Galliarum Præfectura; unum quidem Vicarium intra Galliæ fines, secundum in Hispania, tertium in Britannica insula, sub uno omnes Galliarum Præfecto prætorio. Quam rem accuratius observarunt Pancirolus eiusdem notitiæ commentator, & Jacobus Sirmondus in suis ad Sidonium Apollinarem notis lib. 1. epist. 3.

XVIII. Qui Primates in Occidentalibus plagis nominantur, illi in Oriente a Græcis vocabantur Ἔξαρχοι τῶν Διοικήσεων *Exarchi in Diœcesibus*, quorum meminit Synodus Chalcedonensis duobus locis can. 9. & can. 17. Diœcesis enim vocabulo comprehendebantur plures Ecclesiasticæ provinciæ seu Metropoles. Singulæ vero Metropoles complectebantur plures Parœcias, seu inferiores Episcopatus, qui hodierno usu solent Diœceses vocitari. Zonaras scribens ad Chalcedonensem can. 17. quatuor commemorat Exarchos Episcopos, Cæsareæ Cappadocum, Ephesi, Thessalonices, & Corinthi. Synodus secunda œcumenica can. 2. tres commemorat Diœceses Ecclesiasticas: Asiæ, cuius metropolis Ephesus: Thraciæ, cuius metropolis Heraclea: & Ponti cujus metropolis Cæsarea Cappadocum.

XIX. Quod vero attingit Occidentis Primatias, Romanus Episcopus Vicarios suos stabilire solebat, quosdam illustriorum sedium Episcopos, quibus potestatem, & jurisdictionem in vicinas provincias conferebat. Extat magni Leonis Pontificis epistola ad Anastasium

ſium Theſſalonicenſem Epiſcopum, cui jura Primatis in finitimas Metropoles confirmat. Cæterum ut ad Latinas Eccleſias progrediar, Zoſimus Papa epiſt. ad Epiſcopos Galliæ Patroclum ſuum conſtituit Vicarium in tribus finitimis provinciis, ſcilicet Viennenſi, & duabus Narbonenſibus. Deinde Vigilius Papa ſcribens ad Aurelianum Arelatenſem Epiſcopum, hanc illi attribuit Primatiæ, ſeu (quod idem eſt) Vicariæ Apoſtolicæ auctoritatem; quæ legitur epiſtola in Actis Synodi œcumenicæ quintæ. Eamdemque renovat poteſtatem S. Papa Gregorius in gratiam Virgilii Arelatenſis lib. 4. epiſt. 81. & 52. vices ſuas ei committens per omnes Eccleſias, quas regnum Childeberti complectitur. Romanus quoque Pontifex Zacharias in ſua ad Bonifacium Moguntinum Præſulem epiſtola, hunc ipſum per omnem Germaniam Primatem conſtituit. Similem indulget poteſtatem Hormiſda Papa Remigio Rhemenſium Antiſtiti per ſuam epiſt. 1. quacumque protenditur Clodovei regnum. Idemque Hormiſda eamque Salluſtio Epiſcopo Hiſpalenſi confert auctoritatem in Provinciarum Bœticæ atque Luſitaniæ Eccleſias univerſas.

P. JOHANNIS GARNERII
E SOCIETATE JESU
PRESBYTERI
De uſu pallii
DISSERTATIO XLIV.

I. Pallii nomine, qua ſignificatione hic ſumitur, genus quoddam ſacri veſtimenti intelligitur, quo Patriarchæ amiciebantur quidem, cum ordinarentur; exuebantur vero, ſi deponi contingeret.

II. Cujuſmodi fuerit in Eccleſia Orientali, non eſt hujus loci diſſerere: ad ſolam enim Occidentis Eccleſiam pertinet Liber, quem illuſtramus; nec hujus quoque loci eſt dicere, quis modus noſtra ætate ſit, quis ritus conferendi, & quis uſus atque auctoritas; nemo ſiquidem id non poteſt facile diſcere ex Juris Pontificii interpretibus, ad titulum *de uſu & auctoritate pallii*.

III. Ad ſola igitur priora ſæcula ſpectat hæc qualiſcumque eſt noſtra Diſſertatio, ſi tamen Diſſertatio eſt, & non potius compendioſa quædam obſervatio.

IV. Vox Pallii apud Latinitatis auctores veſtem illam longam ſignificat, quæ aliis indumentis ita imponitur, ut ſubinde aſſumatur, cum prodeundum in publicum; deponatur, quando quiſque domi apud ſe eſt.

V. In ſacris ornamentis vox illa ambiguam habet ſignificationem: ſumitur enim aliquando pro veſte ſacra, quæ ſuperinduitur, ut quod pluviale dicitur, quodque cappa & caſula; aliquando pro inſigni quodam dignitatis eximiæ, quod ipſi etiam cappæ caſulæque imponitur: atque idcirco pallii nomen ſortitur, quoniam vel pallio imponitur, ſicut pallium reliquis veſtibus, vel eſt pallii ornamentum quoddam & decus: fruſtra enim ſunt, qui ſuper ea nominatione anxie quærendo ſe cruciant.

VI. Poſtrema hac poteſtate nunc accipitur, atque ita ſignificat id ipſum proportione in Eccleſia, quod torquis in militaribus regiiſque Ordinibus, nimirum inſigne dignitatis cujuſdam præcellentis, & tæniam pallio ſacro circum additam.

VII. Quoniam vero nulla eſt in Eccleſia dignitas Patriarchali major, idcirco ornatus ille Patriarcharum proprius exſtitit, & illius præſertim, qui reliquis omnibus antecellit, quique jure divino præeſt, ideſt, ſummi Pontificis, ſive Epiſcopi Romani.

VIII.

VIII. Cum autem in Ecclesia dignitati potestas respondeat, pallium de quo loquimur, una cum dignitate plenitudinem potestatis significat, pro modo tamen personæ a qua geritur: nam in Summo Pontifice, in Ecclesiam universam; in aliis Patriarchis in singulas suas diœceses potestatem demonstrat.

IX. Sicut in Orientali Ecclesia nullum designari potest tempus, quo geri a Patriarchis cœperit, sic neque in Occidentali: quare perpetuus merito dici potest usus in Summis Pontificibus cum sacris operarentur, aut munia sibi propria obirent. Fuit certe usus ante annum 336. quo anno *Marcus* Papa Ostiensi Episcopo permisit pallium gerere, tunc cum electum a Clero Romano in summum Pontificem more majorum ordinaret.

X. Non recedit igitur procul a vero sententia illorum, qui *Linum Petri* successorem hujus ornamenti auctorem faciunt. Faciunt vero *Rupertus* Tuitiensis & *Augustinus* Patritius: ille in lib. 1. de Divinis Officiis cap. 27. iste lib. 1. sacrorum rituum, sect. de pallio.

XI. Mirabile porro est quod scribit *Rupertus*, *Maternum*, qui ad Trevirensem Ecclesiam fundandam a B. *Petro* Apostolo missus est, hereditatem pallii suis successoribus reliquisse: id enim si verum sit, fateri oportet, S. *Petrum* usum fuisse pallio, eoque *Maternum* donasse, atque adeo ab exordio nascentis Ecclesiæ summos Pontifices & gessisse & concessisse pallium. Verum ut sine testimonio veterum auctor ille duodecimi dumtaxat sæculi tam antiquam pallii concessionem facit, ita fidem vix obtinere valet, saltem apud homines non vehementer.

XII. Accepit a *Ruperto*, quæ scripsit, *Augustinus* Patritius, auctor librorum de sacris Ecclesiæ Romanæ ritibus, quos qui tribuunt *Christophoro Marcello* Corcyrensi, videntur *Marcelli* præfationem ad *Leonem X.* inter legendum prætermisisse; scribebat enim præfationem *Marcellus* anno 1516. sedente *Leone X.* cui librum dicavit; composuit librum auctor anno 1473. aut 1474. sedente *Sisto IV.* & regnante *Federico* ut manifeste ostendit.

XIII. Quemadmodum vero summi Pontifices potestatem suam aliquando Præsulibus inferiorum Ecclesiarum communicarunt, eosque in provinciis remotis Vicarios suos crearunt, ita communicatæ potestatis insigne contulerunt, quæ ipsa est concessio pallii: unde factum, ut pristinis temporibus, quotiescumque collatum est, facta sit mentio concessæ auctoritatis illius, quæ per se Summo Pontifici convenit, nempe cogendi Synodos, exercendi de Episcopis rebusque fidei judicia, facultatem Episcopis faciendi longius a sua Ecclesia recedendi &c.

XIV. Quia porro vicaria potestas cum pallio tribuebatur a Summo Pontifice, jus æquitasque exigebat, ut qui pallium accipiebant, obligarent vicissim summo Pontifici peculiarem fidem. Verum quæ angustis vicarii muneris terminis obligatio fidei coercebat primum, latius postea extensa est.

XV. Primis temporibus, cum pallium per litteras a Pontificibus mitteretur, litteræ continebant, non tantum exhortationem ad vitam sanctius instituendam munusque pastorale digne vicaria potestate implendum, sed etiam aliquando mandata de extirpandis hæresibus zizaniisque in agro Ecclesiæ succrescentibus. Verum de peculiari obedientia subjectioneque nullus tunc erat sermo; fuit posteriore ætate, si non semper, saltem ut plurimum. Id quod dixi de primis temporibus, constat ex epistolis *Symmachi Pelagiique II.* & *Sancti Gregorii*, atque etiam ex formulis Diurni.

XVI. Non diffiteor tamen, quin pallii sacrique illius torquis communicatio fuerit arctior quædam accipientis Episcopi cum dante summo Pontifice conjunctio; ita ut per Episcopum Pontifex videretur potestatem suam exercere in Provinciis longius remotis, & ubique Ecclesiæ adesse potestate, ut qui Orbem Christianum Vicarii Christi regendum suscepissent. Id *Pelagius I.* mittens *Sapaudo* Arelatensi pallium innuit: Vices enim suas idcirco traditas significat more majorum, *ut stabilis illius petræ sempiterna soliditas, supra quam Salvator Noster propriam fundavit Ecclesiam, a solis ortu usque ad occasum, primatus sui apicem successorum suorum auctoritate tam per se, quam per Vicarios suos, firmiter obtineret, &c. Sic participata sollicitudine Sanctam Dei universalem Ecclesiam nostri per Dei gratiam regere majores*, &c.

XVII. Quoniam vero sexto septimoque sæculo mittebatur pallium Episcopis, etiam extra

tra Imperii ditionem positis, factum est, ut quo tempore Summi Pontifices penes servirent sub Exarchis Imperatoribusque, eoque suspicatiores forent Exarchi ac Imperatores, quod vix Romæ dominatum retinerent, adversus invadentes aliarum gentium Reges: factum, inquam, est ut Pontifices, cum Pallium mitterent, consensum Imperatoris expeterent, ne ea de causa oriretur suspicio affectati aliunde præsidii. Ita *Vigilius Justiniani*, ita *Gregorius* Magnus *Mauritii* consensum poposcit: gemebat enim sub *Theodoræ Justinianique* serviliter uxorii tyrannide *Vigilius*; & *Gregorius* Exarchi calumnias, convitiaque Imperatoris patiebatur. Neuter scilicet pro sua prudentia, volebat animas hominum quærentium rixas tangere, vel levissima suspicione societatis initæ cum Regibus *Childeberto*, *Theodorico*, & *Theodeberto*: neuter enim ignorabat, quæ calumnia simili specie *Silverio* structa esset, quamque dira inde summus Pontifex pertulisset.

XVIII. Ex his conficiuntur duo: alterum nec esse opus laboriose quærere generalem aliquam & quæ ad omnes Pontifices pertineat, causam consensus Imperatorum, qui a Pontificibus dumtaxat duobus expetitus scitur: neque rationi consentaneum esse causam illam, etsi generali quadam opus esset, inde afferre, quod pallium ornatus Imperialis foret, qui ut esset summis Pontificibus ab Imperatoribus concessus, ita communicari non posset aliis sine Imperatorum venia: nam Imperialium hæc vestium concessio, unde facta Orientalibus Patriarchis habetur, unde Romanis, nisi forte ex conclamata illa donatione *Constantini* facta *Sylvestro*?

XIX. Alterum, speciem veri non habere, quod nuperus quidam scriptor commentus est, de causa expetitæ ab Imperatoribus potestatis, ut Gallicanis Præsulibus pallii usus tribueretur, non item Hispanis. Temporibus, inquit, *Vigilii* & *Gregorii* Magni, Galliæ Constantinopolitani Imperatoris, aut dominio adhuc aliquatenus subjacebant, aut certe auctoritatem agnoscebant, Hispania vero jam omnino Romani Imperii jugum excusserat: quare *Gregorius* Magnus, ait, cum *Leandro* Hispalensi pallium mitteret, consensus ab Imperatore obtenti non meminit: meminit vero, cum Siagrio Augustodunensi.

XX. Tota hæc commentatio vanitate sua corruit. Unde enim novit ille non postulatam fuisse a *Mauritio* potestatem, cum *Gregorius Leandro* pallium mitteret? An quia silent litteræ, factum non est? silent & litteræ, quibus pallium mittit aut *Pelagius Sapaudo* Arelatensi, aut *S. Gregorius Virgilio* pariter Arelatensi: an inde fit consequens, ut nec ille, nec iste petierit ab Imperatore consensionem; si fit consequens, ruit ratiocinium hominis, cum quo res, qua spectat Galliarum Episcopos. Si non fit consequens; ruit pariter, qua Hispanos attinet. Dicere vero quod venit in mentem viro doctissimo, postulatam non fuisse a *Pelagio* consensionem Imperatoris cum *Sapaudo* pallium concederet, quia jam consuetudo concedendi obtinuerat; non valet admodum, ut respondeatur Hispanorum Patrono. Si enim valeret, nihil erat causæ, cur hæc eadem consensio peteretur, cum *Vigilius Auxiano*, Aurelianoque pallium daret: antea enim Arelatensi *Cæsario Symmachus* dederat. Verum inde opinio nostra stabilitur. *Pelagius* enim consensionem *Justiniani* non postulavit, quia ipsi cum *Justiniano* bene erat; postulavit *Vigilius*, quia male.

XXI. De personis, quibus conferebatur pallium, pristinis illis temporibus, in quibus versamur, non una est constansque omnium sententia. Sunt qui opinentur, lege quasi communi, Metropolitis datum, inferioribus aliis tantum privilegio. Sunt qui contra existiment, promiscue tributum omnibus, proùt unicuique Summo Pontifici visum, hoc tamen discrimine, quod Metropolitis solis cum potestate vicibus sedis Apostolicæ fungendi; inferioribus cum quibusdam privilegiis ad ornatum nempe atque honorificam præsidentiam, aliaque ejusmodi.

XXII. Primi opinionem suam usu & ratione confirmant: vices enim Sedis Apostolicæ solis Metropolitis concessæ reperiuntur, idque factum convenienter, ut nempe & auctoritas summa minus quasi descenderet, & & qui parere deberent Sedis Apostolicæ Vicariis, minus ægre id præstarent, non insolentes obedientiæ Metropolitis exhibendæ.

XXIII. Secundi utuntur iisdem argumentis usu nempe & ratione: nam ipsis etiam diaconis Presbyterisque auctoritas Sedis Apostolicæ credita est, & in negotiis quidem gravissimis. Certe *Paulum* Patriarcham Alexandrinum *Pelagius Vigilii* Diaconus de throno deje-

dejecit, & *Philippus* Presbyter in Ephesina Synodo *Cœlestini* locum tenuit. Neque vero id mirum: siquidem beneficiorum hæc est conditio, ut a Principe pro arbitrio, quibus placitum, tribuantur.

XXIV. Postremi pro se afferunt, 1. Quod Episcopis inferioribus, quibus concessum legitur pallium, ut *Maximo* Ostiensi a *Marco* ann. 336. *Siagrio* Augustodunensi a *S. Gregorio* ann. 599. & *Aigilberto* Cenomanensi a *Joanne* V. ann. 685. aliisque ut Papiensi, Lucensi, Bambergensi &c. vicaria Sedis Apostolicæ potestas tributa non reperitur, sed privilegia dumtaxat minora. 2. Quod nullus Metropolita reperiatur donatus pallio, sine vicariatu sedis Apostolicæ. Ita vulgo illi.

XXV. Ego vero sic existimo, nullis unquam de Clero pallium concessum esse nisi Episcopis, etsi aliquando Presbyteris, immo & Diaconis Sedis Apostolicæ vices mandatæ sint: neque enim in veteribus monumentis ullum legitur contrarii facti exemplum; leguntur tamen passim vices Apostolicæ sedis tributæ & Presbyteris, ut præessent Synodis etiam generalibus; sic *Philippus* Presbyter in Concilio Ephesino locum tenuit Sedis Apostolicæ; & Diaconis, vel ad summæ auctoritatis actum; sic *Pelagius* nomine *Vigili* Papæ deposuit, adjunctis sibi Patriarchis duobus, *Paulum* Alexandrinum Antistitem. Hujus autem rei causa vix afferri potest ulla, præter Pontificum voluntatem, nam si dicatur incongruum esse, quod Presbyter Episcopis atque etiam Metropolitis præsit, cum auctoritate illa plena, cujus insigne est pallium, excipietur statim, & præsidentia Presbyterorum, a Papa missorum ad Concilia, & Diaconi Pelagii judicium de Patriarcha *Paulo*, & Abbatis in Anglia jus ordinarium in Episcopos. Quod si rursus caussetur aliquis, pallii nomine intelligi extremam oram pallii, quo Pontifex in sacris faciendis uteretur, atque adeo non decere Presbyterum, sed solum quasi regem sacrorum, responderi potest, non aliam esse nunc, fuisseque olim sacra facientis Pontificis, aliam Presbyteri vestem, de qua possit esse hic quæstio, atque ita pallium cujus est inter Missarum solemnia, vel unicus vel frequentior usus, non minus Presbytero, quam Episcopo convenire, si hujus unius convenientiæ ratio habeatur. Quod si urgeatur, alias esse præter Missam, functiones, inter quas obeundas pallio Episcopus utatur, ut ordinare &c. id ego fatebor lubens: sed quemadmodum ordinant Episcopi sine pallio, quidni Presbyteri pallium gerant sine Ordinatione, &c.

XXVI. Existimo pariter, immo certus sum non solum Metropolitis concessum esse sed inferioribus etiam Episcopis. Id constat exemplis pluribus antea relatis, quibus adde factum *Joannis* VIII. pallium mittentis *Valloni* Metensi Episcopo, quod jam præcessores quatuor necquicquam reclamantibus Metropolitis, obtinuerant. Mos iste non ita obsolevit, quin nostris temporibus, cum Rex Christianissimus *Ludovicus* XIII. instaret summo Pontifici, ut Ecclesiam Parisiensem, propter dignitatem civitatis, quæ Imperii caput, in Archiepiscopatum erigeret, difficultatem sentiens Pontifex ob Senonensis Metropolitæ contradictionem, pallium obtulerit Parisiensi Episcopo, ne Regis videretur animum repulsa lædere. Deinde nuper Augustodunensi ab *Innocentio* XI. nunc sedente concessum est.

XXVII. Ex eo quod sancto *Odiloni* Cluniacensi Abbati missum a *Benedicto* IX. pallium, ex *Glabro* refert *Hallerius* de sacris Ordinibus, pag. 237. posset quispiam opinari, non solis Præsulibus hoc dignitatis insigne collatum fuisse: sed id faceret, repugnante ipso *Glabro*. Nam missum quidem est *Odiloni* pallium, cum annulo, non quo tamen uteretur Abbas, sed quod gereret factus Antistes Ecclesiæ Lugdunensis, quam regere jubebatur a Pontifice. Audiendus *Glaber*, qui postquam recensuit dissensiones de electione Episcopi, *Burchardo* in Sedem Lugdunensem successuri, relationemque Pontifici de dissensionibus factam, ita pergit: *Pontifex protinus mittens eidem Patri pallium simul & annulum, imperavit eumdem prædictæ civitatis fore Archiepiscopum; sed vir religiosus suæ humilitatis attendens propositum, omnimodis retinuit fieri, pallium & annulum suscipiens illi, qui Deo dignus exsisteret, reservavit futuro Pontifici ejusdem sedis.*

XXVIII. Fateor ut plurimum Metropolitis concessum, cum vicaria Sedis Apostolicæ potestate: sic Arelatensibus *Vigilius*, *Pelagius*, *Gregoriusque* pallium concesserunt. Verum ex Epistolis Pontificum pallia mittentium intelligere oportet quid privilegii tribueretur. *Symmachus Theodoro* Laureacensi, *Paschalis Bernardo* Viennensi, cum pallio vices Apostoli-

cæ

cæ Sedis non demandarunt, *Theodorus* tamen & *Bernardus* Metropolitæ erant. E converso Metropolitis aliquando vices Apostolicæ Sedis demandatas sine pallio intelligimus ex epistola *Hormisdæ* Papæ ad S. *Remigium* Rhemensem Antistitem data ann. 514.

XXIX. Par est credere, prioribus temporibus datum esse solis Occidentalibus a pontifice: nullum enim reperitur exemplum dati Orientalibus, ante constitutos in Oriente Patriarchas Latinos; nam quod de sancto *Cyrillo* narrant, *Balsamon & Photius*, eum accepisse a S. Cælestino cum victria potestate exercendi in Ephesina Synodo iudicii de *Nestorio*, *Phrygium*, quod interpretatur pallium, infirmo fundamento innititur: siquidem nullum de potestate præsidendi Concilio demandata exstat in litteris *S. Cælestini* actisque Concilii verbum, nullum & de pallio: immo creditur a nonnullis hæc fabula a Constantinopolitanis, tunc cum ab Ecclesia Latina se abstraxissent, eo consilio conficta, ut Alexandrinorum dignitatem deprimerent, velut a Romanis profectam, aut certe auctam.

XXX. In veterum monumentis nullum saltem reperitur vestigium dati Africanis ullis, quamdiu Africana Ecclesia retinuit aliquid pristini splendoris; immo datum omnino non fuisse, ratio convincit: nam cum pallio tribuebatur *Archiepiscopi* nomen, a quo ita abhorrebat Africana Ecclesia, ut in Concilio anni 397. sanciverit, *ne primæ sedis Episcopus appelletur princeps Sacerdotum, aut summus Sacerdos, aut aliquid ejusmodi* (id est Archiepiscopus) *sed tantum primæ sedis Episcopus*.

XXXI. Quandoquidem dictum illud *Gregorii*, *rationis ordo nos admonet, ut cum usu pallii aliqua largiri privilegia debeamus*, non pertinet ad eos Metropolitas, quibus vices sedis Apostolicæ committerentur, sed ad inferiores etiam Episcopos, qui pallio donarentur; de privilegiis ejusmodi nonnihil disquirendum. Fuerunt illa vero aliquando Ecclesiæ ipsi concessa, aliquando soli personæ: diuturna fuerunt illa, hæc ad tempus. *Siagrio* Augustodunensi a *Gregorio* Magno concessa est vocandi ad Synodum omnes Episcopos sub ditione *Theodorici & Theodoberti* positos auctoritas, fuit hoc personale privilegium: concessa quoque inter Episcopos Lugdunensis primæ prima post Primatem sedes; id sibi collatum Ecclesia Augustodunensis retinuit, etiam sine pallio.

XXXII. Sunt qui putent, tributum istis quoque inferioribus Episcopis nomen Archiepiscopi, & ad id probandum afferunt exemplum, tum *Aigilberti* Cenomanensis, qui Archiepiscopus dictus legitur in diplomate *Theodorici* Regis; tum *Chrodegangi* Metensis, atque etiam *Angilrani* pariter Metensis, immo & *Theodulphi* Aurelianensis, qui propter acceptum pallium Archiepiscoporum nomen sibi arrogarunt, quamvis Episcopi essent Metropolitis obnoxii: qua enim alia de causa, inquiunt, tantum nomen accepissent, nisi quia propter acceptum a Summo Pontifice pallium præcellere videbantur?

XXXIII. Verum ad hæc exempla observo. Primum, solis Gallis nomen Archiepiscopi tributum legi, non aliis cujuscumque alterius gentis Præsulibus, etsi plures pallio insigniti sint. Deinde, non omnibus Gallis tributum, quis enim id de *Siagrio* Augustodunensi legerit? Quis de Parisiensi? Tertio, quatuor illos qui dicuntur Archiepiscopi nomen gessisse, fuisse viros, aut nobilitate generis, aut Principum gratia pollentes, aut Archicapellanorum aulæ dignitate præstantes, quibus idcirco adulatio præcellentiæ nomen tribueret. Quarto, nullam in litteris Pontificum mittentium Episcopis pallia mentionem fieri *Archiepiscopi* nominis, cum tamen aliquando fiat expressa, cum ad Metropolitas scribitur: quare si qui hoc nomen gesserunt, id arrogasse sibi, non accepisse fastus gratia, non dignitatis prærogativa. Quinto, exempla hujusmodi quatuor, si unum *Angilranni* forte excipias, desumi ex chartis minus notis, quæ tanti procul dubio non sunt, ut quod insolentissimum est, probare valeant. Quidni enim, (ut in uno *Aigilberti* Cenomanensis exemplo hæream) quidni, inquam, error irrepsit in *Theodorici* Regis diploma, amanuensis vel imperitia, vel amica erga Regis amicum adulatione? Quidni Archiepiscopus dictus est, quia primum post Metropolitam inter Lugdunensis tertiæ Episcopos locum tenet? ἀρχὴ enim, unde ἀρχιεπίσκοπος vocatur, & principium & auctoritatem significat? Quidni per hyperbolem, non insolentem in communi sermone, nominatus sit Archiepiscopus, qua inter Episcopos eximius & sanctitate morum, & religionis studio, & scientiæ sapientiæque lau-

laude, & nobilitate generis, qua forsan de causa in alio Instrumento appellatus est princeps Episcoporum?

XXXIV. Quod si hæc probabilia sint, ut certe sunt, & eo quidem magis, quod faciunt contra inauditum quoddam facinus, & incredibilem appellationem, ruit tota de pallio *Aigilberti* conjectura, quippe non alio, quam nominis fundamento innixa.

XXXV. Accedat, quod, quæ prærogativa conjicitur *Aigilberto* esse concessa cum pallio, ut primus inter Episcopos Lugdunensis tertiæ post Metropolitam, aut re ipsa sederet, aut certe censeretur, longe ante *Aigilberti* ætatem Cenomanensi civitati conveniebat: siquidem in notitia Provinciarum & civitatum Galliæ, quæ tomo primo Conciliorum Galliæ præponitur, quæque eruditissimo *Sirmondo* visa est ad tempora *Honorii* Imperatoris pertinere, atque ita *Aigilberti* ordinationem sæculis pene tribus præcessisse, in recensione Provinciæ Lugdunensis tertiæ post Turonensem civitatem Cenomanensis numeratur. Idem dicendum de Civitate Metensi, quæ post Metropolim Trevirorum prima censetur in eadem notitia: quamquam notitia hæc, sicut est civilibus rebus acommodata, ita in Ecclesiasticis non facit certam fidem: neque enim consequens est, ut si quem certum civitas in ordine politico locum tenet, eumdem in Ecclesiastico retineat; alioquin quod *Siagrio* Augustodunensi conferre se dicit *S. Gregorius*, ut primam in Lugdunensi prima post Metropolitam obtineret sedem, privilegium non esset: quandoquidem Æduorum civitas in memorata notitia post Lugdunensem continuo ponitur.

XXXVI. Aliud privilegium pallii nonnulli afferunt; istud nempe, quod qui donatus esset, a sola sede Apostolica judicari posset. Sed quid illi facient *Theodulpho* Aurelianensi, qui pallium dicitur a *Stephano* accepisse, vocatus tamen in suspicione conspirationis adversus *Ludovicum* Pium, ab Episcopis depositus est, & in Monasterium detrusus? Conqueritur ille quidem, se ab alienis judicibus damnatum.

Solius, inquit, *illud opus Romani Præsulis extat*,
Cujus ego accepi pallia sancta manu.

Verum Episcoporum facto ostenditur privilegium hujusmodi, si quod fuit, non receptum usu in Gallis. Deinde quomodo, si res ita se habeat, concessione pallii facta inferioribus Episcopis, violatum non esset jus Metropolitarum, quod salvum Pontifex expressis verbis esse vult? Denique si quod occurrat privilegii hujusce exemplum, non pertinet illud ad tempora, in quibus versamur, sed ad posteriora, quibus commune jus privatis beneficiis arctatum est.

XXXVII. Ex his concludo, non apertissime constare quæ privilegia fuerint inferioribus Episcopis cum pallio tributa. Quare non improbabilem videri eorum opinionem, qui senserunt, hoc insigni plenitudinis potestatis donatos a summo Pontifice aliquos in provinciis, ut essent velut oculi, & manus, quibus res procul remotas videret & tractaret, atque ita peculiari sacramento obligatos pro concessæ auctoritatis modo, vocaret in partes summi regiminis, juberetque de causis nascentibus ad sedem Apostolicam referre, & si quando foret opus, mandata sua exequi. Huic opinioni favet non *Pelagii* tantum testimonium jam allatum, sed tota *S. Gregorii* ad *Siagrium* epistola, si paulo attentius perlegatur.

XXXVIII. Quam obscurum est quod modo diximus, tam & istud forsan dubitabile, in quo positæ essent vices illæ sedis Apostolicæ, quæ Metropolitis feruntur concessæ: nam *Gregorius* Magnus eas ad tria capita revocat; ad Causas Episcoporum, immo & fidei, judicandas; ad cogendas Synodos; & ad dandas Episcopis longius abituris formatas. Atqui hæc proprio jure ad Metropolitas pertinent: nam ex præscripto Concilii Nicæni bis in anno evocare debent Episcopos ad Synodum, in qua communi consilio de Episcopis judicia exerceantur, & causæ fidei, si quæ oriantur hæreses, agitentur. Debent & Episcopis formatas dare: id Africanorum Gallorumque exemplo constat, id veterum testimonio firmatur, huic nemo contradicit. Quid ergo singulare tributum cum pallio? Difficultatem auget quod additur, *Metropolitanorum jure servato*: si enim servetur, quid reliquum est de tribus a *Gregorio* Magno memoratis?

XXXIX. Dicendum puto, proprio quidem jure Metropolitas potuisse tria hæc exercere, sed in suos duntaxat provinciales; potuisse ve-

vero in alios, etiam Metropolitas auctoritate sedis Apostolicæ, cujus potestas amplissima est; idcirco *Vigilius* in omnes *Childeberti* Regis ditionis Episcopos *Auxiano* Arelatensi potestatem contulit. Servatum porro est Metropolitarum jus in eo, quod & in suis provinciis libere sua illi munia obirent, & inferioribus Episcopis non daretur licentia superiorum mandata spernendi.

XL. Cum summi Pontifices soliti sint Episcopos, quos pallio donabant, sedulo monere, ut eo inter sola Missarum solemnia utantur; immo *Gregorius* Magnus Ravennatem Episcopum in litaniis gerentem graviter redarguat, quanquam postea fatigatus importunis precibus id indulsit, quæri non immerito potest, quæ fuerit tam expressi, tamque instantis moniti causa. An dignitas pallii, ne usu vilesceret? An prærogativa summi Pontificis quotidie utentis, ut a reliquis Episcopis distaret? An quod casulæ sacræ, quæ inter Missas solum induitur, sit proprius ornatus? An quod probabilius, omnes hæ causæ concurrunt? Inde vero fit consequens, ut pretiosæ vesti, cujusmodi sacra casula, pretiosus olim ornatus adderetur, non item lanea tænia, & vile quoddam additamentum.

XLI. Neque objici potest, quod posterioribus temporibus eadem admonitio perseveravit, etsi laneum cœperit esse pallium: nam vel mos antiquus admonendi retentus est, quia retentæ pariter mittendi pallii veteres formulæ; vel desinente tertia ratione, aliæ priores duæ visæ sunt adhuc suum habere momentum.

XLII. Ex dictis nonnulla potest oriri historica quæstio de materia pallii. Fuitne semper, quæ nunc est, an pretiosior quondam alia? Orientale laneum fuisse quinto sæculo testatur *Isidorus* Pelusiota Epist. 136. lib. 5. nec videtur dubium, quin semper fuerit. Laneum quoque nunc esse in Occidente constat, quanquam crucibus sericis rubris distinguitur; immo quibus ex lanis fiat, quoque ritu, tradit *Augustinus* Patritius in libro rituum Ecclesiasticorum.

XLIII. Sed quæritur an ex altera quondam materie confectum sit? Quæstioni locum facit *Joannes* Diaconus cum scribit lib. 4. Vitæ *S. Gregorii*, bysso candente contextum fuisse pallium, quod *Gregorius* Magnus gessit, quodque adhuc anno 875. quo tempore *Joannes* florebat, in Sepulcro Sancti Pontificis cernebatur. Sive autem byssum interpretaris tenue linum, ut melioris Latinitatis Auctores; sive sericum filum, ut Ecclesiastici tractatores sequioris ævi, laneum certe non fuit: unde fit consequens, ut neque prioribus temporibus laneum fuerit, siquidem merito credi possit, tantum virum, tamque novitati infensum, noluisse a decessorum usu discedere, præsertim in re adeo patente oculisque omnium exposita.

XLIV. Qui de pallio Archiepiscopali non ita pridem opus edidit vir eruditus & diligens, prævidit hoc argumentum, duoque excepit, ut suam de lanea materie sententiam tueretur. Alterum, deceptum fuisse *Joannem* Diaconum, cum pallium *S. Gregorii* inspiceret, linumque credidisse, quod reipsa fuit lana: deceptionis causam præbuisse obscurum utriusque materiæ, præsertim vetustam ætatem passæ discrimen. Alterum, si deceptus non fuit Diaconus, ut certe vix potuit infinita multitudine idem cernente, si pallium revera lineum fuit, fecisse propter modestiam *Gregorium* contra majorum morem. Utrumque ex *Joannis* Diaconi verbis confici posse opinatur: & primum quidem, ex eo quod ille bysso candente contextum pallium dicat; byssus autem non candeat, *sed flavescat potius, cum sit lini pars*, ut quidem ipsi videtur, *grossior*; secundum vero ex eo quod Diaconus dicat, *ex pallii materia mediocritatem habitus a viro sancto gestati repræsentari*.

XLV. Ut ego simpliciter & nude aperiam, quod sentio. Primum, non intelligo satis, quomodo lineum pallium eo usque sit laneo vilius, ut ejus usu *vir antiquitatis*, ut loquitur *Joannes*, voluerit modestiæ causa a decessorum more discedere: nam byssus longe pretiosior est lana, ut conficitur ex illo Proverbiorum loco, ubi mulier fortis laudatur, quod *stragulatam vestem fecerit sibi*, quodque *byssus & purpura fore vestimentum ejus*. *Mulier illa*, opinor, *cujus vir nobilis in portis sederet cum Senatoribus terræ*, id est rempublicam administraret, a rusticana non valde distaret, si parte lini grossiore uteretur.

Deinde vero videtur mihi *Joannes*, cum de pallio sancti Pontificis loquitur, nihil laudare præter antiquitatem viri; mediocritatem vero, cujus meminit, ad tæniam referre, ex qua dependebat argentea reliquiarum custos:

cum enim ſcripſiſſet, *veneratione gratiſſima celebrari* tria, *quæ pernoctantes in anniverſaria feſti die oſcularentur*, *pallium*, *phylacteriam*, *& balteum*; mox ſubjunxit: *Quæ ſingillatim conſiderata & antiquitatem viri*, *& mediocritatem habitus*, *& ſpeciem regularis propoſiti ſignis perpetuis repræſentant*: *nam in eo quod ejus pallium byſſo candente contextum nullis cernitur acubus perforatum*, *ſic ipſum circa ſcapulas obvolutum fuiſſe*, *non autem confixum dignoſcitur*, *ſicut vetuſtiſſimis muſivis vel picturis oſtenditur*. *Quod autem phylacteria tenui argento fabricata*, *vilique pallio de collo ſuſpenſa fuiſſe videatur*, *habitus ejus mediocritas demonſtratur*. *Porro in exilitate baltei*, *quæ unius pollicis menſuram nunquam excedit*, *ſpeciem propoſiti regularis olim a ſancto* Benedicto *ſtatuti eum ſervaſſe*, *luce clarius manifeſtat*.

Adde, quod, niſi fallor, ex Diaconi verbis, contra id quod eruditus vir aſſerit, non obſcure concluditur, *Gregorium* in uſu pallii, quod byſſinum foret, non receſſiſſe a majorum conſuetudine: docet enim ille quinque de pallio; quod ex byſſo candente contextum foret; quod nullis acubus perforatum; quod circa ſcapulas obvolutum; quod idem in muſivis operibus antiquiſſimis picturiſque oſtenderetur; quod hæc antiquitatem viri, id eſt, mea ſententia, ſtudium antiquitatis retinendæ, quo tenebatur vir Sanctus, repræſentarent. Materies igitur pallii moduſque utendi antiquitatem ſapiebat; atque ita tantum abeſt, ut *Gregorius* priſcos ſuos deceſſores in muſivis operibus depictos deſeruerit, ut ſtudioſe potius eos imitatus ſit.

Denique, ſi Gregorius, in eo ſit antiquitatem ſecutus, quod pallium byſſo candente contextum geſſerit, confitendum eſt, veterum pallia byſſo pariter candente contexta fuiſſe, ipſaque adeo, ſi byſſi nomine intelligatur linum tenuiſſimum, ut habent omnes dictionum interpretes, linea exſtitiſſe, non lanea. Quod ſi eo quis nomine ſignificatum velit, non quodlibet linum, ſed byſſinum illud, cujus meminit *Plinius* lib. 19. hiſtoriæ, pretioſa fuiſſe veterum pallia neceſſe eſt, ſiquidem *quaternis denariis ſcripula ejus permutata ut auri*, *Plinius* tradit. Et vero decuit eſſe pretioſum id ornamentum, quod imponeretur pretioſis veſtibus, quibus ſummi Pontifices inter ſacra facienda uterentur.

XLVI. Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, apparet non temere quæri, quæ primis temporibus fuerit materies palliorum, quibus ſummi Pontifices utebantur? An lana, quæ humilitatem paſtoris? an pretioſius quiddam, quod dignitatem ſacrificantis deceret?

XLVII. In neutram partem ſolvi poſſe videtur quæſtio, niſi quatuor argumentis, ſi commune præjudicium excipias, veterum nempe ſcriptorum teſtimonio, traditione, ſive uſu, conſenſione utriuſque Eccleſiæ, & ratione petita ex myſtica lanæ ſignificatione.

XLVIII. Verum auctores Latini *Johanne* Diacono majores, nihil ea de re, quod ſciam, litteris tradiderunt: quare nullum ab auctoritate, puto, argumentum peti poteſt, unde fiat pro Eccleſia Latina in alterutram partem præjudicium.

XLIX. Nihilo plus valet, quod Græci habent aut potius Græcorum uſus *Iſidorus* Peluſiota, de pallio Orientalis Eccleſiæ Præſulum: pro Latinis enim, de quibus agimus, non facit, ut poſtea oſtendetur.

L. Neque videtur etiam ab uſu hodierno idonea ratio deſumi, quaſi id ſemper uſurpatum dici debeat, quod nunc in uſu eſt, & jamdudum fuit, & quo tempore eſſe cœperit, demonſtrari non poteſt: nam locus Johannis Diaconi non temere creditur pugnare in contrarium, & ſatis probare, ante ſextum ſæculum non obtinuiſſe morem, qui nunc viget.

LI. Neque argumentum a ratione petitum ſatis habet momenti, ut hiſtoricæ quæſtioni ſolvendæ ſufficiat. Nam quod affertur de pallii lanei myſtica ſignificatione, perinde ac ſi repræſentet pellem ovis deperditæ, quam bonus paſtor repertam, cum erraret, humeriſque impoſitam reportat in ovile, neque ad rem noſtram eſt, neque gravis per ſe momenti: myſticæ enim illius ſignificationis auctor Iſidorus, primum de Orientalium pallio loquitur, cum ſit quæſtio de Latino. Deinde ea dicit, quæ in alium ſenſum non violenter trahi queunt. Denique rationes myſticas tam varias varii excogitarunt, ut nemo non poſſit aliqua pro ſe uti.

LII. Sed quoniam Iſidori teſtimonium magni fit a recentioribus, immo unicum fere eſt vulgaris præjudicii præſidium, illud paulo accuratius ad examen revocandum eſt, immo tota epiſtola CXXXVI. deſcribenda.

Her-

Herminio Comiti.

Quantum inexplebili discendi cupiditate flagras, tantum ego ad ea, quæ quæris, explicanda promptus ac proclivis sum; dummodo Deus precibus commotus, inventionem mihi cælitus concedat.

Linteum illud, cum quo Diaconi in sacris mysteriis munus suum obeant, humilitatem Domini, qui Discipulorum pedes lavit, & extersit, nobis in memoriam redigit.

Id autem amiculum, quod Sacerdos humeris gestat, atque ex lana, non ex lino, contextum est; ovis illius quam Dominus aberrantem quæsivit, inventamque humeris suis sustulit, pellem designat. Episcopus enim qui Christi typum gerit, ipsius munere fungitur, atque ipso etiam habitu illud omnibus ostendit, se boni illius ac magni pastoris imitatorem esse, qui gregis infirmitates sibi ferendas proposuit.

At diligenter animum attende: nam cum ipse verus pastor per adorandorum Evangeliorum apertionem accedit, tum demum Episcopus assurgit atque imitationis habitum deponit: hinc nimirum Dominum ipsum pastoralis artis ducem, ac Deum & horum adesse significant.

LIII. Observandum primo, totum in eo esse Isidorum, ut rerum sacrarum mysticas significationes exponat, quo argumento nullum est vanitati conjecturarum opportunius. Deinde, Isidorum ab Hermino Comite rogatum, quid mysterii significaret, vel linteum, quod Diaconi, vel superhumerale, quod Episcopi, in sacris mysteriis ferrent; de linteo Diaconorum id respondisse, quod vix probetur a rerum sacrarum disquisitoribus: ait enim, eo revocari in memoriam humilitatem Christi, discipulorum pedes lavantis & tergentis. At rerum ejusmodi interpretes aliter sentiunt, iique probabilius qui simplicius, scilicet ministrantium mensæ vulgare id signum esse. Denique nihilo probabilius esse, quod de superhumerali Episcoporum commentantur, si tamen superhumeralis nomine intelligatur id, quod in hac quæstione pallium vocatur.

LIV. Hæc cum ita sint, non video, qua ratione possit perpetuus ille lanei pallii usus in Ecclesia Latina defendi: nolim tamen opinionem, quæ longinqua decem sæculorum ætate, & non mediocri auctorum multitudine confirmatur, non modo non convellere, sed ne labefactare quidem. Quominus enim in partes Johannis Diaconi plane concedam, retinent me adhuc aliquantulum tria; usus a sæculis decem continuus; difficultas ostendendi, quo tempore cœperit, & qua de causa; multitudo ætasque Auctorum pro lanea materie consentientium.

LV. Quamquam trium ejusmodi argumentorum vim infringi posse video: nam multitudo Auctorum non vehementer urget, cum universi qui laudari solent, scripserint, quid usurparetur suis temporibus, non quid pristinis. Qui enim res Liturgicas attigerunt, partim veteres sunt, partim recentiores. Illi totos se dederunt mysteriis excogitandis & pandendis, hi veteribus adhæserunt, sine ullo curiosiore examine.

Deinde usum lanei pallii incepisse circiter initia noni sæculi, ex Johanne Diacono non obscure quis conjiciat: videtur enim fecisse byssini pallii Gregoriani mentionem, & simul antiquitatem viri laudasse, quo tacite novitatem suis æqualibus objiceret: qua enim alia de causa utrumque præstitisset?

Jam quod ex tempore mutationis remanserit perpetuus lanæ usus, id ego tribuendum puto ceremoniis, quibus, propter analogiam nominis, anniversaria celebritate bona gens noni sæculi Virgini Agneti offerre cœpit agnos, quorum ex lana conficerentur pallia; nihil enim constantius, quam quod solemnibus ejusmodi ceremoniis addicitur.

LVI. Ut hunc fere in modum quæ dixi tria, infirmari possint, sustineo tamen judicium, contentus proposuisse eruditis quæstionem cum suis momentis: ferant illi sententiam, quam rationi convenientiorem putarint, sed post attentius perpensa duo.

LVII. Alterum Gregorium Magnum lanæ nunquam meminisse, cum de pallio scriberet ad eos, quibus mittebat; meminisset tamen absque dubio si per veritatem licuisset. Ut enim erat allegoriarum incredibiliter amans, ex materia pallii sumpsisset argumentum prædicandæ humilitatis, ad quam tantopere pallio donatos hortabatur: non sumpsit tamen, cum opportunissimum foret, & tunc maxime cum Maximo Salonitano pallium mitteret. *Pallium ad sacra Missarum solemnia utendum*

ex-

ex more transmisimus, cujus vos volumus per omnia genium vendicare: hujus enim indumenti honor humilitatis atque justitiæ &c.

LVIII. Alterum *pallium dici plenitudinem & complementum potestatis, plenissimæ potestatis signum, insigne decoris, & si credimus nonnullis, Imperialis pallii a Constantino Imperatore dati Sylvestro ora & instita*. Quis vero credat hæc laneæ tæniæ convenire?

LIX. Antequam imponatur finis huic Dissertationi, solvenda quæstio, cujus occasionem præbet Gregorius Magnus, præscribens Mariniano Ravennati, quomodo deberet uti pallio, siquidem secundum editionem postremam Conciliorum hæc habet: *Quo non aliter te uti memineris, nisi in propria tuæ civitatis, dimissis jam filiis, Ecclesia, procedens a salutatorio ad sacra missarum solemnia celebranda: peractis vero Missis, idem in salutatorio rursum curabis deponere.*

LX. Priusquam proponatur quæstio, emendanda est vocum dispositio, quæ perturbata est: quid enim sibi vult ista phrasis, *dimissis filiis Ecclesia*, &c. Sunt qui legant, *nisi in propria tua civitate, dimissis jam filiis Ecclesiæ*, &c. Hæc etiam lectio vitiosa est: non cohæret enim cum sequentibus, siquidem salutatorium, cujus mentio fit, non civitatis, sed Ecclesiæ pars est. Restituere licet ex lib. IV. Vitæ Gregorii cap. 5. ubi totam Gregorii ad Marinianum epistolam Johannes Diaconus refert, legitque, *nisi in propria tuæ civitatis Ecclesia, dimissis jam filiis, procedens* &c.

LXI. Quæritur, qui sint illi filii, quibus dimissis procedit a salutatorio ad altare palliatus Episcopus. Vir eruditus opinatur fuisse laicos qui honoris causa salutatum venirent Episcopum, unde & loco factum salutatorii nomen, quorum in conspectu pallium Episcopus vetabatur sumere, sed cum ipsis dimissis, solus remaneret Clerus.

LXII. Opinionem eruditi viri confirmant tria. Primum quod de Proclo legimus apud Socratem lib. 7. c. 47. eum ex primoribus qui ante Missarum solemnia Episcopi salutandi causa de more venerant, comprehendisse Thalassium, Episcopumque Cæsareæ Cappadociæ ex præfecto Illyrici ordinasse. Alterum, quod laici solerent Ecclesiæ filii dici. Postremum, quod Gregorius eo loci vellet usum pallii, quem insolenter Johannes Mariniani decessor extenderat, quam maxime restringere.

Vir alter eruditus sentit, filiorum Ecclesiæ nomine intelligi posse Clericos, quibus ex salutatorio jam egressis, pallium sumeret Pontifex, & procederet. Istam quoque conjecturam adjuvat, quod in hoc nostro Diurno summi Pontifices filiorum nomine Clericos compellent, in secunda, & tertia fidei professione.

Probabilis est fateor, doctaque hæc utraque conjectura: verum simplicius quiddam afferri posse puto, filiorum nempe nomine appellatam Cantorum Scholam, quæ, cum procederet ad altare Pontifex sacra facturus, signo dato dimittebatur ex salutatorio, præibatque eo modo, qui describitur in appendice ad Sacramentarium S. Gregorii pag. 261. editionis Domni Hugonis Menardi.

JOHAN-

JOHANNIS FILESACI
THEOLOGI PARISIENSIS
Devotæ.
DISSERTATIO XLV.

Apostoli insignis locus est, 1. Corinth. 9. Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi sicut & cæteri Apostoli? Is certe plurimorum nostri ævi & magni nominis hominum ingenia exercuit: cum vero de nonnullis Virginibus quæ publico ac solemni ritu castitatem non sunt professæ, & in communi hominum societate versantur, nobis hoc loco disserendum sit, jam primis illis nascentis Ecclesiæ sæculis quales aut cujusmodi fuerint & cui denique usui, ex illo primum Apostoli loco demonstrandum est. Non inauditum istud quod memorat Apostolus videri debet: quandoquidem Evangelistarum testimonio, non paucæ mulieres Christum Servatorem & discipulos sequebantur, & quæ vitæ sustentandæ necessaria erant lubentissime suppeditabant. Hæc cuivis & nota sunt & obvia. Illud idem beneficentiæ genus a mulieribus Christianis experti sunt Apostoli Christi, quemadmodum satis indicat locus hic Apostoli. Exemplum istud secutæ sunt aliquot deinceps sæculis, & mulieres & Virgines nonnullæ; verum cum familiaris iste convictus nescio quam nequioris consuetudinis suspicionem attulisset, rem totam severis totiesque repetitis sanctionibus Ecclesiæ Patres, Episcopi, plane damnarunt. Quod antequam explicemus, nonnullæ istius Apostoli voces expendendæ sunt. *Mulierem* simul ac *sororem* dixit Apostolus Ἀδελφὴν γυναῖκα qui uxorem interpretatur, næ ille longissime fallitur hanc temerariam esse interpretationem, & Beatus *Ambrosius* & Græca scholia satis comprobant, cum Apostolorum morem jam Christi tempore usitatum, sub ipsis Apostolis observatum, ut supra diximus, denotare asserunt. Deinde quam ridicula ista ratio ex verbo *circumducendi* petita, ac si jus aliquod mariti in uxorem, aut heri in ancillam, significet; arioli alicujus non recta sentientis ista divinatio est: ecquis enim tam peregrinus est in sacris litteris & historia Ecclesiastica, atque adeo Sanctorum Patrum scriptis, qui non noverit, primis Ecclesiæ temporibus, quo affectu & studio Christianæ mulieres Ecclesiæ ministris ad quodvis pietatis ac liberalitatis officium, incredibili animi alacritate obsecutæ sunt? Tum nihilo melior ratio, quod Ecclesia iis locupletibus mulieribus non fuisset gravata, sed sublevata potius. At quis gravatam initio Ecclesiam dixerit, cum omnia essent communia, & abunde Christianis qui tum pauci erant, satis esse videretur? Verum crescente numero discipulorum, non dubium est pauperum, & qui rei domesticæ angustiis laborabant non minimam partem additam esse; itaque quomodo paucarum ditiorum mulierum opes iis omnibus sufficere potuissent? Iis de causis pernego *Mulieris* vocem, uxorem indicare, quin & ad Virgines etiam pertinere, contendo. A me est B. *Ambr.* Epist. 1. *Mulier sexus est, virgo species, sexus generis, virgo integritatis*. S. *Paulinus* Epist. 4. idem prodit. Sed quod ad loci Apostolici explicationem mirifice facit, ita scribit *Isidorus* Pelusiota, B. *Johannis Chrysost.* discipulus, lib. 3. Epist. 175. Postquam enim locum hunc Apostoli adduxit, ita sentiendum esse docet, ut minime credamus, Apostolos & similes, qui virginitatem & suadebant & castitatem prædicabant, ac Virginum choros moderabantur, cum mulieribus licet uxoribus consuetudinem habuisse. Quis enim eos virginitatem suadentes tulisset, si quidem ipsimet, in voluptatum cœno sese volutantes deprehensi fuissent? Non igitur hoc ait; nam alioquin, Mu-

Mulierem, uxorem dixisset. Sed quia ipsos Apostolos sequebantur probæ mulieres aliquæ, ex bonis suis, paupertatis magistros alentes; idcirco *sororem*, quidem dixit, ut castitatem indicaret, *Mulierem* autem ut naturam distaret. *Mulier* quippe virgo quoque appellatur, etiam si intacta sit, mulier ob naturam etiamsi masculi congressus expers sit. Hinc probo sensu accipiendus locus alter Apostoli Gal. 4. quo dicit *Christum factum ex muliere*, Beatissimam Virginem Mariam, *Mulierem* appellans, sed *Mulierem* quidem ob naturam & formam, Virginem autem propter integritatem & puritatem. De sororis autem vocabulo nonnulla dicamus. Prioribus Ecclesiæ nascentis sæculis, ut omnes viri Christiani, *Fratres*, ita vicissim omnes mulieres, *Sorores*, vocabantur; quod vel pueris ipsis notum est. Et quidem eleganter S. *Augustinus* Epistola 38. ad *Letum*: *Quæ enim tibi modo nunc quædam mulier nata est, hoc ipso utique non est mihi. Quapropter hoc tempore ac transitorium, sicut transisse jam vides quod te concepit, quod gestavit utero, quod peperit, quod lacte nutrivit. Quod autem soror in Christo est & tibi est, & mihi, & omnibus, quibus una cælestis hæreditas & pater Deus, & frater Christus in eadem charitatis societate promittitur*. Pudicum *Sororis* nomen, unde procacissima illa apud *Ovidium* 9. Metamorphos.

Oscula sentiri non esse sororia possent.

At ubi pristinus ille Christianæ puritatis ardor intepuit, retenta quidem appellatio, sed siparii loco, ad tegendam nequitiam, non omnium certe, at non paucorum. Egregius sane Christianæ charitatis prætextus. Et ut Beatus *Hieronymus* Epistola 22. ad Eustochium, *Difficile est humanam animam aliquid non amare, & necesse est ut in quoscumque mens nostra trahatur affectus. Carnis amor spiritus amore superatur, desiderium desiderio relinguitur, quidquid inde minuitur, hinc crescit*. In iis quæ ad perfectam virtutis normam & regulam efformatæ sunt atque exploratæ, illud Beati *Hieronymi* verum esse nemo non intelligit: At ejusdem ævo & longe etiam antea, fraterna illa & sororia fraternitas non bene audiebat ut plurimum in Clericis. Apparet istud ex Concilii Ancyrani, quod Nicænum primum antecessit, Canone 19. quo prohibentur Virgines ullum inire consortium & contubernium cum quibusdam, quos *Fratres* vocabant, ut ii *Sorores* illas vicissim appellabant; quemadmodum scribunt *Zonaras* & *Balsamo* ad hunc Canonem. Scio Imperatores *Honorium*, & *Theodosium* Cod. lib. 1. tit. 3. l. 19. & Cod. Theodos. lib. 16. tit. 2. l. 44. sic censuisse, *Eum qui probabilem sæculo disciplinam agat, decolorari consortio sororiæ appellationis non decere: Ita tamen ut Clerici ipsi concessam esse norint facultatem Mulieres, filias atque Germanas, intra domorum suarum septa continendi. In his autem*, inquiunt, *nihil sævi criminis existimari fædus naturale permittit*. De veris & legitimis sororibus ita senserunt Augusti, an eventus aliud postea docuerit, deinceps videbimus. Agitur de ementitis illis sororibus, quædum cognationem illam mente & spiritu metiendam ab omnibus æstimari cuperent, in carnalem degenerasse, non minimo Ecclesiæ scandalo prodebant. Et quidem eo magis, cum ficti illi *Fratres* & *Sorores* fictæ mutuo sese *Agapetos & Agapetas nominabant* veluti auctor est S. Epiph. hæresi 93. quæ est Origenianorum, & hæresi 78. quæ est Antidicomarianitarum, nec non B. Chrysost. sermone contra concubinarios. Idem prod.* *Justinianus* Novella 6. c. 6. ubi de diaconissis loquitur. *Volumus autem & ipsas quæ ad ordinationem perducuntur, Diaconissas sive ex viduitate sive ex virginitate, non cum aliquo cohærentes, aut cognatorum, aut eorum quos appellant dilectos*, ἀγαπητοὺς *(talibus enim nominibus utentes maligna suspicione suam replent vitam) sed aut solæ habitent, aut cum parentibus suis & filiis, aut vere fratribus, aut iis cohærere: de quibus si quis suspicari aliquid præsumpserit malignum, ipse insipiens simul & impius forsan putabitur*. In has *dilectas* & *Sorores* quam acerbe invehitur S. Hieronymus Epistola 22. ad Eustochium: *Unde in Ecclesias* Agapetarum *pestis introit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Immo unde novum concubinarium genus? Plus inferam. Unde meretrices univiræ? eadem domo, sæpe uno tenentur & lectulo, & suspiciosos nos vocant si aliquid existimemus: Frater Sororem Virginem deserit, cælibem sper-*

nit

nit Virgo germanum, fratrem quærit extraneum, & cum in eodem proposito esse se simulent, quærunt alienorum spiritale solatium, ut domi habeant carnale commercium. Harum meminit *Photius*, Nomocanonis tit. 8. cap. 14. Unde vero Catillantes istæ, dilectarum sibi, aut suis dilectorum nomen indiderint, non scio, nisi quod se vere Christum imitari videri voluerint, qui apud veteres Christianos nudo & simplici nomine *Dilecti* intelligebatur, velut prodit *Clemens* Alexandrinus, libro quarto Stromatum. *Sororis* etiam appellatio, ut & *Fratris* usitata fuit inter conjuges, qui ex consensu mutuo, voti continentiæ mutuo proposito sese adstringentes, a tributo & communi contumelia (sic *Tertullianus*, libro de velandis Virginibus debitum conjugale appellat) perpetuo abstinebant. Horum mentio exstat apud S. *Hieronymum* Epistola 46. ad *Rusticum* Monachum & S. *Paulinum* Nolanum Episcopum, Epistola 26. ad S. *Victricium* Rothomagensem Episcopum: dum enim sub sanctissimo isto Antistite quantis Christianæ pietatis officiis Rothomagus & tota vicina regio florerent, copiose differit, ista subjungit, de viris Ecclesiasticis loquens: *Nec minore eosdem* (Clericos) *voluntate sanctis operibus & pio ministratu inexpugnata noctu diuque, famulantium viduarum pascit integritas, vel subjugatorum Deo conjugum arcana germanitas, quæ orationibus sedulis, lætum in operibus suis Christum, ad visitationem non jam maritalis thori, sed fraterni cubilis, invitat.* Non aliter *Sidonius* Apollinaris, lib. 5. Epistola 16. de *Papianilla* sua, *Licet sis uxor bona, soror quoque optima es*. Ita *Fortunatus* lib. 1. Carmine 15. loquens de Sancto *Leontio* Santonensi Episcopo & *Placidina* sua,

> *Quæ tibi nunc conjux, est modo clara soror.*

Sed de iis nonnihil postea agemus. Priores illas simulatas *Sorores* examinare operæ pretium est, illasque Sanctissimi Concilii Nicæni 1. Canone 3. intelligi mihi facile persuadeo; Est autem Canon ejusmodi, ex versione *Dionysii* Exigui: *Interdixit per omnia magna Synodus non Episcopo, non Presbytero, non Diacono, nec alicui omnino qui in Clero est, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas quæ suspiciones effugiunt:* συνείσακτον Græcus contextus habet, cujus & vocis simul & Canonis interpretationem, satis diligentem & observatione dignam videre licet apud *Zonaram* & *Balsamonem*, in qua describenda non est quod diutius immorer. Quamquam huic statuendo Canoni Nicæno viam præmonstrasse videntur Episcopi, qui Concilio Eliberitano, ante Nicænum interfuerunt; sic enim habet Canon 27. hujus Concilii, *Episcopus vel quilibet alius Clericus aut Sororem aut filiam Virginem dicatam Deo, tantum secum habeat, extraneam nequaquam habere placuit.* Extraneas illas sive subintroductas mulieres, alias fuisse a Sanctimonialibus non dubito, quamquam multiplicis generis fuerint; quædam mere sæculares, aliæ virginitatem professæ. Attamen licet has cum sacris istis Virginibus multa habuisse communia non ignorem, nihilominus quo pacto vel inter se convenirent aut discreparent singillatim videndum est. Voto utræque sese obligabant continentiæ, quod apparet ex *Photii* Nomocanone, tit. 9. cap. 29. & *Balsamone* in Canonem 19. Concilii Nicæni & cap. 16. Concilii Chalcedonensis, & cap. 19. Epistolæ B. *Basilii* ad *Amphilochium*: tum S. *Hieronymi* Epistola 47. de vitando suspecto contubernio, & Epistola 22. ad *Eustochium*, & Epistola 8. ad *Demetriadem*, & Concilii Triburiensis cap. 24. Extraneas illas intelligo, quæ licet continentiam professæ, attamen in sæculo remanebant, & Sanctimonialibus in eo dissimiles, quod hæ nonnisi in Monasterio degerent. Istæ vero devotæ in propriis aut privatis sæcularium ædibus, de quibus *Eugenius* Papa, Epistolæ Decretalis cap. 26. *Mulieres obtentu religionis velatæ, aut in Monasterio regulariter vivant, aut in domibus suis susceptum habitum caste observent.* Ac ne quis ad viduas duntaxat illud spectare credat, etiam Virgines comprehendi docet Concilium Carthaginiense 3. cap. 33. *Burchardus* lib. 8. cap. 75. & Ivo parte 7. cap. 93. citant ex Concilio Africano: Virgines sacræ si parentibus, a quibus custodiebantur, privatæ fuerint, ab Episcopo cu-

flodiebantur, aut per ejus absentiam a gravioribus fœminis, cum quibus habitent. Concil. Toletanum 10. cap. 5. commemorat duplicis generis mulieres sacras, attamen a nullo Episcopo velatas, sed sponte a se ipsis sumpto habitu, quæ ob incontinentiam damnatæ, vel venientes ad primam religionem, vel post transgressum resumentes iteratam conversionem vel ab Episcopo accipiant. Idem refertur Capitularium additione 2. cap. 13. Disertim in domibus privatis habitasse, atque adeo in communi hominum cœtu, testatur B. *Hieronymus* non uno loco, & præsertim Epistola 47. de vitando suspecto contubernio. Illud valde observandum quod de ea recensuit Concilium istud amplissimum Parisiense sub *Ludovico* Pio & *Lothario* ejus filio, A. A. lib. 1. cap. 44. *Nobiles feminæ, quæ amissis viris velantur & non in Monasteriis sub spiritalis Matris regimine, sed potius in domibus propriis, occasione liberorum rerumque suarum residere deliciisque affluere delectantur: statuimus ut hujuscemodi viduæ, amissis viris repente non velentur, sed cum convenientia Episcopi sui triginta diebus, ut a glorioso Principe Domno* Ludovico *cum consensu venerabilium Sacerdotum jamdudum constitutum est, expectent, quibus peractis aut nubant, aut si potius Deo se sacrari expostulaverint, admoneantur & instruantur, ut non in domibus propriis, sed in Monasteriis, sub spiritalis Matris regimine Deo se servituras subdant*. Repetitum Capitular. lib. 1. cap. 102. & lib. 7. Capitul. c. 257. Sed illud notandum lib. 5. Capitular. c. 16. mulieres matrimonio copulatas velum sibi sumpsisse, at repeti posse & debere a maritis decernit Capitulum, quin & altero libri ejusdem, quod est cap. 113. licuisse mulieri uxoratæ velum sanctum in caput accipere, permittente canonice viro suo. Illud idem prohibitum Concilio Rothomagensi cap. 9. Neque vero prætermittendum hoc, quod narrat Concilium Parisiense memoratum, nobiles istas viduas sibimet velum sacrum imposuisse, cujus rei etiam meminit Concil. Triburiense, c. 24. Quin in Gallia & Germania non solum istud usitatum, verum etiam in Hispania testatur Concil. Toletanum 10. cap. 5. ubi devotæ ejus generis a Sacerdote vel ministro, Sanctimonialæ vestem non accepisse dicuntur, ipsæ tamen aut indutæ sunt, aut illo indui habitu consenserunt, qui Religionis esse cultus ab intuentibus crederetur, sicque coram Ecclesia, vel Sacerdote, aut etiam competentibus testibus, quandoque indutæ visæ certis indiciis aut testimoniis approbantur. Sed quoniam de sacro illo habitu quæstio est, mirum plane videri debet quod narrat *Balsamo* in Canonem 19. Concilii Nicæni primi & in Canonem 16. Concilii Chalcedonensis; in Ecclesia Græca, olim Virgines nonnullas sese Episcopo obtulisse & virginitatem professas, ab Episcopo asservari solitas, utpote Deo dicatas, attamen sub Laico habitu. Negat hoc *Zonaras* in eum Canonem 19. Concilii Nicæni 1. quin scribit certum quemdam & peculiarem habitum ab Episcopo accepisse, ac postmodum manuum impositione fuisse consecratas: eæ cum quadraginta annorum ætatis essent, diaconissarum ordinationem recipiebant: addit tamen *Balsamo* in illum Canonem Chalcedonensem, suo tempore ejus generis Virgines Deo devotas Constantinopoli non exstitisse, sed antea *Caloctenem* Thebarum Metropolitanum, Thebis Parthenonem seu Virginum Monasterium extruxisse, in quo Virgines illas sacras laicum habitum gestantes collocarit. Et quidem ni fallor, ad Virgines illas Deo dicatas Græcorum sed habitu laico, referendæ sunt Virgines illæ devotæ, de quibus ita habetur Concilio Aurelianensi, 3. cap. 16. *De raptoribus Virginum consecratorum, seu in proposito, sub devotione viventium, id statuimus, ut si quis consecratæ vel devotæ, id est Religionem professæ, vim inferre præsumpserit, a Communione Ecclesiastica usque ad exitum repellatur, viatico tantum ei infirmitatis periculo reservato*. Inter utrasque non aliud discrimen nostri agnoscent quam, quod *Consecratæ* dicantur quæ solemni voto sese adstrinxerint; *Devotæ* vero quæ simplex votum emiserint. Ac propterea nil mirum si *Balsamo* in Epistolam B. *Basilii* ad *Amphilochium* non uno loco, has secernit, & distinguit a Nonnis & Asceteriis, quin quasi Sanctimoniales appellantur. Concil. Turonens. 2. cap. 11. Satis hactenus a nobis expositum est, quæ & quales illæ fuerint *De-*

vo-

votæ & velatæ virgines, sed quæ inter sæculares versarentur & habitarent, quæ ob virginitatis propositum votumque, sibi multo liberius cum Clericis conversandi facultatem esse concessam arbitrabantur. Nunc de ceteris extraneis, quæ universim isto Canone Nicæno prohibentur differamus. Ac primum extraneas omnes illas appellare Canon videtur, quæcunque sint, præter matrem, sororem, amitam vel eas personas, quæ suspicionem effugiunt. Memoratus & repetitus Canon, apud *Martinum* Braccarensem collectionis suæ cap. 32. Concil. Aquisgranensis cap. 39. Conc. Rhemensis cap. 22. Troslejan. cap. 9. Capitul. lib. 1. cap. 98. Apud S. *Basilium*, Epistola ad *Gregorium* Presbyterum. Concil. Carthaginiens. 3. cap. 17. præter illas Canone Nicæno memoratas, addidit filias fratrum aut sororum, & ceteras, quæcumque ex familia, domestica necessitate, etiam antequam ordinarentur (Presbyteri, Diaconi, & cet.) jam cum eis habitabant. Concilium Arelatense 2. cap. 3. Neptem & conversam uxorem addidit, ad eas quæ Canone Nicæno commemorantur. Conversam uxorem dicit, cum quis matrimonio copulatus, ex mutuo consensu, Deo sese dicarit, sicuti & ejus uxor; discidium ejusmodi religionis Causa *Conversio* vocatur, & maritus *Conversus* & uxor *Conversa* nuncupantur. De qua re nonnihil antea diximus. Sed non inutile futurum arbitror, si *Conversionis* vocem, quæ alioquin ambigua est, explicemus. Aut enim de Laico Monasticen amplectente intelligitur, & is non simpliciter converti, sed in Monasterio converti dicitur, ut habet B. Gregorius, lib. 7. Epistola 11. ad Episcopos Siciliæ, & lib. eodem Epistola 7. ad Joannem Caralitanum; Concil. Aurelian. 1. cap. 23. ac Capitular lib. 1. c. 143. istud vocatur, *in Monasterio regulari comam deponere*. Aut de Laico, qui relicta sæculari vita, Ecclesiæ ordinibus adnumerari exoptat, sive ut loquitur Siricius PP. Epistola ad *Himerium Tarraconensem*: *melioris propositi conversatione provocatus ex laico ad sacram militiam pervenire festinat*, atque is simpliciter converti dicitur; quamquam Concil. Cabilonensi cap. 5. *Seculares ad Clericatum conversi* dicantur. Ista vero *Conversio* nihil aliud significabat quam professionem & propositum perpetuo servandæ castitatis. Quod enim generaliter dixit Concilium Arelatense 2. c. 2. *Assumi aliquem ad Sacerdotium in conjugii vinculo constitutum non oportere, nisi fuerit promissa conversio*. Concil. Agathense cap. 16. Religionem promissam vocat ut & Concil. Epaunense c. 37. & Capitular. lib. 7. cap. 196. Quæ vero *Religio* aut *Conversio* appellanda, & in quo consistat, docet Concilium Arausicanum primum cap. 22. *Sedit præterea ut deinceps non ordinentur diaconi conjugati, nisi qui prius conversionis proposito, professi fuerint Castitatem*. Ita concilium Aurelianense 3. cap. 6. *de Clericorum præmittenda conversione id omnimodis observetur, ne ullus ex laicis ante annualem conversionem vel ætatem legitimam, idest 25. annorum diaconus, & triginta Presbyter ordinetur*. In iis primum observandum, Conversionem hoc loco præter Castitatis perpetuo servandæ professionem, indicare quoto temporis spatio laicorum conversio ejusmodi exploranda sit, de qua re sic censent Episcopi, Concilio Arelatensi 3. c. 2. ad finem. *Sed nec reliqui Pontifices Presbyterii vel Diaconatus honorem conferre præsumant, nisi anno integro fuerit ab eis præmissa conversio*; At dum *præmissam*, non *promissam* habet Concilium utrumque, significat unumquemque laicum, & quidem conjugatum Clericorum ordini adnumerari non posse, nisi post annum integrum & solidum a sæculo relicto, & ab opere matrimonii, discidioque cum uxore facto, mutuo certe utriusque consensu. Hinc quæ Episcopæ, Presbyteræ, Diaconissæ, Subdiaconissæ vocantur in Conciliis & apud Scriptores Latinæ Ecclesiæ præsertim Concilio Turonensi 2. quod omnes norunt, non aliæ erant quam Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum uxores, ab iis, cum ad Clericatum conversi fuerunt derelictæ, quas etiam aliquando *Conversas* veteres appellarunt. Non absque ratione voces illas *Presbyteræ*, *Diaconissæ* & cet. apud Ecclesiæ Latinæ Scriptores, ex usu eiusdem Ecclesiæ sum interpretatus. Nam apud Græcos paulo aliter, ut patet Concilio Laodicensi apud *Fulgentium* Ferrandum in sua breviatione Canonum, tit. 221. *Ut mulieres*

quæ apud Græcos Presbyterissæ appellantur, apud nos viduæ, seniores univiræ & matriculæ in Ecclesia tamquam ordinatas constitui non liceat. Hactenus quæ ad Canonem Nicænum spectare videbantur magna parte attigimus, præsertim in eo, quo cavetur, ne ulli Clerico liceat habere apud se mulierem extraneam & subintroductam, ac uno nomine, ut Patres Concilii Nicæni explicasse visi sunt, quæ suspicionem non effugiat. Hoc cum nonnullæ puellæ intelligerent, ut a se omnem obscœnæ consuetudinis suspicionem amolirentur, sacro velo arrepto, vel etiam suscepto, pro Devotis & Deo dicatis sese gerentes, jam tum libere cum ipsis Clericis versari se posse existimarunt. Verum cum eventus docuisset quam periculosum esset illud *Dilectarum & Devotarum* cum Clericis contubernium, non tantum Concilia, sed & non pauci SS. Patrum, ac præsertim S. *Chrysostomus* sermone duplici, & S. *Hieronymus* Epistola ad *Oceanum*, ut citatur Concilii Aquisgranensis cap. 99. hoc plane damnandum esse pronunciarunt. Retentus est igitur Canon Nicænus quantum fieri potuit: & quidem propriis ac conceptis verbis. Nihilominus tamen huic Canoni duplicem fraudem factam esse video. Prima illa est, quod cum eo Canone Matri aut Sorori vel Amitæ liceret cum Clero conversari, jam Matri Sorori & Amitæ necessum fuit Ancillas, rei domesticæ gratia secum habere. Hinc Cleri nonnulli ancillarioli deprehensi sunt: quod plane vetitum est Concilio Trullano Can. 5. Item Concilio Aurelian. 5. cap. 3. *ut nullus Episcoporum, Presbyterorum & Diaconorum extranearum mulierum intra domum præsumat habere solatium, quibus etiam pro utilitate sua aliqua familiarius regenda committat. Quod etiam de propinquis feminis indicentes, similiter prohibemus, ne sub concessa sibi licentia parentali ex earum sequipedis, memoratorum vita vel opinio polluatur.* Idem habetur Capitularium lib. 7. cap. 291. Eo referendum illud Concilii Toletani 2. cap. 3. *Illud præterea speciali ordinatione decrevimus, quod nec antiqua Concilia in universis Canonibus siluerunt, ut nullus Clericorum a gradu subdiaconatus, & supra in consortio familiaritatis habeat mulierem vel ingenuam, vel libertam, vel ancillam, sed si sunt ei hujusmodi servitia, matri vel sorori, vel alii propinquæ contradat.* Ancillæ etiam ejus generis damnantur Concilio Aurelianensi, c. 16. & Concilio Nannetensi, c. 3. De libertabus & ancillis id merito cautum est, nam cum veteri jure, Domini in servos summo jure agere possent, itidem in libertos nonnihil liceret, cum adversus eos propter concessam ab heris actio ingrati daretur; Clerici quid non poterunt seu in libertas, seu in mancipia muliebria? Scitum illud est *Haterii* nobilissimi Oratoris Romani apud *Senecam* Patrem, lib. 4. Controversiarum, Præfatione. Impudicitia in ingenuo crimen est, in servo necessitas, in liberto officium: de qua re alias. Quid vero de ancillis, quæ more ceterorum mancipiorum a Clericis emptæ essent, ob turpem suspicionem agendum esset: sic cavit Concilium Toletanum cap. 5. *Qui semper sub Canone Ecclesiastico jacuerunt, si contra veterum imperata, in suis cellulis, quæ infamem suspicionem possunt generare, consortium habuerunt, illi canonice quidem distringantur, mulieres vero ipsæ ab Episcopis venundatæ, pretium ipsum pauperibus erogetur.* Itaque cum earum personarum quæ Clericis sunt concessæ Canone Nicæno prætextu etiam ancillæ aut similes permissæ viderentur, has omnes removeri placuit. Ita Concilium Trosleianum cap. 9. *Quicunque clericatus utuntur officio extranearum mulierum familiaritatem habere prohibentur, matrum suarum aut filiarum solatia intra domum suam noverint tantum esse concessa. Sed quia sub occasione istarum personarum aliæ mulieres subintroduci cœperunt, Africani Canones decreverunt, ut nec ipsi Presbyteri, aut Episcopi, soli habeant accessum ad viduas vel Virgines, vel quascumque feminas, sed ubi aut Clerici præsentes sint, aut graves aliqui Christiani.* Quod de Canonibus Africanis hic dicitur, referendum est ad Concilium Carthaginiense 1. cap. 3. ubi *Gratus* Episcopus dixit: *Nullus igitur, nullaque Sanctimoniæ, & Virginitati deserviens, propter blasphemiam Ecclesiæ, si vobis placet, in una domo cum extraneis penitus commorari debent; Universi dixerunt. Qui nolunt nubere & pudicitiæ melio-*

meliorem eligunt partem, hæc vitare debent; & non solum non habitare simul, nec habere ad se aliquem accessum. Hoc ergo & lex jubet, & sanctitas vestra commendat ut in singulis Conciliis statutum est. Interea illud observandum Concilium hoc Carthaginiense sub S. *Grato*, quoniam Episcopus ille, *Gratus* nomine, primus sententiam in eo dixerit, aut quæ statuenda erant proposuerit, ac denique concluserit. Ad hunc Canonem Carthaginiensem alludit *Possidius* in Vita S. *Augustini* cap. 26. Et quoniam eo *Possidii* loco res ista mirum in modum illustratur, integrum subiiciam: *Feminarum intra domum ejus* (Augustini) *nulla unquam conversata est, nulla mansit, nec quidem germana soror, quæ vidua Deo serviens, multo tempore usque in diem obitus sui præposita ancillarum Dei vixit: sed neque patrui sui filiæ, & fratris sui filiæ, quæ pariter Deo serviebant, quas personas Sanctorum Episcoporum Concilia in exceptis posuerunt. Dicebat vero, etsi quia de sorore, & neptibus secum commorantibus nulla nasci possit mala suspicio, tamen quoniam illæ personæ sine aliis necessariis, secumque manentibus feminis esse non possent, & quod ad eas etiam aliæ a foris intrarent, de iis posse offendiculum aut scandalum infirmioribus nasci*. Vide postrema verba hujus capitis apud *Possidium*. *Theodulphus* Episcopus Aurelianensis Commonitorio ad Presbyteros Aurelianenses, cap. 12. *Nulla femina cum Presbytero in una domo habitet: Quamvis enim Canones matrem & sororem & hujusmodi personas, in quibus nulla sit suspicio, cum illo habitare concedant, hoc nos modis omnibus idcirco amputamus, quia in obsequio, sine occasione veniunt aliæ feminæ, quæ non sunt ei adfinitate conjunctæ, & eum ad peccandum inliciunt*. Idem habet Concil. Forojuliense can. 4. Concil. Braccarense 3. can. 5. Fraus altera legi Ecclesiasticæ Nicænæ facta est, cum Clerici ex interpretatione Canonis Nicæni ab Africanis Episcopis, Concilio 2. Carthaginiensi, qua etiam filiabus Sacerdotum (si modo ante ordinationem uxorem duxissent) aut illorum fratrum vel sororum, cum ipsis Presbyteris habitare concessum esse intelligerent, *Devotas* illas, ut vocat Concilium Braccarense 2. in filias adoptabant, de quibus S. Chrysostomus, sermone contra concubinarios. Præclarum ad tegendam nequitiam siparium. Huic fraudi itum obviam, veluti ab eodem *Martino* Braccarensi proditum est, in Collectione Græcarum Synodorum, cap. 32. *Nullus Episcopus neque Presbyter, neque Diaconus, neque omnino aliquis ex Clero licentiam habeat intromittendi ad se quasi adoptivam aliquam mulierem, quasi in loco filiæ aut sororis, aut matris*. Dicerem lubens cum Martiali libro 2. Epigramm. sed contenta voce, ut Clerici boni fratres exaudiant:

Cur vos nomina nequiora tangunt?

Pervulgatum istud apud omnes qui humaniores litteras tantisper degustarint, *fratris & sororis* nomina, in amatoriis usurpata, quod non pauci observarunt: unde merito ab *Ausonio* pronunciatum est Parentalium, Epigramm. 19. ubi de *Namia Prudentilla*, uxoris suæ *Sabinæ* sorore agit,

Et mihi inoffenso nomine dicta soror.

Quasi innuat *Namiam* illam ab se *sororem* vocari, *sed probo, & pudico sensu*. Neque vero minus periculi in germanis sororibus, quam in *Devotis* illis sororibus, aliquando deprehensum esse, fidem faciet Concilium Moguntinum, sub *Arnulpho* cap. 10. *Quamvis sacri Canones quasdam personas feminarum simul cum Clericis in una domo habitare permittant, tamen, quod multum dolendum est, sæpe audivimus per illam concessionem plurima scelera esse commissa, ita ut quidam Sacerdotum cum propriis Sororibus concumbentes, filios ex eis generassent. Et idcirco constituit hæc Sancta Synodus, ut nullus Presbyter ullam feminam secum in domo* propria permittat. Metense Concilium, cap. 3. eodem pacto: *Nequaquam in domo sua secum aliquam feminam* (Sacerdotes) *habeant nec matrem, nec sororem*. Concilium Nannetense cap. 3. *Probibendum & modis omnibus interminandum est, ut nullus Sacerdos eas personas feminarum sicut & in Canone insertum continetur, de quibus suspicio esse potest, in domo sua babeat, sed neque illas, quas Canones concedunt, quia instigante Diabolo etiam in illis scelus frequen-*

quenter perpetratum reperitur. Idem habes capitularium libro septimo cap. 291. Concilium Braccarense 3. cap. 5. solam matrem excipit. *Nullus Sacerdotum, sive quisquis ille de Clero, absque honesto & competente testimonio, excepta sola matre, cum quibuslibet feminis secrete se præsumat adjungere, non solum cum extraneis mulieribus, sed nec cum ipsis etiam sororibus vel propinquis, ne licentia sororum, vel propinquarum mulierum quisquis ille solutus familiarior habeatur ad perpetrandum scelus*. Qui otio abundabit, & plura volet de ea re intelligere, legat gravem illam, vehementem & veritate concitatam, atque adeo plenam animi & stomachi Concionem B. *Johannis Chrysostomi* contra Concubinarios & Devotas ejusmodi, cui adjunge alteram persimilem ejusdem adversus regulares feminas viris cohabitantes.

LUDO-

LUDOVICI ANTONII MURATORII

De Synisactis, & Agapetis

D I S S E R T A T I O XLVI.

Ad Clarissimum, & Eruditissimum Virum

P. D. BERNARDUM DE MONTFAUCON

Monachum Benedictinum, e Congregatione S. Mauri.

Synopsis Dissertationis.

Virginitatis studium quam præstans, & antiquum: Sæculo Ch. III. cohabitantes cum sacris Virginibus Clericos *S. Cyprianus* arguit. Quibus nominibus familiaritatem hanc ipsi tegerent. Feminis *Synisactis* usus & Paulus Samosatenus. Concilia occurrunt morbo. Sæculo Ch. IV. ejus vis latius serpit. Monachi potissimum hujus criminis rei, quorum genera varia recensentur, uti & Virginum sacrarum. Excusationes & ratiunculæ a Synisactis adhibitæ. *Caritas* præsertim deprædicata. *Sororum* & *Fratrum* tituli adhibiti. Arelatensis Concilii Canon a censura *Dodvvelli* vindicatur. Cælibatus Presbyterorum antiquitus in usu & sub præcepto. Origo *Synisactorum*, & *Agapetarum* ante S. Cypriani tempora. Quibus Apostolorum verbis abuterentur. Qui Hæretici hoc vitio infames. Canon in *Agapetos* & *Synisactos*.

I. MEmineris, *Montfauconi* amantissime, quibus te litteris exceperim, ubi Italici itineris tui Diarium, ac monumenta in lucem prodiere, & quibus tecum luserim querelis, quasi per illud opus omnigena eruditione refertum optime non fuisses de re litteraria & de nostris Bibliothecis meritus, & quasi per te asportatis, vulgove proditis, tot, abditis Italorum opibus, eam unus gloriam occupasses, quæ multis apud nos Eruditis æternitate donandis sat erat. Memineris, inquam, ut enim ingenio, ita & memoria mirum polles. Verebar autem, ne eumdem ludere ludum adhuc viderer, quum tibi Monasticam vitam professo disquisitionem hanc in mei erga te obsequii tesseram inscribere statui, Monachis non admodum sane gloriosam. Nimirum heic tibi occurrant quæ vel beatis illis Ecclesiæ temporibus in Monachorum mores irrepsere vitia; & pro instituti tui fortasse irasceris tum eorum flagitiis, tum etiam mihi ex antiquitatis penu singula sincerissime producenti. Quandoquidem tamen tu illi Monachorum cœtui nomen dedisti, qui pietate æque & litterarum cultura multos alios post se relinquens, Gallias, immo cæteras Christiani orbis provincias, nunc implet egregiis virtutum, famæque monumentis: tam male de te judicare nolui, ut diu suspicarer, hinc aliquam vel minimam tibi creandam

dam eſſe moleſtiam, quum præſertim de iis Monachis ſit res, qui tantum a te & temporis & inſtituti ratione diſtant. Quare non hilarem dumtaxat animum a te expeſtare cogor, ſed etiam exigere poſſe mihi videor ab eximia humanitate tua, ſimulque ſperare fore ut quamquam ſummopere occupatus in Latio donandis atque evulgandis tot ἀνεκδότοις Græcorum Patrum ſcriptis, hanc meam, qualiſcumque ſit lucubrationem percurrere velis, neque tantum percurrere, ſed benevole quoque compleſti. Cum iſta itaque ſpe, immo fiducia, tecum jam ad inquirendum procedo, quid *Syniſacti*, Συνείσακτοι, quid *Agapeti* Ἀγαπητοὶ antiquis Eccleſiæ Chriſtianæ temporibus fuerint, quam gentem tot carminibus Nazianzenus noſter exagitat. Hanc quidem eruditionis ſacræ particulam, ut noſti probe, ſparſim pertraſtavere nonnulli, & potiſſimum in tertia diſſertatione Cyprianica *Henricus Dodvvellus*, vir inter Heterodoxos celebris. At quum Platonica potius quam Eccleſiaſtica ſupelleſtile hujuſmodi argumentum ille exornaverit, locum etiam aliorum calamis fecit, ut diligentius in eadem arena verſarentur. Diſquiſitionis autem hujus beneficio conſtabit, quid *extraneæ* quid *ſubintroduſtæ* mulieres fuerint, quarum uſum toties a Sacris Canonibus, Sanſtiſque Patribus interdiſtum novimus. Certe hujuſmodi feminarum mentio quum apud *Gratianum* in decreto interdum occurrat, mirum tamen eſt, quam male veteres Gloſſarum conditores atque Eccleſiaſtici Juris periti vocabula hæc intellexerint, & quam pejus explicuerint. Itaque tum originem, tum progreſſus, tum finem hujuſce peſtis inquirere juvat, præ oculis tamen ætate *Gregorii* potiſſimum habita, cujus carminibus illuſtrandis nunc noſtra oratio vacat.

II. Compertum eſt ab ipſis Apoſtolis Virginitatis ſtudium ſummis laudibus ſuiſſe ornatum, uti Conjugio longe præſtantius. Hinc vel ipſis prioribus Eccleſiæ ſeculis complures tum viri tum feminæ ejus cultum Matrimonio præpoſuere: quæ diſciplinæ forma, quod ſacros Eccleſiæ miniſtros præcipue deceat, ab ipſis etiam præ aliis diligentius uſurpata eſt, ita ut a Latinis ſaltem Patribus, atque Conciliis ſubinde cautum jure fuerit, nequis ad majora Eccleſiæ miniſteria aſcendens conjugio amplius operam daret, reliquis libertate reliſta eam ſequendi vitæ normam, quæ laudabilis quidem eſt, ſed pari perfeſtione minime conſtat. Quare quæ nunc etiam inter Catholicos vigent atque laudantur, Caſtitatis ac Virginitatis vota, totius antiquitatis calculo, exemplo, & uſu probata reperimus. Temperare autem mihi non poſſum, quin *Tertulliani* vetuſtiſſimi teſtis, & *Euſebii* Cæſarienſis in hanc rem verba referam. Ita ille virginem alloquitur cap. 16. de Veland. Virgin. *Nupſiſti Chriſto, illi tradidiſti carnem tuam, illi ſponſaſti maturitatem tuam, incede ſecundum ſponſi tui voluntatem. Chriſtus eſt qui & alienas ſponſas & maturitates velari jubet, utique multo magis ſuas.* Eadem repetit lib. 1. cap. 4. ad uxorem & in libro de oratione, quem integrum propediem dabo Tom. III. Anecdotorum meorum. *Euſebius* vero Cæſarienſis lib. 4. cap. 26. Vitæ *Conſtantini* Ἁγνείαν, inquit, καὶ παντελῆ παρθενίαν γυναῖκες ἱεροσύνῃ Θεοῦ καθιερωμέναι μετῆλθον, ἁγίῳ καὶ πανηγίῳ βίῳ, ψυχῇ καὶ σώματι σφᾶς αὐτὰς καθιερώσασαι. H. e. *Caſtitatem & inviolatam virginitatem multæ mulieres ſacris dicatæ conſtanter retinuere, quum omni puritate & ſanſtitate perfuſa vita ſe totas corporibus, & animis Deo conſecraſſent*. Legendus idem in eod. lib. cap. 28. & lib. 2. cap. 16. Lege & *Cyprianum* in lib. de Habitu Virginum, immo univerſos fere Eccleſiaſticos Scriptores, qui primis Chriſtianæ fidei ſæculis floruerunt, & Concilii Ancyrani can. 19. & Illiberitani canon. 13. ut alia omittam.

III. Summo igitur in honore olim quoque erat, & colebatur Virginitas, eamque Chriſto promiſcue maſculi & feminæ vovebant, certantes ut cum animo puro corpus etiam ſervarent puriſſimum. At in ſanſtum hocce propoſitum gliſcere ſenſim vel antiquitus vitia cœpere: adeo quidquid in hac vita pretioſius occurrit, majoribus etiam periculis obnoxium eſt. Itaque, ut omnia recenſeam, cum Virginibus Deo ſacraris tam arſtum contubernium dein inſtituerunt maſculi Deo dicati, ſive Clericalem ſive Monaſticam vitam profeſſi, ut apud omnes male audire eorum cœperint mores. De Clericis primo ſit ſermo. *S. Cyprianus* in Epiſt. 62. ad *Pomponium* ita ſcribit: *Poſtulas ut tibi reſcribamus, quid nobis de iis Virginibus videatur, quæ quum ſemel ſtatum ſuum continenter & firmiter tenere decreverint, deteſtæ ſint poſtea in eodem leſto pariter manſiſſe cum maſculis, ex quibus*

unum

unum diaconum esse discis; plane easdem, quæ se cum viris dormisse confessæ sint, asseverare se integras esse. Tum S. Episcopus præcipit, ne Virgines cum masculis habitent. *Non dico*, ait, *simul dormire, sed nec simul vivere, ne diabolo insidianti & sævire cupienti, ad nocendum detur occasio*. Hæc *Sanctus Cyprianus* Seculo vulgaris Epochæ tertio, e quibus multa scitu digna hauriuntur. Primum est, vel tunc Virgines quasdam in Christiana Republica exstitisse, quæ *semel statum continentur & firmiter tenere decreverint*. Atque his verbis profecto significatur, eas virginitatem suam semel Christo Regi obligasse. Idem clarius infra explicatur. *Quod si*, inquit vir sanctus, *ex fide se Christo dicaverunt pudice & caste sine ulla fabula perseverent*. Item *Christus & Judex noster, quum virginem suam sibi dicatam & sanctitati suæ destinatam jacere cum altero cernit, quam indignatur & irascitur?* Addit: *quæ hoc crimen admisit, non mariti, sed Christi adultera est*. Impudenter igitur neget *Petrus* Martyr Hæreticus, ante *Constantini* magni tempora Virgines Deo sacratas fuisse. En certissima sanctæ consuetudinis argumenta, quam nostra etiam ætate Catholica Ecclesia sectatur. Discimus secundo Diaconos voto eodem castitatis obstrictos fuisse, qui enim, ut inquit *Cyprianus integritati, & continentiæ præesse* debebant, contubernium immo communem lectum cum quibusdam ex iis Virginibus habuere. Denique tam fœdam, suspectamque consuetudinem a Virginibus excusatam fuisse, quasi nullum pudicitiæ detrimentum intercederet. Illæ siquidem, *quæ se cum viris dormisse confitebantur, se integras asseverabant*.

IV. Atque hæc prima videntur esse Agapetorum, & Agapetarum in Ecclesiasticis historiis exempla: quod tamen diligentius infra exquiretur. Συνεισάκτους, *Synisactos* sive, ut ita dicam *Cointroductos* & Cointroductas feminas græci appellare consueverunt, aut etiam *Agapetos*, & *Agapetas*, quod se puro amore diligere dictitarent. *Agapetus* propterea in Papiæ Lexico dicitur *Lenocinator, & qui cum feminis illicite conversatur procacius Clericus*. Tam arctam vero familiaritatem speciosis tegere nominibus, vel *Cypriani* ævo nullamque impudicitiam ex ipsis amplexibus sequi, sed animorum tantum & non corporum, eam fuisse concordiam atque amorem, vox illorum erat. Quod si dictis fides negabatur, tnm Virgines de prona semper in obtrectationem ac mali suspicionem hominum natura conqueri, obstetricum vero fidem appellare suumque harum testimonio pudorem deprædicare intactum. Diutius non tulit in grege suo contagionem hujusmodi S. Episcopus *Cyprianus*; sed masculos a feminis separari, utrosque vero severissimæ pœnitentiæ regulas subire jussit. *Nec aliqua*, ait, *putet se posse hac excusatione defendi, quod inspici & probari possit an Virgo sit, quum & manus obstetricum, & oculi sæpe fallantur*: Tum addit: *certe ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio & ipsa osculatio & conjacentium duorum turpis, & fœda dormitio quantum dedecoris & criminis confitetur?* Neque in Epistola dumtaxat ad *Pomponium Cyprianus* pessimum hunc morem fugillat, sed & in Epist. 6. ad Presbyteros & Diaconos fratres, ubi hæc habet: *Doleo Christi membra & jam Christum confessa per concubitus illicitos inquinare, nec a Diaconis aut Presbyteris regi posse, sed id agere, ut per paucorum pravos mores*, multorum & bonorum Confessorum gloria honesta vitietur. Clarius id etiam explicat in Epistola sequenti ad *Rogatianum*, inquiens: *Non deesse qui Dei templa, & post confessionem sanctificata, & illustrata prius membra, turpi & infami concubitu suo maculent, cubilia cum feminis promiscue jungentes, quando etsi stuprum conscientiæ eorum desit, hoc ipsum grande crimen est, quod illorum scandalo in aliorum ruinas exempla nascantur*. Nimirum tam altas jam in Africa radices egerat ista licentia, ut vel ipsi Confessores, Dei Templa animata, quique in mediis tormentis Christi Fidem constantissime confessi fuerant, religioni sibi non ducerent cum sacris Virginibus concumbere, caussati nullius libidinis afflatu corpus inde inquinari.

V. Sed *Cyprianum* dimittamus, sequentia tempora exploraturi. Paucis annis post sanctissimi hujus Episcopi gloriosam mortem Antiochenam Ecclesiam flagitiis, ac Hæresibus turbavit *Paulus* Samosatenus ibi Episcopus. Præter alia vitia, quibus gregem suum inficere ac perdere cœperat, illud non ultimum, quod feminas συνεισάκτους non Presbyteris tantum, ac Diaconis suis indulserit, verum & ipse earum

earum consuetudine fuerit usus. Exstat apud *Eusebium* Eccl. Hist. l. 7. cap. 30. ad Dionysium Romanum Pontificem Epistola ab Episcopis Antiochiæ iterum coactis, ut in *Paulum* sententiam dicerent. Ibidem hæc habentur: Τὰς δὲ συνεισάκτους αὐτοῦ γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, H. e. Quid heic referre attinet feminas, quas cointroductas Antiocheni appellant, tam ipsius, quam Presbyterorum ejus, ac Diaconorum? Addunt etiam: Καὶ οὐδὲ ἐαυτὸν ἀγνοοῦμεν, ὅσοι ὑπὸ τοῦ συνεισάγειν ἑαυτοῖς γυναῖκας ἐξέπεσον, οἱ δὲ ὑπωπτεύθησαν· ὥστε εἰ καὶ δοίητις αὐτῷ τὸ μηδὲν ἀσελγὲς ποιεῖν, ἀλλά τήν γε ὑπόνοιαν τὴν ἐκ τοῦ τοιούτου πράγματος φυομένην ἐχρῆν εὐλαβηθῆναι, μήτινα σκανδαλίσῃ, τοὺς δὲ καὶ μιμεῖσθαι προτρέψηται. *Neque illud ignoramus quod ex ejusmodi mulierum contubernio partim in præceps lapsi sint, partim in suspicionem venerint. Itaque etiamsi quis concesserit, nihil ab eo turpe committi, suspicionem tamen, quæ inde solet gigni, vitari oportebat, ne cuiquam scandalo foret, neve aliquos ad imitationem sui provocaret*. Ut autem infra legitur, duas ipse *Paulus* ætate florentes conspicuasque feminas, quocumque pergeret circumducebat.

Porro damnari quidem, sed ab improborum mentibus, atque a corrupta hominum natura minime eradicari potuere *Pauli* Samosateni errores atque flagitia, ac præsertim τῶν συνεισάκτων abusus. Quamobrem Ancyrana Synodus circiter annum Christi 314. celebrata pestem hanc fulminibus Ecclesiasticis iterum petere coacta est. Canon 19. his constat verbis. Τὰς συνερχομένας παρθένους τισὶν, ὡς ἀδελφὰς, ἐκωλύσαμεν, idest: *Virgines, quæ cum quibusdam congrediuntur, probibuimus*. Sive ut vertit Dionysius Exiguus, *Virgines, quæ conveniunt cum aliquibus, tamquam sorores habitare probibemus*. Ubi συνερχομένας respondere videtur τῷ συνεισάκτης. Ancyranæ Synodi decreta sequutus est Canon 3. Nicæni Conciiii I., in quo sanctissimi illi Episcopi *Agapetarum* consortium omnino interdicunt. Damus ipsa Canonis verba, quippe in eis συνεισάκτους memorari animadvertimus: Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν. Hoc est. *Vetuit omnino magna Synodus, ne Episcopo Presbytero Diacono aut ulli penitus eorum qui sunt in Clero cointroductam, seu* συνείσακτον, *habere liceat mulierem*. Dionysius Exiguus vertit mulierem subintroductam, quasi non συνείσακτον, sed παρείσακτον scriptum fuerit in eodem Canone, quo postremo vocabulo usus est Apostolus ad Gal. II. 4.

VI. Hactenus igitur quantopere studuerint vetustissimi Patres, ut perniciosum hunc morbum a Christiano populo averterent, exploravimus. Nunc vero quantum virium illi deinde accesserit inspiciamus. Non Africam solam, sed conterminam Ægyptum & reliquum Orientem sæculo Christi quarto hujusmodi contagio pervasit, adeoque excrevit, ut omnes fere sanctissimi Scriptores calamum in eam stringere coacti fuerint. Celebre est in Ecclesiastica Historia Leontii facinus a *S. Athanasio* sub finem Apologiæ primæ de Fuga sua commemoratum. Accusatus hic fuerat quod commercio cujusdam juvenculæ mulieris uteretur, jussusque proinde ab ejus contubernio abstinere. At Leontius ut sibi liberius cum muliere versari deinceps liceret, omnisque impudicæ consuetudinis suspicio tolleretur, se ipsum castrandum dedit. Neque tamen vel ita umbram sceleris detergere potuit, quominus, quum Presbyter esset, deponeretur. Hæc *Athanasius*. S. vero *Basilius* Epistolam, quæ 198. est in edit. Paris. anni 1618., ad *Perigorium* Presbyterum septuagenarium scribens, eidem vitio vertit quod uteretur feminæ συνεισάκτῳ contubernio. Ille quidem ἐλεύθερον παντὸς σωματικοῦ πάθους *liberum ab omni carnis affectu* profitebatur: quod sane de ejus ætate verisimile fuit. Censuram nihilominus *Basilii* Magni non effugit, quippe etsi criminis suspicio a *Perigorio* sane abesset, pessimo tamen exemplo periculum reliquis creabatur.

Jamque ad *Gregorii* nostri tempora, ac Poemata venimus, quibus titulus est εἰς ἀγαπητὰς in *Agapetas*, & περὶ τῶν Συνεισάκτων de *Synisactis* sive *Cointroductis*, ut hoc vocabulum latine aliquo modo reddamus. Monachos autem tantum, & non Clericos, heic S. *Gregorius* hujus flagitii reos facit. Quod ut melius liqueat, & quomodo Monachi tam se veræ alioqui vivendi disciplinæ addicti, in adeo turpem devoluti sint vitæ rationem, perspiciatur: meminisse oportet, Monachorum olim triplex genus fuisse. Nempe ut *S. Hieronymi* verbis in Epist. ad *Eustochium* 22. utar, *Primum Cœnobitarum quod Ægyptii Sauses gentili lingua vocant, nos in communi viventes possumus appellare. Secundum Anachoretæ,*

qui

qui soli habitant per deserta, & ab eo quod procul ab hominibus recesserint, nuncupantur. Tertium genus est, quod Remoboth dicunt deterrimum atque neglectum, & quod in nostra Provincia aut solum aut primum est. Hi bini, vel terni, vel multo plures simul habitant suo arbitratu, ac ditione viventes &c. *Cassianus* itidem in Collat. 18. cap. 4. eadem Monachorum genera in Ægypto haberi affirmans, tertium *Sarabaitas* appellari ait. Tum illorum mores, improbamque vivendi normam pluribus describit. Inter cetera inquit: *Hi igitur dum Cœnobiorum nullatenus expetunt disciplinam, nec seniorum subjiciuntur arbitrio, in suis domiciliis perseverant, construentes sibi cellulas, easque Monasteria nuncupantes*. Addit infra: *Districtionem Cœnobii declinantes bini vel terni in cellulis commorantur, non contenti Abbatis cura, atque imperio gubernari, sed hoc præcipue procurantes, ut absoluti a seniorum jugo, exercendi voluntates suas, & procedendi, vel quo placuerit, evagandi, agendive quod libitum fuerit, habeant libertatem &c.* Iisdem ferme verbis a *S. Hieronymo* in Epistola superius laudata, & a *S. Benedicto* in Regula, describuntur Sarabaitarum mores. Quædam tamen addit S. Hieronymus, quæ plurimum ad nostri argumenti illustrationem conferre possunt. *Habitant* inquit, *quamplurimum in urbibus, & castellis. Apud hos affectata sunt omnia, laxæ manicæ, caligæ follicantes, vestis crassior, crebra suspiria, visitatio Virginum*. En *Hieronymo* teste quanta olim cum licentia Monachi Sarabaitæ viverent, & cum *Virginibus* versarentur. Nullas autem alias virgines heic designatas puto, quam Deo Sacras, & Agapetas, in quarum familiaritatem Monachi isti Cœnobiticam disciplinam perosi irrepserant.

VII. *Gregorius* vero noster in Carm. 46. ad Monachos in *Cœnobia degentes* non obscure duplex Monachorum genus distinguit, eorum nempe qui sub uno Abbate communem vitam moribus sanctissimis ducebant, & eorum qui Abbatibus subjici renuebant. Postremos οἰοβίους appellat, hoc est, *solitariæ vitæ addictos*: non quod remoti a populo in eremis viverent, sed quod aliorum Monachorum contubernium fugientes, soli suis in domibus habitarent. Qui igitur Monachi solitudine contemta *in urbibus & castellis* agebant, eos etiam Virginibus συνεισάκτους, seu *Agapetis* delectatos fuisse omnino verisimile mihi videtur. Quod enim est ad Virgines Deo sacras, animadvertendum est, ipsas primum ædibus propriis & parentum custodia fuisse contentas; tum vero & istas Monasteriis sive Asceteriis, adinstar Monachorum includi, & solemniori voto se Christo dicare cœpisse sacro velamine ab Episcopis accepto. Postremum hoc seculo dumtaxat Christi quarto, usurpari cœptum est. *S. Hieronymus* in Epistola 16. ad Principiam: *Suburbanus* inquit *ager vobis pro Monasterio fuit, & rus electum pro solitudine, multoque ita vixistis tempore, ut ex imitatione vestri, & conversione multarum, gauderemus Romam factam Hierosolymam. Crebra Virginum Monasteria, Monachorum innumerabilis multitudo, ut pro frequentia servientium Deo quod prius ignominiæ fuerat, esset postea gloriæ*. Idem alibi Monasteria virginum in Oriente excitata describit. Omnino quoque legenda sunt in hanc rem S. Augustini verba lib. 1. cap. 31. de Moribus Eccles. Catholicæ; postquam enim laudavit Monachorum vitam, ita loqui pergit: *Hæc* est vita feminarum Deo sollicite casteque servientium, quæ habitaculis segregatæ, ac remotæ a viris quam longissime decet; pia tantum illis caritate junguntur, & imitatione virtutis. Ad quas juvenum nullus accessus est, neque ipsorum quamvis gravissimorum, & probatissimorum senum, nisi usque ad vestibulum necessaria præbendi, quibus indigent gratia. Audiamus & Nazianzenum qui in Carm. ad *Hellenium* de Virginibus Christo dicatis hæc habet:

Αἱ μὲν ὁμηγερέες ξυνὸν πόθον ἀμφιέπουσαι
Οὐρανίης ζωῆς, ἰσά τι μέτρα βίου·
Αἱ δ' ἄρ' ἑοῖς τοκέεσσι παρήμεναι ἀδρανέεσσιν,
Ἠὲ κασιγνήτοις μάρτυσι σωφροσύνης

Hoc est: *Aliæ quidem simul congregatæ commune desiderium foventes Cælestis vitæ, similesque vivendi modos*: *Aliæ vero suis parentibus assidentes infirmis, aut fratribus testibus temperantiæ* &c.

VIII. Aliæ igitur Virgines erant quæ sub uno conclavi commune vivendi institutum servabant; aliæ, quæ adhuc in paternarum ædium secreto curam parentum atque affinium suscipiebant, ipsosque suæ continentiæ

testes habebant. Propterea *S. Ambrosius* in Exhort. ad Virgines ita loquitur. *Nullus sit tuus sine matre progressus, quæ sit anxia custos pudoris*. Et quidem inter Virgines sacras, quæ apud Parentes in domo propria versabantur *Marcellina* præcipue fuit ejusdem *S. Ambrosii* soror, quam ille ita alloquitur lib. 3. cap. 1. de Virginibus. *Beatæ memoriæ* Liberius, *quum Salvatoris Natali ad Apostolum* Petrum *Virginitatis professionem vestis quoque mutatione signares, adstantibus etiam puellis Dei compluribus, quæ certarent invicem de tua societate: Bonas, inquit, filia nuptias desiderasti*. *Eustochium* vero, *Principia*, *Sophronium* aliæque non paucæ Virgines, quarum *S. Hieronymus* mentionem facit, nullis sese monasteriis addixerant, & sub una parentum custodia degebant. Quare mirum non est si ex hisce postremis Virginibus nonnullæ interdum aut parentibus fratribusque orbatæ, aut infirmitate aut paupertate, aut aliis incitatæ rationibus, Clericos, & Monachos vagos in contubernium suum adsciscerent, una cum iis peregrinarentur, immo communem iis suum quandoque facerent lectum. Necessitatem nimirum hinc petendi alieni ministerii, inde vero præstandi singuli præferebant. Atque ita factum, ut parentum ac fratrum loco sæpe succederent Clerici, sive Monachi ad puellarum Virginitatem custodiendam, seu ut melius dicam, perdendam. Quis enim tantum sibi a virtute sponderet, ut juxta ardentissimum ignem positus ardorem numquam conciperet?

IX. Sunt in hanc rem *S. Joannis Chrysostomi* orationes duæ, quarum una inscribitur ad viros τοὺς ἔχοντας παρθένους συνεισάκτους, h. e. *qui habent Virgines Synisactas*, sive *Cointroductas*; altera ad feminas τὰς ἐχούσας ἄνδρας συνεισάκτους, h. e. *quæ habent viros Synisactos*, sive *Cointroductos*. In secunda hæc S. Episcopus: *Jam autem si te rogavero caussam hujus contubernii, prætextum aliquem dicere potes? Infirma sum mulier, neque sola valeo meo usui sufficere*. Ita vero argumentum hujusmodi *Chrysostomus*: *Enimvero quum hæc cohabitatoribus vestris objicimus ab eis contraria audimus* &c. Tum alia addit, quæ apud illum colligere præstabit. Piis enim nominibus consuetudinem tam absurdam Monachi & Clerici obtegebant, Caritatis videlicet, quam quum omnes in infirmos exercere debeamus, quanto magis ajebant illi, in sexum infirmum? Atque hinc sane *Agapetorum* atque *Agapetarum* nomen originem habuit. Ἀγάπη enim, ut omnes ferme norunt, *dilectionem* & *Caritatem* Latine significat, eamque dumtaxat, quæ animi spiritusve, non corporis conjunctionem parit. Ita fœdum contubernium, ac periculosam vivendi normam sanctissimis nominibus fucabant. Audiamus *Nazianzenum*.

> Ἡ ἀγαπητή σου, καὶ τοὔνομα τοῦτο τὸ σεμνόν·
> Φεῦ, φεῦ, μή τι ἔχῃ καὶ ῥυπαρᾶς ἀγάπης.

Hoc est: *Dilecta tua est, & nomen quidem honestum est*.

> *Heu, heu, ne quid habeat spurcæ dilectionis*.

In Carmine etiam Tertio, quod inscribitur *Præcepta ad Virgines*, de Diabolo Virgines perdituro hæc scribit:

> Πολλάκι μὲν συνάγειρεν ὁμόφρονας ἀλλήλοισι
> Πνεύματι, καὶ φάος ἦλθεν ἐπωνυμίην τε γε σεμνὴν,
> Τὴν ἀγάπην καλέουσιν, ὑπήλυθεν, αὐτὰρ ἔπειτα
> Ἐκ κραδίης ἐπὶ σάρκας ἄγων πόθον ἐγγὺς ἐούσας,
> Ἢ πῦρ, ἠὲ πυρὸς σημήϊα λυγρὰ δέδωκεν.

Hoc est: *Sæpe quidem collegit in unum concordes*

> *Spiritu & speciem prætulit lucis: cognomentum vero honestum.*
> (Agapen *vocant*) *subiit. At postea*
> *E corde amorem ad vicinas carnes deflectens,*
> *Aut ignem aut ignis signa molesta reliquit.*

X. Nemo autem luculentius Christianæ caritatis, unde Synisacti sibi præsidium quæsiverant, caussam egit, quam Auctor Libri *de singularitate Clericorum*. Quidam *Origeni*, quidam *S. Cypriano* jure potiori opus hoc tribuunt; certe antiquissimus ille & gravissimus scriptor est, Sanctique *Hieronymi* ævo saltem floruit. Ibi Clericos ad *singularitatem* hortatur hoc est a contubernio feminarum avertit,

tit, quumque illi *caritatem* prætenderent licentiæ morum, ita is occurrit: *De caritate caussantur, qui secundum verbum* Esaiæ *amaritudinem pro dulcedine devorantes, nudam fœditatem velamento boni nominis tegunt, dum apud eos pro falsa Dilectione vera dilectio violatur. Sed exclamat Caritas & appellat: Tales ego non junxi; falsa altera est, quæ me simulando confingit. Numquam Dei præceptis absisto; numquam fluxis caveo; per me sanctitatem non opto culpari: Calumnias mihi adversa germanitas facit; pericula & ego inter falsos fratres incurri*. Addit infra: *Dilectio est, inquiunt. O dilectio quæ invidet sibi! O caritas, quæ cupit se in vituperatione laudari! Grande miraculum, ut Virginum caritas Virgines faciat velut Virgines æstimari*. Hæc aliaque fuse disertissimus ille scriptor. Et sane quis eorum dictis fidem habuisset, qui cum juvenculis non communem dumtaxat domum, & cubiculum, sed ipsum quandoque lectum habere solebant? Etsi enim quis concessisset, nihil turpe tali in re accidere, certe ingenti discrimini castitas objiciebatur, certe aliorum oculis creabatur non leve scandalum & gravis offensa, atque id malæ consuetudinis imitationem incitabatur prona alioqui in malum mortalium natura. Quanto autem magis declinanda hæc erant a viris, quos in Ecclesiæ suæ ædificationem elegerat Deus? Consuetudinem ita in Carminibus nuper editis improbabat.

Ἔπειτα δέ μοι διαθρύπτῃ,
Ὡς δή τις καθαρὸς, καὶ πνεύματι τὴν ἀγαπητὴν
Στέργων.

Deinde vero mihi delicias facis,
Tamquam quis purus sis, & spiritu dilectam
Amans.

Tum hoc præsertim argumentum urget, quod periculo cadendi se nimium exponeret, & scandalis ansam præberet. Audiamus.

Σάρκα φέρων συζῇς ἀγαπητῇ σάρκα φερούσῃ,
Καὶ τί φρονεῖν οἴει τοὺς ῥυπαροὺς περὶ σοῦ;

Carnem ferens viris cum dilecta carnem ferente,
Et quid putas de te sentire eadem fæce inquinatos?

Reliqua in hanc rem ab ipso pete. Acrioribus autem verbis inflictum Virginitati, & piæ Christianorum caritati vulnus deplorat, *S. Hieronymus* in Epist. 22. ad *Eustochium* de custodia Virginitatis ad eam scribens. *Pudet*, inquit, *dicere, proh nefas, triste, sed verum est. Unde in Ecclesias Agapetarum pestis introiit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Immo unde novum concubinarium genus? Plus inferam: unde meretrices univiræ? Eadem domo, uno cubiculo, sæpe uno tenentur & lectulo; & suspiciosos nos vocant, si aliquid existimemus?* Addit etiam: *Frater sororem Virginem deserit, cœlibem spernit Virgo germanum, Fratrem quærit extraneum; & quum in eodem proposito esse se simulent, quærunt alienorum spiritale solatium, ut domi habeant carnale commercium*. Quibus postremis verbis docemur flagitium istud ea potissimum ratione a SS. Patribus damnatum fuisse; quod inter viros feminasque *eodem proposito*, videlicet Virginitatis servandæ voto adstrictos, locum haberet; tum clarius liquet, *spiritale solatium carnali commercio* caussam, ac obtentum præbuisse. Quod autem ad hunc *Hieronymi* locum animadvertit *Marianus* Victorius, a vero prorsus abhorrere censet *Billius* in notis ad *Nazianzenum*, & *Petavius* in notis ad *S. Epiphanium* Hær. 67. Etenim non a sacris illis Christianorum conviviis quæ *Agapæ* nuncupabantur, & de quibus disquisitionem ego subjungam *Agapetarum* nomen prodiit (ut censet idem *Victorius*) quasi *Hieronymi* tempore in luxum, atque inhonestas epulas conversa fuissent, sed quidem a *Dilectione*, & Spiritus concordia, quo titulo probrosum cum Virginibus commercium Clerici & Monachi honestare solebant. Verum non improbanda omnino *Victorii* conjectura infra videbitur, ubi *Tertulliani* verba quædam e libro *de Jejuniis* proferam; tametsi enim *Hieronymi* ævo non ideo *Agapetæ* nuncuparentur, quod sacris Conviviis sive Agapis libidinem immiscerent, olim tamen ex nonnullorum impietate id factum fuerat.

XI. Ceterum heic adnotare non oblivioscar, male apud quosdam aut improbos aut delicatulos S. *Hieronymum* audiisse, quod *Agapetarum*

rum vitia tam acriter insectaretur. En quid *Sulpitius Severus* ejus æqualis Dialogo primo de ipso habeat. *De familiaritatibus Virginum & Monachorum, atque etiam Clericorum, quam vera quam fortia prædicavit? Unde a quibusdam quos nominare nolo dicitur non amari. Nam sicut Belgius noster irascitur, edacitatis nimiæ nos notatos: ita illi fremere dicuntur. Sprevit Virgo germanum Fratrem, quærit extraneum* &c. Ipse porro S. *Hieronymus* argumentum hoc alibi consueta eruditione ac libertate pertractat, & præsertim in Epist. 47. cui titulus de *vitando suspecto contubernio*, & in Epist. 2. ad *Nepotianum* & in Epist. 51. siquidem ei tribuenda est, quam veluti fœtum suppositium in Tomum IX. rejecit *Marianus Victorius*. Hisce scriptoribus *Agapetarum* abusum sugillantibus accedere posset S. *Augustinus* in Epist. 236. & S. *Isidorus* Pelusiota lib. 2. Epist. 62. & 84. quos tamen compendii gratia omitto, ad alia progressurus.

XII. Quo speciosius Virginum familiaritatem Clerici & Monachi incrustarent, feminas *Synisactas* appellare consueverunt *Sorores*, se vero *Fratres*. Juvat Ancyranæ Synodi Canonem XIX. repetere his conceptum verbis: Τὰς συνερχομένας παρθένους τισὶν, ὡς ἀδελφὰς, ἐκωλύσαμεν. *Virgines quæ cum quibusdam congrediuntur tamquam sorores, probibuimus*: Eodem etiam sensu prolata sunt laudata nuper *Hieronymi* verba: *Cœlibem spernit Virgo germanum, Fratrem quærit extraneum*. Atque huc referenda est l. 44. cod. Theodos. lib. 16. tit. de Episcopis Eccles. & Clericis, Anno Christ. 420. promulgata. Ibi enim Imperatores, ut pertinacem morbum frustra Canonibus Ecclesiasticis antea proscriptum suis etiam edictis exsulare cogant, his utuntur verbis; *Eum qui probabilem Sæculo disciplinam agit, decolorari consortio SORORIÆ appellationis non decet. Quicumque igitur cujuscumque gradus Sacerdotio fulciuntur vel Clericatus honore censentur, Extranearum sibi mulierum interdicta consortia cognoscant*. En *Sororia appellatio* familiaris *Agapetarum* generi, ut melius libido celaretur. En iterum *extraneæ* mulieres a Clericorum contubernio rejectæ: quod etiam in Illiberitano Concilio Can. 27. deinde vero in Conciliis constitutum fuit. Propterea in Nicæno Can. 3. qui supra a nobis productus fuit vocem συνεισάκτας, sive *Synisactos* vetusti Scriptores *Fulgentius Ferrandus* cap. 112. & *Isidorus* Mercator verterunt extraneas mulieres. *Julianus* vero Constit. 3. ex Novella 6. hæc ait: *Nulla autem facultas Diaconissis tributa est, babere secum quosdam velut Fratres, sive cognatos, sive quos dicere solent* Ἀγαπητάς. Alii Interpretes id feminarum genus *subintroductas, intromissas*, vel *adscititias*, atque etiam *commanentes* appellarunt, ut Veteres Canonum collectiones fidem faciunt. Vide si lubet, Concilii Chartaginiensis Tertii Can. 17. relatum etiam in Decreto Dist. 81. *cum omnibus* &c. ubi Clericis *extranearum feminarum* cohabitatio interdicitur. Canone autem 25. ejusdem Concilii vetantur iidem ad Viduas, vel virgines accedere, *nisi jussu vel permissu Episcoporum*, quod etiam statuitur in Codice Canonum Eccl. Afric. c. 38. His adde Epistolam I. *Siricii* Romani Pontificis ad *Himerium* Tarraconensem & Concilii Arelatensis Secundi Canonem 3.

XIII. Heic autem *Henrici Dodwelli* verba præterire non possum ita scribentis in Dissert. 3. Cyprianica, ubi de *Synisactis*. *Quod huc referunt Canonem Tertium Concilii Arelatensis Secundi, frustra faciunt, ut existimo. Fateor equidem Canonis Nicæni iisdem fere verbis eum Canonem esse conceptum. Quod vero additur inter feminas exceptas conversa uxor, plane id a Nicænorum Patrum mente; a* συνεισάκτοις, *ut vidimus exemplo alienum est; plane sapit* Siricium *cœlibatus Clericorum patronum acerrimum, ipsum quoque venerandum illud, novis ausis, Nicænorum Patrum quærentem patrocinium*. Hæc *Dodwellus*, confidentissime sane, qui & hæc alia mox addit: *Quum recentiorum sæculorum superstitione ita crevisset Virginitatis existimatio, ut conjugatis etiam æmulanda videretur, jam multi erant, qui sub conjugii prætextu Virginitatem nihilominus illibatam conservarint. Hos Fratrum Sororumque titulis ornant illorum sæculorum Scriptores, ut a maritorum uxorumque illos officiis distinguerent*. Jubet me locus iste proferre Arelatensis Canonis verba, ubi Clericis illis anathema dicitur, *qui in solatio suo mulierem, præter aviam, matrem, filiam, neptem, vel conversam uxorem secum babere præsumpserint*. In Concilio autem Nicæno vetantur Episcopi, Presbyteri, ac Diaconi *Cointroductas* seu συνεισάκτας mulie-

lieres in contubernio suo retinere, præterquam *matrem*, *vel sororem*, *vel amitam*, *vel eas solas personas*, *quæ omnem suspicionem effugiunt*. Ubinam heic, inquies, conversa uxor memoratur, quam tamen Arelatensis Canon commemorat? At, inquam ego, est ne propterea a Nicænorum Patrum Constitutionibus alienus Arelatensis Canon, unumque *Siricium* sapit acerrimum cælibatus patronum? Nequaquam profecto. Etenim aut uxores in Sacerdotum contubernio permisit Nicæna Synodus, aut minime. Si primum; cur matre, sorore, atque amita, de quarum continentia dubitare vix licebat, singillatim enumeratis *uxorem* prætermisere Sanctissimi Patres? Debuerat ejus ante alias exprimi nomen, nam uti infra innuam, testibus innumeris Scriptoribus, ne Synodi quidem Nicænæ temporibus, Episcopi atque Presbyteri uxoriæ rei dare operam sinebantur, saltem in plerisque Catholicorum Ecclesiis. Sin autem Nicæni Patres uxorum quoque cum Clericis cohabitationem edicto illo vetuere: quid aliud fecit Arelatense Concilium, nisi id ex indulgentia concedere quod vetitum ante fuerat, dummodo inter eos nullum amplius intercederet commercium carnis & vir *Fratris*, uxor vero *Sororis* appellatione deinde contenti essent?

XIV. Quod si historiam *Paphnutii* a *Socrate* ac *Sozomeno* litteris traditam heic aliquis recantet probaturus, ipsis quoque Sacerdotio initiatis conjuges retinere olim liberum fuisse; videat ne rem dubiæ fidei in subsidium advocet. Nam si vera *Paphnutii* Historia est, apertissime etiam constabit, reliquos Nicæni Concilii Patres in eam inclinasse sententiam, ut cælibatus a Presbyteris omnino servandus esset, quod jam pluribus in locis religiose fiebat, unumque *Paphnutium*, ceteris dissentientibus intercessisse, & conjugii vinculum vel post Presbyterii susceptum munus suasisse. Ratio ergo poscebat ut Nicæni Patres de concesso Presbyteris uxorum contubernio aliquid innuerent, ne silentio suo illud viderentur interdixisse. Sed quæ *Paphnutii* Historiæ habenda sit fides, e S. *Hieronymo* facile possumus intelligere. Ante *Socratem* & *Sozomenum*, qui de *Paphnutio* talia scripsere, ipsoque seculo, quo habita fuit Nicæna Synodus, floruit *Hieronymus*. At is eorum certe non ignarus, quæ in celeberrima illa Synodo peracta fuerant, ad *Pammachium* in Epist. 50. vulgatissima hæc verba scribit: *Episcopi*, *Presbyteri*, *Diaconi*, *aut virgines eliguntur*, *aut vidui*, *aut certe post Sacerdotium in æternum pudici*: Tum Contra *Jovinianum*: *Certe confiteris non posse esse Episcopum*, *qui in Episcopatu filios faciat*: *alioquin si deprehensus fuerit*, *non quasi vir tenebitur*, *sed quasi adulter damnabitur*. Neque est quod quis objiciat *Hieronymum* de consuetudine tantum Occidentalis Ecclesiæ agere: etenim Orientis, Ægyptique Ecclesias, atque ipsam *Petri* Sedem consuetudine hac prorsus obligari affirmat, adversus Vigilantium disputans. *Quid facient*, inquit, *Orientis Ecclesiæ*, *quid Ægypti*, *& Sedis Apostolicæ*, *quæ aut Virgines Clericos accipiunt aut continentes*; *aut si uxores habuerint mariti esse desierunt*? Id etiam ab Africanis Ecclesiis constitutum fuisse nos docent Canones Africani 3. 4. 16. 25. 70. & Can. 2. Concilii Carthag. 2. anno 397. ubi videas ab ipsa Apostolorum traditione, atque institutione moris tam pii primordia derivari. His accedat S. *Epiphanii* auctoritas in Compendio lib. 3. immo totus antiquorum Patrum chorus, ac præcipue *Eusebii* lib. 1. De Demonstr. Evang. cap. 9. *Gregorii* Nysseni, *Ambrosii*, *Chrysostomi*, & *Oecumeni*, quorum testimonia colligas a *Baronio* ad annum Christi 58. & 325. a *Bellarmino*, a *Coccio*, aliisque vetustis Polemicæ Theologiæ Scriptoribus & a nuperis Prænotionibus Mystagogicis C. V. *Nicolai* Comneni *Papadopoli*, Resp. 3. sect. 8.

XV. Igitur ab uxoribus Seculo etiam vulgaris Epochæ quarto abstinebant Sacerdotes; & quum innocentiæ suspicionem contubernium illarum cum iis qui olim mariti fuerant, secum trahere posset, hinc a Nicænis Patribus tacita constitutione uxores cum Clericis habitare prohibentur. Grave ut arbitror, postea nonnullis visum est, mulieri, quæ ante Sacerdotium ad familiam regendam liberosque procreandos, Deo auctore, destinata fuerat, ita renunciare, ut ab ipsa familia, ac maritali domo excludenda foret. Quamobrem Constantinopolitani Imperatores Anno Christi 420. auctores fuerunt, ut uxores domi retinere Clericis liceret, alienato tamen quovis carnis consortio. In Lege 44. Cod. Theod. Tit. de Episc. & Cler. lib. 16. quam retulimus supra, hæc habentur: *Illas etiam*

non

non relinqui castitatis hortatur adfectio, quæ ante Sacerdotium maritorum legitimum meruere conjugium; neque enim Clericis incompetenter adjunctæ sunt, quæ dignos Sacerdotio viros sui conversione fecerunt. Et huc referendus videtur Canon inter Apostolicos, ut vulgo audiunt, quintus ita conceptus: *Episcopus aut Presbyter uxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abjiciat.* Itaque si omnia a nobis prolata bene perpendantur testimonia, palam fiet, nil contra Nicænorum Patrum mentem ausos fuisse Arelatenses Patres, & *Siricium* Pontificem Maximum consuetudinem Ecclesiarum ferme omnium suis decretis confirmasse, immo indulgentia majori, quam Nicænos Episcopos, usum; quamquam ab Hæreticis veluti severissimus cælibis vitæ patronus traducatur. Multo magis constabit impudenter agere Dodwellum, quum Presbyterorum castitatem, & Virginitatis cultum *superstitionem sæculorum recentiorum* appellat, tota certe in ipsum antiquitate reclamante.

XVI. Ceterum erudite facit Dodwellus, dum scribit *Fratrum Sororumque titulis* post Sacerdotium susceptum consuevisse donari, qui prius *mariti* atque *uxores* fuerant. Nimirum sublata corporum coniunctione, restabat animorum, & instituti Sanctissimi concordia. Id ego supra adnotavi ad *Nazianzeni* Carmina εἰς πατέρα & ad S. *Paulini* Nat. XIII. T. I. Anecdot. ubi de conjuge sua *Therasia* adstante agens Deum ita alloquitur:

Tu carnea nobis
Vincula rupisti.

Idacius vero eamdem *Therasiam* de conjuge Sororem *Paulini* factam in Chronico tradit. Dodwellus ipse *Amphilochii* locum citat in vita S. *Basilii*, ubi memoratur cujusdam *Anastasii* Presbyteri γυνὴ ὀνόματι μὲν ἀδελφὴ δὲ τῇ χρήσει: *Uxor quidem nomine, at revera Soror*. Eadem nos docet *Hieronymus* in Epist. 28. ad *Lucinium*, ubi inquit: *Habes tecum prius in carne, nunc in spiritu sociam de Conjuge Germanam, de femina virum, de subjecta parem*. Et in vita *Malchi*: *Habeto me conjugem Pudicitiæ, & magis animæ copulam amato quam corporis*. Verum antiquiora etiam istius consuetudinis istorumque nominum, exempla habemus, ut intelligat *Dodwellus* non recentiorum sæculorum esse inventum morem dirimendi conjugalis commercii quo castitas deinde coleretur. Certe vel ipsis ferme Apostolorum temporibus hæc scribebat S. *Herma* lib. I. Pastoris: *Post multos annos puellam hanc visam recognovi, & cœpi eam diligere ut sororem*. Infra addit: *sed impropera verba hæc filiis tuis omnibus & Conjugi tuæ, quæ futura est Soror tua*. Libro etiam 3. similitud. 9. cap. II. Virgines quædam ita Hermam alloqui finguntur: *Nobiscum dormies, ut Frater, non ut Maritus*. Ad quæ loca eruditissimi *Cotelerii* notas consulere licet: ibi enim citantur *Clementis* etiam Alexandrini testimonia e lib. 3. & lib. 6. *Stromat.* & *Venantius* Fortunatus, & Canon 13. Concilii Arvernensis, & 12. Concilii Turonensis & 12. Matisconesis primi.

XVII. Revocant me in semitam, unde divertere me coegit Dodwellus, confidentissimum ingenium, S. Hermæ verba, ut quo tempore in Ecclesiam Dei irrepserit *Agapetarum* pestis, & *Synisactorum* abusus, investigem diligentius. Si fidem Dodwelli conjecturis habemus, ad S. *Cypriani* ævum ortum suum debent *Agapetæ*; miram enim, ut hic scriptor ait, continentiæ rationem a Christianis antea habitam fuisse, S. Justini, Athenagoræ, & Minutii auctoritate constat, neque locus antea fuerat *Agapetarum* sordibus. Sed longe ante *Cypriani* tempora hujusmodi morbum invaluisse, facile mihi persuadeo. Audisti, quid Virgines illæ ad S. Hermam dixerint, nempe: *Nobiscum dormies, ut Frater, non ut Maritus*. Erant igitur vel ea tempestate, qui cum Virginibus communem lectum haberent; & quum in eorum consuetudine aut nulla intercederet, aut alia intercedere fingeretur impudicitia, ideo non *Mariti* sed *Fratres* appellabantur. Pergit autem narrare S. *Herma*, quid postea sibi contigerit. *Ea vero*, inquit, *quæ ex illis prima esse videbatur, complexata me est & osculari me cœpit: ceteræ vero quum vidissent me amplexari ab illa, & ipsæ cœperunt me ut* FRATREM *osculari*. Addit infra: *Mansi ergo illa nocte cum eis juxta eamdem turrim. Straverunt autem tunicas suas linteas in terram, & me in medio collocaverunt, nec quidquid aliud faciebant, nisi quod orabant*. Vides ut nullus libidinis afflatus Hermæ cum Virginibus concu-

cubitum postea corruperit. Hoc idem jactitavere subinde reliqui συνείσακτοι, revera cum Virginibus concubantes, quod tamen S. *Herma* ab eis dissimilis in visione tantum sibi objectum fuisse confixit.

XVIII. Erunt nihilominus, ut suspicor, qui tam vetustam *Agapetarum* originem esse non putent, quippe in Pastoris libro non res vera, sed ficta narratur. Clarius igitur hac de re testimonium e Tertulliano petamus, qui certe ante S. Cypriani tempora floruit. Is in lib. de jejuniis cap. ultimo, ita in Catholicos, e quorum castris ad Montanum defecerat, oratione invehitur. *Apud te Agape in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet. Sed major his est* AGAPE, *quia per hanc adolescentes tui cum* SORORIBUS *dormiunt. Appendices scilicet gulæ, lascivia atque luxuria. Quam societatem & Apostolus sciens, quum præmisisset: Non in ebrietatibus, nec in commessationibus; adjunxit; Nec in cubilibus, & libidinibus.* Quibusdam igitur Catholicis *Tertullianus* dicam dicebat, quod eorum adolescentuli, peractis non sine nimio epularum usu Agapis, interdum cum Virginibus dormire non dubitarent. Verane an falsa lividus hic Scriptor nobis narret, incertum est mihi. Illud certum, quum huic flagitio prætextum gloriosumque vocabulum *Dilectionis* sive AGAPES obtenderent adolescentes; quare vides eos *Tertullianum* deridere, quasi maiorem quam quæ in sacris eorum temporum conviviis, sive *Agapis* erat, *Agapen*, atque *Dilectionem* præ se ferrent. In lib. etiam de Pudic. cap. 10. Calices Catholicorum, insculptumque illis sub imaginem Boni Pastoris Jesum Christum ipse Tertullianus appellat *ebrietatis idolum, & moechiæ asylum post Calicem subsequuturæ*. Idem alio in Libro, nempe de Exhort. Castitatis cap. 12. secundas improbans nuptias, & quarumdam spiritalium uxorum usum commendans *Agapetarum* consuetudinem innocenter approbare videtur. Inquit enim: *Habe aliquam uxorem spiritalem; adsume de viduis, fide pulchram, paupertate dotatam, ætate signatam. Hujusmodi uxores etiam plures haberi Deo gratum est*. Certe hinc sibi Agapetæ aliquod defensionis argumentum arripere deinceps potuerunt.

XIX. Ut tamen altius inquiramus in hujus pestis originem, ad Platonicam Philosophiam primo divertere necesse est. Vix autem est quisquam inter eruditos, cui hanc in rem *Socratis* ac *Platonis* dogmata ignota sint. Scilicet *Amorem* quemdam Philosophi illi excogitarunt non corporum quidem, sed animorum, & hunc masculis etiam erga masculos communem fecere, uti luculenter ostendit in Præfatione ad *Platonis* convivium *Marsilius* Ficinus. Hinc Apulejus *Platoni* impense addictus, tum alibi, tum præcipue in Apologia totus est in Amoris hujus commendatione; & de *Venere*, ut appellat, *Cælite* loquens, *solis* inquit, *illam hominibus datam esse & eorum paucis, nullis ad turpitudinem stimulis, vel illecebris sectatores suos percellentem. Quippe ejus amorem non amœnum, & lascivum, sed contra incomtum, & serium pulchritudine honestatis virtutes amatoribus suis conciliare*. Porro ab Ethnicis ad Christianos speciosus hic amandi ritus aditum sibi fecit; atque uti apud illos quamplurimi male audiebant, quod amorem animorum corporeis tantum illecebris corrummperent, ita & apud istos eadem sinistra fama invaluit. *Fratris* autem ac *Sororis* nomina, quibus συνεισάκτοι velare deinde suam impudicitiam, atque a maritis distingui consueverunt, ipsa quoque a Gentilibus accepere Christiani, uti plura profanorum Scriptorum exempla, & loca docere nos possunt. Præterea si quidquam in re adeo a temporibus nostris remota conjicere licet, quibusdam Pauli Apostoli verbis Agapetas abuti cœpisse suspicor. Inquit in Epist. ad Cor. c. 9. Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι; *Numquid non habemus potestatem mulierem Sororem circumducendi sicut & reliqui Apostoli?* Quibus verbis significare videtur Paulus, ceteris Apostolis non uxores quidem fuisse, sed matronas quasdam honestissimæ vitæ, quæ tum Apostolis ipsis, tum sanctis aliis viris liberaliter victum suppeditarent, eisque sese comites adderent. Idcirco *Sorores* nuncupatæ, ut maritalis licentiæ suspicio prorsus excluderetur. *Aut certe*, inquit S. *Hieronymus* l. 1. adversus Jovinianum, si γυναῖκας *uxores accipimus, non mulieres: id quod additur* SORORES, *tollit uxores & ostendit eas germanas in spiritu fuisse, non conjuges*. Quare conjectura ducor, primis etiam Christianæ Reipublicæ temporibus quosdam fuisse, qui,

ut libere cum feminis versarentur, his Apostoli verbis, uti & Sororis appellatione fuerint abusi. Aliud fortasse exemplum sacris e Litteris petitum suam in rem trahere potuerunt *Agapeti*, uti videre est apud S. *Epiphanium* in Hæresi 78. quæ est Antidicomarianitarum n. 11. Postquam eruditus iste Scriptor causam tradidit cur Joanni Apostolo Virginem Matrem e Cruce pendens commendarit, hæc subdit: Ἀλλὰ μὴ τοῦτο γραφῇ εἰς βλάβην τισὶ, καὶ δόξωσιν ἐν τούτῳ λαμβάνειν πρόφασιν συνεισάκτους καὶ ἀγαπητὰς ἐπικαλουμένας ἑαυτοῖς ἐπισχεῖν διὰ κακομήχανον ὑπόνοιαν. *Vereor, ne hoc ipsum quod dico, fraudi sit aliquibus aut ad Synisactas & Agapetas, quas vocant, feminas retinendas, quod genus pessimo sibi animi errore machinati sunt, fucum inde aliquem, & colorem accessisse videatur*. Verbis etiam Apostoli scribentis ad Philemonem abutebantur nonnulli, ut in Commentariis ad eamdem Epistolam prodit hæc scribens Theodoretus: Ὁ μακάριος Παῦλος ἀγαπητὴν ὠνόμασε φιλήμονος τὴν ὁμόζυγα, ὡς τῇ πίστει κοσμουμένην. Θαυμαζέτω δὲ μηδεὶς, εἰ καὶ προσπίπτουσι νῦν τινες τῷ προσρήματι τούτῳ. Οἱ γὰρ κακῶς κεχρημένοι τῷ πράγματι, τῇ προσηγορίᾳ τὴν λοιδορίαν προσῆψαν. πάλαι δὲ σεμνὸν τὸ ὄνομα καὶ ἀξιέπαινον ἦν. Hoc est: Philemonis *conjugem, ut quæ fide esset ornata, Beatus* Paulus *Agapetam sive dilectam appellavit. Nemo autem miretur, si nunc aliqui hoc verbo offenduntur. Qui enim re male usi sunt, effecerunt, ut male vocabulum ipsum audiret. Erat autem nomen olim honestum & laude dignum*.

XX. At quando *Epiphanii* eruditissimi & sanctissimi Scriptoris mentionem nuper injeci, non prius illum dimittam, quam nobis aperuerit, quibus præcipue Hæreticos *Agapetarum* consuetudo olim placeret. Auctor ille est in Hær. 63. quæ est Originariorum num. 21. solitos fuisse hujus Sectæ cultores obscœnis libidinum modis sese inquinare, atque id potissimum curasse, ne in corruptis mulieribus aut fœtus conciperent, aut signum ereptæ pudicitiæ appareret. Quin castitatis nomen nefandis congressibus obtendebatur, cui virtuti omnium maxime se illi simulabant addictos. At de Hieracitis in Hær. 67. num. ultimo clarius loquitur *Epiphanius*, siquidem inquit: Χλευάζονται δὲ τελεώτατα δι' ἃς κέκτηνται ἕκαστος συνεισάκτους γυναῖκας, δι' ἃς ἅπερ φιλοτιμεῖσθαι ἔχει εἰς ὑπηρεσίαν. Idest: *Ceterum ridiculi vel maximi sunt* (Hieracitæ) *ob adscitias illas, & Cointroductas feminas, quas quum apud se habeant, ad quotidianum dumtaxat ministerium eas se adhibere gloriantur*. Encratitas quoque hujusmodi morbo antiquitus laborasse evidenter idem *Epiphanius* affirmat. Quamquam enim continentiam ii gloriose admodum jactitarent, assidue tamen cum virgunculis, atque mulierculis versabantur, cum iis iter faciebant, communem habebant, & domum, & mensam, earumque ministerio utebantur. Quod si ad Nicolaitas reliquorum fere Hæreticorum Antesignanos, primordia *Agapetarum* referre velis, non insulse id facias, sed nullum rei testem dabis. Attamen animadversione dignum est, quod de Gnosticis a *Nicolao* prognatis idem S. *Epiphanius* scribit ad Hæresim 26. Nihil magis exploratum est, quam id hominum genus in omnem impudicitiam libere palamque effusum fuisse. Viri autem ab uxoribus discedentes, ita singuli singulas alloquebantur Ποίησον τὴν ἀγάπην μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, *Fac Agapen cum Fratre*. Quibus ex verbis tum antiquitatem, tum etiam originem *Agapetarum* intelligere possumus, quum certe concubitum turpem, *Agapes*, seu *Dilectionis* nomine obtegerent Gnostici, impurosque concumbentes non alio, quam *Fratris* nomine appellare solerent. Atque hæc de vetusta hujusmodi pestis origine.

XXI. Verum pervicaci morbo, uti jam vidimus, SS. Patres, & Concilia singulis seculis ire obviam, ac obniti non cessarunt, non rationibus modo, sed severis edictis, *Agapetarum* usum a Christiano grege exturbare conantes. Præter ea, quæ hactenus produximus, illustria sunt documenta Concilii Toletani primi habiti Anno Christi 420. cujus Canon 6. Puellam Dei, videlicet Virginem Deo dicatam prohibet familiaritatem habere *cum Confessore, aut cum quolibet Laico, sibi sanguinis alieni*: Toletanum vero Quartum habitum An. Ch. 633. Can. 42. *Cum Clericis*, inquit, *extraneæ feminæ nullatenus habitent*. Et Can. 43. damnat *quosdam Clericos, qui legitimum non habentes conjugium, extranearum mulierum, vel ancillarum suarum interdicta sibi consortia appetunt*. Concilium Aurelianense Primum habitum Anno Christi 511. Can. 29. *Canonum statuta* renovat *de familiaritate extranearum mulierum*. Turonen-

nense vero secundum Anno Christi 567. Can. 10. *Nullus*, inquit, *deinceps Clericorum pro occasione necessitatis, aut causa ordinandæ domus extraneam mulierem in domo sua habere præsumat*. Et Can. 13. Ministris Ecclesiæ facultatem largitur *mulieres extraneas de frequentia cohabitationis ejiciendi*. Concilium quoque Moguntinum habitum Anno Christi 888. Canon. 10. non *extranearum* tantum, sed & omnium feminarum contubernium Clericis interdicit.

XXII. Longam texerem Historiam, si singula Conciliorum reliquorum Sanctorumque Patrum hac de re decreta proferre vellem. Proinde sat erit memorasse tum Concilium Trolejanum Primum ubi cap. 9. multa in hanc materiam colliguntur, tum potissimum geminas Chrysostomi Orationes contra τὰς συνεισάκτους, in quibus pessimum facinus totis eloquentiæ nervis profligatur, quod & *Palladius* in Dialogis de vita *Chrysostomi* tradidit, itemque *Claudium* Espencæum lib. 6. de Continentia. Neque Augusti Imperatores sibi defuere, ut ab orbe Christiano hujusmodi impudicitiæ genus eliminarent; etenim præter Legem 44. Cod. Theodos. Tit. de Ep: Eccles. & Cler. quam supra indicavimus, & quam in Cod. Justinian. eodem Tit. & in Leges Bajoariorum Tit. 1. translatam habes, *Justinianus* ipse Novella 123. cap. 29. & Novella 137. cap. 1. *extranearum* mulierum consortia proscripsit. Omitto quæ *Photius*, in Nomocanone, *Balsamon*, aliique Græci de hisce mulieribus habent sive *Synisactis*, sive *Agapetis*, sive *Extraneis*, quo postremo vocabulo quamquan non diffirear, feminas interdum quascumque significari, in quas inhonesti cum Clericis contubernii suspicio cadere posset, vidimus tamen plerumque designari solas Virgines sacras in suum contubernium a Clericis aut Monachis adscitas.

XXIII. Nostrorum itaque temporum mores, piamque consuetudinem laudare tandem liceat nobis, quando omnes fere Virgines Christo per solemne votum nuptæ, Monasteriis sese includendas tradunt, subeuntque pro ejus amore voluntarium ac perpetuum carcerem, quo neque viris, neque libidinum suspicioni accessus, reclusus incontinentiæ aditus, quum sibi nunc, & Deo prorsus vivant in secretis sedibus, quæ olim huc illuc vagantes Mundo potius, quam Christo vivere consueverant. Jam habet quod exoptat Christus puritatis amans, puras videlicet, atque a periculo deinceps cadendi remotas Virgines suas. Utinam tam pium studium in Ecclesia Dei semper excolatur, & fœda *Agapetarum* τῶν συνεισάκτων nomina apud Majores nostros damnata audire contenti, damnare numquam amplius debeamus. Cum his votis quiescens tua simul, *Montfauconi* amantissime, atque aliorum patientia diutius abuti desino.

AD CAPUT XV. seqq.

P. D. JOHANNIS MABILLONII

MONACHI BENEDICTINI

De Monachorum origine, statu & Regulis in Occidente ante S. P. Benedictum.

DISSERTATIO XLVII.

I. FIdei Christianæ ortum & progressum pene e vestigio subsecuta est monastica institutio, & naturali quadam lege ex Oriente in Occidentem pervasit. *Basilium* Ducem præcipue celebrant Orientales, *Benedictum* Occidentales Monachi, utrumque restius Monastices præconem, propagatorem ac Legislatorem dixeris, quam auctorem primarium. *Basilium* brevi quidem intervallo præcessit magnus ille *Antonius* Ægyptius, *Benedictum* duobus ferme seculis qui in Occiduas partes induxerunt Monachorum Instituta. Hæc (si *Baronio*, an. 328. n. 20. credimus) accepit *Roma* ab *Antonio* magno per *Athanasium* Episcopum Alexandrinum: a Romana vero Ecclesia velut e promptuario disciplinæ aliæ omnes Occidentalis orbis Ecclesiæ mutuatæ sunt. *Athanasius* anno Domini 340 in urbem accessit. *Nulla eo tempore*, inquit *Hieronymus* (in Epist. 16. ad Princip. de *Marcellæ* Epitaph.), *nobilium feminarum noverat* Romæ *propositum Monachorum, nec audebat propter rei novitatem, ignominiosum* (*ut tunc putabatur*) *& vile in populis nomen assumere*. *Hæc* (Marcella) *ab Alexandrinis prius sacerdotibus Papaque* Athanasio, *& postea* Petro, *qui persecutionem* Arianæ *hæreseos declinantes, quasi ad tutissimum communionis suæ portum* Romam *confugerant*, *vitam B.* Antonii *adhuc tunc viventis Monasteriorumque in* Thebaide, Pachumii *& Virginum ac viduarum didicit disciplinam, nec erubuit profiteri quod Christo placere agnoverat*. Deinde *Hieronymo* (ibid.) *Romæ* commorante fuerunt *tam crebra Virginum Monasteria Monachorumque innumerabilis multitudo, ut pro frequentia servientium Deo, quod prius ignominiæ fuerat, esset postea gloriæ*. Augustinus, de Morib. Eccl. c. 33. Romæ *etiam plura* Monasteria *cognovit*, *in quibus singuli gravitate & divina scientia pollentes, ceteris secum habitantibus præerant Christiana charitate, sanctitate & libertate viventibus*.

II. *Eusebio* primum Vercellarum Episcopo ab anno circa 340. ad 371. id elogii attribuit *Ambrosius* lib. 10. Ep. 82. quod *primus in Occidentis partibus diversa inter se conjunxit, ut & in civitate positus Instituta Monachorum teneret, & Ecclesiam regeret jejunii sobrietate*. Et erat, *Augustino* teste, lib. 8. Conf. c. 6. *Monasterium* Mediolani *plenum bonis Fratribus extra urbis mœnia sub* Ambrosio *nutritore*. Quo Monasterio nullum forte in tota Italia antiquius, si ante annum 313. (quemadmodum *Ferdinandus Ughellus*, Tom. 4. Ital. sac. affirmat) a *Mirocle* Mediolanensium Antistite conditum fuit. Legimus apud *Severum Sulpicium*, (Vitæ), S. Martinum, c. 4., Turonicum postea Episcopum, Mediolani *sibi Monasterium statuisse*, ubi eum Auxentius *Auctor & princeps* Arianorum *gravissime insectatus est*, *multisque affectum injuriis de civitate exturbavit*. Inde *Martinus* in Insulam Gallinariam se recepit, ubi aliquandiu vitam Monasticam coluit.

III. S. Augustinus Ambrosii exemplo edoctus (Possid. in vita S. August.) *factus Presbyter Monasterium intra Ecclesiam* (Tagaste in Africa) *mox instituit, & cum Dei servis vivere cœpit secundum modum & Regulam sub Sanctis Apostolis constitutam*. Taceo in Insulis Dalmatiæ choros a *Nepotiano* frequenta-

tatos, ut scribit *Hieronymus* (Ep. 1.) ad *Heliodorum*: taceo *Insulas & totum* Hetruscum *mare* Volscorumque *provinciam*, *& reconditos curvorum literum sinus*, *in quibus* tempore *Hieronymi* (Ep. 30.) *Monachorum consistebant chori*. Mitto *Caprariam* & *Gorgoniam* Insulas a Monachis cultas. Satis hæc sunt ad demonstrandam vitæ Monasticæ in Italia originem sæculo quarto. Elanguit Monastica institutio in illis regionibus sæculo insequente ob *Gothorum*, *Hunnorum*, *Vandalorum*, & *Erulorum* irruptiones: sed tandem ineunte sæculo sexto respirare cœpit, & *Benedicto* auctore Ægyptiorum Monachorum celebritatem adæquavit.

IV. *Italiam* in Monastico statu excolendo æmulata est ac propemodum superavit *Gallia*. *Martinus* (Sever. Sulpic. in vita S. Mart. c. 5.) ex Insula Gallinaria ad S. *Ailarium* Pictavorum Episcopum ab exsilio reversum se recipiens, *haud longe sibi ab oppido Monasterium collocavit*. *Gregorius* Turonicus Episcopus (lib. 4. Mir.) *Monasterium* Locociagense appellat, *distans ab urbe* Pictavis *quasi stadiis quadraginta*. Procedente tempore *Martinus* (c. 30. Sever. ibid. c. 7.) *factus Episcopus Turonensis*, *aliquandiu adhærenti ad Ecclesiam cellula usus est*. *Deinde cum inquietudinem se frequentantium ferre non posset*, *duobus fere extra civitatem millibus Monasterium sibi statuit*. Maius Monasterium hactenus vocatur. Brevi adeo Monachorum numerus *Martino* auctore accrevit, ut ad S. *Antistitis exequias Monachorum fere duo millia convenisse dicantur*. *Specialis*, inquit *Severus Sulpicius* (Ep. ad Bassul.) Martini *gloria*, *cujus exemplo in Domini servitute stirps tanta fructificaverat*.

V. Insulam Barbaram paulo supra confluentes Araris & *Rhodani* in medio *Araris* sitam, Monachos ab antiquis retro temporibus habuisse constat, fortasse ante S. *Martinum*. Eo sæviente *Septimi Severi* persecutione Christianos se recepisse ferunt. Certe apud *Gregorium* Turon. (de gl. Conf. c. 22.) S. *Maximus* B. *Martini* discipulus occultare se cupiens, *apud Insulam* Barbaram *Monasterii* Lugdunensis perfugisse legitur.

VI. S. *Honoratus*, anno 426. Episcopus Arelatensis ordinatus, in Insula maris mediterranei extremæ Provinciæ Phocensi adjacente, quam *Lerinam* nuncupant, Monasterium Lerinense extruxit. Is primum divenditis facultatibus & in pauperes distributis, & cum eo *Venantius* frater duce *Caprasio* sene *in Orientis oras*, inquit S. *Hilarius* (in vita S. *Honorati*) ipsius discipulus & in Sede Arelatensi successor, *& quæcumque alia plena Sanctis loca accipiendi exempli gratia accedunt*. Mortuo in Achaja *Venantio*, *Honoratus* in Galliam redux, *vacuam Insulam ob nimietatem squaloris*, *& inaccessam venenatorum animalium metu* Alpino *haud longe jugo subditam petit*: ubi constructo Cœnobio *certatim se jam illuc omnis regio quærens Deum dirigebat*. Honoratum *expetiit quisquis Christum desideravit*, *& plane Christum*, *quisquis* Honoratum *expetiit*, *invenit*. *Itaque velut ulnis effusis protensisque brachiis in amplexum suum omnes*, *hoc est in amorem Christi invitabat*; *omnes undique ad illud certatim confluebant*. *Etenim quæ adhuc terra quæ natio in Monasterio illius cives non habet*? *In proxima* Lerino *insula*, hoc est in *Lerone*, degebat S. *Eucherius*, qui in Sermone de Laude Eremi multa præclare de Lerino adducit, ubi erant *auctore* Honorato *sancti senes*, *qui divisis cellulis Ægyptios Patres Galliis intulerunt*.

VII. An vero prætermittemus illustrem Galliæ nostræ hospitem, immo populare nostrum *Johannem Cassianum*, qui sæculo quinto in civitate Massiliensi inclytum Asceterium ædificavit, ac quinque millia Monachorum rexisse dicitur? Is ultimas Collationes septem *ad Sanctos*, *qui in Stœchadibus consistebant insulis*, *Fratres* scripsit: quæ insulæ ab urbe Massilia brevi millium sexaginta freto distant.

Eodem fere tempore Monachi Condatescenses in locis Jurensibus; Antissiodorenses a B. *Germano* instituti; Divionenses S. *Benigni*; Ternodorenses apud Burgundiones; Menatenses apud Arvernos; Miciacenses Aureliæ; Grinniacenses Viennæ; Agaunenses Octoduri, sanctitate florebant. Et hic quidem Reipublicæ Monasticæ status ad S. P. *Benedicti* ætatem in Galliis erat. Superest ut de Hibernia, Gothia, Illiryco & Hispania, quæ solæ ex Europa nationes Monachismum ante S. *Benedictum* suscepisse videntur, paucis absolvamus.

VIII.

VIII. S. *Patricium* a *Cælestino* Papa circa annum 530. in Hiberniam missum, Fidem vitamque Monasticam propagasse, *Probus* in ejus Vita auctor est. E Mesopotamia in Scythiam Monachorum instituta transtulit *Audæus*, qui teste *Epiphanio*, (Hær. 70.) *a Constantio relegatus Monasteria fecit in Gothia*. *Severinus* Noricorum dictus Apostolus, *tempore quo* Attila *Rex* Hunnorum *defunctus est* (nimirum anno 454.) *de partibus* Orientis *adveniens*, *in vicinis* Norici Ripensis & Pannoniarum *partibus quod* Austris *dicitur oppido moratur*, *vivens juxta Evangelicam Apostolicamque doctrinam*. Deinde *ad secretum habitaculum*, *quod* Purgum *oppidum appellatur ab incolis*, *quinque a* Favianis *distans milliaribus secessit*. *Daturus Monachis formam sollicitior admonebat B. B. Patrum vestigiis inhærere*, ut ex ipsius Vita ab *Eugippio* Abbate Lucullanensi suppari scripta carptim delibavimus. Denique *prior in Hispaniam Monasticæ observantiæ usum & Regulam dicitur adduxisse* apud *Ildefonsum* Toletanum Episcopum (Lib. de Virg. illust. c. 4.) Donatus, qui *professione & opere Monachus*, *cujusdam Eremitæ in Africa fertur extitisse discipulus*. *Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens*, *atque ovilis dissipationem & gregis Monachorum pericula pertimescens*, *fere cum Septuaginta Monachis*, *copiosisque librorum codicibus navali vehiculo in Hispaniam commigravit*; *qui ab illustri religiosaque femina* Minchæa *subsidiis ad rerum opus ministratis*, Sirbitanum *Monasterium visus est construxisse*. Persecutio illa referenda videtur ad *Trasamundum* Vandalorum Regem, qui in Vita S. *Fulgentii* Ruspensis Episcopi Christianos legitur divexasse ineunte sæculo sexto. Tempus satis congruit *Donati* ætati apud *Johannem Biclarensem* ad annum quintum *Justini* relatæ in hunc modum: Donatus *Abbas Monasterii* Servitani, mirabilium *operator clarus habetur*. Æqualis *Donato* fuit B. *Victorianus* Abbas, qui teste *Fortunato* (L. 4. C. 11.) *plurima per patriam Monachorum examina fudit*, & Monasterium Asanense in *Aragonia* construxit, ut in ipsius gestis referemus.

Investigata Monachorum origine & progressu in Occidentis partibus, superest ut de primariis eorum Regulis pauca dicamus. Ut in Oriente, sic in Occidente, *tot propemodum typi ac Regulæ* erant, *quot Cellæ ac Monasteria* (*Cassian.* lib. 2. Inst. c. 2.). Aliis pro Regula erat Abbatis voluntas, aliis modus vivendi Majorum usu & traditione confirmatus, aliis leges scriptæ imponebantur. In uno eodemque Cœnobio plures insimul Regulæ scriptæ non raro observatæ, detractis vel assumptis, quæ pro locorum, ac temporum conditione opportuna videbantur. Et tamen in tanta Regularum diversitate maxima erat Monachos inter omnes animorum consensio, una societas, facilis ac promiscuus transitus, mutuusque commeatus; nondum invaluerat illud Corinthiorum: *Ego sum* Pauli, *ego autem* Apollo, *ego vero* Cephæ; unus Monachorum in Ecclesia Ordo censebatur. Nomen istud in varias partes scindi cœpit sub finem sæculi noni, quando Congregatio Cluniacensis, ob consuetudines Benedictinæ Regulæ superinductas Ordo Cluniacensis dici cœpit. Et nobiliora etiam Monasteria ob ritus peculiates suum ordinem constituerunt, quamvis S. *Benedicti* Regula esset omnibus communis. Sic *Ordo Majoris Monasterii* apud *Guillelmum Gemeticensem* (l. 7. c. 33.), *Ordo C. Dionysii*, &c. res postea in infinitum abiit.

IX. Ergo ut ad id unde digressus sum me referam, variæ erant ante S. *Benedictum* Regulæ in Occidente, quædam a pluribus receptæ. Sancti *Basilii* Regulam, posteaquam *Rufinus* Aquilejensis Presbyter petente *Ursejo Pineti* Abbate eam Latinæ juris fecit, Monachi Itali præferebant. Nam *Eugippii* Abbatis Lucullanensis, & *Virgilii* Diaconi Regulæ non admodum tenebantur. Certe S. *Benedictus Basilii* Regulam (c. 73.) familiarem habuit, eamque suis discipulis commendavit. Eamdem in Gallia servabat *Arediu*s cum *Cassiani* institutis, quæ etiam in pluribus Galliarum Monasteriis tenebantur. Erant & Lerinensium, Grinniacensium, & Agaunensium, seu Turnatensium Instituta. Regula S. *Macarii* in Reomaensi Monasterio vigebat, forte ex Lerinensium censu, nam apud illos *Johannes* Reomaensis Abbas primus diu egerat. Apud Miciacenses SS. *Antonii*, & *Pauli* norma colebatur: apud Turonenses Monachos S. Martini (in Vita S. Mart. c. 7.) viven-

vendi forma a Sulpicio Severo descripta: quam etiam S. *Patricius* in Hiberniam invexisse fertur. Qualem Regulam *Donatus* ex Africa ad Hispanos detulerit, non facile est divinare: hac de re postea recurret Oratio. Interim ad alia pergamus.

PETRI MAGAGNOTTI

Presbyt. atque Theol. ad Pat. Coll. Aggreg.

De Antiquo Ritu offerendi Deo Pueros adhuc impuberes in Monasteriis, præsertim sub Regula S. Benedicti.

DISSERTATIO XLVIII.

Quo hujusce Ritus, Origo, Vis, Æquitas, & variæ Vicissitudines explicantur, nobiliores offerendi formulæ, & oblationum insigniora exempla memorantur; ac veteres recentioresque in hanc rem Ecclesiæ Canones referuntur, atque exponuntur.

ACCESSIT EJUSDEM HISTORICA ANIMADVERSIO IN EPISTOLAM

S. HIERONYMI AD EUSTOCHIUM DE CUSTODIENDA VIRGINITATE.

De Antiquo Ritu offerendi Deo Pueros adhuc impuberes, præsertim sub Regula Sancti Benedicti.

PROOEMIUM.

SAnctus Benedictus, Vir, ut ex Gregorio Magno canit Ecclesia, justorum omnium spiritu plenus, malis undique in Ecclesiam ingruentibus, ut homines a Sæculi erroribus & ignorantiæ tenebris revocaret, ac dispersos Monasticæ societatis sanctissimo spiritu conjungeret, Regulam conscripsit ad Cœnobitas regendos accommodatam, quæ tantis terrarum orbis studiis, ac tam secundis Ecclesiæ fuit accepta acclamationibus, ut illam tamquam de Cælo delapsam fuerint omnes admirati, atque ad eam undequaque confluxerint homines, partim pœnitentiæ agendæ, partim innocentiæ conservandæ studio. Hæc porro non solum generali quadam appellatione *Regula Sancta* dicta fuit, sed etiam inter alia Concilium Duziacense II. anno 874. celebratum professum est eam editam esse *eodem spiritu, quo & sacri Canones editi sunt*. Quamvis enim ad Cœnobitas *fortissimum Monachorum genus* regendos scripta fuerit, ut in ejusdem Prologo dicitur; multa tamen in ea reperies omni hominum generi utilia ac necessaria. Illud tamen huic Sanctæ Regulæ peculiare est, quod auctore S. Petro Damiani Opusc. 13. cap. 7. *Sancta Regu-*

Regula quasi ampla quædam capax & speciosa domus facta est ad omnia hominum genera capienda, Pueros videlicet, & senes, fortes & debiles, deliciosos & multimoda morum inæqualitate diversos. Idque in causa est, cur tam antiquis ejus commentatoribus Smaragdo, Hildemaro, Hugboldo Elnonensi, Ruperto Tuitiensi, Petro Diacono: tum recentioribus Hugoni Menardo, Benedicto Hæfteno, Edmundo Martenio, Armando Abbati Trappensi, aliisque bene multis multiplicem præbuerit Ecclesiasticæ Eruditionis segetem. Adeo ut eorum omnium, qui sacris Ecclesiæ studiis delectantur, concors sententia sit, hujus Sanctæ Regulæ cum Ecclesiastica historia tantam cognationem esse, & tam arctam societatem, ut qui alteram sejungeret, nodum infringeret ipsa rerum natura colligatum. Verum, ut cætera ommittam, quæ causa exempli possent adduci, illud est memoratu dignissimum, quod spectat ad Puerorum impuberum oblationem Deo factam ab eorum parentibus, cujus gratia hic qualiscunque labor a nobis suscipitur. Est quidem ritus iste antiquissimus jamdiu exoletus, quod illum nostrorum temporum conditio minime ferat; at veteri Ecclesiæ disciplina sacer factus erat, sedula Romanorum Pontificum & Conciliorum cura propugnatus, ac propagatus: ac nisi fallimur, fons est & origo, unde Benedicti Sanctissimus ordo tot sanctis doctissimisque viris refertus fuit, qui numerari non possunt. Noverint ii, qui Venerabili Ecclesiæ Antiquitate delectantur, quam multa & sacra & prophana ad ritum pertineant hunc; quæ nos hoc brevi opere comprehendentes ritus hujusce originem, vim, æquitatem, variosque casus ante omnium oculos ponimus. Multi quidem atque eruditissimi auctores de hoc ritu nonnulla scripserunt suorum librorum locis, & occasionibus opportunis: nemo tamen, quod noverimus, rem universam a suis petitam principiis ad usque ejus interitum complexus est: quæque multis in fontibus dispersa inveniuntur, ea in unum veluti corpus redegit nemo. Quod nos in summa ingenii viriumque imbecillitate, quoque nostro in res Monasticas studio tentare aggredimur, ut nempe omnes facile atque uno intuitu jura factaque insigniora ad hunc ritum pertinentia intueri, perpendere, atque admirari valeant. Multum certe summorum virorum scriptis, in quibus versari solemus, adjuti sumus, præsertim Summi & incomparabilis viri Johannis Mabillonii, quo nemo melius Ecclesiasticam eruditionem perscrutatus est, nemo disertius expressit, nemo enucleatius tradidit: a quo Monachorum ritus, studia, labores, historiæ, acta denique omnia e tenebris in amplissimam lucem sunt revocata, ac pristinæ majestati restituta. Quidquid desumpsimus, iisdem a quibus desumptum erit, ingenue referemus acceptum, ut suum unicuique reddamus, neve nobis quisquam furti crimen jure possit objicere. Interim ad beatissimi Patris Benedicti opem supplices abjectique confugimus, ut benigne ferat Monachico instituto minime adstrictum hominem intimas Monachorum res perscrutari ac vulgare; ejus enim ope freti nobilissimum sanctæ Regulæ caput illustramus, atque a multorum etiam cavillationibus vindicamus.

CAPUT I.

Oblationis Puerorum institutio primæva exponitur.

I. Quamquam oblationis puerorum impuberum vestigia nonnulla inveniantur in auctoribus & Sæculis Benedicto superioribus; qui tamen hunc ritum luculentius expresserit & disertius stabiliverit, est S. Benedictus. Cap. enim 59. Regulæ Sanctæ ita præcipit: „ Si quis forte de Nobilibus offert „ filium suum Deo in Monasterio, si ipse „ puer minori ætate est, Parentes ejus faciant petitionem, & manum pueri involvant in palla altaris, & sic eum offerant. „ De rebus autem suis, aut in præsenti petitione promittant sub jure'urando, quia „ nunquam per se, nunquam per (al. leg. *suspectam*.) suffectam personam, nec quolibet „ modo ei aliquando aliquid dent, aut tribuant occasionem habendi. Vel certe si „ hoc facere noluerint, & aliquid offerre voluerint in eleemosynam Monasterio pro „ mercede sua, faciant ex rebus, quas dare volunt Monasterio, donationem, reservato sibi (si ita voluerint) usufructuario. „ Atque ita omnia obstruantur, ut nulla suspicio remaneat puero, per quam deceptus „ peri-

„ perire possit (quod absit) quod experimento didicimus. Similiter autem & pauperiores faciant. Qui vero ex toto nihil habent, simpliciter petitionem faciant, & cum oblatione offerant filium suum coram testibus. Hæc sanctus Benedictus. Ex quibus disertissime habetur tria puerorum genera distingui hoc in capite: divitum, qui Nobiles vocantur; mediocrium, qui pauperiores; & omnino pauperum, qui scilicet nihil habent. Omnibus in sua Monasteria aditum aperuit Sanctus vir, ut suave Christi jugum ab infantia portarent, & veri proinde Monachi fierent, eorum parentibus sponsoribus. Itaque divites filios suos Monasteriis offerebant eosdem exhæredantes, aut qualemcunque portionem eorum offerentes Monasteriis secundum juris regulas. Quod idem præstandum erat mediocrium facultatum viris. Qui vero ex toto nihil omnino habebant, offerebant filios suos nulla donatione aut exhæredatione facta. Qui porro ita erant oblati, Monachi fiebant eodem vinculo, quo nunc adulti fiunt Monachi per solemnem professionem: adeo ut nulla amplius illis superesset facultas aut paternæ hæreditatis repetendæ, aut Monastici jugi excutiendi. Unde cum grandiores erant facti, oblationem de se a parentibus factam ratam habere, ac Monasticam vitam expresse profiteri tenebantur. Quod institutum tantum absuit, ut monstri instar visum fuerit, ut potius exitum fortitum fuerit adeo felicem, ut teste S. Gregorio Magno lib. 2. Dialog. cap. 3. Romanæ Urbis Nobiles ac Religiosi Viri plerique ad solitudinem Sublacensem concurrerint, non modo ad visendum novum illum Elifeum, sed maxime ut ei *filios suos Omnipotenti Deo nutriendos* commendarent. Ex quibus duo fuerunt inter cæteros illustres Eutychius ac Tertullus Patricius, quorum prior *Maurum*, alter *Placidum bonæ spei suas soboles* B. Patri obtulerunt. Hoc passim in toto occidente per multa sæcula religiosissime celebratum est, ut videbimus.

II. Huic oblationi & receptioni ne quid deesset, testes adhibebantur probati viri. Cujus rei illa est causa, ne fortasse Monachorum, tamquam in re propria testimonium suspectum esset, ut habetur Cap. 20. qu. 2. Cap. fin. *Oportet infantes voluntate & consensu Parentum, immo ab ipsis parentibus oblatos sub testimonio plurimorum suscipi, ut omnis occasio maledicti gratia excludatur*. Quod ex D. Basilio desumptum est interr. 15. Reg. fus. disput. Id etiam statuit Synodus Aquisgranensis anno 817. c. 36. *Tempore oblationis & petitionem pro eo coram laicis testibus faciat*. Non fuit autem hic ritus Benedictinæ regulæ proprius, sed aliarum etiam orientalium. Hæc enim statuit S. Basilius in Regulis fus. disput. interr. 15. qua quærit quanam potissimum ætate constitui esse debeant, qui se per Monasticam professionem Deo dedere & sacrare cupiunt. *Cum Dominus dicat*, inquit, *finite parvulos venire ad me; & Apostolus cum laudet, qui ab infantia sacras litteras didicisset: idemque alio in loco præcipiat educandos esse filios in disciplina & correptione Domini: prorsus ad eos qui nos accedant, admittendos, nullum non ætatis tempus idoneum esse judicamus, vel ipsius adeo teneræ atque ineuntis, ut videlicet qui orbati parentibus sint, eos nostrapte sponte ipsi assumamus, & exemplo Job parentes pupillorum simus. Qui autem sub parentibus sint, eos ab ipsis ad nos adductos multis adhibitis testibus recipiamus*. Sanctus item Pachomius recipiebat infantes, qui nescirent *discernere inter dexteram & sinistram*, ut habetur in ejus vita apud Surium c. 35. S. Hieronymus ep. 22. ad Eustochium dicit in Cœnobiis fuisse suo tempore omnis ætatis homines, *Pueros* videlicet & *Senes*. Sanctus Ephrem in doctrina varia cap. 64. cum dicat nolle se indulgere, ut *pueri liberius agant cum fratribus*, supponit in Monasteriis fuisse admissos. A Divo Basilio hanc consuetudinem mutuatus est S. Benedictus.

III. Inde in Occidentis Monasteriis quam citissime propagata est. Illud tamen inter cætera de suo adjecit Sanctus Vir, quod ademit oblatis puerulis omnem sæculi repetendi facultatem, quam tamen S. Basilius in medio reliquit, immo neminem Monasticæ vitæ subjici ipse voluit, nisi adultioris esset ætatis. *Quo sane tempore*, inquit loco laudato, *admittenda est Virginitatis professio, tamquam firma jam, & ejusmodi, quæ a proprio consilio judicioque proficiscatur, ratione jam probe adulta*. Ad quam professionem post longum tempus, nisi a propria voluntate ferantur,

tur, eos fuomet judicio relinqui juffit: *Qui vero vitam cum Virginitatis profeffione fufcipere nolit, is tamquam qui res Domini accurate follicite non poffit, ipfis iifdem teftibus adhibitis dimittatur*. Eos fcilicet teftes adhiberi voluit in puerorum dimiffione, qui in eorum fufceptione fuerant adhibiti. Contraria tamen confuetudo diu multumque in Ecclefia Latina obtinuit; nec in Virorum tantummodo Monafteriis, verum etiam Sanctimonialium, uti videri poteft in Regula Monial. S. Cæfarii Arelatenfis art. 5. & in multis Conciliis, de quibus inferius. Quæ res procedenti tempore etiam ad Canonicos Regulares tranflata eft. Unde Mabillonius To. 3. Veter. Analect. inter varias oblationum formulas refert formulam oblationis factæ Narbonnæ in Ecclefia S. Jufti, in qua tunc Canonici Regulares Deo ferviebant.

CAPUT II.

Ritus oblationis Puerorum exponitur.

I. QUanquam quinam fuerit ritus fervari folitus in oblatione Puerorum Deo facienda ex adducto Sanctæ Regulæ capite fatis apte poffit haberi; ne quid tamen defit, operæ pretium erit de hoc ritu paulo enucleatius differere, nonnullafque oblationum formulas addere. Itaque ex S. Patris præfcripto offerendus puer deferens oblationem ante altare fe fiftebat, ibique in Monachum totondi petebat: quæ quidem petitio a parentibus fiebat, fi puer effet in tenera ætate conftitutus. Deinde manus ejus cum oblatione palla altaris involvebantur, & fic offerebatur Deo & Chrifto ejus militaturus omnibus diebus vitæ fuæ. Quærunt hic Sanctæ Regulæ Expofitores, quidnam oblationis manu propria deferret parvulus? Lanfrancus in Conftitutionibus cap. 18. afferit fuiffe hoftiam cum vino in calice, quæ ab offerendo deferebatur ad facrificium, quod ex regulæ textu deducitur. Doctiffimus vir Hugo Menardus in fuis commentariis ad Concordiam Regular. S. Benedicti Ananien. Tom. 2. cap. 66. monet hunc ritum diverfimode impletum fuiffe pro Monafteriorum ac Regionum diverfitate. Namque in Monafterio Eremi S. Mariæ apud Helvetios puer ferebat hoftiam in Mappula, & vinum in ampulla tefte Ruthardo ejus Monafterii Monacho. Palla vero illa, qua manus Puerorum involvebantur, judicibus ipfo Menardo & Edmundo Martenio in fuis commentar. ad hoc regul. cap. non erat facrum illud linteolum, quod nos paffim Corporale dicimus, quod Corpori Dominico fupponitur, fed velamen illud, quod tegit altare. Præter ordinis Benedictini traditionem id fæculo XI. teftatur Lanfrancus loco fuperius laudato: „ Offerendus Puer facta fibi prius corona, manibus portans hoftiam cum vino, ficut mos eft, poft Evangelium, Sacerdoti qui Miffam celebrat, a parentibus offeratur. Qua oblatione a Sacerdote fufcepta, involvant prædicti parentes manum Pueri in palla, qua altare coopertum eft, & cujus pars anterius pendet, & tunc fufcipiat eum Abbas; Quo facto præfati parentes, coram Deo & Sanctis ejus ftatim promittant, quod per fe, aut a fe fuppofitam perfonam, fufceptum ordinem puer nunquam relinquat; neque fe ei fcienter aliquid daturos, unde puer, quod abfit, perire poffit. Hanc promiffionem prius fcriptam, coram teftibus, verbis ibi prius edicant, & poftea fuper altare ponant. His expletis benedicat Abbas cucullam, & exuens puerum cappa, vel pellibus, vel aliqua hujufmodi clamyde dicat . . . . & induens eum cuculla fubjungat . . . . Dein ducatur ad veftiendum & radendum, ficut noftri Ordinis confuetudo eft. " Hunc ritum ita Lanfrancus defcribit.

II. Formulæ oblationis diverfæ erant pro varietate Regionum & offerentium. Hanc Smaragdus formulam oblationis refert. „ Hunc filium noftrum N. cum oblatione in manu, atque petitione, altaris palla manibus involutis, ad nomen Sanctorum, quorum hic reliquiæ continentur, & Abbatis trado coram teftibus regulariter permanfurum: ita ut ab hac die jam non liceat illi collum de fub jugo Regulæ excutere ". Aliam quoque refert Ruthardus in c. 59. Reg. *Promitto ego ille coram Deo & Sanctis ejus pro filio meo de ftabilitate fua & converfione morum, atque obedientia*. Edmundus Martene in Reg. S. Patris c. 59. duas hujufmodi refert formulas, unam concifam valde, prolixiorem * alteram,

teram, utramque referendam: *Trado Puerum istum in devotione Domini nostri Jesu Christi, coram Deo & Sanctis ejus, ut persistat omnibus diebus vitæ suæ, & fiat Monachus usque ad mortem suam.* Est hæc sæculi IX. ex veteris MS. Cod. S. Cæciliæ Albiensis. Altera vero est ex Cod. item MS. Montis-majoris: „ Sancitum est in Veteri & „ Novo Testamen. Pueros Deo offerre, ut A- „ braham . . . . (*desunt aliqua*) . . . . . le- „ guntur fecisse, quorum exemplo, & alio- „ rum multorum instructus, ego ille pro re- „ medio animæ meæ & parentum meorum, „ nunc offero hunc filium meum illum Deo „ Omnipotenti, & Sanctæ Mariæ genitrici „ ejus, secundum Regulam B. Benedicti in „ Monasterio Montis-majoris, in præsentia „ Domini Abbatis illius, ab hac die, ut non „ liceat ei collum de sub jugo Regulæ excu- „ tere, & promitto nunquam per me, ne- „ que per suspectam personam ullo modo ei „ occasionem dare egrediendi, quod absit, & „ ut hæc scriptio firma permaneat, manu „ propria firmo ". Prostant passim hujusmodi formulæ apud Benedictinos auctores, quibus plures referre nihil attinet. Non est tamen prætereunda, quam refert inter alios Auctor Monachatus S. Thomæ cap. 2., quod adhiberi solita fuerit in Monasterio Casinensi: „ Ego N. Princeps aut Comes in Dei Omni- „ potentis nomine hunc filium meum N. co- „ ram Domino N. Abbate, & cuncta con- „ gregatione hujus Sancti loci, trado in hoc „ Monasterio S. Confessoris Christi Benedi- „ cti, cujus corpus hic continetur, coram te- „ stibus, cum oblatione atque petitione, in „ hoc Sancto Cœnobio regulariter permansu- „ rum, & cum cæteris gratanti animo mili- „ taturum: ita ut ab hac die non liceat illi „ collum excutere de sub jugo Regulæ, sed „ magis studeat eius instituta servare. Et ut „ hæc mea traditio inconcussa permaneat; „ promitto sub jurejurando coram Deo & „ Sanctis ejus, nunquam per me, nunquam „ per suffectam personam, nec quolibet alio „ modo, facultatem exeundi de hoc Mona- „ sterio me illi tribuere. Ad firmamentum „ hujus meæ petitionis, manu propria eam „ subterfirmavi, & idoneis testibus affirmare „ curavi. Hæc non modo oblationum ritum „ exponunt, sed etiam ostendunt quanta e- „ jus vir fuerit & efficacia; insuper quam „ longe lateque fuerit receptus: de quibus suo „ loco dicemus.

CAPUT III.

A quibus Pueri impuberes Monasticæ vitæ potuerunt addici.

I. POstulat maxime instituti nostri ratio, ut quæramus a quibusnam impuberes filii Monasticæ regulæ supponi potuerint? Pater Sanctus in hoc Regulæ capite solos Parentes facit Dominos Puerorum offerendorum. Quo certe nomine Pater & Mater communi appellatione fuerunt semper designati; istosque, non alios, a S. Benedicto designatos fuisse patet ex eo, quod offerendos Pueros appellet filios; igitur vi textus Parentes solum hujusmodi oblationis faciendæ jure gaudebant. Qui sive per se, sive per alios id facerent, parum intererat. Hic enim quoque locum habet tritum illud: Qui per alium facit, per se ipsum facere videtur. Non desunt hujus rei exempla multa in Monasticis historiis. In vita enim S. Bonifacii c. 2., quæ extat p. 2. sæculi III. Benedict. legimus Othlonum quinquennem per legatos missum esse ad Monasterium ab ægrotante Patre. Quod legati, seu procuratoris munus geri solitum legimus a Monachis. Nam in ordine Cluniacensi (hoc nomine vocabantur ritus Cluniacenses ab Abbate Bernardo sæculo XI. digesti) par. 1. cap. 27., quod est de pueris, ita præscribitur: „ Cum visum fuerit D. Ab- „ bati . . . . jubet uni fratrum, ut Puerum „ offerat *in vice* parentum ejus, qui petitio- „ nem quam facturus est, scriptam habens, „ confirmat eam signo propriæ manus, & „ postea legit eam in aperto, & mittit in „ manum D. Abbatis. Est autem hujusmodi: „ Ego frater ille offero Deo, & Sanctis Apo- „ stolis ejus Petro & Paulo hunc puerum no- „ mine ill. *vice* parentum ejus, cum oblatio- „ ne in manu, atque petitione, Altaris pal- „ la manu ejus involuta, ad nomen sancto- „ rum, quorum hic Reliquiæ continentur, & „ domni ill. Abbatis præsentia & de coram „ testibus, regulariter permansurum, ita ut „ ab hac die non liceat ei collum de sub ju- „ go Regulæ excutere, sed magis ejusdem re- „ gu-

„ gulæ fideliter se cognoscat instituta debere „ servare, & Domino cum cæteris gratan- „ ti animo militare: & ut hæc petitio firma „ permaneat, manu mea subterfirmavi, te- „ stibusque tradidi roborandam. Accipit puer „ cum offertorio patenam & calicem Hostia „ imposita, & vino infuso, & ita *Vicarius* „ ille involvit manum pueri cum palla alta- „ ris, ut tam ipsum puerum, quam ejus sa- „ crificium offerat a Sacerdote recipiendum". Quibus omnibus patet solitum fuisse apud hos Monachos in oblatione Puerorum vices parentum geri a Monachorum aliquo.

II. In Patre hanc potestatem solummodo resedisse certius est, quam ut dubitari possit: adeo ut ille etiam matre reclamante potuerit filios filiasque subdere legibus Monasticis. Unde ad Patrem spectant ea Concilii Toletani X. verba can. 6. *Si aut unus, aut ambo parentes dederint*. Quibus congruit relata superius formula: *Ego N. Princeps, aut Comes*. Multo vero minus jus offerendi filios competere Tutoribus unquam potuit, quamvis tutores succedant parentibus quoad omnia quæ pertinent ad filiorum educationem. Cujus rei testes locupletissimi sunt omnes Benedictini auctores, qui harum rerum diligentes rimatores fuerunt, Hildemarus & Smaragdus inter antiquos, Martenius & Mabillonius to. 3. vet. Annal. inter recentiores; qui ostendunt, excepto Patre, potuisse neminem sive tutorem, sive affinem, sive consanguineum impuberes Pueros Monachos facere. Quibus consentiunt Carolus Cointius Orat. Gall. Presb. & Petrus de Gussanvilla Presb. Carnoten. ille in Annal. veter. Francor. to. 1. ad. ann. 544. hic in adnotationibus ad ep. 54. Petri Blesensis. Succedit quidem tutor Patri quoad omnia, sed quæ pertinent ad ipsam puerorum tutelam, non vero quæ pertinent ad ipsum jus Patriæ potestatis, vi cujus has puerorum oblationes factas fuisse sumus suo loco ostensuri. Extat hac de re clarissimum testimonium Petri Blesen. in ep. 54. ad L. Pictaviensem, cui quod Adelitiam Neptem suam invitam ad Monasterium compelleret, gravem objurgationem scripsit, contendens illam ad hoc compelli non posse duabus de causis, primo quod sit adultior ætate, deinde quod a Patris potestate per ejusdem obitum sit emancipata. Habe Blesensis verba: „ Cum præ- „ fata Adelitia jam ætatem habeat, & ad „ annos discretionis evaserit; non est, sicut „ mihi videtur, ad religionis propositum vio- „ lenter urgenda, maxime cum scriptura te- „ stetur Deo grata non esse coacta servitia. „ Sed & Canonum clamat auctoritas, quia „ *Monachum* sive *Monacham facit propria pro-* „ *fessio, vel paterna devotio*. Propriæ vero „ professionis vinculo non ligatur, qui pro- „ fessioni, quantum potest, renititur & re- „ clamat. Nec abstringit ipsam paterna de- „ votio, quia non est in sacris Patris, sed „ quasi emancipata per patris mortem, & in „ alienam potestatem non recidens liberam „ animi sui adepta est facultatem." Quibus Petrus Blesen. ostendit Adelitiam ad Monasticen cogi non posse, tum quod sit adultioris ætatis, tum quod ipsa post Patris mortem in nullius potestatem inciderit, ut Monasterio invita possit offerri.

III. Extat quidem tom. 3. Veter. Analect. formula quædam oblationis, qua Agenaldus Nepotem suum Gotefredum offert Deo in Monasterio Saviniacensi Diœcesis Lugdunensis; hæc tamen, & id genus reliquæ eodem Mabillonio judice intelligendæ sunt de iis, qui per rationis usum jam quasi sui juris facti postulabant se offerri a propinquis ad supplendum ætatis defectum. Quod vero narrat Petrus Boherius apud Martenium, in hoc reg. cap., in suo Monasterio pueros aut a parentibus, aut ab amicis oblatos fuisse, id ita accipiendum est, ut amici pueros loco parentum obtulerint, vel amici indulgerent voluntati amicorum puerorum prope puberum se postulantium offerri de parentum consensu. Adeo autem tale jus solis parentibus competebat, ut ne ipsi quidem fratres alios fratres natu minores offerre potuerint. Hic tamen negotium aliquod nobis facessere videtur M. Antonius Dominicyus in Ansberti familia rediviva part. 2. c. 7. Ubi hanc formulam edit desumptam ex Bellilocensis Abbatiæ Chartulario, in qua frater a fratribus oblatus est: „ Cum legaliter sancitum, antiquitusque te- „ neatur & cautum cum oblationibus Domi- „ no parentes suos tradere filios in templo „ Domini Domino fideliter servituros, pro- „ cul dubio hoc de nostris filiis faciendum „ nobis salubriter præbetur exemplum. Id- „ circo nos Gauffr edus, & Benedictus hunc

„ fra-

„ fratrem nostrum, nomine Petronem, cum „ oblatione atque petitione altaris palla in „ manu ejus involuta, ad nomina sancto„ rum, quorum hic reliquiæ continentur, & „ Frodoini Abbatis, & omnis congregatio„ nis, tradimus coram testibus regulariter „ permansurum, ita ut ab hac die non liceat „ ei collum de sub jugo Regulæ excutere, „ & ut nostra traditio inconvulsa permaneat, „ promittimus sub jurejurando coram Deo & „ Angelis ejus, quia nunquam per nos, vel „ quolibet modo per rerum nostrarum facul„ tates egrediendi ei aliquando de Monaste„ rio tribuamus occasionem .... Vehementer hic stupet Carolus Cointius Tom. 1. Annal. Vet. Francor. ad ann. 544. quanam de causa Christophorus Justellus, in cujus manu venerat prædictum Chartularium, Dominyco imponere voluerit eidem suppeditando formulam hanc corruptam & vitiatam. Fatetur enim ingenue, Cointius lectam a se fuisse formulam hanc in Bellilocensi chartulario, charta 82. atque ita se habere. „ *Cum legaliter „ sancitum* .....idcirco nos in Dei nomi„ ne Gauffredus & uxor mea Folcusa hunc „ filium nostrum nomine Petronem cum o„ blatione in manu, atque petitione altaris „ palla involuta .... tradimus coram testi„ bus regulariter permansurum: ita ut ab „ hac die jam non liceat ei collum de sub „ jugo Regulæ excutere. " Non a fratribus ergo, sed a patre Gauffredo & matre Folcusa fuit Monasterio oblatus Petro.

IV. Porro quemadmodum Tutores nequibant offerre Pueros offerri nolentes, ita poterant e Monasterio educere Pueros educi nolentes, intra tamen diem & annum, quo in illud propria sponte fuerant ingressi. Quod nisi fecissent, jure repetendi pupilli excidebant ex Concilio Triburiæ habito ad Rheni ripam dexteram anno 895., can. 24. „ Quæ„ cumque virgo sub patrocinio ante annos „ XII. non coacta, sed propria voluntate sa„ crum velamen sibi imposuerit, annumque „ & diem nullo repetente velata permanserit, „ ab eodem sancto habitu ulterius non rece„ dat, sed sponsa vero Regi Christo, imma„ culato Agno, ulterius incorrupta & im„ maculata deserviat. Si vero idem Patro„ nus post annum & diem sanctum proposi„ tum corrumpere, & velatam studuerit re„ petere, atque Christo suam sponsam rape„ re, secundum præstituta Canonum præju„ dicemus, ut vires non obtineat, sed Chri„ sto Regi suam sponsam relinquat. „ Quo Canone Tutorum potestas educendi e Monasterio pueros suo patrocinio commissos ad annum & diem coarctatur. Arctiores autem termini patriæ potestati præscripti fuerunt a Concilio Toletano X. an. 656. can. 6. Voluerunt enim ii Patres, ut si impubes Monachus vel Monialis fieret, parentibus aut nolentibus aut nescientibus, ideoque minime consentientibus, continuo nullaque interposita mora repeterentur a Parentibus; alioquin impuberes illi a libera facultate ad sæculum revertendi penitus exciderent. Inquiunt „ Si in „ qualibet minori ætate, vel Religionis tonsu„ ram, vel Religione debitam vestem in utro„ que sexu filiis, aut unus aut ambo parentes „ dederint, certe aut nolentibus, vel nescien„ tibus sese, susceptam non mox visam in filiis „ abdicaverint, sed vel coram se, vel coram „ Ecclesia, palamque in conventu eosdem filios „ talia habere permiserint, ad sæcularem re„ verti habitum, ipsis filiis quandoque peni„ tus non licebit, sed convicti quod tonsu„ ram aut religiosam vestem aliquando ha„ buerint, mox ad Religionis cultum habi„ tumque revocentur, & sub æterna distri„ ctione hujuscemodi observantiæ *inservire „ cogantur*. " Ab his discrepat nonnihil antiquorum Canonum collector Gratianus, qui caus. 20. qu. 2. quærens an necessarius sit parentum consensus, ut impuberes Religiosam vitam possint amplecti, differt multum a laudatis verbis Concilii Triburiensis. Cum enim illud de solis Patronis, Tutoribusque agat eo, quo diximus, modo, Gratianus de Parentibus æque ac de Tutoribus agit; Cap. enim 2. laudatæ quæst. sic refert Triburiensem Canonem: „ Puella, si ante duo„ decim annos ætatis sponte sua sacrum sibi „ velamen assumpserit, possunt statim paren„ tes ejus vel tutores id factum irritum fa„ cere, si voluerint. At si annum & diem „ dissimulando consenserint, ulterius nec ipsi „ mutare poterunt voluntatem. Si vero in „ fortiori ætate adolescentula, vel adole„ scens Deo servire elegerit, non est paren„ tibus potestas prohibendi. " Igitur ubi Triburiense Concilium hoc unum sancit, ut Mona-

naste-

nasterio addicta remaneat puella, quæ parentibus orbata, & sub tutorum patrocinio posita, infra ætatem legitimam sponte ac nullo cogente Monasticæ vitæ nomen dederit, in eoque annum & diem nullo reclamante transegerit; Gratianus hanc sanctionem extendit ad eas puellas, quæ vivis parentibus Monasticam vitam suscipiunt infra legitimam ætatem, & utrisque jus facit educendi eas e Monasterio, antequam ibi annum, & diem sint commoratæ. Quare vir doctissimus Carolus Cointius ad an. 554. Veter. Francor. omnino asserit voluisse fortassis Gratianum, suo tempori accommodare Triburiensem Canonem: & non bene fuisse superiorum temporum disciplinam assecutum, dum paria constituit Tutorum atque Parentum jura in eductione filiorum e Monasteriis, qui non impetrato eorum consensu Monasteriis sese obtulerunt. Utrorumque autem impuberum dispar conditio erat. Qui enim sub tutela erat impubes ex Synodo Triburiensi repeti a tutoribus poterat ad annum integrum & diem; quæ vero sub parentum potestate erat, nisi a parentibus repeteretur intra spatium temporis multo brevius, ammittebat facultatem ad sæcularem vitam redeundi, ex Toletana Synodo. Nihilominus si verba Gratiani expendantur, nihil est quod nobis adversetur. In eamdem enim nobiscum sententiam venit, penes parentem & tutorem fuisse jus ad sæculum reducendi filium, qui nondum in legitima ætate constitutus Monasterium propria sponte erat ingressus. Ad hujus capitis plenam perfectamque absolutionem inquirendum restat, quidnam agendum esset viduæ filios habenti, & sæculari vitæ sese subducere cupienti? Quomodo enim & suæ saluti prospiceret, & filiorum educationi consuleret, præsertim ubi idoneos tutores invenire esset difficile? Dubium omne, si quod est, sustulit hac in parte S. Rictrudes Marcianensis Abbatissa, quæ ut habetur sæculo II. Benedict. cap. 11. cum marito viduata esset, desiderio sanctæ conversationis & vitæ arctioris, semetipsam cum filiis Monasterio obtulit, ibi & Deo servitura, & filiorum educationi sanctissime consultura. Quod saluberrimum consilium aliis Sanctis Viduis familiare fuisse dicit Edmundus Martenius in hoc Reg. cap.

CAPUT IV.

De ætate filiorum offerendorum.

I. De ætate filiorum offerendorum nihil omnino statuit S. Benedictus. Hac de causa factum opinamur, ut creditum fuerit licere Parentibus filios suos quavis impuberi & infantili ætate ad serviendum Deo in Monasteriis tradere. Quod etiam statuerat S. Basilius, qui ubi de Puerorum offerendorum ætate agit, nullum omnino ætatis discrimen agnoscit. Ait enim in Reg. fus. disput. interr. 15. *Ad eos, qui nos accedant, admittendos nullum non ætatis tempus idoneum esse judicamus, vel ipsius adeo teneræ, atque ineuntis.* Sanctus Gregorius Nazianzenus testatur se ab ipsa prima ætate Deo a matre dicatum fuisse. Nam in Orat. 1. quæ est Apologet. pro fuga sua, *ab ipsa juventute*, inquit, *accitus sum; (libet enim aliquid multis incognitum afferre) atque adeo a vulva ipsa projectus, & ex materna pollicitatione donatus;* In Orat. vero 19. quam habuit in funere Patris sui, & ad Nonnæ matris suæ consolationem, asserit id de omnibus suis liberis Nonnam præstitisse, quos omnes illa *etiam ante ortum Deo promisit, atque in lucem editos statim consecravit.* Hæc oblatio ex voto parentum fiebat in Ecclesia, quæ praxis deinde traducta est ad Monasteria institutore S. Basilio, a quo illam S. Benedictus accepit, auxit, ornavit, ut dictum est. Sanctus etiam Heliodorus puer natus annos non amplius quam tres Monasterium est ingressus, ubi sexaginta & duos annos egit sanctissimæ vitæ, adeo rerum omnium expers, ut diceret se nec porcos, nec gallos, nec alium hujusmodi vidisse unquam, ut Theodoretus in Philotheo narrat apud Benedictum Haefrenum lib. 4. disquisit. Monast. disquisit. 1. Sed ne discedamus ab exemplis ex ordine Benedictino petitis, Protomartyr ordinis S. Placidus septennis Deo oblatus est; itemque Faustus scriptor vitæ S. Mauri in prologo testatur se traditum fuisse Dei servitio nutriendum secundum normam Regularis observantiæ, cum septennis duntaxat esset, in Cœnobio quod totius Sanctitatis vir ædificaverat. Septennis quoque Deo in Monasterio Giruvensi oblatus fuit

fuit S. Beda, ut ipsemet in Epitome testatur, anno 680. (is scilicet Beda est, qui idcirco Venerabilis dicitur, quod cum ejus opera publice in Ecclesia legerentur, atque Venerabilis titulo vivens celebraretur, factum est, ut hic titulus ejus operibus semel insertus nunquam potuerit deleri.) Sæculo V. Benedict. ad annum Christi 888. Sanctus Dunstanus, qui postea fuit Archiep. Cantuarien. defertur ad Templum cum oblationibus, ibique Deo offertur, postquam loqui incepisset, ut est ibid. in ejus Actis. At ne longiores simus, illud est memoratu dignissimum quosdam necdum natos Monasticis inhitutis dicatos fuisse; cujus oblationis celebre documentum posterorum memoriæ mandavit laudatus Beda lib. 5. Hist. Anglor. cap. 24. Narrat enim Regem Osuvi Anglum, cum ab infensissimo hoste Merciorum Rege premeretur, cuperetque adversus eumdem cælesti præsidio muniri, perpetuæ Virginitati dicasse filiam suam Elfledam, unum, non amplius, natam annum: Unde cum insignem postea de eodem victoriam reportasset, stetisse promissis, votique reum Elfledam Monasterio obtulisse; in quo illa diu discipula, dein Magistra cæterarum effecta beato fine quievit.

II. Processu temporis placuit Toletani Concilii X. Patribus anno 665. ætate puerorum offerendorum ad decennium redigere, ultra quod parentibus filios suos offerre non liceret amplius. Sic enim statuitur canone 6. „Cum „ hucusque dissolutæ operationis effectus in„ terdum nutare facit honestum constitutio„ nis edictum . . . . . parentibus sane filios „ suos religioni contradere non amplius quam „ usque ad decimum ætatis eorum annum li„ centia poterit esse. Postea vero an cum vo„ luntate parentum, an suæ devotionis sit „ solitarium votum, erit filiis licitum Reli„ gionis assumere cultum." Ivo Carnotensis part. 7. decret. cap. 27. non decimum annum legit, sed duodecimum; & Gratianus caus. 20. qu. 2. cap. *si in qualibet*, decimum quartum annum scribit. Quod ab utrisque hac de causa factum est, ut Canon Toletani Concilii suorum sæculorum accommodaretur. Cujus rei auctores habemus Petrum de Gussanvilla in suis adnotationibus ad Ep. 54. Petri Blesensis, Edmundum Martenium ad hoc reg. cap. & Carolum Cointium ad ann. 544. Veter. Franc. Et sane cum Ivo Carnotensem Ecclesiam regeret sæculo XII. quo filii a Patribus Monasteriis offerri poterant usque ad annum duodecimum eorum ætatis; & cum Gratianus Sæculo XIII. floruerit, quo filii patriæ potestati spectato oblationis jure erant subjecti usque ad annum decimum quartum; non erat, cur uterque sequeretur praxim & disciplinam Sæculi VII., quo Concilium Toletanum habitum est, sed prudenter uterque rationem habere voluerunt disciplinæ suorum temporum. Ultra hanc ætatem igitur in hoc oblationum negotio filii a patria potestate erant soluti. Simili omnino argumento utebatur, ut vidimus, Petrus Blesensis ut suaderet Adelitiæ consanguineis eam non posse cogi ad Monasticam vitam, quod per legitimam ætatem esset ab hoc jure soluta. *Cum præfata Adelitia jam ætatem habeat, & ad annos discretionis evaserit, non est sicut mihi videtur ad religionis propositum violenter urgenda.* Voluere præterea nonnulla Monasteria, ut quicumque infra hanc ætatem a patribus Monasteriis offerrentur, non continuo reciperentur, sed præceperunt nonnulla, ut offerri non possent, nisi in ea ætate constituti, ut enutriri non indigerent, & culpas noscent evitare. Id inter alios præstitit S. Cæsarius, qui in sua Regula Sanctimonialium art. 5. quæ extat apud Holstenium in Cod. Regular. part. 3. pag. 11. *Si fieri potest*, inquit, *aut difficile, aut nulla unquam in Monasterio infantula, nisi ab annis sex aut septem, quæ jam & litteras discere, & obedientiæ possit obtemperare, suscipiatur*. At in Monasteriis Benedictinis nequaquam hujusmodi restrictio facta est, in quibus, & decennes, & septennes, & quinquennes, & trimuli, & anniculi fuere semper recepti, donec stetit hic mos. Visum tamen est Abbatibus in Conventu Aquisgranensi coactis anno 817. Can. 36. statuere, ut quem Pater & Mater tempore sacrificii obtulissent altari facta pro eo coram laicis testibus petitione, hanc oblationem *tempore intelligibili ipse puer confirmaret*, seu ratam haberet, qua de re inferius sumus dicturi. Interim observes, lector optime, Aquisgranensis Conventus nomen celebre esse in Monastica historia. Fuit enim primum specimen & norma Capitulorum Generalium apud Monachos. Ope Ludovici Pii Imperatoris indicta

dicta fuit ista Synodus, & ab Abbatibus septuaginta duo capitula condita sunt a Monachis inviolabiliter servanda. Præfuit eidem magnus ille Monasticæ disciplinæ jam collapsæ restitutor Sanctus Benedictus Abbas Anianensis, qui scripsit librum de Concordia Regularum ad Abbates & Monachos omnes. Hoc volebamus, nescius ne esses.

CAPUT V.

Pueri Oblati exhæredabantur, vel eorum hæreditas, aut portio aliqua Monasteriis offerebatur.

I. Orientalium Monachorum Pater Sanctissimus Basilius interrogat. 304. ex brevibus, cum inquisiisset, numquid a Monachis aliquid esset accipiendum pro fratribus, qui erant oblati, si quid in eorum oblatione a propinquis Monasteriis offerretur, hoc responsum subjicit Monastica sanctitate, & Ecclesiastico spiritu plenum: „ Hujus rei cura „ arbitriumque est penes Antistitem. Verum- „ tamen in hoc, si mea etiam sententia ex- „ quiritur, existimo magis consultum iri of- „ fensioni multitudinis, & ad ædificationem „ fidei fore commodius, si repudientur hujus- „ modi munera. Si quidem ex illorum su- „ sceptione primum illud incommodum na- „ scitur, quod sæpenumero ob eam rem ma- „ le audit fratrum respublica; deinde illud „ etiam, quod ad sustollendos animos pro- „ pinquorum illorum, unde allata illa sunt, „ causam dant. “ Quo sanctissimo consilio providit Sanctus Basilius, ne quispiam in avaritiæ suspicionem vocaret Monachos suscipientes divitum oblationes, neve ipsi offerentes in superbiam inflati inciderent, & de suis oblationibus gloriarentur. In hoc etiam tanti Patris sapientiam expressit S. Benedictus, qui Regulæ cap. 58. statuit, *ut suscipiendus frater res, si quas habet, aut eroget prius pauperibus, aut facta solemniter donatione conferat Monasterio*, non quidem tamquam susceptionis pretium, sed eleemosynæ gratia. Utrumque enim Sanctus Pater liberum suscipiendo reliquit: hinc cap. 59. sequenti jussit filios pauperum, *qui ex toto nihil habent*, citra ullam donationem admitti. Quam sanctissimi legislatoris sanctionem, juribus omnibus consentaneam, magna uti par erat religione observabat Goffridus Abbas Vindocinensis, cujus verba desumpta ex lib. 4. Ep. 49. recitat Mabillonius Tom. 2. Veter. Analect. *Nihil pro faciendis Monachis quærimus: sed si quid oblatum fuerit, quia illud Regula recipi jubet, suscipimus. Ordo siquidem noster exigit, ut tales simus, qui non lucris temporalibus, sed lucrandis animabus operam demus*. Ceterum S. Benedictus ipsum Monachum oblatum rebus omnibus spoliatum voluit in hoc Regulæ capite præcipiens hæc parentibus: „ De rebus autem suis aut in præ- „ senti petitione promittant sub jure'urando, „ quia nunquam per se, nunquam per suf- „ pectam personam, nec quolibet modo ei „ aliquid dent, aut tribuant occasionem ha- „ bendi. Vel certe si hoc facere noluerint, „ & aliquid offerre voluerint in eleemosy- „ nam Monasterio pro mercede sua, faciant „ ex rebus, quas dare volunt Monasterio, „ donationem, reservato sibi (si ita volue- „ rint) usufructuario. Atque ita omnia ob- „ serventur, &c. “ Erat igitur ex Regulæ præscripto tantummodo puer oblatus Monasterio, eique præterea possidendæ hæreditatis spes omnis recisa. Parentes enim jurisjurandi Religione interposita pollicebantur, se nullam unquam operam daturos pueris oblatis ad hæreditatem possidendam. Unde Ruthardus in hoc Reg. cap. recitata oblationis formula narrat parentem oblati dicere solitum: „ Promitto per viventem in sæcula, quia „ nunquam do illi hæreditatem suam, aut a- „ liquid quidquam; sed exhæredando illum ab „ omni mea hæreditate, ut exhæres sit in „ perpetuum: ita ut per nullum ingenium „ possit quærere hæreditatem meam: “ Quæ quidem verba, ut ait Menardus in Concord. Regul. cap. 66. omnem excludunt explicationem. Quapropter oblatus puer exhæredatus erat, Monachus erat, & paupertati Religiosæ omnino subjectus.

II. At quemadmodum improbanda non erat Parentum pietas, si quando erga Monasteria munifici erant, quibus filios suos addicebant: ita neque Monasteriorum Præsulibus vitio dandum erat, si huic pietati morem gerentes, integras puerorum hæreditates, aut eorum portionem recipiebant, quæ simul cum Pueris Monasteriis offerebantur. Hac ratione se gef-

se gessit S. ipse Legislator cum Tertullo Sancti Placidi parente, qui simul cum Filio decem & octo prædia Casinensi Cænobio obtulit, ut habetur in Casinensi Kalendario, in quo ante annos amplius sexcentos aureis litteris scriptum est. III. *Non. Octob. apud Siciliam Natalis S. Placidi beatiss. Mart. cum sociis suis . . . pro quo Pater ejus Tertullus patricius XVIII. patrimonii sui curtes beatiss. Patri Benedicto obtulit*; ut est apud Mabillonium in Annalibus Benedictin. ad ann. Christi 534. Provide autem præcipit S. Pater, ut si parentes omnino vellent hæreditates oblatorum simul cum filiis tradere Monasteriis, Monasterium quidem puerorum hæreditate donarent, sed ipsius usumfructum sibi retinerent. Quo facto res, quæ post parentum obitum hæreditario jure erant ad pueros perventuræ; ad alios transferri minime poterant. Quare licet puer tunc non caderet pleno jure hæreditatis, nequibat tamen eam pro libito in propria commoda convertere, postquam illa sibi obvenisset. Qui vero nihil, quod offerrent, habebant, omissa exhæredatione, pro eis petitio fiebat; & cum oblatione coram testibus offerebatur. Hinc factum est, ut ex parentum liberalitate magni Monasteriis accesserint proventus, quod illi multas opes & ampla prædia Cænobiis conferrent in suorum filiorum gratiam, quos offerebant. Quod sane ex multis oblationum formulis præsertim fit manifestum. Instar omnium sit, quam refert Hildemarus apud Martenium: „ Offero etiam ejus portionem „ pro mercede animæ meæ in hoc Monasterium, ut dum ego adjunxero ejus portionem, usufructuarium habeam, post meum „ vero discessum, tunc veniat ejus hæreditas „ in hoc Monasterium, aut certe aliquid „ plusquam portionem suam ". Clarior est etiam, quæ refertur Tom. 3. Veter. Analect. qua oblatus est Petrus in Monasterio Conchensi, qui postea fuit Episcopus Pampilonen. „ Cognitum sit omnibus tam præsentibus, „ quam & futuris, quod Dominus Dido de „ Andoca offerens Deo & beatæ Fidi de „ Conchis unicum filium suum, nomine Petrum, postea Dei gratia factum Pampilonensem Episcopum, insuper etiam cum uxore sua Stephana Monasticum suscipiens „ habitum, dedit Sancto Salvatori, & Sanctæ Fidi gloriosæ Virgini locum & Ecclesiam de Plantas, ac alodium pro remedio „ animæ suæ & omnium parentum suorum „ in perpetuum possidendum . . . Facta charta ann. ab incarnat. Domin. 1110. Regnante Ludovico Francorum Rege ". Unde tria præcipue in hac oblatione consideranda sunt, ut notat Mabillonius Tom. 2. eorumdem Analect., nempe oblatio puerorum, quorum manus parentes cum oblatione & petitione involvebant in palla altaris; Donatio hæreditatis pueri, aut portionis alicujus Monasterio factæ; insuper litteræ publicæ utrumque confirmantes.

III. Extat hac de re Tom. 2. Analector. factum quoddam certe non omittendum, non modo, quod rerum Monasteriis oblatarum in puerorum oblatione alterum specimen exhibeat, sed etiam quod difficultatem explanet huic nostro capiti apprime opportunam. Itaque cum vertente Christiani nominis Sæculo XII. in Monasterio Sancti Pantaleonis Colonien. quidam puerum obtulisset cum portione quadam bonorum; intuens hoc vir quidam dives, sed avarus, eidem Monasterio filium tradere volebat sine ulla prorsus dote. Cui avari consilio cum Monachi restitissent, conquesti ab illo avaritiæ gratia puerum sua dore privatum Monasterio oblatum esse, ille ex adverso Monachos pessimo simoniæ crimine accusavit. Quamobrem Sibertus ejusdem Cœnobii prior per litteras Rodulfum Abbatem Monasterii S. Trudonis in agro Leodicensi consuluit, ab eodemque petiit quidnam sibi & Monachis reliquis avaro esset respondendum, ut & ipsi simoniaca labe non polluerentur, & pecuniosus homo malitiæ suæ fructum nullatenus reportaret? Rodulfus Abbas prudentissima responsione litem omnem diremit, ingenue aperiens quidnam consilii & ab homine pecunioso, & a Monachis esset capiendum in tanta animorum discrepantia. Duo ille respondit; primo reprehendendum esse hominem avarum, quod filium hæreditate nudatum Monasterio vellet intrudere avaritiæ gratia; deinde Siberto & Monachis nihil esse exigendum pro puerorum oblatione, nec ab illis aliquem ad hoc cogi posse, quamvis possit commoneri utcumque ad aliquid Monasterio offerendum. Hæc igitur inter cætera Siberto Rodulfus scribit: „ Susceptiones „ igi-

„ igitur de Ecclesiis & in Ecclesiis maturarum & immaturarum personarum, utique omnes debent gratis fieri: propter illud mandatum: *gratis accepistis, gratis date*. Et quia Dominus Jesus omnes vendentes & ementes ejecit de Templo: qui hæc scimus & libenter audimus, illud quoque ignorare non debemus, quia tales susceptiones duos præcipue respectus debent habere, scilicet ut imminutus numerus Deo in Ecclesiis famulantium per eos, qui suscipiuntur accrescat, & labor servitii Dei tolerabilior fiat. Quod si pecuniosi avari filius ad istos respectus non est necessarius, pro eo quod sufficiens sit vobis numerus, & de Dei servitio nullus defectus est; non videmus quæ sit ratio, ut gravetur Ecclesia de superfluo, & non necessario. Superfluum amputari debet, non necessarium assumi non debet .... Sicut vestrum est, nihil ab eo, vel ab alio aliquo pro hujusmodi re exigere: ita & ejus erat, si homo Dei esset, & non mammonæ, de portione hæreditatis, quæ filio deberet contingere, oblationem cum eo ad Ecclesiam facere, quæ eum amplius deberet & nutrire & vestire". Hæc certe nobis omittenda non erant. Præterquam quod enim ad rem nostram faciunt, illud nobis ab initio proposuimus, ut illustriora referremus documenta, quæ ad hunc ritum maxime pertinent.

CAPUT. VI.

Pueri Monasteriis oblati ad Sæcularem vitam amplius reverti nequibant.

I. NOstrum hic est probare, quos semel parentum pietas ex Regulæ instituto, cæterisque juris formulis consecraverat Monasteriis, eosdem Ecclesiasticæ disciplinæ antiquo rigore veri nominis Monachos fuisse, adeo ut amplius ad Sæcularem statum reverti minime potuerint, & parentum de se factam oblationem ratam habere debuerint. Cujus rei tot & tam clara sunt argumenta, ut qui majora quæreret, is in media veluti luce cæcutiat necesse est. Etenim cum S. Pater jubeat puerorum oblatorum patres juramenti religione constringi, ut numquam sive per se, sive per alios, sive quolibet alio modo, aliquid de hæreditate dent oblatis, ut nempe hac ratione omnes obstruantur viæ, per quas puer deceptus perire possit, suamque hæreditatem repetere ille nequeat amplius, ut satis arbitramur demonstratum; quis quæso inde non colligat, nihil præterea superfuisse puerulis oblatis, nisi obligationem Monasticæ vitæ pie ac sancte traducendæ. Ideo S. Pater præcepit Pueros cum oblatione offerri, ut per hoc quod foris ostendebatur, significaretur id quod agebatur interius: nempe eos infantes Domino effici holocausta, sicut holocaustum fiebat ipsamet oblatio hostiæ cum vino, quemadmodum docent Lanfrancus in decretis c. 18. & Martenius lib. 5. de Antiq. Monachorum ritibus cap. 5. Si vero nullum nobis aliud argumentum ad id probandum suppeteret, nisi veteres petitionum, oblationumque formulæ, confecta res esset. Hæ numero multæ videri possunt in scriptis summorum virorum Ruthardi, Hildemari, Smaragdi, Lanfranci, Menardi, Martenii, Acherii, Mabillonii, aliorumque. In primis sese considerandam offert ea formula, quæ extat apud Ruthardum in hoc Reg. cap. *Promitto ego ille coram Deo & Sanctis ejus pro filio meo de stabilitate sua, & conversione morum, atque obedientia*. Quæ cum absolute pronunciata sint, absolute intelligenda sunt. Si enim ad tempus aliquod ea fieret oblatio & promissio, dubio procul conditio exprimeretur, præsertim cum stabilitatis nomen non paucos annos sonet, sed vitæ ipsius durationem, ut etiam Menardus notat loco sæpius laudato. Sed si quod remaneret dubium, penitus auferunt oblationum formulæ a nobis cap. 2. in medium allatæ, quæ sat bene aperiunt, quidnam stabilitas ista sit. Ea enim formula, quam ex Smaragdo primum attulimus, ita filium Monachum facit, *ut ab hac die jam non liceat illi collum de subjugo Regulæ excutere*. Quod si quis adhuc dubitaret, quidnam sibi vellent ea verba, præsto illi est, quæ hoc idem explicat formula tertio loco allata: *Trado puerum istum in devotione Domini nostri Jesu Christi, . . . ut persistat omnibus diebus vitæ suæ, & fiat Monachus omnibus diebus vitæ suæ*. Qui sensus a formulis omnibus oblationum solet exprimi, diversis licet verbis. Præ cæteris tamen modis, quibus parentum promissio non retrahendi

hendi pueros a Monasteriis exprimebatur, illud valde placuit, qui passim obtinuit: *Non liceat illi collum de sub jugo Regulæ excutere*.

II. Neque vero existimandum est, disciplinam hanc privatis Monasteriorum ritibus duntaxat nixam fuisse. Nam anno 633. a Christo nato Sisenandi Hispaniarum Regis studio in Basilica S. Leocadiæ Toleti habitum fuit Episcoporum Concilium, in quo Canones septuaginta quinque editi sunt, eisque Toletani IV. Concilii nomen inditum est. Multi canones in eo editi sunt ad rem Monasticam pertinentes, præsertim vero canon 49. cujus hæc verba sunt: „ Monachum aut paterna „ devotio, aut propria professio facit: quid„ quid horum fuerit alligatum, tenebit: pro„ inde his ad Mundum revertendi intercludi„ mus aditum, & omnes ad Sæculum inter„ dicimus regressum. Canon iste de duobus agit, de impuberibus æque ac de puberibus: utrosque Monasterio alligatos vult, nullamque amplius illis ad Sæculum revertendi facultatem competere, si aut istos propria voluntas, aut illos paterna devotio Monasterio consecraverit. Idem eisdem omnino verbis repetit Concilium Wormatiense ann. 868. can. 23. Præterea idem Toletanum Concilium can. 55. vult anathemati subdi eos, qui a propriis parentibus detonsi cum fuerint, Monasticam vitam postea deseruerunt; istorumque conditionem communem facit cum eis, qui parentibus orbati a propria voluntate compulsi Monasticen susceperunt, & postea ad sæcularia sunt reversi. „ Quicumque „ ex Sæcularibus accipientes pœnitentiam to„ tonderunt se, & rursus prævaricantes lai„ ci effecti sunt, comprehensi ab Episcopo „ suo, ad pœnitentiam, ex qua recesserunt, „ revocentur. Quod si aliqui per pœniten„ tiam irrevocabiles sunt, nec admoniti re„ vertentur, vere ut apostatæ coram Eccle„ sia anathematis sententia condemnentur. „ Non aliter, & hi, qui *detonsi a parentibus* „ fuerant, aut sponte sua amissis parentibus, „ se ipsos Religioni devoverunt, & postea „ habitum sæcularem sumpserunt". Præfuit huic Sanctæ Synodo sanctus Isidorus Metropolita Hispalensis, Canonum auctor, magnoque in Monasticam Rempublicam amore affectus, ut ex ejus Regula patet; in qua cap. 4. hæc habet: *Quicumque a parentibus propriis Monasterio fuerit delegatus, noverit se ibi perpetuo permansurum*; quod etiam refertur in Can. *Quicumque* c. 20. qu. 1. „ His „ etiam consonat Concilium Toletanum X. „ anno 665. can. 6. Si in qualibet minori æ„ tate, vel Religionis tonsuram, vel Reli„ gione debitam vestem, in utroque sexu fi„ liis, aut unus aut ambo parentes dederint, „ certe aut nolentibus vel nescientibus se, „ susceptam non mox visam in filiis abdica„ verint; sed vel coram se, vel coram Ec„ clesia, palamque in conventu eosdem filios „ talia habere permiserint, ad sæcularem re„ verti habitum ipsis filiis quandoque peni„ tus non licebit; sed convicti quod tonsu„ ram, aut Religiosam vestem aliquando ha„ buerint, mox ad Religionis cultum habi„ tumque revocentur, & sub æterna disci„ ctione hujuscemodi observantiæ inservire „ cogantur". Quo decreto Toletani Patres eum parvulum ad sæcularia nequaquam reverti posse decreverunt, quem decennio minorem pater solus, aut ambo parentes Deo in Monachum obtulissent, vel Monachum fieri tacite consensissent. Cæterum voluerunt, ut pueri ætatem decem annorum prætervecti nonnisi sua propria voluntate Deo possent in Monasterio consecrari.

III. Huic Hispanicæ severitati concors fuit Germanicæ Ecclesiæ disciplina, quæ editis legibus nihilominus apertis & manifestis irrevocabiles statuerant puerorum oblationes ab eorum parentibus factas. Concilium enim Wormatiense anno 868. can. 22. hæc decernit. „ Si Pater vel Mater filium filiamque intra „ septa Monasterii in infantiæ annis sub re„ gulari tradiderit disciplina, non liceat eis „ postquam ad annos pubertatis pervenerint, „ egredi & matrimonio copulari. Hoc ergo „ omnibus devitandum est, quia nefas est, „ ut oblatis Deo a parentibus filiis volupta„ tis frena laxentur. Igitur, ut prædiximus, „ non liceat eis susceptum habitum unquam „ deserere, sed convictis quod tonsuram aut „ religiosam vestem aliquando habuerint, in „ religionis cultu habituque, velint, nolint, „ permanere cogantur". Quam sanctionem canone sequenti 23. confirmarunt, ut diximus. Si ergo oblatio puerorum a parentibus facta, ita eos Monasterio addicebat, ut si in-

de egressi uxorem duxissent aliquando, a conjugalibus amplexibus essent Ecclesiastico rigore amovendi, & carnis operibus renunciare cogerentur, quis inde non videat tanti roboris illam extitisse, ut nulla postea oblatorum reluctatione potuerit rescindi? Concilio Wormatiensi consentit Concilium Triburiense anno 895. can. 6. „ Quem progenitores „ ad Monasterium tradiderunt, & in Eccle- „ sia cœpit canere & legere, nec uxorem „ ducere, nec Monasterium deserere poterit; „ sed si discesserit, reducatur; si tonsuram „ dimiserit, rursus tondeatur; uxorem si usur- „ paverit, dimittere compellatur. Hujus quidem Canonis verba ab Hugone Menardo in cap. 66. Concor. Regul. intelliguntur de iis, qui pubertatis annos attigerunt, quod insitatum sit pueros ante pubertatem Matrimonio jungi. Neque a nobis certe asseritur id Concilio venisse in mentem, pueros nempe impuberes oblatos veste Religiosa relicta Matrimonio posse copulari ante pubertatem. Illud tamen indubitanter asserimus disjunctione quadam præfatum Concilium intelligendum esse, ut nimirum si puer intra impubertatis annos a parentibus fuisset Monasterio devotus, factusque pubes inde exisset, uxoremque duxisset, ad eam deserendam Ecclesiastico rigore compellendus esset, vel si impubes e Monasterio exisset, ac tamdiu extra illud fuisset moratus, ut Matrimonio aptus uxorem duxisset, eodem Ecclesiæ rigore a conjugalibus amplexibus esset sejungendus. Nihilominus ex laudato Canone aperte sequitur pueros oblatos Religioni perpetuæ adstrictos fuisse vi oblationis, etiamsi eo in Canone sermo esset de Matrimonio ante pubertatem contracto. Si enim talis oblatio non adstrinxisset pueros oblatos perpetuæ Religioni, non fuissent ab Ecclesia etiam per censuras compulsi ad conjugale thorum deserendum. Ideo enim pueri oblati uxores deserere compellebantur, quod eas post oblationem duxissent. Quæ fuit priscorum Sæculorum communis disciplina, ut ex iis quæ sumus dicturi magis magisque patebit. Esset hic proprius locus agendi de Canone 23. Concilii Moguntini sæculo IX. celebrati, sed rem ad sequens caput commodius transmittimus.

CAPUT VII.

Eadem disciplina in Galliis maxime viguit.

I. Hispanicæ & Germanicæ disciplinæ offerendi Deo parvulos etiam impuberes, adempta inde ad Sæculum revertendi quacumque spe, non dissensit Ecclesia Gallicana, in cujus Monastica Historia frequentissima sunt hujus rei exempla. Non leve, neque vulgare arbitramur, quod Sæculo Ecclesiæ VII., contigisse refertur lib. 1. Miracul. S. Richarii Centulæ Abbatis num. 14. nempe anno a Christo nato circiter 645. Filius quidam paralyseos morbo laborans a parentibus, a quibus vehementer diligebatur, *in cunabulis* delatus est ante Mausolæum S. Richarii; ibique devoverunt, " ut si pristina in- „ columitate, Dei auxilio ac Sancti sui im- „ ploratu fungi mereretur, Domino manci- „ pari, atque loci ipsius patrono sub Mona- „ chica norma deberet famulari. In cujus „ devotionis titulo sumpta forcipe caput in- „ star coronæ totonderunt ea conditione vel „ tenore, ne *in reliquo ab hac professione re-* „ *tro pedem vertere voluisset* . . . Per hujus „ Sancti suffragium adeptus est omnium ar- „ tuum sanitatem . . . ac congruo suo æquo „ tempore reductus, dignius ac honorabilius „ Domini servitio est mancipatus ". Quæ omnia non nostra interpretatione, sed aliena lectione solum indigent. Aliud quoque ejusdem conditionis exemplum legimus in vita S. Agili Abbatis Resbacensis scripta ab auctore Anonymo sub æquali eodem Sæculo VII. quod fuit Benedictinum II. anno Christi circiter 650. Agnoaldus vir Nobilis una cum uxore unicum filium suum Agilum septennem sanctissime educabat. Contigit autem, ut forte S. Columbanum illac prætereuntem domi suæ hospitio exciperent: cui cum puerulum suum obtulissent, ut tanti Viri benedictione muniretur, Sanctus Columbanus " data bene- „ dictione præmonstrat veritatis præconio e- „ undem filium talem futurum, qui multis „ viam salutis ostendat, atque gloriosus in „ Christi militia effulgeat . . . Proinde mul- „ timodo hortatu persuadet utrisque parenti- „ bus vovere Deo eamdem prolem *sub norma* „ *religionis Monasticæ*. Unde factum est, ut „ di-

„ divino instinctu illius adquiescentes sermonibus, quem sibi optabant superstitem, hæres esse mereretur Dei, & cohæres Christi". Infinitum esset per singula excurrere.

II. Quam usitata hujusmodi pia consuetudo fuerit in Galliis, satis superque colligi potest ex Concilio Aurelianensi V. anno 549. celebrato. In quo duo Sanctimonialium genera distinguuntur præter eas, quæ in domibus propriis degebant: aliæ clausuram perpetuam observabant, aliæ inclusæ non erant. Utræque præterea duplicis erant conditionis, nempe quæ propria voluntate Monasterium expetebant, & quæ a parentibus in puerili ætate offerebantur. De utrisque c. 19. statuitur, ut quæ sive propria voluntate Monasterium ingrediuntur, sive a parentibus propriis offeruntur, annum integrum permaneant in veste, qua intrant, nempe Sæculari. Si vero perpetuo inclusæ esse non debeant, triennio sic permaneant, quod nempe istæ majori periculo sint futuræ expositæ, ac proinde majore indigeant probatione, ut exponit Mabillonius Tom. 1. Annal. Bened. ad anno 559. num. 59. Porro si potuissent oblati vel oblatæ Monasteriis, postquam pervenissent ad pubertatis annos, egredi, frustra illis fuisset tantum probationis tempus assignatum. Verba hujus Concilii referemus infra c. 10. Hujus ritus quoque meminit S. Gregorius Turonensis, tamquam praxis suo Sæculo usitatissimæ. Nam in lib. de Gloria Martyrum, p. 1. cap. 76. ait: *Mulier quædam filium suum unicum ad hoc Monasterium adducens Abbati tradidit erudiendum, videlicet ut factus Clericus sacris manciparetur officiis;* quem paulo post vocat *puerulum & infantulum*. Et in lib. de Gloria Confess. cap. 22. *Puerulus autem unus de familia Turonicæ Ecclesiæ in valetudinem conruit. Sed & puella de his Mancipiis simili sorte febricitans cum ante cancellos monumenti fuisset exposita, in ipsa die incolumitati est restituta. Ad nos vero cum horum notitia devenisset, puerulum humilitatis capillis Monasterio cessimus: puellam vero mutata veste cœtui Sanctimonialium conjungi præcepimus.*

III. Severior hæc disciplina in Galliis vigebat tempore D. Bernardi. Nam cum Robertus ejusdem S. Patris ex fratre Nepos se se subduxisset e Sancti Patris disciplina, atque ad Cluniacenses transiisset, inter alias defectionis suæ rationes hanc adducebat, quod non Cisterciensi, sed Cluniacensi Cœnobio fuisset oblatus. Scripsit illi S. Bernardus Epistolam Monastica charitate plenam, qua omnes a transfuga Nepote adductas rationes diluit, sibique asserit ratam futuram fuisse Roberti oblationem Cluniaco factam, si in ea solemnes Ecclesiæ ritus servati fuissent. Quod cum factum minime fuerit, non esse dicit, cur ab ea Robertus Cluniaci debeat retineri. *Videat . . . Legislator noster Benedictus, qui Regularius fuerit: utrum quod factum est de infantulo, nesciente ipso, an quod ipse per se postmodum prudens & sciens fecit cum jam ætatem haberet, ut de se loqueretur. Quanquam dubium non sit, promissum illum fuisse non donatum. Nec enim petitio, quam Regula præcipit pro eo facta fuit a parentibus, nec manus illius cum ipsa petitione involuta in palla altaris, ut sic offerentur coram testibus.* Igitur ideo tantum oblationem Roberti Cluniaco factam ratam non habebat S. Bernardus, quia ex omni Regulæ præscripto facta non erat. Præterea cum Thomas de S. Audomaro in Monasterio S. Bertini a parentibus puerulus esset oblatus, & grandior factus studio sanctioris conversationis ad Clarevallenses transire vellet, Monachi Bertiniani eumdem prohibuerunt. At S. Bernardus Leonio Abbati & cæteris ejus Monachis epistolam scripsit, num. 324. qua ideo docet præfatum Thomam prohibendum non esse, quominus Claram-vallem transiret, non quod oblatio de ipso facta a parentibus Monasterio Bertiniano eum non adstringeret, sed quod votum parentum integrum maneret, immo illud commutaret in melius. *Ego autem dico, quod votum parentum integrum manet, & oblatio eorum non est exinanita sed cumulata. Nam & idem offertur, quod prius oblatum est, & eidem offertur cui prius oblatum, & quod prius a solis parentibus oblatum fuerit, nunc offertur a filio.* Commutari enim posse vota in melius constans fuit semper sacrorum Canonum, & Doctorum sententia, ut videri potest apud D. Thomam. 2. 2. qu. 189. art. 8.

IV. Quare minime nobis probari potest sententia eruditissimi viri Ludovici Thomassini, qui part. 1. Discipl. Eccles. cap. 57. asserit

ferit sæculo IX. incepiſſe in Galliis mitigari inhumanitatem quamdam priorem, qua parentes Clero vel Cœnobiis filios obtrudebant, etiam renitentes, etiam adempta ſpe & facultate reſiliendi. Cum enim hic ritus in Galliis maxime floreret tempore S. Bernardi, ut modo diximus, nempe ſæculo XII. qua ratione cœpit in deſuetudinem abire ſub Carolo Magno, qui fuit ſæculo IX.? Ideo autem Thomaſſinus Caroli Magni clementiæ, & humanitati tribuit hoc ſeverioris diſciplinæ lenimentum, quia anno 811. ſcripſit Breviculum graviorum quarumdam rerum conferendarum cum Epiſcopis & Abbatibus hoc titulo: *Brevis capitulorum, quibus fideles noſtros Epiſcopos & Abbates alloqui volumus, & commonere:* in quo Breviculo cap. x. ita ferebat: *In quo canonum, vel in cujus Sancti Patris Regula conſtitutum eſt, ut invitus quislibet aut Clericus, aut Monachus fiat. Aut ubi Chriſtus præcepiſſet, vel quis Apoſtolus prædicaſſet, ut de nolentibus & invitis & vilibus perſonis congregatio fieret in Eccleſia, vel Canonicorum, vel Monachorum.* Hanc Carolinam Clementiam in cauſa fuiſſe arbitratur, cur Concilium Moguntinum, & Concilium Cabilonenſe habita anno 813. oblationi puerorum modum impoſuerint. Nam Moguntinum eos, qui in anteceſſum his compedibus irretiti fuerant, abſolvere nequivit: & lato, inquit Thomaſſinus, canone 23. cavit ne in poſterum his nexibus obligarentur pueri, niſi ætate a canonibus præfixa, ipſorumque impetrato conſenſu: *De Clericis vero hoc ſtatuimus, ut hi qui hactenus inventi ſunt, ſive in Canonico, ſive in Monaſtico ordine tonſurati ſine eorum voluntate, ſi liberi ſunt, ut ita permaneant: & deinceps cavendum, ut nullus tondeatur ſine legitima ætate & ſpontanea voluntate, vel cum licentia Domini ſui.* Concilium vero Cabilonenſe canonicas pœnas ſtatuit in Epiſcopos & Abbates, qui per dolos & artes in ſuas congregationes alliciebant eos, quorum pecuniis inhiabant magis, quam ſaluti: *quoslibet homines illectos circumveniendo totonderunt.* In quibus, inquit Thomaſſinus, nihil vetat parvulos intelligi. Patiatur quæſo clariſſimus Vir, ac de ſtudio Eccleſiaſticæ diſciplinæ optime meritus nos pauliſper ab ipſo diſſentire. Etenim cum neque a Moguntino, neque a Cabilonenſi conciliis parvuli nominati ſint, qui certe nominari debuerant ut in re magni momenti, & antiquorum Canonum rigorem relaxante; non levis inde conjectura exoritur aliud ea concilia voluiſſe, ac ipſe contendit. Et ſane quod attinet ad Carolum Magnum, quærit ille primum quonam in Canone, vel in quanam Sancti Patris Regula inveniatur, ut *invitus quislibet* aut Clericus aut Monachus fiat? Profecto id in nullo canone legitur, in nulla Regula ſancitur, ut *quislibet etiam invitus* aut Eccleſiaſtico ordine initietur, aut Monaſterio offeratur? Patria enim poteſtas pueros Deo offerendi ſub Monaſtica Regula ſuos ſemper habuit limites, & interdum ad peculiarem quemdam annorum numerum, interdum ad alium erat coarctata. Primo enim legimus in Concilio Toletano X. can. 6. patriam poteſtatem ad decennium ætatis filiorum reſtrictam eſſe; deinde pueri uſque ad ætatem 12. annorum, poſtremo quatuordecim poterant a parentibus offerti ut eſt obſervatum. Quæ poteſtatis reſtrictio cum minime obſervaretur Caroli Magni temporibus, hac de re graviter ipſe conqueſtus eſt ad Epiſcopos & Abbates. Alioquin de pueris nequaquam potuiſſet poſtulare ſummus Imperator, in quonam Canone & Patris regula legeretur, poſſe aliquem neſcientem, aut nolentem Dei ſervitio addici. Epiſcopis enim & Abbatibus reſponſio in promptu fuiſſet: In Regula S. Benedicti, S. Iſidori, aliorumque. In Canonibus Conciliorum Toletanorum, Triburienſis, Wormatienſis, & aliorum. Quod a Carolo Magno, cæteriſque Epiſcopis & Abbatibus fuiſſe ignoratum quiſnam ſibi animo finget? Quare optimo jure adultorum etiam invitorum offerendorum licentiam compeſcuere Moguntinum & Cabilonenſe Concilia, primum decernendo, *ut nullus tondeatur ſine legitima ætate, & ſpontanea voluntate, vel cum licentia Domini ſui.* Porro cum legitima ætas requirat Concilium, poterant igitur pueri offerri intra ſpatium a ſacris Canonibus conſtitutum. Præterea poſt hoc Concilium Rabanus Maurus Fuldenſis Abbas ſcripſit librum (de quo poſtea multa dicemus) adverſus eos qui impugnabant inſtitutionem S. Benedicti de offerendis Deo parvulis, cum eo tempore viveret ille, quo nec hujus Concilii acta ignorare poterat, nec procul

cul dubio Conciliari institutioni adversari; id ergo argumento est non de aliis loquutam esse Moguntinam Synodum, quam de pueris adultioribus. Alterum vero Concilium cohibuit eos, qui *quoslibet homines illectos circumveniendo totonderunt*; in quorum numero cum Thomassinus comprehendat parvulos oblatos procul abit a Concilii mente. Aliud enim est obvios quoslibet fraudulenter & artificiose circumvenire, quod numquam licuit, ut fiant Monachi: aliud pueros ex *Sanctæ Regulæ* præscripto Deo offerre.. Quid? quod Thomassinus ipse cap. 59. ejusdem libri libens fatetur etiam post D. Bernardi tempora jus vetus hac in parte suum antiquum rigorem retinuisse, & id unum relaxatum fuisse, ut ab una Monastica congregatione ad aliam fieri posset transitus. Quæ quidem mutatio facta est ab Alexandro III, summo Pontifice, ut mox dicemus. Nihil ergo Caroli Magni tempore immutatum fuit, quod ad intimam hujus ritus naturam pertineret.

V. Illud tamen additum fuit, ut oblati pueri, postquam annos pubertatis attigissent, deberent Monasticam vitam profiteri; ratamque habere de se a parentibus factam oblationem. Cum enim anno 817. habita fuerit Synodus Aquisgranensis sub Ludovico Pio Imperatore interventu S. Benedicti Ananiensis Abbatis, ut diximus in fine cap. 4., septuaginta & duo capitula sancita sunt ad rem Monasticam pertinentia. Cap. 36. statutum legimus, ut quem Pater & Mater tempore sacrificii obtulerant altari, facta pro eo coram laicis testibus petitione, *hanc oblationem tempore intelligibili ipse puer confirmaret*. Quod passim apud Monachos Benedictinos obtinuit, ut etiam videri potest in Decretis Lantfranci & apud alios. Quæ quidem non sunt ita accipienda, ut ante confirmationem oblationis liceret oblatis pueris a votis parentum resilire; sed simplex erat ratihabitio facti, quod per se fartum tectumque erat. Quæ votorum confirmatio genus quoddam professionis erat simile ei, quæ nunc apud Religiosos ordines votorum renovatio appellatur, quæ scilicet novam non inducit obligationem, sed jam pridem inductam ratam habet, probat, roborat; quemadmodum ad hoc Reg. cap. Martenius docet, & Mabillonius etiam tom. 3. Veter. Analect. Quod usque adeo verum est, ut S. Udalricus lib. 3. Consuetud. Cluniacensium cap. 9. hanc votorum confirmationem appellet benedictionem. In hunc sensum accipiendi sunt S. Anselmus & Lantfrancus: ille dum apud Eadmerum, in lib. 1. de vita ipsius, Osberni pueri oblationem ab ipsius professione distinguit: iste vero, dum cap. 17. decret. ritum suscipiendi parvulos in Monasteria a ritu professionis sejungit: *Cum vero adulta ætate facturus professionem fuerit, fiant ei cætera, quæ superius debere fieri converso jam diximus*. Conversi autem nomine intelligit Lantfrancus eos, qui adulti ad Monasticen accedebant, teste Mabillonio.

CAPUT VIII.

Ritus offerendi pueros in perpetuum Deo a Romana Ecclesia probatus ac servatus.

I. Ritum a Benedicto prius institutum offerendi Deo in Monasteriis filios adhuc impuberes, atque Monasticæ vitæ addicendi, adempta quacumque ad sæculum revertendi spe, non paucorum Monasteriorum praxim olim fuisse, sed Ecclesiæ ipsius disciplinam, hoc in capite aperimus: in quo quid summi Ecclesiæ Pontifices senserint, ac pro re nata decreverint, sumus in medium allaturi. Ducat agmen Gregorius II. qui consultus a S. Bonifacio Episcopo Moguntino & Germanorum Apostolo, an infans oblatus Deo a parentibus, ut viveret sub Regulari disciplina, posset pubes factus ad sæcularem reverti vitam, sic respondit anno 726. „ Addidisti „ adhuc, quod si pater vel mater filium vel „ filiam intra septa Monasterii in infantiæ an„ nis sub regulari tradiderit disciplina, utrum „ liceat eis postquam pubertatis impleverint „ annos, egredi & matrimonio copulari? „ Hoc omnino devitamus, quia nefas est, ut „ oblatis a parentibus Deo filiis voluptatis „ frena laxentur. Igitur ut prædiximus non „ liceat eis susceptum habitum unquam di„ mittere: sed convicti, quod tonsuram Mo„ nachalem, aut Religiosam vestem aliquan„ do habuerint, in Religionis cultu habitu„ que, velint, nolint, permanere cogantur". Quæ postea verba usurpata fuerunt a Concilio Wormatiensi can. 22. superius relato. Porro Gregorius II. hanc solam & unicam adducit rationem, cur nequeant parvuli ad domos paternas redire post pubertatis annos, quia

quia semel Deo a parentibus oblati fuerunt. Deinde causa 20. q. 3. c. 4. extat epistola Nicolai I. ad omnes Episcopos Germaniæ data anno 866. in qua agitur de quodam Lamberto, qui cum invitus inter 8. & 10. annum a Patre Monachus factus fuisset & cuculla indutus, paulo post etiam Monasticam vestem ab Episcopo accepisset invitus, voluit deinceps hæreditatem suam repetere. At reclamantibus fratribus consuluit Nicolaum I. summum Pontificem, a quo dispensationem petiit, ut posset ad sæculum reverti. Quod ille facile obtinuit, Patre non solum affirmante interposito juramento, Lambertum a se invitum Monachum factum, verum etiam a se illum oblatum Monasterio nulla ab Abbate benedictione percepta, nec manu pueri altaris palla involuta, ut moris erat. Hæc causa potissima fuit Nicolao I. dispensandi Lambertum. Unde quemadmodum ex Gregorio II. qui secundum juris regulas Monasterio erant oblati, inde egredi amplius non poterant; ita ex Nicolao egredi poterant, qui hisce Formulis minime servatis offerebantur. Pari omnino constantia Alexander III. prædecessorum decretis adhæsit. Anno 1180. scribens Episcopo Beluacensi, ut refertur in Cap. *Significatum*, extra, de Regul. irrevocabilem esse docet professionem eorum, qui sive a parentibus oblati fuerint adhuc parvuli, sive post annum XIV. fuerint professi: ,, Mandamus ,, quatenus si inveneris, quod G. non fuisset ,, oblatus a parentibus: & intra decimum-,, quartum annum facti voti pœnitens a Re-,, ligione recesserit: ab illo voto professionis, ,, quod fecerit, denuncies absolutum. Si au-,, tem a parentibus fuerit oblatus, seu deci-,, mum quartum annum compleverit cum re-,, ligionem intravit, seu post XIV. annum ,, professionem a se prius factam, ratam ha-,, buerit: eum ad eamdem, vel ad aliam re-,, dire compellas. " Quod certe de transitu ad strictiorem ordinem intelligendum esse nemo negare potest, qui vel leviter fuerit in Canonum doctrina versatus.

II. Arbitramur his satis demonstratum, quænam hac in parte fuerit Romanæ Ecclesiæ disciplina, atque consensus: ac proinde ab omni veritate alienum esse, quod in suis ad hoc Regulæ cap. commentariis scribit Antonius Perez, (quem Card. Jo. Bona in notitia auctorum præfixa Divinæ Psalmodiæ appellat virum doctum, sed in Regula S. Benedicti explicanda parum diligentem;) nempe hanc oblationem puerorum a parentibus factam ita firmam fuisse, ut durante infantiæ ac pueritiæ ætate non liceret filiis citra parentum arbitrium a Monasteriis recedere, si consentientibus ipsis parentibus Monasticæ regulæ fuissent subjecti: at annis pubertatis expletis integrum pueris fuisse pro libito manere, aut recedere, quantumcumque a parentibus fuissent Monasterio addicti; perinde quasi ex adductis testimoniis non constet, quid juris olim hac in re fuerit. Merito sane Vir doctissimus Edmundus Martene in sæpius laudato loco inquit: ,, Quæ hactenus a nobis di-,, cta sunt, adeo clara sunt & perspicua, ut ,, vel cæcus ea digito tangat; omnique opor-,, teat lumine destitui, qui hæc non adver-,, terit. Adeo ut mirum sit, aut potius stu-,, pendum, quosdam per multiplices aliena-,, rum violentarumque glossarum inventiones ,, in oppositum sensum illa detorquere; qui ,, tamen nullo sive rationis, sive auctoritatis ,, fundamento suam sententiam stabilire pos-,, sunt.

III. Neque nos latet solere ex adverso objici decretum Marcelli Papæ, qui sæculo IV. præcepisse dicitur caus. 20. qu. 1. cap. 10., ut pueri Monasterio oblati anno ætatis eorum XV. inquirantur, utrum in eo statu permanere velint, nec ne. Si permanere voluerint, omnis inde regrediendi sit illis aditus interclusus; Si vero noluerint, nullo modo illis talis facultas denegetur. Respondet Menardus loco jam sæpe laudato, hoc decretum sibi non esse omnino certum, quod tempore hujus Marcelli, nempe sæculo Ecclesiæ IV. ineunte, talis puerorum oblatio in usu non fuerit; cum de ea nihil legatur ante tempora S. Benedicti, vel certe S. Leonis Magni, qui de puellis Deo oblatis agit, ut videbimus. Sed etiamsi eo tempore oblatio puerorum aliqua in usu fuisset, nihil est quod ex hoc decreto nobis objici possit. Satis enim ostendimus auctorem amplificatoremque hujus ritus D. Benedictum extitisse. Non leve tamen argumentum contra nos sumi posse videbitur ex ep. 92. S. Leonis Papæ cap. 12. & 13. quæ est ad Rusticum Episcopum Narbonensem. ,, Pro-,, positum Monachi proprio arbitrio aut vo-,, luntate susceptum deseri non potest absque ,, peccato &c. Puellæ, quæ non coactæ Pa-,, ren-

„ rentum imperio, sed spontaneo judicio vir-„ ginitatis propositum atque habitum susce-„ perunt, si postea nuptias eligant prævari-„ cantur". Multum sane in hoc nodo solvendo esset elaborandum, nisi ipse Clemens III. Romanus Pontifex eamdem difficultatem elisisset. Hic enim anno 1190. eamdem observantiam confirmavit, ac superiores Pontifices; nam in cap. *Cum simus*, extra de Regular. nititur canone Concilii Toletani IV. Cum autem sibi objecisset decretum Leonis Papæ Magni relatum, asserit illud esse intelligendum de iis puellis, quæ jam ætate maturæ cum sint, non sunt amplius in potestate parentum, ut queant offerri, ideoque retro pedem vertere possint, si invitæ fuerint oblatæ. „ Nec, inquit, obloquitur, quod de „ S. Leonis Papæ constitutione per contrarium „ sensum assumitur, ut puellæ quæ coactæ „ parentum imperio Virginitatis habitum su-„ sceperunt, ipsum possint, sine prævarica-„ tione deserere. Cum de ea possit intelligi, „ quæ in ætate nubili noscitur constituta. „ Tunc enim quia liberum arbitrium habet, „ in electione propositi, parentum sequi non „ cogitur voluntatem". Quod cum a Thomassino quoque notatum fuerit, satis est ut constet, quonam sensu Leo Magnus sit intelligendus, quamquam hæc interpretatio non satis illi arrideat. Verum, ut antea dicebam, ad rem nostram satis superque est hanc disciplinam de irrevocabili puerorum oblatione a parentibus fieri solita in Ecclesia Latina fuisse summorum Pontificum decretis firmatam, quæ olim auctore ac propagatore D. Benedicto in medium prodierat.

IV. Interim coronidis veluti loco hortari placet pium lectorem, ut animadvertat quanti Deus hanc puerorum oblationem fecerit, quo tempore illam Ecclesiæ disciplina ferebat. Lib. 3. miracul. S. Bavonis Gandavensis Confess. sæculo 2. Benedict., nempe anno a Christo nato circiter 663. Vir quidam nobilis S. Bavoni in Monachum devovit filium suum infantulum; at puero adulto facto patrem voti pœnituit, eumque oblatione neglecta domi retinere secum decrevit. Cum vero amicos consanguineosque suos ad convivium vocasset, in quo puer jam duodennis interfuit, gratulantibus cunctis inter pocula patri, quod filium domi retineret, factum est, ut puer inopinato casu inter illos corrueret subita morte correptus. Hoc autem perfido & perjuro Patri in pœnam defraudatæ oblationis contigisse antiquissimus scriptor non dubitat certissime affirmare. Sed, ut institutum repetamus, duo hic præterea cum Mabillonio t. 3. Vet. Analect. n. 11. & 12. adnotentur. Primo, parentes devoventes filios suos Monasteriis interdum ita comparatos animo fuisse, ut si oblatus filius moreretur ante viriles annos, alium ejus loco subrogaturos se promitterent; quod cujusdam Ademari exemplo confirmat, qui filium suum Geraldum Monasterio Gellonensi ea conditione devovit, ut si ille mortuus esset ante adeptum Sacerdotii gradum, *alius ejus loco subrogaretur, & sic unus succederet alteri, donec aliquis Missam cantaret, & sub Monachali habitu dicto loco serviret*. Secundo, hosce oblatos puerulos ita fuisse Regularis observantiæ legibus adstrictos, ut in veste nihil a cæteris discreparent, præterquam in interula linea, quam cæteri Monachi laneam ferebant: & in cuculla, quam tempore duntaxat opportuno suscipiebant, deferentes interim floccum cum capello, quem frocum appellant alii; illudque ipsum est, quod Monachi Rochetum dixerunt. Ab esu quoque carnium abstinebant, quem tamen infirmæ valetudinis tempore illis concessit Synodus Aquisgranensis, de qua supra egimus, can. 37. *Infantes oblati carnem nonnisi infirmitatis gratia manducent*. Quæ tamen sanctio alicubi interdum temperata fuit.

CAPUT IX.

Quibus fundamentis istæ oblationes reiterentur?

I. Ex multis oblationum exemplis constat in ista puerorum oblatione habitam fuisse rationem pueruli Samuelis, qui a matre Anna, etiam antequam nasceretur, Dei O. M. servitio devotus est. Anna enim insignis pietate femina cum nimis esset animo amaro propter sterilitatem suam, Domino Deo suo vovens vovit, si sexum virilem obtineret in filium, eumdem se dicaturam ejus servitio. Unde natus Samuel perpetuo Dei servitio dicatus est, lib. 1. Reg. cap. 1. In quam rem præclarum illud extat D. Chrysostomi dictum hom. 3. de fide Annæ: *Adduxit ac reliquit, nec puer a mamma divulsus moleste tulit,*

tulit, cum sciatis quam soleant indignari pueri, quoties a lacte depelluntur. Præbuit hoc Annæ votum facem Christianis, ut ejusdem exemplo filios suos Deo consecrarent; non vero argumentum præbuit, ut ejus exemplo id a se fieri posse crederent. Longe maximum argumentum, quo tota quanta erat hujuscemodi facultas nitebatur, a Patria potestate erat desumptum, quam veteri Romano jure Parentes in filios obtinebant. De qua pauca nobis dicenda sunt ab ipsius rei petita principiis. Liberos itaque fuisse olim, & nunc etiam esse in potestate Patris nemo negaverit, nisi qui totam naturam ignoret. Cum enim filius portio quædam sit a Patre genita, ac veluti decisa, ejusdemque cura alta & educata, non potest non esse in summa Patris potestate posita. Quare maxime ridendus est Hobesius liberioris ingenii homo, qui, ut est apud Gravinam lib. 2. Origin. n. 10. docuit non in patris, sed in matris naturali potestate filios esse positos, quod filios concipiendo prima occupaverit. At non vidit ille feminam prius a marito occupatam esse jure ac præstantia corporis mentisque virilis, ac multo magis matrimonii jure. Quod recte intelligentes orbis terrarum gentes summum semper voluerunt esse Parentum in filios dominium ac potestatem, adeo ut jus Patrum in filios a Tito Livio lib. 4. *Paterna majestas* fuerit appellatum. Et sane memorat Aristoteles lib. 8. Ethic. c. 10. tamquam servis Patres usos esse filiis apud Persas. Plutarchus vero in Solone narrat licuisse Thebanis filios vendere, cum alendæ prolis copiam minime habebant. Immo vitæ necisque potestatem apud Gallos Patres habebant, teste Cæsare l. 6. de Bell. Gallico. Quod deinceps sive moribus ipsis, sive lege Romuli apud Romanos erat in usu. Hæc enim de Patria potestate lex a decemviris translata fuit in quartam tabulam, ac permissum parentibus ut filios suos in manu, potestate, mancipioque haberent, haberentque propterea in eos jus vitæ & necis ac ter vendendi facultatem. Quo sensu *Patria potestas* propria civium Romanorum dicitur lib. 1. Institut. tit. 9. non quod aliæ nationes talem non haberent potestatem, sed quod illæ hanc potestatem talibus juribus munitam non haberent, ut Romani cives. Ut enim ait Arnoldus Vinnius lib. 1. Instit. eod. tit. „ Romanorum in liberos potestas neque „ finem habuit, neque modum. Non finem, „ quia in omne vitæ filii tempus producta „ fuit, etiamsi summos honores ille gessisset. „ ... Non modum, quia immensa fuit. " Postquam vero Romani litterarum studio, intoque cum Græcia eruditionis & disciplinarum commercio mitescere cœperunt, raro admodum & parce hac venundandi & occidendi filios potestate uti cœptum est; donec jus istud vitæ & necis, alienandi & vendendi filios, ut pote a ratione juris naturæ atque a pietate abhorrens emendatum fuit: permissumque duntaxat patribus filios corrigere, & si quid nimis grave & atrox admisissent, ad magistratus referrent, ut filii graviore animadversione plecterentur. L. 3. *Cod. de Patr. pot.* L. un. *de emend. propr.* & L. 2. ad l. *Corn. de Sicar.* Præterea Constantinus lib. 1. *de patr. qui fil. dist. ax.* coercuit eorum patrum licentiam, qui filios ob inopiam paulo facilius objiciebant transeuntibus, voluitque eos tamdiu esse in potestate emptoris; donec a patre vel ab alio quolibet redimerentur.

II. Jus hoc Patriæ potestatis Christianis moribus valde quidem mitigatum fuit, sed non omnino sublatum. Quod respiciens B. Pater Benedictus non putavit esse alienum a patrio jure, quod *in pietate, non atrocitate debet consistere*, ut ait jurisconsultus lib. 5. D. ad L. Pomp. de Parr. si pietatis erga Deum rerum omnium supremum Dominum causa parentes filios suos in perpetuum consecrarent in Monasteriis. Unde Hugo Menardus in c. 66. Concor. Reg. ait: „ Dico hoc jus esse a „ naturali potestate, quam habent parentes „ in liberos, qui possunt etiam eos vendere „ necessitatis causa, ergo etiam devotionis „ causa Deo offerre in perpetuum ejus obse„ quium; tam pro salute sua, quam libero„ rum, modo id fiat pura intentione & de„ votione. Et hæc oblatio est summæ virtu„ tis, quæ vincit amorem naturalem paren„ tum in liberos, & etiam desiderium natu„ rale propagandæ familiæ suæ, maxime cum „ uno oblato cæteri superstites possint sine „ liberis mortem obire: & etiam solatii, „ quod parentes possunt ex ejusmodi oblatis „ percipere, quo tamen privantur illos Deo „ offerendo ". Porro ut valeant Patres filios suos Deo in perpetuum offerre, rataque sit ista traditio, satis non est eorum patrium jus atque voluntas, sed insuper requiritur, ut Eccle-

Ecclesia tales oblationes accipiat ratasque habeat. Etenim ad veræ donationis naturam & vim requiruntur donantis potestas & voluntas, & donatarii acceptio. Donatio quippe sine acceptione non est, ac proinde perfecta censenda non est, antequam donatarius eam gratam habuerit, excepto casu expresso *L.* 10. Cod. *de Sacrof. Eccles.* in favorem Ecclesiæ. Plene autem perficitur ac veluti consummatur doni & promissi præstatione. Qua de re, inter cæteros, vide doctissimos viros Antonium Perezium, & Arnoldum Vinnium lib. 2. Instit. tit. 7. Itaque præter patriam offerendi pueros potestatem ac voluntatem, Ecclesiæ accipientis hujusmodi oblationes consensus necessario requirebatur. Quæ in toto prorsus Occidente per multa sæcula æquo animo magnaque disciplinæ constantia pueros a patribus sibi ineluctabiliter donatos accepit, ut demonstratum est & sumus prætere demonstraturi; in Orientis autem partibus nonnisi ad certum vitæ puerorum tempus hujusmodi oblationes receperit Ecclesia, ut ex D. Basilio præsertim notum fecimus. Quamvis autem hæc donatio esset in favorem Ecclesiæ, tamen Ecclesiæ acceptantis consensus requirebatur, ut esset rata; quia res Ecclesiæ donatæ nonnisi in favorem Ecclesiæ vertere possunt; at donatio perpetua creaturæ liberæ in Monachum vertere æque poterat in emolumentum, atque detrimentum Ecclesiæ; ideoque fuit necesse auctoritas Ecclesiæ donationem recipientis, deque hisce rebus prudenter cognoscentis.

CAPUT X.

Solvuntur quæ contra hunc ritum objici possunt.

I. MAximum argumentum, quo æquitas antiquarum harum oblationum labefactari potest, est hujusmodi. Si quis invitus etiam impubes Monasterio intrudatur, maximum subest periculum, ne in deterius ille labatur. Unde cum S. Augustinus dicat ep. 78. n. 9. *difficile sum expertus meliores, quam qui in Monasteriis profecerunt; ita non sum expertus pejores, quam qui in Monasteriis ceciderunt;* non esse videtur ille Deo in Monasterio devovendus, in cujus oblatione signa futuræ sanctitatis non apparent. In hac autem puerorum oblatione maximum periculum suberat, ne oblatos pueros vitæ Monasticæ tæderet, ac proinde vel nulla regularis disciplinæ habita ratione liberius viverent, vel veste Monastica abjecta ad sæculum redirent. Illud tamen ab hac imprudentiæ nota vindicare potest veteres oblationes puerorum, quod in confesso est apud omnes vel leviter in Ecclesiastica Monachorum historia versatos: nempe hunc ritum causam fuisse, & originem salutis plurimorum, & plane multo plurium qui fortassis in Sæculo permanentes periissent. Cum enim tunc temporis Monasteria a commercio Sæcularium valde abstinerent, qui semel Monasterio erat oblatus, nihil aliud cogitabat, quam de vita religiose, & sancte transigenda. Non est profecto, non est ex nostris de cæteris Sæculis judicandum, neque aliorum mores sæculorum ad nostros æstimandi sunt. Legantur quæso quæ de mira oblatorum puerorum simplicitate, pietate, atque integritate leguntur in vita S. Stephani Abbatis Obazinensis lib. 2. apud Baluzium tom. 4. Miscellan. Quæ sane accepta referenda sunt sanctissimæ institutioni, quam in Monasteriis accipiebant. Hinc S. Anselmus conquerenti cuidam Abbati, quod pueros indociles in Monasteriis adhuc sustineret, respondit id non tam ex prava eorum indole, quam ex minus apta institutione illorum, qui Monasteriis erant præpositi, proficisci, ut est apud Eadmerum lib. 1. de vita S. Anselmi. Neque vero putandum est quoslibet oblatos indiscriminatim ac sine ullo delectu fuisse ab Abbatibus in Monasteria admissos. Nam in aliquibus Monasteriis probationi subjiciebantur non aliter atque adulti. Huic probando præsto est Concilium Aurelianense V. Sexto Ecclesiæ Sæculo celebratum, ut diximus cap. 7. Nam cap. 19. hæc statuit de Sanctimonialibus. „ Quæcumque puellæ seu propria voluntate Monasterium expetunt, seu a parentibus offeruntur, si quidem perpetuo inclusæ esse debeant, annum unum in ipsa, qua intraverint veste permaneant; in his vero Monasteriis, ubi non perpetuo tenentur inclusæ, triennium ipsa, qua intraverint veste permaneant, & postmodum secundum statuta Monasterii ipsius, in quo elegerint permanere, vestimenta religionis accipiant.„ Quod ideo factum est, ut hoc tempore earum indoles commode posset explo-

plorari; hanc autem probationis necessitatem etiam masculis fuisse impositam dubitari non potest. Præterea Sæculo II. Benedict. p. 2. Mabillonius refert vitam S. Willibaldi scriptam a quadam sanctimoniali, in cujus n. 5. narratur S. Willibaldum quinquennem Egbaldo Abbati oblatum fuisse, qui idcirco *secundum regularis vitæ disciplinam declarabat ista congregationi suæ*, Monachorumque sententias, consilia, voluntatemque exposcebat. Quod procul dubio faciebat religiosus vir, ut consuleret periculis, quæ ex præcipitata puerorum oblatione ac receptione contingere potuissent. Alias quoque cautiones pro conditione temporum, & regionum adhibitas fuisse ea, quæ attulimus, debent persuadere. Putamus autem id, quod fuit objectum, hac ratione posse ac debere explodi.

II. Qui tamen stant ex adverso urgent adhuc, multo ante XI. & XII. Sæculum a Sanctissimis viris de medio sublatum fuisse; quod facturi certe non fuissent, si ritum hunc æquitati consonum credidissent. Sanctus quippe Udalricus in præfat. ad Consuetudines Cluriacenses, apud Lucam Acherium Tom. 4. Spicilegii, laudat Willelmum Abbatem Hirsaugiensem, cui opus suum nuncupat, quod lata lege cavisset, ne pueri in Monasterio admitterentur; inquit enim: *Sentiat quisque quod voluerit. Ego certus sum illam te radicem funditus extirpasse, ex qua sola præcipue omnia Monasteria destructa sunt vel in Teutonica, vel in Romana lingua.* Hæc porro de pueris dicta esset patet, quod ibidem dicat: *Ut opus sit præfatis Sæcularibus alium fili nidum quærere, ubi reponant filios suos abortivos, veluti exhæredatos.* His consentanea sunt quæ habet S. Petrus Damiani in Opusc. 36. ad Desiderium Abb. Casinen. c. 16. loquens de Casino: " Inter cæteros virtutum „ flores, quos in illo agro pleno, cui bene- „ dixit Dominus, reperi, fateor hoc mihi „ non mediocriter placuit, quod ibi scholas „ puerorum, qui sæpe rigorem sanctitatis „ enervant, non inveni; sed omnes aut se- „ nes, cum quibus utique nobilis vir sedebat „ in portis Ecclesiæ; aut juvenili vivendi de- „ core lætantes, qui nimirum ut filii Propho- „ tarum idonei sunt ad Eliam per deserta „ quærendum; aut certe adolescentiæ adhuc „ flore vernantes, qui juxta Apostolum „ Joannem vicere malignum „. Quare id putant ex his fieri consequens e medio sublatas fuisse scholas puerorum oblatorum, qui in spem Monasticæ vitæ alebantur. Ita præsertim B. Damianum intelligit Carolus Dufresne in glossario, & multi alii. Licet nos libenter concederemus e Monasteriis ætate B. Damiani & Udalrici eliminatum fuisse morem hunc pueros Deo in perpetuum offerendi, id unum fieret consequens id moris iis desiisse temporibus, non vero nullibi extitisse. Unde & ipse Edmundus Martenius ad laudata Udalrici, & Damiani testimonia asserit visum tunc fuisse nonnullis Abbatibus tollere e Monastica disciplina morem hunc *propter abusum nonnullorum, qui non tam devotionis, quam sublevandæ familiæ gratia, si quos gibbosos, deformes, aut Sæculo ineptos habebant filios, hos in Monasteria intrudebant.* Quo facto nihil instituti nostri propositum infirmatur. Si enim Hirsaugensi Abbati, & aliis ita visum est, habita nempe ratione hominum, quos inter vivebat, consultissime fecerunt; at non continuo ubique desitum est pueros irrevocabili donatione Deo offerre, immo si ubique id fuisset desitum, non propterea sequeretur id numquam in usu fuisse. Ad alterum vero testimonium quod attinet, negamus de pueris Deo oblatis sermonem fieri a Petro Damiani. Cum enim duplicis generis pueri in Monasteriis reciperentur, quorum alii dicebantur oblati ad Monachatum, alii studiorum causa nutriti, ut ait Benedictus Haeftenus disquisf. 1. lib. 4. postetius hoc genus ob plura incommoda nonnullis in locis fuit abrogatum. Unde Synodus Aquisgranensis an. 817. cap. 42. decrevit, ut *schola in Monasterio non habeatur, nisi eorum qui oblati sunt.* Vetuit scilicet, ne laici scholas interiores Monasterii ingrederentur. Duplex itaque scholarum genus apud Monachos extitisse rerum domesticarum peritissimus Mabillonius docet præfat. 1. in sæcul. 3. §. 4. & alibi, præsertim p. 1. cap. 2. de stud. Monasticis: *Cum intra ordinis nostri Cænobia pueri minoris ætatis identidem reciperentur; tum qui a parentibus offerebantur Deo; tum qui nonnisi ad tempus in eisdem morabantur, ut educarentur: duo pariter aderant distincta gymnasia, quorum unum pro Monachis interius dicebatur; alterum vero exterius pro Sæcularibus & laicis.* De scholis puerorum Sæcularium Casini loquutum esse Damianum te-

sta-

flatur Haeftenus, & Thomassinus p. 2. disc. lib. 1. c. 101. ac proinde emendasse videtur c. 58. lib. 3. p. 1. ejusdem operis, ubi intellexerat Damianum de scholis impuberum, qui in spem Monasticæ professionis alebantur, id-est oblatis, ut aliqui interpretantur. Verum pueri oblati non nutriebantur in Monasteriis in spem Monasticæ institutionis, sed veri Monachi erant; ac propterea utrobique de Sæcularibus puerorum Scholis Damianum Thomassinus intelligit. Et jure quidem optimo. Nam Casini post hanc Petri Damiani gratulationem hujusmodi oblationes factas legimus tum paulo ante, tum paulo post quam ille Casinum adierit. Nam Petrus Diaconus cap. 40. de Viris illustribus Casinensibus Landenulphum oblatum fuisse memorat Casinensi Monasterio Sæculo eodem XI. paulo ante annum 1063. quo Damianus Casini fuit, ut Baronius docet. Et Sæculo XII. Raynaldum, Petrum, ac Robam ibidem oblatos fuisse dicit. Immo idem ipse Petrus Diaconus huic Monasterio a parentibus quinquennis sub Girardo Abbate oblatus fuit. Non desierat ergo paulo ante, & paulo post Sanctum Damianum in Casinensi Monasterio hic mos offerendi pueros; sed si quid desiit, pueris non oblatis interdictum fuit intimas Monachorum scholas adire; vel si mavis exteriores etiam scholæ sublatæ fuerunt. Quid enim hoc ad nos? Neque vero quidquam adversus antiquam hanc disciplinam facere censendum est, quod de sponsalibus nulli objiciunt.

III. Ajunt enim si filiosfamilias penes est statim ac adoleverint rescindere sponsalia, quibus dum essent impuberes a parentibus irretiti fuerunt, quidni ergo poterant vota parentum irrita facere, quibus Deo in Monasterio fuerant addicti? Qui ita ratiocinantur, duo paulo attentius reputent, necesse est; primo aliud esse filium alicui puellæ despondere, aliud esse eum Deo voto sacrare secundum Monasticas & Ecclesiasticas regulas: aliud esse Matrimonio copulari, quod licet bonum sit, non est tamen perfectum; aliud Religioni devoveri, perfecto bono & statui. Deinde animadvertant oportet, quænam pro diversitate temporum fuerit de sponsalibus Ecclesiæ disciplina. Hodiernam quidem si spectes, utique filius-familias irrita habere potest, atque omnino nulla sponsalia, si forte a parentibus ejusdem nomine fuerint contracta. Quod definivit Bonifacius VIII. c. 1. §. ult. de desponsat. impuberum in 6. *Ex sponsalibus, quæ parentes pro filiis puperibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi filii si expresse consenserint*, vel tacite . . . . . *obligantur*. Secus vero est, si vetus jus Canonicum spectetur. Quicumque enim hoc vel leviter sciunt, optime noscunt parvulos jure patriæ potestatis non modo votis Monasticis addici, verum etiam Matrimonii jugo supponi potuisse: adeo ut illi etiam grandiores facti & adulti debuerint stare promissis sponsalibus, quibus a patribus erant ligati. Dubitas? Audi Honorium Papam anno 520. ita scribentem ad Eusebium quemdam Episcopum in cap. *Tua nos*, de Desponsat. impuber. *Tua nos fraternitas requisivit de filio adulto, quem Pater matrimonium vult contrahere, si sine voluntate adulti filii facere potest?* Ex qua sola postulatione colligimus secundum antiquatum jus potuisse ineluctabilibus sponsalibus filios familias a parentibus obligari, quandoquidem Sæculo VI. dubitandi locus erat, utrum adultus posset hoc eodem vinculo ligari. Sed præstat audire quid pro ejus temporis jure responderit Pontifex: *Ad quod dicimus, si aliquo modo non consentit filius, fieri non posse. Potest autem filium nondum adultum, voluntas cujus non potest discerni, pater cui vult matrimonio tradere: & postquam filius pervenerit ad perfectam ætatem omnino debet hoc adimplere*. Ergo Patria potestas eo protendebatur, ut posset omnino filium adultum adigere ad implenda matrimonio sponsalia, quæ a patre erant nomine filii adhuc impuberis contracta. Quæ Pontificis verba nequeunt exponi de decentia & æquitate, quod nonnulli inscie fecere. Nam quod *omnino debet adimpleri*, ex decentia & æquitate non obligat, sed prorsus absolute, & simpliciter, ut scholæ verbis utamur.

CAPUT XI.

Nono sæculo frustra tentatum est ab aliquibus hanc disciplinam amoliri.

I. Vertente Nono Ecclesiæ Sæculo tentatum est a nonnullis disciplinam hanc de irrevocabili puerorum oblatione rescindere ac longe amoliri. Cujus facti seriem hic exhibere depromptam ex Annalibus Benedictinis a no-

a nostri instituti ratione minime est alienum, immo eidem maxime consentaneum. Gothescalcus adhuc puerulus a Patre Berno Comite Saxone in celebri Zuldensi Monasterio juxta solemnem ritum vitæ Monasticæ subjectus fuit, Abbate ejusdem Monasterii Eigile. In quo a Rabano Mauro magni nominis & multæ eruditionis viro educatus est, & litteris etiam eruditus. Id inter cæteros testatur Hincmarus in opusc. de non dicenda Trina Deitate sect. 12. *In hymno Vespertiani, quem Gothescbalcus ab ipsis rudimentis infantiæ in Monasterio Monachorum, in quo secundum Regulam oblatus & tonsus extitit, & usque ad adultam ætatem mansit, cum Monachis labiis cecinit*. Mortuo Eigile Abbate Rabanus ipse anno 822. Abbas factus fuit, qui Gothescalcum jam adultum, atque Monasterio egredi volentem, & Patris sui vota irrita facere conantem prohibuit, contendens eum jam secundum omnes juris regulas oblatum esse atque mancipatum Monasticæ vitæ. Hac de re actum est in Concilio Maguntino habito anno 829. cujus tamen acta interciderunt. Hinc interfuerunt episcopi 29. Chorepiscopi 4. Abbates sex. Gothescalcus quippe, cui fortassis non tam Monasticæ vitæ disciplina, quam Rabani Abbatis severitas erat molesta, graviter est in hoc Concilio conquestus, quod Rabanus eumdem coegisset Monasticæ vitæ professioni invitum adhærere, & oblationem de se puerulo a parentibus factam ratam habere. Otgarius Archiepiscopus, qui Concilio præerat simul cum cæteris patribus Gothescalcum a voto parentum absolutum declararunt. At Rabanus sentiens hanc absolutionem latam esse contra priorum Sæculorum sententiam, immo contra Pontificum & Conciliorum doctrinam scripsit librum *Contra eos qui oblationem secundum Regulam S. Benedicti destruere volebant*, eumque Ludovico Imperatori nuncupavit, ejus opem hac in causa implorans. Quid hac in causa fuerit gestum, incertum. Illud autem certissimum est, Gothescalcum nequaquam ad Sæculum potuisse reverti; quia tamen in Fuldensi Cœnobio sub Rabano abbate morari noluit, fuit illi permissum, ut Adorbacense Monasterium apud Gallos se conferret, quod ille libenter præstitit.

II. Multis Gothescalcus rationibus utebatur, ut oblationem de se factam irritam faceret. Hanc potissimum adducebat, ut in eodem libro Rabanus ait: *Quod non liceat cuilibet testes citare ad confirmandam veritatem Religionis Christianæ, nisi de propria gente sua V. G. dicunt, quod super Saxonem nullus de Francorum, aut Romanorum, aut ex alia qualibet gente, licet inter suos nobilis natu .... nisi Saxo testis esse possit. Hoc enim ajunt legem gentis suæ pati non posse, ut alterius gentis homo in testimonium citetur ad infringendam legem libertatis suæ. Quibus respondet, quasi illi libertatem ac nobilitatem generis sui perdant, qui servitium Christi profitentur: cum magis illi liberi sint, qui uni Deo, quam qui diversis vitiis atque peccatis servire proclamtur*. Quæ fere tota erat Gothescalci ratio ad infringendam vim voti, quod ex oblatione parentum contraxerat. Joannes Mabillonius hunc librum a se multum conquisitum tandem invenit in Bibliotheca Monasterii Mellicensis in Austria, vulgavitque in appendice Tom. 2. Annal. Ord. S. Benedicti, quem qui volet legito. In hoc Rabanus proponit sibi eos refellere, qui sanctæ Regulæ detrahebant, quod in ea Sanctus Pater adimat oblatis a parentibus puerulis omnem potestatem ad sæculum revertendi. Ac sub ipsum initium carpit Gothescalcum his verbis: " Sunt quidam qui a „ cunabulis suis sacras litteras didicerunt, „ & sanctæ Ecclesiæ nutrimento tamdiu aliti „ sunt, quousque satis educati in sublime sa„ crarum ordinum proveherentur. Sed ingra„ ti tanto munere contraria orthodoxorum „ fidei sentiunt. Ajunt enim pompatice pra„ vorum dogmatum impudentes artifices, „ quod non liceat parentibus filios parvulos ad „ Dei servitium tradere; nec convenire ho„ mini libero ingenuum filium servum face„ re. „ Adversus hos Rabanus tria sumit probanda: Primo licere homini Christiano suos filios Deo consecrare: deinde votum Deo factum sine magno crimine negligi non posse: demum vitam Monasticam non humanæ, sed divinæ esse institutionis. Quod adductis ex utroque Testamento testimoniis erudite probat, & pro eorum temporum conditione, etiam eloquenter.

CA-

CAPUT XII.

De moderatione hujus ritus, ejusque integra extinctione.

I. E Novi Sæculi contentionibus nihil omnino detrimenti allatum esse disciplinæ de irrevocabili puerorum oblatione, tum ex adductis cap. 8. Romanorum Pontificum decretis, tum etiam maxime ex eo patet, quod omnium primus Cælestinus III. successor Clementis III. cadente Sæculo XII. nempe anno 119. aliquod moderamen attulit huic ritui, moribus hominum avitam disciplinam non ferentibus. Nam in c. *Cum simus*, Ex„ tra de Regular. hæc habet: Auribus no„ stris est relatum, quod cum N. miles se „ cum filio suo discretionis annos nullatenus „ attingente, ad quoddam Monasterium cum „ bonis suis etiam se contulisset, dictum filium „ suum fecit habitum suscipere Monacha„ lem ... discretioni tuæ respondemus, quod „ si dictus puer ad annos discretionis perre„ xerit, & habitum retinere noluerit Mona„ chalem si ad hoc induci nequiverit, non „ est ullatenus compellendus: quia tunc li„ berum sibi erit eum dimittere, & bona „ paterna, quæ ipsis ex successione prove„ niunt postulare. Quare cum duo consideranda essent in hac oblatione, nempe ipsa puerorum oblatio ac dedicatio Deo ex voto parentum fieri solita, & obligatio puerulis imposita permanendi in Monasticæ vitæ instituto, & oblationem de se factam ratam habendi. Primum omnino intactum reliquit Cælestinus; alterum vero sustulit, veniamque fecit oblatis pueris, cum pervenissent ad adultam ætatem emittendi vota solemnia, aut relicta Monastica veste Sæculum adeundi, repetendi patriam hæreditatem, seque præterea Matrimonio copulandi. Cælestini III. vestigiis adhæsit Innocentius III. qui lib. 15. epist. 116. ad Lugdunensem Episcopum præscribit, ut *minoris ætatis filii, qui oblati Monasterio fuerint, suscipientis habitum vel tonsuram si a prælatis suis anno XV. requisiti, se in assumptæ religionis proposito consenserint permansuros, pœnitendi licentia præcludatur; alioquin eis non adimatur ad Sæculum redeundi facultas, ne coacta præstare Deo servitia videantur.* Nihilominus ipso XII. Sæculo cadente, & XIII. vertente frequentabatur oblatio puerorum, in spem nempe Monasticæ vitæ futuræque professionis. Nam apud Lucham Acherium Tom. 9. Spicilegii pag. 155. legimus Guidonem in ætate impuberi a Guillelmo patre Domino Montispessulani fuisse testamento Monasticæ vitæ devotum, Condito enim testamento ex filiis suis aliquos ordini Monastico addixit, aliquos vero Clericali; idque anno 1211. singulis hæreditatis portione adsignata. De Guidone sic statuit: *Guidonem filium meum volo esse Monachum Cluniacensem; & dimitto Ecclesiæ Cluniacensi C. libras, quibus dictus Guido sit contentus de bonis meis.* Et ne vano labore rem notissimam ostendam, omissis cæteris exemplis S. Thomæ Aquinatis testimonium adducam, qui opusc. 17. adversf. Guillelmum a Sancto amore ait: *Quod parentes pueros suos in annis minoribus constitutos offerant Deo in religione nutriendos, sub consiliorum observantia, Ecclesiæ consuetudo habet, quæ maximum habet pondus auctoritatis, & multipliciter auctoritatibus confirmatur ... Hæc autem consuetudo pueros religioni tradendi, non solum Ecclesiasticis statutis quampluribus, sed etiam Sanctorum exemplis comprobatur .... Hic etiam mos ab Apostolis sumpsisse invenitur exordium.* Quibus similia habet Quodlib. 4. art. 23. *Pueri ante annos pubertatis ex naturali jure sunt sub cura parentum, propter hoc quod patiuntur discretionis defectum, secundum quod possint bene seipsos regere: & ideo in hac ætate possunt quidem religioni tradi, si a parentibus offerantur: & erit rata traditio, præcipue si cum ad annos pubertatis pervenerint, ratam habuerint paternam oblationem.* Ex quibus omnibus nemo non videt viguisse adhuc Sæculo XIII. morem offerendi pueros, sublata tamen quacumque omnino necessitate, & obligatione permanendi in ea religione, in qua quisque esset oblatus. Facultas enim pueris oblatis concessa primum a Cælestino III. jam cœperat ad usum reduci.

II. Hic autem gravissima suboritur difficultas petita ex To. 3. Hispaniæ illustratæ pag. 27. & 44. Cum enim anno 1131. Sancius Rex Arragoniæ filium suum Ramirum una cum amplissimis prædiis obtulisset Abbatiæ S. Pontii Tomeriarum, deficiente postea in Arragonia stirpe regia Arragoniii Ramirum hunc a Pontifice in Regem postularunt, ut nimirum

rum abjecto cucullo Arragonia successorem Regis haberet. Horum precibus Pontifex annuit; atque in hac dispensatione concedenda Hispanus scriptor observat a Pontifice habitam fuisse rationem ætatis, quod nempe pene infans votorum reus factus fuisset. Unde videtur multo jam ante Cælestinum III. tempore ista consuetudo offerrendi irrevocabiliter pueros cœpisse in desuetudinem abire, atque ætatis defectus reputabatur esse causa sufficiens rescindendi vota a parentibus de filiis facta. Qui Ecclesiasticæ auctoritatis insolubile esse contendunt Religionis votum, sentiunt argumenti pondus, ideoque omnem movent lapidem, ut fictitium hoc factum esse probent. Hos inter Card. Capisucchius in controv. de Voto solemni §. 3. levissimis conjecturis nixus historiam hanc in fidei suspicionem vocare conatus adversus Hispanos scriptores. Quem refellere ab instituto nostro alienum est. Neque enim ad hasce angustias nos cogit Ramiri factum. Cum enim factum quoddam peculiare sit, unique homini restrictum, nequit in jus transire, legemque universalem constituere. Non enim Pontifex legem tulit, qua vetus jus rescinderet, ac sui Sæculi disciplinam mutaret, sed tantum spectatis peculiaribus facti & temporis circumstantiis, & fortassis ad majora mala vitanda, annuit Arragonum precibus, ac Ramiro veniam fecit regni sui repetendi. Deinde quanam quæso ratione Ecclesiæ & Summo ejus Pontifici denegari potest facultas hæc justis intervenientibus causis a votis Monasticis liberandi eum, qui eisdem fuerit alligatus? An ignoratur, quod Bonifacius VIII. summus Pontifex idemque doctissimus in cap. Un. de Voto & Voti Redempt. in 6. definit, quod *Voti solemnitas ex sola constitutione Ecclesiæ est inventa?* Cur autem Ecclesia mutare & solvere non poterit, quod ejus constitutione est inventum? Videant Theologi, qui contrarium sentiunt, quomodo id facere queant post hanc Bonifacii decretalem. Sed ut ad institutum redeamus, exolevit paulatim puerorum oblatio in Ecclesia, quoad utrumque caput; donec tandem concilii Tridentini decretis fuit penitus abrogata. Cap. enim 15. sess. 25. ita statuit: *In quacumque religione tam virorum quam mulierum professio non fiat ante 16. annum expletum; nec qui minore tempore quam per annum, post susceptum habitum in professione steterit, ad professionem admittatur.* Et cap. 16. *Neque ante professionem excepto victu & vestitu novitii vel novitiæ illius temporis, in quo in probatione est... Monasterio aliquid ex bonis ejusdem tribuatur, ne hac occasione discedere nequeat, quod totam vel majorem partem substantiæ suæ Monasterium possideat, nec facile, si discesserit, id recuperare possit.* Demum cap. 17. statuit ut *si puella, quæ habitum regularem suscipere voluerit, major duodecim annis sit, non ante eum suscipiat, nec postea ipsa, vel alia professionem emittat, quam exploraverit Episcopus, vel eo absente, vel impedito, ejus Vicarius, aut aliquis eorum sumptibus ab eis deputatus Virginis voluntatem diligenter, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat.* Adeo Sacrum Concilium voluit esse liberum, prudens, & ab ipsa voluntate susceptum votum de Religioso ordine ineundo, ut etiam prudentissimo consilio eas omnes resecaverit vias, quibus subdole ingredientibus religionem artificia possent construi ad eorum consensum extorquendum; denique in Constitutionibus Casinensibus Regulæ suppositis, capiti 59. apponitur hæc declaratio: *Hujusmodi pueros minoris ætatis non recipimus.*

Hæc habuimus, quæ ad cap. 59. *Regulæ Sanctæ* explanandum in lucem proferremus; pauca illa quidem, si rem ipsam per se consideres: satis tamen, si rei ipsius præcipua ac nobiliora capita considerare atque cognoscere velis. Qua in re si quid est erratum, quod a recta Canonum, & Patrum intelligentia abhorreat, illud certissime auctore invito excidit, qui proinde est paratus ad omnia corrigenda & emendanda proborum, & doctorum hominum, in primis vero *Ecclesiæ Matris dilectissimæ judicio.*

FINIS TERTIÆ PARTIS.

DE

DE DISCIPLINA
POPULI DEI
PARS QUARTA.

Antiquæ & severioris inter Christianos Disciplinæ relaxatio. (1)

EXtremo loco pertractandum mihi hoc argumentum superest; quod existimem, id a me deposcere narrationis ordinem atque contextum, ut veterum Christianorum expositis hucusque moribus, ad extremum potissimas afferam causas illius differentiæ, quæ inter nostros primorumque Fidelium mores intercedit. Tanta vero est Christianorum recentiorum a prisca illa vitæ disciplina diversitas, ut plures haud dubie descriptionem hanc illis narrationibus similem arbitraturi sint, quas reduces ex longissime dissitis regionibus viatores, de Indorum aut Sinensium moribus vitæque institutis proferre solent. Rudiores autem ægre admodum portentosam hanc diversitatem sibi persuaderi sinent, cujus originem causasque, litteratis quidem plane perspicuas, ipsi per ingenii hebetudinem non assequuntur. Generatim igitur, qua via & ratione morum ista laxitas incrementum sumpserit, edocebo.

CAPUT I.

Mali hujus inde a quarto Christi sæculo diversæ causæ.

EX quo semel Constantinus M. Christianam Religionem publice complexus est, ac defendendam, modisque omnibus proferendam suscepit; certatim ad eam suscipiendam populorum studia conspiravere, fuitque illud maxime tempus, quo Prophetarum de Christi Ecclesia luculentæ vaticinationes ad litteram, ut aiunt, impletæ sunt. (*Isa.* 2. *v.* 2. & 3.) *Erit in novissimis diebus præparatus mons Domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles; & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi & dicent, venite & ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas & ambulabimus in semitis ejus.* Ha-

(1) Quæ tota hac quarta operis parte Fleuryus noster ad deplorandam antiquæ severioris disciplinæ relaxationem congessit, cautissime legenda sunt. Meminerit lector, auctorem nostrum eumdem esse, qui in sua historia Ecclesiastica eamdem nobis occinit cantilenam. Quamobrem quæ in hasce Fleuryanæ historiæ querimonias scite animadvertit Presbyter eruditus Johannes Marchettus in egregio libello, quem an. 1780. Romæ vulgavit prænotatum: *Saggio critico sopra la Storia Ecclesiastica del Sig. Abbate Claudio Fleury p. 20. seqq.*, huc omnino transferenda sunt.

Hactenus disertis verbis Propheta Isaias. Nimirum quotidiana Gentilibus ante oculos observabantur, longeque celeberrima prodigia, quæ ad Martyrum sepulchra edebantur; his adde morum sanctitatem, qua Christianorum plerique effulgebant; adde Religionis orthodoxæ invictum robur, quæ in maximis frequentissimisque trium omnino sæculorum jactationibus atque procellis adeo nihil imminuta aut labefactata fuit, ut ab ipsis potius damnis ac cædibus vires sumeret novas, radicesque in dies ageret altiores. Ex altera item parte sapientiorum inter Ethnicos Philosophorum vocibus editisque libris jam pridem explosa erat hominum in pluribus Diis adorandis stultitia, & Poetarum de ortu, & natura Deorum commenta usque adeo exsibilabantur, ut plerique, qui ingenio valerent, fidem illis omnem abnuerent, neque nisi politicis adducti rationibus ab imperita multitudine credi talia paterentur. Facile igitur ac perlubenter ab ea Religione descivere Gentiles, quæ publica Principum protectione, & Sapientum judiciis veluti gemino fulcro destituta, sponte quasi sua in casum inclinabat. Ergo Ethnicorum complures Christo se adjunxere; alii vero falsæ libertatis morumque majoris licentiæ spe sibi proposita, nulli penitus Religioni sese addicebant, ne videlicet aut intellectum obsequio fidei subjicere, aut vitæ anteactæ dissolutionem, artesque ditescendi iniquas una cum male partis abjicere cogerentur.

Quare Gentilium per ea tempora duplex fere genus duntaxat reliquum fuit, alterum eorum, qui solam consuetudinem pro vitæ norma sequentes, haud alio quam sensuum magisterio rerumque exteriorum imaginibus ducebantur; hi de rudi vulgo omnes ac fæce hominum erant. Alterum vero genus eorum erat, quos singulares appellamus, suique judicii plus æquo tenaces; hi, noxia ingenii subtilitate dicam an obstinatione abrepti? Paganismum cæca quadam antiquitatis reverentia defendere, & allegoricis interpretationibus, quibus Philosophorum nonnulli suæ sectæ putidas fabellas exornabant, a communi invidia vindicare conabantur. Isti omnes Platonici eorum temporum erant, longe tamen a Platonis veterumque Academicorum, qui Platonem secuti fuerant, sapientia & doctrinæ soliditate remoti. Etenim omissis cæteris, ea solum, quæ in tota Platonis doctrina levissima erant maximeque infirma, sibi decernebant, atque hæc ipsa cum Pythagoræ placitis & Ægyptiorum mysteriis commiscentes novum sectæ genus procuderant, quæ tota magicis artibus tamquam fundamento nitebatur, & obtenta debiti spiritibus bonis ac malis cultus omne genus superstitionum probabat. Talis erat Juliani Apostatæ religio, cujus dogmata in Apulejo, Porphyrio & Jamblycho videre licet. (1) Pauci tamen Gentilium erant, qui in tam perplexas subtilitates intrudere se vellent, magisque in dies Idololatria evilescebat.

In tanta multitudine hominum ad Christi castra turmatim convolantium fieri vix potuit, quin aliqui eorum humanis duntaxat rationibus pellecti adreperent; hujusmodi rationes erant, spes augendæ sub Christianis Principibus fortunæ ac rei familiaris, studium gratificandi consanguineis & familiaribus, Dominorum, qui Christiana sacra jam complexi erant, reverentia & metus; denique omnia illa vanissima motiva ac momenta, quæ hodiedum mortales ad hypocrisin inducere solent. Quamquam qui isto ad terrena respectu ad Christianos transibant, intra Catechumenorum ordinem plerumque consistebant, cumque severior ipsius videretur morum apud Christianos disciplina, quam ut illi submittere sese auderent, baptismi susceptionem, quam poterant longissime, nec raro usque ad mortis articulum extrahebant; (*v. Aug. de Catechiz. c.* 17.) quo sic pœnitentiæ in Ecclesia palam subeundæ periculo liberi, pristinæ vitæ infelicem licentiam impune continuarent. (2) (*Cyrill. Hierosf. pro Catech.*) Alii contra baptizari se curabant, quin tamen serio ad

(1) Confer ejus vitam nuperrime Gallico sermone perscriptam ab Abbate de la Bleterie 1746.

(2) Vide Chardonium *T. I. hist. Sacram. p. I. de Baptismo.*

ad Deum, & sanam fidem conversi essent; quosdam levissimos homines attraxit curiositas propius inspiciendi Christianorum mysteria, nullis aliis præterquam Christianis manifestari solita; nonnullos superstitiosa cupiditas invitavit, qua stimulante diversi generis ritibus initiari, & quidquid in quacunque Secta vel Religione sacrosanctum habebatur, experiri ipsi, partemque inde aliquam sibi præcerpere cupiebant, nullo inter Deum & Deos, inter Religionem, & superstitionem habito discrimine. Quantacumque vero Episcopi in examinandis fidei candidatis cura, & providentia uterentur, nihilominus quia homines denique etiam ipsi erant, non poterant non interdum simulatione hominum fucoque facto circumveniri.

Vel ex iis ipsis, qui citra hypocrisin atque ex animo nomen Christo dederant, complures a primo fervore sensim remittebant. Sublato per ea tempora Martyrii metu, mors ipsa longius, quam alias, distare, & abesse videbatur. Sane si olim sopitis ad perbreve tempus Tyrannorum persecutionibus, Christianorum, qui tunc vivebant, (*S.Cyp. de lapsi.*) fervor usque adeo intepuerat, ut Divus Cyprianus occasionem inde arripuerit, exprobrandi Fidelibus nimiam remissionem; quid arbitramur consecutis post temporibus factum fuisse, cum Ecclesia stabili pace frueretur, nec solum periculo vacaret, Christianum esse, sed honori idipsum duceretur? (1) Interea Principes & Magistratus ad fidem recens conversi non cessabant christiane vivere, etsi bona sua, & honorifica officia retinerent; hac re animadversa cæteri Fideles inferioris notæ pedetentim honores, divitias, vitæque commoditates non amplius, uti prius fecerant, horrere, & aversari cœperunt; eoque factum, ut deliciarum amor, avaritia, & ambitio rursus exacuerentur, ac veluti e somno excitatæ in animis Fidelium evigilarent. Nimirum mundus, etiam ex quo Christianus factus est, non desiit esse mundus. Discrimen tunc fieri cœptum est inter Christianos, & sanctos ac devotos, quæ tamen olim pro synonimis habebantur. Sæpe Divus Chrysostomus conqueri auditus est, propterea quod Auditores sui ad excusandam bonorum terrenorum nimiam aviditatem, ac lucri immoderatam sitim, dicere solerent, non esse se Monachos, sed matrimoniis implicitos alendæ familiæ onus sustinere; quasi vero qui Romæ & Corinthi olim vivebant Christiani, quosque Apostolus ad æmulanda charismata meliora, id est, ad perfectissimam vitæ rationem exhortabatur, & Sanctos nominat, connubiis ipsi quoque juncti non fuissent, vitamque, si exteriora spectes, communem ac popularem non egissent.

Nimirum naturæ nostræ corruptio inficit omnia & depravat. Quod in officio divino & functionibus sacris sensibus blandiebatur, eo ad dissolutionem plures abuti cœperunt. Publicæ hilaritates in Dominicis diebus, & celebriora per annum festa nonnumquam sobrietatis & modestiæ christianæ limites ita egrediebantur, ut quarto jam Christi sæculo, (*Origen. contra Celsum*) id quod supra commemoravi, necessum fuerit, abolere morem celebrandi convivia in festis Sanctorum Martyrum, prohibitique Clerici ad nuptialia festa intervenire. Probe nimirum Origenes animadverterat, quam difficile sit, gaudia illa, quæ sensibus percipiuntur externis, cum internis ac spiritualibus conciliare. Mancipium enim est corpus nostrum, cui si in victu, in somno, cæterisque vitæ commoditatibus satisfacere studeas, continuo lascivire incipit, insolentiusque exultare. Nam spiritui & libertatem adimit ad cælestia evolandi, & vires ad resistendum tentationibus infrin-

(1) Nec tamen id usquequaque verum est. Hoc ipso quarto sæculo quanta ab Arianis Orthodoxi passi non sunt, præsertim Constantio, & Valente imperantibus, quanta Christiani a nequissimo Apostata Juliano! Voltærius frustra heroem suum Julianum a motæ in Christianos persequutionis crimine conatur absolvere. Repugnat illi Ammianus Marcellinus æqualis illorum temporum historicus *lib.* 25. repugnat Eutropius *lib. X.* repugnant Martyrum nomina, & acta, quorum plura a Fabricio habes indicata in *salutari luce Evangelii*.

fringit ac debilitat; nec diu mens humana dominium in corpus retinere valet, nisi aspere illud duriterque tractet, ac veluti flagello armata rebelli mancipio identidem immineat. Loquor hic de temporibus, quæ impræsentiarum describenda sumpsi, atque in illis minimos quosque defectus notatum eo, ut in ipsa laxatæ disciplinæ primordia ac veluti fontes totius mali digitum intendam; nequaquam tamen animus est, hac ipsa rerum enarratione quicquam detrahere de illis laudibus, quibus Ecclesiæ mores generatim supra commendavi, quorum disciplina, si unquam alias, hoc ipso tempore maxime viguit: Cleri præsertim mira tunc sanctitas erat.

Etsi plane fateri cogor, non defuisse inter Ecclesiæ Antistites, qui plus iusto titillari animum finerent honoris & venerationis, qua passim excipiebantur, rara publicaque significatione, quique de abusu ingentium (*Act.* 3. & 10.) Ecclesiæ bonorum, quorum administratio penes ipsos erat, interdum postularentur. Liquet illud ex accusationibus contra Dioscorum & Ibam in Concilio Chalcedonensi factis. Crediderim tamen inter Episcopos orthodoxos neminem ferme repertum, cui talia ex vero obiici potuerint. Sed quoniam sui quoque Christianis cæterisque hæreticis (1) Sacerdotes, sui Episcopi erant, istorum inquieti ac turbidi mores reliquis etiam obfuere, deque debita sacerdotali ordini reverentia non parum decerpserunt. Pessimi cum apud Ethnicos, tum apud Fideles haud satis eruditos exempli erat, videre homines tam verendis augustisque titulis conspicuos contra alios sui ordinis & status viros palam grassari, voce iuxta & calamo mutuis sese calumniis discerpere, in Principum aulas animosque se insinuare, ad captanda videlicet factionis suæ patrocinia; nihil enim istorum omnium ab hæreticis tunc prætermissum fuit. Vidisses Anachoretas falso zelo exstimulatos ex suis antris in confertum populum lautasque urbes prosilire, moliri seditiones, omnia per vim inauditam agere ac miscere. In Oriente præsertim id genus turbæ fervebant, ubi animi hominum natura sua præservidi, & in susceptis semel consiliis præ aliis constantes atque obfirmati, simul atque inordinata quadam affectione magis inflammantur, in extrema omnia præcipites ruunt. Hac via reverentia adversus personas Religionis ministerio dicatas, quodque hinc plane consequitur, erga ipsam Religionem imminuta est.

Ad hæc Gentilium fucatæ virtutes debilibus & pusillis offendiculo erant. Etenim non deerant inter illos, qui moraliter bene ac recte viverent, qui in promissis fideles, a fraudibus & sordibus alienissimi, æquitatem colerent, omnesque leges societatis humanæ ac civilis observarent, id unum sufficere homini existimantes, ut rationem quisque ducem sequeretur, non implicando se omnibus ac singulis quæstionibus, quas inter se Christiani agitabant. Perinde ac si Christiani non id agerent ac profiterentur, ut Rationem, eamque supremam, Verbum inquam Incarnatum, sequerentur. Hi mundani Sapientes fidem interpretabantur animi præoccupati levitatem esse; corporum vero afflictationem, exactam continentiam, spectaculorum & profanarum oblectationum fugam pro superstitionibus habebant. (*v. Aug. contra adverf. leg. & proph.*) Tametsi vero Christianismus per ea tempora Religio dominans esset, Imperatore ipso eamdem amplexo; Gentilium tamen numerus adeo frequens adhucdum erat, ut impedire neu-

(1) Hæreticos dum audis quarto sæculo, Arianos præsertim intellige nefarios Verbi divini hostes, qui Christianum orbem pene universum Flagitiosis suis decretis corruperant. Hos potissimum debuerat Auctor laxatæ morum disciplinæ insimulare. Erant enim Ariani quemadmodum blasphemiæ doctrinæ, ita & scelerum gravissimorum magistri. Quid vero si illis Macedonianos addideris? quid si Donatistas, quos Ariani, *cum a communione Catholica discrepassent in Africa sibi sociare tentarunt*, ut Augustinus scribit *ep.* 44. *al.* 163. In tanta hæreticorum colluvie iis ipsis, qui in recta dogmatum fide perstabant, vitiorum, quibus illi scatebant, aliquid adhæsisse, nemo prudens, qui homines, exemplorumque vim norit, sane mirabitur.

neutiquam possent, quin voce simulque editis libris ac publicis in Concionibus dogmata sua venditare pergerent. Erant istæ quædam quasi reliquiæ priscæ Philosophorum libertatis, qua hæretici in rem suam naviter abuti sciebant.

Ex altera parte Infidelium cætera multitudo semper magis magisque in deteriora prolabebatur. Quidquid vitiorum initio promulgati Evangelii regnasse in mundo superius adnotavi, id omne adhuc impune dominabatur. Exceptis iis, quos modo commemoravi, paucis Philosophis, aliisque, quorum in vetere instituto retinendo pertinacius & Atheismo magis adjectum erat ingenium, nemo fere unus Græcos inter & Romanos reliquus erat, cujus probitas & virtus cæterorum malitiam exæquaret, aggeremque veluti objiceret exundanti licentiæ. Sub eadem tempora accidit, ut orbis Imperium ac summa potestas in Occidente corrueret; nam in Oriente Imperium ipsum tamdiu solum stetit, quamdiu armorum vi impugnatum non fuit. Nulla tunc amplius militum disciplina, nulla Ducum auctoritas, nulla Conciliorum exequendorum ratio, nulla in gerendis negotiis peritia, usus rerum nullus erat; in juvenibus fortitudo, prudentia in senibus, in universis patriæ ac boni publici amor exoleverat, ad privatas quisque voluptates & lucra intentus erat: omnia proditione ac perfidia gerebantur. (*v. Amm. Marcell. lib.* 14.) Romani luxu otioque fracti atque effeminati, quo se a barbaris defenderent, Barbaros alios stipendiis alebant suis, cæterum deliciis immersi noxiam delicatioris vitæ elegantiam, cui solidi nihil suberat, affectabant. Quid multa? criminum & abominationum ipsorum completa mensura, justissimus Arbiter Deus supplicium denique de impiis sumpsit, (*Apoc.* 13. & 18.) a S. Johanne in Apocalypsi multo jam ante prædictum. Urbs orbis caput iterum ac sæpius a Barbaris occupata & expilata fuit, vindicatus innumerabilium Martyrum sanguis, quo Roma se ingurgitarat; demum Occidentis Imperium in prædam cessit populis septentrionalibus, qui supra ejusdem rudera nova regna exædificarunt.

Cum itaque in medio tam pravæ corruptissimæque nationis (Romanos eorum temporum intelligo) Christiani viverent; fieri vix potuit, quin virtuti eorum labis aliquid aspergeretur, ipsique a pristinis sanctissimisque moribus sensim defluerent; maxime cum ab Infidelibus non amplius, uti olim persecutionum tempore, divisi ac separati degerent, nec jam ab ipsorum festationibus, sed magis a familiaritate & blanditiis eorum cavendum esset. Nemo proinde miretur, si a sæculo Christi quarto vitia Christianis exprobrata a Patribus fuisse legat. S. Augustinus aperte libereque de illis Ethnicos præmonere non dubitavit, qui Christo dedere se cogitabant, ut ea propius subinde inspecta minori recens conversis admirationi & scandalo essent: (*Aug. de Catech. rud. c.* 7. & 25.) *multos visurus es*, ita Augustinus, *quorum perversæ turbæ corporaliter implent Ecclesias, ebriosos, avaros, fraudatores, aleatores, adulatores, fornicatores remedia sacrilega sibi alligantes, præcantatoribus vel quarumlibet impiarum artium divinatoribus deditos*; *animadversurus etiam es, quod illæ turbæ per dies festos Christianorum impleant Ecclesias, quæ implent & theatra per dies solennes Paganorum*; & tamen omnes istos adhuc pro Christianis haberi, immo ab ipsomet Deo veluti paleam usque ad tempus ventilationis sustineri, Sanctus Doctor affirmat. Idem ubi contra Manichæos disputat, ingenue fatetur (*De morib. Eccles. c.* 34.) *in tanta copia populorum non deesse Professores nominis christiani, nec professionis suæ vim aut scientes aut exhibentes . . . qui vel in ipsa vera Religione superstitiosi sunt, vel ita libidinibus dediti, ut obliti sint, quid promiserint Deo*. In eamdem sententiam persæpe alias S. Doctor loquitur in libris suis contra Donatistas scriptis, ubi luculenter demonstrat zizania in agro Ecclesiæ cum electo frumento permixta esse debere usque ad tempus messis, ad diem inquam extremi judicii; sed juvat Sanctum ipsum suis verbis loquentem audire: *nunc vos*, inquit, (*Aug. ubi supra*) *illud moneo, ut aliquando Ecclesiæ Catholicæ maledicere desinatis, vituperandos mores hominum, quos & ipsa condemnat, & quos quotidie tamquam malos filios corrigere studet, ... qui autem voluntate mala in pristinis vitiis perseverant, aut etiam addunt graviora prioribus, in agro quidem Domini finuntur esse, & cum bonis seminibus crescere; sed veniet tempus, quo zizania separentur.* Haud absimilia hujus inter Christianos remissionis argumenta in Chrysostomi (*in Matth. Hom.* 61.) aliisque Patribus legere est.

Quor-

Quorsum igitur, inquies, pœnitentiæ publicæ, quorsum excommunicationes in Ecclesia etiamtum usitatæ? ut a vitiis nimirum Ecclesia multis quidem, sed non plane omnibus perpurgaretur. Ad imponendam enim publice pœnitentiam peccatorem oportebat aut petere illam, aut certe acceptare; quare necessarium erat, ut peccatum quisque suum confiteretur sive spontanea sui denunciatione, sive aliorum delationibus acquiescendo. Porro ad excommunicationem quod attinet, ista in eos duntaxat fulminabatur, qui, quanquam seu propria confessione, seu judiciali probatione, seu publica demum facti evidentia convicti criminis erant, pœnam nihilominus expiando crimini propositam subire detrectabant. Accedit, quod Episcopi, qua erant prudentia & in subjectos charitate præditi, non nisi lente ac perægre ultima hujusmodi malorum remedia adhibere solerent. Prius enim peccatorem de crimine convictum, nec tamen facti pœnitentem, de præsenti maximoque animæ periculo admonebant, utque eo se expedire non tardaret, instabant, (*Const. Apost. 2. c. 41.*) neque precibus, lacrymis, comminationibus, ut cor durum emollirent, parcebant ullis, ad Deum etiam conversi, gemitus suos totiusque Ecclesiæ ad id congregatæ comprecationes convertendo homini impendebant, sique moras usque necteret obstinatus peccator, non continuo animum despondebant, quin potius patientiam & longanimitatem Patris misericordiarum imitati, errantes, donec in viam redirent, diu admodum exspectabant, ac præstolabantur. Ad extremum ubi omnia hæc sola ex charitate veluti deprompta leniora jacula effectu frustrata videbant; tum vero ultimum tristissimumque anathematis fulmen coacti vibrabant, animi dolore nihilo minori, quam quo piissimus quidam parens, ut filii vitam servet, filii brachium suismet manibus a corpore amputare cogitur.

Cæterum quorum occulta manebant crimina, sive quod natura sua ejusmodi essent, ut soli Deo paterent; sive quod probari idoneis testibus non possent, ii enim vero remediis illis Ecclesiasticis sanari non poterant; nec aditu ad Ecclesias, nec Sacramentorum communione, siquidem sacrilego ore contingere illa non metuerent, interdici occultis hisce peccatoribus fas erat. Quamdiu persecutionum æstus tenuit, non deerant certa argumenta, quibus paleæ a tritico, & ab auro scoria in igne illo persecutionum secerneretur; at ubi publicarum vexationum conquievit furor, facile erat perpetua ad mortem usque simulatione & hypocrisi suos reatus occultare. Interea tam flagitiosi debilesque Christiani multum Ecclesiæ Dei malis sermonibus, plus etiam pravis exemplis suis nocebant, domi præsertim & privatis in familiis. Liberos enim suos oscitanter & persunctorie institutos ad baptismum nihilominus adducebant. Constat autem quantorum malorum primis illis sæculis fons & origo esset domesticæ instructionis neglectus; quemadmodum per ea tempora baptizatos recens parvulos publica catechesi erudiri solitos fuisse, nusquam legimus.

CAPUT II.

Barbarorum irruptiones, & corrupti mores.

Nihilo minus Ecclesiæ Christi Barbarorum incursiones & illata Imperio Romano vastitas, quam Romanorum per ea tempora inquinati mores fraudi fuere. Evangelium enim, utpote suprema regula omnis recti & rationis, ex æquo rejicit affectiones omnes ac defectus sanæ rationi oppositos. Neque stupidi, neque astuti ac versipelles, neque feroces, neque languidi remissique animi, cum in hujusmodi vitiis persistunt, esse veri Christiani possunt; nec minus crudelitas & ferocia, quam luxus atque mollities severæ castæque Religioni adversantur, perindeque cum pietate, quam cum justitia & qualibet honesti norma bella, & hostilis agendi modus pugnant. Multum igitur Ecclesia Dei passa est ea rerum omnium perturbatione, cum barbaricæ gentes e Borealibus plagis effusæ universum Imperium veluti facto impetu inundarunt. (*Hieronym. in Isa. c. 5. in fine.*) S. Hieronymus aliique, quorum ætas in ea tempora incidit, non uno in loco rerum adeo miserabilem statum deplorant. Et sane urgens necessitas & cura vitam & fortunas conservandi, cum aut impetu expugnata civitas aliqua esset, aut hostium direptioni tota Regio pateret, sollicitudo item servitutem a se, & vim ab uxoribus abstinendi nimium vehementes

tei sunt aculei, quibus ad negligenda spiritualia sollicitantur mortales; nec nisi perfectæ, planeque heroicæ virtutis opus est, inter corporum cædes & carnificinam, inter horrorem sanguinolentæ victoriæ animo sibi constare. Adhuc supersunt Divi Basilii, & antiquiores S. Gregorii Thaumaturgi litteræ, quibus Ecclesiasticæ pœnæ iis dictantur, quos Barbarorum in Cappadociam factæ irruptiones in diversa crimina præcipites egerunt.

Quo tempore Vandali totam late Africam depopulatum ibant, nihil ita Sanctum Augustinum afflixit, quam animorum pericula & interitus, quemadmodum Possidius in ipsius vita refert: (*Possid. in vita S. Aug. c. 28.*) *hanc ferocissimam hostium grassationem & vastationem, ille homo Dei... non ut cæteri homines, sentiebat & cogitabat; sed altius & profundius ea considerans, & in his animarum præcipue vel pericula vel mortes prævidens... amarissimam & lugubrem præ cæteris suæ senectutis jam pene extremam ducebat ac tolerabat vitam. Videbat enim... Ecclesias Sacerdotibus ac ministris destitutas, virginesque & quosque continentes ubique dissipatos, & in his alios defecisse tormentis, alios gladio interemptos esse, alios in captivitate perdita animi & corporis integritate ac fide, malo more ac duro hostibus deservire. Cernebat etiam hymnos Dei, & laudes de Ecclesiis deperisse, ædificia Ecclesiarum quamplurimis locis ignibus concremata esse... Sacrificia, & Sacramenta divina vel non quæri, vel quærenti qui tradat, non facile reperiri... ipsosque Ecclesiarum Præpositos & Clericos, qui forte Dei beneficio vel Barbarorum manus non incurrerant, vel evaserant, rebus omnibus expoliatos atque nudatos mendicare, nec eis omnibus ad omnia, quibus fulciendi essent, subveniri posse.* Facile ex hoc uno exemplo quisque æstimaverit, quid aliis multoque amplioribus Provinciis, Hispaniæ, inquam, Galliæ, & Illyrico factum fuerit. Quis vero in hac temporum calamitate modus, quæ via relicta erat, erudiendi populos, Presbyteros & Doctores formandi? qua ratione visitare gregem suum sacri Pastores, aut cogere Concilia poterant, vacuis Episcoporum sedibus explendis, tuendæque disciplinæ idonea? Profecto habet Ecclesia, cur in omnibus suis orationibus pacem & tranquillitatem a Deo publicam exposcat tanquam fundamentum, cui universa Religionis exercitia necessario innituntur.

Non equidem negaverim, Barbaros etiam ipsos ad fidem conversos fuisse; nam Franci ex Gentilibus Christiani, Gothi & Langobardi ex Arianis Catholici facti sunt; sed tamen iidem diu admodum Barbari permansere. Barbariem hic nomino illam animi dispositionem, qua occupati homines non rationis usu, sed affectionum impetu & consuetudinis æstu quodam ac torrente agi se, abripique sinunt. Quanta vero solius etiam consuetudinis esse vis & efficacia soleat, exemplo suo luculenter obtendunt Iroci, sive Iroques, aliique Americæ populi, quos Barbaros appellamus. Vix ulla nobis cognita Natio est, ab animi perturbationibus perinde atque illi, libera & immunis; mansueti sunt, continentes, & patientes ut nemo supra: colunt justitiam, grati adversus benefactores existunt: sua facile largiuntur, exercent hospitalitatem. Et tamen ad hanc usque diem laboratum est, & prope incassum labor omnis cecidit, ut in veros Christianos formarentur, iis solum exceptis, qui inde a pueritia sua Parentum oculis subducti, interque Christianos educati fuere. Atqui his populis nec ingenium, nec animus deest ad eas res, quibus a puero assueverunt, tractandas; ut vero novas rerum ideas animis admittant, induci & condocefieri neutiquam possunt. Non capiunt illi, Deum Universi Creatorem, omniumque sub sole nationum ex æquo Dominum esse. Non intelligunt necessitatem unius solummodo Religionis per totum orbem terrarum communiter omnibus amplectendæ; quid sibi velit spes, & exspectatio futuræ vitæ, in qua bona solum spiritualia promittuntur, non percipiunt. Longe vero minus abstrusiora fidei nostræ Mysteria assequuntur. Ista quamdiu exponi sibi audiunt, arrectis quidem auribus pacatoque animo adstant, ut crederes, admirabili consensu annutuque omnia illis probari; at ubi dicendi finem feceris, nihil te ipsis persuasisse comperies. Siquis eorum baptisma interdum expetat, id fere fit præsentis alicujus commodi, ac lucelli proposita spe, atque ad obtinenda nescio quæ crepundia, quibus mirifice tenentur; hujusmodi munusculorum aliquid ubi primum impetrarunt, continuo obligatæ Christo fidei immemores, cum suis popularibus ad genium redeunt, pristinamque con-

consuetudinem mactandi hostes suos, & humanis carnibus vescendi. Aliud Barbarorum genus est longe stupidissimum, uti Nigritæ & Cafri, in quibus nec sensa ulla Religionis, nec aditum ad ea duris ingeniis instillanda invenias: adeo isti nihil percipiunt, nisi quod manibus, sensibusque externis usurpari possit. Omnes istos in homines ante convertas, oportet, quam Christianos efficias.

Nequaquam eo dicta hæc velim, ut Francos aliosque populos Romanorum victores in eodem plane statu versatos fuisse existimem; illud solum contendo, quod extra controversiam est, nulla ipsos litteratura, nullo liberali ingenuoque studio excultos, nec agriculturæ, nec aliis honestis artibus aut opificiis addictos olim fuisse, sed prædationibus, cædibusque unice intentos, ut adeo solus ipsorum conspectus Romanis horrori esset. Præterea in illorum moribus, omnique vitæ ratione plurimum levitatis & inconstantiæ inerat, quæ barbarorum præcipua maximeque propria videtur esse nota; nam rationis primus fructus est constantia, & in consiliis omnibus actionibusque æquabilitas. Sane humano more non vivit, qui habenas pravis appetitionibus suis laxans, rerum externarum, quæ in horas mutantur, impressiones temere sequitur. Nemo prudens negaverit, inter primos Francorum Christianos Reges non modo discriminis, verum etiam oppositionis plurimum fuisse. Clodovæus cum suis liberis ex una parte zelum & venerationem erga res fidei præseferebat insignem: idem tamen ab injustitiæ & crudelitatis labe non excusatur. (*Martyrol. Rom.* 28. *Mart.*) Cunthramnus Rex optimus, quem Ecclesia Sanctorum catalogo inseruit, inter multa & præclara pietatis opera suos etiam manes ac nævos habuit; denique Dagobertus tot cœnobiorum pientissimus conditor vitiis item insignis fuit. Non deerant quidem tunc Episcopi Sanctimonia, & libertate Apostolica præstantes; verum hi ipsi inter multa mala, quod minus erat, eligendum putantes, Principes Christianos quantumvis imperfectos, ac in morum disciplina solutos, quam Paganos Ecclesiæ persecutores, & juratos hostes sustinere malebant. Quam vero parum fiderent Barbaris ad fidem conversis, inde liquet, quod duorum circiter sæculorum spatio nullos ferme præter Romanos ad Clericalem Statum evectos legimus; id quod ex eorum nominibus intelligere licet.

CAPUT III.

Romanorum cum Barbaris permixtio.

Processu temporis Romani cum Barbaris sensim & pedetentim in unam nationem coiere; quemadmodum vero in colorum permixtione accidit, ut de suo uterque aliquid amittat, & ex utroque tertius color existat, qui priores omnino delet; ita Barbari usu & consuetudine cum Romanis mansuefacti & eruditi fuerunt; Romani vero rudiores, magisque agrestes effecti; ut adeo jam inde a sexto Ecclesiæ sæculo ingentem morum in Occidente inclinationem observare liceat. In pervolvendis Historicis, Poetis, aliisque profanis Scriptoribus longe tunc minus, atque olim, operæ ponebatur. Verebantur nimirum, ne hujusmodi libros lectitando ad alia, quæ directe ad Religionem non pertinent, animus avocaretur, quem uni huic negotio intentum volebant: cum tamen hæc ipsa profana studia Religioni nequaquam inutilia sint, immo vero perquam opportuna ad cognitionem antiquitatis, sanamque Criticen conservandam. Qui enim hisce præsidiis destituti sunt, facile supposita, illustribusque Auctorum Ecclesiasticorum nominibus insignita volumina pro genuinis admittunt, nimiumque se credulos præbent ad omne genus miraculorum, unde unde afferantur, complectendum. Miraculorum, quæ ab Apostolis, & ipsorum Discipulis maximo numero patrata dicebantur, quæque in dies ad Martyrum sepulchra edebantur, tam celebris & constans fama percrebuerat, ut ejusmodi prodigia non amplius accurato examini subjicerentur; & ut quæque historia miraculis iisque præter morem stupendis maxime referta erat, ita lectu jucundissima habebatur.

Verum hanc in moribus & doctrina barbariem abunde compensarunt rara pietas, aliarumque solidarum virtutum ornamenta. Tota morum disciplina, quam in tertia hujus Operis parte exposui, ad decimum usque Christi sæculum duravit. Numquam Christiani, interque istos Principes ipsi ac Reges, in psalmodia divina magis assidui, nunquam ad obser-

observanda ecclesiastica jejunia, ad dies festos rite agendos, denique ad omnia Religionis exercitia ferventiores fuere, quam his, de quibus nunc ago, temporibus. Vidisses sacros Antistites admirabili vitæ integritate conspicuos, orationi juxta & lucris animarum unice intentos; testes hujus rei appello Apostolicos illos Viros, quorum opera, & prædicatione in Gallia Belgica, in Germania, aliisque ad Septentrionem longius porrectis provinciis Christi fides plantata fuit.

Episcoporum etiam auctoritas cum die crescebat; nam præter Sacerdotii dignitatem, vitæque sanctimoniam, singularis peritia in negotiis pertractandis, & in populos amor ac propensio passim ipsos commendabant. Tempore barbaricarum irruptionum, ac vastationum persæpe accidit, ut exultanti ferocientique Barbaro Victori unus aliquis Episcoporum veluti aggerem murumque sese objiciens, civitatem sibi creditam vel cum periculo proprii capitis a direptione vindicaret. Sic Roma contra Attilam a S. Leone Papa defensa fuit; sic Trecæ a S. Lupo, Aurelianum a S. Aniano servata; ex adverso S. Desiderius Lingoniensis, & S. Nicasius Rhemensis Episcopi pro grege suo Vandalorum ferro occubuerunt. Postquam ad nostra sacra Ethnici Principes transiere, Episcopos adhibuere sibi a consiliis fidissimosque experti sunt Ministros. Neque ad alium finem sanctissimi Pastores & sua auctoritate & Ecclesiarum suarum opibus utebantur, quam ut pauperum inopiæ, publicisque utilitatibus servirent. Legantur in Anastasio admiranda opera, quæ a S. Gregorio cæteri Summi Pontifices usque ad Caroli M. tempora moliti sunt, partim in reparandis Romæ ruinis, partim in Ecclesiis, Xenodochiis, immo viis etiam publicis & aquæductibus extruendis, partim denique in universa Italia a Langobardorum furore, & avaritia Græcorum vindicanda. Legantur S. Amulfi, S. Eligii, S. Audoeni, S. Leodegarii Acta, & res præclare gestæ aliorum Præsulum, qui ad publica negotia adhibiti fuere; & facile constabit, adeo nihil politicis rebus Christianismum officere, ut illis potius pro solidissimo fundamento serviat; nulla enim re facilius arctiusque mortales ad mutuam inter se ferendam opem conjunguntur, quam Religionis vinculo.

Tanta Episcoporum, & Abbatum existimatio atque auctoritas sensim sine sensu temporali etiam jurisdictione, & sæculari potestate confirmata fuit, Dominique, ac Principes evaserunt Viri Ecclesiastici cum iisdem juribus atque oneribus, quæ Laici aut sæculares Domini habebant; nam ad suppetias militares tuendæ rei communi submittendas, & non raro ad easdem in campum educendas obligabantur. (r) Satis quidem cum temporis nationes inter se permixtæ erant, ut nullo amplius habito ex Barbaris perinde atque ex Romanis Clerici possent creari; difficile tamen factu erat, ut qui ex Barbaris eo evecti erant, mores suos omnino dediscerent.

CAPUT IV.

Mores Christianorum Orientalium post sæculum quartum.

Etiam in Oriente, etsi aliis ex causis, laxata fuit Fidelium disciplina. Plurimum in animis hominum valuere hæreses ibidem grassantes, quarum impetu multorum ab imis fundamentis labefactata fuit fides. Suos ex una parte Nestorius, suos Eutyches ex altera parte vel potius Dioscorus Sectatores maximo numero habebant. Disputationum nullus erat finis, eæque in contentiones & seditiones sæpenumero erumpebant. Clerici & Cœnobitæ uti cæteris zelo præstabant, ita animis magis incendebantur. Anachoretæ quidem hæretici, ubi semel inconsiderato æstu abrepti ex antris suis in civitates se retulerant, Dei & Religionis, ut ipsi quidem existimabant, acturi causam, nullum violentiæ genus a se alienum putarunt. Perspectæ sunt eruditis funestæ tragœdiæ ab inimicis Chalcedonensis Concilii in Ægypto & Syria editæ.

Imperatores Christiani ut auctoritate sua tantis malis obviam irent, maius malum pativerunt. Nam cum ipsorum fuisset, Ecclesiæ sanctiones, & decreta executioni solum mandanda curare, pœnis de rebellibus & seditiosis in tempore sumptis; longius provecti, quam per statum liceret, argumenta fidei

(r) Confer Muratorii *Antiquitates Italicas* T. IV. *Diss.* 45.

dei ipsi cognoscere, & ad componendas de religione controversias Edicta promulgare, viamque pacificandi omnia inire non dubitarunt periculi plenissimam. Subinde Episcoporum timida conniventia freti ac suffulti, dum Ecclesiasticam disciplinam recte ordinare student, eamdem penitus evertunt, nulla alia relicta regula, quam quae imperatorum ex voluntate fluxisset.

Licet autem Imperium adhuc regeret sese ac sustentaret; illud tamen neque Romanorum amplius, nisi ex nomine, neque Graecorum, nisi ex linguae Graecae usu dici poterat. Thraces, Illyrici, Isauri, Armeni, Persae, Scythae, Sarmatae, Bulgari, Russi, denique Barbarorum omnis generis colluvies Imperium re ipsa obtinebat. Inde est, cur nulla propemodum natio tam corruptis moribus fuisse a Scriptoribus dicatur, qualis Graecorum erat extremis illis temporibus. Vitia isti quidem Majorum suorum habebant, sed virtutibus ipsorum, elegantia morum, & scientiarum laude carebant. Hi tamen omnes Christiani tunc erant, iidemque ad nostra usque tempora priscae Religionis exteriorem cultum magno studio conservabant.

Non poterant isti non frequenter & familiariter agere cum Mahometanis, ex quo isti rerum in Oriente potiti sunt; immo quam plurimi ipsorum Mahometanis in Ægypto & Syria subditi erant, quin ea re cessarent Christiani esse. Nam Musulmanni, (ita nominantur impurissimi Mahometis asseclae), victoriis suis, & armorum secundo cursu religionem falsi Prophetae ita stabiliverunt, ut in Provinciis, ubi Christiana Religio convaluerat, minime istam abolerent. Insulsior enim Mahometis doctrina erat, quam ut ab hominibus verae fidei cognitione jam imbutis admitteretur. Exigebat enim a suis sectatoribus, ut a Deo missum se crederent, cum tamen hanc sui Missionem nec Prophetiae cujusdam praeviae, nec miraculi ullius efficacia, ac ne ratiocinando quidem, sed sola simplicique sua asseveratione persuadere aliis conaretur. Invenit tamen Impostor ille stultissimae sectae discipulos, tum quia ad Arabes se convertit, homines perinde stolidos & obesae naris ac ipse Mahometes erat; tum quia prospera in bello fortuna usus, spolia & praedas liberaliter cum suis divisit, barbaram adeo sectam horrebant Christiani, multoque ante servire Musulmannis coacti sunt, quam ut socialiter cum iisdem vivere in animum inducerent.

Ad extremum tamen, usu ipso horrorem leniente, iisdem assueverunt; & intra ducentorum annorum spatium corroborata sub Calipharum Abasidarum regimine Musulmannorum potestate, minus odiosa videri Christianis coepit ipsorum secta, utpote qui tot annorum lapsu rudes effecti, longaque servitute fracti jam erant. Satis tum temporis Mahometismi origo habebat antiquitatis, ut fabulas suas atque ineptissimarum rerum farraginem in Alcorano contenta involvere tenebris, & vero illustrare etiam posset. Nam in Alcorano illo tertio quoque verbo repetitum Dei nomen ad fucum indoctis faciendum mirifice valuit. Ubique Pseudo-Propheta ille unum Deum praedicat, & fugiendam hortatur idololatriam. Judicii extremi, Inferni, & Paradisi Mysteria proponit; de Moyse, de Prophetis, de Apostolis & Martyribus perhonorifice loquitur, ipsum adeo Redemptorem nostrum summis laudibus extollit. Ex alia parte multas Mahometani exteriores Christianismi functiones imitantur. Septies in die laudem Deo Christiani dicunt; Mahometani quinque vicibus Deum precantur. Illi jejunium quadraginta dierum, isti dierum undetriginta observant, quibus nonnisi vespere, quemadmodum eo tempore Christiani solebant, cibum capiunt. Christiani Dominicum diem, Mahometani feriam sextam celebrant. Nos ad Ecclesias orationis, sacrae lectionis & sacerdotalis institutionis causa convenimus, isti quoque in fanis suis utcunque orant, Alcoranum ibidem legunt, & Doctorum suorum audiunt exhortationes, peregrinationes item pietatis causa instituunt ad terram, quam ipsi sanctam arbitrantur, & ad sepulchra eorum, quos pro Martyribus habent. Multi praeterea sunt, & munifici in eroganda stipe, numerumque Xenodochiorum fundarunt bene magnum. Ne Religiosorum quidem aliquam apud eos speciem desideres, qui in communi viventes horribilem in sua corpora exercent carnificinam. Nullum enim externae severitatis genus est, quod homines quamlibet vera virtute vacui, sive vanitate, sive lucri cupidine imitari non valeant; ut vero domi delitescere in silentio & manuum labore velint, nisi Christiani sint, consequi non poterunt.

So-

Solent non raro homines in sinu Christianæ Religionis educati, cum exteras Regiones obeunt, non parum commoveri animis, ac sollicitari, ubi hanc Religionis veluti larvam virtutesque Infidelium mere humanas ac naturales intuentur; immo persæpe ad suos redeunt in fide nutantes, & ad quidlibet in materia Religionis credendum dispositi. Quantam igitur existimamus miseris illis Christianis obortam fuisse sensationem, qui in ditione Turcarum nati vitam ibidem exigere omnem debebant, qui sub durissimo ipsorum jugo ferme semper ingemiscebant, neque alia ratione fortunas suas in tuto collocare se posse intelligebant, quam Majorum suorum ejurata fide. Mirandum sane est, non omues plane perversos fuisse, & ad defectionem a fide traductos; ingensque numerus Fidelium, qui universo in Oriente post mille annos remansit, insigni argumento & Evangelii vim, & Mahometismi demonstrat infirmitatem.

Illi etiam Christianorum, qui sub Imperatorum Orientis dominio permansere, saltem ex commercio cum Mahometanis, usuque cum hæreticis, quibus Orientalis Ecclesia scatebat, facile labis aliquid contrahere poterant. Fama est Leonem Imperatorem, Iconoclastarum caput a Judæis & Saracenis, qui Mahometani Arabes erant, seductum fuisse ac depravatum. Michael II. cognomento Balbus pro Semi-Judæo habitus fuit. Michael III. cum aliis eorumdem scelerum sociis Religionis nostræ augustos ritus, atque adèo tremendum Altaris Sacrificium sacrilega petulantia per jocum imitari non erubuit. Non longe post istum alium animadverto Imperatorem annis & judicio immaturum, Alexandrum, inquam, Leonis Philosophi Filium, qui in Christianismum impiis vocibus aperte grassari, & idololatriam anhelare veritus non est. His omnibus attente perpensis, subit animum suspicari, primos inter nationes fuisse Græcos, apud quos morum licentia vitæque libertas initium sumpserit. Nihil tamen ista opinione detractum cupio compluribus sanctitate insignibus viris partim in dignitate constitutis, partim privatam vitam agentibus. Nam ad summam rei quod attinet, Christiana Religio toto hoc durante tempore per universum Græcorum Imperium magnifice conservata fuit. Celebres Doctores, summi Antistites, Anachoretæ sanctissimi, multoque plures Martyrum, qui ad defendendum sacrarum imaginum honorem, vitam profudere, Ecclesiam illam illustrabant.

CAPUT V.

Mores Fidelium in Occidente a sæculo Christi decimo.

Religionis causa in Occidente integra tum salvaque erat; de fide nulli dubitatio inciderat, nullæ hæreses extabant; ignorantia tamen, & barbaries incrementum sumebant. Mira quidem ope, & opera Carolus M. elaboraverat, ut humaniorum studia litterarum, & Ecclesiasticæ disciplinæ observantiam fœdum in modum collapsa denuo erigeret, sed qui Carolo successere in regno, nequaquam summi Viri consilia prosecuti sunt, eoque factum, ut Ecclesia, & res politicæ brevi pejore quam olim loco esse inciperent. Equidem in Saxonia, in Bavaria, totaque reliqua Germania disseminata jam erat Christi fides; verum ad eamdem in Gente bellicosa indomitaque afferendam, Carolus M. fidei prædicationem ferro, & suppliciis defendere coactus fuit. Multorum igitur initio ad Christum conversiones metu potius, quam libera voluntate fuerunt expressæ; qui cum per eorum temporum iniquitatem instrui non possent, quantum ipsis necessarium erat, ut Religio veluti in novellis agris recens plantata radices satis altas ageret; credere juvat plurimum inscitiæ, & ad res divinas tarditatis in animis hominum relictum fuisse; atque hæc fortasse non postrema causa est, cur schismata, & hæreses tam facilem aditum in universo Septentrione invenerint. Continua post Ludovicum Pium civilia, & intestina bella ignorantiam, & morum dissolutionem in partes Regni Francici alioqui maxime sanas revocarunt, accedente ad cæteras miserias Nortmannorum Gentilium irruptione, & vastitate ab omni parte illata. (1) Hungari etiam ipsi

(1) Vide miseram Italicæ litteraturæ barbaris hisce sæculis conditionem a Muratorio descriptam T. III. *Antiq. Ital. Diss.* 43.

ipsi Gentiles Italiam infestarunt; Saraceni diu admodum Italiæ finibus metuendi Apulejam denique, & Siciliam occuparunt, præter Hispaniam, quam ante centum jam annos, & amplius sibi subjecerant. Hunc in modum, quidquid ex Romanis moribus, & urbanitate reliquum, progressu temporis abolitum fuit.

Ferenda utcunque erat Politices, artium, & humaniorum disciplinarum jactura; nisi cum his Religionis etiam causa conjuncta fuisset. Verum ista sine studio, & institutione, quæ fidei ac morum præcepta conservat, stare diu non potest. Immo Deus ipse, qui Ecclesiam suam nunquam destituit, singulari providentia curavit, ut in summa temporum caligine Doctores nihilominus satis illuminati, virique sanctitate illustres existerent, quorum vita cæteris exemplo esset. Offerunt se in sæculo Christi decimo S. Dunstanus in Anglia, in Galliis S. Odo, Abbas Cluniacensis cum primis suis successoribus, in Italia S. Romualdus atque hujus discipulus S. Bonifacius M. S. Adalbertus Pragensis, & ipse Martyr, idemque Slavorum atque Hungarorum Apostolus, S. Udalricus Augustanus Episcopus aliique præterea, qui verbo, exemplis, & miraculis cum sanæ doctrinæ, tum disciplinæ Ecclesiasticæ traditionem tuiti sunt. Sub eadem tempora Laicos etiam atque adeo summos Viros ac Principes observare licuit sanctitate claros, cujusmodi fuere S. Geraldus comes Aureliacensis, S. Stephanus Rex Hungariæ, & hujus filius S. Emmericus, Robertus Hugonis Capeti Francorum Regis Filius, & in Regno Successor, SS. Henricus Imperator, & Cunegundis ipsius conjux.

In Sanctis his, Henrico, inquam, & Stephano, duarum nationum recens ad fidem traductarum animadvertere licet prævias ad virtutem dispositiones, quibus instructi erant populi, quos Romani Barbaros appellabant; erant illi ad æquitatem, ad ingenuitatem, ad castitatem propensi, voluptatum, & commodorum corporis contemptores, pauperum vero, & justitiæ peramantes. Tanta gravitate, candore animi, & magnanimitate præditi homines, ubi semel Evangelium degustarunt, derepente illud toto pectore ita complexi sunt, ut neque difficultatibus ullis avelli se ab eodem paterentur, neque ad ejusdem lenienda severiora præcepta benignæ interpretationis aliquid subtiliter excogitare vellent. Inferior quidem ipsorum indoles fuit Græcis, & Romanis antiquioribus, si constantiam in agendo, judiciique maturitatem spectes; verum hæc ipsa res eo valuit, ut iidem simulationis, & hypocrisis vitio minus essent obnoxii. Cæterum præcipua damna, quæ decimo illo Sæculo ignorantia invexit, ista fere erant, quod Doctorum, & Sanctorum, de quibus paulo superius egi, major in dies raritas, & infrequentia esse cœperit, quod fides, etsi, quantum ad substantiam pertinet, inconcussa semper manserit, multis tamen, & magnis adminiculis exterioribus privata fuerit; denique quod apud multos Christianismus haud aliud ferme fuerit, quam pars quædam morum cujusque nationis, quæ solis propemodum externis ceremoniis, quibus nec falsæ Religiones carent, constare videbatur.

Christum passim omnes ita confitebantur, ut naturaliter id facere viderentur, & ferme pro una eademque re haberetur, hominem simul, & Christianum esse. Promiscue igitur ista duo inter se jungebantur, ut adeo in medio Ecclesiæ Christianum, quemadmodum olim Philosophus ille hominem medio in foro, quærere liceret. Nihil prope Christiani a Judæis, & infidelibus differebant, quantum ad vitia, & virtutes attinet; nam ceremoniæ Religionum, quibus mutuo secernebantur, se solis nihilo meliores reddunt homines. Fatendum nihilominus est, in hac ipsa temporum nocte Evangelii divinam plane virtutem, & efficaciam mirum in modum eluxisse. Quantumvis enim ignorantia mundus involveretur, omnes tamen etiam rudes mulierculæ agnoscebant, & adorabant unum ac verum Deum universorum Conditorem, & humani generis Reparatorem Christum JESUM, omnes Judicium vitamque nunquam finiendam credebant. Hæc nostræ fidei morumque disciplinæ altissima dogmata ab omnibus pro certis exploratisque habebantur; cum e contrario apud veteres Græcos vel cum florentissimus esset ipsorum status, sapientissimi quique inter eos disputandi, & altercandi de hujusmodi veritatibus finem nullum facerent.

Libenter quidem concesserim, multorum vitam cum his ipsis fidei præceptis parum consensisse; licet enim nemo unus eorum aliquod in dubium revocaret, pauci tamen erant, qui ex iisdem in suos usus salutares elicerent con-

consecutiones, multoque minor eorum suppetebat numerus, qui, quod animo verbisque confiterentur, factis item, & moribus exprimerent. Nihilo tamen minus Evangelica morum disciplina non destitit, magna quædam etiam in malis Christianis commoda producere. Multum enim mali per eam impeditum fuit; populi immanitate plus aliis efferati, multum de sua crudelitate remiserunt, magisque tractabiles, & mansueti evasere. Si a peccatis non temperabant omnes, eorum quidam certe pœnitentia, & dolore compungebantur, & vel pœnis Ecclesiasticis ipsi se submittebant, vel saltem vitam suam damnabant, & aversabantur. Denique Christianismi professio illud maxime utilitatis orbi attulit, ut humanitatis, pudicitiæ, & honestatis quamdam quasi auram omnibus afflarit, quam frustra ab alia quacunque religione exspectes.

CAPUT VI.

Oppositio morum ejus temporis ab instituto primorum Christianorum.

IN sæculi decimi perturbato præposteroque cursu quærenda nobis est origo maximæ laxitatis in Ecclesiasticam disciplinam, & mores Christianorum introductæ. Nulli enim mores cum instituto primitivæ Ecclesiæ perinde pugnarunt, atque illi, qui per ea tempora in Italia, in Francia, ac prope in universa Europa impune dominabantur. Primi illi Christiani egregie imbuti erant Divinæ Legis cognitione. Utque eamdem perfectius condiscerent, lectionis atque piæ commentationis assiduitate procurabant; nihilo minus animis charitas, quam ingeniis sacra eruditio inerat; ejus nexu communiter animabantur omnes, interque sese fraterne consentiebant. Contra vero infelice illo sæculo ignorantia, & dissensio passim invaluerant. Laicorum quam plurimi ne characteres quidem norant, librisque ferme destituti erant. Siqui forte Principum aut nobilium virorum antiquum aliquem codicem inter cimelia sua conditum habebant, eumdem, quod latino sermone conscriptus esset, cujus tunc usus exoleverat, neutiquam intelligebant. Nam in vernacula lingua nulla tunc volumina conscribi solebant. Neque nisi in latino idiomate officium Divinum, & publicæ in Ecclesiis sacrarum litterarum lectiones peragebantur, quarum insuper expositio admodum infrequens per ea tempora fuit; raro etiam pro concione dicere auditi sunt. Sæculares vero Domini intra Castella quisque abditi satis habebant, aut in vicino quodam Monasterio Divinæ rei interesse, aut Missam duntaxat privatam, a Sacellanis celebratam domi suæ audire, ubi ad Civitatem Episcopalem adire integrum non erat. Sæpe enim per crebra bella, ea præsertim, quæ cum Episcopis sæculares gerebant, eodem accedere non licebat. Nihilo melius reliqua multitudo Fidelium instituta erat; si paucos cives excipias, qui urbes habitabant, præstantibus Episcopis instructas. Jam in densissimis tenebris incredibile prorsus videri posset, quousque hominum levissimorum crudelitas progressa fuerit, nisi ejus rei expressa luculentaque adhuc in antiquissimis, ut vocant, Legendis extarent vestigia.

Sacerdotes, & reliqui de Clero aut armis ipsi correpti tueri se, & hostiles impetus undequaque ingruentes a se propulsare cogebantur, quo Ecclesiæ possessiones, quibus ipsi victitabant, vindicarent; aut dura egestate compulsi ad humilia nimis atque indigna ministeria abjicere se debebant, aut denique provincias obire, ab Episcoporum aut Dynastarum quopiam victum emendicaturi. Inter has rei familiaris angustias, & publicas calamitates quænam ipsis studiorum opportunitas, quis modus suppetebat tuendæ morum æquabilitatis, vitæque pro gradus sui ratione recte componendæ? Sane extra Ecclesias aliquot Cathedrales, & Monasteria locus relictus erat omnino nullus, in quo litterarum studia, & Christianæ legis exacta observatio veluti continua Traditione servata propagarentur. Cluniacenses præcipue Monachi plurimum hac in re per ea tempora elaborarunt.

Inscitia hæc, & indigentia fecere, ut non jam amplius Ecclesiarum damnis commoti Clerici, ad sua potius lucra respectarent, ac privatis solum negotiis curas intenderent suas. Inde simoniaca lues adeo vulgari cœpta. Concubinatus etiam invaluit, perque summam temeritatem ac impudentiam modis omnibus assertus fuit. Rudes isti imperitique Ecclesiastici, qui ministerium suum haud aliter atque opificium tractabant, nec jam in communi, sed seorsim ab aliis vivebant, neque litteris, neque precationi sacræ, sed curandæ au-

augendæque rei operam sedulo navabant, non intelligentes sacri Cælibatus gravissimas causas, legem istam continentiæ pro jugo habebant ac tyrannide nulli ferenda. Hinc rabies illa, & furor incredibilis exarsit, quo in Gregorium VII. Pontificem Maximum, aliosque, scandalis hujusmodi extirpandis intentos, debacchati fuere. (1)

Bonorum ingentium splendor, quibus Ecclesiæ abundabant, vehementer Principum ac Dominorum sæcularium animos sollicitabat, quibus ad vim inferendam nunquam non in promptu sua arma erant. Sæpe Episcopatus ab hominibus alia omnia promeritis violente usurpabantur: sæpe ex vicinioribus Dynastis unus filium suum natu minorem intrusit, quo filii nomine Ecclesiam spoliaret. Nec ipsa adeo Roma his malis immunis fuit; vicinos præsertim Regulos ac Tyrannos habuit infestos; intraque sæculum illud decimum continuæ propemodum erant Pontificum summæ, & Apostolicæ sedis intrusiones atque expulsiones, in qua tamen ad id usque temporis morum disciplina quam purissima permanserat. Rara item cogebantur Concilia, propter bella aut potius latrocinia publica & passim usitata, vix ut ex una civitate in aliam tutus esset commeatus.

Ut aliquantulum respirare tot inter mala liceret, induciæ demum faciendæ erant, quæ *Trega* sive *Treva Dei* nominabantur; qua voce cessatio ab omni vi hostilique aggressione intelligebatur, sive certis per hebdomadam diebus, sive adversus certas personas observanda. (*Extravag. de Trev. & pac.*) Trega hujusmodi complurium auctoritate Conciliorum atque anathematis insuper proposita comminatione sancita fuit. Tanta etiam tum vis Religionis fuit, quam in animos mortalium exercuit, quantumvis efferati atque indomiti hi essent, convulsisque socialis vitæ repagulis omnia per vim ac violentiam agerentur. Hoc quoque tempus illud est, quo Excommunicationis frequens facta mentio fuit, in percussores Clericorum latæ. Nam prioribus sæculis, cum sola Fidelium reverentia tuti satis ac defensi essent Clerici, vix ad pœnæ genus animadvertere unquam licuit; consecutis, vero mediis Ecclesiæ temporibus, cum atrocissimis passim injuriis & insultibus Ecclesiastici paterent, extremis item remediis utendum fuit.

CAPUT VII.

Ecclesiarum inopia.

Normannorum populatione, aliisque internecinis bellis Templa, & Monasteria maximam partem eversa dirutaque fuerunt, quæque ex iisdem supererant, omni cura destituta veluti sponte sua in ruinam inclinare permittebantur, falsa nimirum persuasione Fidelium animis passim insidente, fore, ut annus a Christo nato millesimus orbi universo supremus illucescat. Hæc causa est, cur antiquissima etiam templa, quæ hodiedum extant, vix ultra quingentos sexcentosve annos natales referant suos. Quo tempore instaurari atque a fundamentis novæ condi Ecclesiæ rursus cœptæ sunt, forma quidem veterum ædificiorum retenta atque expressa iterum fuit, magnificentiam tamen veterem, sacræque supellectilis pretiosum apparatum imitari aut revocare non licuit. Etsi enim permagnis tunc quoque Ecclesiastici bonis instructi essent, Ecclesiæ tamen non cessabant & egere, & male administrari; propterea quod bona illa in titulos multorum beneficiorum veluti in totidem rivos divisa essent, quorum annui proventus a Possessoribus quam plurimis ita curabantur, ut si privata eorum bona forent, quam minima proventuum parte ad usus atque impensas publicas erogata. Episcopi ad quos redituum illorum pars maxima pertinebat; propter sæculares Dominatus, quibus sub id tempus instrui cœperant, non poterant non aliorum more Principum numerosam alere familiam, aulamque & apparatum suæ dignitati congruentem comparare. Quid? militum manipulos suis non raro stipendiis in promptu habere cogebantur. Ut adeo, si vel zelo animarum antecessoribus suis pares essent, tamen in faciendis impensis ad Ecclesiarum

cum

(1) Vide quæ hac de re dicta a me sunt in Cælibatus Sacri polemica historia, quæ nuper in Germanicam quoque linguam translata prodiit.

cum fundamenta, tum ornamenta longe impares Majoribus fuiſſent ſuis, qui & parciſſime pro ſe victitabant, & univerſæ Diœceſeos Eccleſiaſtica bona ſoli adminiſtrabant; præterquam quod ipſa illa priſcæ magnificentiæ veluti nobilis idea cum tempore deperdita fuerit. Non parum erat calamitoſis illis temporibus, ſecto ex lapide Templa moliri, cupreiſque columnis altare concludere; ex eadem materia cruces & candelabra formabantur, auro & argento faciendis ſacris calicibus reſervato; quanquam ne iſti quidem, niſi in opulentioribus Eccleſiis aurei argenteique eſſent; (*Conc. Chalced. An.* 787. *Tribur.* 895. *c.* 18. *Rem. de Conſecr. Diſt.* 1. *c.* 45.) atque ad hæc tempora prohibitio illa referri debet, adhibendi in Sacrificio calices ex vitro, cornu, ligno, cuprove factos, ſtanneorum calicum permiſſo uſu; Reliquiariæ demum thecæ ſæpenumero ligneæ duntaxat erant. Ex quibus eorum temporum miſerrimum egentiſſimumque ſtatum facile quivis arbitretur.

Cæterum quantumlibet egentes tunc Eccleſiæ eſſent, ſatis tamen ornatas magnificeque inſtructas fuiſſe, fatendum eſt, ſi cum profanis ædificiis comparentur, ſive civium privatas domos ſpectes, ex ligno duntaxat ædificatas, ſive Magnatum ac Dynaſtarum palatia. Extant eorum adhuc reliquiæ quædam, ex quibus diſcrimen illud ſatis liquido appaṛet. Sæculares illi Domini non niſi Caſtella Turreſque ſibi extruebant, in quibus fabricandis firmitatis ac ſecuritatis ſolummodo habita ratio eſt, cæteris Architecturæ ornamentis templorum ædificationi reſervatis; ad quæ locupletanda gemmas etiam ſuas, & pretioſiſſima quæque iidem conferebant, id quod partim ex theſauris antiquorum Monaſteriorum, partim ex Teſtamentis, codicillis, aliiſque id genus antiquis chartis videre eſt. Robertus Rex pietatis cauſa Angeriacum (1) peregrinatus, Sacræ Ædi concham auream triginta librarum dono dedit; aliis item Eccleſiis bene multis Calices, Reliquiarias Thecas, diverſi generis vaſa, atque ornamenta dedit, præterquam quod *Capellam*, ut vocant *Regiam*, id eſt, inſtrumentum ſacerdotale haberet, in paucis pretioſum ac ſplendidum, quod is, quoquo iter dirigeret, ſecum deferri curabat. Sub eadem tempora Gneſnenſis in Polonia Eccleſia a Bohemis expilata fuit, ac per ſacrilegam rapinam inde ablata Crux aurea trecentarum librarum, Chriſti e Cruce pendentis ſimulacrum librarum facile nongentarum, denique tres tabulæ primarii altaris ex auro puriſſimo gemmis ornatæ, præter alia innumera ornamenta in vaſis & ſacra ſupellectili: (*Baron. ad An.* 1036. *n. III.*) & hoc quidem in Regno illo, quod ſane inter cætera Europæ Regna opulentiſſimum non eſt.

Sed enim parum proderat, abundare Eccleſias, niſi elegantiæ quoque & munditiei cura accederet, quam tamen ejus ſæculi ruſticitas, ac veluti depravatus quidam guſtus excludebant. Eadem Eccleſiarum inopia fecit, ut Clericorum, quorum non omnino neceſſaria videbatur ad ſacras functiones opera, numerus conrraheretur, atque adeo penitus tolleretur, cujus generis erant Oſtiarii & Acolythi; brevique res eo rediit, vix ut præter Sacerdotes alii inferiorum ordinum Clerici ſupereſſent, quorum quilibet ſuo gradui peculiare obiret miniſterium; quare functiones hujuſmodi ſacræ aut penitus intermiſſæ, aut a Laicis miniſtris famuliſque curari cœptæ fuerunt. Ac ne ordo quidem, qualem olim Fideles pro ſexus & ætatis diſcrimine in Eccleſia ſacroſanctum obſervabant, in ſacris cœtibus ultra cuſtoditus fuit; quin potius depoſita Eccleſiaſtici ſtatus reverentia, veluti perrupto aggere, Laicorum & feminarum turmæ in loca templorum ſecretiora proxime Sanctuarium ipſum temere ſe infundebant; neque tunc laboratum amplius fuit, ut in locis a ſtrepitu remotis templa exſtruerentur, vacuumque circumquaque relinqueretur ſpatium ad ſupplicationes commodius deducendas; nimium enim tanta templorum laxitate civitatibus detrahi credebatur. Ergo pietatis ſumma in Eccleſiarum atque Altarium reponebatur numero, quin de iiſdem laute ac magnifice inſtruendis multum ſolliciti Fideles eſſent.

Et fuit ſane tempus illud, cum ſacellorum domeſticorum augeri ſupra modum numerus cœpit.

(1) Gallice S. Jean d'Ange'y Oppidum Aquitaniæ.

cœpit. Constantinus M. post conversionem suam unum in palatio suo Oratorium, unum item templum vel potius Tabernaculum portatile habebat, (*Euseb. in vita Const. Sozom.* 1. c. 8.) quod castra semper atque exercitum sequebatur. Tenuere morem hunc subsecuti Constantinum Christiani Reges, & erat in primis celebris Caroli M. *Capella*. Is, ut erat prope assidue in itinere detentus, voluit semper deportari secum Reliquias, sacrum ornatum, & quidquid ad rem divinam faciendam necessarium erat, una cum numeroso selectoque Clericorum cœtu. Quare nihilo minore apparatu ipsius Capella, quam in quacunque Cathedrali Ecclesia, Divinum Officium peragebatur. Caroli exemplum Successores ipsius imitandum putarunt; hos porro uti aliis in rebus omnibus, ita in isthac quoque secuti sunt Principes ac Reguli, qui in Carolingicæ Domus ruinis suam dignitatem inædificarunt. Cum vero quilibet Regulorum hujusmodi, quibus Europa omnis quam brevissimo temporis intervallo abundare cœpit, intra castelli sui munimenta clausus ac defensus, vicinos suos bello appeteret, quilibet etiam ipsorum intra arcis suæ ambitum peculiare sacellum sibi depoposcit, ne, quo tempore per tumultus bellicos alio concedere non licebat; Officii Divini & Missæ fructu carendum esset. Ergo alias necessitate, alias desidia adducti ab Ecclesiis publicis abstinuere; nec nullam ea in re partem sibi vendicabat ambitio, & aliorum despicientia; ne videlicet mixti ultimæ plebeculæ quisquiliis summi viri cernerentur, sed ut potius sacellanos in famulitio suo numerarent. (*Concil. Ticin. An.* 855. c. 4.) Persæpe sæculo Christi nono labente conqueri Patres auditi sunt, quod Ecclesiæ a copiosis viris atque Magnatibus deserantur, legeque sancitum fuit, ut solemnioribus saltem festis eodem isti quoque se conferrent. (*Theodulp. can.* 45. 46.) Secundum illa tempora Altaria portatilia, sacella domestica & privatæ Missæ usque adeo multiplicata sunt, ut sensim Majores Ecclesiæ a solis civibus & vulgo frequentarentur; quæque ante publicis templis offerri a Dominis solebant, ea isti in privatorum suorum sacellorum usus erogabant; cumque per ipsorum absentiam multum de Officii Ecclesiastici splendore deperiret, dubitare non licet, quin ipsorum etiam Ecclesiasticorum hominum fervor intepuerit.

Nullum tamen incommodorum, quæ magno numero tanta Ecclesiarum indigentia (1) procreavit, molestius graviusque erat, quam pauperculorum neglectus & solitudo. Qui enim consuli huic turbæ a Clericis poterat, quibus etiam ipsis cum fame luctandum erat? aut undenam conquirere pias eleemosynas vacabat, cum latrociniis & populationibus infuta essent omnia? Xenodochia profecto nisi in opulentis urbibus exstrui conservarique non possunt, utque admissi ibidem egeni sollicite ac bene tractentur, hominibus opus est prudentia, charitate, cæterisque ad gubernandum aptis dotibus abunde ornatis. Atqui nihil ferme istorum per ea tempora reperire erat (2). Ipsa adeo commercia sublata erant, quorum ope id, quod uni regioni natura negat, importatis in eam ex alia abundantiore provincia mercibus suppletur, ac veluti exæquatur. Progressu temporis tamen a Primoribus ac civibus opulentiorum urbium diversi generis Hospitalia, interque ista duæ præsertim Hospitalium novæ classes, leprosis & peregrinis excipiendis fundata fuere; quorum major pars post tempora S. Ludovici primum erecta fuit. Habes hic, amice Lector, præcipuos effectus, quos sæculi illius decimi depravatus genius produxit. Quæ qui enucleatius persequi singula velit, historiam universam calamitosi illius ævi conscribere necesse habeat; sed nobis ad scopum huic operi præfixum sufficiat summa rerum capita attigisse.

CA-

(1) Ut ut hæc de quibusdam Provinciis vera esse concesserim, mediis tamen istis sæculis in Italia nostra Ecclesiæ satis opulentæ fuere, ut in Muratorianis Antiquitatibus legenti dissertationes 67. 68. & 71. palam fiet, licet non exiguum subinde passæ sint detrimentum eas ob caussas, quas idem Muratorius *diss.* 72. erudite persequitur.

(2) In Italia præsertim magna fuit ejusmodi hospitalium frequentia: qua de re Muratorium adi 37. inter Italicas antiquitates dissertatione.

CAPUT VIII.

Initium Reformationis a S. Petro Damiano susceptæ.

SÆculo Christi undecimo exeunte disciplina Ecclesiæ probique mores erigere iterum caput, ac reflorescere inceperunt, zelo & cura S. Petri Damiani, Summis Pontificibus Leone IX. Alexandro II. Gregorio VII. & Urbano II. auctoritate, qua pollebant, Apostolica, summaque sancti Viri consilia promoventibus. Educatus is fuerat inter Monachos *Nigros*, ut vocabantur, Cluniacenses, qui vitam monasticam ad statum pristinæ puritati admodum affinem veluti postliminio revocarunt. Magis etiam elimata Monastici instituti perfectio fuit, opera Monachorum Candidorum Cisterciensium, qui ad exordium sæculi duodecimi natales suos referunt. Itaque Petrus Damiani, quique eodem, quo ille, spiritu afflati erant sancti, & summi Pontifices incontinentiæ ac simoniæ, quæ geminæ pestes Clerum ea ætate miserandum in modum infecerant, magis animis bellum indixere, utque augustum hunc ordinem ac statum in veterem ac primævum splendorem assererent, vitam restituerunt Canonicorum in communi viventium, qui eam ob rem *Canonici Regulares* dicti fuerunt, quo sic a cæteris in veterno suo & priori laxitate persistentibus secernerentur. Canonicorum Regularium vita parum a monastica distabat; totaque propemodum differentia in eo sita erat, quod Clerici omnes ii essent ad ministeria Ecclesiarum destinati, ex quibus proinde Pastores & Episcopi maxima ex parte ereabantur. Tota igitur hæc pietatis, & exercitationis virtutum Christianarum instauratio ad solos ferme Clericos ad Monachos pertinebat; & revera plurimum etiam ad communem Christianismi utilitatem intererat, utrumque hunc statum ad veterem formam refingi.

Divus Petrus Damiani, & plerique illorum temporum sancti Viri ad internam animorum culturam, quæ solidis virtutibus exercetur, corporis etiam afflictationes atque asperitates adjunxere, quibus ævi nostri delicati mores ægre admodum insuescere sustinent. Sed credere juvat, divinitus ipsis injectam eam mentem fuisse, qua novam hanc vitæ rationem stabilirent, ad morbos eorum temporum opportunis veluti medicamentis curandos. Agendum ipsis ac decertandum erat eum natione tam perversa & refractaria, ut ad eam salubriter commovendam rerum externarum, quæ sensus corporis graviter ferirent, veluti arietes admovendi essent. Parum enim exhortando, parum ratiocinando proficiebatur apud homines rudes, barbaros, cædibus & rapinis assuetos. Immo ne quidem utcunque severa pœnitentiæ & austeritatis opera quidquam effecissent in populo duris militiæ laboribus innutrito, loricaque & armis nunquam non onerato. At ubi videbant isti S. Bonifacium Divi Romualdi Discipulum frigidissimas regiones nudis pedibus peragrantem: ubi S. Dominicum intuebantur cognomento Loricatum, dirissima verberatione tergora totumque corpus cruentantem, intelligebant illi denique, serio rem agere Sanctos istos, vereque Deum amare, ac peccata toto pectore detestari. Nihilo majorem animis religionem injecisset orationis internæ ac mentalis usus, immo hanc ne percepissent quidem inculti, efferatique homines, nisi moveri etiam labia, & in psalmos decantandos solvi lingua persentiscerent. Tunc primum diligi a Sanctis hisce proximum animadvertebant, eum eosdem cernerent, voluntarias pro ipsius salute pœnas ultro sibi infligere, suppliciaque de se sumere, quæ ex Canonum placitis subeunda peccatoribus erant, si ad eadem perferenda vires atque otium non defecissent. Ergo sub id tempus pœnitentiæ Ecclesiasticæ redintegrata consuetudo est, & quamvis ejus obeundæ spatium contrahi tunc cœperit, non pluribus verbi causa ad expiandum homicidium quam septem annis præfinitis; quia tamen, ut erant tum tempora, qui homicidia triginta ac totidem cum adulteria tum perjuria commiserat, pœnitentiam per aliquot sæcula extrahere debuisset, ideo Indulgentiæ certorum annorum impertiri cœptæ sunt, quarum in aliquot Bullis Pontificiis mentio fit. Pœnarum iste & pietatis exterior ac terrificus apparatus crudos peccatorum animos denique conciliavit atque emolliit, ut majori quam antea docilitate faciles Sacerdotibus ac Religiosis Viris præberent aures, quippe quorum vita admirationi erat, multique ea ratione permoti ad meliorem se frugem recepere. Cæterum prolixior psalmodia, flagrorum & ca-

catenarum ferrearum, ac reliquorum usus instrumentorum, quibus macerari caro solet, nequaquam recens eorum temporum inventum erat. Plura jam olim hujusmodi severitatis exempla edita fuisse, Theodoretus in Historia sua religiosa demonstrat; unusque Simeon Stylites sufficere abunde potest, ad quodcunque genus pœnarum quamlibet atrocium auctoritate sua & exemplo commendandum. In regula S. Columbani, qui proxime finem sexti sæculi floruit, maxima pars erratorum, quæ Monachi admitterent, flagellorum certo numero præscriptis ictibus castigata fuit. Psalmodiæ porro tempus in eadem regula nunc brevius nunc prolixius erat, pro noctium videlicet inæqualitate, quæ in ea regione, ubi Sanctus is degebat, multoque magis in Hibernia, unde advenerat, tam varia & multiplex est, ut interdum noctes hyemali tempore inciderent, quibus dimidium Psalterium absolveretur. Subinde Sanctos bene multos videre erat, voluntariis flagris in se animadvertentes, plures etiam, qui pro sua privata pietate totum in dies singulos Davidis Psalterium recitarent. (1) Flagellationum ille mos in abusum denique pertractus fuit ab Hæreticis, qui ea re (*Annal. Eccles. an.* 1260) *Flagellantes* appellabantur, quique in Italia sæculo Christiano tertio decimo prodiere; hi enim devotionis præcipuum caput in publica verberatione sitam esse contendebant. (2)

Psalmodiæ longioris studio temporibus, de quibus hic agimus, Officiorum Ecclesiasticorum crebrior numerus introductus fuisse videtur. Nam a Cluniacensibus Officium Defunctorum constitutum, (3) & (*B. P. Dam. lib. 6. ep.* 32.) S. Petri Damiani ætate Officium parvum B. V. inchoatum fuit, (4) quod subinde Laicis omnibus, qui legere scirent, familiare & usitatum esse cœpit. Rosarii porro, aut Coronæ B. V. usus adjuvandæ rudium pietati excogitatus fuit. Jam inde a prioribus Ecclesiæ sæculis solitarios quosdam sive Anachoretas accepimus, singulis diebus orationum certum & oppido magnum numerum devotionis ergo persolvere solitos fuisse. De quodam S. Paulo Libyco Sozomenus in hunc modum scribit: (*In Historia Eccles. tripar. l. VIII. c.* 1.) *velut quoddam tributum habens impositum, trecentas orationes unoquoque die reddebat: & ne numero forte delinqueret, trecentos lapides ponebat, & singulis orationibus* (finitis) *lapidem mittebat in sinum. Expensis vero lapidibus, orationes sciebat esse completas*. Consecutis post temporibus adhibita sunt grana precatoria filo inserta; quorum usus apud Orientales æque, ac apud nos, receptus est. Religiosis, qui legendi rudes erant, ut Templarii & Fratres Conversi Cistercienses, loco singularum Officii Divini Horarum certus numerus Orationum Dominicarum, quas recitarent, imperatus erat. Ad extremum S. Dominicus *Rosarium* instituit, centum & quinquaginta salutationibus Angelicis contextum, quo rudes Psalterii loco uterentur; ex Rosario postmodum Corona Virginis originem duxit. (5)

CA-

(1) Antiquiora tamen flagrorum exempla vide apud Gretserum in libris tribus *de voluntaria flagellorum cruce*. Quare non est, cur Protestantes, atque in his Io. Guill. Bajerus in Dissertatione *de flagellationibus Pontificiorum* Ienæ 1688., morem hunc tantopere insectentur.

(2) Historiam flagellantium edidit Jacobus Boileau Parisiis 1700. Confer tamen tum censuram ejus historiæ ab Johanne Baptista Thiers edita Gallice *ibid.* 1702., tum Patres Trivultianos in Ephemeridibus anni 1704. Christ. Schoettgenius *de secta flagellantium* librum vulgavit *Lipsiæ* 1711.

(3) Id oppido falsum, ut apud Bonam videre est *de Div. Psalm. cap.* 13. §. 2.

(4) Et hoc falsum. S. Petrus Damianus B. M. Virg. Officium non inchoavit, sed restituit. Vide Bonam *l.* 1. *cap.* 12. §. 2.

(5) De Rosarii institutione confer Bollandianos *T. I. Aug.* in *Comm. prævio de S. Dominico*, & Annales Dominicanorum Romæ nuper vulgatos *T. I.*

CAPUT IX.

Cruciatæ.

SUsceptæ sæculo Christi undecimo Cruciatæ sanctum procul dubio expeditionum genus erant; planeque necessarium ad comprimendam Infidelium audaciam, secundosque armorum cursus inhibendos. Eo præcipue valuerunt, ut & Italia ab Infidelium continuis direptionibus præservaretur, & Sicilia ac demum Hispania ab ipsis occupata, barbaris hostibus liberaretur. Cæterum tam modus ac ratio ejusmodi expeditiones gerendi præpostera, quam fortuna ut plurimum adversa fuit; damnorum vero, quæ inde accepta sunt, longe maximum fuit disciplinæ remissio. Ad eam usque diem perstabat pœnitentiæ Ecclesiasticæ usus, nec nisi raro atque ad breve tempus ejusdem vel condonatio vel potius contractio fiebat. At ex eo tempore Indulgentia Plenaria introducta est, omnimoda, inquam, relaxatio quarumvis pœnarum Canonicarum, quas quisque peccando commeritus fuisset, si modo peregrinationem ad Terram Sanctam suscipere in animum induceret.

Nihilominus Cruciatas hujusmodi non tam simplicem meramque pœnarum omnium condonationem sive Indulgentiam, quam unius pœnæ cum altera permutationem esse volebant. Et revera peregrinationes ad loca populorum communi pietate celebrata, qualia erant Roma, Compostella, Turones ac præcipue Hierosolyma, multo jam ante inter Pœnitentiæ genera numerabantur. (*Concil. Cabil. II. An.* 813. *Capitulum Aquisgranense An.* 787. *c.* 73.) Etenim sæculo Ecclesiæ nono motas fuisse querelas constat de abusu non uno, qui in easdem etiamtum irrepserat; & aliquanto prius conditæ leges fuerant ad coercendos vagos quosdam, & inertes homines, qui pœnitentiæ obtentu regiones obibant nudis corporibus, ferroque, & catenis ad universorum terrorem onusti. Hunc in modum a pristino ritu obeundæ pœnitentiæ pedetentim discessum est, quam domi, & in secessu fieri solitam, supra commemoravi. Sed tamen qui ita vel soli vel cum selecta piorum peregrinorum manu iter hujusmodi inibant, magis aberant a periculo seu dissipandi animum, seu in ea ipsa peccata, quæ expiatum ibant, relabendi.

Longe aliter se res habebat in Cruciatis. His enim, qui nomen dederant, ii catervatim ac sæpe exercitus in morem proficiscebantur, proptereaque id genus militares, ut sic dicam, peregrinationes haud opportunum satis ad deflenda peccata remedium erant. Quomodo enim in tanta rerum undequaque in sensus incurrentium varietate animus secum habitaret, spiritumque cumpunctionis teneret integrum? Sane in longis itineribus ad eorum levandam molestiam libenter captamus blanda colloquia, longosque, & familiares sermones miscemus; & qui minus quam cæteri sapiunt, cæteris esse solent loquaciores. Præterea sollicitudo procurandi victus, & diversorii, ac diversi, ut in itinere fieri amat, repentinique casus animum alio avocant; facileque in cibo, potu, & somno capiendis plusculum nobis indulgemus, ad insuetæ fatigationis lenienda incommoda. Jam ipsa itineris ratio non una semper nec æquabilis esse poterat. Adde his tot regionum, quæ in profectione ad Terram sanctam peragrandæ erant, diversos mores; adde questuum occasiones ex tanta geniorum, morum atque linguarum diversitate identidem pullulantes; adde blandissima illicia voluptatis ac dissolutionis, quæ, & Provinciæ natura sua lætissimæ, & consuetudo cum nationibus fœdum in modum depravatis afferebat. Profecto qui eorum temporum historias litteris prodiderunt, fidem faciunt, Crucigerorum exercitus militari licentia non modo reliquis exercitibus pares, sed etiam superiores fuisse, ac vitiorum omne genus, quæ partim ex sua quisque patria attulerat, partim in exteris terris addidicerat, ibidem regnasse. Quid multa? si quid votivæ illæ peregrinationes valuerunt ad castiganda peccata, castigatio hæc non tam Christianorum, qui expeditiones illas susceperat, quam Infidelium, & Schismaticorum, contra quos susceptæ erant, peccata vindicabat, utpote quos hoc veluti atroci flagello Justitia mulctari voluit.

Quod ad Cruciatarum commilitones sive Crucigeros attinet, ejusmodi peregrinatio illis non tam pœnitentiæ, quam oblectationi erat. Non vacabat quidem molestiæ, & doloris aliquo sensu, ad longum tempus patriam,

familiam, charosque omnes deserere, sumptusque facere tanto itinere necessarios; sed tamen, ut erant persæpe homines claro loco nati, venationi insuper, pugnis ac cædibus assueti, non poterant ipsi non præsentem fructum voluptatis percipere, ubi videbant in profectionem militarem conversas esse varias corporis asperitates ac pœnas, peccatis suis alioqui injungendas; cujusmodi erant jejunia, prolixæ preces, &c, quod per id tempus insignis pœnæ loco imperabatur, abstinentia ab armorum, & equorum tractatione. Aliis porro infirmæ fortunæ hominibus, qui ruri vitam transigebant suam, parum certe molestiæ labor ille creare poterat, & qualis demum cunque is esset, locorum ac rerum nova in dies objecta sensibus veluti scena haud parum leniebatur.

Ratio etiam, & via inita fuit, Indulgentiarum hujusmodi participes reddendi eos, qui expeditioni sacræ non intererant, dummodo eleemosynarum aliquid ad impensas sacri belli sublevandas erogarent. Neque ulla hominum conditio reliqua fuit, quæ satisfacere pro pœnis criminum suorum non posset, quamvis canonicam illam, & veterem pœnitentiam non subiret. Etenim qui per egestatem largiri stipem non poterant, iis jejunia aliquot aut peregrinationes minus molestæ imponebantur. Hinc in modum satisfactio pro peccatis præstanda mere arbitraria incepit esse, Canonesque Pœnitentiales, cum in usum non amplius deducerentur, cito oblivioni fuere dati; & præcipua pœnitentiæ difficultas non alia fuit, quam Confessionis necessitas.

Magno semper numero Crucigeris associabantur Episcopi, Sacerdotes ac Monachi; quorum nonnullos zelus Religionis minime fucatus, alios vero libertatis amor allexit. Licere enim sibi tunc putabant, arma non modo gestare, sed etiam contra Infideles exercere. Atque hinc proclive est judicare, quantum laxamenti in disciplinam Ecclesiæ tanta licentia invexerit, præcipue quod ea conjuncta esset cum inveterata longissimi temporis ignorantia. Ipsi Summi Pontifices tametsi cæteroquin optime animati, zeloque flagrantes, nonulla ex hujusmodi malis ferre, & concoquerere taciti cogebantur. Nimirum ut summa rei non periret, dissimulanda erat privatorum quorumdam dissolutio; connivendumque Ducibus, qui Religionis causam strenue promovebant, etsi eamdem flagitiis suis commacularent. (1)

CAPUT X.

Doctorum multitudo.

Interea temporis instaurari studia litterarum cœpere, ita tamen ut Dialecticæ ac Metaphysicæ subtilitates haud paucæ ex Arabum disciplina haustæ iisdem inspergerentur. Antiquorum voluminum raritas, multoque magis eorumdem intelligendorum difficultas ad recentiorum Scriptorum lectionem propriæque rationis discursus invitabant. Hac ratione Theologia, quam Scholasticam vocant, alteri, quam Positivam dicimus, anteferebatur, avidiusque Magister Sententiarum aut Gratianus, quam Patres, unde sua illi acceperant, perlectus, atque in divinis litteris exponendis plus figuratus, quam litteralis investigatus est sensus. Non amplius apud solos Episcopos Prædicationis officium mansit; immo post sæculum Christi duodecimum complures ipsorum verbo Dei Clerique sui institutioni segniter operam suam commodabant; adeo se temporalium negotiorum procurationi dedebant. Laici enim ac præsertim sæculares Principes, cum litterarum ipsi plane rudes essent, Episcoporum carere consilio, & ope-

(1) De hujusmodi expeditionibus Sacris in Orientem consule Auctores a Fabricio citatos in *Salutari Luce Evangelii* p. 518. quibus addi possunt Dan. Guill. Molleri Dissertatio *de expeditionibus Cruciatis* Altdorfi 1709. Bohemeri Dissertatio *de varia jurium innovatione per expeditionem cruce signatorum*, *Halæ* 1740. & Voltærii *Histoire des Croisades* Romæ confixa 11. *Martii* 1754. nisi innumeris scatent erroribus. Eos facile deprehendes, si Gretseri apologiam pro sacris hisce expeditionibus, & Nonnottium in celeberrimo opere inscripto *les erreurs de Voltaire* T. I. cap. 18. consulueris.

opera non poterant, Episcopi ergo aut Abbates Cancellariorum & Ministrorum Status, ut vocant, præstabant munera; causarumque propemodum omnium cognitionem atque judicia ipsi exercebant. Ut adeo studia litterarum, Prædicatio, & Sacramentorum administratio partes inciperent esse muneris Doctorum, quibus Universitates abundabant, præcipue Mendicantium ex Ordinibus, qui laboranti calamitosis iis sæculis Ecclesiæ Dei sane quam opportune suppetias venere.

Cæterum omnes illi Doctores privati nulla ferme alia pollebant auctoritate, quam quæ cuicunque fuissent a meritis conciliabatur. Integrum discipulis erat, cui Magistrorum vellent, operam dare; inde opinionum & sententiarum in rebus, de quibus in utramvis partem disputare licet, nata diversitas. Cum enim inter Doctores admodum multi essent, qui a cura animarum vacui vitam omnem in scholis contererent, non poterant non abundare otio ad ventilandas quæstiones scitu sæpe curiosis ingeniis magis amœnas quam utiles. Laicis quoque data optio fuit, & Concionatorem, qui magis arrideret, audiendi, & Confessarium deligendi, quamvis proprius is Parochus non esset. Tanta Sacerdotum copia ac delectu naviter in suam perniciem abusi Laici facile unum aliquem in impertienda sacramentali Absolutione plus æquo benignum repererunt; quique se iuxta atque alios decipere non dubitarunt, frequentare Ecclesias, & divinis Mysteriis frui pergebant, quin ea re meliores efficerentur.

Quid? quod ex ipsis Doctoribus ac morum Magistris quam plurimi corruptis populorum moribus, tamquam torrenti, cedentes, complures atque insignes abusus ac laxitates veluti in normam morum abire passi sunt. Denique non deerant Casuistæ, ut vocant, qui suam de moribus & interiore foro doctrinam magis humanæ rationis discursui, quam sacrarum litterarum ac Traditionum placitis inædificarent: quasi vero Sapientia Æterna Patris Christus JESUS haud satis luculenter veritatem omnem, quæ fidem ac mores spectat, nos edocuisset; ut necesse sit eum antiquis Philosophis eam primum nescio unde eruere atque scrutari. (1)

CAPUT XI.

Sanæ doctrinæ, sanctorumque exemplorum perpetuis temporibus conservata successio.

Qualicumque tandem modo, & a quibuscumque personis Ecclesia Dei pro temporum diversa ratione gubernaretur; sive Episcopi per se ipsi gregi suo advigilarent, sive Sacerdotes ab Episcopis aut Romanis Pontificibus ad id destinati eam curam sibi sumerent, sive sæculares illi Presbyteri, sive Regulares essent, sive ordinarii Pastores, sive aliunde accersiti Missionarii; una tamen Religio, unum idemque sanæ doctrinæ veluti corpus permansit. Sua usque fidei eaque summa puritas, sua item præcipuis doctrinæ moralis capitibus firmitas constitit. In eo consentiebant ad unum omnes, Dei legem observandam esse, prout illa a Traditione & auctoritate Veterum explicabatur, sanctosque Viros, quos Ecclesia publico ac solemni ritu veneratur, pro vitæ regula ante oculos omnibus esse ponendos.

Deus ipse per intervalla temporum non destitit Ecclesiæ suæ viros submittere minime vulgari sanctitate conspicuos, qui & dogmatum fidei servarent puritatem, & consopitam in hominum animis pietatem veluti admotis stimulis excitarent. Quantus, Deum immortalem! quamque per omnia summus Vir S. Bernardus erat? qui in se uno collegerat Prophetarum zelum luculentis prodigiis comprobatum, doctrinam atque eloquentiam Maximorum Ecclesiæ Doctorum, ac mortificationem denique vitæque austeritatem perfectissimis Anachoretis parem. Multum etiam haud du-

(1) Unde hæc de Casuistis querela orta sit, non ignoramus. Nolo hic illorum apologiam texere; id alibi præstiti. Unum hoc dicam, Christianæ, publicæque societati optandum maxime, ut fideles ea tantum sibi licere crederent, quæ Casuistæ, præsertim post damnatas ab Alexandro VII. & Innocentio XI. de moribus theses, culpa vacare existimant.

dubie Innocentio II. cæterisque eorum temporum nomine ac re Summis Pontificibus debemus, multum item Magistro Sententiarum, Divo Thomæ aliisque, qui Theologiam in eam formam ac methodum, quam hodie Scholasticam vocamus, redegere. Sanctus Franciscus Assisias quam insigne omniumque in oculis positum mundo exemplum edidit Evangelicæ perfectionis ad litteram, ut ajunt, observatæ, colendo humilitatem ac mortificationem primis illis Apostolorum temporibus plane dignam? Ita de sæculo in sæculum, de progenie in progeniem, conservata a Deo O. M. in Ecclesia fuit non modo castæ puræque doctrinæ, sed exercitationis etiam virtutum Traditio.

Dicamus igitur quod res est. Jesus Christus idem hodie est, qui heri fuit, idemque erit omnium decursu sæculorum. Frustra degeneres, & improbi Christiani inde a longo retro tempore elevare atque infringere conantur eam, quæ hactenus perpetuo servata fuit, antiquitatis, & exemplorum, quibus Sancti præluxere nobis, reverentiam, falso statuentes atque in vulgus jactantes, homines primis illis Ecclesiæ sæculis longe diversæ a nobis naturæ fuisse, corpora ipsos habuisse robustiora nostris, & jejunio aliisque asperitatibus ferendis longe aptiora, animos vero indolemque gessisse magis docilem, atque ad virtutum quarumcunque exercitationes multo paratiorem. His tu hominibus si dicas, Sanctos Petrum, & Paulum vitam duxisse pauperem, laboribusque, & ærumnis obsitam; continuo respondebunt: Atqui hi Apostoli erant. Si urgeas, sanctos Antonium, Martinum &c. in divexando multisque modis excruciando corpore insignes fuisse; isti quoque, reponent, Sanctorum e genere erant. Si porro insles, sanctum Augustinum Clericos suos ad vitam in communi agendam instituisse, vitamque, etsi Episcopus esset, planam nihilominus ac simplicem egisse, istud quidem, inquient, temporibus illis apte congruebat. Diceres gravissima illa nomina *Sanctitatis*, *Antiquitatis*, *& Primitivæ Ecclesiæ* totidem legitimos titulos esse exceptionum, quibus nostræ ætatis Christiani ab usu pœnitentiæ, a continua divinæ Legis commentatione, a voluptatum sæculi, ac turpis lucri fuga, ab obligatione demum vitæ Clericalis ad cæterorum ædificationem recte instituendæ eximi se putant. Adeo illi omnia sibi objecta solvere ac difflare videntur sola temporum distinctione.

CAPUT XII.

Quinam abusus, & quatenus tolerati fuerint.

Non nego abusus aliquot, qui altas jam radices egerant, ab Ecclesia dissimulatos fuisse, exspectante interim opportunitatem, commodumque tempus eos denique extirpandi; illud etiam concesserim, propter duritiam cordis humani nonnunquam laxamenti aliquid in veteri, & severiore disciplina permissum fuisse; ut cum data copia est, diebus esurialibus horam refectionis anticipandi, præterque istam cœnulæ quidquam, Collationem vocamus, sumendi; cum item pœnitentiæ aut satisfactionis de peccatis injungendæ modus ac mensura Confessariorum prudenti arbitrio relicta, cum Indulgentiarum thesauri frequentius impertiti, cum monasticorum institutorum complurium temperata severitas fuit. Sapienter nimirum existimabatur, Religiosos etsi infra regularum suarum modum perfectos, multo tamen in Religioso statu quam in sæculo futuros esse meliores; longeque præstare, lenire aliquantulum jejuniorum molestias, quam ut eadem penitus aboleantur, permittere. Cæterum non est, cur quisquam ex ista Ecclesiæ indulgentia jure concludat, planiorem nostra hac tempestate magisque expeditam ad cælum viam esse factam, nosque Majoribus nostris hac in re longe feliciores judicandos, aut Pontifices, & Episcopos extremorum temporum plus Prædecessoribus suis sapere voluisse.

Sufficit attente perlegere Constitutiones Canonesve Ecclesiasticos, in quibus remissionis aliquid, & gratiæ concessum fuit, & liquido apparebit, nunquam ad ejusmodi concessiones Ecclesiam nisi dolentem ac prope reluctantem induci se denique passam esse. Accedit, quod plura ex iis, quæ nunc laxius fiunt, solo usu, & consuetudine introducta fuerint; dum interim Ecclesia mirifico studio hactenus conservavit certas formulas, quibus antiqua severiorque disciplina hominibus identidem in memoriam revocetur; hujusmodi sunt

sunt consuetudo ante mensam cantandi Nonam aut Vesperas in feriis Jejunii (ut appareat, cœnæ non prandii loco refectionem illam esse) item formulæ omnes Ordinationum, & cæterarum functionum in Ecclesia publicarum, quæ quasi totidem publicæ contestationes sunt, sæpius per annum iteratæ ad præpediendam omnem contra antiquas leges præscriptionem.

Aliqui tamen abusus ab Ecclesia semper proscripti ac damnati fuere: hujus generis sunt ludi inhonesti, qui per summam impietatem atque impudentiam in ipsis adeo Ecclesiis editi (*Conc. Basil. sess. 21. c. 11. Synod. VVigornensis ann.* 1240. *cap. IV.*) a Concilio Basileensi demum prohibiti fuerunt; profanæ item hilaritates in festis Sanctorum, quarum reliquias nostro quoque ævo cernimus in festis S. Martini, SS. trium Regum, & quo die in pagis SS. Ecclesiæ Patronorum anniversaria recolitur memoria; antecineralium denique dierum licentia, quæ haud alio sane ex fonte manare potuit, quam ex imminentis horrore Quadragesimalis Jejunii. An vero timere olim atque existimare poterant Apostoli, & Apostolorum Discipuli, futurum aliquando, ut adeo sancta præparatio ad paschalem solemnitatem in occasionem licentiæ atque intemperantiæ vertatur?

Nunquam non sancti ac genuini Christiani contra hujusmodi abusus pugnandum sibi existimarunt. Constat sancti Caroli Borromæi quanta contentio fuerit in iis extirpandis, quantoque is labore, & constantia spiritum antiquæ disciplinæ revocare ad usum allaborarit, vel in minutissimis Religionis nostræ partibus. Neque alio collimant Tridentinum Oecumenicum, & complura Provincialia Concilia; (1) eumdemque finem sibi propositum habent tot ac tantæ Reformationes Religiosorum Ordinum, abhinc sæculo uno pauloque ulterius susceptæ, ut videlicet ad primævam institutionem suam revocentur. Profecto ferre sancta Theresia non poterat, ut discretionis prætextu quorumdam zelo modus poneretur, Sanctos primorum temporum imitari cupientium. Hoc discretionis genere depravari mundum sancta, & sapiens Virgo querebatur, plane, & asseveranter affirmans, homines ævi sui, quod nostro tantum non confine ac proxime superius erat, capaces esse virtutum omnium, quæ primitivam Ecclesiam illustrarunt; eamque in rem S. Petri de Alcantara vitam refert, cujus ipsamet oculata erat testis.

CAPUT XIII.

Usus præsentis Dissertationis.

Tantis auctoritatibus ac testimoniis innixus operæ pretium facturum me putavi, si, quales fuerint, omninoque esse debeant Christianorum mores, universo terrarum orbi ante oculos ponerem. Nihil in toto hoc opere a me commemoratum fuit, quod Viris litteratis non perspectum, atque ex libris, quos ipsi manibus terunt, acceptum sit: immo multa a me prætermissa fuisse iidem facile animadvertent. Sunt tamen inter hactenus descripta complura facta, quæ cæteræ Fidelium multitudini haud satis cognita, ad eorum tamen ædificationem non parum momenti habent. Intelligent isti nimirum, nequaquam Religionem Christianam ad meras consuetudines ac veluti formulas quasdam exterioris cultus arctandam esse, neque tam paucis, quam ipsorum pars magna crediderit, exercitationibus atque officiis includendam. Hujusmodi sunt, precatiunculas aliquot mane ac vespere recitare, Dominicis diebus Sacro uni privato interesse, quadragesimam non nisi ciborum discrimine a reliquis anni partibus distinguere, & ab ejusdem observatione levibus de causis sese eximere, ad divina Sacramenta perraro ac sensu pietatis tam exiguo accedere, ut ob eam causam solemnissima per annum festa præ aliis diebus ingrata molestaque accidant. De reliquo mundanos crucis aut sensuum corporumque oblectamentis ita vacare, ut nemo Gentilium supra. Non est ista profecto Christiano-

(1) Addi debuerant non tot, quia plures Romanorum Pontificum de morum, ac disciplinæ reformatione Constitutiones.

norum, quales hucusque adumbrare conatus sum, genuina forma atque imago.

Fortasse etiam nonnulli eorum, qui Reformationis obtentu ultro sese a nobis segregarunt, (1) ista ex dissertatione agnoscent, male fundatum esse schisma suum, secessionemque a reliquo corpore, neque Primitivam Ecclesiam ejusmodi esse, qualem ipsi sibi animo effingunt; longeque alia ac diversa esse Catholicorum dogmata ac principia ab iis, quæ passim ipsis proponi solent.

Denique sperare ausim, morum adeo sanctorum contemplatione nonnihil commotum iri quorumdam animos, qui temere nimirum ac cæco impetu veram Religionem cum falsis confundunt, quas aut error aut pseudopolitia mundo invexit. Si quis horum ex numero animum advertere ac reflectere cogitationem volet ad incredibilem morum commutationem, quam in universis nationibus Evangelica Lex effecit, atque reputare secum, quantum nullo non tempore veri probique Christiani a quibuscunque Infidelibus diversi, quantum iisdem superiores fuerint, næ is plane perspiciet, solidioribus opinione sua fundamentis Christianam fidem inniti, omninoque credi oportere, non nisi maximorum efficacia prodigiorum eamdem in orbe constabilitam fuisse; nam sine miraculis tantam rerum conversionem accidisse, id enim vero miraculum esset cæteris omnibus magis incredibile. Prodigiorum ejusmodi tanta vis ac splendor erat, ut non nisi multo post in dubium ac controversiam vocare illa nonnullis in mentem venerit. Ut enim de iis duntaxat loquar, quæ nobis luculenter constant, haud multo amplius quam duobus abhinc sæculis Itali quidam fuere, ingenio illi quidem præstantes, & indolis experrectæ, verum in materia Religionis admodum peregrini, qui offensi nonnullis abusibus, qui in eorum oculos incurrebant, hanc credendi opinandique licentiam introduxerant. Isti enimvero antiquorum ex Græcis Latinisque Scriptorum elegantia capti, legibusque politicis, quas ex illis hauserant, ac vivendi ratione usque adeo deliniti ac prope fascinati tenebantur, ut præter illa vetera nihil aliud propemodum sine stomacho tædioque legerent, admitterentque; idque eo ab illis factum est libentius, quod veterum illa præcepta cum depravata mortalium natura moribusque multitudinis melius utique, & commodius, quam Christianorum leges conciliari posse intelligerent.

Hoc ipsum malum recentiores hæreses confirmarunt, latiusque propagarunt. Illæ de fundamentis nostræ fidei tam frequentes controversiæ fidem ipsam in multorum animis labefactarunt, aut plane everterunt; qui tamen ob rationes nescio quas terrenas Catholicos se extima specie profiteri non desierunt. Ad hæc inter heterodoxos longe major est illorum numerus, qui nulla amplius auctoritate coerciti ex pravis suis principiis extrema omnia concluserunt, eoque demum delapsi sunt, vix ut ipsi sciant, quid credere tandem oporteat, sed Religionem haud aliter quam Politices partem aliquam considerent. Tam pestilens, & infelix doctrina nullo negotio fundi latius cœpit. Juniores enim natu homines ubi inaudierunt vel a parentibus, vel ab aliis, quos ipsi cordatos, & sapientes existimant, Religionem Catholicam impie ac petulanter traduci, & vero etiam serio asseveranterque proscindi tamquam nullis nixam solidis fundamentis, continuo laxioribus illis placitis adhæserunt, utpote quæ pravis affectionibus suis magis congruere, & favere intelligerent. Neque nullum ea in re locum vanitas, & arrogantia habent; hac enim ratione supra rude vulgus eminere se levissimi homines putant, & acutius cernere, quam boni illi nimiumque simplices ac creduli superiorum sæculorum Christiani fecerint. Adde nihil otiosis inertibusque animis accidere commodius posse, quam ut abjecta procul cura rem tanti momenti, qualis Religio est, altius investigandi, in dubiis de Religione persistant, aut temere de iisdem nulloque præmisso maturo examine sententiam ferant. Verum dicant isti, per me licet,

(1) Injustam Protestantium secessionem a nobis justo commentario p. 371. persequutus est Angelus Maria Cardinalis Quirinius mihi semper cum laude memorandus.

cet, fentiantque, quod volent; contraria tamen exempla factaque toto hoc libro in medium allata inconcussa semper stabunt, & verum usque manebit, quod sæpe Origenes in libris contra Celsum inculcat, mundum universum a Jesu Christo reformatum, ac virtutibus ad ea usque tempora penitus ignotis cumulatum fuisse.

Utriusque Partis Conclusio.

HAbes pie, & erudite Lector in geminam Dissertationem (1) contracta, quæ partim de Israelitarum, partim de Christianorum moribus vitæque interiori Oeconomia dicenda existimavi; habes etiam exteriorem disciplinam, ac veluti vultum ipsum Fidelium Veteris, & Novi Testamenti suis coloribus adumbratum. Ex prima quidem Dissertatione discere licebit optimum usum bonorum temporalium, honestissimamque vitam, & rationem maxime accommodatam vitæ in hoc mundo recte traducendæ. In secunda vero Dissertatione ostendendam sumpsi eorum vitam, quorum conversatio in cælis est, & qui, cum adhuc in carne vivant, neutiquam tamen secundum carnem vivunt, sed spiritu ambulant. Vita hæc tota spiritualis & supra corruptæ naturæ leges assurgens, planeque cælestis proprius effectus, ac veluti genuinus partus est gratiæ JESU Christi. Ego me felicem sane reputaverim, si opusculi hujus lectione permoti Christianorum nonnulli aliquando tandem incipiant veram sinceramque animis ideam effingere vitæ illius, quæ & sanæ rationi, & perfectioni Christianæ consentanea sit: sique ad eam moribus opereque ipso exprimendam studia sua converterint. Hunc ego laboris fructum ubi consecutus fuero, æquo sane animo feram cum diversa hominum de tota hac lucubratione judicia, tum defectus, quos in eadem deprehendi fortasse contigerit.

(1) *Geminam* dicit, quod disciplinam populi dei in vetere Testamento alio consimili libello proposuerit, illustraritque, atque hunc fortasse edemus latine redditum, notisque, & aliorum dissertationibus, uti de altero fecimus, ad populi dei in novo Testamento disciplinam pertinente, locupletatum.

ONUPHRII PANVINII VERONENSIS

FRATRIS EREMITÆ AUGUSTINIANI

INTERPRETATIO

Vocum Ecclesiasticarum, quæ obscuræ, vel barbaræ videntur.

QUam passim in Historiis ecclesiasticis, & præsertim Romanorum Pontificum vitis, multæ voces barbaræ, inusitatæ, ex Græcis Latinæ redditæ, alienis aliquando a suo significatu sensibus, metaphorice acceptæ, & ideo minus cognitæ, insertæ sint: operæ pretium facere existimavi, si brevem earumdem interpretationem, & expositionem ex vetustissimis quibusdam scriptoribus construerem, quo omnia legentibus clariora, & apertiora se se offerentia, eorum in legendo assiduam curam, & diligentiam non remorentur: sunt autem ejusmodi.

OFFICIA SIVE MAGISTRATUS

Domnus Papa.
Episcopus.
Cardinalis.
Archipresbyter.
Presbyter.
Pœnitentiarius major.
Pœnitentiarii minores.
Archidiaconus
Diaconus
Palatinus, vel Basilicarius
Regionarius
Stationarius
Pater Diaconiæ
Archisubdiaconus vel
Prior Subdiaconorum
Subdiaconus
Regionarius
Basilicarius, sive S. R. E.
Palatinus
Oblationarius
Stationarius
Mansionarius
Mans. primus
Acolythus
Regionarius
Stationarius
Supulmentarius
Paracellarius
Primicerius scholæ cantorum
Schola cantorum
Chorus
Primus scholæ paraphonista
Secundus scholæ paraphonista
Tertius scholæ paraphonista
Quartus scholæ, qui ec.
Archiparaphonista
Vice Dominus
Maior Domus
Vestiarius
Cancellarius, alias Bibliothecarius
Camerarius
Primicerius S. R. E.
Secundicerius S. R. E.
Arcarius
Saccellarius, alias Saccularius
Protoscriniarius
Scriniarii XII.
Primicerius defensorum
Defensores
Defensores Regionarii
Advocatores
Adminiculator
Primicerius Judicum
Judices
Primicerius Notariorum
Protonotarii
Notarii regionarii
Nomenclator
Rogo
Sacræ Ædes
Et earum partes.
Ecclesia
Titulus
Parœcia
Oratorium
Martyrium

Dia-

Diaconia
Xenodochium
Monasterium
Gremium Basilicæ
Absis
Confessio
Ambo.
Secretarium.
Ædium Sacrarum ornatus.
Patenæ, alias Patinæ
Calices ministeriales majores, minores.
Amulæ, alias amæ
Oblatorium
Pugillares
Scyphi
Metretæ
Hydriæ
Thymiamaterium
Pelvis ad Baptismum
Corona, alias Pharum cantharum cum delphinis totidem
Cerostota
Phara canthara cum Delphinis totidem, in quibus ardebat oleum.
Canthara Cerostota
Lucerna cum Lychnuchis
Gabationes.
Vestium Genera
Anaboladium, alias
Anabolagium.
Alba
Cingulum
Orarium
Mappula
Colobium
Dalmatica
Planeta, alias Casula.
Pallium.
Mitra
Offertorium
Phanon
Naccus.

OFFICIA SIVE MAGISTRATUS

Domnus pro Dominus per Syncopen dicitur, qua appellatione olim Pontificem Romanum, mox, & alios episcopos venerationis causa honorabant. Pontificem enim Domnum apostolicum vocabant: nam domnus non reverentiæ vocabulum esse existimabant. *Papa* Græca vox, quæ Latine dicitur *papus*, avum significat, idest, patrem patris, Ausonius ad nepotem.

> ... *Papos aviasque trementes*,
> *Ante ferunt patribus seri nova cura nepotes*.

Apud Bithynios cognomen Jovis erat, qui dicebatur Juppiter papas, idest, pater. Hanc vocem omnes antiqui Christianorum episcopi pro patre, sive majore patre frequentarunt (avus enim aliquando major pater dicitur) & præsertim magnarum, & insignum urbium, ut Romæ, Carthaginis, Alexandriæ, Hierosolymorum, & similium. Cornelius enim Episcopus Romanus, presbyteri ejusdem ecclesiæ, & alii multi in epistolis suis Cyprianum Carthaginiensem Episcopum papam, & papatrem vocant. Dionysius Alexandrinus Episcopus Heraclam prædecessorem suum, in epistola ad Philemonem presbyterum Romanum, beatum papam nominat. Similiter Athanasius, Theophilus, & Cyrillus Episcopi Alexandrini papæ dicuntur. Sidonius in epistolis suis passim omnes Galliarum episcopos, ad quos scribit, papas appellat. Hæc vox, post Gregorii primi tempora, reliquis episcopis adempta, soli Romano pontifici attributa est. Qui & Apostolicus est aliquando dictus, ob præcipuæ apostolicæ sedis, cui præest, reverentiam.

Episcopus, magistratus apud veteres nomen fuit, cujus munus erat panis, & cæterarum rerum, quæ ad cibum pertinent, curam habere: ut colligi potest ex verbis Arcadii Juriconsulti Dig. lib. tit. 50. de muneribus, & honoribus. Quæ vox de operatione deducta est: nam vel ab ἐπισκοπεῖν venit, quod significat speculari, considerare, vel ab ἐπισκοπέομαι quod est visito, sive speculor. Quod nomen ad Christianorum pontifices translatum est, & qui episcopi vel visitatores, seu inspectores, observatores & speculatores dicti sunt: quod illorum præcipue officium sit, gregis sibi commissi curam gerere, & mores explorare. Hac voce usus est Cicero lib. 7. epist. ad Atticum: „ Vult Pompejus me esse, quem „ tota hæc Campania, & maritima ora habebat, episcopum, ad quem delectus, & „ negotii summa deferatur.

Cardinalis vox varie accipitur. Vitruvius lib. 4. cap. 6. „ Fores ita compingantur (in- „ quit).

„ quit) ut sæpe cardinales sint ex altitudine „ luminis totius duodecima parte. " Et lib. 10. cap. 20. ait: *Ex concludantur superne inter cardinatis trabibus; supra trabes collocentur capreoli cardinibus alius in alium conclusi, in altitudine excitati pedes* 9. & c. 21. ejusdem libri: *Erigebantur, & arrectaria duo compacta pedum* 35. *crassitudine sesquipedali, latitudine pedum* 2. *conjuncta capitibus, transversario cardinato tigno, & altero mediano inter duos scapos cardinato, & laminis ferreis religato*. Hic Vitruvius *scapis cardinatis* significat cuspidibus, & dolatis linguiculis compactos, vel corporatos, ita ut apud Vitruvium idem sit *cardinalis*, quod annexus, vel insertus, vel compactus. Hæc vox in eamdem fere sententiam frequens est in regiſtro D. Gregorii, & epistolis Pontificum Romanorum decretalibus. Quibus is cardinalis dicitur presbyter, vel diaconus, qui certe alicui ecclesiæ, vel diaconiæ proprius, & ad certi alicujus tituli, sive ecclesiæ ministerium ordinatus, insertus, annexus, & (ut ipse loquitur) *incardinatus est*. Nam S. Gregorio idem est, *Cardinalem constituere* in aliquo titulo, vel ecclesia, quod incardinare alicui Ecclesiæ, vel in aliqua Ecclesia cardinare. Idem etiam de episcopis dicit, quod de sua ecclesia ad aliam necessitatis causa translatos, episcopos quidem ecclesiæ fuæ; illius vero, ad quam translati sunt, sacerdotes sive pontifices *cardinales* vocat; quæ vox non solum Romanæ, sed omnibus aliis ecclesiis per provincias communis est. At quoniam episcopus, presbyter, vel diaconus ita cardinatus, & constitutus principem locum in ea ecclesia, cui incardinatus erat, tenebat: hinc factum est, ut *cardinalis* vocabulum, pro præcipuo, sive principali acciperetur, in quam significationem Servius super I. Æneidos Ventos quatuor *cardinales* principales interpretatur. Et D. Cyprianus libellum *de cardinalibus*, ideſt de principalibus *Christi operibus* scripsit, (1) & vox cardinalis in antiquis pontificum decretis, & præsertim S. Sylvestri in concilio Romano reperitur (2). Isque dicitur presbyter, vel diaconus cardinalis alicujus tituli, vel diaconiæ, qui ejusdem præcipuam curam gerit, omnesque alios earumdem ecclesiarum ministros gubernat, & moderatur. Hoc porro nomen omnibus ecclesiis commune, multis adhuc hæsit, ut Ravennati, Pisanæ, Mediolanensi, Compostellanæ, & aliis, sed potissimum Romanæ: quia sicut Romanus pontifex omnium episcoporum Princeps est, ita & sacerdotes Romanæ ecclesiæ omnium ecclesiarum clericos dignitate, & honore antecellunt: hinc cardinales hodie tantum appellari videntur, sed hac de re latius in libro, quem *de origine cardinalatus* scripsi, disputavi.

Presbyter Græce, Latine *senior* dicitur. Augustinus: *Etiam grandioris ætatis, & (sicut scriptura loquitur) plenum dierum posse dici seniorem, hoc est* presbyterum, *quæ vox majoribus natu, & communi cum episcopo concilio, ecclesiam gubernantibus, sacraque mysteria tractantibus attributa est*, ut presbyteri, *idest, seniores vocaentur*. Hinc Tertullianus in Apologetico cap. 39. *Nobis præsident probati quinque seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti. Quorum primus archipresbyter dicitur, id est, primus presbyter, quemadmodum Archidiaconus, & Archisubdiaconus diaconorum, & subdiaconorum primi, & principes*. Ex presbyteris porro Romanæ ecclesiæ quidam super pœnitentes constituti sunt a Simplicio papa, ut his verbis docet Bibliothecarius. *Hic constituit ad Sanctos Petrum, Paulum, & Laurentium hebdomadas, ut presbyteri ibidem manerent propter pœnitentes, & baptismum; regionem tertiam ad S. Laurentium, primam ad Sanctum Paulum, & sextam, vel septimam ad S. Petrum*. Hi presbyteri pœnitentium vocati sunt, qui eorum exomologeses audiebant. Quorum primus major pœnitentiarius dictus hodie est Cardinalis, reliqui minores pœniten-

(1) Cypriani is libellus non est, sed multo recentioris Scriptoris, quem Baluzius Arnoldum Abbatem Bonæ Vallis fuisse ex Codicibus MSS. conjecit.

(2) Silvestri Concilium, quo & infra Panvinius utitur, apocryphum apud eruditos nostri ævi, Coustantium, Ballerinios, aliosque audit.

tentiarii, non Cardinales, vocati.

Diaconus Græce, *minister* Latine dicitur. Apostoli Verbi Dei prædicationi vacantes, quum inopia laborantium sublevationi attendere nequirent, ministros septem quos diaconos appellavere, elegerunt. Quibus pauperum, & viduarum curam (ut Lucas Act. 6. tradit) demandarunt. Apostolorum exemplo Evaristus Papa primus in Romana ecclesia septem diaconos ordinavit, qui, quum presbyteri docendis populis, & sacramentis administrandis attenderent, ipsi, viduis, pupillis, pauperibus, & egenis, ex ecclesiæ thesauris, & oblationibus fidelium, subvenirent. Hi quum ante præscriptum sibi, & certum locum non haberent, sed eorum munia in promiscuo essent, primus urbis regiones singulis divisit Fabianus papa, certaque loca assignavit, quæ diaconiæ, & pauperum hospitalia dicta sunt; quibus ii præerant, & in suis quisque regionibus fidelium pauperum necessitatibus, ex ecclesiæ pecunia, & Christianorum eleemosynis a subdiaconis collectis, atque ab ipsis custoditis, quantum in se esset, suppeditabant. Ex ipsis autem primus, vel antiquior, cum episcopi, cleri, populique consensu electus Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis, idest, principalis vocabatur, quemadmodum presbyterorum primus archipresbyter. Unus igitur tantum vetustissimis temporibus erat diaconus cardinalis, ut ex actionibus synodi Romanæ sub S. Silvestro papa celebratæ liquet, qui & archidiaconus, & diaconus circumlustrator, & perscrutator vocabatur. Longo tempore post diaconorum in ecclesia Romana numerus auctus est, & ex septem quatuordecim primum, deinde 18. facti, qui omnes ut ab aliis diaconis non cardinalibus different, quorum multi in urbe erant, Diaconi cardinales vocati sunt, id est, principales, qui præcipue hospitalium, & diaconiarum ministri erant. Ex his porro 18. quatuordecim regionarii vocabantur, quod singularum regionum, quæ 14. erant, diaconiis præessent: quatuor palatini, vel basilicarii dicti, quod in palatio, & basilica Lateranensi papæ ministrarent. Diaconi vero Stationarii nomen perpetuum non erat, sed ad tempus. Ita enim appellabatur is, qui ea vice pontifici ad stationem aliquam profecto ministraret. Antiquitus erant diaconi testimoniales, qui episcopum prædicantem custodirent, qui usus jamdiu exolevit. De diaconis, & subdiaconis ita scribit Joannes Diaconus in vita S. Gregorii. „ Prudentissimus „ pater-familias Christi Gregorius singulis diaconiis, vel xenodochiis, viros idoneos deputavit, quos, ut securius, immo sagacius „ in opere pietatis, & misericordiæ laborarent, privilegiis muniendos esse decrevit: „ Quia (inquit) te virum religiosum, & „ mensis pauperum exhibendis idoneum novimus, ideo te diaconiæ eligimus præponendum, & ne qua tibi nascatur ex hac administratione dubietas, hac te munitione „ prospeximus fulciendum, constituentes, ut „ de hoc, quod ad mensas pauperum vel diaconiæ exhibitionem percepisti, sive subinde perceperis erogandum, nulli unquam hominum cogaris ponere rationem". Hos ego puto in libello Romani ordinis vocari *patres diaconiæ*.

Subdiaconus, quamquam ordinis Subdiaconorum nulla in sacris litteris mentio extet, vetustissimus tamen is in Ecclesia est & sub ipsa Apostolorum tempora institutus, de quo Ignatius in Epistola ad Antiochenos meminit, qui salutat presbyteros, Diaconum, & Subdiaconum. (1) Hic antiquitus sacer ordo non erat, nec certo deputatus officio, nisi tantum clericali, vel divino: tunc enim in Missa nec Evangelium, nec epistola cantabatur. Adjunctus autem fuit Diaconorum adjutorio, quibus subministrabat. Fabianus Papa Romæ septem Subdiaconos primus constituit, qui septem notariis a Clemente Papa institutis imminerent, ut res gestas martyrum in integrum colligerent: & cum septem Diaconi, ut ministrarent pauperibus Christianis, totidemque notarii, ut martyrum facta describerent,

(1) Deceptus hic est Panvinius Ignatianarum epistolarum codicibus, qui ejus ætate circumferebantur. Nulla subdiaconorum mentio in genuinis, quæ ex Mediceo exemplo prodierunt, Sancti Martyris epistolis

rent, per urbis regiones ſparſi eſſent, iis ipſi ſubdiaconi juncti fuerunt. Ideo etiam ipſi ſubdiaconi juncti fuerunt. Ideo etiam ipſi ſubdiaconi regionarii vocati ſunt, ut regionum primæ, tertiæ, quartæ, & præſertim, poſtquam alii ſeptem ſubdiaconi, qui, quod Miſſarum celebrationi in baſilica Lateranenſi per vices ſuas deſervirent, S. R. E. ſive baſilicarii ſubdiaconi ſunt vocati, inſtituti fuerunt. Nam Eccleſiæ majeſtate aucta, ſubdiaconi ad Epiſtolæ lectionem, & miniſterium altaris acciti, & ſacri ordinis participes facti ſunt: & propterea regionariis, qui per regiones diebus ſtationum Pontifici miniſtrabant celebranti, ſeptem alii additi, & ad quartumdecimum numerum aucti. Joannis ſubdiaconi regionarii regionis primæ mentio eſt apud Bibliothecarium in vita S. Silveſtri papæ: Hi porro S. R. E. ſubdiaconi baſilicarii, quod Pontifici certis officis aſſiſterent, & ſervirent, ut in camera, in menſa, & in proceſſione Crucem ante ipſum defetrent, Palatini etiam ſubdiaconi dicti ſunt. His in ſchola cantorum VII. alii additi, eorumque numerus unus, & viginti factus. Quorum primus Archiſubdiaconus, primus, vel prior ſubdiaconorum in libris Romani ordinis nuncupatur. Ex his porro ſubdiaconis is oblationarius dicebatur, ad cujus per vices miniſterium pertinebat ſuſcipere oblationes, Pontifici Miſſam celebranti factas, & eas archidiacono præſentare. Stationarius vero erat is, qui hebdomada ſua epiſtolam in ſtationibus, Papa Miſſam celebrante, cantabat.

Manſionarius, dictus eſt cuſtos, & conſervator ædium eccleſiaſticarum, templorum & altarium: item familiaris, & domeſticus, a manſione. Multi ex his erant in Eccleſia Romana, quorum major, primus manſionarius vocabatur. Unius horum, & ejuſdem muneris meminit D. Gregorius in libris Dialogorum. Hodie in multis eccleſiis extant, curamque pſalmodiæ, & altarium habent.

Acolythus, a Græcis is dictus eſt, qui nullis minis ab inſtituto poterat revocari. Quare Stoici *Acolythi* dicti ſunt, qui impium putabant mutare ſententiam. A chriſtianis hoc nomine dicti ſunt ii ſacrorum miniſtri, qui, quum ipſi ſacris non operarentur, ab illis tamen non excludebantur. Dicti Acolythi, quaſi non prohibiti, a privativa particula α & κωλύειν, quod ſignificat prohibeo. Hinc eorum miniſterium diverſum fuit a diaconorum, & Subdiaconorum, qui ſacris communicabant, munere. Miniſtrabant porro epiſcopis, & eccleſiis, in his, quæ ad ſacra facienda pertinent, ut in parandis mappis, & in altaribus, luminibuſque accendendis, & in ferendis iis, quibus in ſacris faciendis uſus erat. Fuerunt multi in urbe Acolythi, Palatini, vel S. R. E., qui Papæ miniſtrabant in Palatio, & Baſilica Lateranenſi: Regionarii, qui in regionibus diaconis ſerviebant: Stationarii, qui in ſtationibus Papæ celebranti præſto erant.

Subpulmentarius. Quid ejuſmodi voce veteres ſignificare voluerint, haud certo ſcio. Niſi is ſubpulmentarius fuerit, qui pauperibus ea eleemoſynarum genera a palatio Pontificis diſtribuebat; quæ vel menſæ ſuperfuerant, vel ad cibum pertinebant. Quod innuere videtur Bibliothecarius in vita Hadriani Papæ.

Is etiam Paracellarius dicitur.

Primicerius Scholæ Cantorum. Quamquam tempore S. Silveſtri Papæ, & poſtea plures, & magnæ fuerunt in Urbe baſilicæ conditæ, non tamen ſingulæ Clericos, vel Monachos, ſpeciatim habebant, qui in illis ſacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis; diaconi diaconiis præfecti, ſuo quiſque tantum muneri vacabant: illi ſacris adminiſtrandis: hi pauperum ſubventioni procurandæ. Pſalmodia vero quotidiana in omnibus Eccleſiis, tunc in uſu non erat, nam ſingulis Urbis Baſilicis reditus adhuc aſſignati non erant, quibus poſſent ſingula collegia canentium nutrire. Ideoque ſchola cantorum inſtituta fuit, quæ Urbi communis erat, & ad ſtationes, proceſſiones, ſingulaſque diebus eorumdem feſtis eccleſias urbis conveniebat, ibique ſacra officia, & Miſſarum ſolennia pontifice, vel presbytero celebrante, decantabat. Hæc ſchola communibus ſumptibus vivebat, habebatque magnæ in urbe dignitatis, & exiſtimationis præfectum, qui Primicerius, alias prior Scholæ Cantorum vocabatur, cujus opera optimi juvenes ſelecti in cantu, lectione ſacrorum librorum, & optimis moribus inſtruebantur. Hinc origo Primiceriorum per alias orbis terrarum Eccleſias cathedrales manavit, de quorum officio, & dignitate 25. di-

distinct. mentio est. Hanc scholam eam esse opinor, cujus initium scribit Bibliothecarius in vita Hilarii Papæ sic: „ Hic constituit in urbe ministrales (idest clericos) qui circumirent constitutas stationes, id est, ministrando sacris, & psallendo. " Quamquam Joannes Diaconus libro 2. de vita S. Gregorii Papæ ipsam nunc scholam S. Gregorium constituisse scribit: quod potius de ejus quadam reformatione, sive restitutione intelligendum esse opinor, quam de prima institutione, quæ longe ante fuisse necesse est. Sic autem scribit: „ scholam cantorum, quæ hactenus in iisdem institutionibus in Sancta Romana Ecclesia modulatur, constituit, eique cum nonnullis prædiis duo habitacula, scilicet, alterum sub gradibus Ecclesiæ S. Petri Apostoli, alterum vero sub Lateranensis patriarchii domibus fabricavit, ubi usque hodie lectus ejus, quo recumbens modulabatur, & flagellum ipsius, quo pueris minabatur, veneratione congrua, cum authentico antiphonario reservantur. " De hac schola cantorum hujusmodi statutum reperi in libro pervetusto Romani ordinis. „ Primum, in quacumque schola reperti pueri bene psallentes tollantur, inde nutriantur in schola cantorum, & postea fiant cubicularii. Si autem nobilium pueri fuerint, statim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant potestatem ab archiacono, ut liceat eis super linteum villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi. Deinde, sicut sacramentorum codex continet, quando, & ubi fuerint, usque in subdiaconatus officium ordinentur. Diaconi vero, atque presbyteri numquam nisi in publica ordinatione. " Schola porro cantorum in plures choros dividebatur. Chorus autem (auctore Isidoro) proprie est multitudo canentium, inde dictus, quod initio in modum coronæ circum aras starent, & ita cantores psallerent. In schola cantorum, post Primicerium, quatuor majores reliquis erant, primus, secundus, tertius, & quartus scholæ vocati. Quorum tres primi paraphonistæ, quartus vero archiparaphonista dicebatur. Cujus officium erat pontifici de cantoribus, quum quid opus erat, nunciare. Ita in libello Romani ordinis.

Vicedomini, qui & majores Domus, a Pontifice Romano ex ordine cleri, & aliquando episcopali constituebantur: viri prudentes, & gerendarum peritia insignes, quibus episcopi, vel Patriarchii Lateranensis cura, & administratio committebatur, in gubernanda domo, hospitibus suscipiendis, & domesticorum Pontificis caussis cognoscendis, ut liquet ex epistola B. Gregorii ad Antonium diaconum, & Clementiam Patriciam (1). Bibliothecarius in vita Vigilii Papæ. Hic in Sicilia agens remisit Romam ampliatum presbyterum, & Vicedominum suum, & Valentium episcopum S. Rufinæ, ad custodiendum Lateranum, & gubernandum clerum. Hinc in palatio Lateranensi locus erat *Vicedominium* vocatum, de quo idem Bibliothecarius in vita Stephani III. Qui, & vestiarii ibidem mentionem facit, qui Pontificis vestes Laterani custodiebat (2).

Cancellarius, alias Bibliothecarius (3). Is, qui Romanum Pontificem in chartis ecclesiasticis juvabat, & orientis, occidentisque Synodicis consultationibus (ut D. Hieronymus in epistola ad Ageruchiam de monogamia tradit) respondebat; quem antiqui scribam, a libellis; ab epistolis, epistolarum magistrum: nostro tempore secretarium vocant; Cancellarius in Ecclesia Romana appellabatur. Quam vocem a Flavio Vopisco in Carini vita primum usurpatam fuisse observavi: „ unum (inquit) ex Cancellariis suis Urbi præfectum fecit. " Hi quum a secretis, & libellis principum essent, scribendis quoque, ac custodiendis publicis rebus vacabant, & a cancellis, intra quos, demandata sibi munera obeuntes, permane-

(1) Vicedominum a Majore domus distinguendum ex hac ipsa Magni Gregorii epistola Cl. Præsul Gallettus contendit in libro *de Primicerio*.

(2) De Vestiario, seu potius *Vesterario* luculentus extat ejusdem Præsulis Galletti commentarius Romæ excusus.

(3) Ego vero crediderim Romæ alium Cancellarium, alium Bibliothecarium R. E. fuisse. Adi meam de S. R. E. Bibliotheca dissertationem.

manebant, appellationem habuere. Quam rem in epistolis Cassiodorus subinde explicat, qui hoc officium cancellorum decus ita nominat. „ Hoc igitur laudabile præjudicium, sententia gratiosa, malitia domestica a XII. indictione cancellorum tibi decus attribuit, ut consistorii nostri secreta fideli integritate custodias, per te præsentandus accedat, per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat, jussa nostra sine studiis venalitatis expedias, omniaque sic geras, ut nostram possis commendare justitiam. Respice, quo nomine nuncuperis: Latere non potest quod inter cancellos ageris ". At cancelli ligneæ, aut ferreæ crates sunt, inter se modicis intervallis in quincuncem positæ, quibuscum aer, aspectusque admittatur, prohibetur accessus. His scenæ funestæ, judicum tribunalia, scribarumque subsellia (a quibus cancellarii dicti) muniri solent. Chirius Fortunatianus antiquus scriptor, principum antiquorum, & nobilium (ut nos hodie appellamus secretarios) olim cancellarios dictos refert. Omnium igitur scribarum, notariorum, & scriniariorum S. R. E. princeps cancellarius vocabatur: quod munus diu in ecclesia amplissimum fuit, & non nisi summæ auctoritatis presbyteris, & sæpissime episcopis concedi solitum: qui quod bibliothecarum etiam curam haberet, Bibliothecarius etiam dicebatur. Hic epistolas Romani pontificis nomine dictabat, synodicis episcoporum consultationibus respondebat, sacerdotum Romanorum decreta scribebat. A Cancellario dictus Vicecancellarius, qui Cancellarii vices gerit: de cujus officio, & dignitate librum singularem scripsi.

Camerarius a camera, vox est recens inventa. Archidiaconi enim S. R. E. officio Gregorii VII. Papæ tempore extincto, in ejus locum successit Camerarius: qui quod pecuniarum ecclesiasticarum, quæ in cameris conservabantur, curam gereret, ita appellatus est. Est autem proprie camera telludo, seu fornix, & ipsa pars superior: item tectum devexum, & recurvum, a forma testudinis, quasi cameræ, idest, curvæ, ut inquit Servius super III. Georgicorum: Cameris hirtæ sub cornibus aures. Camera etiam dicitur integre pars Ædificii, parietes scilicet ipsi cum fornice.

Primicerius a cereo fit (ut auctores sunt D. Hieronymus, & Cassiodorus in epistolis) quoniam & Grece [illegible] dicitur, quemadmodum & secundicerius, quæ officia apud Ammianum Marcellinum inveniuntur, ut Primicerius protectorum, notariorum, domesticorum, & similium: idem autem sonat, quod primus.« Cæterum inter VII. antiquos Romanæ Ecclesiæ officiales, primi, & nobilissimi erant Primicerius, & secundicerius S. R. E. ab officiis nomina sortiti. Hi papæ continuo assistebant, quorum loca hodie tenent duo diaconi Cardinales primi, judicesque rerum Palatinarum erant: a dextra lævaque pontificem in omnibus processionibus comitabantur, sine quorum consilio nihil, quod magni momenti esset, pontifex transigebat: inde papæ Consiliarii dicti. Octavam super episcopos in matutinis festorum solemnium lectionem legebant.

Arcarius ab arca pecuniarum, quas colligebat, & conservabat, dictus est, qui tributorum, & vectigalium exactioni præerat.

Saccellarius, alias saccularius, a saccello pecuniarum, quas erogabat, dictus. Is militibus stipendia, operariis, & familiaribus Pontificis salaria distribuebat, & sabbato scrutiniorum Eleemosynam dabat, Romano quoque clero, & populo presbyteria largiebatur. Hunc hodie Thesaurarius repræsentat. Cujus muneris Bibliothecarius frequenter in Pontificum vitis mentionem facit. Ductus autem est a sacco saccularius, vel a saccello, idest, parvo sacco saccellarius: quæ vox apud Augustinum extat in comment. Psalmorum: ne amisso, (inquit) iudicio pauperis in mala causa misericors, cujus si parcis saccello percutis cor. Eam autem pecuniarum summam, quam saccellarius, vel saccullarius distribuebat, Rogam appellabant: quæ vox sæpe in Bibliothecario legitur, & erogationem, munus, seu donativum, vel stipendium significat, ab erogando dicta.

Protoscriniarius, is scriniariis præerat. Scriniarius porro a scrinio dictus est, quod est arca, qua servantur preriosiora, & secretiora, ut scriptiones. XII. porro in Romana ecclesia erant Scriniarii, qui scrinia publica scripturarum S. R. E. curabant; Epistolas a Cancellario, & protoscriniario dictatas scribebant, instrumenta, donationes, venditiones, & reliqua eiusmodi conficiebant. Horum munus cum notariatu plerumque conjunctum erat, ut infra dicam.

Pri-

Primicerius defensorum. Gregorius (ut auctor est Joannes Diaconus) remotis a suo cubiculo saecularibus, clericos sibi prudentissimos consiliarios, familiaresque delegit: nemo laicorum quodlibet palatii ministerium, vel ecclesiasticum patrimonium procurabat, sed omnia ecclesiastici juris munia ecclesiastici viri subibant: ob quod nonnulli procerum se sub obtentu religionis tonsurare coeperunt. Haec consuetudo postea diu obtinuit in Romana ecclesia, ut omnia ecclesiastica ministeria tum privatim, tum publice per solos Clericos administrarentur: quare notarii, & defensores ex clericorum quoque ordine sumebantur: quod tamen etiam ante S. Gregorium observatum a religiosis pontificibus videtur, ut ex rescriptis Zosimi, & Gelasii pontificum apparet. Quod autem fuerit defensoris officium, breviter describitur a Pelagio in rescripto ad Antoniam Patriciam, quae postulabat monachum fieri defensorem, in quo ostendit officium monachi, & defensoris convenire non posse. Illis enim (inquit) quies, oratio, labor manuum; & iis caussarum cognitio, conventiones, actus, publica litigia, & quaecumque, vel ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas possit: ex decreto Urbani patet, procuratoris nomine intelligi quemlibet ecclesiasticarum rerum administratorem, ut, v. g. praepositum, oeconomum, vicedominum, defensoris nomine advocatum, sive castaldum, & judicem. Hos advocatos, sive advocatores dictos puto. Quorum quidam defensores sine adiectione, quidam defensores regionarii dicti sunt, quod scilicet in singulis regionibus distributi essent. Quorum primus, vel princeps, primicerius defensorum dicebatur, magnae in Ecclesia Romana existimationis.

Adminiculator ab adminiculando, idest adjuvando dictus. Septimus erat ex Romanae ecclesiae primis officialibus. Hic pro viduis, pupillis, & egenis afflictis, & captivis procurabat: quod munus hodie pauperum advocatos facit.

Primicerius notariorum. Notarius a nota dictus, vel a notando, quod scribendo cuncta notaret. Clemens Papa primus septem notarios, per totidem Urbis regiones instituit, ad res gestas martyrum diligenter scribendas. Quibus notariis septem subdiaconos ab se recens creatos imminere jussit Fabianus, ut accurate munus suum implerent. Quibus ne, pace ecclesiae parta, & martyrio sublato, desides essent, Julius papa injunxit, ut notitia, quae omnibus fidem faceret, per eos colligeretur, & ut omnium monumentorum in Ecclesia confectio, notariorum, & ipsius primicerii munus esset (ita enim ipsorum primus, quem aliquando cancellarii munus obiisse observavi, vocabatur) haec autem, quo ad cautiones, instrumenta, donationes, commutationes, testamenta, colligationes, & manumissiones intelligi voluit. Hi autem notarii, dicti sunt regionarii: quia per septem regiones distincti muneri suo vacabant. Quorum usus diu mansit. Qui etiam inter cetera populo per Urbem (ut hodie cursores faciunt) denunciabant, quando papa Litanias, idest, processiones, vel supplicationes facere, aut ubi Missam celebrare, vel stationem indicere constituisset. Aucto deinde notariorum numero, qui ex septem illis primis fuerunt, notarii regionarii, vel protonotarii vocati sunt: reliqui notarii simpliciter. Notariis porro munus suum promiscue exercentibus additi sunt XII. Scriniarii, qui rebus ecclesiasticis scribendis tantum, quae a cancellario, vel protoscriniario pontificis nomine dictabantur, vacabant, ut bullae, privilegia, actiones conciliorum, & similia. Frequenter tamen accidit, ut una persona duo haec officia subiret, essetque scriniarius S. R. E., & notarius regionarius.

Primicerius judicum. Multi in Urbe judices erant, qui de controversiis, & litibus populi Romani cognoscebant, quorum primus judicum primicerius vocabatur (1).

Nomenclator. Cujus in Romano ordine mentio est, a nomine calando, idest, vocando appellationem obtinuit, qui memoriter unumquemque vocare didicit, ut puta in foro reos, in convivio convivas, quo sensu in ordine Romano accipitur.

Sa-

(1) Hic idem est, qui Primicerius Notariorum, & Primicerius S. R. E, ut ab eruditissimo Galletto ostensum in libro supra indicato *de Primicerio*.

Sacræ Ædes, & earum partes

Ecclesiæ. Vetustissimus, ac ab ipsis Apostolorum temporibus mos in Religione nostra usitari cœptus est, ut Christiani homines, quocumque orbis terrarum loco essent, ad res sacras, quæ ad Christi fidem pertinebant, tractandas, & divina mysteria celebranda in unum certum locum convenire solerent. Cœtus autem illos publicos plurium fidelium in unum congregatorum ecclesias, voce Græca, id est congregationes appellabant. Joannes ep. 3. Ejicite eos (inquit) ex ecclesia, seu congregatione: & Paulus I. ad Corinth. 14. Sicut ubique in omni ecclesia doceo, & cap.4. Mulieres vestræ in Ecclesiis taceant. Conventus autem hos sacros celebrare, sic notare solebant apostoli: convenire ad audiendum sermonem Dei: convenire ad frangendum panem: convenire in unum. Oportuit autem veteres Christianos in locis, & ædificiis certis convenire. Sed ea priscis ecclesiæ temporibus non ubique fuerunt ejusdem generis. Nam tum in templo Salomonis Hierosolymis, tum in synagogis publicis Judæorum, tum in Scholis, tum in privatis diversorum fidelium Ædibus prout Christianis initio commodius fuit, publicos conventus, ut ex actis Apostolorum constat, egerunt. Ceterum crescente religione Christiana, eaque per universum fere orbem terrarum sese diffundente, tum Romæ, tum per omnes provincias, ædificia aliquot publica, tenuia & exilia primum, deinde pace ecclesiis a Constantino Imperatore, sublatis impiis persecutionum edictis, data, magnifica, & variis ornamentis referta, extructa sunt, quæ a congregationibus, quas in illis publice Christiani frequentabant, Ecclesiæ vocatæ fuerunt, quum res continens appellationem a re contenta suscepisset. Dicebantur etiam Dominica, sive Basilicæ, & Templa Judaico & gentili more, quod ad templorum, & basilicarum gentilium similitudinem ædificata essent. Vocabantur etiam Domus Dei, Domus orationis, oratoria, & martyria: quod in his, & Deus a fidelibus deprecaretur, & Martyrum memoria sacrosancte coleretur. Romæ quoque supradicta nomina, tituli, parœciæ, & diaconiæ appellabantur, ut infra dicam. Hæc ædificia per singulas urbes plura, aut pauciora, tam intus, quam extra mœnia, secundum loci qualitatem magnifica, vel parva erant.

Tituli sunt sacræ ædes, templa, sive (ut hodie dicitur) Ecclesiæ, sive sacra loca in Dei, & Sanctorum memoriam erecta, & per Urbis regiones a Romanis pontificibus antiquitus distincta, in quibus animarum cura a presbyteris in eisdem commorantibus habebatur. Quibus qui præerant, presbyteri appellabantur Cardinales, id est, principales, similitudine a quatuor Ventis Cardinalibus, hoc est, ut ait Servius Grammaticus super Virgilium, principalibus deducta. Quum enim in unoquoque titulo plures essent clerici, qui sacramenta populis exhiberent, vel exhibentibus præsto essent, ut subdiaconi, diaconi, presbyteri: is, qui omnibus præerat, presbyter, a ceteris clericis illius tituli, vel a Romano pontifice creatus, dicebatur Cardinalis: quod omnibus dignior, principaliorve esset in eo titulo commorantium, cæterosque clericos regeret, vel gubernaret in titulo sibi commisso viventes. De quorum origine brevissime tractaturus, rem paulo altius repetam. Quum beatissimus apostolorum princeps Petrus Catholicæ Romanæ ecclesiæ Pontifex primus, sacerdotio in orientalibus ecclesiis, præcipue Hierosolymis, & Antiochiæ rite instituto, in Urbem Romanam, ecclesiam fundaturus venisset, ex omnium fidelium multitudine, præcipuisque nostræ religionis cultoribus, viros quosdam seniores, bonum testimonium ab his, qui foris sunt, habentes, plenosque Spiritu Sancto, & sapientia, spectatæ fidei, & raræ probitatis, Hierosolymitanæ, ceterarumque ecclesiarum Orientalium more delegit, (hi cleri appellati sunt) quos per manuum impositionem, partim presbyteros, & partim diaconos consecravit; quorum opera Pontifex ipse, sive episcopus Romanus, in instruenda, crescente tunc, ecclesia, uteretur; quum ei tot millibus hominum, ad fidem Christi quotidie venientium, consulere non esset integrum. Porro autem presbyterorum, & diaconorum munera, ut pro se quisque suum officium & nosceret, & impigre faceret, dividere in primis conducibile visum fuit. Itaque summam rerum, animarum scilicet curandarum negotium, presbyteris commisit, ut sacramenta ecclesiastica plebi Dei administrantes, orationi, & ministrationi verbi cum episcopo vacarent. Dia-

conis

conis autem viduarum, pupillorum, & reliquorum pauperum fidelium subveniendorum curam demandavit, eisque injunxit, ut presbyteris quoque sacra facientibus præsto essent. Quorum omnium numerus, quum prius modicus, & incertus esset, ei modum statuere Cletus, & Evaristus Romani pontifices. Cletus enim (ut auctor est ex Damaso Bibliothecarius) presbyteros ad certum numerum redegit. Evaristus vero apostolorum more ad septenarium numerum Diaconos in Ecclesia Romana auxit: quibus etiam injunxit, ut episcopum prædicantem, propter stylum veritatis, custodirent. Porro autem, ne presbyterorum administratio in promiscuo esset, idem Evaristus, qui tertius post beatum Petrum Apostolum Romanus Pontifex fuit, circiter annum a Christo nato centesimum, titulos, vel (ut nunc dicimus) parœcias in Urbe Roma ipsis presbyteris divisit, ut singuli a se invicem secreti, in sua Urbis regione, titulo, vel parœcia, confusionis tollendæ causa divina mysteria populum erudientes, sacramenta Dei omnibus ad se venientibus fidelibus exhiberent, singulosque presbyteros in unoquoque titulo posuit. Sufficere enim tum visus est is numerus propter credentium paucitatem. Verum non longe post fidelium quotidie crescentium multitudine, permotus Hyginus Romanus pontifex, quum tot credentibus non sufficerent hi, plures in unoquoque titulo, cum clericos, tum presbyteros esse voluit. Hinc autem presbyterorum Cardinalium nomen manasse crediderim, ut is scilicet esset presbyter Cardinalis, id est, principalis, qui cæteris presbyteris ejusdem tituli (quos plures ab Hygino factos fuisse dixi, quum prius unus tantum per singulos titulos presbyter fuisset) præesset. Satis enim constat, aliquot annis post, ante etiam S. Sylvestri Papæ tempora, Cardinalis nomen in ecclesia Romana usitari cœptum fuisse: (1) quod non nisi ex Hygini instituto oriri potuit, quum antea eo nomine uti opus non esset, quod non nisi unus per singulos titulos presbyter fuisset. Post Hygini tempora in Presbyterorum Romanorum titulis nullam mutationem factam inveni, usque ad Dionysii papæ pontificatum. Nam sub annum Christi CCLX. Dionysius XXV. post Petrum Apostolum pontifex Romanus, Evaristi exemplum sequutus, quum jam religio Christiana mirum in modum in Urbe crevisset, denuo titulos, vel parœcias in Urbe Romana, quum eas ampliasset, presbyteris divisit, ipsasque, quo quisque suis finibus, limitibusque contineretur, distribuit, pluribus per singulas, ut Hyginus fecerat, presbyteris constitutis: presbyterorum quoque ecclesiæ Romanæ curæ cœmiteria adjunxit: quæ, quum plura essent, ea inter presbyteros distribuit gubernanda, ut martyrum sepulturis consultum esset.

Verum non longe post circa anum Christi 305. Marcellus XXIX. post Petrum Apostolum Romanus, Episcopus, titulos Urbis Romæ, ab Evaristo antiquitus, & primo presbyteris datos, numero limitavit, decreto statuens XV. alias XXV. in Urbe Roma quasi diœceses esse ad Baptismatis commoditatem, eorumque opportunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant; quin, ut etiam martyrum sepulchris consuleretur, ut auctor est ex Damaso Bibliothecarius. Titulos autem Romanos, sive parœcias, cessantibus persecutionibus, adauxere, presbyterosque plures in singulis constituere; Silvester, qui titulum Equitii; Marcus, qui titulum S. Marci; Julius, qui titulum S. Mariæ Transtyberim; Damasus, qui titulum Vestinæ fecerunt, & reliqui Pontifices Romani. Quum enim primo infinita gentilium multitudo, mox Urbs, & Italia omnis fidem Christi suscepisset, non sufficientibus XV. Titulis, nec his, qui in eis residebant, presbyteris, tum ob necessitatem, tum ad Urbis, & Romanæ ecclesiæ ornamentum, & majestatem, & Titulorum, & presbyterorum in unoquoque numerus auctus est, factique sunt tituli XXVIII. quem numerum nunquam excessisse usque ad nostra tempora satis constat. Qui omnes, quum ecclesiæ essent, vel templa Divis dicata, nomen sortiti sunt, vel a Sanctis, quibus dedicati erant, ut S. Chrysogoni, S. Cæciliæ, S. Anastasiæ, S. Marci, & similium: vel ab eis hominibus, qui ipsos erexerunt, ut Callisti, Damasi, Equitii, Pastoris, Vestinæ, Eudoxiæ, Lucinæ,

(1) At undenam id comprobabitur, nisi fortasse ex sublestæ fidei monumentis, quæ inter Romana Silvestri Synodus, ut supra indicavi?

cinæ, Tigridæ, Pammachii, & similium. Porro autem XXVIII. Titulorum numerum circa Innocentii primi, vel Zosimi papæ tempora expletum fuisse multis conjecturis, & rationibus ductus crediderim. Neque enim facile post Zosimum papam inveniri potest, aliquem Romanorum pontificum titulum quemdam novum addidisse, sed eos, vel mutasse, vel restituisse, aut tantum exornasse.

Parœcia, sive Parochia, idem est, quod titulus, scilicet sacra ædes, ubi animarum cura a presbyteris gereretur: qui parochi dicti sunt, idest, curati. Parœcia autem dicitur accolatus, sive accolarum conventus sacraque vicinia: nam παρὰ, juxta, οἶκος domus: ubi scilicet sunt domus contiguæ. Augustinus lib. XIV. de Civit. Dei, presbyter fuit quidam nomine Restitutus in parœcia Calamensis ecclesiæ. Et parœci sunt accolæ. Quare, qui sacram ædem aliquam accoluit, parœci dicti sunt, ejusdem scilicet fani consortes: latine curia, & curiales, & curiones, dici possent. Qui parochiam vocant, eam vocem a parocho deducunt, ἀπὸ τοῦ παρέχειν hoc est, a præbendo. Erant enim parochi, qui legatis Romam publice venientibus, ceterisque alicujus dignitatis hospitibus salem, & ligna præparabant, ut exponit Acron super illud Horatii I. serm. satyra 5. *Tum Parochi, qui debent ligna, salemque*. Hi Latino vocabulo copiarii dicti sunt, ut, auctor est Porphirio: quod omnium rerum necessariam copiam regum, populorumque legatis suppeditabant. Nam quamvis Horatius loco jam citato salis tantum, & lignorum meminerit: tamen, ut ibidem animadvertit Acron, sub illarum specierum appellatione, omnia hospitibus necessaria voluit intelligi. A parocho Parochia dicitur, quibus singulis sacerdotes sui destinati sunt ad oblationem scilicet sacrosancti corporis, & sanguinis Christi, sub panis, & vini speciebus.

Diaconiæ a diaconis dictæ sunt. Erant hæ publicæ pauperum hospitales domus, quæ oratoria, & sacella adjuncta habebant, in quibus a patre diaconiæ, sive diacono egenis necessaria subministrabantur. Nam diaconi inopia laborantium viduarum, & pupillorum ministri erant, hisque domibus hospitalibus præerant. Antiquitus in Romana ecclesia per singulas Urbis regiones diaconi distincti erant, diaconique regionarii vel talis, & talis regionis appellabantur. Post eorum præcipuo usu exolescente, & hospitalibus domibus ipsorum negligentia dirutis, ipsorum sacella, vel ædiculæ superfuerunt, quæ diaconiæ nomen retinuerunt: a quibus Diaconi Cardinales Urbis Romæ postea denominationem habuerunt; sic Diaconus Cardinalis SS. Cosmæ, & Damiani, vel S. Theodori.

Xenodochium idem est, quod domus publica hospitalis, qua peregrini hospites, & egeni hospitaliter recipiuntur. Hieronymus: *Xenodochium in portu Romano situm totus pariter mundus audivit*. Iis qui præerat, *Xenodochus* dicebatur.

Monasteria a solitudine dicta, quæ olim in locis abditis, & ab hominum commercio procul remotis condi solebant his hominum actibus alendis, qui etiam a solitudine monachi dicti sunt, ubi contemplationi vacantes soli commorabantur.

Gremium Basilicæ vocat Bibliothecarius, medianam basilicæ partem, quam nos majorem dicimus.

Camera. Bibliothecarius in vitis pontificum Romanorum frequentes basilicarum variarum Cameras profitetur, ut Lateranensis, & aliarum, quas etiam ab iisdem pontificibus exornatas scribit. Eas opinor ego fuisse sacraria, vel quid ejusmodi basilicis adjunctum.

Absis, sive Apsis, proprie & curvatura rotæ, idest, lignum super totas tenens scalas, vel in quo finguntur radii, vel ligneus rotæ circulus, quo significatu alii primum aspirant sic, Habsis, scilicet a tangendo; quod ea pars, quum tota volvitur, terram contingat. Hoc etiam nomine significatur fornicis curvatura, & aliquando integer fornix. Hinc ecclesiastici scriptores, quam nos ecclesiarum tribunam vocamus, habsidem vocant.

Confessio, quod verbum in Bibliothecario, & aliis ecclesiasticis scriptoribus frequentissimum est, idem apud Latinos significat, quod apud Græcos martyrium. Hi enim ecclesias Deo privatim dicatas dominica; martyribus vero martyria vocabant, hoc est, in quibus martyrum corpora jacerent, aut eorum memoria coleretur. Hinc basilicam Vaticanam, Apostolorum martyrium vocat Joannes Chrysostomus. Quia vero martyr Græce, Latine a Cypriano confessor, sive testis exprimitur, a confessore Confessio manavit, ut a martyre martyrium. Est vero confessio ecclesia, in

in qua confessorum, hoc est, martyrum memoria coleretur. Quos enim nos modo martyres, veteres patres, in his Cyprianus, confessores appellabant, quod in tormentis citra mortem intrepidi Christum confessi essent, epist. VII. lib. II. Cleri Romani ad Cyprianum Episcopum: *Quamquam confessorum quoque, quos hic adhuc in carcere dignitas suae confessionis inclusit*. Item epist. VI. lib. II. Cypriani ad martyres, & confessores: „ Exulto lætus, & gratulor fortissimi, ac beatissimi fratres, cognita fide, ac virtute vestra, in quibus mater Ecclesia gloriatur; & nuper quidem cum confessione præstante suscepta pœna est, quæ confessores Christi fecit extorres. Confessio tamen præsens quantum in passione fortior, tantum clarior, & major in honore est. Crevit pugna, crevit & pugnantium gloria. Nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis estis ad aciem provocati, fortes, & stabiles ad maximi certaminis prælium prompta devotione prodiistis, ex quibus quosdam jam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriæ proximos, universos autem, quos agmine glorioso carcer inclusit, pati, ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in divinis castris milites Christi, ut in corruptam fidei firmitatem non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus, ac tormenta devincant, qua major est, qui in nobis est, quam qui est in hoc mundo: " & alibi passim, qui Christum in tormentis, & carcere, citra mortem tamen confessi fuerant, modo confessores voce Latina, modo etiam voce Græca martyres appellat. Antiquitus igitur confessio idem erat, quod martyrium, scilicet ecclesia in martyrum honorem consecrata. Nunc vero in omnibus totius orbis terrarum Christianorum Ecclesiis, quæ duplices sunt, superior scilicet, & inferior (quales multæ per totam Lombardiam, & Italiam, Romæ etiam modo extant, & plures extabant) appellatur usque hodie inferior ecclesiæ pars sub altari majori ædificata, ut Parmæ in cathedrali, Veronæ ad Sanctum Stephanum, Romæ ad Sanctam Priscam, S. Martinum in montibus, & alibi. Earum similitudine confessio dicitur locus imus sub gradibus, & altari majori ecclesiarum S. Petri, S. Pauli, Lateranensis, S. Laurentii extra muros, S. Mariæ majoris, & aliarum. Quæ confessio non sine materiali ecclesia fit. Quod etiam probatur capite vicesimo Concilii Grangrensis, sic: *Si quis superbiæ usus affectu conventus abominatur, qui ad confessiones martyrum celebrantur, & ministeria, quæ in eis fiunt, simul cum eorum memoriis execratur, anathema sit*. Ita una versio: Alia vero, quæ per confessiones martyrum intelligit, apertissime exponit basilicas Sanctorum Martyrum. Sic enim ait. *Si quis per superbiam tamquam perfectum se existimans, conventus, qui per loca, & basilicas Sanctorum Martyrum fiunt, accusaverit, vel etiam oblationes, quæ ibidem celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque Sanctorum contemnendas, anathema sit*. Anastasius Bibliothecarius in vita Xysti III. papæ: Xystus Papa (inquit) fecit confessionem beati Laurentii martyris cum columnis porphyreticis, & ornavit transennam. Fecit quoque ibi ad confessionem altare S. Laurentii de argento purissimo librarum quinquaginta, cancellos argenteos supra Platonias porphyreticas librarum CCC. absidam super cancellos, cum statua beati Laurentii argentea librarum ducentarum.

Ambo dicitur suggestus, seu pulpitum marmoreum, ex quo lector, seu diaconus lectionem, seu evangelium recitabat. Quos multos & magnos, & pulcherrimis tabulis marmoreis ornatos per Urbis ecclesias, & præsertim apud S. Paulum videmus, quem locum D. Cyprianus lib. IV. epist. 5. honoris causa tribunal quoddam ecclesiæ appellavit: ab ambiendo dictum volunt, quod locus ille utrinque gradibus ambiatur. Nam in quibusdam ecclesiis duo graduum ordines visuntur, unus a sinistris, quo fit ascensus versus Orientem, alter a dextris Occidentem spectans, quo fit descensus. In quibusdam vero aliis ecclesiis diaconus una, subdiaconus altera via in pulpitum, seu ambonem conscendit. Expositor Romani ordinis Ambonem hanc appellationem ideo habere tradit, quod ambiat, & cingat intrantes. Sed verius est Græcam esse vocem ἄμβων ἀμβωνος quæ inter cetera significat ascensum, & locum editum a verbo ἀναβαίνω quod est ascendo. Capite XV. Concilii Laodiceni, quod Græce est τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων Latine legitur: *qui pulpitum ascendunt*.

Sa-

Sacrarum Ædium Ornamenta.

Patena, sive Patina, est genus vasis, a patendo dictum, quo dapes in mensam feruntur. Dicta a Columella patena l. 12. c. 43. Columella (inquit): patruus meus ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patenarum fieri videbat. Harum usus in primitiva ecclesia in oblatione corporis Domini institutus adhuc usque perseverat. Illud interest, quod hodie parvæ, antiquitus magnæ conficiebantur ex auro, & argento, ut Eucharistiam pro tanta multitudine suscipere capaces essent.

Calices. In vitis Pontificum Damasi, & Bibliothecarii, & præsertim in vita S. Sylvestri frequenter mentio est, calicum majorum, & minorum, & ministerialium, quos Pontifices, & Imperatores, in his præsertim Constantinus in ecclesiis ab se constitutis, aureos & argenteos contulisse leguntur. Ministeriales ideo dicti, quod administrando Sanguinem Christi populo deservirent. Remigius archiepiscopus Remensis, quum ejusmodi calicem ministerialem fieri jussisset, in ipsius circuitu hosce ab se editos versiculos posuit:

Hauriat hanc populus vitam de sanguine sacro
Injecto, æternus quem fudit vulnere Christus,
Remigius reddit Domino sua vota Sacerdos.

Amulam, alias Amam, quidam interpretantur phyalam ad urceoli similitudinem. Certe quo loco III. Regum VII. Græce legitur φιάλας noster interpres vertit amulas. Expositor ordinis Romani: Amula (inquit) vas est, in quo vinum offertur: cujus generis vasa fusilia fecit Rex Salomon 800. sicut Josephus testatur, &c. Sed in gestis pontificalibus legitur religiosos quosque Imperatores, principes, atque Pontifices tantum numerum de amulis, atque patinis, seu aliis vasis, atque ornamentis ecclesiasticis ad honorem Dei obtulisse illi, atque illi Ecclesiæ, quanta possibilitas fuit unicuique pro sua devotione. Nonnumquam & amæ dicuntur, & per aspirationem hamas nonnulli legunt. In vitis Pontificum Bibliothecarii frequenter legitur, hamas argenteas, & aureas donatas ministerio divino. Hinc hamula, & hamalula deductæ. Columella in cultu hortorum.

Aut habilem lymphis hamulam, Bacchive lagenam.

Hodie etiam hamula Italis dicitur vulgo vasculum vitreum ad usum aquæ & vini, & præsertim in sacrificio missæ.

Colatorium, hoc erat vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo perforatum, quo vinum ex hamulis in calicem refundebatur.

Pugillares. Inter instrumenta sacra, quæ Pontifici ad stationem procedenti præferebantur, numerantur pugillares aurei, sive argentei. Videtur autem ea ætas pugillarium nomine, intellexisse stylos, seu graphia, seu etiam pennas, vel calamos, quibus litteræ deformantur, & ex hac similitudine fistulas, seu cannas, quibus sanguis e Dominico calice exugebatur, quum proprie pugillares sint ipsæ tabulæ, in quibus scribi consuevit, quæ Græce πινακίδια dicuntur. Ejusmodi pugillarium, seu fistularum argentearum, & aurearum, quum hæ antiquitus cuncto populo in communione sanguinis Christi deservirent, hodie solus Romanus pontifex usum adhuc observat.

Scyphi, Metretæ, Hydriæ, sunt vasa divino ministerio ab Imperatoribus, & Pontificibus oblata, quæ frequenter Bibliothecarius commemorat. Scyphus autem vasis potorii genus erat, quod proprie Herculi attribuebatur, quemadmodum chantarus Libero patri: quo veteres in sacris, & in conviviis usi sunt. Virgil. IV. Æneidos: *Et sacer implevit dextram Scyphus. Horat. Epod. IX. Capaciores affer huc puer scyphos.* Metreta etiam genus vasis fuit, constans ex duobus batis, idest, decem congios, vel sexaginta sextarios comprehendens. Et quod Dioscorides metretam vocavit, Plinius cadum transtulit. Alii metretam amphoram dicunt. Hydria vero vas aquarium erat, a Græca voce ὕδωρ idest, aqua, dicta.

Thymiamaterium, quod Latine acerra dicitur, vas erat, in quo odores suavissimi thymi, herbæ odoratæ naturam referentes, in sacris incendebantur.

Pelvis, quasi Pedalvis (ut Varro inquit) a pedum lavatione vas dictum. Alii pelvim a pellucendo dictam tradunt, putantque sinum esse aquarum, in qua variæ res pelluntur. Juvenalis satyra III.

Ut sint contentæ patulas effundere pelves.

Veteres Christiani vasa, quibus in baptis-

mo

mo utebantur, pelves appellabant.

Phara, Damasus, & Bibliothecarius in Romanorum pontificum, & præsertim S. Sylvestri vita, phara canthara, ceroftata, coronas, delphinos, lychnos, & lychnuchos, pro diversi generis lampadibus, & lucernis in ecclesiis ardentibus, acceperunt.

Pharus igitur insula, & turris amplissima in portu Alexandrino sita erat saluti navigantium condita, quæ nocturnis ignibus portum iis monstrabat. Solinus scribit, ab hac turri pharo, pharos vocari machinas in portubus ad prælucendi ministerium fabricatas: quoniam ex hac pharo Alexandrina, naves nocturnis facibus accensis, dirigebantur. Papinius:

Lumina noctivagæ tollit pharus æmula lunæ.

Hegesippus lib. 4. tradit a Græcis Latinisque pharon appellari ex ipsius rei usu, eo quod longe videatur a navigantibus, atque ἀπὸ τοῦ φανοῦ quod significat lucidum, & immutata littera pharos dicitur. Hinc hodie tiremium lanternæ fanones, & fanales vocantur, & turres in portubus Neapolitano, Messinensi, & Genuensi lumina nocturna sustinentes, Phari dicuntur. Ecclesiastici igitur scriptores hac voce suggestus aureos, & argenteos in modum turrium, vel columnarum vocabant, quibus annexum erat certum lychnuchorum genus, quod Delphinum vocabant. Ita enim scribitur: Fecit pharum unum cum X. delphinis. Pharum porro etiam coronam vocabant, forte, quod rotundus esset. Fecit, inquit Bibliothecarius, coronam, idest, pharum cantharum, cum delphinis quatuor oleo ardentibus: ubi illud animadversione dignum est, quod quamquam idem fere est lychnuchum, & delphinum dixerim, nonnihil tamen inter se differre opus fuit. Nam delphini ardentes cum pharis cantharis, vel cum coronis conjunguntur, lychnuchi vero cum lucernis. Cur autem pharus cantharus dicatur, haud certo scio, nisi in formam vasis magni factum fuerit in extrema parte. Nam poculum fuit, quod Baccho tribuebatur, sicut scyphus Herculi, dictus a canthàro, quod erat navigii genus. Plinius lib. 33. c. 11. refert Marium post victoriam Cimbricam cantharis potasse, Liberi patris exemplo. Virgilius.

Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.

Ulpianus tradit cantharos esse, per quos aquæ saliunt.

Præter pharum cantharum, in eodem fere significatu Bibliothecarius enumerat Ceroftota, & canthara ceroftota, quæ lucernæ forte erant in modum cornu factæ a κέρας quod est cornu, dicta. Ut autem delphini coronis, & pharis cantharis ardentibus attribuuntur, sic lychni, vel lychnuchi lucernis. Est enim lychnus Græce, Latine lucerna. Sed Bibliothecarius lucernam pro lychnorum sustentatione, sive candelabro accepit. Lychnum vero seu lychnucum pro lampade ipsa ardente.

Gemelliones aurei, & argentei dicuntur, qua voce, quid significari possit, nisi urceoli, vel ampullæ sint, non invenio.

Sacrarum Vestium Genera

Anabolagium, a verbo Græco ἀναβάλλομαι, quod est supra jaceo, vel rejicio, appellabant amictum album lineum: qui, quod humeris imponeretur, superhumerale etiam vocabatur.

Alba, scilicet vestis, vel camisia, hodie dicitur camisium.

Cingulum a cingendo, corda, qua Pontifex cingitur.

Orarium vocabant etiam fasciam, quam nos stolam dicimus: alii velum, cui Romanus pontifex, & archiepiscopi pallium super humeros imponunt, orarium vocant.

Mappulam vero, quam hodie Manipulum appellamus, quæ a mappa, qua manuum sordes in mensa abstergimus, dicta est.

Colobium est vestis sine manicis, ac mutilata, a κολοβὸν verbo Græco, quod breve, mutilatum, truncum significat, dicta. Qua olim virgines utebantur, & sancti patres, ut Paulus Eremita. Expositor Romani ordinis, in candidissimo (inquit) habitu colobionis, quo vel Apostoli, vel Apostolici viri usi sunt. Quum culparetur a quibusdam nuditas brachiorum, Silvester papa instituit, ut in ecclesiastico ministerio diaconi dalmaticas, idest, tunicas manicatas, & candidas induerent, quales testatur Isidorus episcopus in Dalmatia primum contextas, qua etiam usi sunt veteres. Lampridius in commodo, *Dalmaticatus in publicum processit.*

Casula, alias Planeta, genus vestis, in sacris a Christianis Sacerdotibus usurpata, ἀπὸ τῆς πλάνης idest, ab errore, dicta. Quoniam, quum latissimo initio, & sine manicis esset, ejus limbus super brachia, & scapulas projectus,

ctus, errabundus totum corpus circumiret. Hodie ab utraque parte concisa, ante, & retro tantum producitur usque ad talos.

Pallium est fascia ex candida lana contexta habens desuper circulum humeros constringentem, & duas lineas ab utraque parte dependentes, quatuor purpureas cruces, ante, retro, a dextris, & a sinistris: duplex quidem a sinistris, simplex a dextris, cui in tres partes conciso, tres acus infiguntur, quibus consuitur. Quæ omnia moralibus sunt repleta mysteriis, quorum explicationem vide apud Innocentium III. lib. 10. c. 12. de sacro altaris mysterio. Dictum autem est, ut puto, a verbo Græco πάλλομαι quod est vibror, agitor: nam circum collum super humeros vibrabatur, agitabatur, circumvolvebatur. In VIII. Synodo Constantinopolitana III. posteriore sub Joanne VIII. Papa celebrata sessione prima pallium vocatur ἀρχιερατικὴν στολήν hoc est pontificalis stola. Ubi illud scitu dignum, quod in ea synodo exponitur, quomodo Joannes VIII. Papa Photio mittebat pallium, & sandalia, ut ostenderet se eum in patriarchali Constantinopolitana sede suscipere. Ubi „ sunt hæc verba: Quod domnus noster Apo„ stolicus admittit Domnum Photium in pa„ triarcham, testatur pontificalis stola a Sum„ mo Pontifice Romano nostro Joanne ad „ eum missa, quam propterea direxit, ut om„ nes intelligant, & certo sciant, Domnum „ Photium recipi a Summo Pontifice in pa„ triarcham: cumque hoc dixisset, dedit Pho„ tio pontificalem stolam, humerale indumen„ tum, penulam, & sandalia. Paschalis II. Papa: Pallium (inquit), est insigne archiepiscopalis dignitatis, quod assumitur de corpore, id est, de altari B. Petri, in signum unitatis apostolicæ sedis. Quod archiepiscopo electo apostolica sedes non tradit nisi prius præstet pro fide, obedientia, & unitate juramentum. Antiquitus candidi agni sine macula nutriebantur a monialibus albis S. Andreæ prope S. Marcellum de Urbe, postea ea cura ad moniales S. Hagnetis extra Urbem via Nomentana translata fuit: hodie est monialium turris speculi. Qui dominica in albis circuibant altare S. Petri. Ex ejusmodi agnis sumitur lana, de qua per easdem virgines pallia texuntur, quæ Papæ, & archiepiscopis per manum primi diaconi initio ipsorum promotionis dari solent. Qui nisi accepto pallio, neminem episcopum consecrare possunt. Eo etiam, præter archiepiscopos, utuntur episcopi quidam ex privilegio, ut Lucensis, & ex decreto Marci Papæ Ostiensis in consecratione Romani Pontificis: Gregorius Papa vetuit aliquid pro susceptione pallii solvi. Quod decretum confirmarunt Leo II. & Urbanus II. Summi Pontifices.

Mitra, seu Mithra, a Persis sol dicitur, aliquando pro primario sacerdote ponitur, ut apud Apuleium l. ultimo, ipsumque Mithram illum suum sacerdotalem præcipuum sacrorum ministeriorum decernit. Mitra etiam sine aspiratione significat quoddam capitis ornamenti genus, quo primum Mæonii, deinde Ægyptii, Syri, Phryges, Lydi, & Persæ usi sunt. Erat autem pileus acutus. Accipitur, & pro muliebri corona, ad ornatum capitis adolescentularum, ex qua pendebant fasciolæ, quæ phylla dicebantur, quod florum instar dependerent. Virg. X. Eneid.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Episcopi Christianorum mitra utuntur, quum rei divinæ operam dant, quæ pileus lineus vel e serico albo est, in altum porrectus, & in duas cuspides divisus. Fiunt mitræ aureæ unionibus, & gemmis ornatæ. Quarum usum in Romana ecclesia non ante sexcentos annos esse opinor.

Offertorium, syndonem sericeum, seu linteamen significat, in quo populorum oblationes reponebantur, ab offerendo dictum. A quo etiam ea Missæ pars vocatur offertorium, quæ dicebatur tempore oblationis.

Fanon etiam appellabatur linteamen illud, quæ vox Germanica esse videtur, a quibus vela illa ex hastilibus dependentia fanem usque hodie appellantur. Guillelmus Durantes *cum fanone candido*, exponit *cum mappula alba, & nitida*. Hodie Veronæ in patria mea linteamina sericia, & depicta ex hastis dependentia, & in supplicationibus deferri solita, confanones vocantur.

Naccus. Pro nacco intellexerunt veteres Christiani Romani pannum laneum rubrum, quo equorum sellam cum Pontifex equitabat, cooperiebant, a verbo Græco Νάκος, quod lanam sive vellus significat, derivatum.

F I N I S.